فیۆدۆر دۆستۆیفسکی

رۆمان

یادگارییەکانی خانەی مردووان

حەمە کەریم عارف کردوویە بە کوردی

یادکارییەکانی خانەی مردوان

فیۆدۆر دۆستۆیفسکی

لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی
ناوەندی **غەزەلنووس**- بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرەی کتێب **١٠٢**

یادگارییەکانی خانەی مردوان

نووسینی: ڤیۆدۆر دۆستۆیفسکی

حەمە کەریم عارف
کردوویە بە کوردی

- بەرگ: باسم رەسام
- نەخشەسازیی ناوەوە: ئاوات کەریم مستەفا
- ڕێنووس و هەڵەچنی: غەزەلنووس
- بابەت: ڕۆمان
- چاپی یەکەم: خانەی وەرگێڕان
- چاپی دووەم: غەزەلنووس
- چاپخانە: تاران- پەنجەرە
- تیراژ: ١٠٠٠ دانە
- نرخ: ١٢٠٠٠ دینار
- بڵاوکار: ناوەندی **غەزەلنووس**- بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٥٧٥)ی ساڵی (٢٠١٥)ی پێ دراوە.

یادگارییەکانی خانەی مردوان

فیۆدۆر دۆستۆیفسکی

حەمە کەریم عارف
کردوویە بە کوردی

چاپی دووەم
٢٠١٥

پێرست

وتەیەک

"١"

"دۆستۆیفسکی یەکەم کەسە لە بواری سایکۆلۆژیدا شتێکی فێرکردووم"

نیتشە

بەندە پێموایە باشترین پێناسەی هەر دەقێک خودی دەقەکەیە. هەر کەسێک بیەوێ بەجوانی لە دەقێک بگات هیچ چارێکی نییە جگە لە خوێندنەوەی دەقەکە. بە کورتی و کوردی پێموایە دەق هونەری نهێنیسازی یان هونەری نهێنیدۆزییە، ئەم دەقەی بەندە دەیخەمە بەردەستی خوێنەرانی هێژا یەکێکە لە شاکارەکانی کەڵەئەدیب و نووسەری سەدەی نۆزدەی ڕووسیا، فیودۆر دۆستۆیفسکی (١٨٢١-١٨٨١) کە هەندێک لە پسپۆڕان و شارەزایان بە شاکاری ئەوی دەزانن و هەندێکی دی برایانی کارامازۆف بە شاکار دەزانن، بەهەرحاڵ ئەگەر (یادگارییەکانی خانەی مردوان) شاکاری دۆستۆیفسکیش نەبێت، ئەوا لە بواری خۆیدا بێ چەندوچوون شاکارە.

دۆستۆیفسکی لەم بەرهەمەیدا، تراجیدیای ژیانی تیرەی بەشەری بەشێوەیەکی هێندە قووڵ و کاریگەر بەرجەستە کردووە کە خوێنەران و ڕەخنەگران، نووسەریان بە دانتییەکی تازە و بەرهەمەکەیان بە دۆزەخەکەی دانتی شوبهاندووە، بەڵام چ دۆزەخێک! دۆزەخی واقیع، دۆزەخێک کە پڕ بە مانای دۆزەخ لە واقیعدا هەیە نەک تەنیا لە خەیاڵی نووسەردا. ئەو واقیعە تاڵ و پەنهانەی کە نووسەر بۆ خوێنەرانی کەشفکردووە: جیهانی هەڕەمەی زیندانییان، جیهانی بێگار و سوخرەی تاقەتپڕوکێن، ڕەفتاری ناکۆک و هەڤدژی زیندانییان، ئەو کارانەی دەیانکەن، خۆشی و ناخۆشییەکانیان، گەشبینی و ڕەشبینییەکانیان، ئەو نەخۆشخانە قێزەونەی کە تیایدا مالیجە دەکرێن، ئەو سزا و ئەشکەنجە بەدەنییانەی بە سەریاندا دەسەپێترێت.. هەر هەموو ئەمانە و زۆر شتی دیکەش لە لایەن نووسەرێکی بەهرەدار و بلیمەتەوە، کە خۆی لەو دۆزەخەدا ژیاوە و خۆی ڕاستەوخۆ جەربانــدوویەتی، بە جۆرێ بەرجەستە کراوە و هونەرمەندانە و وەستایانە هونەرێنراوە، کە نەک هەرکاری لە خوێنەر کردووە، بگرە لە ناخی ناخەوە هەژاندوویەتی، تەنانەت کەسێکی وەکو ئەلکساندەری دووەمی ئیمپراتۆر! بەدەم خوێندنەوەی ئەم کتێبەوە هۆنهۆن گریاوە و ڕوندکی بەسەر لاپەرەکانیدا هەڵڕشتووە.

"٢"

هەڵبەتە دۆستۆیفسکی لە یادگارییەکانی خانەی مردواندا بەشێک لە ژیان و ئەزموونی خۆی لە زیندانی سیبریادا دەگێڕێتەوە، بەڵام هەندێ نموونەی زۆر زیندووشی لە هاوزیندانییەکانی وەرگرتووە و بەشێوازێکی ورد و داهێنەرانە چارەنووسی خەمناکیان دەگێڕێتەوە و

تەبیعەت و سروشتیان شەنوکەو دەکات و پەردە لەسەر زۆر نهێنی و ڕازی دەروونیی مرۆڤ هەڵدەداتەوە.

دۆستۆیفسکی لە زیندانی ئۆمسکدا دەست بە تۆمارکردنی سەرنج و تێبینییەکانی خۆی دەکات و بە پەیڤ و وشەیان دەسپێرێت و دەیانخاتە سەر کاغەز.. ئیدی ئەو یادگارییانەی کە تۆماریان دەکات بۆ ماوەیەکی زۆر بە نهێنی لە لای یەکێک لە فەرمانبەرانی نەخۆشخانەی زیندانەکە دادەنێت. پاشان لە شاری سیمیبالاتنسک دەگەڕێتەوە سەر یادگارییەکان و ئەنجام پاش گەڕانەوەی بۆ مۆسکۆ ئەوسا تەواوی دەکات. ئەم کتێبە کە سەررێژە لە بیرەوەری یەکجار ترسناک و ناخۆش، زادەی ئەزموونی شەخسی خۆیەتی، هەرچەندە داویەتیە پاڵ کابرایەک کە ناوی ناوە ئالکساندەر گوریانچیکۆف و بە زمانی ئەوەوە گێڕاویەتییەوە، بەڵام ئەمە گەمەیەکی هونەرییە و بەسەر خوێنەردا تێناپەڕێت.

کاتێ دۆستۆیفسکی لەساڵی (١٨٤٦)دا یەکەمین بەرهەمی خۆی (هەژاران)ی بڵاو کردەوە، بیلینسکیی گەورە ڕەخنەگری ناسراوی ئەو ڕۆژگارە، زۆری پەسەند کرد و مژدەی لەدایکبوونی ئەدیبێکی ڕەسەن و گەورەی بە ئەهلی قەڵەم دا و پێشبینی ئایندەیەکی ئەدەبی پرشنگداری بۆ دۆستۆیفسکی کرد کە هەر واش دەرچوو.

پاش بڵاوبوونەوەی هەژاران، دۆستۆیفسکی بە تۆمەتی چالاکیی سیاسیی نهێنی و ژێرزەمینی، لە مانگی نیسانی (١٨٤٩)دا دەستگیر کراو لە زیندانیان پەستاوت و حوکمی ئیعدامیان بەسەردا دا. لە مانگی دوانزەی هەمان ساڵدا، لەگەڵ نۆ کەسی دیکەدا ، کە ئەوانیش بە هەمان تۆمەت گیرابوون و هەمان سزای ئەویان بۆ بڕابووەوە، برانە مەیدانی ئیعدام و چاویان بەستنەوە و تەپڵی دەستبەکاربوون لێدرا و فەرمانی تیربارانکردنیان درا، بەڵام مەبەست لەم نمایشە زیاتر

ترساندنی تاوانبارەکان بوو نەک تیربارانکردنیان. بۆیە حوکمی تیربارانەکە ئەنجام نەدرا. پێیان ڕاگەیەنرا کە تزار بە میهر و دلۆڤانی و مەرحەمەتی خۆی چاوپۆشیی لە خەتاکانیان کردووە، یەکێکیانی بە تەواوەتی بەخشیوە و حوکمی ئەوانی تری سووک کردووە و کردوونی بە زیندان لە تاراوگەدا.

ئیدی شەوی ١٨٤٩/١٢/٢٥ کۆتوزنجیر لە دەست و لاقی ئەم زیندانییە قەرەبەختانە کرا و بەرە و تاراوگە و گرتووخانەکانی سیبریا بران، دۆستویفسکی لە زیندانێکی شاری ئۆمسکدا گیرسایەوە و چوار ساڵی خشتی لەم زیندانەدا بەسەر برد، ئەم چوار ساڵە کارێکی دەروونی و ڕۆحیی یەجگار دژواری لێکرد، سیبریا و تاراوگە و گرتووخانەکانی سیبریا گاڵتە نەبوون، لە کۆنی کۆنەوە هەزاران ڕۆڵەی ڕووس بوو بوون بە خۆراکی ئەو دۆزەخە ترسناکە و هەر کەسێک ڕێی کەوتبایە ئەوێندەر، ئیدی کەس بە تەمای نەدەما و بێسەروشوێن لەو گۆڕستانی زیندووانەدا ون دەبوو. جا کاریگەریی ئەم تاراوگە و گۆڕستانی زیندووانە، لە سەرانسەری ژیان و بەرهەمەکانی دۆستویسکیدا مایەوە و خۆش نەبووەوە و نەبووەوە. ئەوەتا بە خۆی، پاش ئەوەی لە زیندان ئازاد دەبێت، بە کەسەرێکی زۆرەوە دەڵێت: "چەندین ساڵم لە ژێر چاودێریی وەردیان و زیندانەوانانددا، دەگەڵ کۆمەڵێکدا، لە نێو حەشاماتێکدا بەسەر برد کە بە درێژایی ئەم ماوەیە بۆ تاقە سەعاتێکیش تەنیا نەبووم، بە عەزرەتی تەنیاییەوە بووم، لە کاتێکدا تەنیایی یەکێکە لە پێداویستییەکانی ژیانی ئاسایی، لە حوکمی خەو و خۆراک دایە، ئەگەر ئەمە لە بەشەر قەدەغە بکەن، ئیدی بەشەر لە ژیانی هاوبەشی زۆرەکیی خۆی بێزار دەبێت و گومان لە ڕەگەزی بەشەر دەکات، من لە ماوەی ئەم چوار ساڵەدا ئەوەندەی لەم حاڵەتە بێزار و بێتاقەت بووم لە هیچ شتێکی

دی بێزار نەبووم، زۆرجار ڕێک دەکەوت کە تووشی هەر کەسێک دەبووم خەتابار بوایە یان بێخەتا- ڕقم لێی دەبووەوە، بەو چاوە سەیرم دەکردن کە دزن و ژیانم لێدەدزن.

بۆیە لە سەرانسەری ئەم شاکارەدا، خەم و پەژارە و کولوکۆڤانێکی کوشندە و دڵتەزێن و خەم و کەسەری پیاوێک کە ناچار کراوە لە دنیایەکی غەریب و نامۆدا بژی، پیاوێک کە لە هەر مافێکی بەشەری بێبەش کراوە، شەپۆل دەدات.

۳.

ئەم پیاوە هەستیار و تووڕەیە، بەوپەڕی تامەزرۆییەوە، بەوپەڕی کونجکاوییەوە، لەم تاریکستانە تەنگ و ترسناکەدا بە دووی سیمای گەش و گەشبینانەدا، بە دووی خۆشەویستی و تەباییدا دەگەڕێت، فرمێسک بۆ ئازادی لەدەستچووی خۆی دەڕێژێت، نیگا تیژ و پاکەکانی، تەوێڵی داغمەدار و ڕووی گرژومۆنی زیندانییەکان دەبەزێنێت و هزرە لێڵ و گونگەکانیان، خەونە دوورودرێژ و بێباڵ و باڵدارەکانیان دەخوێنێتەوە و بە توانست و سەلیقەیەکی داهێنەرانەی بێوێنەوە دەیانخاتە سەر کاغەز.

ئەوەی کە دۆستویفسکیی لە ڕووی دەروونییەوە نارەحەت دەکرد، ئەوە بوو کە زۆربەی هاوزیندانییەکانی، بە چاوی دوژمنەوە سەیریان دەکرد و هەستێکی دوژمنانەیان دەرهەقی هەبوو، لەبەر ئەوەی گوایە لەوان نەبوو، بەڵکو سەر بەو چینە دەسەلاتدار و دەسترۆ و نەجیبزادەیە بوو کە لە شێوەی موڵکدار یان ئەفسەر یان گەورە فەرمانبەردا جەماوەری ڕەشوڕووتی خەڵکیان دەچەوساندەوە. بۆیە لەم کتێبەوە بە ئاشکرا ئەوەمان بۆ بە دیار دەکەوێ کە دۆستویفسکی لە زینداندا فرە غەریب و نامۆ بووە، هەستی بە گۆشەگیرییەکی

کوشـنده کـردووه، خەڵکـی هـاوچین و هاوسـنفی خـۆی لە زینداندا نەبـوون یـان ئەگەر هەشـبووبن زۆر کەم بـوون و هـیچ هەسـتێکی هاوسۆزیی بەرانبەریان نەبووە. بۆیە زۆر بە گومانەوە، بە تایبەتی لە سـەرەتاوە تەماشـای هاوزینـدانییەکانی خـۆی کـردووە، بە خەڵکـی بێـویژدان و بێئامـان و دەمپـیس و دەسـتپیس و تاوانبـار و چەتە و تەریـدە و ڕێگـر و یـاخی و بێبـاک و بێـپەروای زانیـون. ئیـدی دۆستویفسکی زۆر شارەزایانە خۆی بە ناخی ناخی مرۆڤدا دەکات و دەرگا لەسەر پەنهانترین تەبع و تەبیعەتی ئینسان، دەخاتە سەر گازی پشـت. بـۆ نمـوونە نـاخی جەلادمـان بـۆ دەخـاتە بەر وردبینـی دەروونزانییەوەو دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە ڕەنگە باشترین مرۆڤ، بە حـوکمی ڕاهـاتن و عـادەت ببێـت بە دڵڕەقتـرین مـرۆڤ، ببێـت بە دڕنـدەیەکی سـامناک و لە هـیچ تاوانێـک نەپـرینگێتەوە، خـوێن و دەسەڵات مرۆڤ مەست دەکەن و دەیکەن بە دڕندە و لە مرۆڤایەتی دەخەن. دۆستویفسـکی ئەوە دووپـات دەکـاتەوە کە مـاکی دڕنـدەیی و هۆڤیکـاری لە زۆربەی هەرە زۆری خەڵکـی سـەردەم و ڕۆژگـاری ئەودا هەبـووە، بەڵام پاشـان بەرەبەرە ئەو گیـانی ڕەشـبینییەی لە لا دەڕەوێـتەوە و جیـاوازیی نێـوان بـاش و خراپەکـان دەکـات، لە نێـو زیندانییەکاندا خەڵکانێک دەدۆزێتەوە کە دەشێت لە ڕووی ئەخلاقییەوە پاکانە بۆ خەتا و تاوانەکانیان بکرێت.

"٤"

دۆستویفسـکی بە زمـانی هـونەر ئەوەمـان پێـدەڵێت کە تاوانبـاران زۆرجـار قوربـانی ئەو بـارودۆخە کۆمەڵایەتییەن کە تیایـدا ژیـاون و دەژین، واتە قوربانی ژینگەن. بۆیە ئەو تـاوانەی کە دەیکەن دەبێت بە تەوقـی نەفـرەت و دەچێـتە گەردنیـان، دەبێـت بە بەڵای ناگەهـان و

بەرۆکیان دەگرێت، بۆیە کۆمەڵگە زۆر لە سەرەتا کە ئەوانە بە قەرەبەخت و نەگبەت ناو دەبات و بە غەریزە بەزەیی پێیاندا دێتەوە و کەم و زۆر هاوسۆزییان دەگەڵ دەکات.

دۆستۆیفسکی هەستی بەوە کردووە کە مرۆڤ لە تەنگانەدا زیاتر ڕوو دەکاتە خوا و خواپەرستی و پێویستییەکی ڕۆحی و دەروونیی گەورە بە هێزە غەیبانییەکان پەیدا دەکات. ئەم بۆچوون و ئەنجامگیرییە لە زۆربەی قارەمانانی یادگارییەکانی خانەی مردواندا ڕەنگیداوەتەوە و دەبینین زۆربەی زیندانییەکان خەڵکی بەدین و خواناس بوون، خەریکی نوێژ و نزا بوون و چاویان لە ڕەحمەت و میهری خودا بووە و لەبەری پاڕاونەتەوە. ئەوەتا دۆستۆیفسکی لەو ڕوانگەیەوە و بە مەبەستی دووپاتکردنەوەی بۆچوون و ئەنجامگیرییەکەی خۆی دەڵێت: "لە هەموو شوێنێک خەڵکی خراپ هەن، چەم بێ چەقەڵ نابێت، کێ دەزانێت لەوەیە ئەم زیندانییانەی کە لەم گۆڕستانی زیندووانەدا دەژین، هەرگیز لەوانەی لە دەرێی چواردیواری زینداندا دەژین، خراپتر نەبن! دۆستۆیفسکی وەکو پێشتریش ئامازەمان کردێ لە سەرەتاوە هاوزیندانییەکانی خۆی بە درندە دەزانی، تەنیا دیوە خراپ و شەڕانییەکانی دەبینین، ترووسکەی مرۆڤدۆستی و مرۆڤپەروەریی تیادا بەدی نەدەکردن، بەڵام بەرەبەرە بەرچاوی ڕوون بووەوە و دیوە باشەکەشی دەبینین و هەندێ جار هاوخەمی و هاوسۆزی و ڤیان و میهر و دڵۆڤانییەکی ئەوەندە مرۆیانەی لێ دەبینین و دەبیست کە باوەڕی بە چاو و بە گوێی خۆی نەدەکرد! بۆیە دەبینین دۆستۆیفسکی لە ڕۆژانی بەر لە ئازادبوونی، پاش ئەوەی کۆمەڵێک دۆست و هاوڕێی باش لەنێو زیندانییەکاندا پەیدا دەکات و باشتریان دەناسێت، داخ بۆ ئەوە دەخوات کە گەلێک لە توانا و بەهرە دەگمەنەکانی هەزاران ڕۆڵەی بەهرەمەندی گەلانی

ڕووسیا لەو گۆڕستانی زیندووانەدا پوکاونەوە و بە ناهەق بەفیڕۆ چوون، بەهەرحاڵ دۆزی خەتا و گوناح و تاوان و سزا، پانتاییەکی یەجگار زۆری لە کارە ئەدەبی و قەڵەمییەکانی دۆستویفسکیدا گرتووەتەوە کە خۆی لە هەر نووسەرێکی دیکە پتر دەرد و ئازاری ئەو دۆزانەی چەشتووە و لە نزیکەوە جەڕباندوویەتی. زۆرجاریش مەمنوونی شانس و نێوچەوانی خۆیەتی کە تووشی ئەو ئەزموونە بووە و ددان بەوەدا دەنێت کە زۆر قەرزارباری ئەو چوار ساڵەیە کە لە زینداندا بەسەری بردووە. تەنانەت هزر و بیر و نەفسیەت و ڕۆح و باوەڕ و ئیمانی بە هۆی ئەو ئەزموونەوە گۆڕاوە و قاڵبووەتەوە و سیقاڵ بووەتەوە. بە هۆی زیندانەوە ئیمانی بە خوا و بە گەلی ڕووسیا دەمەزەرد و تازە بووەوە. بە خۆی لەو بارەیەوە دەڵێت: "مرۆڤ، لە بێکارەزینداندا، بەدەم حەسرەت و مەحروومیەتەوە، سیس هەڵدەگەڕێت، وەکو چۆن گیای سیسەوەبوو بە باران دەبوژێتەوە و دەژێتەوە و پاراو دەبێت، بەو ئاوایە بە ئیمان و باوەڕ پاراو دەبێت و دەگەشێتەوە. ئەنجام دەگاتە ئیمان، چونکە ئیمان لە کاتی تەنگانە و بێدەسەڵاتییدا ڕوونتر دەردەکەوێت." هەر لە درێژەی ئەو قسەیەدا دەڵێت: "ڕەنگە یەزدانی بەرزوبالا، بۆیە بۆ ئەوێی ناردبم تا جەوهەری شتەکان فێربم و پاشان بۆ خەڵکی تری بگوازمەوە، ئیدی دەرد و عەزاب بە تەواوەتی ئیمان و باوەڕی پاکژ کردەوە و لە هەموو خڵتەیەکی پاککردەوە. خەمی هەرە گەورەی بوو بە مرۆڤدۆستی و قەناعەتی تەواوی بەوە هێنا بوو کە ئەوانەی بە هۆی هەڵەوە لە قوڕی کڵۆڵی و کوێرەوەریی چەقیوون، زیاتر لە خەڵکی ئاسایی شایستەی هاوسۆزی و هاوخەمی و خۆشەویستیین. بۆیە دەبینین گیانی مەسیحییەت لە سەرانسەری ئەم کتێبەدا شەپۆل دەدات. هەر ئەمەش وای لە تۆلستۆی کردووە زۆر بە گەرمی پێشوازی لەم شاکارە بکات

و له سالّی (١٨٨٠)دا له نامەیەکدا بۆ ستراخۆف بلێت: "لەم ڕۆژانەدا هەستم بە دڵتەنگییەکی زۆر دەکرد، دەستم دایە کتێبی یادگارییەکانی خانەی مردوان و بۆ جاری دووەم خوێندمەوە، زۆر شتیم بیر چووبووەوە، کە دووبارە خوێندمەوە گەیمە ئەو قەناعەتەی کە لە ئەدەبی تازەدا هیچ کتێبێک لەم کتێبە بالاتر نییە، تەنانەت کتێبەکانی پوشکینش! جوانییەکەی لە تۆن و شێوازەکەیدا نییە، بەڵکو لەو بۆچوونانە دایە کە لە خۆی گرتووە؛ تا بڵێی ڕاستگۆیانە و مەسیحییانەیە، کتێبی فێرکردنی ئایینە. کە دۆستۆیفسکیت بینی ڕێز و خۆشەویستی منی پێبگەیەنە."

"٥"

دۆستۆیفسکی، دەروونناس و کۆمەڵناس و ئەدیب و نووسەرێکی مەزن بوو. بۆیە هەموو ئەو لایەنانە لە قارەمانانی چیرۆک و ڕۆمانەکانیدا زۆر هونەریانە پیشاندراون بۆ نموونە هەندێ لە قارەمانانی ئەم کتێبە کە بریتین لە: ئالکساندەر پترۆفیچ، ئاکیم ئاکیمیچ، سروتکین، گازین، سوشیلۆف، عەلی ، فۆمیچ باکلۆشین، میخائیلۆف، نورا، سمیکالۆف، شیشکۆف، لۆلیکۆف، کولیر... تاد. هەر یەکەیان تەبیعەتی تایبەتی خۆیان هەیە و لە هەر ڕوویەکی دەروونی و کۆمەڵایەتییەوە لە یەکتر جیاوازن و مامەڵەی هونەریی جیاوازیان لەگەڵدا کراوە و کەسایەتی جیاوازیی خۆیان هەیە و ناشێت کەسیان لە جیاتی کەسیان دابنرێت.

کتێبی یادگارییەکانی خانەی مردوان لە سالانی (١٨٦٠-١٨٦١)دا لە هەردوو گۆڤاری (العالم الروسي و الزمان)دا بە زنجیرە بلاوکراوەتەوە. هەڵبەتە لەگەڵ بلاوبوونەوەیدا سەرکەوتنێکی گەورەی بەدەستهێنا و پێشوازییەکی گەرمی لێکرا، بە تایبەتی کە لە

سەردەمێکی برێک لە باردا بڵاوبووەوە و دامودەزگای سانسۆر ئەو سەختگیرییەی جارانی نەمابوو. کتێبی وەها بڵاو دەبوونەوە کە مەحاڵ بوو چەند ساڵێک پێش ئەوە ڕێگەی بڵاوکردنەوەیان پێبدرێت.

هەڵبەتە ئەم کتێبە زێدەباری بایەخە ئەدەبی و ڕۆشنبیرییەکەی کاریگەرییەکی سیاسیی گەورەشی هەبوو، ئەوە بوو پاش بڵاوبوونەوەی، جەنەراڵ میر نیکولا ئۆرلۆف لە حوزەیرانی ساڵی ١٨٦٢دا نامەیەکی بۆ تزار نووسیی و تکای لێکرد ئەو سزای ئەشکەنجە بەدەنییەی کە دۆستویفسکی لە کتێبەکەی خۆیدا زۆر بەوردی و بەوپەڕی ئەمانەت و ڕاستگۆییەوە باسی کرد بوو، لە سەر زیندانییانی ڕووسیا لا ببرێت و بە یەکجارەکی هەڵبوەشێنرێتەوە. ئیدی بەلەز لیژنەیەک بۆ ئەو مەبەستە پێکهێنرا، هەندێک دەیانگوت با بمێنێت و هەندێکی دی دەیانگوت لا ببرێت، ئەوە بوو لە ١٨٦٣/٤/١٧دا یاسایەک دەرکرا و ئەم سزا بەسام و ترسناکە بە یەکجارەکی هەڵوەشێنرایەوە.

جا خوێنەری هێژا، ئەم وتەیە هەرچییەک و هەرچۆنێک بێت، ئەڵتەرناتیفی دەقەکە نییە، ناتوانێت هەمان سوود و لەزەتی خوێندنەوەی ڕاستەوخۆی دەقەکەت بداتێ، بۆیە لەوە پتر لە سەری نارۆم و لە لەزەتی خوێندنەوەی دەقی ئەم شاکارە زیندووە مەحرووم ناکەم و دەق خۆی پێناسەی خۆیەتی، فەرموون ئێوە و دەقی (یادگارییەکانی خانەی مردوان).

حەمەکەریم عارف

تێبینی: بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە :

هەژاران، ڕۆمـان، دۆستۆیفسـکی، پێشـەکی و پـاچڤەی حەمەکەریـم عارف/ چاپی دووەم/ ٢٠١٢.

مێـژووی ئەدەبیـاتی ڕووسـی، سـەعیدی نەفیسـی/ و: حەمەکەریـم عارف،چاپی یەکەم/ ٢٠١٠.

الاعمال الادبیه الکامله (٥) ذکریـات مـن منـزل الامـوات/ دوستویفسکی/ ترجمه: الدکتور سامی الدروبی.

خاطرات مردگان/ فدور داستایوسکی/ ترجمه: محمد جعفر محجوب چاپ دوم/ ١٣٤١.

سەرنجێکی پێویست:

خوێنەری بەرکەتی، سەرچاوەی سەرەکیی ئەم دەقە کوردییەی کە لە خزمەتی ئێوەی هێژا دایە، عەرەبییە، بەڵام لە پاڵ عەرەبییەکەدا بەڕادەیەک سوودم لە دەقێکی فارسیش وەرگرتووە کە هەندێ جار دەستەواژە و ڕستە و پەرەگرافم ڕاستەوخۆ لێوەی پاچڤە کردووە. جا ئەگەر ئەمە بووبێتە هۆی ئەوەی هەندێ دستەواژە و ڕستە و پەرەگرافی دەقە کوردییەکە، لە ڕواڵەت و شێوەدا بە تەواوەتی دەگەڵ دەقە عەرەبییەکەدا تێکنەکەنەوە، ئەوا بە دڵنیاییەوە لە نێوەڕۆکدا هەر یەکن و دەقە کوردییەکەش ئەگەر لە هەردوو دەقە عەرەبی و فارسییەکە باشتر و ئەمینتر نەبێ، هیچی لەوان کەمتر نییە و بێترس ڕووی مەجلیسی دەقانی هەیە.

پێشەکی

پیاو، لە ناوچەرگەی دەشت یان چیا یان چڕەدارستان و بێشە چوغووردەکانی ناوچە و دەڤەرە دوورەدەستەکانی سیبیریادا، ناو بە ناو تووشی هەندێ شاری بچووک و باژێڕۆکان دەبێت کە ژمارەی دانیشتوانیان لە هەزار یان دوو هەزار کەسێک تێناپەڕێ. خانووبەرەکانی ئەم باژێڕۆکانە هەر هەمووی لە داروتەختە دروستکراون، تا بڵێی ناشیرین و بچووکن، دوو کڵێسایان تێدایە، یەکێکیان لە ناوەندی شار دایە و دووەمیان لە دەرێی شاردا، لە گۆڕستانەکە دایە، ئەگەر بمانەوێ بە کورتی وەسفی ئەم شارانە بکەین دەبێ بڵێین زیاتر لە گوندی دەوروبەری مۆسکۆ دەچن تا لە شاری ڕاستەقینە. بە شێوەیەکی گشتی ژمارەیەکی زۆری پۆلیس و باجەوان و فەرمانبەری بچووکیان تێدایە. ئەگەرچی کەشوهەوای سیبیریا زۆر ساردە، بەڵام شوێنێکی یەجگار باش و لەبار و پڕ سوودە بۆ مائمورانی دەوڵەتی. خەڵکی ئەو شارانە، خەڵکانی سادە و ساکار و محافەزەکارن و دوورن لە هەر هزر و هزرینێکی لیبڕالی، پابەندی دابونەریتی دێرین و نەگۆڕ و پیرۆزی خۆیانن. دەشێت بە فەرمانبەرانی سیبیریا بڵێین نوێنەر یان نمایندەی چینی ئەرستۆکرات، ئەمانە هەندێکیان سیبیریایی ئەسڵن و هەندێکیان لایدەن و لە ڕووسیاوە هاتوون. ئەم لایدانە لە لایەکەوە بە تەماحی مووچەی گەورە و دەستکەوتی چەور و کرێی سەفەر و لە لایەکی ترەوە بە ئومێدی ژیان و ئایندەیەکی باشتر و دەوڵەمەندتر هاتوون،

چاوپۆشـییان لە خۆشـی و جـوانی پایتەخـت و شـارە گەورەکـان کـردووە. جـا ئەوانەی دەتـوانن ئەم گـرفتەی ژیـان چارەسـەر بـکەن. زۆربەی هەرە زۆریان لە سیبیریادا دەمێننەوە و بە یەکجارەکی تیایدا ئـاکنجی دەبـن، چـونکە دەزانـن ئەو دەسـتکەوتە زۆروزەبەنـد و بەلەزەتەی لە ئایینـدەدا بەدەسـتی دێـنن، بە زیـادەوە قەرەبـووی زیانەکانیـان بـۆ دەکـاتەوە. بەڵام ئەوانـی دی کە بە خـۆ ناوەسـتن و نـاتوانن بەسـەر ئەم گـرفتەدا زاڵ بـن، زۆر زوو تاقەتیـان دەچێـت و بێزاردەبن و بەداخوکەسەرەوە لە خۆ دەپرسـن: بە چ ئەقڵێکەوە ڕووم کردووەتە ئەم دەڤەرە دوورەدەستە، چما لێرە ڕۆن ڕژاوە؟

ئەوانە بەبێ قەراریی چاوەڕوانن تـا سـێ سـاڵی خزمەتەکەیـان تەواو بێت، تـا یەکسـەر داوای گواسـتنەوەی کارەکەیـان بـۆ شـوێنێکی تـری ڕووسیا بکەن و بۆ زێدوزاگەی خۆ بگەڕێنەوە و بە بێزارییەوە باسـی سیبیریا بکەن و گاڵتەی پێبکەن. بەڵام ئەوانە هەڵەن، چونکە سـیبیریا بـۆ نیشـتەجێ بـوون، نەک هەر لە ڕووی خزمەتگـوزاری گشـتییەوە بەڵکـــو لە زۆر لایەنەوە، شـــــوێنێکی خـــــۆش و لەبەر دڵانە. کەشوهەوایەکی جوانی هەیە، بازرگانانی دەوڵەمەند و غەریبدۆسـت و میوانپەروەرن، دەوڵەمەندی زۆرن، بێگانەی دەوڵەمەندی زۆر تێدایە. کیژۆلانیـان دەڵێـی گوڵەبـاخی تـازە پشـکووتوون و پاکڕەوشـت و پاکڕەفتارن، تەیروتوور و نێچیران بەرەڵڵای ناو شەقامەکانن و خۆ بە ملی نێچیرڤاندا دەدەن، ڕێ لە نێچیرڤان دەگرن، شـامپانیا هێندە زۆرە، خەڵکی لە جیـاتی ئـاو دەی خـۆنەوە، کافیـار ئەوە هەر باسـی مەکە، جووتیـار خەنـی بـوون و دانەوێڵە و دەغڵودانیـان هێنـد بە برشـتە، لە هەندێ شـوێنان یەک و پـازدە دێنـێ. بە کـورتیەکەی سـیبیریا خـاکێکی بەپیتوبەرەکەتە، بەڵام دەبێ بزانـی چـۆن دەکـاری دەبەیـت و سـوودی لێدەبینی کە ئەمە کەمێک زەحمەتە.

لە یەکێک لەم شارە چکۆلە بە ڕەونەق و خۆشانەدا، کە هەرگیز یادی خەڵکە میهرەبانەکەیم بیر ناچێت، یەکێک لە دوورخراوەکانم بۆ ئەم شارە بە نێوی ئەلکساندەر پترۆفیچ گوریانچیکۆف ناسی، ئەم پیاوە لە دەوڵەمەند و نەجیبزادە و موڵکدارەکانی ڕووسیا بوو، چونکە ژنەکەی خۆی کوشتبوو، حوکمی دە ساڵ زیندانییان دەگەڵ کاری قورسی نمرە دوودا(١) بۆ بڕیبووەوە. پاش تەواوکردنی ماوەی مەحکومییەتەکەی، ناردبوویان بۆ گوندێکی شاری "ک"(٢) کە نشیمەن و کۆلۆنیی مەحکومەکان بوو، تا ژیان و تەمەنی خۆی لە وێندەر بەسەر بەرێت. یانی بە فەرمی لەسەر ئەو کۆلۆنییە حیساب بوو، بەڵام لە شاری "ک"دا دەژیا و دەیتوانی لە ڕێگەی وتنەوەی دەرسی تایبەت بە منداڵان، بژێوی خۆی پەیدا بکات. پیاو زۆرجار لە سیبیریادا تووشی ئەو دوورخراوانە دەبێت کە خەریکی دەرسگوتنەوەن و کاری مامۆستایەتی دەکەن و خەڵکی ڕقیان لێیان نییە، چونکە دەرسی زمانی فەرەنسی دەڵێنەوە کە بۆ ژیان زۆر پێویستە، خۆ ئەگەر ئەو دوورخراوانە نەبوایەن، هیچ کەسێک لە خەڵکی ئەم دەڤەرە دوورەدەستانەی سیبیریا، زمانی فەرەنسیی نەدەزانی.

من یەکەم جار (ئەلکساندەر پترۆفیچ)م لە ماڵی (ئیڤان ئیڤانوڤیچ گوسدیکوڤ)ی فەرمانبەردا بینی کە پیرەپیاوێکی بەڕێز و بەحورمەت، بەویقار و میوانپەروەر بوو، ئەم پیاوە سێ کیژی بەهرەداری هەبوون کە ئومێدی ئایندەیەکی جوانییان لێدەکرا. ئەلکساندەر پترۆفیچ، هەفتەی چوار جاران وانەی زمانی فەرەنسیی پێدەگوتنەوە، لە هەنبەر هەر وانەیەکدا چوار کۆپێکی زیوی وەردەگرت. دیمەنی ئەم پیاوە سەرنجی ڕاکێشام. کابرایەکی ڕەنگزەرد و زۆر لاواز بوو، هێشتا گەنج بوو، تەمەنی لە سیوپێنج ساڵ زیاتر نەدەبوو، کورتەباڵا و

ئەندام وردیلە بوو، جلوبەرگی زۆر پاکوخاوێن بوو، جلکی ئەوروپایی لە بەر دەکرد. ئەگەر قسـەت دەگەڵی کردبـا، بەوردی چـاوی دەبـڕییە چـاوت و بەوپەڕی نەزاکەتەوە گـوێی لێـدەگرتیت و تـا لە قسـەکەت نەبوویتایەوە چاوی لێنەدەگواستیتەوە، لەوە دەچوو بیەوێ بزانێ تۆ چ دەڵێیت، یان گومانی ئەوەی هەبێ کە بتەوێ نهێنییەکی لێدەربێنێ و پەی بە ناخی بیرە تایبەتییەکانی ببەیت. ئەگەر جوابیشـی داباوە، زۆر بە کـورتی و ڕوونـی وەڵامـی دەدایەوە. هێنـدە بەوردی وشـەکانی هەڵدەبژارد، گوێگر خۆبەخۆ لە قسەکانی قەڵس و ناڕەحەت دەبوو، لە خـوای دەویسـت زووتـر لێببێتەوە، کە لێدەبووەوە گـوێگر هەسـتی بە ئاسوودەیی دەکرد.

داوام لە ئیڤان ئیڤانوڤیچ کرد باسیم بۆ بکات.

بـۆی بـاس کـردم کە گوریـانچیکۆف پیـاوێکی سەرڕاسـت و جوانڕەفتـار و خـانەدان و بێعەیـبە و ئەگەر وا نەبـوایە نەیـدەکرد بە مامۆستا و فێرکاری کیژەکانی، لێ عەیبی ئەو (گوریـانچیکۆف) ئەوەیە کە لە بەشـەران بێـزارە، زۆری ڕقـی لە خەڵکیـیە، تـێکەڵ نابێـت، دوورەپەرێزە، هەرچەنـدە پیـاوێکی زیـرەک و خـوێنەوار و ڕۆشـنبیرە، ڕموودەی خوێندنەوە و موتاڵایە، تێکەڵی کەس نابێ، زۆر کەمدووە و گەلەک زەحمەتە بهێنرێتە قسە و دڵی خۆی بۆ کەسێک بکاتەوە.

هەندێ کەس پێیـان وابـوو شـێتە، بەڵام هـیچ مەترسـییەکیان لەوەدا نەدەبینـی و زەرەری بـۆ کەس نەبـوو، بـۆیە هەمـوو ماڵبـاتە خانەدانەکانی شـار ئامـادەبوون مـدارایی ئەلکسـاندەر پترۆڤیچ بکەن، چونکە دەیتوانی سوودوقازانجی بۆ هەموویـان هەبێت، بۆ نموونە لە جیاتی ئەوان عەزروحاڵنووسی و ئەو شتانەی بکردایە.

خەڵکی بە شێوەیەکی گشتی پێیـان وابوو لە بنەماڵەیەکی نـاوداری ڕووسییە و خزمانی خودان پلەوپایە و پۆستی بەرزی لەوێندەر هەن،

بەڵام ئەو بە خوایشتی خۆی، لەوەتای دوورخرابووەوە پەیوەندیی دەگەڵ بڕی بوون و بەمەش زیانی لە خۆی دابوو. هەموو خەڵکی چیرۆک و بەسەرهاتەکەیان دەزانی، دەیانزانی دوای ساڵێک لە ژنهێنان، بە هۆی دڵپیسی و بەدگومانییەوە، ژنەکەی خۆی کوشتبوو و یەکسەر ڕۆیشتبوو، خۆی ڕادەستی پۆلیس و دادگا کرد بوو. ئەم کارە، حوکمەکەی لەسەری زۆر سووک کرد بوو. خەڵکی لە سیبیریادا بە چاوی بەزەییەوە سەیری ئەم جۆرە تاوانبارانەیان دەکرد، تاوانەکەیان بە بەڵایەک دەزانی کە بەرۆکی تاوانباری گرتووە، بۆیە ئەم جۆرە تاوانبارە زیاتر مایەی بەزەیی و سۆزن تا شایستەی سزادان بن. کەچی ئەم کابرا سەیرە، خۆی لە خەڵکی دوور دەگرت، مەگەر بۆ دەرسگوتنەوە لە ماڵی خۆی هاتبایە دەرێ.

لە هەوەڵەوە بە هێندم وەرنەگرت، کەم و زۆر گوێم نەدایە. بەڵام پاشان بێئەوەی بزانم بۆچی: لێم بوو بە مەتەڵ و مەراق. قسەی دەگەڵدا نەدەهاتە کردن، مەحاڵ بوو بهێنرێتە قسە. ڕاستە هەر پرسیارێکم لێکردبا بەرسڤی دەدامەوە، بەڵام کە لە وەڵامەکەی دەبووەوە نەدەوێرام پرسیاری تری لێبکەم و پێ لە بەڕەی خۆم درێژتر بکەم. دوای هەر جۆرە گفتوگۆیەکی لەو بابەتە دەرد و ئازار و شەکەتی و ماندوویەتی دەنیشتە سەر سەروسیمای.

بیرم دێت کە شەوێک لە شەوانی جوانی هاوین پێکڤە لە ماڵی ئیڤان ئیڤانوفیچ هاتینە دەرێ کە بۆ ماڵ بڕۆینەوە. لەناکاو هات بەسەرما و دەعوەتم کرد کە لاداتە نک من و جگەرەیەک بکێشێت. مەگەر هەر خوا بزانێ لەوە دەمەدا چ ترسێک نیشتە سەر سیمای! چەند شپرزە بوو، چۆن پەشۆکا، لەوەسفکردن نایەت، یەجگار شپرزە بوو، چەند ورتەورتێکی نامەفهووم و نارەوان و بێسەروبەری لە زار دەرچوو، ئەوجا نیگایەکی تووڕەی کردم، لەناکاو پێی وەغارەوە نا و بۆی

دەرچـوو. ئەمەم زۆر پـێ سـەیر بـوو. لەو سـاوە هەر کـاتێ تووشـی یەکدی دەبووین، دەسڵەمییەوە و لە تۆ وایە هەستی بە جۆرە ترسێک دەکرد. بەڵام من کۆڵم نەدا، شتێکی تێدابوو رای دەکێشام لە خۆڕا ڕمووردەی بوو بووم، دوای مانگێک لەو ڕووداوە چکۆلەیە، ڕۆژێک کە لە پۆستەخانە دەگەڕامەوە، بێ هیچ هۆیەک، بێ هیچ بیانوویەک، لە خوتوخۆڕایی خۆم بە ماڵی گوریانچیکوفدا کرد. دیارە ئەم کارەی من نەک هەر گەوجـانە بـوو، بەڵکـو لە هەر نەزاکەت و ئەدەب و نەرمونیانی و زەوقێک بەدەر بوو. ئەم پیاوە لە قەراخ شـاردا، کرێچیی پیرەژنێکی بـورژوا بـوو کە کیژێکی سـیلاویی هەبـوو. ئەم کیـژەش، کچێکی ناشـەرعیی تەمەن دە سـاڵانی هەبـوو، ئەم کچـۆڵەیە یەجگـار جـوان، دەمبەخەنـدە، شـاد و شـەنگوڵ بـوو. کە خـۆم بە ژووردا کـرد ئەلکساندەر پترۆفیچ لە لایەوە دانیشتبوو و فێری خوێندنەوەی دەکرد. بە جۆرێ لە وەژوورکەوتنە کتوپڕ و چاوەڕواننەکراوەکەی من شڵەژا و پەشـۆکا، دەتگـوت بەسـەر تـاوانێکی گەورەوە گرتـوومە، لەناکـاو هەستایە سەر پێیان، شێتئاسا بۆ چەند دەمێک لێم مۆڕ بووەوە، پاش ئەوەی هێور بووەوە، خولقی دانیشتنی کردم. ئەنجام دانیشتین، زۆر بەدیقەت چاودێری هەر نیگایەکی دەکردم، دەتگوت لێم بەگومـانە و وا تەسەور دەکات نیازی شتێکم هەیە و لێیدەشارمەوە، یەکسـەر زانیم ئەم پیـاوە، زۆر بە گومـان و بەدگومـان و بەپـارێزە، بەوپەڕی نەفـرەت و ڕقەوە لێیـدەڕوانیم و لەوە دەچـوو، لە هەر ئـانوسـاتێکدا بڵێ: "ئەرێ دەکرێت، لێرە برۆی؟".

باسی شارە بچووکەکەی خۆمان و دەنگوباسی باوی شارم بۆکرد، کرِوکپ، بێئەوەی هیچ بڵێ، گوێی دەگرت، یان بزەیەکی تاڵ دەنیشتە سـەر لێوی. ئیدی بـۆم دەرکەوت کە نەک هەر لە ڕووداو و واریقـاتی شارەکەمان بێئاگایە، بەڵکو ناشیەوێ هیچ شتێک لەو بارەیەوە بزانێت.

دوای ئەوە باسی دەڤەرەکەی خۆمان و پێویستییەکانی دەڤەرەکەم بۆ کرد، بەبێدەنگی گوێی لێدەگرتم، بەشێوەیەکی هێندە سەیر چاوی بڕییە چاوانم، کە لە خۆم تەریق بوومەوە و لەو قسانە ژێوان بوومەوە کە کردمن، تەنانەت کاتێ کە ویستم ئەو کتێب و بڵاڤۆکانەی، کە لەگەڵ خۆمدا و لە پۆستەخانە هێنابوومنەوە و هێشتا نەمکرد بوونەوە، بە ئەمانەت بدەمێ، خەریک بوو لێم تورە ببێت. هەوەڵجار بەتامەزرۆیی و بەتاسەوە لێیڕوانین، بەڵام زووبەزوو ژێوان بووەوە و لێیوەرنەگرتم و تەوازۆی هێنایەوە کە ناپەرژێتە سەر خوێندنەوە. ئەنجام دوعاخوازیم لێکرد، کە لە نک وی بە دەرکەوتم هەستم کرد بارێکی قورسم لەسەر شان لاچووە. بەڵام زۆریش لەوە ناڕەحەت بووم، کە تەنیایی مرۆڤێکم شڵەقاند، کە هەموو خەمێکی ئەوە بوو خۆی لە خەڵکی دوور بگرێت، بەڵام ئەوەی بوو بوو.

ئەوەی مایەی سەرنج بوو، تەنیا چەند کتێبێکی زۆر کەمم لە ژوورەکەیدا بینی، کەواتە ئەو قسەیە ڕاست نەبوو کە گوایە خوێنەرێکی پڕ خوێندنەوەیە.

بە ڕێکەوت، یەک دوو جارێک، شەوانی زۆر درەنگ بە گالیسکە بە بەر پەنجەرەی ماڵەکەیدا تێپەڕیم و سەیرم کرد چرای ماڵەکەی دەسووتێ و ژوورەکەی ڕووناکە. لە دڵی خۆمدا گوتم دەبێ بۆ ئەم شەونخونییە بکات؟ بڵێی خەریکی نووسین بێ، دەبێ چی بنووسێت؟

بە هەندێ ئیشوکاران بۆ ماوەی سێ هەیڤێک شارەکەمانم بەجێهێشت. کە لە زستاندا گەڕامەوە، بیستم کە ئەلکساندەر پترۆفیچ لە پایزدا مردووە. وەکو چۆن بە تەنیا ژیا بوو، بەو ئاوایە بە تەنیاش مردبوو. لە کاتی نەخۆشییەکەیدا قایل نەبوو بوو تەنانەت پزیشکیش ببینێ. ئیدی خەریک بوو لە بیری خەڵکی دەچووەوە. ژوورەکەی چۆڵ بوو. یەکسەر چووم بۆ لای خاوەن خانووەکە، بەو ئومێدەی پێم بڵێت

که دراوسێکەی سەرگەرمی چ کارێک بووە و بزانم ئاخۆ شتێکی نووسیوە یان نا! هەر کە بیست کوبیکم دایە، خێرا سەبەتەیەکی پڕ لە کاغەزی بۆ هێنام کە لە پاش پارۆ بەجێما بوو، ئیعترافیشی کرد کە دوو دانە دەفتەری بۆ ئاگر کردنەوە بەکار هێناوە و سووتاندوونی، خاوەن ماڵەکە پیرەژنێکی عەبووسی ڕوو گرژومۆنی کەمدوو بوو، نە من توانیم شتێکی ئەوتۆی لێدەربێنم و نە ئەو توانیی شتێکی ئەوتۆم دەربارەی کرێچییەکەی خۆی پێبڵێ. بەڵام ئەوەی بۆ گێڕامەوە کە ئەو کابرایە هیچ شتێکی ئەوتۆی نەدەکرد، جاری وا هەبوو بە مانگان نە کتێبێکی دەکردەوە و نە قەڵەمێکی بە دەستەوە دەگرت، بەڵام هەندێ شـــەو، تـــا بەیـــانی نەدەخەوت و بەدەم هـــزرین و ڕامـــانەوە بە ژوورەکەیدا دەهات و دەچوو، تەنانەت هەندێ جار بە دەنگی بەرزیش خـۆی دەدواند، هەروەهـا بـۆی گێـڕامەوە کە "کاتیـا"ی نەوەی ئەوی خۆشدەویست، بە تایبەتی پاش ئەوەی کە زانیی ناوی (کاتیا)یە زیاتر ڕمـوودەی بوو، هەمـوو سـاڵێک لە ڕۆژی (سـان کـاترین)دا بە بۆنەی ساڵیادی مردووەکەوەیەوە، لە ڕای ئاسوودەیی ڕۆحیی ئەو مردووەدا ڕێوڕەسمی عەشای ڕەبانیی دەگێڕا. حەزی نەدەکرد کەس هـاتوچۆی بکات و بە خۆیشی بۆ دەرسگوتنەوە نەبوایە لە ماڵ نەدەچووە دەرێ. تەنانەت کاتێ خـاوەن مـاڵەکە هەفتەی جارێک دەهـات ژوورەکەی بۆ پـاک بکـاتەوە، مـۆڕەی لێـدەکرد، بە درێژایـی ئەو سـێ سـاڵەی کە کرێچیی ئەو بـوو بـوو، تـاقە جارێکیش قسـەی دەگەڵ نەکرد بـوو. لە کاتیام پرسی کە ئاخۆ هیچ شتێکی لە بارەی مامۆستاکەیەوە لە بیرە یـان نـا؟ بەبێدەنگی نیگـایەکی کـردم، ئەوسـا ڕووی کـردە دیـوارەکە و کەوتە گریـان. سـەیرە! کەواتە ئەم پیـاوە سـەیرەش توانیـویەتی خـۆی خۆشەویست بکات، کەسێک وا لێبکات خۆشی بوێت!

کاغەزەکـانم بـۆ مـاڵ بـردەوە، یەک ڕۆژی تەواو پێیـانەوە خەریـک بـووم. هەڵـبەتە زۆربەی هەرە زۆریـان بێکەڵـک و بێبـایەخ بـوون، مەشق و ڕاهێنانی قوتابیان بوو. ئەنجام لەنێو کاغەزەکاندا دەفتەرێکی تـا ڕادەیەک ئەسـتوورم دۆزییەوە، لاپەڕەکانی بە نووسـینی زۆر ورد پڕ کرابـووەوە، بەڵام تەواو نەکرابـوو، لەوە دەچـوو نووسـەرەکەی لە بیری کردبێ. ئەم دەفتـەرە نیوەچڵە بریتـی بـوو لە سـەربووردەی دە سـاڵی ژیـانی ئەلکسـاندەر پتـرۆفیچ لە زینـدانی کـاری قورسـدا (بێگارەزیندان)، هەڵبەتە چیرۆکێکی شاش و پچڕپچڕ بوو، پێدەچوو لە کاتی جیاوازدا نووسرا بێت، ناوبەناو لێرەولەوێ کورتە بەسەرهاتێک یـان بیرەوەرییەکـی سـەیر و ترسـناکی تێـدەکەوت کە پێـدەچوو، خـاوەنەکەی بەتـوبزی لە کـۆڵ خـۆی کـردبێتەوە. هێزێکـی نادیـار بە خۆرتی لێی دەرهێنا بێ، چەند جارێک ئەم بیرەوەرییە پچڕپچڕانەم خوێندەوە، کەوتمە پرسیار لە خۆم: تۆ بڵێی نووسەرەکەی لە چەند دەمێکی شـێتایەتیدا نەینووسـی بێـت؟ بەڵام ئەم بیرەوەریـانەی کە لە لایەن مەحکومێک بەکارێن قورس (بێگارەزیندان) تۆمـار کـراون و لە شوێنێکدا سەرناوی (یادگارییەکانی خـانەی مردوان)ی بـۆ دانـاوە، بۆ مـن مـایەی سـەرنج بـوون. دنیـایەکی زۆر تـازەی کە تـا ئەو کـاتە بە تەواوەتیی لێی بێئاگا بووم و بە لامەوە نادیـار بـوو، بـۆ کەشـفکردم، هەندێ لە ڕووداوەکانی، هەندێ لەو تێبینییە تایبەتییانەی کە ئەم پیاوە لەسەر ئەو جیهانە قێزەون و بەدناوە تۆماری کرد بوو.. ڕایان کێشام، بەتاسـە و لەزەتەوە خوێنـدمەوە. ڕەنـگە مـن لەمەدا هەڵە بـم ئەگەر پێمـوابێ خەڵکـی دیـکەش هەمـان لەزەتـی منـی لێدەبینن، وەکـو مـن ڕمـوودەی دەبن: بەڵام من چەند بەشێکی ئەم چیرۆکە بڵاودەکەمەوە، ئیـدی بـا خـوێنەر خـۆی حـوکمی لەسـەر بـدات و ئەم داوەریـیە بە خوێنەر دەسپێرم.

پەراوێز:

١- کـاری قورســی نمــرە دوو: بریتــی بــوو لە کــار کــردن لە دروســتکردنی ئەو قەڵایــانەی کە لە ســیبیریادا ڕۆدەنــران بــۆ کۆنترۆڵکردنی ئەو جموجۆڵە یاخیگەریانەی کە هەمیشە ئەگەری ئەوە هەبوو لە لایەن خەڵکی سیبیریاوە بەرپا بکرێ. بەڵام کاری قورسی نمرە یەک، بریتی بوو لە کار کردن لە کانەکاندا، کاری قورسی نمرە سێیەمیش کارکردن بوو لە کارخانەکاندا.

٢-شـاری (ک) لەوەیە مەبەسـت لە شـاری کۆزنتسـکی سـەر بە هەرێمـی ئالمولنسـک بێ، کە دۆستۆیفسـکی لە سـاڵی ١٨٥٧دا ژنـی یەکەمی لەوێندەر خواست.

«١»

خانەی مردوان

زیندانەکەمان کەوتبووە کۆتایی شارەوە، لە بەرزاییەکدا بوو، هەر چواردەوری حەساری قایم و قولله و قەلا بوو. ئەگەر لە درزی دیوارەکانەوە، بە ئومێدی ئەوەی شتێک ببینی، تەماشا بکەیت، جگە لە چمکێکی چکۆلەی ئاسمان و ساتر و مەتەرێسێکی گڵی بەرز و قایم کە یەکپارچە گیاوگۆڵی خۆڕسکی دەشتە و پاسەوانان بە بەردەوامی بەسەریدا دێن و دەچن، چ شتێکی ترت بەرچاو ناکەوێ، هەنگێ بە خۆت دەڵێی دەبێ ساڵانێکی دووروودرێژ، لە درزی ئەم حەسارەوە هەمان مەتەرێس و سەنگەر و قولله و هەمان ئەو پاسەوانانە ببینی و ببینیتەوە ، هەمان ئەم چمکە بچووکەی ئاسمان ببینی، هەڵبەتە نەک ئەو ئاسمانەی بەسەر زیندانەکەوەیە، بەڵکو ئاسمانێکی دیکەی دووری دوور.

حەوشەیەکی گەورەی هەبوو، درێژییەکەی دوو سەد شەقاوێک و پانییەکەی سەدوپەنجا شەقاوێک دەبوو، حەسارێکی شەش گۆشەی نارێکوپێکی بە دەوردا کێشرا بوو، ئەم حەسارە بریتی بوو لە

عامودی نووکتیژ و بە قووڵی لە عاردی چەقێنرا بوون و هێندە لە یەکەوە نزیک بوون هیچیان بە بەینەوە نەدەچوو؛ ئەوە تخوبی دەرەوەی زیندانەکە بوو. لە لایەکی ئەم حەسارەوە دەرگایەکی گەورەی قایم هەبوو، ئەم دەرگایە هەمیشە داخرا بوو، شەو و ڕۆژ لە لایەن ژمارەیەک پاسەوان و فەرمانبەرەوە پاسەوانی دەکرا، ئەم دەرگایە تەنیا ئەو کاتە دەکرایەوە کە زیندانیەکان بۆ کار ببرانایە دەرێ. ئەو دیوی ئەم دەرگایە، دنیای ڕووناکی بوو، ئازادی هەبوو، خەڵکی ئازاد بوون، هەر کارێکیان ویستبا دەیانکرد، بەڵام خەڵکی ناو حەسارەکە، ئەو دنیا جوان و سەیرەیان وەک خەون، وەکو ئەفسانانی جن و پەری دەبینی و دەهاتە بەرچاو، بەڵام دنیای ئێمە بە هیچ جۆرێک و لە هیچ ڕوویەکەوە لەو دنیایە ناچێت، دنیایەکی زۆر تایبەتییە، نە لە هیچ شتێک دەچێت و نە هیچ شتێکی لێدەچێت. دنیایەکە دابونەریتی خۆی هەیە، جلوبەرگی خۆی هەیە، یاساورێسای خۆی هەیە، ڕێورەسمی تایبەتی خۆی هەیە. ماڵێکە "مردووی زیندوو"، گۆڕستانی زیندووانە، ژیانی ئەوێ لە ژیانی هیچ شوێنێکی تر ناچێت، خەڵکەکەی لە خەڵکی هیچ شوێنێکی تر ناچن. جا من هەوڵ دەدەم باسی ئەم نشینگەیەتان بۆ بکەم.

کە دەچیتە ناو حەوشەی نشینگەکەوە، دوو ڕیزە خانووی یەک نهۆمی لە تەختە و دار دروستکراو، لەمبەر و لەوبەری حەوشەکە دەبینی، ئەمانە قاوش و نشینگەی زیندانییەکانن، پاش ئەوەی جیا دەکرێنەوە و بەپێی حوکمی خۆیان پۆلین دەکرێن، دەخرێنە ئەو قاوشانەوە. لەوپەڕی حەوشەکەدا بینایەکی تر دیارە، ئەمە موبەقە و کراوە بە دوو بەشەوە. لەولای موبەقەکەوە بینایەکی دی هەیە کە لە هەمان کاتدا وەکو ئازووقەخانە و گەراجی گالیسکە و عەماری دانەوێڵەش بەکار دەبرێت. ناوەندی حەوشەکە، چۆڵوهۆڵە، زیاتر لە

مەیدانێکی گەورە دەچێت. زیندانییەکان لەو مەیدانەدا ڕیز دەکرێن و تەفتیش دەکرێن و ڕۆژی سێ جاران؛ بەیانی، نیوەڕۆ، ئێوارە، سەرژمێر دەکرێن و ناویان دەخوێنرێتەوە، خۆ ئەگەر سەرباز و پاسەوانەکان هەندێ بەدگومان و لە سەرژمێریدا کۆڵ بوایەن، ئەم کارە لە ڕۆژێکدا چەندین جار دووبارە دەکرایەوە. لە نێوان بیناکان و حەسارەکەدا پانتاییەکی چۆڵی بەرین هەبوو، کە هەندێ لەو زیندانییانەی حەزیان لە تێکەڵاو بوون نەدەکرد و بە ڕەشبین ناسرا بوون، لە کاتی بێئیشیدا لەو پانتاییەدا پیاسەیان دەکرد: دوور لە خەڵکی، لە فکران ڕادەچوون و یادگارییە تاڵ و شیرینەکانی خۆیان وەردەوە دەدا. زۆرجار کە بەدەم ئەم جۆرە پیاسانەوە دەمبینین و تووشیان دەبووم، حەزم دەکرد لە سەروسیمای خەمناکیان ورد ببمەوە و مەزەندەی خۆم بخەمە کار کە بیر لەچی دەکەنەوە و چیان لە بیر و لە خەیاڵ دایە. خۆشترین شت بە لای یەکێک لەو زیندانیانەوە ئەوە بوو کە عامودەکانی حەسارەکە بژمێرێ، ژمارەی عامودەکان هەزاروپێنج سەد دانە بوو، هەر هەموویانی ژمارد، لەبەری بوون، هەر عامودێک لەم عامودانەی بە نیشانەی ڕۆژێک لە ماوەی زیندانییەکەی خۆی دادەنا، هەموو ڕۆژێک یەکێک لە عامودەکانی لە حیسابەکە دەردەکرد، بەم ڕێگەیە دەیزانی چەند ڕۆژی دیکەی لە زینداندا ماوە، گەورەترین خۆشی ئەو ئەمە بوو کە دەگەییە دوا عامودی یەکێک لە لا دیوارەکانی حەسارە شەش گۆشەکە! وێڕای ئەوەش دەبوا ساڵانێکی زۆر چاوەڕوان بێت و سەبر بکات تا لە زیندان ئازاد بێ. هیچ شتێک وەکو زیندان مرۆڤ فێری سەبر و هەدا ناکات.

لە بیرمە جارێکیان یەکێک لە زیندانییەکان پاش ئەوەی بیست ساڵی بە کاری قورسەوە، لە زینداندا بەسەر برد و حوکمەکەی خۆی تەواو

کرد، ئـازاد کـرا، بەسـەر یەکبەیەکـی هاوڕێکانیدا گەڕا تـا ماڵاوایـیـان لێبکـات و گەردن ئازادیـیـان دەگەڵ بکـات. هەنـدێ لە هاوزینـدانییەکانی ئەوەیان لە بیر بوو کە هەوەڵجار بۆ زیندان هێنرا، گەنجێکی بێباک و بێپەروا بوو، نە بیری لەو تاوانە دەکردەوە کە کرد بووی و نە گوێی لەو سـزایەش بـوو کە بـۆی بڕابـووەوە، بەڵام ئێسـتا کە ئـازاد دەبـوو، بـوو بـوو بە پیرەمێرێکـی سەرسپی، خەمبـار و لێوبەبـار، عەبـووس و گرژومــۆن. بــۆ ماڵئــاوایی بەســەر هەر شــەش قاوشــەکەدا گەڕا، بەبێـدەنگی خـۆی بە هەر قاوشـێکدا دەکـرد، پـاش ئەوەی لە بەردەم ئیکۆنەکەدا(١) (ئیکۆنە: پەیکەری یەکێک لە ئەولیاکـان بـوو کە هەمیشـە لە سەمتی ڕۆژهەڵاتی ژوورەکاندا دادەنرا). نیشـانەی خـاچی دەکێشـا، کڕنۆشـی بـۆ هاوزینـدانییەکانی دەبـرد، لێیـان دەپـاڕایەوە کە گەردنـی ئازاد بکەن و بە خێر و چاکە یادی بکەنەوە.

زینــدانییەکی دیکەشــم چــاک لە بیــرە. ئەم پیــاوە جووتیــارێکی دەوڵەمەندی سیبیریایی بوو، ئێوارەیەک ژنەکەی هـاتبوو بۆ دیـدەنی، بانگیان کرد بۆ بەردەرگا. شەش مانگ لەوە پێشتر ئاگـادار کرابـووەوە کە ژنەکەی ڕەدووی پیــاوێکی تــر کەوتــووە و شــووی پێکــردووە، ئەوەی زۆر لەبەر گـران دەبێت، کەچـی ئەوەتـا ئەم ئێـوارەیە هـاتووە خێری پێبکـات. کە هـاتە بەر دەرگـا، ژنەکەی بـڕێ پـارەی کەمـی دایە. نـزیکەی دوو دەقـیقەیەک پـێکەوە قسـەیان کـرد، هەردووکیـان بەکـوڵ گریان و پاشان بەیەکجارەکی و بۆ هەتا هەتایە لێکدی دابڕان. وەختـێ ئەم زینـدانییە بـۆ قاوشـەکەی خـۆی گەڕایەوە، لە سەروسـیمای ورد بوومەوە، بە ڕاستی مرۆڤ لە زینداندا فێر دەبێت چـۆن سـەبر و هەدا بکات بە پیشە، هەر کە خۆر ئاوا دەبـوو، دنیـا تاریـک دەبـوو، دەکـراینە ئەو قــاوش و ژوورانەوە کە دەبــوایە شــەوی تێــدا ڕۆژ بکەیــنەوە. هەمیشە زۆرم لەبەر گران بوو کە لە حەوشەوە دەیانکردینە قـاوش و

ژوورەکانەوە. زۆر خەمبار دەبووم. ئێوە بیهێنە بەرچاوی خۆتان، لە حەوشـەیەکی ئـازادەوە بتبەنە نـاو ژوورێکـی درێـژی نزمـی خەفە کە یەک دوو مـۆمی کـز بە ئاسـتەم ڕوونـاکی دەکەنەوە و بـۆگەنی پیـاو هێرۆکـاس دەکـات ، چەنـد نـاخۆش و بە ئـازارە. کە ئێسـتا بیـری لێدەکەمەوە نـازانم چـۆن تـوانیم دە دانە سـاڵی خشـت لەم زینـدانەدا بەسـەر بەرم. جێگەکەم لە قاوشـەکەدا بریتـی بـوو لە تەختێکـی سـێ لەوحـی، ئەمە لە جیـاتی تەخـتە خەو بەکـاردەبرا، بـۆم هەبـوو لە سنووری ئەم تەختەدا ڕەفتار بکەم، هەر ژووره پتر لە سی کەسیان تێدەپەستا. لە وەرزی زستاندا زووتر دەیـانکردینە ژوورەوە، دەبوایە چـوار سـەعاتێک چـاوەڕوان بکەیـن تـا هەمـوو زینـدانیەکان بـخەون و قاوشەکە هـێمن ببێتەوە. بەڵام پێش ئەوە هەراوزەنـایەکی ئەوتۆ بـاڵی بە سەر قاوشەکەدا دەکێشا کە لە وەسفکردن نایەت. بانگکردن، هاوار، پێکەنـین و قاقـا، دەمڕێـژی جنێـوان، زرەی زنجیـر، بـۆنی بـۆگەنی و چەرەدووکەڵ، لە هەموو ئەمـانەش خراپتر سەرتاشین، نێوچەوانی بە مۆر و نیشان، جلکی شڕوشەپڕێو، و زۆر شـتی دیکەی لەو بـابەتە کە مـایەی قێزوبێز بـوون، نیشـانەی ئەوپەڕی زەلیلـی و زەبـوونی بـوون، بەڵــێ مــرۆڤ حەیــوانێکی تەمەن درێــژە! دەشــێت بڵێـین: مــرۆڤ گووراوێکە دەگەڵ هەموو شتێکدا ڕادێت، ڕەنگە ئەمە باشترین پێناسـە بێت بۆ مرۆڤ.

ژمارەمان لەم زیندانەدا دووسەدوپەنجا زیندانی بوو. ئەم ژمـارەیە بە دەگمەن دەگـۆڕا، ڕاسـتە بەردەوام زینـدانیی تـازە دەهێنـران، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـدا هەر زینـدانییەک کە مەحکـومییەتەکەی تەواو دەکـرد، ئـازاد دەبـوو. جارجـاریش خەڵکانێکمـان لێدەمردن، ئـێمە تێکەڵەیەکـی سـەیر بـووین لە خەڵکـانی هەمەجـۆر. پێمـوایە هـیچ دەڤەر و شـار و شارسـتانێکی ڕووسـیا نەبـوو کە زینـدانییەکی لەم زینـدانەدا نەبێت.

زیندانییەکان غەوارە و بێگانەشیان تێدابوو، هەندێکیان لە تیرە و تایفە نیمچە هۆڤییەکانی کۆسارەکانی قەفقاز بوون. ئەم خەڵکە بە گوێرەی گەورەیـــی و بچـــووکیی تاوانەکانیـــان و بەپێـــی مـــودەتی مەحکومییەتەکەیان پۆلین دەکران. نوێنەری هەموو جۆرە تاوانێک لە نێو ئەو زیندانییانەدا هەبوو. زۆربەی خەڵکی ناو زیندانەکە، ئەوانە بوون کە بە کاری قورسی جۆری مەدەنی مەحکووم بوون، (یانی زیندانییەکان گوتەنی:"گەورەمەحکوومان" بوون). ئەمانە لەو تاوانبارانە بوون کە لە هەموو مافێکی مەدەنی خۆیان بێبەش کرابوون، ئەمانە خەڵکانێک بوون کۆمەڵگە پشتی تێکرد بوون، ترۆی کرد بوون، وەدەری نابوون، داغمەشەرمەزاریی بە تەوێڵەوە نابوون، تا بۆ هەتا هەتایە شایەد و نیشانەی ئەو تاوانە بێت کە کرد بوویان. ئەمانە بۆ ماوەی (٨) تا (١٢) ساڵ دەخرانە زیندانەوە، کە ماوەی سزاکەیان تەواو دەبوو، دەنێردران بۆ تاراوگەکانی ناو سیبیریا. جەماعەتێکی دی لە زینداندا هەبوون، تاوانبارانی سوپاییان پێدەگوترا، ئەمانە لە مافە مەدەنییەکانیان مەحرووم نەدەکران - ئەمە لە سیستەمی هێزی سوپایی ڕووسیدا باو بوو- بۆ ماوەیەکی تا ڕادەیەک کورت لە زینداندا دەهێڵرانەوە، هەر کاتێ ماوەی زیندانەکەیان تەواو کردبا، بۆ ئەو شوێنە دەنێردرانەوە کە لێوەی هاتبوون، بە سەربازی بۆ سەربازگەکانی سەر سنووری سیبیریا، دەگوازرانەوە، گەلێک لەمانە بە هۆی ئەنجامدانی تاوانی گەورە و مەترسیدارەوە بۆ لای ئێمە دەنێردرانەوە، ئەمجارەیان بۆ ماوەیەکی کەم زیندانی نەدەکران، بە لای کەمەوە بۆ ماوەی بیست ساڵ حوکم دەدران، ئەمانە زیندانییانی ئەبەدییان پێدەگوترا، دەخرانە بەشی زیندانی ئەبەدییەوە، کەچی وێڕای ئەمەش لە مافی مەدەنی بێبەش نەبوون. تاقمێکی دیکە هەبوو، کە ژمارەیان زۆر بوو، ئەمانە ئەحکام خاسەیان پێدەگوترا، لە بەشی

تایبەتیدا زیندانی دەکران، ئەمانە پیسترین و ترسناکترین تاوانبار بوون، خەڵکانێک بوون ئالوودەی تاوان بوون، بەبێ تاوان هەڵیان نەدەکرد. لە هەر چوارنکالی وڵاتی رووسیاوە مەحکومانییان بۆ ئەم بەشە تایبەتە دەنارد. ئەوانە خۆیان بە زیندانی ئەبەدی دەزانی، چونکە مودەتی زیندانییەکەیان دیار نەبوو. یاسا رێی دەدا کار قورسی زیادەشیان بەسەردا بسەپێنرێت. زۆرجار خۆزگەیان بە زیندانییەکانی دی دەخواست و پێیان دەگوتن: "ئێوە بۆ ماوەیەکی دیاری کراو لێرەن، درەنگ یان زوو ئازاد دەبن، بەڵام ئێمە دەبێ بۆ هەتا هەتایە لێرە بین." پاشان زانیم کە ئەم بەشە بە یەکجاری لابراوە و مەحکوومە سوپاییەکانیش دوور خراونەتەوە، نیزام و سیستەمێکی تایبەتییان بۆ دانراوە. هەڵبەتە ئیدارەی زیندانەکەش گۆڕاوە، بۆیە من ئێستا باسی دابونەریت و ڕێورەسمی سەردەمێکی کۆن و هەندێ کاروباران دەگێڕمەوە کە لەمێژە هەڵوەشێنراونەتەوە،

بەڵێ، زۆر لەمێژە، کە من وەکو زنیدانییەک دەژیام، بەڵام تاکو ئەمڕۆ یادگارییەکانی ئەو سەردەمەم وەکو خەوێکی ترسناک لە بیرە. ئێستاش ئەو ڕۆژەم لە بیرە کە خرامە زیندانەوە. ئێوارەیەکی درەنگی مانگی دیسەمبەر (کانوونی یەکەم) بوو، زنیدانییەکان تازە لە کار و بێگار هاتبوونەوە و فەرمانبەر و کارمەندەکان بۆ تەفتیش و سەرژمێرییان ریزیان دەکردن. عەریفێکی سمێڵ بابڕی باڵابەرز، دەرگای ئەم ماڵە سەیر و سەمەرەیەی لێکردمەوە، کە ئەو هەموو ساڵەی تەمەنم تێدا بردە سەر، ڕەنج و عەزابێکی وام تێدا کێشا کە هەرگیز وێنام نەدەکرد بەرگەی بگرم. ئاخر لە کوێ تەسەوری ئەو عەزابەم پێدەکرا کە پیاو بۆ ماوەی دە دانە ساڵ، نەهێڵرێ و نەتوانێ بۆ تاقە چرکەیەکیش بە تەنیا و لەگەڵ خۆیدا بژی؟ بەڵێ، بە درێژایی ئەو ماوەیە نەمتوانی بۆ تاقە جارێکیش دەگەڵ خۆمدا تاک بکەومەوە،

نە لەو کاتانەدا کە لە ژێر چاودێری پاسەواناندا خەریکی کارکردن بووم، نە لەو کاتانەدا کە دەگەڵ دوو سەد (هاوڕێ)دا لە ناو زیندان بووم، بەڵام چارم ناچار بوو دەبوا خۆم ڕابێنم،

لە نێو زیندانییەکاندا خەڵکانێک هەبوون لە ساتێکی تورەییدا خەڵکیان کوشتبوو، هەبوون کوشتنیان کرد بوو بە پیشە و لەزەتیان لێدەبینی. هەبوون چەتە و ڕێگر بوون، هەبوون بەرەڵڵا و گیرفانبڕ بوون و دەیانزانی چۆن ڕێبواران غافڵگیر دەکەن و گیرفانیان دەبڕن، یان چۆن شتی سەر مێزێک دەڕفێنن و بۆی دەردەچن، هەندێکیش هەبوون پیاو نەیدەزانی لەسەرچی و چۆن خرابوونە ئەم زیندانەوە. هەر یەکێک لەم زیندانییانە چیرۆکێکی ئاڵۆز و قورس و بەسوێی هەبوو کە وەکو مۆتەکە ڕۆحیی ئازار دەدا و نەیدەتوانی خۆی لە شەڕی ڕزگار بکات. زیندانییان، بە شێوەیەکی گشتی کەمتر باسی ڕابردووی خۆیان دەکەن. حەز ناکەن ئەم ڕابردووە بگێڕنەوە، تەنانەت هەوڵ دەدەن لە بیری خۆیانی بەرنەوە، هەر بیری لێنەکەنەوە. لە زینداندا پیاوکوژانێکم ناسین، ئەوەندە شاد و بەکەیف و بێخەم و خەیاڵ بوون، پیاو دەتوانێ گرێو بکات کە ڕۆژێک لە ڕۆژان ویژدانیان عەزابی نەداون و هەستیان بە پەشیمانی نەکردووە. بەڵام خەڵکانێکیشم ناسین تا بڵێی گرژ و پەست بوون و بە جۆرێ دەمیان لێکنابوو بە کێردیش نەدەکرایەوە. بە دەگمەن ڕێک دەکەوت یەکێک سەربووردەی خۆی بگێڕێتەوە، چونکە ئەمە لە زیندانـدا باو نەبوو، کەس گوێی لەو سەربووردە و حیکایەتانە نەدەگرت و کارێکی پەسەند نەبوو. وێڕای ئەوەش ڕێک دەکەوت جارجارێ زیندانییەک لە بێکاری خۆیدا، سەربووردەیەکی خۆی بۆ زیندانییەکی دی بگێڕێتەوە، هەڵبەتە زیندانیی دووەم بە نابەدڵی و بە ساردی گوێی لە زیندانیی یەکەم دەگرت. ڕاستت دەوێ هیچ کەسێک نەیدەتوانی بە گێڕانەوەی

سەربووردەی خۆی، سۆزی بەرانبەرەکەی ببزوێنێت یان سەرنجی ڕابکێشێت. وەڵامی باوی زیندانییەکان ئەوە بوو، بەڕاشکاوی و بەتەوسەوە دەیانگوت: "بە غەشیممان دەزانی؟!".

لە بیرمە ڕۆژێک یەکێک لە دز و ڕێگرەکان بەدەم مەستیەوە (هەندێ جار زیندانییەکان دەرفەتیان دێنا و دەیان خواردەوە و مەست دەبوون) بۆی گێڕاینەوە کە چۆن منداڵێکی پێنج ساڵانی خەڵەتاندووە و بەزەبری لەیستۆکێک بردویەتییە ناوعەمارێکی ئازووقەوە و لەوێندەر کوشتوویەتی و پارچە پارچەی کردووە. زیندانییەکانی دی کە تا ئەو کاتە بە حەنەک و سوعبەتەکانی ئەو پێدەکەنین. لە پڕ لێی هاتنە زمان و بە یەک دەنگ پێیدا هەڵشاخین و ناچاریان کرد کە بێدەنگ بێت و چیتر لەسەر ئەو بابەتە نەڕوات. زیندانییەکان لەبەر ئەوە قسەکەیان پێنەبڕی کە چیرۆکێکی ترسناک بووە و پەست و بێزاری کردوون، بەڵکو زیاتر لەبەر ئەوە بوو کە گێڕانەوەی ئەو جۆرە بابەتانە لە زینداندا پەسەند و باو نەبوو! جا لێرەدا پێویستە ئەوەش بڵێم کە لە ناو زیندانییەکاندا خوێندەوارانێکی زۆر هەبوون. نزیکەی نیوەیان و بگرە زیاتریش خوێندنەوە و نووسینیان دەزانی. جا لە چ شارێکی قەرەباڵغی ڕووسیادا، لە نێوان کۆمەڵگەیەکی دووسەدوپەنجا کەسیدا، سەدوپەنجا کەسی خوێنەوار، کە خوێندن و نووسین بزانن، پەیدا دەبێت؟ لە بیرمە یەکێک لەو زیندانییە کەمحوکمەکان کە خۆی نەخوێنەوار بوو، دەیگوت خوێنەواری دەبێتە مایەی بڵاوبوونەوەی بەدڕەوشتی لە نێوان چینە نزمەکانی کۆمەڵگەدا و ئەو جۆرە ڕووداوانەی بە بەڵگە دێنایەوە. بەڵام نا، ئەو حوکمە هەڵەیە: خوێنەواری هیچ پەیوەندییەکی بەم داڕوخانە ئەخلاقییەوە نییە. دەبێ ددان بەوەدا بنێین کە عەیبەکە لە خودی خوێنەواریدا نییە، بە پێچەوانەوە خوێنەواری ورە بەرز دەکاتەوە، ویست و ویژدانی

گەل دەپاڵێوێ. زیندانییانی هەر بەشێکی زیندانەکە جۆرە جلێکی تایبەتییان لەبەر دەکرد: هەندێک جۆرە چاکەتێکیان لەبەر دەکرد کە نیوەی کەوەیی و نیوەی قاوەیی تۆخ بوو، پانتۆڵەکانیشیان بە هەمان شێوە لاقێکی کەوەیی و لاقەکەی تری قاوەیی بوو. لە بیرمە ڕۆژێک کە لە دەرەوە خەریکی کارکردن بووین، کچۆڵەیەکی چۆرەکفرۆش هات، پاش ئەوەی ماوەیەکی زۆر لێم ڕاما، لەپڕ لە قاقای پێکەنینی دا و گوتی: "پەح، کە دیمەنیان ناشیرینە! وا دیارە ئەمانە پارچەیان لێبڕاوە بۆیە جلەکانیان لەدوو پارچەی جیاواز دروستکردوون." گروپێکی دی هەبوو چاکەتی شینباویان لەبەر دەکرد، بەڵام قۆڵی چاکەتەکان قاوەیی بوو. سەریان بە شێوەی جیاواز دەتاشین، جاری وابوو گەوزێکیان لە پشتی ملەوە بۆ سەر تەوێڵ لێدەدا و جاری وا بوو لەمسەری ئەم گوێچکەیەوە بۆ سەری ئەو گوێچکە گەوزیان لێدەدا.

ئێدی ئەم زیندانییانە هێندە لە یەکدی دەچوون، کە سادەترین کەس هەستی بەو لێکچوونەیان دەکرد، ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان زۆر لە یەکدی دەچوو، تەنانەت کەسایەتییە سەنگین و بەویقارەکانیش، ئەو کەسایەتییانەی کە بێئەوەی بیانەوێ، بەسەر باقی زیندانییەکاندا زاڵ بوون، هەوڵیان دەدا لەوانی دی جیاواز نەبن، هەمان ڕەفتار و هەڵسوکەتی ئەوان بکەن. دەتوانین بڵێین گشت زیندانییەکان – جگە لە ژمارەیەکی کەم کە دنیایان دابووە بەر کلکان و هەمیشە شاد و شەنگوڵ خەریکی فشقیات بوون و لەبەر ئەمە لە لایەن ئەوانی ترەوە دەبوغزێنران- خەڵکانێکی گرژومۆن، عەبووس، حەسوود، بەغیل، لەخۆڕازی، فیشاڵباز، تورینۆک و ڕواڵەتبازبوون و بە موو لە ئەتەکێتی زیندان لایان نەدەدا. یەکێک لەو ئەتەکێتانە ئەوە بوو کە هیچ شتێک سەرسامیان نەکات، بۆ هیچ شتێک خۆیان شێلو نەکەن،

یەکێکی تر ئەوە بوو کە هەمیشە مەند و بەسام و ویقار بنوێنن. بەڵام زۆرجـــار ئەو ڕواڵەتبـــازییە، ئەو لـــووتبەرزییە، ئەو بەرزەفـــڕییە لە چاوتروکانێکـدا دەگـۆڕا بـۆ بچووکـایەتی و ترسـنۆکییەکی زەق و ئاشـکرا. بەڵام وێـڕای ئەوەش پیـاوانی بە ڕاسـتی مەرد و ڕەنـد و ورەبەرزیـانیش تێدابوو، ئەمـانە دەگەڵ خۆیـان و تەبیعەتـی خۆیانـدا دڵسـۆز و ڕاسـتگۆ بـوون، بەڵام زۆربەی کـات بە ڕادەیەک بەخـۆ دەنـازین، کە خەریـک بـوو لێیـان دەبـوو بە نەخۆشـی. لـووتبەرزی و خۆپەسـەندی هەمیشـە لە سـەرووی هەمـوو شـتێکەوە بـوو. بەڵام زۆربەی زیندانییەکان بودەڵە و ڕەوشت نزم بوون، بۆیە ڕێژنەی دوو زمانی، بوختـان، قسـەهێنان و بردن، قەرقەشـە، تەوسوتوانج، ڕاپۆرت لێدان، کـاری چەپەڵ و نـامەردانە، بەخـوڕزم دەبـاری، ژیانمـان لێبـوو بـوو بە دۆزەخـی ڕاسـتەقینە، هەمـوو زینـدانییەکان هەسـتیان بەمە دەکـرد، زۆریـان لەبەر گـران بـوو، بەڵام کەس نەیـدەوێرا دەنگـی بەرزبکاتەوە، گلەیی لە سیستەمی ناوخۆی زیندانەکە بکات، دابونەریت و ڕێوڕەسـمی بـاوی زینـدانەکە ڕەفـز بکـات. هەمـوو زینـدانییەکان، درەنـگ یـان زوو، کەوی دەبـوون و ملیـان بـۆ ئەم سیسـتەم و دابونەریتانە دەدا. خەڵکانێک هەبوون زۆر دڕ و کەللەڕەق و جنگن و شـەڕەنگێز، ئەمـانە درەنـگ ڕام دەبـوون. بەڵام لە ئەنجامـدا هەر دەستەمۆ دەبوون. ئەو زیندانییانەی بەر لە زیندانیی کردنیان، هەمـوو سـنووریکیان بەزانـد بـوو، بە هـۆی جینگـزی و ملهـوڕی خۆیـانەوە ترسناکترین تاوانیان ئەنجام دابوو و شـار و نـاوچەیەکی تەواویـان لە زەواق نـابوو، ئەوانەیـش درەنـگ یـان زوو ملیـان بـۆ سیسـتەمی زیندانەکە دەدا و کەوی دەبوون، نەرم دەبوون و دادەمرکانەوە. کاتێ کە بۆیـان دەردەکەوت، کەس نییە لێرە گوێیـان لێبگرێـت و بە کـارە دڕندانەکانیان سەرسام بێ، بەرەبەرە بێدەنگ دەبوون، خۆیان دەگەڵ

کەشوهەوای گشتی زیندانەکەدا دەگونجاند و وەکو هەر زیندانییەک خۆیان گران دەگرت و شانازیان بەوە دەکرد کە لەبەر کەمتەرخەمی زیندانی کراون وەک ئەوەی زیندانی بوون و کەمتەرخەمی، قارەمانیەتی بێت. یانی هیچ نیشانەیەکی شەرم یان پەشیمانیت پێوە نەدەبینین، بەڵکو بە پێچەوانەوە شانازیان بەوەوە دەکرد کە حوکم دراون، وەک ئەوەی حوکمدان و زیندانی بوون نیشانە و میدالی شانازی بێت و تەنیا بە چەند کەسێکی هەڵبژاردە بدرێت. زۆرجار بە شۆخی و سوعبەتەوە باسی خۆیان دەکرد. بۆ نموونە دەیانگوت:"ئێمە خەڵکانێکی گومڕاین، ئێمە کە ئازاد بووین قەدری ژیانمان نەدەزانی، ئامادە نەبووین ڕێی ڕاست بگرین، ئێستا دەبێ بە غار بە شەقامی کەسکدا(2)* بڕۆین، بە شەقامی کەسک مەمنوون بین و ڕیزەکانی ئەمبەر و ئەوبەر بژمێرین و بژمێرینەوە. ئێمە کە بە گوێی داکوبابی خۆمان نەدەکرد، ئێستا دەبێ دوای دەنگی دەهۆڵی بۆش و بەتاڵ بکەوین. ئێمە کە ئامادە نەبووین بە داوی زێڕ دروومان بکەین، ئێستا دەبێ کەڤر و بەردان بشکێنین". ئیدی گەلێک لەو پەند و قسە باوانەیان دەگوت و دەگوتەوە، بێئەوەی کەسیان بە هەندی بگرن، بەڵکو تەنیا بۆ خۆشی و کەیفی دڵی خۆیان دەیانگوت و دەیانگوتەوە، چما کەسیان تێدابوو تەنانەت لە دڵی خۆشیدا ددان بە تاوانەکەیدا بنێت؟ هەرگیز! بۆ چ قودرەت بوو کەسێک، کەسێکی بێگانە- نەک زیندانی- یەکێک لەو زیندانییانەی بە تاوانبار زانیبا، یان لەسەر تاوانەکەی لۆمەی کردبا، ئیدی لە هەموو لایەکەوە دەمڕێژی جنێوی بەسەردا دەباری و خۆشی نەدەکردەوە! جا چەند لە جنێو و قسەی بەتوێکڵ و تانە و تەشەراندا کارامە و وەستا و لێزان بوون! جنێوی مزر و ئاودار، ورد و پڕ بە پێست.. بە ڕاستی لەمەدا هونەرمەندن! ئیدی جنێو بۆ خۆی بوو بوو بە زانست. نەدەهاتن جنێوی زەق و

ڕاستەوخۆ بە خەنیم و ڕەقیبەکانیان بدەن، بەڵکو تانە و تەشەری ژەهراوییان لە بن حەوت تۆکڵان دەشاردەوە تا پتر بەرانبەرەکەیان ئازار بدات. جا شەڕ و قەرقەشەی بەردەوام هێندەی دی ڕەواج و برەوی بەم هونەرە تایبەتییە؛ هونەری جنێو، دەدا و زەمینەی گەشەکردن و پەرەسەندنی بۆ خۆش دەکرد.

چونکە هەموویان ناچاربوون بە زەبری دار و بە بێگار کار بکەن، زیاتر ڕوویان لە تەمەڵی و ساختەچیاتی و بێتامی و گومڕایی بوو. تەنانەت ئەوانەش کە لە دەرێی زینداندا خەڵکانی چەلەنگ و چالاک و سەرڕاست بوون، هەر کە دەگەییـنە ناو زیندان، بە ماوەیەکی کەم خوویان بە تەمەڵی و گەندەڵی و بێبارییەوە دەگرت. چونکە بە یەکتر بێگانە بوون و شەقی زەمانە لە زیندانی کۆکرد بوونەوە، ڕقیان لە یەکدی بوو، قسەی باوی سەرزاریان ئەمە بوو کە: " شەیتان سێ پێڵاوی دڕیوە ئەوجا توانیویەتی ئێمە لێرە کۆبکاتەوە." ئیدی فێڵ و تەڵەکەبازی، پیلان و ملشکاندن، بوختان، دوو زمانی، بەغیلی و قەرقەشە دیاردەی هەرە باوی ئەم دۆزەخە بوو کە تیایدا دەژیاین. هیچ زمانێکی پیس نەبوو، بتوانێ خۆی لە هەمبەر ڕێژنەی دەمی هەمیشە پڕ جنێو و سەخیفی ئەو پیاو کوژ و چەقۆکێشانە بگرێت.

وەکو پێشتر گوتم، لە نێو ئەمانەدا پیاوی بەورە، بەهێز، سەلار و سەنگین و مەرد و ڕەند و ئازا و بوێر هەبوون، دەیانزانی چۆن هەڵسوکەوت دەکەن و ڕەفتاری خۆیان کۆنترۆڵ دەکەن. ئەوانی دی خۆبەخۆ شەرمیان لەمانە دەکرد، لێیان دەسڵەمینەوە و ڕێز و حورمەتیان دەگرتن، جا ئەمانە هەرچەندە خۆیان خۆشدەوێ و لە خەمی ناوبانگی خۆیانن، هەوڵدەدەن خۆیان بەسەر کەسدا نەسەپێنن و کەس تەنگەتاو و سەغڵەت نەکەن، ئەمانە بە خۆڕایی و لە خۆڕا نە بوختانیان دەکرد، نە شەڕیان بە کەس دەفرۆشت و نە جنێویان دەدا.

ڕەفتاریان لە هەموو ڕوویەکەوە مەردانە و پەسەند بوو. خەڵکانێکی بەردەبار و ئەقڵمەند و بە ئاوەز بوون، بە شێوەیەکی گشتی گوێڕایەڵی بەرپرسانی زیندان بوون، جا ئەم گوێڕایەڵییە نە زادەی پرەنسیپێکی ئەخلاقیی تایبەتی بوو، نە زادەی واجب و ئەرکی سەرشانیان بوو، بەڵکو جۆرە سازش و ڕێکەوتنێکی ژێراوژێر و بێدەنگ بوو لە نێوان ئەوان و ئیدارەی زینداندا، ڕێکەوتنێکی ناڕاستەوخۆ کە ئەوان دەیانزانی بە قازانجی خۆیانە و بەم ڕەفتارەیان شەڕی مائمورانی زیندانییان لە خۆ دوور دەخستەوە. وێڕای ئەوەش بە پارێزەوە مامەڵەیان لە تەکدا دەکرا. لە بیرمە زیندانییەکی ئازا و دڕ و سەرکێش هەبوو، زیاتر لە دڕندە دەچوو، کە تووڕە بووایە دۆودۆشاوی تێکەڵ دەکرد، نەدەهاتە کۆنترۆڵکردن، ڕۆژێکی جوانی هاوین، کەس کاری نەدەکرد، لەسەر سەرپێچییەک لە قاوشەکە برایە دەرێ بۆ شەلاق لێدان. ئەو ئەفسەرەی کە سەرۆکی ڕاستەوخۆی زیندانەکە بوو خۆی گەیاندە ژووری پاسەوانانی (قەرەوڵخانە) نزیکی دەروازە گەورەکە، تا بە چاوی خۆی جێبەجێکردنی سزایەکە ببینێ. ئەم ئەفسەرە(3)* پلەکەی مێجەر بوو، بەڵای هەرە گەورەی گیانی زیندانییەکان بوو، زۆریان ڕق لێ بوو، کە دەیان بینی لەرزیان لێدەهات. بە ڕادەیەک تووڕە و تڕۆ و سەختگیر بوو، زۆرجار کۆنترۆڵی خۆی لە دەست دەدا و هۆشی لە خۆی نەدەما. خۆیان گوتەنی وەکو هەورەتریشقە بەسەریاندا دادەباری. زیاتر لە چاوە تیژ و زەقەکانی دەترسان کە هیچی لە نیگای تیژی پڵنگ کەمتر نەبوو. مەحاڵ بوو هیچی لێ بشاردرێتەوە. وەک دەڵێن پشتی سەریشی چاو بوو. کە خۆی بە زیندانەکەدا کردبا، دەیزانی لەوپەڕی حەسارەکەش چ هەیە و چ نییە. بۆیە زیندانییەکان ناویان نابوو (هەشت چاو). ڕەفتاری دەگەڵ زیندانییەکاندا یەجگار خراپ بوو، بە ڕەفتاری

ملهوڕانەی خۆی، زیندانییەکانی هێندەی دی تووڕە دەکرد. خۆ ئەگەر (فەرمانداری زیندانەکە) نەبوایە، کە گەورە ئەفسەرێکی نەرمونیان و دڵفراوان و پشوودرێژ و بە ئاوەز بوو، یارۆی مێجەری هێور دەکردەوە، کابرای مێجەر، بە ملهوری خۆی زۆری ئەزیەت دەداین. من ئێستاش لە خۆم دەپرسم چۆن خانەنشین کرا و بە سەلامەتی دەرباز بوو. ئەم پیاوە پاش ئەوەی چەندین ساڵ زاڵمانە حوکمی ئێمەی کرد، ئەنجام لە خزمەت مەرەخەس کرا. ڕاستە پاشان درایە دادگای جەنگ و لەوێندەر دادگایی کرا، بەڵام ئەم کارە قەرەبووی ئەو هەموو زوڵمەی نەدەکردەوە، کە لە ئێمەی کرد بوو.

کاتێ زیندانییەکەیان بۆ ژووری پاسەوانی (قەرەوڵخانە) هێنا، ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا. ئەم زیندانییە پیاوێکی ئازا و بەورە بوو، بەبێ دەنگی لەسەر ئەرزەکە ڕادەکشا و ملی بۆ سزای خۆی دەدا، کە لە شەلاقکاری دەبوونەوە وەکو ئەوەی هیچ نەبووبێ، هەڵدەستا و خۆی دەتەکاند. ئەم ئەشکەنجەیەی بە هەمان مەندی و هێمنی و ئارامی فەیلەسوفێکەوە تەحەمول دەکرد. ڕاستە بێخەتا سزایان نەدەدا و زۆر بە پارێزەوە سزایان دەدا. بەڵام ئەمجارەیان خۆی بە بێتاوان دەزانی. لێبڕا بوو، مل بۆ ئەو بێدادیە نەدات. هەر بۆیەش ئەمجارەیان ڕەنگی هەڵبزرکا بوو، لە کاتێکدا بەوپەڕی ئارامی لە سەربازە پاسەوانەکان نزیک دەبووەوە، کێردێکی، لەو کێردانەی پینەدۆزان بەکاری دێنن، لە قۆڵی چاکەتەکەیدا حەشاردابوو. هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێین کە چەقۆ و خەنجەر و هەر ئامێرێکی تیژ و بڕندە، لە زیندانییەکان قەدەغە و یاساغ بوو. بۆیە هەندێ جار، پشکنەران لەناکاودا، بە ناو زیندانەکە دەکەوتن و زۆر بەوردی هەموو پەناو پەسێرێکیان دەپشکنی. هەر کەسێک کێرد و چەقۆ و ئامێری بڕندەی لێگیرابا، دەست بەسەر ئامێرە بڕندەکەیدا دەگیرا و سزای توند و قورس دەدرا. بەڵام چونکە

دۆزینەوە و گرتنی هەر هەموو کێرد و ئامێرە بڕندەکان زەحمەت بوو، هیچ کارێکیش بەبێ چەقۆ ئەنجام نەدەدرا، بۆیە چەقۆ و ئامێری بڕنده لە زیندانەکە نەدەبڕا، ئەگەر هەندێ لەو ئامێرە بڕندانە لە هەڵمەتێکی پشکنیندا گیرابان و دەستیان بە سەردا گیرابا، زۆری پێنەدەچوو زیندانییەکان کێرد و چەقۆی تریان پەیدا دەکردەوە.

هەموو زیندانییەکان، بەپەلە خۆیان گەیاندە بن حەساری زیندانەکە، بە تاسە و نیگەرانییەوە لە درزەکانەوە تەمەشایان دەکرد بزانن چ دەقەومێ. چونکە قاو داکەوتبوو کە پترۆف لێبڕاوە ئەمجارە مل بۆ شەلاقکاری نەدات و یارۆی مێجەر بکوژێت. بەڵام بۆ نەگبەتی کابرای مێجەر لە دوا ساتدا سواری گالیسکەکەی بوو و سەرپەرشتیی جێبەجێکردنی سزاکەی بە ئەفسەرێکی دیکەی ژێر دەستی خۆی سپارد. زیندانییەکان دوایی گوتیان: "خودا نەجاتی دا!". ئیدی بیرۆکەی کوشتن لە مێشکی پترۆف پەڕی و بەوپەڕی خوێنساردی ملی بۆ قەساس و سزاکەی دا، چونکە لەگەڵ ڕۆیشتنی مێجەردا، تووڕەییەکەی دامرکایەوە. زیندانیی تا ڕادەیەکی دیاری کرا و ملکەچ و گوێڕایەڵە، کە لەوە تێپەڕی زۆر خەتەر و ترسناک دەبێت. هیچ شتێک لەوە سەیرتر نییە، پیاوێک دەبینی کە ساڵەهای ساڵ، کڕوکپ، هێدی و هێمن، بەوپەڕی خوێنساردی، توندترین سزای قەبوڵ کردووە، قورسترین عەزابی کێشاوە، کەچی لەناکاو لەسەر شتێکی زۆر بچووک، لەسەر هیچ دەهاوروژێ، یاخی دەبێت، شێتوشبر دەبێت، وەکو پێشترش گوتوومە، من بە درێژایی ئەو ساڵانەی کە دەگەڵ زیندانییانم بەسەر بردوون، بچووکترین نیشانەی شەرم و پەشیمانیم لێنەدیتوون، زۆربەی زیندانییەکان لە دڵی خۆدا وایان بیردەکردەوە هەقی خۆیانە بە کەیفی دڵی خۆیان بکەن، پێموایە هۆی ئەم دڵڕەقییە دەگەڕێتەوە بۆ فرناخی و لووتبەرزی و خۆبینی و خۆنواندن و تەوازعە درۆینە.

بەهەرحاڵ کێ دەتوانێ بڵێ پەی بە ناخ و کانگای دڵی ئەوانە بردووە و توانیویەتی ئەوەی لە خەڵکی پەنهانە بخوێنێتەوە و کەشفی بکات؟! پێدەچێ ئەمە مەحاڵ بێت، دەنا هەڵبەتە من جارێک لە جاران، بە درێژایی ئەو هەموو ساڵە، دەمتوانی ئەگەر بە شێوەیەکی ڕەوتەنیش بووە، بچووکترین نیشانەی پەشیمانی یان عەزابی ویژدان بە سیمای یەکێک لەو زیندانییانەوە ببینم. هەڵبەتە دووبارەی دەکەمەوە کە هەرگیز شتی وام لە کەسدا نەبینی. شەرح و شرۆڤەی تاوانان بە گوێرەی بۆچوون و تیۆریای پێشوەختە و ئامادە مەحاڵە، فەلسەفەی مرۆڤ بۆ هەڵسەنگاندن و حوکمدان لەسەر تاوان، لەوە ئاڵۆزترە کە وێنا و تەسەور دەکرێت. بەڵام گومان لەوەدا نییە کە زیندانی و تاوانبار نە بە زیندان و گرتن، نە بە تاراوگە و نە بە سیستەمی کاری قورس و سوخرە و بێگار نایەتەوە تایم و چاک نابێت. هەرچەندە ئەمانە بە هۆیەک بۆ سزادانی ئەو و پاراستنی کۆمەڵگە لە شەڕی ئەو دادەنرێن و دەزانرێن، بەڵام لە ڕاستیدا ئەم سزایانە هێندەی دی دەهریان دەکات و ڕق و بوغزیان دەخاتە دڵ و زیاتر ڕمووده و تینوی کارە یاساغ و قەدەغەکانیان دەکات و گوساخی و بێپەروایی و بێباکیی زیاتریان لە لا دروست دەکات. هەروەها دڵنیام کە حەپسی ئینفرادی و (تاک سالولی)ش مەبەست و ئامانجی خۆی ناپێکێ، حەپسی ئینفرادی هەموو هێز و توانایەکی مرۆڤی تاوانبار کۆنترۆڵ دەکات، ڕۆحی دەهاوروژێنێ، دڵ و دەروونی لاواز دەکات، دەیترسێنێ، پاشان وەکو مۆمیایەکی وشکی شێتئاسا، دێتە دەرێ و وەکو نموونەیەک پیشان دەدرێت کە گوایە لە زیندان چاک بووە و لە تاوانەکەی خۆی ژێوان بووەتەوە و تۆبەی کردووە! جا ئەم تۆبە و پەشیمانییە، چەند مردوویەکی مۆمیاکراو لە کەسێکی زیندوو دەچێت، هەر ئەوەندە لە تۆبە و پەشیمانی ڕاستەقینە دەچێت. ئەو تاوانبارەی

که له کۆمەڵگە یاخی دەبێت، کۆمەڵگە دەبوغزێنێ، ڕقی لێهەڵدەگرێت، هەمیشە خۆی بە هەق دەزانێ: بە بۆچوونی ئەو کۆمەڵگە تاوانبارە نەک ئەو. ئەمە جگە لەوەی مادامێکی سزای خۆی وەرگرتووە، ئیدی لە هەموو خەتا و تاوانێک پاک بووەتەوە، تۆ واز لە جیاوازیی بیروبۆچوونی خەڵکی لەمەڕ تاوان بێنە، هەر کەسە و بۆچوونی تایبەتی خۆی هەیە، بەڵام وێڕای ئەمەش هەندێ تاوان هەیە لە لای هەموو کەسێک و لە گشت شوێن و کاتێکدا هەر تاوانە و بە تاوان دەژمێردرێ، هەر هەموو یاساوڕێسا و سیستەم و باوەڕەکان بێ چەندوچوون دانی پێدا دەنێن کە تاوانە و تا مرۆڤ مابێ و مرۆڤ هەبێ تاوانە و هیچ چەندوچوون و گەنگەشەیەک هەڵناگرێت. من بۆ یەکەم جار لە زینداندا گوێم لە چیرۆکی ترسناکترین و دڕندانەترین تاوان بوو، کە تاوانکارەکە بەدەم پێکەنینەوە، کە پتر لە پێکەنینی منداڵ دەچوو، دەیگێڕایەوە. بە عەمراتم ئەو چیرۆکەم لە بیر ناچێت کە چۆن کوڕێک بابی خۆی کوشتبوو(٤) ، ئەمە پێشتر ئەفسەر بوو و لەقەبی ئەشرافیەت و خانەدانی هەبوو. ئەم کوڕە مایەی کڵۆڵی و داماوی بابی بوو. هەڵبەتە کوڕێکی جەلۆ و ناڕەسەن بوو. بابی هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بووە بە ئامۆژگاری و قسەی خۆش بهێنێتەوە سەر ڕێگەی ڕاست و بە یەکجارەکی نەکەوێتە ئەو دۆزەخە بێبنەوە کە بۆی دەخزا، بەڵام بێهودە ئامۆژگاری دادی نەدا، لەم گوێیەوە دەهات لەوە گوێیەوە دەردەچوو. کوڕە تا بینەقاقای لە قەرزا بوو، وای مەزەندە دەبرد کە بابی جگە لە مەزراکەی سەروەت و سامانێکی دیکەشی هەیە و لەمی دەشارێتەوە، بابی خۆی کوشت تا بە زووترین کات بەشە میراتی بەر بکەوێ. ئەم تاوانە دوای مانگێک ئەوجا کەشف بوو. لە ماوەی ئەو مانگەدا لە جاران پتر سەری کردە ڕابواردن و عەیش و نۆش و خۆشگوزەرانی و سەرسەرێتی. هێندە بێشەرم بوو

که به خۆی خەبەری دیارنەمانە نهێنیئامێزەکەی بابی بە پۆلیس ڕاگەیاند. ئەنجام پۆلیس، لە غیابی کوڕەدا، جەنازەی پیرەمێردەیان لە ژێرابێکی داپۆشراوی ناو حەوشەی ماڵەکەیاندا دۆزییەوە. سەرە سپیەکەی لە جەستەی جیا کرابووەوە و خرابووەوە سەر جەستە ڕووتوقووتەکەی، یارۆی بکوژ بۆ سووکایەتی سەرینێکی نابووە ژێر سەرە بڕدراوەکە. کوڕ ددانی بە تاوانەکەی خۆیدا نەنا، بەڵام بەڵگەی زۆری لەسەر بوو بە ماڵ، پلە سوپاییەکەی لێسەندرایەوە، لەقەبی ئەشرافیەتی لێسەندرایەوە حوکمی بیست دانە ساڵی کاری قورس(بێگارەزیندان)ی بۆ بڕایەوە. جا من بە درێژایی ئەو ماوەیەی ناسیم چۆنم دیبێ باشە؟ گەنجێک بوو زیتەڵ، بێپەروا، بێباک، ڕەنگ و ڕووگەش و کراوە. لە ژیانمدا گەنجی وا بێموبالات و خەمسارد و هەرزە و سووک و چرووکم نەدی بوو، ئەگەر بڵێی گەوج و گێلیش نەبوو ها، زیندانییەکانی دی ڕقیان لێبوو، بە چاوی سووک تەمەشایان دەکرد، هەڵبەتە لەبەر ئەمە نەبوو کە ئەو تاوانە دزێوەی کردووە، کەس باسی ئەو تاوانەی نەدەکرد، لەمێژ بوو لە بیریان کرد بوو، بەڵکو لەبەر ئەوە بوو کە کەسێکی جەلۆ و هەڵە و هەرزە، سووک و چرووک بوو، کەسێکی سەلار و سەنگین و بەویقار نەبوو.

ئەم کوڕە عادەتی وا بوو جارجارێ بەدەم قسانەوە ناوێکی بابی بێنێ، لە بیرمە جارێکیان باسی ئەوەی دەکرد کە ماڵبات و بنەماڵەکەیان بە میرات لە ڕووی جەستەییەوە ساغ و سەلامەت و بە توانا و بەهێزن، گوتی: "بۆ نموونە باوکم وەربگرن، تا ئەو ڕۆژەی مرد تاقە جارێک نەخۆش نەکەوت!" هەڵبەتە مەحاڵە تەسەوری ئەوە بکرێت هەستنەزیی حەیوانی بگاتە ئەم ئاستە ترسناکە، ئەمە کاری کردەنی نەبوو. کارێکی ئاسایی نەبوو. تاوانێکی ڕەوتەنی نەبوو، دەبێ زادەی نوقسانییەکی جەستەیی، دەروونی و ڕۆحیی ئەوتۆ بێ کە

زانست تا ڕۆژگاری ئێمە پەی پێنەبرد بێت، هەر چەندم دەکرد باوەڕم نەدەکرد کە ئەم کوڕە، ئەو تاوانە دڕندانەیەی کرد بێت، بەڵام هەندێ لە خەڵکی شارەکەی خۆی، کە ئاگایان لە ورد و درشتی ئەم مەسەلەیە بوو، دڵنیایان کردم کە تاوانەکە ڕاستە و هیچ چەندوچوونێک هەڵناگرێت.

زیندانییەکان، جارێک گوێیان لێبوو بوو کە بەدەم خەوەوە هاواری کرد بوو: "بیگرە! توند بیگرە! سەری ببڕە، سەری ببڕە، سەری!"

زۆربەی زیندانییەکان بەدەم خەوەوە قسەیان دەکرد یان لە خەودا وڕێنەیان دەکرد. جا ئەم قسانە بە شێوەیەکی گشتی دەربارەی کێرد و خەنجەر و پاچ و ئامێری بڕندە بوون. هەندێ جاریش لە خەوەکانیاندا سوێندیان دەخوارد و جنێویان دەدا. ئەمانە دەیانگوت: "ئەوەندەیان لێداوین، ئەوەندەیان ئەشکەنجە داوین، هەناومان شل بووە، بۆیە بەدەم خەوەوە هاواردەکەین، دەقیژێنین".

هەڵبەتە کاری قورس لە زیندانەکەی ئێمەدا کار نەبوو بەڵکو سوخرە و بێگار بوو، بە پێی یاسا لە چەند سەعاتێکی دیاری کراودا ئەنجام دەدرا، کەس ئەم بێگارەی پێخۆش نەبوو، بەڵام هیچ چارێکیش نەبوو، ڕیش بوو بە ڕیشەوە دەبێ شانەی بۆ هەڵگری، کە زیندانییەکان لە کاری بێگار دەبوونەوە، بۆ زیندانەکە دەگەڕانەوە. ئیدی هەر زیندانییەک کاتی خۆی بە کاری دڵخوازی خۆیەوە دەبردە سەر، کە هەم وەختەکەی لێبەسەر دەچوو و هەم سووکە دەستکەوتێکی پەیدا دەکرد. ئەگەر ئەوە نەبووایە هیچ زیندانییەک لە زینداندا هەڵی نەدەکرد. ئاخر چۆن هەڵبکەن، بە تایبەتی کە ئەمانە خوویان بە دڵڕەقی و سەرکێشییەوە گرتووە، لە دەرێی زینداندا لە هیچ کار و کردەوەیەک نەپرینگاونەتەوە و ئێستا شەقی زەمانە بێئیش و بێکار لێرەی کۆی کردوونەتەوە و کۆمەڵگە تڕۆی کردوون،

ئاخر وەک دەڵێن شەیتان کار بۆ تەمەڵ و بێکاران دەدۆزێتەوە، ئیدی ئەم زیندانییانە چۆن دەتوانن هەڵبکەن، ئاسایی بژین؟ بە تایبەتی کە زۆربەیان لە هەرەتی لاوی دان و ژیانیان لێدەچۆڕێ.

تەمەڵــی و بێکــاری گیــانی تاوانکــاری ئەوتــۆ لە لای زینــدانییان دەگەشێنێتەوە کە هەرگیز ڕۆژێ لە ڕۆژان بیریان لێنەکردبێتەوە.

مرۆڤ بەبێ کار هەڵناکات، بەبێ دەستکەوتی ئاسایی و ڕەوا ناژێ. ئەگەر هەلـومەرجی کـاری بـۆ فەراهەم نەبێت. گـوێ بە هـیچ نـادات، ئەخلاقــی دەگــۆڕێ، ڕەفتــار و تەبیعەتــی دەشــێوێ، ڕوو دەکــاتە دزێوترین تـاوان، دەبێ بە دڕندەیەک لەو گۆڕە. وەک دەڵێن شـەڕ لە دەست بەتاڵی باشترە، زیندانییان هەر بە تەبیعەت و غەریزە بەمەیان دەزانــی و بە حـوکمی غەریـزەی ماندۆسـتی، بـۆ ئەوەی لە داڕوخـانی بەردەوام ڕزگار بن، هەر کەسە و بە کارێکی دەستیەوە خۆی مژۆل دەکرد. لە ڕۆژانـی درێـژی هاویـندا، وەختمـان زۆر کەم بـوو، بەشـی کـاری تـایبەتی نەدەمـایەوە، هەمـوو ڕۆژەکەمـان بە بێگـاری زیندانەوە بەسـەر دەبـرد، شـەویش ئەوەنـدە کـورت بـوو، تێـر خەو نەدەبـووین. بەلام زستان وا نەبوو. هەر کە دنیا تاریک دەبوو، زیندانییەکانیان لە ژوور و قاوشـەکان دەپەسـتاوت. هـیچ چارێکیـان نەبـوو جگە لەوەی شەوانی دووروودرێژ و تاقەتبەری زستان بە کارێکەوە ڕابوێرن. بۆیە لە شـەوانی زسـتاندا هەر ژوور و قاوشێکی زیندانەکە، خۆبەخۆ و بە شــێوەیەکی پەرجوئاســا دەبــوو بە کــارگە و وەرشــەیەکی گەورە، هەرچەنـدە ئەمە زۆر قەدەغە و یاسـاغ بـوو! ئەلهەقـی کـارکردن وەکـو کـارکردن قەدەغە نەبـوو، بەڵکـو ئـامێر و ئەوزاری کـارکردن قەدەغە بوو! باشـە کـار بەبێ ئـامێر و ئەوزاران دەکرێت!! بۆیە زیـندانییان بە دزییەوە کاریـان دەکرد، پێدەچوو ئیدارەی زیـندانەکەش بەمە بـزانن، بەلام برێـک چاوپۆشـیان دەکـرد و خۆیـان لە گێلـی دەدا. گەلێـک لە

زینـدانییەکان کە دەهـاتنە زینـدان دەستـسپی بـوون، هـیچ کارێکیـان نەدەزانی، بەڵام بەرەبەرە لە هاوڕێکانیانەوە فێری کاروپیشـە دەبوون، تـا بەردەبـوون، پیشـەوەر و کرێکـاری کـارامە و لێهاتوویـان لـێ دەردەچوو، قۆندەرەچی و کەوشدروو و بەرگدروو و پەیکەرسـاز و قفڵسـاز و نیگـارکێش و کەنـدەکاریان تێـدا هەڵـدەکەوت. تەنـانەت جولەکەیەکیـان تێـدابوو بە نـاوی ئەشـعیا بومشـتاین، ئەمە کـاری زەڕنگەری و سوخۆریشی دەکرد. هەموو زینـدانییەکان کاریـان دەکرد و دەستکەوتیشـیان هەبـوو، چـونکە داوایەکـی زۆر لە لایەن خەڵکـی شارەوە، لەسـەر شـتەکانیان هەبـوو. زڕەی پارە لە نـک یەخسـیر و دەستبەسەران، هاوتای ئازادییە. ئەگەر پارەیەک بە خۆی شک بەرێ و گیرفانی گەرم بێ. تا ڕادەیەک خەمی دڵی دەڕەوێتەوە، با نەشتوانێ ئەم پـارەیە خەرج بکـات. (دەبـێ ئەوەش بڵێین پیـاو ئەگەر بـیەوێ دەتوانێ لە هەموو شوێن و کاتێکدا پارە خەرج بکات، بە تـایبەتی بە شـتی حەرام و قەدەغە، کە مـرۆڤ زۆری حەز لێدەکات، بۆ نمـوونە مەشروب و خواردنەوە لە زیندانیشـدا دەست دەکەوت). زینـدانییەکان، هەرچەنـدە کە سـەبیل و پایـپ زۆر قەدەغە بـوو، بەڵام تووتنیـان دەکێشـا. پـارە و تـووتن زینـدانییەکانی لە شـەڕی تـاوان دوور دەخسـتەوە: ئەگەر کـار نەبـووایە یەکیـان دەکوشـت، یەکتریـان وێـران دەکرد. وەکو چۆن جاڵجاڵۆکان بخەیە شووشەیەکەوە، یەکتر دەخۆن، بەو ئاوایە یەکتریان دەخوارد. وێڕای ئەوەش کار و پارە هەردووکیان قەدەغە بوون: زۆرجار ئیدارەی زیندان، شەبەیخونی دەکرد، بەوردی دەکەوتـنە تەفتـیش و هەر شـتێکی قەدەغەیـان دۆزیبـاوە دەسـتیان بەسەردا دەگرت و دەیـان برد، ئیدی زیندانییەکان چەند پارە و شتە قەدەغەکانیان قایم شاردباوە، هەندێکیان هەر دەدۆزرانەوە و دەستیان بەسەردا دەگیرا. ئەمە یەکێک بوو لەو هۆیـانەی کە زیندانییەکانی هـان

دەدا پـارە و شـتی قەدەغە لای خۆیـان گـل نەدەنەوە و هەر چۆنێـک بـووە بیـدەن بە مەشـرووب و بیخـۆنەوە. ئەم حـاڵەتە ڕەواجـی بە قاچاغچیـاتی مەشـرووب دەدا. جـا زینـدانیی دامـاو سـەرباری ئەوەی دەسـت بەسـەر پـارە و سـووکە دەسـتکەوتەکانیدا دەگیـرا، چـونکە سەرپێچیی لە بڕیار و یاساوڕێساکانی زیندان کرد بوو، زۆر بەتوندی شەلاقکاریش دەکرا!.

هەر کە مـاوەیەکی کەم بەسـەر هەڵـمەت و پشـکنین و تەفتـیش و گەڕانـی مـائمورانی ئیـدارەی زینـدانەکەدا تێـدەپەڕی، زینـدانییەکان سـەرلەنوێ، هاوشـێوەی ئەو ئـامێر و ئەوزارانەیـان دەکـڕییەوە کە دەسـتیان بەسـەردا گیـرا بـوو، کاروبـاران ئـاوەڕۆی خۆیـان وەردەگرتەوە، مائموران بەم شتەیان دەزانی، بەڵام تا سـەرپێچییەکی دی ڕووی نەدابـا، هەقیـان بەسـەر هـیچەوە نەدەبوو. زینـدانییەکانیش ئەگەرچـی ژیانیـان لە ژیـانی ئەو کەسـانە دەچوو کە لەسـەر گڕکـانی فیزوف ئاکنجی بوون، هیچ گلەیی و گازاندەیەکیان نەدەکرد.

خـۆ ئەگەر یەکێـک دەسـتوێ سـپی بـوایە و هـیچ کاروپیشـەیەکی نەبـوایە، هەوڵـی دەدا بە هەر شـێوەیەک بـووە چەنـد کۆپیکێـک پەیـدا بکـات. سـەودای دەکـرد، کـڕین و فرۆشـتنی دەکـرد. هەنـدێکیان شـتی کۆنەیـان دەکڕی و دەفرۆشـتەوە، شـتی وایـان دەکـڕی و دەفرۆشـت، جگە لە بابایەکی زیندانی بە بیری کەسدا نەدەهات کڕین و فرۆشـتنیان پێوە بکرێ، یان هـیچ نـرخ و بایەخێکیان هەبێت. پـارە وەک دەڵێن لە قـوڕگی شـێردا بـوو، زۆرجـار زینـدانی لە هەنـبەر کـارێکی قـورس و زۆردا تەنیا چەند کۆپیکێکی کەمـی وەردەگرت. بۆیە پارە لە زینداندا بـایەخێکی جیـاوازتری هەبـوو وەک لە دەرێـی زینـدان. هەنـدێ لە زینـدانییەکان بـۆ مـاوەی هەفـتەیەک پارەیـان بە سـوود وەردەگـرت، سـووکە قازانجێکیـان لەمە دەسـتدەکەوت. زینـدانییانی دەسـتبڵاو کە

پارەیـان پێنەدەمـا شرِوشـیتاڵ و شـمەکە کەمەکـانی خۆیـان دەبـرد، دەیانخستنە ڕەهنەوە، لە هەنبەر ئەمەدا پارەیەکی کەمیان وەردەگرت و قـازانجێکی زۆریـان دەدا. خـۆ ئەگەر خـاوەنی شـمەکەکان لەکـاتی خۆیدا پارەکەی بۆ یارۆی سووخۆر نەبردبایەوە، ئەوا سـووخۆرەکە بـۆی هەبـوو بـێ چەنـدوچوون شـمەکەکانی بخـاتە هەڕاجەوە و هەرزانفرۆشیان بکات و پارەکەی خۆی هەڵگرێتەوە. سـووخۆری لە زینداندا بە ڕادەیەک ڕەواجی پەیدا کرد بوو و برەوی سەند بوو، کە کەلـوپەل و شـمەکە دەوڵەتییەکـانیش، وەک جلـوبەرگ و پـێڵاو و ئەو شـتانەی هەمـوو کـاتێ پێویسـت بـوون، بە ڕەهـن دەدران، دەخـرانە بارمتەوە. کاتێ کە سووخۆر ئەم جۆرە ڕەهنەی قەبوڵ دەکرد، سـەودا و مامەڵەکە ئاراستەیەکی تری وەردەگرت. کابرای قەرزوەرگر، پاش ئەوەی پـارەکەی وەردەگـرت، دەچـوو بـۆ لای بەرپرسـی چـاودێری زینـدانییەکان، خەبەری نەمـانی شـمەکە دەوڵەتییەکـانی خـۆی پێـدەدا، ئیدی ئەم مـائمورە یەکسـەر حـوکمی لە کـابرای سـووخۆر دەکرد کە ئەو شتە دەوڵەتییانە بگێڕێتەوە، هەڵبەتە ئەم حوکمە بێ هیچ گەنگەشـە و نـاڕەزاییەک ئەنجـام دەدرا. خـۆش ئەوە بـوو ڕۆژێـک لە ڕۆژان، لەسـەر ئەم شـتە قەرقەشـە نەدەکەوتە نێوان سـووخۆرەکە و خـاوەن شمەکەکان. کابرای سووخۆر کرِوکپ، گرژومۆن، وەکو ئەوەی لەمێژ بێ چـاوەڕوانی ئەمە بـوو بێ شـمەکەکانی دەگێڕایەوە، لە تۆ وایە لە دڵی خۆیدا ناهەقی کابرای قەرزداری نەدەگرت و دەیگوت ئەمیش لە جیـاتی ئەو بـا هەر وای دەکـرد، بـۆیە ئەگەر شـەڕە جنێـو و دەمبۆڵەیەکیـان بکەوتـایەتە نێوان، زیـاتر بـۆ خـۆ پەڕاندنەوە و پاکـانە بوو، نەک زادەی ڕق و بوغز و کینە.

دزی لە نێـو زیندانییانـدا شـتێکی بـاو بـوو، بـێ هـیچ شـەرم و شـورەییەک، بە ئاشـکرا دزییـان لێکدی دەکرد. بۆیە ڕێگەیـان دابـوو،

هەر زیندانییەک باوڵێکی چکۆلەی بە کلیلوقفڵی هەبێت و شتەکانی خۆی تێدا هەڵگرێ. بەڵام بەم حاڵەشەوە دزی هەر دەکرا، جا بزانە چ دزگەلێکمان لە نێودا هەبوون.

لە بیرمە یەکێک لە زیندانییەکان، کە زۆریش دڵسۆزی من بوو (ئەم قسەیەم بە ڕاستییە ها) تەوراتەکەی دزیم، تەورات تاقە کتێب بوو کە زیندانییان بۆیان هەبوو پێیان بێت و بیخوێننەوە. یارۆ هەمان ڕۆژ ئیعترافی بۆ کردم کە ئەو تەوراتەکەی دزیوم، هەڵبەتە هۆی ئەم ئیعترافە پەشیمانی نەبوو، بەڵکو کە بینی بەپەرۆشەوە بۆ کتێبەکە دەگەڕێم و زۆر نیگەرانم بەزەیی پێمدا هاتەوە. هەندێ لە هاوزیندانییەکانمان قاچاغچێتی مەشرووباتیان دەکرد و لەو ڕێگەیەوە دەستکەوتی باشیان دەستدەکەوت. کە لە ئێستا بە دواوە باسی دەکەم، چونکە ئەم سەودا و مامەڵەیە مایەی سەرنجە و ئەوە دێنێ هەڵوەستەیەکی لەسەر بکەم. بەشێکی زۆر ئەو زیندانییانەی بۆ ئێرە هێنرا بوون قاچاغچی بوون، لەسەر قاچاغی گیرا بوون، بۆیە هیچ سەیر نەبوو، سەرباری چاودێری توند و پاسەوانی بەردەوام، مەشرووبات بە قاچاغ بهێنرێتە ناو زیندانەکە، هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێم کە قاچاغچێتی تاوانێکە تایبەتمەندی خۆی هەیە، باوەڕ دەکەن دەستکەوت و قازانج بە لای قاچاغچییەوە زۆر گرینگ نییە و هەموو کاتێ بە پلەی یەکەم نایەت؟ ئەمە حەقیقەتێکی حاشا هەڵنەگرە. قاچاغچی بۆ قازانج کاری قاچاغ ناکات، بەڵکو خووی پێوە دەگرێت، لێی دەبێت بە پەیام: یانی قاچاغچی لە بواری خۆیدا شاعیرە. ڕیسک بە هەموو شتێکی خۆیەوە دەکات، خۆی دەخاتە ئەوپەڕی تالوکەوە، دەکەوێتە داوەوە، پەنا دەباتە بەر فەندەڵ فێڵان و تەڵەکەبازی و داهێنانی تێدا دەکات، لە تەنگانە دەرباز دەبێت و سەریەشەی لە کۆڵ دەبێتەوە، کەچی زووبەزوو وەک ئەوەی نەبای دیتبێ و نە بۆران، با

دەداتەوە سـەر کـارەکەی جـاران، مەراق و کەڵـکەڵەی قاچاغچیـاتی هیچی لە مەراق و کەڵکەڵەی قومـار کەمتر نییە. زینـدانییەکم ناسـی، پیـاوێکی زەلامـی کەتەی بە داروبـار و تـۆکمە، لە هەر هەمـوو ئەو زینـدانییانەی کە دەمناسـین، نەرم و نیـانتر و لاشـەڕتر و ملـکەچ و گوێڕایەڵتر بـوو، پیـاو زۆرجـار لە خۆی دەپرسـی چۆن ئەم مرۆڤە زیندانی کراوە؟ ئەمە و زیندان کوجا مەرحەبا! پیاوێکی ئەوەندە خۆش مەشرەب و ناسکڕەفتار و خەڵکدۆست بوو، بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە لە زینـدانـدا بـردیە سـەر لەگەڵ هـیچ کەسـێکدا بە شـەڕ نەهـاتبوو. خەڵکی ڕووسیای ڕۆژئاوا بوو،ماڵیان لەسەر سنوور بوو، بە تاوانی قاچاغچێتی گیرابوو و حەواڵەی زیندان کرا بوو. بۆیە ئاسایی بوو بیر لەوە بکاتەوە بە قاچاغ مەشرووبات بێنێتە ناو زیندانەکە. چەندین جار لەسەر ئەو کارە سزا درابوو. مەگەر خودا بزانێت چەند لە شـەلاق و جەڵدە دەترسـا! دیـارە ئەم ئیشـە جگە لە قـازانجێکی زۆر کەم هیچی تـری بـۆ ئەو تێـدا نەبـوو، قـازانجی گەورە قـۆنتەراتچییەکە دەیبـرد، قۆنتەراتچییەکە لەسەر حیسابی ئەو دەوڵەمەند دەبوو، ئیدی ئەم پیاوە هەر کـاتێ کە سـزا دەدرا وەکـو پیرەژنـان دەگریـا، سـوێندی گەورەی دەخــوارد کە ئەم ئیشـــە تەرک دەکـــات، هەر مانگێــک پابەنــدی سـوێندەکەی خـۆی دەبـوو و پاشـان بایـدەدایەوە و دەگەڕایەوە سـەر کـارەکەی خـۆی و سـەرلەنوێ تێهەڵـدەچووەوە، جـا بە هـۆی ئەو قاچاغچیانەوە، قەت مەشرووبات لە زیندانەکە نەدەبڕا.

هەڵـبەتە پێویسـتە لێـرەدا باسـی دیـاردەیەکی دیـکەش بـکەم، کە هەرچەنـدە بـۆ زینـدانییەکان بـاش بـوو، بەلام دەردیشـی دەرمـان نەدەکردن، ئەویش خێروسـەدەقە بوو. گومـان لەوەدا نییە کە گەورە دەوڵەمەندان و چینە بالاکانی کۆمەڵگای ڕووسی ئاگایان لەوە نییە کە کاسـبکاران و چینەکـانی خـوارەوەی کـۆمەڵگەی ڕووسـی چەنـد بە

خەمی لێقەوماوان و بەدبەختانەوەن. ڕۆژ نەبوو خێروسەدەقە بۆ زیندانەکەمان نەیەت، ئەم خێروسەدەقانە بە زۆری نانی سپی بوو، و جارجارێکیش پارەوپولی تێدەکەوت. نانەکە بۆ زیندانییان نیعمەت بوو، بە تایبەتی بۆ ئەوانەی تووشی بەدخۆراکی بوو بوون. ئەم خێرانە بە یەکسانی بەسەر زیندانییەکاندا دابەش دەکرا. خۆ ئەگەر خێروسەدەقەکە کەم بوایە، نان و کولێرەکان لەت دەکران تا بەشی گشت زیندانییەکان بکات. هەرگیز ئەوەم لە بیر ناچێت کە یەکەم خێروسەدەقەم پێکرا، سەدەقەکە بریتی بوو لە دراوێکی چکۆلە. تازە گیرا بووم، بەیانییەک، کە بە تەنیا دەگەڵ پاسەوانێکدا لە کار دەگەڕامەوە، تووشی دایک و کچێک بووم، کچەکە لە تەمەنی دە ساڵیدا بوو، هێندە جوان بوو دەتگوت فریشتەیە، پێشتر جارێکم دیتبوو. (ژنەکە بێوەژنی سەربازێکی گەنجی داماو بوو کە لە دادگای سوپاییدا حوکم درابوو، لە خەستەخانەی زینداندا، لەو سەردەمەدا کە من لەوێندەر بووم، مرد. ئەم دایک و کچە کە هاتبوون دوا ماڵئاوایی لێبکەن، بە کوڵ و بەدڵ بە دیارییەوە گریان). کاتێ کە کیژۆڵەکە منی بینی کوڵمەکانی سوور هەڵگەڕان، شتێکی بە گوێی دایکیدا چپاند، دایکەکە لە جێی خۆی وێستا، چارەکە کۆپیکێکی لە زەمیلەکەی دەرهێنا، دایە دەست کچۆڵەکەوە، کیژێ بەغار بەدوومدا هات و گوتی: 'وەرە هاپۆ، ئەم کۆپیکە بگرە، لە ڕای مەسیح!' کۆپیکەکەی ئاخنییە دەستمەوە، لێم وەرگرت. ئەوسا بە خۆشی و شادی بە غار بۆ لای دایکی گەڕایەوە. جا لەمێژە ئەو کۆپیکە چکۆلەیەم وەکو بەشێک لە شتەکانم هەڵگرتووەو پاراستوومە.

پەراوێز:

١- ئیکۆنە: پەیکەری یەکێک لە ئەولیاکان بوو کە هەمیشە لە سەمتی ڕۆژهەڵاتی ژوورەکاندا دادەنرا.

٢-شەقامی کەسک: دەستەواژەیەکی باوە مانای شەلاقکاری دەگەیەنێ: ئەو کەسەی کە شەلاق و جەڵدەی بۆ دەبڕایەوە، دەبوا بە نێوان دوو ڕیزە سەربازی شەلاق بە دەستدا بڕوات و هەر سەربازە و قامچییەک بە پشتیدا بکێشێت.

٣-مێجەرەکە ناوی کریفتسوک بوو. بەڵام سەرۆکی زیندان جەنەراڵ فون گراف بوو.

٤-ئەو کوڕەی کە بابی خۆی کوشتبوو، دۆستویفسکی زۆری پێ سەیر بوو، لەبەری گران بوو، بکوژە ڕاستەقینەکە نەبوو، بکوژەکە برا بچووکەکەی بوو. ئەم تاوانە دوای بیست ساڵ کەشف بوو. دۆستویفسکی لە سەرەتای فەسڵی حەوتەمی بەشی دووەمی (یادگارییەکانی خانەی مردواندا) دێتەوە سەری و باسی دەکات.

٥-خەڵکی ڕووسیا بە زینداننییانی کاری قورسیان دەگوت لێقەوماوان یان قەرەبەختان.

«٢»

هەستە سەرەتاییەکان

١ــ٣

ڕۆژانی یەکەم و سەرەتاکانی هەوەڵی زیندانییەکەمم زۆر باش لە بیرە، زۆر بە ڕوونی لە خەیاڵدانمدا خۆ دەنوێنن. بەڵام ساڵەکانی دواتر، تێکەڵ بوون و تەنیا شوێنەوارێکی گۆنگ و کاڵ و کەمڕەنگیان لە یادگەمدا بەجێهێشتووە. تەنانەت هەندێ قۆناغی ئەم ژیانە بەتەواوەتی لە بیر و لە خەیاڵمدا سڕاوەتەوە و تەنیا ئەوەندەم لە یاددا ماوەتەوە کە بە ڕاستی ساڵانێکی سەخت و دژوار و یەکهاوی و تاقەتبەر بوون.

بەڵام ڕووداوەکانی سەرەتای ئەسارەتەکەمم بە ڕوونی لەبەرچاوە: دەڵێی دوێنێ ڕوویان داوە، هەڵبەتە دەبوایە وابێ.

زۆر چاکم لە بیرە، ئەوەی لە سەرەتاوە سەرنجی ڕاکێشام و مایەی سەرسامیم بوو، ئەوە بوو کە ئەم ژیانە هیچ شتێکی نائاسایی و سەرنج ڕاکێشی تێدا نەبوو، یانی شتێکی چاوەڕوان نەکراوی تێدا

نەبوو، جیاوازییەکی ئەوتۆی دەگەڵ ژیانی پێشوومدا نەبوو. تاوەکو ساڵانێکی زۆرم لە زیندان بەسەر نەبرد، پەیم بە دیاردە نائاسایی و چاوەڕوان نەکراوەکانی ئەو جۆرە ژیانە نەبرد، هەنگێ زۆر حەپەسام، سەرم سوڕما، ئیدی تا بە درێژایی ئەو ماوەیەی لە زینداندا مامەوە، ئەم حەپەسان و سەرسامییە بەری نەدام، بە هیچ جۆرێ نەمتوانی خوو بەم ژیانەوە بگرم و دەگەڵی ڕابێم.

لە سەرەتاوە هەستم بە نەفرەت و بێزارییەکی لە ڕادەبەدەر دەکرد، بەڵام کە گەیمە ناو زیندان، سەیر ئەوە بوو، وام هاتە بەرچاو و خەیاڵ کە ژیانی ناو زیندان لەوە ئاسانتر و ڕەحەتترە کە لە ڕێگادا وێنا و تەسەورم دەکرد.

ئەوە زیندانییەکانن، وێڕای ئەوەی دەستوپێ بە کۆتوزنجیرن، بە کەیفی خۆ، بە ئازادیی بەنێو زیندانەکەدا دەگەڕێن، دێن و دەچن. شەڕە جنێو دەکەن، گۆرانی دەڵێن، کار دەکەن. دووکەڵ بە بادا دەدەن، مەینۆشی دەکەن (ژمارەی مەینۆشان کەم بوو)، شەوانە کۆڕی وەرەقەبازی ساز دەکەن. کارەکانیشم زۆر بە لاوە قورس نەبوو. وام هاتە بەر مەزەندە و خەیاڵ کە سەرچاوەی ماندوویەتی و ناڕەحەتیی زیندانییەکان خودی کارە قورسەکە نییە. بە ماوەیەکی زۆر دوای ئەوە ئەوجا پەیم بەوە برد بۆچی ئەم کارە لە شانی زیندانییەکان ناخۆش و سەخت و ناڕەحەتە. لەبەر قورسی و دژواری خودی کارەکە نەبوو، بەڵکو لەبەر ئەوە بوو کە بە زۆرەکی، بە خورتی، بە تۆپزی بوو، بە زەبری کوتەک بوو. بێگومان جووتیار لە زیندانییەکی بێگارچی پتر دەڕەتێ، ڕەنج دەدات و کار دەکات، لە هاویندا شەو و ڕۆژ کار دەکات. بەڵام لە پێناوی بەرژەوەندی و قازانجی خۆیدا ڕەنج دەدات و کار دەکات، ئامانجەکەی ماقووڵ و پەسەندە، مەرامی ئاشکرایە، بۆیە لە شانی ناخۆش نییە. بەڵام

زیندانییەکی بێکارچی، کارێکی بەسەردا دەسەپێنرێ، کەمترین قازانجی خۆی تێدا نییە، ڕەنجی بێوەرە. بۆیە هەندێ جار بیرم لەوە دەکردەوە ئەگەر بویستری مرۆڤێک لە مرۆڤایەتی بخرێ، لەناوببرێ، توندترین و ترسناکترین سزا بدرێ و بە جۆرێ بچەوسێنرێتەوە و ژێر پێیان بنرێ، سزایەکی ئەوتۆی بۆ ببردرێتەوە کە دڵڕەقترین جەلاد و خوێنڕێژ لەبەری بلەرزێ، ئەوەندە بەسە کە بەتۆبزی کارێکی بێمانا و بێهودە و بێسوودی بەسەردا بسەپێنرێ. هەرچەندە ئەو کارانەی دەدرێ بەسەر زیندانییەکاندا هیچ سوودێکی بۆ زیندانییەکان نییە، هیچ قازانجێکیان لێی دەست ناکەوێ، بەڵام خودی کارەکە بێهودە و پووچ نییە: زیندانی خشت دەبڕێ، زەوی دەکێڵێ، لە مەزرا و کێڵگەدا کار دەکات، قوڕکاری دەکات، خانوو چێدەکات، هەر هەموو ئەوانە کاری پەسەند و ماقووڵن، هەوڵ دەدا بە جوانی بیکات، لە هاوڕێکانی خێراتر و باشتر ئەنجامی بدات. بەڵام ئەگەر ناچارت کرد بۆ نموونە ئاو لە دەفرێکەوە بکاتە دەفرێکی ترەوە و پاشان هەمان ئاو لە دەفری دووەمەوە بگوازێتەوە بۆ دەفری یەکەم، یان ناچارت کرد ئاو لە دنگا بکوتێ، لم لە دەسکاوەندا بکوتێ، یان کۆمەڵێک گڵوخۆڵ لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر بگوازێتەوە و هەر کە تەواو بوو دیسان بۆ شوێنی یەکەمی بگوازێتەوە، من دڵنیام هەنگێ کابرای زیندانی پاش چەند ڕۆژێک خۆی دەکوژێت، یان هەزار و یەک تاوانی ئەوتۆ دەکات کە ببێتە مایەی ئیعدام کردنی تا لەم نەنگی و شەرمەزاری و زەبوونی و عەزابە ڕزگار ببێت. ئەم جۆرە سزایە زیاتر لە ئەشکەنجە و تۆڵەی ترسناکەوە نزیکە تا لە تەمێ کردن و تەمێکاری. دیارە سزایەکی گەوجانەیە و هیچ ئامانج و ئاکامێکی پەسەندی لێناکەوێتەوە.

بەهەرحاڵ، من لە وەرزی زستاندا، لە هەیڤی کانوونی یەکەمدا (دیسامبەر) گەییمە زیندان، ئەو کاتانە لە زیندانەکەماندا کار زۆر

نەبوو. بۆیە هیچ وێنا و بیرۆکەیەکم دەربارەی کاری هاوینان، کە پێنج هێندەی کار زستانان قورس بوو، لە خەیاڵ و هزردا نەبوو. لە زستاندا، زیندانییەکان دەبران بۆ ڕووباری (ئیرتیش) و لەوێندەر کۆنە بەلەمانی دەوڵەتییان پێدەشکاندن، یان لە کارگە و کارخانانی جۆراوجۆردا کاریان پێدەکرا، بەفری کەڵەکەبووی سەربانانیان پێدەماڵدرا، یان کوورەی گەجیان دەسووتان، هتد. بەڵام چونکە ڕۆژگاری زستان کورتە، زوو لە کاری ڕۆژانە دەبوونەوە و بۆ زیندانەکەی خۆیان دەگەڕانەوە، بێئیش و بێکار کاتیان بەسەر دەبرد، مەگەر کاری شەخسی خۆیان کردبا.

تەنیا سێیەکی زیندانییەکان بەجدی لە خەمی کاردا بوون و حەزیان دەکرد کارێکی تایبەتی بۆ خۆ پەیدا بکەن و سنعەتێک فێر ببن. ئیدی هەموو ئەوانی دی تەمەڵ و تەوەزەل، بێئیش و بێکار، بێ هیچ ئامانجێک بەم ژوور و بەو ژووردا دەگەڕان، زمانیان لە یەک دەدا، چاڵیان بۆ یەکتر هەڵدەکەند و جنێو و سخێفیان بە یەکدی دەدا. ئەوانەی پارەیەکیان هەبوایە دەکەوتنە تاقیبی مەیتۆشی و خۆیان مەست دەکرد، یان لە قوماردا دایان دەنا، هەر هەموو ئەمەیان لە بێئیشی و دەستبەتاڵی و بێتاقەتی و بێزاریدا دەکرد، بە تێپەڕبوونی ڕۆژگار، پەیم بە جۆرە عەزاب و ئەشکەنجەیەک برد، کە یەجگار لە عەزابی نەبوونی ئازادی، لە عەزابی سوخرە و بێگاری بە سوێتر و بە ئازارتر بوو، ئەویش سوکنەی هاوبەشی زۆرەکی بوو. زیندانی نەیدەتوانی بۆ ساتێکیش بە تەنیا بێ. هەرچەندە سوکنەی هاوبەش و هەڤژینی زۆرەکی، لە زۆربەی شوێنان بەسەر خەڵکیدا دەسەپێنرێ، بەڵام ئەم هەڤژینییە زۆرەکییە، لە هیچ شوێنێک وەکو زیندان دژوار و ناڕەحەت نییە: چونکە خەڵکانێک هەن کەس لەگەڵیاندا هەڵناکات. من

دڵنیام هەموو زیندانییەک، هەستی پێکردبێ یان نا، ئەم تاڵاوەی چەشتووە.

خواردن و خۆراکی زیندانییەکانم بە لاوە خەراپ نەبوو. زیندانییەکان بە خۆیان دەیانگوت خواردن و خۆراکی وان، لە هی هەموو زیندان و گرتووخانەکانی ڕووسیای ئەورووپی باشترە. بەڵام من، چونکە لەم زیندانە زیاترم نەدیووە، ناتوانم لە مبارەیەوە هیچ داوەرییەک بکەم. بۆمان هەبوو، بۆ خۆمان و بە خەرجی خۆمان خواردن بۆ خۆ دروست بکەین. ڕاستە گۆشت زۆر هەرزان بوو لە زستاندا ڕەتڵی لە دوو کۆپیکان و لە هاویندا لە سێ کۆپیک تێنەدەپەڕی، ئەوجاش تەنیا زیندانییانی پارەدار دەیانتوانی لەسەر حیسابی خۆ خواردن دروست بکەن. بۆیە زۆربەی هەرە زۆری زیندانییان خواردنی زیندانیان دەخوارد.

مەبەستیان لە ستایشی خۆراکی زیندان، تەنیا نانەکەی بوو کە بە کێشانە بەسەر ژوورەکاندا دابەش دەکرا نەک بەسەر نەفەرەکاندا، خۆ ئەگەر بەسەر نەفەراندا دابەش کرابا، زیندانییەکان حاڵیان شڕ دەبوو، بە لای کەمەوە، لەم حاڵەتەدا، سێ یەکیان هەمیشە برسی دەبوون، بەڵام هەر هەموویان لەم سیستەمە دابەشکردنە باوە ڕازی بوون. نانەکەمان زۆر بەتام و بەلەزەت بوو، لە سەرانسەری شاردا دەنگی دابووەوە: باشی نانەکەیان بۆ ئەوە دەگێڕایەوە کە گوایە نانەواخانەکانی زیندان زۆر بە چاکی دروست کرا بوون. بەڵام شۆرباکەمان تا حەزکەی دیمەنێکی ناشیرینی هەبوو، کەلەرمێکیان دەخستە مەنجەڵی ئاوی گەورەوە و لالوێچی ساواریان لە چاوی دەکرد تا کەمێک خەست ببێتەوە، ئاوێکی بێتام و بێخوێ بوو، بە ئاستەم ڕۆنیان تێدەکرد. هەوەڵجار زۆرم قێز لەو پیشکە و مێروانە دەکردەوە کە بە زۆری بەسەر شۆرباکەوە بوون. کەچی هاو

زیندانییەکانم هەر گوێشیان لێی نەبوو، پێیان وابوو تام و لەزەتی شۆرباکە بەو پێشکە و سیسارکە ڕەشانەوەیە!

سێ ڕۆژی یەکەم دەگەڵ ئەوانی دیدا بۆ کاریان نەبردم، چونکە ڕەسمی زیندان وا بوو، کە مدارای هەر تازە زیندانییەک بکرێ و پشوویەکی کورتی سێ ڕۆژەی بدەنێ تا ماندوویەتی سەفەری ڕێگای لە گیان دەرچێت و کەمێک بحەسێتەوە. ڕۆژی دووەم چووم بۆ دوکانی ئاسنگەری تا کۆتوزنجیرەکانی دەستوپێم بگۆڕم، چونکە لە مۆدێلی باوی زیندانەکە جیاواز بوو، بە ئەڵقەئەڵقە دروستکرابوو، بە زرینگە زرینگ، زیندانییەکان گوتەنی لە زەنگوڵە دەچوو. ئەم زنجیرانە لەسەر جلەوە لە دەستوپێ دەکران، بە پێچەوانەی زنجیری هاوبەندییەکانمەوە کە بە ئەڵقە دروست نەکرا بوون، بەڵکو چوار شیش بوون، هەر یەکەیان بە ئەندازەی قامکێک ئەستوور بوو، سێ ئەڵقەی پێوە بوو، لە ژێر جلەوە دەبەسترا، ئەڵقەیەکیان بە پشتێنێکی چەرمەوە بەسترا بوو، کە لەسەر کراسەوە وەکو پشتێن و لە جیاتی پشتێن دەبەسترا.

تاکو ئێستاش هەموو ڕووداوەکانی یەکەم بەیانی زیندانی خۆمم بە ڕوونی لە یاد و لەبەر چاوە. شەیپوری بێدار باش، لە لای پاسگەی پاسگری نزیکی دەروازە گەورەکەی حەساری زیندانەکەوە لێدرا، دوای دە دەقیقەیەک مائموری ئیداری دەرگای زیندانەکەی کردەوە. زیندانییەکان یەک لە دوای یەک کەوتنە هەستان. لەبەر ڕووناکی ئەو مۆمەی کزکز لە ژوورەکەی ئێمەدا دەسووتا، زیندانییەکان دەبینران کە چۆن لەسەر تەختە خەوەکانیان کە لە لەوح دروست کرا بوون، هەڵدەستان و بەدەم سەرماوە هەڵدەلەرزین، بەدەم باوێشکەوە کێشمانی خۆیان دەدا.

زۆربەیان گرژومۆن، تاقەتی قسەشیان نەبوو. هەندێکیان نیشانەی خاچیان دەکێشا و هەندێکیان تووک و نەفرەت و نەفرینیان دەکرد. هەڵم و هەوای ژوورەکە بۆخنکاو (بۆ سارد) بوو. کە دەرگا دەکرایەوە و هەوای ساردی دەرەوە هێرشی دێنایە ژووری و وەکو گەردەلوول بە زیندانەکەدا لوولی دەخوارد و دەسوڕایەوە، پیاو هەستی بە ئاسوودەیی دەکرد. زیندانییەکان بە پاڵەپەستۆ خۆیان دەگەیاندە مەنجەڵە ئاوەکان و هەر کەسە و لە نۆرەی خۆیدا کوپێک ئاوی دەردێنا و قومێ، دوانی لێدەخواردەوە و بەوەکەی تری دەستوچاوی پشیلەشۆر دەکرد. ئەم ئاوە لە لایەن سەقاوە ئامادە دەکرا، لە ئێوارەوەی پێشووترەوە ئامادە دەکرا. سەقا؛ یەکێک بوو لە زیندانییەکان، ئیشی ئەوە بوو ژوور و قاوشەکان پاک بکاتەوە و لە لایەن زیندانییەکان خۆیانەوە هەڵدەبژێردرا، سەقا نەدەچوو بۆ بێگار، چونکە ئیشی ئەوە بوو نوێن و یاتاخەکان ڕێک بخات، عاردەکە خاوێن بکاتەوە و گسک بدات، شەوێ مەنجەڵی ئاوەکە بێنێتە ژووری و بەیانی بیباتە دەرەوە و تەشت و کوپەی زیندانەکە لە ئاوی سارد پڕ بکات تا بەیانیان بۆ شستوشۆ بەکارببرێ و بە ڕۆژ بۆ خواردنەوە.

یەکەم بەیانیم بوو لە زینداندا، کە دوو کەس لەسەر کوپێکی ئاو، لێیان بوو بە دەمەقاڵێ. یەکێکیان کە زیندانییەکی درێژ داهۆڵی، باریک و بنێسی، ڕەشتاڵە بوو، کەللەی سەری یەکپارچە گرێوگۆڵی سەیر بوو، بە دەست کەوتە دەڵەکدانی زیندانییەکی دیکەی خڕەڵەی، کوڵەباڵای، چوارشانەی، چرۆچاو سوور و بۆڵاندی:

– بۆ کوێ؟ ڕیزەکە تێک مەدە، لە جێی خۆت بوەستە.

دووەم وەڵامی دایەوە:

– هێواش بابە، تۆزێ سەبرت بێ!

- بۆ هاوارم بەسەردا دەکەی؟ ئاگات لە دەمت بێ؟ برۆ بە ڕێی خۆتەوە! سەیری ئەمە ناکەن دەڵێی پەیکەرە و ڕەق ڕاوەستاوە! نا، نا، یەک زەرە (فارتیکولیتانبوست)(1)ی نییە.

وشەی (فارتیکولیتانبوست) کاری خۆی کرد، زیندانییەکان لە قاقای پێکەنینیان دا، زیندانییە کورتەباڵاکە، کەوا دیار بوو لە زیندانەکەدا ڕۆڵی بابایەکی لیبۆک و قۆشمە دەبینێ، بەمە زۆر خۆشحاڵ بوو. زیندانییە درێژ داهۆڵەکە، خێسەیەکی لێکرد و بۆڵاندی:

- دەڵێی بەرازی دابەستەی، وا دیارە نانی زیندانت پێکەوتووە. ئەم بایە لەم کونەوە بێت تا سەری ساڵی ئایندە، تا کریسمیسی ئایندە، دوازدە بێچوومان بۆ دێنی!

- ئەدی تۆ خۆت بەچی دەزانی؟ تەیرێکی زۆر جوانی؟

- بە کەیفی تۆ!

- کەواتە پێمان بڵێ، خۆت بە چ تەیرێک دەزانی؟

- ئەوەم کە دەی بینی

- چۆن دەیبینم ؟

- پێمگوتیت: تەیر

- بەڵام چ تەیرێک؟

هەردووکیان کەوتنە خێسە لە یەکتری، خەریک بوو بە چاو یەکتریان دەخوارد. کوڵەباڵاکە چاوەڕوانی وەڵام بوو، کوڵەمستی گوشی، لە تۆ وایە خۆی بۆ هێرش و پەلامار ئامادە دەکات. پێم وا بوو شەڕەکە مسۆگەرە و هەر ئێستا دەچن بەگژ یەکترا. هەموو ئەم شتانەم بەلاوە تازە بوو. بۆیە بە واقی وڕەوە تەمەشام دەکرد. بەڵام زووبەزوو بۆم دەرکەوت کە ئەم قەرقەشە و دەمبۆڵانە، هیچ نییە و گاڵتەجاڕییەکە، زیاتر بۆ خۆشی و پێکەنینی زیندانییەکانە و بە

دەگمەن دەگاتە شەڕەدەست و بە سەلامەتی دەبڕێتەوە. ئەم دیاردەیە نموونەیەکە لە دابە باوەکانی ناو زیندان.

کابرای درێژداهۆڵ، مەندومەنگ، هێدی و هێمن لە جێی خۆی وەستا بوو، تەمەشای ئێمەی دەکرد. دەیزانی هەموو چاومان بڕیوەتە ئەو و چاوەڕوانی وەڵامی ئەوین. چاک دەیزانی ئەگەر بەرگری لە قسەکەی خۆی نەکات و نەیسەلمێنێ کە تەیرێکی گرینگە، کە کەسایەتییەکی، ئەوا دەبێت بە گاڵتەچی و گەپجاری خەڵکەکە و بە ئارەزووی خۆیان پێی پێدەکەنن. بۆیە نیگای پڕ لە تەوس و توانجی بڕییە خەنیمەکەی، بە جۆرێ لێی دەڕوانی لە تۆ وایە سیسرکێکی خستووەتە ژێر میکرۆسکۆب و تەمەشای دەکات. ئەوجا بە دەنگێکی نەرم و هێواش گوتی:

- من (کاجان)م (2).

دەیویست بڵێ من تەیرێکم لە جۆر و تیرەی (کاجان). هەر کە ئەو وشەیەی لە زار هاتەدەر، ئامادەبوان لە قاقای پێکەنینان دا و کەوتنە چەپڵەلێدان بۆ ئەو وەڵامە پڕ بە پێستە.

کابرای کورتەباڵای قەڵەو، کە بۆڕی خوارد بوو و ئەم بەزین و شکستەی زۆر لە دڵگران بوو، بەوپەڕی تووڕەیی گوتی:

- تۆ تەیری کاجان نیت، بەڵکو حەیوانێکی هیچوپووچی. خۆی ساز دا پەلاماری بدات، کە ئامادەبوان کەوتنە بەینەوە و بۆ ئەوەی مشتومڕەکە گەورە نەبێتەوە جووتە ڕەقیبیان لێکدی جیا کردەوە.

یەکێک لە تەمەشاڤانان، لە دوورەوە لە جێی خۆیەوە هاواری کرد:

- ئەم دەمەقرەیەتان لە چییە، بۆچی بە مست بەر نابنە یەکدی؟

وەڵام درایەوە:

- ناوبژییان بکەن، دەنا یەکتر دەکوژن، ئێمە پیاوانی ئازاین، سەرە بێتە سەر ڕاستی هەر یەکێکمان بە حەوت کەس دەوەستین، باکمان بە شەڕ نییە.
- بەڕاستی ئازان! ئازایەتی هەر لە خۆیان دێت، یەکێکیان لەسەر نان دزین هێنراوە بۆ ئێرە، ئەویتریان لەسەر دزینی قاپە ماستی پیرەژنێک، کابرای جەلاد گرتییە ژێر قامچی و شلکوتی عەمری کرد.
کۆنە سەربازێکی نوقستانی جەنگ، کە پێدەچوو بۆ چاودێری و پاراستنی ئارامی زیندانەکە، لێرەدا دانرا بێ، لە سوچێکی زیندانەکەدا، جێگەی خەوی تایبەتیان پێدا بوو، هاواری کرد:
- هێی، بەسە، بیبڕنەوە.
- ئاو کوڕینە! ئاو بۆ نیفالید پترۆفیچی براتان! ئاو بۆ نیفالید(3) پترۆفیچی برامان بێنن، وا لە خەو هەستا!
کابرای نوقستانی جەنگ، بەدەم لەبەرکردنی پاڵتۆکەیەوە پرتاندنی: برای تۆ؟ من برای تۆم؟ ئاخر منێک ڕۆژێ لە ڕۆژان بایی قروشێک مەشرووبم لەگەڵدا نەخواردبێتەوە، بە عەمراتم نان و پیازێکم لەگەڵ نەخواردبێت، لە کوێ برای تۆم!!
زیندانییەکان سەرژمێرکران، ڕۆژهەلات، زیندانییەکان بە پاڵەپەستۆ و بە قەرەباڵغی خۆیان بە مووبەقەکەدا کرد، ئێلەکەکانیان لەبەر کرد بوو، بە کڵاوە دوو ڕەنگەکانیانەوە وەستا بوون و بەشە نانی خۆیان لە یەکێک لە ئاشپەزەکان وەردەگرت. ئەم ئاشپەزانە لە لایەن زیندانییەکانەوە هەڵدەبژێردران، لە هەر مووبەقێکدا دوو ئاشپەز هەبوو، تەنیا ئەوان بۆیان هەبوو کێرد و چەقۆ بەکار بێنن، هەم بۆ نان برین و هەم بۆ گۆشت جنین بەکاریان دێنا.
زیندانییەکان، بە ناو مووبەقەکەدا بڵاو بوو بوونەوە و لە دەوری مێزەکان دانیشتبوون، هەموو کڵاو لەسەر، ئێلەک لەبەر، قایش لە

پشت، حازر و ئامادەبوون بۆ چوونە سەر کار. هەندێکیان شۆربای (کفاس)یان لەبەردەمدا بوو، پارووە نانەکەیان پێدا دەکرد و ئەوجا دەیانخوارد.

هەرا و هەنگامە و ژاوەژاوی ناو موبەقەکە لە کێشا نەبوو. وێڕای ئەوەش چەند زیندانییەک لە گۆشەیەکدا هێدی و هێمن بۆ خۆیان قسەیان دەکرد.

زیندانییەکی گەنج کە لە تەنیشت پیرەمێرێکی بێددانی گرژومۆنەوە دانیشتبوو گوتی:

- بابا ئانتونیچ بەیانیت باش، نان و نمەکت باش و نۆشی گیان.

پیرەمێرەکە، بێئەوەی چاوانی هەڵبڕێ، لە کاتێکدا خەریک بوو بە پووکە بێددانەکانی نانەکەی دەجوو، گوتی:

- ئەگەر بە ڕاستە و ڕانابوێری، بەیانی تۆش باش!.

- ئانتونیچ وام دەزانی مردوویت! چەند کەرم! بە ڕاستی وام تەسەور دەکرد کە مردوویت!

- تۆ جارێ بمرە، پاشان منیش بە دووتدا دێم.

لە نزیکی ئەو دووانەوە دانیشتم. دوو زیندانی دیکەش لە دەستەڕاستی مندا بوون و بەوپەڕی سەلاری و سەنگینی و زۆر بە جددی قسانیان دەکرد. یەکێکیان گوتی:

- من لەوە ناترسم کەسێک دزیم لێبکات، بەڵکو لەوە دەترسم تەماح بمگرێت و بە خۆم دزی لە خەڵکی بکەم، کەس ناتوانێ دزی لە من بکات، ئەوەی بە تەمای دزی بێ لە من خەیاڵی خاوە، ئەوەی دزی لە من دەکات، هێشتا لە دایک نەبووە.

- تۆ خۆت بەچی دەزانی، چیت لە دەست دێ؟ تۆش وەکو ئەوانی دیکە زیندانییەکی ئاساییت و تەواو، لەوانی دی زیاتری؟ ئەگەر بەردەستی ئەو دێڵەدڕە، ئەو لەگامە، ئەو حەشەرییە دەکەوی، بزانە

چـۆن دزیـت لێـدەکات و نـایەڵێ هەر بە خـۆتیش بزانـی، پـارەکەت لێدەسەنێ و هەر پێشت ناڵێ سوپاس. ئەمەی دەگەڵ خۆمدا کردووە. دەزانی چەند ڕۆژێک لەمەپێش هات بۆ ئێرە؟ گوتی: لە کوێ پەنـایەک بدۆزینەوە و لە چاوی خەڵکی بە دوور بین؟ گوتم بـا بچین بۆ لای تیـودوری جەلاد. کە خـانوویەکی لە دەرێـی شـاردا هەبـوو، ئەم خانووەی لە کابرایەکی چەپەڵی جولەکە بە نێوی سالومونە گول کڕی بوو، دەیناسیت؟ ئەو جولەکەیەی کە لەم نزیکانەدا خۆی کوشت.

-بەڵێ دەیناسـم، سـێ سـاڵێک لەمەپێش لێرە کۆنیاکی دەفرۆشـت و ناویان نابوو گریشکا، واتە مەیفرۆشەکوێر، ئا دەیناسم، باشی دەناسم

– نا، تۆ هەڵەیت، نایناسیت، ئەوەی من دەیڵێم گریشکایەکی ترە.

– چۆن؟ گریشکایەکی تر؟ تۆ هەڵەیت نەک من، تۆ خۆشت نـازانی چ دەڵێی! دەتوانم لە جیاتی شایەدێ چەندین شـایەد بێنم کە تـۆ هەڵەیت، بەخۆشت نازانی چ دەڵێی!

– تۆ شایەد بۆ من دێنی؟ تۆ شایەد لە من دەگریت؟ ئـاخر تـۆ کێی؟ تا شایەد لە من بگریت؟ دەزانی لەگەڵ کێدا قسە دەکەی؟

– مـن کـێم؟ مـن ئەوەم کە چەنـدین جـار بەر لیسـم داویـت و هەر باسیشم نەکردووە. هێشتا تۆ خۆت گێف دەکەیەوە و بە من دەڵێی تـۆ کێی؟

– تـۆ منـت بەر لیسـان داوە؟ ئەوەی لە مـن دەدات هێشـتا لە دایـک نەبووە، ئەوەی لە من دەدات لە گۆڕ دایە.

– تۆ کابرایەکی تووشی تاعوون بوویت!

– بریا گولی سیبیریا دەکەوتە گیانت!

– بریا کەڵلەت بەر شمشێری تورک دەکەوت !

ئەوسا ڕێژنەی سخێف و جنێوان وەکو بـارانی بە خـوڕ دای کـرد، زیندانییەکانی دی هاواریان کرد:

- تەمەشـاکەن، دیسـان هەرایـانە، پیـاو کە قەدری ژیـانی نەزانـی، ڕێگەی دروستی نەگرتە بەر دەبێ سـەری خۆی کز بکات، وا دیارە ئەم دوو کوڕە ئازایە ئێرەیان زۆر پێخۆشە، ئەی چۆن نانی حکومەت زۆر خۆشە!

بەپەلە کەوتنە ناوبژیان، لێکیان دوورخستنەوە، شەڕەدەم ئاسـاییە، بگرە جۆرە سەرگەرمییەکیشـە بۆ تەمەشـاقانان، بەڵام شەڕەمست و کوتەککـاری قەدەغەیە! بە دەگـمەن ڕوو دەدات! چـونکە مـێجەر یـان زینـدانییەکان گـوتەنی فەرمانـداری زینـدان پێـی دەزانـی و تەحقیقـی وردی دەربارە دەکرد و بە خراپی بەسـەر زیندانییەکاندا دەشکایەوە. بـۆیە زووبەزوو هەر شــەڕێکی جــددی دەکــوژێننەوە. زۆرجـــار شـەڕکەران، هەر بە مەبەسـتی سـەرگەرمی و تـاقیکردنەوە و نوانـدنی بەلاغەت و فەسـاحەتی جنێوفرۆشـی خۆیـان، شــەڕ دەنێـنەوە، لە هەوەڵەوە زۆر بەگەرمــی بەگــژ یەکـدا دەچــن، بە جــۆرێ بە ڕق و غەزەبەوە، لێکدی دادەڕسن، لە تۆ وایە لە هەر ئان و ساتێکدا یەکدی دەکوژن. کەچی پاش ئەوەی داخی دڵی خۆیان بە جنێوان هەڵدەڕێژن، پاشەکشـە دەکەن و هەر کەسـە و بە ڕێـی خۆیدا دەڕوات. من ئەمەم زۆر بە لاوە سـەیر بـوو، ئەوەی لێـرەدا گێـڕامەوە مشـتێک بـوو لە خەرواری ئەو شەڕە دەمانەی کە ڕۆژانە لە زیندانەکەدا ڕوویـان دەدا. پێشـتر هەرگیـز تەسـەورم نەدەکـرد دوو کەس هەر بـۆ کەیـف و بـۆ خۆشی بکەونە شەڕەجنێو، لەزەت لە شەڕەجنێو ببینن! هەڵبەتە لێرەدا نابێ ئەنگێزەی خۆنوێنی و شۆرەتدۆستی مرۆڤ لە بیر بکەین؟ ئەوە شـەڕکەرەی زانیبـای چـۆن هونەرمەنـدانە، وەسـتایانە جنێـوی مـزر دەدات، لە لایەن زینـدانییەکانەوە ستایش دەکرا، چەپڵەی بـۆ لێدەدرا وەکو چۆن خەڵکی چەپڵە بۆ ئەکتەرێکی سەرکەوتوو لێدەدەن.

هەر لە یەکەم ڕۆژی زیندانمەوە، هەستم بەوە کرد کە هەندێ لە زیندانییەکان، بە ڕقەوە تەمەشـام دەکەن، و هەندێکی تریـان بە پێچەوانەوە بە دەوروخولمدا دەهاتن، بە تایبەتی ئەوانەی پێیان وابوو، پارەیەکم پێیە، بە دەورمدا دەهاتن، خۆیان لا شیرین دەکردم. فێریان دەکردم چۆن زنجیرەکانم ببەستم تا ئەزیەتم نەدات، باوڵێکی بە قفڵ و کلیلیـان بـۆ پەیـدا کـردم تـا دەرپـێ و بیجامەکـانی خـۆم و ئەو کەلوپەلانەی تێدا هەڵگرم کە ئیدارەی زیندان پێیان دابووم (هەڵبەتە پارەی باوڵەکەم پێیـان دا). هەڵبەتە بە داخەوەم دەبێ ئەوە بڵێم، بۆ ڕۆژی دوایی، دۆستە تازەکانم، هاوزیندانییەکانم، باوڵەکەیان لێدزیم و فرۆشتیانەوە و بە پارەکەی ئارەقیان خواردەوە!

دوای ئەوە یەکێکیان زۆر ڕمووەدەی من بوو، وێڕای ئەمەش هەر دەرفەتی بۆ ڕەخسابا، بێ هیچ شەرم و شورەییەک، شتێکی لێدەدزیم، بە جۆرێ شتەکەی دەدزی وەکو ئەوەی فەرز بێ لە سەری، وەکو ئەوەی موڵکی خۆی بێت: بۆیە نەمدەتوانی هیچ ڕقێکی لێ هەڵگرم.

هەر لە زیندانییەکان خۆیانم بیست کە پیاو دەتوانێ خۆی چای بۆ خۆی دروست بکات، هەستم کرد وا چاکە قۆرییەک پەیدا بکەم و خۆم چای بۆ خۆم دروست بکەم. قۆرییەکیان بە کرێ بۆ پەیدا کردم. ئاشپەزێکیانیش پێناساندم کە ئامادە بوو مانگانە بە سێ کۆپیکان، ئەگەر ئازووقە و کەرەستەی خواردنی تایبەتی بکڕم، خواردنی دڵخوازی خۆمم بۆ ئامادە بکات، هەڵبەتە یەکسەر کۆمەڵێک قەرزیان لێ سەندم، جا نەک هەر ئەو ڕۆژە، بەڵکو لە یەکەم ڕۆژەوە سێ دانە جار هاتنە لام و داوای قەرزیان لێکردم.

هەڵبەتە زیندانییانی خانەدان و ئەسڵزادە، دەبنە مایەی نەفرەت و ڕقی هاوزیندانییەکانی خۆیان. بە چاوی دۆستایەتی سەیر ناکرێن. هەرچەندە لە هەموو پلەوپایە و مافێکی خانەدانی کەوتبوون و بەڵام

زیندانییەکان بە دۆست و هاوڕێیان نەدەزانین. ڕاستە هەمیشە وەکو خانەدان تەمەشایان دەکردین، بەڵام زۆرجاریش گاڵتەیان پێدەکردین و پێیان ڕادەبواردین، لێکەوتنی ئێمەیان لە گیان خۆش بوو، بۆ نموونە دەیانگوت:

- تۆ تەمەشا! تەمەشای ئەم نەجیبزادەیە! کە جاران بە گالیسکە بە ناو مۆسکۆدا دەڕۆیی، ڕێبواری دەکردە ژێرەوە! شای بە سەپان نەدەگرت! بەڵام ئێستا ئەو دەورزەمانە گوزەشت! ئەو باوکەی مرد.

زیاتر ئەو کاتانە گاڵتەیان پێدەکردین کە لەگەڵ ئەواندا بۆ کار کردن دەبراین، چونکە ئێمە هێز و توانای ئەوانمان نەبوو، ئەلهەقی نەمان دەتوانی وەکو پێویست یارمەتیان بدەین و هاوکاریان بکەین. هیچ شتێک هێندەی بە دەستهێنانی متمانەی خەڵکی قورس نییە، بە تایبەتی بەدەستهێنانی متمانە و خۆشەویستیی ئەو جۆرە خەڵکانە.

لە هەموو زیندانەکەدا تەنیا چەند کۆنە نەجیبزادە و خانەدانێک هەبوون، پێنجیان پۆڵاندی بوون، زیندانییەکان زیاتر ڕقیان لەوان بوو تا لە نەجیبزادە ڕووسەکان (پاشان بە درێژی باسی ئەو پۆلاندیانە دەکەم). پۆلاندییەکان (من هەر باسی زیندانییە سیاسییەکان دەکەم)، بە پارێزەوە مامەڵەیان دەگەڵ زیندانییەکاندا دەکرد و زۆریان لە خۆ دەکرد کە دەگەڵیاندا بە نەزاکەت بن، ڕۆژی دوو قسەیان دەگەڵدا نەدەکردن، نەبوایە بە تووشیانەوە هەر قسەیان دەگەڵ نەدەکردن، بە ئاشکرا پێیانەوە دیار بوو کە حەزیان بە هاوڕێتی و دۆستایەتیان نییە. زیندانییەکان زۆر چاک هەستیان بەمە دەکرد و دووقات تۆڵەیان لێدەکردنەوە. لە جێی سندان قوزەڵقورتە.

دوای نزیکەی دوو دانە ساڵ ئەوجا توانیم دۆستایەتی هەندێ لە هاوڕێیانی زیندان بە دەست بێنم. ئیدی بەرەبەرە لێم نزیک بوونەوە،

متمانەیـــان پێکــردم و زۆربەی هەرە زۆریـــان خۆشیانویســـتم و بە ئینسانی باشیان زانیم.

ژمـارەی کـۆنە نەجیبـزادە و خانەدانـانی ڕووس لە زینـدانەکەدا بە مـنەوە پێنج کەس بـوو. باسـی یەکێکیـانم – تەنـانەت پـێش هـاتنم بـۆ زینــدان– بیســتبوو کە مرۆڤێکـی بـودەڵەی، شــەڕخوازی، نـامەردی، بەدئاکاری، گەندەپیاوە و جاسووسی بەسەر زیندانییەکانەوە دەکات و خەبەریـــان لێـدەدات. بـۆیە لە یەکەم ڕۆژەوە خـۆم لەم مـرۆڤە دوور گرت. یەکێکی دیکەی ئەو پێنج کەسە، ئەو زیندانییە بـوو، پێشتر باسـم کـردووە، کە بـابی خـۆی کوشـتبوو. سـێیەمیان ئـاکیم ئـاکیمیچ ناوێـک بوو، کە بە عەمراتم پیـاوی وا خـۆش و خۆشڕووم نەبینی بـوو و تـا ئێستاش هەر لە یادمە و لە تۆ وایە بەرانبەرم دانیشتووە: پیاوێک بـوو درێژ، باریک و بنێس، ئەقڵ، کوێرە سیواتێکی یەجگار کەمـی هەبـوو، گەنگەشـــە کـــارێکی سەرســـەخت و منجـــڕ، دەتگــوت ئەڵمـــانییە. زینــدانییەکان گاڵتەیـــان پێـدەکرد و پێیـــان ڕادەبـــوارد، بەڵام لێشـــی دەترســـان، چـونکە پیاوێـک بـوو بە تەبـیعەت جیـنگن، دەستوەشـێن، بیانووگر و شەڕانی. ئەم پیاوە لە هەوەڵەوە تێکەڵیـان بوو بـوو، خـۆی کرد بوو بە هاوتایان و زۆرجـار قەرقەشـە و شـەڕەجوێن و دەمقڕەی دەگەڵ دەکردن. جا چونکە پیاوێکی سەر ڕاست و ئابرومەند و پـاک و دڵسۆز بوو، هەر کە دیتبای غەدر و زوڵم لە یەکێک دەکرێت، یەکسـەر خـۆی لە مەسـەلەکە هەڵدەقورتانـد و خـۆی لێدەکرد بە خـاوەن. بەڵام لەگەڵ ئەمەشـدا تـا بڵێـی سـادە و سـاویلکە و کاڵفـام بـوو. کە دەگەڵ زیندانییەکانـدا بە شــەڕ دەهـات، عەیبـی دزێتـی لێـدەگرتن، دڵسـۆزانە ئامۆژگـــاری دەکــردن کە دەســـتبەرداری دزیـــی بـــبن. هەر لە یەکەم ڕۆژەوە، بـــووین بە دۆســـت و زووبەزوو بەســـەرهاتی خـــۆی بـــۆ گێـڕامەوە. مــاوەیەکی زۆر بە ســـەربازی لە قەفقــازدا دەمێنێـتەوە تـــا

دەگاتە پایەی ئەفسەری پلەدوو. بۆ گێڕامەوە کە خۆبەخش بە پلەی سەربازی دەرجەدار پەیوەندی بە تیپێکی سوپایی سەر سنوورەوە دەکات. پاش چاوەڕوانییەکی زۆر بۆ پایەی ئەفسەری پلەدوو بەرز دەکرێتەوە و دەگوازرێتەوە بۆ کۆساران و دەکرێت بە سەرۆک و فەرمانداری قەڵایەکی چکۆلە. ئیدی میرێکی چکۆلەی قەفقازیی ئەو دەڤەرە، ئەمەی لەبەر گران دەبێت، هەوڵدەدات قەڵاکە بسووتێنێ، شەوێک شەبەیخونێکی بۆ دەکات، بەڵام شکست دێنێت و بە ناچاری بە دەستی بەتاڵ دەگەڕێتەوە. ئیدی ئاکیم ئاکیمیچ دەکەوێتە بیری تۆڵە سەندنەوە لە میرەچکۆل، وا دەنوێنێ کە نازانێت میرەچکۆل شەبەیخونی کردووەتە سەر قەڵاکەی، ئیدیَ دەنگۆیەکی وا لە نێو خەڵکیدا بڵاودەکاتەوە کە کۆمەڵێک یاخی و چەتە و ڕێگری ئەو چیاوچۆڵانە شەبەیخوونەکەیان کردووەتە سەر قەڵاکەی. دوای مانگێک لەو ڕووداوە، ئاکیم ئاکیمیچ، داوا لە میرەچکۆل دەکات کە سەردانێکی دۆستانە و برادەرانەی بکات. ئیدی میرەچکۆل، بێئەوەی هیچ گومانێک بکات، بە سواری ئەسپەکەی دێت بۆ لای. ئاکیم ئاکیمیچ، سەربازەکانی خڕ دەکاتەوە و لە بەردەم میوانەکەیدا، باسی ئەو خیانەت و تاوانە دەکات کە میوانەکەی کردوویەتی، زۆری سەرکۆنە دەکات و زۆر بەوردی بۆی ڕوون دەکاتەوە کە سووتاندنی قەڵایەکی دەوڵەتی چ تاوانێکی گەورەیە و ئەرکی سەرشانی میرێکی سەر بە حکوومەت چییە، لە کۆتایی هەموو ئەو قسانەدا فەرمان بە سەربازەکانی دەدا کە یەکسەر و لە جێدا میر تیرباران بکەن، ئەوجا سەرانی خۆی لە ورد و درشتی مەسەلەکە ئاگادار دەکاتەوە و پێیان ڕادەگەیەنێ کە میری بە سزای خۆی گەیاندووە و تیربارانی کردووە. ئیدی ئاکیم ئاکیمیچ دەدرێتە دادگایەکی سوپایی، حوکمی ئیعدام دەدرێت، پاشان حوکمەکەی سووک دەکرێت و وەکو مەحکومی

دەرەجەدوو، وا تا دوانزەساڵ، بۆ سیبیریا دەنێردرێت. ئاکیم لە لای من ئیعترافی کرد کە ڕەفتارەکەی یاسایی نەبووە، دەبوایە میرەچکۆل لە دادگایەکی مەدەنیدا دادگایی بکرێت نەک لەبەردەم ئەنجوومەنێکی سوپاییدا. کەچی ئاکیم وێڕای ئەوەش ئەوەی بە ئەقڵدا ناچێت کە چ تاوانێکی گەورەی کردووە. لە وەڵامی هەموو نارەزانییەکانی مندا دەیگوت:

- ئاخر ئەو ئاگری نا بە قەڵاکەی منەوە، قەڵاکەی سووتاندم، دەبوایە چی بکەم؟ چارم چ بوو یانی دەبوایە سوپاسی بکەم؟ دەستخۆشیم لێکردبا؟

هەرچەندە زیندانییەکان، گاڵتەیان بە ئاکیم ئاکیمیچ دەکرد، پێیان ڕادەبوارد و پێیان وابوو دەمارێکی شێتی تێدایە، بەڵام چونکە ڕێکوپێک و بە سەلیقە و کارامە و ورد و لێزان بوو، ڕێزیان دەگرت.

هەموو سنعەتێکی دەستی دەزانی، چیت ویستبا بۆی دروست دەکردیت: قۆندەرەدروو بوو، پینەدۆز بوو، بۆیەچی بوو، نیگارکێش بوو، کەندەکار بوو، دارتاش بوو، قفڵساز بوو. هەموو ئەم کاروپیشانە لە زینداندا، لە هاوزیندانییەکانی خۆیەوە فێر بوو بوو، ڕەنگ نەبوو شتێکی دیبا، یەکسەر و زۆر بە باشی تەقلیدی دەکردەوە، ئیدی زەمیلە و سندوق و لەیستۆک و فانۆسی کاغەزینی دروست دەکرد و دەیدا بە یەکێک و لە شاردا بۆیان دەفرۆشت. جا بە هۆی کارەکەیەوە هەمیشە برێک پارەی هەبوو، ئیدی فانیلە و شۆرت و بالیفی نەرم و پێویستیانی دیکەی پێ دەکڕی. بۆ خۆی جێگەیەکی نەرم و خۆشی فەراهەم کرد بوو. ئەویش لە هەمان قاوشی مندا بوو، لە سەرەتای زیندانی بوونمدا زۆری مەحەبەت و چاکە لەگەڵدا کردم.

زیندانییەکان بەر لەوەی بۆ کار و بێگار لە زیندانەکە دەربچن، بە دوو ڕیز لە بەردەم بارەگای پاسەوانیدا (قەرەوڵخانە) دەوەستان و

پاسەوانان بە تفەنگی سوارەوە بەر و پشتیان لێدەگرتن. هەنگێ ئەفسەرێکی بەشی ئەندازە و چاودێری کار و بێگار و چەند سەربازێک لەوانەی سەرپەرشتی کاری زیندانییەکانیان دەکرد دەهاتن. چاودێرەکە زیندانییەکانی دەژمارد و دەستە دەستە بۆ ئەو شوێنانەی دەناردن کە دەبوا کاری تێدا بکەن.

منیان دەگەڵ چەند زیندانییەکی دیکەدا بۆ کارگەی ئەندازە نارد، ئەم کارگەیە لە دار و تەختە دروستکرا بوو، لە ناوەندی حەوشەیەکی گەورەدا بوو پڕ بوو لە کەرەستە و تفاقی بیناسازی. کوورەیەکی کان توانەوەی تێدابوو، چەند وەرشە و کارگەیەکی دارتاشی و قفڵسازی و بۆیەکاریشی تێدابوو. ئاکیم ئاکیمیچ، لە کارگەی بۆیەسازیدا کاری دەکرد: بۆیەی زەیتی ئامادە دەکرد، ڕەنگی تێکەڵ دەکرد و دەگرتەوە، مێز و کورسیانی بە جۆرێ بۆیە دەکرد لە تۆ وایە دارساجی ڕاستییە.

بەدەم چاوەڕوانی زنجیر و کەلەپچەی تازەوە، هەستە سەرەتاییەکانی خۆمم لەمەڕ زیندان، بۆ گێڕایەوە. وەڵامی دامەوە :

- هەق بە تۆیە، ڕاستدەکەی، لێرەدا خۆشییان بە چارەی نەجیبزادە و ئەسڵزادەدا نایەت، بە تایبەتی ئەگەر زیندانی سیاسی بێ، ئەوا خوا خوایانە ئەزیەتیان بدەن، خراپەیان دەرهەق بکەن. هەڵبەتە نابێ ئەمەمان پێ سەیر بێت! چونکە تۆ لە خۆیان نیت، لەوان ناچیت: ئەوانە هەر هەموویان بەر لەوەی بگەنە ئێرە یان مسکێن و خوبزە بوون یان سەرباز، ئیدی چۆن دەشێت خۆشیان بوێی؟ جا با ئەوەشت پێبڵێم کە ژیان لێرەدا سەختە، بەڵام سەختیەکەی وەک دەڵێن لە چاو سەختی ژیانی ئۆردوگا و گرتووخانە تەمبێکارییەکانی ڕووسیادا هیچ نییە. هەندێ لەو خەڵکانەی کە ئەوێیان دیتووە و لەوێندەر بەر بوون و ئێستا لێرە زیندانیین، زۆر ستایشی ئێرە دەکەن، دەڵێن ئێرە لە چاو ئەو گرتووخانانەدا بەهەشتە، نەک لەبەر ئەوەی کار لەوێندەر

قورستره و دەڵێن ئیدارەی ئەوێندەر مامەڵەیەک دەگەڵ زیندانییانی دەرەجە یەکدا دەکەن (ئیدارەی ئەوێندەر، ئەم دیسپلین و زەبتورەبتە سوپاییەی ئێرەی نییە) کە زۆر جیاوازە لە مامەڵەی ئیدارەی ئێرە. گوایە زیندانییان لەوێ وەک ئەوەیە لە ماڵی خۆیان بژین (هەڵبەتە بە مل گوتیاری چونکە من بە خۆم نەمدیتووە)، جلی یەکجۆریان پێ لە بەر ناکەن، سەریان ناتاشن، ئەگەرچی بە بۆچوونی من جلی یەکجۆر و سەرتاشین شتێکی زۆر باشە، نیشانەی ڕێکوپێکییە، دیمەنی جوانترە، کەچی ئەوان حەزی لێناکەن. ئیدی کۆمەڵگەیەکی هەڕەمەی سەیرە! هەموو جۆرێکی تێدایە؛ سەرباز، چەرکەس، خوانەناس، ئەرتەدۆکس، جووتیارانێک کە خانەوادەی خۆیان بەجێهێشتووە، جولەکە، قەرەج و خەڵکانێکی دی کە مەگەر هەر خوا بزانێ لە کوێندەرەوە هاتوون! جا دەبێ ئەم هەڕەمە سەیرە پێکەوە و وەکو یەک خێزان و ماڵبات هەڵبکەن و بژین، لە هەمان قاپدا نان بخۆن و لەسەر هەمان تەختەبەن بخەون و هیچ جۆرە ئازادییەک لێرە نییە: پیاو مەگەر بەدزییەوە دەردە دڵێک بکات، ئەگەر دوو پوڵی هەبوو دەبێ لە پێڵاوەکەیدا بیشارێتەوە، ڕوو دەکەیتە هەر لایەک هەر زیندانە و زیندان، ئیدی لەم حاڵەدا پیاو بە دەست خۆی نییە بیر لە سەرکێشی و کاری خراپ دەکاتەوە.

ئەم شتانەم بە لاوە تازە نەبوون، پێشتریش دەمزانین. حەزم دەکرد پرسیاری مێجەرەکەی خۆمان لە ئاکیم ئاکیمیچ بکەم. ئیدی ئاکیم هیچی لێنەشاردمەوە، لە سیری تا پیازی بۆ گێڕامەوە، ئەلهەقی قسەکانی زۆریان دڵتەنگ و نیگەران کردم!

ئیدی ڕێکەوت وا بوو دوو دانە ساڵی تەواو لە سایەی دەسەڵاتی ئەم ئەفسەرەدا بژیم. ئەوەی ئاکیم ئاکیمیچ بۆی گێڕابوومەوە، هەر هەمووی مووبەموو وا دەرچوو. ئەم ئەفسەرە مرۆڤێکی بەدخوو،

توندەتەبیعەت و ترسناک بوو، بە تایبەتی کە دەسەڵاتێکی ڕەهای بەسەر نزیکەی دوو سەد مرۆڤەوە هەبوو. زیندانییەکانی بە دژمنی شەخسی خۆی دەزانی، دیارە ئەمە خەتا و هەڵەیەکی زۆر ترسناک بوو. کابرایەک بوو تا بڵێی جینگن، هەڵەشە، سەرەڕۆ و دڵڕەش، کە تووڕە دەبوو، ئەگەر بە ڕێکەوت چاکە و پیاوەتییەکی هەبا، ئەوەشی بە ئاوا دەدا.

هەندێ جار کە تووڕە دەبوو، وەکو چۆن بۆمبێک لەناکاو، لە نیوەشەودا بتەقێتەوە بەو ئاوایە دەیدا بەسەر زیندانەکەدا، ئەوسا وای بە حاڵی ئەو زیندانییەی لەسەر پشت نووستبا یان بەسەر لای چەپدا خەوتبا، یەکسەر دەچووە سەری و دەیگوت: "دەبێ لەسەر لای ڕاست بنووی، ئەوە فەرمانی منە". زیندانییەکان هەم ڕقیان لێ بوو و هەم لێی دەترسان. دەموچاوێکی سووری ترسناکی هەبوو. هەموو زیندانییەکان دەیانزانی کە مێجەر بە تەواوەتی ملکەچ و گوێڕایەڵی فەرمانانی (فدکا)ی نۆکەر و خولامی خۆیەتی، سەگێکی هەبوو ناوی (تریزورکا)(٤) بوو، ئەم سەگەی زۆر خۆشدەویست، کە سەگەکەی نەخۆش کەوت، خەریک بوو لە حەژمەتاندا شێت ببێ. کە (فدکا)، پێی ڕاگەیاند لە نێو زیندانییەکاندا یەکێک هەیە سەر لە بەیتاڵی دەر دەکات و زۆر نەخۆشی قورسی چاک کردووەتەوە، یەکسەر ئەو زیندانییەی بانگ کرد و گوتی:

- فریام بکەوە، تریزورکام بۆ چارە بکە، ئەگەر چارەی بکەیت و چاک ببێتەوە زێڕ و زیوی دنیات دەدەمێ.

ئەو پیاوە، جووتیارێکی سیبیریایی زیرەک و بە ئاوەز بوو، ئەلهەقی بەیتاڵێکی زۆر باش بوو، بەڵام بەر لە هەر شتێک جووتیارێکی فێڵباز بوو. دوای چەندین ساڵ، پاش ئەوەی ئەم

مەسەلەیە کۆن بوو، بە تەواوەتی بیر چووەوە. ئەم بەیتاڵە بەم جۆرە بۆ هاوڕێکانی گێڕابووەوە:

- سەگەکە لەسەر قەنەفەیەک ڕاکشا بوو، بالیفێکی نەرمی سپی لە ژێر سەردا بوو. تەمەشایەکی تریزورکام کرد. یەکسەر زانیم تووشی هەو و ئیلتیهاب بووە، پێویستی بەوەیە خوێنی بەر بدرێ، پێویستی بە حەجاماتە و دڵنیا بووم کە دەتوانم چارەی بکەم، بەڵام لە دڵی خۆدا گوتم: 'باشە تەقوتۆپی؟ هەنگی من چی بکەم؟' ئیدی بە مێجەرم گوت: 'نەخێر قوربان، زۆر درەنگ منت ئاگادار کردووە، ئەگەر دوێنێ یان پێرێ بانگتان کردبام، ئێستا چاک بوو بووەوە، بەڵام تازە درەنگە، کار لە کار ترازاوە، هیچم لە دەست نایەت، فایدەی نییە هەر دەتۆپێ !'.

ئیدی تریزورکا تۆپی.

جارێک بۆیان گێڕامەوە کە یەکێک لە زیندانییەکان ویستویەتی مێجەر بکوژێت. ئەم زیندانییە چەندین ساڵ بووە لە زینداندا بووە، پیاوێک بووە ملکەچ و گوێڕایەڵ، لە بێدەنگی و کەمدوویدا بەناوبانگ بووە: تەنانەت بە گێلۆکە و شێتۆکەیان دناوە. بەشی خۆی خوێندەواری هەبووە و شەو و ڕۆژ خەریکی خوێندنەوەی تەورات بووە. دەیانگوت کە زیندانییەکان هەموو دەنووستن، لە نیوەشەودا هەڵدەستا و مۆمێکی چکۆلەی دادەگیرساند، دەچووە نزیکی سۆپاکە و تەوراتەکەی دەکردەوە و تا بەیانی خەریکی خوێندنەوە دەبوو.

ڕۆژێک لە ڕیز دێتە دەرێ و بە مائمور و سەرپەرشتیاری کاروباری زیندانەکە دەڵێت، ناچێت بۆ کار و بێگار. ئەم خەبەرە گەییە مێجەر، بە ڕادەیەک تورە بوو کە یەکسەر بە خۆی بۆ زیندانەکە هات. زیندانییەکە کە پێشوەختە پارچە کەرپووچێکی ئامادە کرد بوو و شاردبوویەوە، هەر کە مێجەری بینی یەکسەر بەرە و ڕووی ڕۆیی و کەرپووچەکەی خێواندێ، بەڵام بەری نەکەوت. زیندانییەکە گیرا،

دادگایی کرا، بۆ چەند سائێک خرایە ژێر جەڵد و شەلاقکاری، دوای ئەوە برا بۆ خەستەخانە، دوای سێ دانە ڕۆژ مرد. لە سەرەمەرگدا گوتبووی ڕقی لە کەس نییە، هەر حەزی کرد بوو عەزاب بکێشێت، ئازار بچێژێت، ویرای ئەوەش سەر بە هیچ ئایین و دیانەتێک نییە. ئەلهەقی کە لە زینداندا ناوی دەهات زیندانییەکان بە خێر و بەڕێزەوە ناویان دەبرد و یادیان دەکردەوە.

لەو کاتەدا کە پێوەند و زنجیرەکانیان دەگۆڕیم، پێوەند و زنجیری تازەیان لێ دەبەستم، چەند کیژۆڵەیەکی چۆرەکفرۆش یەک لە دوای یەک خۆیان بە کوورەکەدا کرد. ئەمانە زۆربەیان منداڵ بوون، دەهاتن بۆ فرۆشتنی ئەو کولێرە و چۆرەکانەی دایکیان بۆیان ئامادە دەکردن. تا گەورە دەبوون ئەمە کاریان بوو، بە گەورەییش هەر سەری زیندانیان دەدا، بەلام بۆ شت فرۆشتن نا، هەمیشە یەکێک لەوانەت لە دەوروبەری زینداندا دەبینی. هەندێ ژنی بە مێردیش لە نێو چۆرەکفرۆشەکان و نانفرۆشەکاندا هەبوون، هەر چۆرەکێک بە دوو کوپیک بوو، یانی هەرزان بوو، بۆیە زۆربەی زیندانییەکان دەیان کڕی.

جارێکیان زیندانییەکی دارتاشی سەربۆزی دەموچاو سووری ڕووخۆشی دەمبەپێکەنینم بینی، ئەم زیندانییە دارتاشە، گاڵتە و سوعبەتی دەگەڵ کچۆلە چۆرەکفرۆشەکاندا دەکرد. بەر لە هاتنی ئەوان دەسەسرێکی سووری لە ملی ئالاند. پاش کەمێک ژنێکی قەڵەوی دەموچاو کونج لە ڕێوە گەیی، سەبەتەکەی لەسەر مێزی کاری دارتاشەکە دانا، دارتاشەکە بە دەم بزەیەکی پڕ لە متمانەوە لێی پرسی:

- دوێنێ دیار نەبوویت؟

ژنەکە، بە جورئەتەوە گوتی:

- من هاتم، بەڵام تۆ لە هیچ کوێیەک دیار نەبوویت.

- هاتین، بەڵام پاشان بۆ شوێنێکی تریان بردین، ئەگینا یەکترمان هەر دەبینی، پێری هەموو دەستە خوشکەکانت هاتنە دیدەنیم.

- کێ و کێ بوون؟

- ماریاشکا، خافروشکا، چیگوندا، دفوگر و شفایاش (چوار کۆپیک بایی) هاتبوو.

یەکسەر لە ئاکیم ئاکیمیچم پرسی:

- باشە شتی وا دەبێت؟

ئاکیم، چونکە خۆی پیاوێکی زۆر بێگەرد و داوێنپاک بوو، چاوی داخست و بە شەرمەوە گوتی:

- بەڵێ، هەندێ جار شتی واش دەبێت، هەندێ جار ئەو شتانە ڕوو دەدەن، بەڵام زۆر بەکەمی. چونکە زۆر زەحمەتە، کۆسپی دنیای لەبەر دەمە، بۆیە زیندانییەکان وێڕای هەموو حورمانێکی سێکسی زیاتر خوویان دەدایە بادەنۆشی و پارەکانیان لەو مەیدانەدا خەرج دەکرد. زۆر زەحمەت بوو بگەیتە ئەو جۆرە ژنانە. دەبوا لەسەر جێژوان و کاتەکەی ڕێک بکەون، شوێنێکی پەنا بەدەست بێنن، کە ئەمە لە هەموو شتێک ئەستەمتر بوو، دەبوایە پاسەوانەکە ئیغفال بکەی یان دەمی چەور بکەی و بەرتیلی بدەیتێ کە ئەمە نیمچەمەحاڵ بوو، دەبوایە پارەیەکی تا ڕادەیەک زۆر خەرج بکەی، کەچی وێڕای ئەوەش هەندێ دیمەنی ئاشقێنیم بە چاوی خۆم بینیوە، ڕۆژێکیان سێ کەس بووین، نارد بوو یانیین بۆ کەناری ڕووباری ئارتیش کە کوورەی خشت سوورکردنەوە دابگیرسێنین. چەند سەربازێکی پاسەوانمان لەگەڵ بوون زۆر نەرمونیان بوون و چاوپۆشیان لێدەکردین، لەپڕ دوو ئافرەتی لەوانە پەیدا بوون. یەکێک لە زیندانییەکان، دیار بوو چاوەڕوانی دەکردن، گوتی:

- بۆچی ئەوەندە درەنگ کەوتن؟ لە کوێ بوون؟ لە ماڵی زفیرکوف بوون، وا نییە؟

یەکێکیان بە پێکەنینەوە گوتی:

- زفیرکوف؟ کە شەممە لە مانگ بڕا هەنگێ دەچم بۆ لای زفیرکوف.

ئەمە پیسترین و ناشیرینترین ژنی ڕووی زەوی بوو. تا خەیاڵ بڕ بکا پیس بوو. پێیان دەگوت چیگوندا (هەرزانبایی)، دەگەڵ دەستە خوشکەکەی تری دا دفوگروشفایا (چوار کۆپیک بایی)دا هات، کە لەویش پیستر بوو.

کابرای مێباز ڕووی کردە ژنە چوار کۆپیک باییەکە و گوتی:

- ها، دەمێکە دیار نیت، چییە دەڵێی کەمێک لاواز بووی؟

- بڵێم چی، جاران جوان و قەڵەو بووم، بەڵام ئێستا ئەوەندە لاواز بووم دەڵێی دەرزیم قووت داوە.

- هێشتا هەر دوای سەربازان دەکەوی؟

- دە تەمەشا، تۆش هەمان قسە و بوختانی خەڵکی دەڵێیتەوە! جا با دوای سەربازانیش بکەوم قەیدی چییە؟

- واز لە سەربازان بێنە، دوای ئێمە بکەوە کچی باش، پارەمان پێیە.

ئیدی ئەم زیندانییە سەرتاشراوە، پێ بە کۆتوزنجیرە، چڵ دووڕەنگە، کە لە ژێر دەستی پاسەواناندا کاری دەکرد بێننە بەرچاو و بیری لێبکەنەوە.

کاتێ کە لە کارەکەم بوومەوە و پێیان گوتم دەتوانم بۆ زیندان بگەڕێمەوە، کۆتوزنجیریان لێبەستم، خوا حافیزیم لە ئاکیم ئاکیمیچ کرد و بە پاسەوانی یەکێک لە سەربازەکان گەڕامەوە بۆ زیندان. ئەوانەی کە بە قۆنتەرات و لەبڕ کاریان دەکرد نەک بە سەعات، هەر کاتێ لە کار تەواو بوان، چاوەڕوانی ئەوانی تریان نەدەکرد و بۆیان

هەبوو بۆ زیندان بگەڕێنەوە، بۆیە کە گەیشتمەوە زیندان، چەند زیندانییەکی دیکە لە پێش مندا گەیشتبوونەوە: باشترین ڕێگە بۆ ئەوەی زیندانییان بخەیتە سەر کار و بەجددی کار بکەن، ئەوەیە بە قەبەڵ و لەبڕ (بە قۆنتەرات) کارەکەیان بدەیتێ، هەنگێ چەندیش کارەکە قورس بێ، بە نیوەی وەختێ پێویست تەواوی دەکەن و هەنگێ ئازادن لەوەی یەکسەر بۆ زیندان بگەڕێنەوە بێئەوەی کەس دەست بێنێتە ڕێیان.

چونکە مووبەقەکە بچووک بوو، هەموو زیندانییەکانی بە جارێ نەدەگرت، بۆیە گشت زیندانییەکان پێکەوە نانیان نەدەخوارد، ئەوانەی لە پێشەوە دەگەیشتن بەشە خۆراکی خۆیان دەخوارد و هەڵدەستان و شوێنەکەیان بۆ زیندانییانی دی چۆڵ دەکرد. ویستم کەمێک شۆرباى کەلەرم بخۆم، بەڵام چونکە پێی ڕانەهات بووم، زۆرم لە دەم ناخۆش بوو، نەمخوارد، تۆزێ چام بۆ خۆم ئامادە کرد، پاشان دەگەڵ یەکێک لە زیندانییەکاندا، کە ئەویش وەکو خۆم کۆنە نەجیبزادە و خانەدان بوو، لە سووچێکی مێزەکەوە دانیشتم.

زیندانییان، دەهاتنە ژوورەوە و دەچوونە دەرەوە، هێشتا هەموویان نەهاتبوونەوە، بۆیە جێگا زۆر بوو. پێنج کەسیان، پێکەوە لە پشت مێزە گەورەکەوە ڕۆنیشتن، ئاشپەزەکە دوو کاسە شۆرباى بۆ تێکردن و تاوەیێکی گەورەی پڕ لە ماسی سوورەوەکراویشی بۆ دانان، پێدەچوو، ئەمانە بە بۆنەیەکی خۆیانەوە جەژن بگێڕن، بۆیە فراڤینیان لە کیسەی خۆیان دابووە ڕادان، پۆلاندییەک وەژوورکەوت و لە نزیکی ئێمەوە ڕۆنیشت.

زیندانییەکی باڵابەرز بەدەم هاتنە ژوورەوەوە، چاوێکی بە گشت هاوڕێکانیدا گێڕا و بە دەنگی بەرز گوتی:

- من لێرەش نەبم دەزانم چی دەکەن.

پیاوێک بوو لە تەمەنی پەنجا ساڵیدا، باڵابەرز و تۆکمە، زیرەکی و ڕووخۆشی بە سیمایەوە دیار بوو، لێوە ئەستوور و شۆڕەکەی دیمەنێکی پێکەنیناوی بە دەموچاوی دەدا. لە نزیکی ئەو گرووپەوە کە چەژنیان دەگێڕا، دانیشت و گوتی:

- ڕۆژتان باش، هیوادارم باش خەوتبن؟ بۆچی سڵاوەکەم ناسەننەوە، دەی هاوڕێیانی بەڕێزی کورسیکیم، عافیەتتان بێت، نۆشی گیانتان بێت، میوان ڕادەگرن.

- ئێمە کورسیکی نین!

- زۆر باشە، کەواتە تامبوفین. برایانی تامبوفینم.

- خەڵکی (تامبوف)ش نین، هیچت لە ئێمە دەست ناکەوێ، ئەگەر دەتەوێ خۆت دەعوەت بکەی و دابمەزرێنی، وا چاکە بچیت جووتیارێکی دەوڵەمەند بدۆزیتەوەو.

- قۆڕەی سکم لە برساندا سەعاتە ڕێیەک دەڕوات، پێم ناڵێن ئەو جووتیارە دەوڵەمەندە کێیە تا خۆمی بگەیەنمێ؟

- بڕۆ بۆ لای گازین، ئەو بگرە و هەقت نەبێت!

- براینە گازین ئەمڕۆ خەریکی خواردنەوەیە. هەرچییەکی هەبێ خەرجی خواردنەوەوی دەکات!

زیندانییەکی دیکە گوتی:

- بە لای کەمەوە بیست ڕۆبڵی پێیە، ئەگەر دەتەوێ پارە بەدەست بێنی، هیچ شتێک لە بادە فرۆشی باشتر نییە، کیمیایە.

کابرا گوتی:

- کەواتە ڕام ناگرن؟ باشە، خواردنی حکومەت دەخۆم.

- بۆچی ناچیتە لای ئەو دوو بەڕێزە چا بخۆیتەوە؟

زیندانییەکی دیکەی خەمبار لە سووچێکدا دانیشتبوو، لەوەپێش تاقە وشەیەکی لە زار دەرنەچوو بوو، بە دەنگێکی کەرخ و خەمناک گوتی: ئەو بەڕێزانە بە چی دەزانن؟

- دوو خانەدان و ئەرستۆکراتی لێکەوتوون، ئێستا حاڵیان لە حاڵی ئێمە باشتر نییە.

زیندانییە لێو ئەستوورەکە، بە ڕووگەشی ڕوانییە ئێمە و گوتی:

- زۆرم حەز لە کوپێ چایە، بەڵام ڕووم نایە داوا بکەم، ئەوەندەش نەفسنزم نیم

بە ئاماژەی دەست دەعوەتم کرد و گوتم:

- فەرموو، ئەگەر حەزت لێیە وەرە چا بخۆرەوە.

لە مێزەکەی ئێمە هاتە پێشەوە و گوتی:

- چۆنم حەز لێ نییە؟ کێ هەیە حەزی لە چا نەبێت؟

زیندانییە گرژ و خەمناکەکە هەڵی دایە:

- تەمەشای ئەمە! کە لەماڵی خۆی بوو شۆربای ڕوون و نانی جۆیشی بە تەواوەتی دەست نەدەکەوت، کەچی لێرە، لە زینداندا، دەبێ چا بخواتەوە، وەکو ئەوەی ئەرستۆکرات (نەجیبزادە) بێ!

لێم پرسی:

- بۆچی لێرە کەس چا ناخواتەوە؟

هیچ وەڵامێکی نەدامەوە. هەر بە پیاویشی نەزانیم.

- کۆلێرەی سپی، کولێرەی سپی! یەکەم سفتاح.

زیندانییەکی گەنج کۆمەڵێک کولێرەی سپی و چۆرەکی بە ڕستێکەوە کرد بوو، دابووی بە شانی دا و بە ژوورەکاندا دەی گێڕا و دەیفرۆشت.

ئەو ژنەی کە ئەم کولێرانەی دەدایە تا بۆی بفرۆشێت، لە هەنبەر هەر دە کولێرەدا، کولێرەیەکی دەدایە بۆ خۆی، ئیدی لەسەر ئەم کولێرەیە دەژیا.

بەدەم بانگی: کولێرەی بچووک! کولێرەی بچووک! خۆی بە مووبەقەکەدا کرد و پاشان لەسەری ڕۆیی:

- کولێرەی بچووک، کولێرەی مۆسکۆ، گەرم و نەرمە، حەزم دەکرد خۆم هەمووم خواردبا، بەڵام پارەکەم دەری ناهێنێ. دەی کوڕینە فریا کەون، تەنیا یەک کولێرە ماوە، کێ داکی خۆی خۆشدەوێ با بیکڕێت، بە یادی دایکییەوە نۆشی گیانی بکات.

بەو قسەیە هەموانی هێنایە پێکەنین و چەند کولێرەیەکیان لێکڕی.

ئەوسا گوتی:

- گازین خەریکی خواردنەوەیە، زۆر سەرخۆشە! ئیشێکی باش ناکات! ئەمڕۆ ڕۆژێکی لەبار نییە، کاتێکت زانی هەشتچاو (مەبەستی مێجەرە) خۆی کرد بە ژووردا، هەنگێ چی دەکات؟

- دەیشارینەوە، سەرخۆشە؟

- بەڵێ، فول سەرخۆشە، پیس هاڕوژاوە. شەڕ بە داروبەرد دەفرۆشێت. هەر کەسێکی دەست بکەوێ بە گژیا دەچێت.

- کەواتە کار دەگاتە شەڕەمست.

لە پۆلاندییەکەی تەنیشت خۆمەوە پرسی:

- ئەوە باسی کێ دەکەن؟

گوتی:

- باسی گازین دەکەن، ئەمە زیندانییەکە بادەفرۆشی دەکات.. هەر کاتێ شتێکی قازانج کرد و پارەیەکی دەستکەوت، تا دوا کوپیک دەخواتەوە. کە دەخواتەوە، ئیدی دەبێ بە دڕندەیەک لەو گۆڕە. تەبیعەتی ئاگرینی سەردەکات. بەڵام بەر لەوەی بخواتەوە و

سەرخۆش ببێ، پیاوێکە هێدی و هێمن و بێوەی، بەڵام کە خواردییەوە ئیدی لە دەست دەردەچێت، دەست دەداتە کێرد و پەلاماری خەڵکی دەدات و دەبێ فریا بکەون و کێردەکەی لێ بسەنن.

- چۆن دەتوانن لێی بسەنن؟

- دە دوانزە کەس بە سەریدا دەرژێن و ئەوەندەی لێدەدەن تانیوە گیان دەبێت، ئیدی دەکەوێ و لە هۆش خۆی دەچێت. کە بورایەوە و بوو بە جەنازە هەنگێ لەسەر تەختەبەندەکەی (تەختەخەو) پاڵی دەخەن و پاڵتۆکەی خۆی پێدا دەدەن.

- باشە ناترسن بمرێت؟!

- ئەو لێدانەی لەو دەدرێت، لە هەر کەسێکی تر بدرێت بێگومان ڕۆح دەرنابات، بەڵام ئەو گیانسەختە، لە ڕادەبەدەر بەهێز و پتەوە، لەم زیندانەدا کەس لەو بەهێزتر و پتەوتر نییە، دوای ئەو هەموو تێهەڵدان و دارکارییە، سبەی بەیانی هێندە چالاک و گورجوگۆڵ لە خەو ڕادەبێت وەکو ئەوەی نەبای دیبێ و نە باران، وەکو ئەوەی هیچ شتێ ڕووی نەدابێ.

لە پۆڵاندییەکم پرسی:

- ئەرێ بێزەحمەت، پێم ناڵێی ئەوانە کە نانی خۆیان دەخۆن و من چای خۆم دەخۆمەوە، بۆچی چاویان لە چایەکەی منە، بۆچی حەسوودیان بە من دێت.

- مەسەلە چایەکە نییە، هیچ پەیوەندییەکی بە چایەکەوە نییە، ڕقیان لە خۆتە: تۆ نەجیبزادە نیت؟ یانی لەوان ناچیت. بۆیە حەز دەکەن بتبەزێنن و شەڕت پێ بفرۆشن و بەگژتا بێن، تۆ چاوەڕوانی شتی خراپتر بکە. ژیانی ئێمە لێرەدا زۆر سەخت و دژوارە. ئەگەر ژیانی زیندانییەکان سەخت بێ، ئەوا ژیانی ئێمەمانان دووجار سەختە، هەم وەکو زیندانی و هەم وەکو نەجیبزادە، بۆیە دەبێ زۆر بەسەبر و

حەوسەڵە بین تا دەگەڵ ئەم ژیانەدا رابێین، خووی پێوە بگرین. دڵنیابە بە هۆی ئەم خۆراک و چایەوە کە بە خۆت دەیکڕی، سەریەشەی زۆرترت بۆ دەنێنەوە، خۆ زۆر کەسی دیکەش خۆراک و چای تایبەتی خۆیان هەیە، ئەمە بۆ ئەوان ئاساییە، بەڵام بۆ تۆ ئاسایی نییە.

پۆلاندییەکە ئەو قسەیەی کرد و هەستاو ڕۆیی. دوای چەند دەقیقەیەک قسەکانی هاتنە دی.

پەراوێز:

١-فارتیکولیتانبوست: ئەم وشەیە هیچ مانایەکی نییە. زیندانییەکە وای دەزانی وشەیەکی فەرەنسییە و مانای خۆشڕەفتاری دەگەیەنێ، بۆیە بەردەوام بە تەشەر و تەڵفیزییەوە بەو مانایە بە کاری دێنا.

٢-(کاجان) هیچ تەیرێک بەو ناوەوە نییە. وشەی کاجان لە هەندێ زمانی ڕۆژهەڵاتیدا بە مانای شا یا میر دێت.

٣-"نیفالید" وشەیەکی سەروگوێ شکێنراوی فەرەنسییە لە (ئەنفالید)ەوە وەرگێراوە، بە مانای "نوقستانی جەنگ" دێت.

٤-کفاس خواردنەوەیەکە لە خوساندنی نانی ڕەش و ئاردی جۆ دروست دەکرێ.

«٣»

هەستە سەرەتاییەکان

٢ـ٣

هێشتا (م. کی)(١) - ئەو پۆڵاندییەی کە باسم کرد- بە تەواوەتی نەگەیبووە دەرێ کە گازین بە لارەلار خۆی بە مووبەقەکەدا کرد. فوول سەرخۆش بوو، زۆرم بە لاوە سەیر بوو، کە بە ڕۆژی ڕووناک ئەو دیمەنە لە زینداندا ببینم، بە تایبەتی لە کاتێکدا کە دەبوا هەموو زیندانییەکان بۆ کار و بێگار بڕۆن، کە کابرای مێجەر یەجگار بە زەبتوڕەبت و سەختگیر بوو، زۆر جار لەناکاو خۆی بە ژوور و قاوشەکاندا دەکرد، ئەمە سەرباری ئەوەی ئەفسەرەکەی ژێر دەستی شەو و ڕۆژ خەریکی پاسەوانی بوو، بۆ ساتێکیش زیندانەکەی بەجێ نەدەهێشت، ئەمە جگە لە پاسەوان و دەرەجەداران و چاودێرانی ناو زیندانەکە کە چاوپۆشیان لە کەمترین سەرپێچی نەدەکرد. بۆیە ماوەیەکی زۆرم پێویست بوو تا لەم جۆرە ڕووداوانە، کە لە

سەرەتادا وەکو لەگەز و مەتەڵان بوو بە لامەوە، تێبگەم و بچمە بنجوبناوانی و ڕیشەیان بدۆزمەوە.

پێشتر باسی ئەوەم کرد کە زۆربەی هەرە زۆری زیندانییەکان هەر یەکە و کاروپیشەیەکی دەزانی، هەڵبەتە ئەم کار و کارکردنە زادەی پێویستییەکی ئاسایی بوو. ئەو کاتانەی کە لە بێگار و کاری حکومەتی دەبوونەوە، بۆ خۆیان کاریان دەکرد، هەم کاتەکەیان بەسەر دەبرد و هەم پارەیەکیشیان بەدەست دێنا. خەڵکی زیندان پارەیان جگە لە ئازادی لە هەموو شتێکی دی خۆشتر دەوێ. بگرە بە هاوتای ئازادیی دەزانن، زیندانی کە چەند کوپێکێکی لە گیرفانی خۆیدا شک برد زۆر دڵخۆش دەبێت، بە پێچەوانەشەوە ئەگەر پارەی نەبێت هەمیشە پەست و خەمگینە، هێندە بێزار و نائومێد دەبێت، لەگینە لە پێناوی تۆزە پارەیەکدا تاوانی گەورەش بکات. هەرچەندە پارە لە زیندانا ئەو بایەخە گەورەیەی هەبوو، لە دڵی زیندانییەکاندا شیرین بوو، بەڵام زۆریش لە لایان نەدەمایەوە، چونکە پاراستن و پاشەکەوت کردنی یەجگار ئەستەم و قورس بوو. چونکە یان لێیان دەگیرا و دەستی بەسەردا دەگیرا، یان لێیان دەدزرا. مێجەر کە لە ناغافڵدا بۆ تەحەڕی ژوور و قاوشەکان دەردەچوو، هەر کە زانیبای زیندانییەک کەمێک پارەی پاشەکەوت کردووە یەکسەری دەستی بەسەردا دەگرت، هەنگێ ئەو پارانە بۆ چاککردنی خواردنی زیندانییەکان تەرخان دەکرا، چونکە ئیدارەی زیندان هەر پارەیەکی لەو بابەتەی بۆ هاتبا، بۆ چاککردنی خۆراکی زیندانەکەی تەرخان دەکرد. خۆ ئەگەر مێجەریش پەی بە شوێنی پارەکانیان نەبردایە، ئەوا زۆربەی کات دەدزران. مەحاڵە زیندانیی متمانە بە کەسێک بکات و دڵی بێت پارەی خۆی لا دابنێت. بەڵام وێڕای ئەوەش زیندانییەکان ئاخری ڕێگەیەکیان بۆ پاراستنی پارەکانیان دۆزییەوە. پیرەمێرێک هەبوو سەر بە یەکێک

له ئایینزاكانی شاری فیاتكا(2) بوو، ئەمه پەنای برد بووه دەڤەری ستارودوب، ئیدی ئەم پیرەمێره پاشەكەوتی زیندانییەكانی هەڵدەگرت و دەشاردەوه. حەز دەكەم به چەند وشەیەک باسی ئەم پیاوه بكەم: پیاوێک بوو له تەمەنی شەستساڵیدا، لاواز، كورتەباڵا، سەری ماشوبرنجی تەواو بوو. كه یەكەم جار دیتم زۆری سەرنج ڕاكێشام، له هیچ شتێكدا له زیندانییەكانی دیكه نەدەچوو. نیگای هێنده مەنگ و ئارام و پڕ ئاشتی و ناسک بوو، كه حەزم دەكرد بەردەوام تەمەشای چاوه ساف و گەشەكانی بكەم. زۆر جار قسەمان دەگەڵ یەک دەكرد، به دەگمەن پیاوی وا دڵپاک، نەفسبەرز و خۆشخوو، جوانڕەفتارم دیتووه. ئەم پیاوه به هۆی تاوانێكی گەوره و ترسناكەوه حوكم درابوو و به بێگاری هەواڵەی تاراوگه كرا بوو. ژمارەیەک له هاودینەكانی له ستارودوب (دەڤەری چرنیجوف) هەڵگەڕابوونەوه و بوو بوون به ئەرتەدۆكسی. حكومەت به هەموو توانایەكی خۆیەوه هانی دابوون لەسەر ئەو ڕێبازه بەردەوام بن و هەموو یاخییەكانی دیكەش بێنێته سەر هەمان ڕێگا. ئیدی پیرەمێرد دەگەڵ توندڕەوانی دیكەی ئایینزاكەدا لێ دەبڕێن بەرگری و داكۆكی له (ئایینه كۆنەكه) بكەن. كه حكومەت دەكەوێته دامەزراندنی كڵێسایەكی ئەرتەدۆكسی له شارەكەیان، ئاگر به كڵێساكەوه دەنێن و دەیسووتێنن. ئیدی به هۆی ئەو كارەوه، یارۆی پیرەمێرد دەگیرێت و ڕەوانەی تاراوگه و زیندانی سیبیریا دەكرێت. ئەم پیرەمێرده پیاوێكی دەوڵەمەند بوو، خەریكی بازرگانی بوو. ژن و منداڵەكانی خۆشدەویست، بەڵام وێڕای ئەوەش بەوپەڕی ورەبەرزی ڕێگای تاراوگەی گرته بەر، پێیوابوو ئەم ڕەنج و زەحمەته له پێناوی باوەڕەكەیدا (ئایینه كۆنەكه) دەكێشێت و ئەمەی له گیان خۆش بوو.

پیاو، پاش ئەوەی ماوەیەک دەگەڵ ئەم پیرەمێرەدا بەسەر دەبات، بە ناچاری لە خۆی دەپرسێت: "ئەم پیاوە چۆن توانیویەتی یاخی ببێ، بەگژ حکومەتدا بچێت؟" چەند جارێک ویستم باسی ئایینەکەیم بۆ بکات، خۆی دەدزییەوە، باسی ئایینەکەی نەدەکرد، بەڵام هیچ قەڵسی و تورەییەک لە وەڵامەکانیدا نەبوو. کەچی وێڕای ئەوەش ئاگری لە کڵێسایەک بەر دابوو و سووتاند بووی، هەرگیز حاشای لەو کارە نەدەکرد: قەناعەتی تەواوی بەوە هەبوو کە ئەم تاوانەی یان خۆی گوتەنی ئەم شەهادەتکارییە (العمل الاستشهادی) مایەی سەربەرزی و شانازی خاوەنەکەیەتی. زۆرجار پرسیارم لێدەکرد و دەمویست قسەی لێدەربێنم و لەو ڕێگەیەوە زیاتری بناسم، بەڵام بێهوودە. قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان لووتبەرزی و فیز و دەعیە و خۆپەسەندیم لێی نەبینی. زینداننییانی دیکەشمان لەگەڵ هەبوون کە سەر بە هەمان ئایین و ئایینزای ئەرتەدۆکسی بوون، زۆربەیان خەڵکی سیبیریا بوون، ئەمانە زیرەک و زیتەڵ بوون وەکو زۆربەی جووتیاران. ئەمانە حەزیان لە مشتومڕ و گەنگەشە و موناقەشە بوو، هەڵبەتە بە شێوازی خۆیان، کوێرانە پابەندی ئایینەکەی خۆیان بوون و بە ئاشکرا حەزیان لە موناقەشە بوو. بەڵام عەیبیان زۆر بوو! لە ڕادەبەدەر لووتبەرز و فرناخ و خۆپەسەند بوون، ڕێک بە پێچەوانەی هاوڕێ پیرەکەمانەوە کە لە هیچ شتێکدا لەوان نەدەچوو. هەرچەندە زۆر لەوان پتر شارەزای ئایینەکە بوو، لەوان ڕۆشنبیرتر و خوێنەوارتر بوو، بەڵام هەمیشە خۆی لە باس و گەنگەشەی ئایینی دوور دەگرت، تەبیعەتنەرم، خۆشخوو، ڕووخۆش بوو، هەمیشە شاد و دەمبەپێکەنین بوو، بەڵام پێکەنینەکەی وەکو پێکەنینی زیندانییەکانی دی ناخۆش و تەوسامێز نەبوو، بەڵکو نەرم و خۆشنەوا بوو، زیاتر لە پێکەنینی منداڵێکی بێگەرد دەچوو، کە دەگەڵ سەرە سپییەکەیدا

زۆر دەگونجــا. (ڕەنــگە ئەگەر بلــێم کەســایەتی پیــاو لە میــانەی پێکەنینەکەیەوە دەناسرێت بکاتە زێدەڕۆیی و بۆچوونێکی هەڵەبێ، بەڵام ئەوەی مــن ســەرنجم داوە ئەوەیە کە پێکەنینــی پیــاوی بــاش خۆش و دڵگیرە، پێکەنینی پیاوی خراپ و دڵڕەش بە پێچەوانەوەیە) زیندانییەکان زۆریان ڕێزی ئەم پیرەمێردە دەگرت، بەڵام ئەمە تووشی لەخۆبایی بوونی نەکرد بوو. زیندانییەکان پێیان دەگوت (باپیرە)، قەت هەستیان بریندار نەدەکرد، دڵیان نەدەڕەنجاند، هەنگێ زانیم کە ئەم پیرەمێردە چۆن توانیویەتی کاریگەرییەکی زۆر بەسەر پەیڕەوانی ئــایینەکەیەوە پەیــدا بکــات. هەرچەنــدە ئەم پیرەمێــردە، بە ڕواڵەت ورەبەرز و ئارام و ڕووخۆش بوو، گوێی بە دژواری ژیانی زیندان نەدەدا، بەڵام دەرد و ئــازارێکی بەســوێ لە ناخیــدا شــەپۆلی دەدا و هەوڵی دەدا ئەم دەرد و ئازارە پەنهانەی خۆی لە هەموان بشارێتەوە. من بە ڕێکەوت پەیم بەم ئازارە پەنهانەی برد. لە بیرمە شەوێکیان، نــزیکەی ســەعات ســێی بەرەبەیــان لە خەو ڕابــووم، گــوێم لە دەنگــی گریانێکی سووک بوو. تەمەشای دەوروبەری خۆم کرد، سەیرم کرد پیرەمێرەکە لە پــاڵ سۆپاکە دانیشــتووە و (هەمــان سۆپای کە پێشــتر ئەو کــابرایەی ویســتی مــێجەر بکوژێــت لە پاڵیــدا نــوێژی دەکــرد) و دەستنووسی کتێبە ئایینییەکەی خۆی دەخوێندەوە. گوێم لێبوو بەدەم گریــانەوە دەپاڕایەوە: "خودایا پشتم تێمەکە! خودایا هەر تۆی پەنــای بێپەنایــان! خودایــا ورەم بــدەیە، منــداڵە چکــۆلە داماوەکــانم، منــداڵە کڵۆڵەکــانم! ئەی ئــازیزترین ئــازیزانم، جــارێکی دیــکە هەرگیــز ناتــان بینمەوە." مەگەر هەر خوا خۆی بزانێ هەنگێ چەندم خەم لێ خوارد!

ئێســتا ئەم پیرەمێــردە بــوو بــوو بە ئەمینــدار و بــانقی پــارەی زیندانییەکان. لە زیندانەکەدا وا باو بوو-مەگەر خوا بزانێ لەبەرچی؟- کە کەس نــاتوانێ دزی لە پیرەمێــرد بکــات. دەیــانزانی ئەو پــارە و

پاشەکەوتانە لە شوێنێکدا دەشاریتەوە، بەڵام کەس نەیتوانی بوو ئەو شوێنە بدۆزێتەوە. کاتێ کە تەواو لە یەکدی نزیک بووینەوە بە خۆی پەناگەی پارەکانی بە من و پۆلاندییەکە نیشاندا. بیری لە شتێکی سەیر کردبووەوە، لە نێو یەکێک لەو عامودانەوە کە بە سفتی و بە چوار دەوری زیندانەکەدا داکوترا بوون و حەساری زیندانەکەیان پێکهێنا بوو، لقێک هاتبووە دەرێ، ئەگەر بەسەرپێی سەیرت کردبا واتدەزانی بە عامودەکەوە بەستراوە و مەحاڵە دەربهێنرێ یان لێی بکرێتەوە، بەڵام لە ڕاستیدا بە ئاسانی دەردەهێنرا و دەخرایەوە شوێنی خۆی، هەڵبەتە بۆشاییەک لە نێوان عامودەکە و لقەکەدا هەبوو. ئیدی باپیرە ئەم بۆشاییەی کرد بوو بە قاسەی پارەکان و کەس مەزەندەی بۆ نەدەچوو.

جا ئێستا با بێمەوە سەر باسەکەی خۆم. باسی ئەوەم دەکرد کە زیندانییەکان بۆچی پارەیان زۆر پێنەدەما؟ زیندانی پارەی زۆر لە لای خۆی گل ناداتەوە، نەک تەنیا لەبەر ئەوەی پاراستن و هەڵگرتنی زەحمەتە، بەڵکو لەبەر وەزع و حاڵە کۆمەڵایەتییە تایبەتییەکەشیان، بابای زیندانی بە تەبیعەت تامەزرۆ و تینوی ئازادییە! زۆرجار ناچارە ساڵ بە ساڵ، بێئەوەی کەمترین ئومێدی بە ئازادی هەبێ، درێژە بەم ژیانی ئەسارەتی دوور لە ئازادییە بدات. جا لەم حاڵەدا ناهەقیەتی بیر لەوە بکاتەوە، بە هەر نرخێ بووە، ئەگەر بۆ چەند سائێکیش بووە لە ڕێگەی بادەنۆشییەوە، خەمی خۆی بە بادا بدات؟ پیاو زۆری پێ سەیرە کە خەڵکانێک دەبینێ بە دڵ و گیان، بە سەبر و حەوسەڵەیەکی زۆرەوە، شان دەدەنە بەر کار، تەنیا بۆ ئەوەی هەرچییەکیان بە ڕەنجی شان و ئارەقەی ناوچەوان و بە ماوەیەکی زۆر پەیدا کردووە، لە یەک ڕۆژدا و بە کەڕەتێک تا دوا قرۆش لە پای بادەنۆشیدا دابنێن! ئەوسا سەر لە نوێ تێهەڵدەچنەوە و شان دەدەنە بەر کار و چەندین

مانگ چاوەڕوان دەکەن تا کات و وەختی بۆنەیەکی تازە دێتە پێشێ. هەندێ لە زیندانییەکان مەراقیان جلی جوان و ناوازەیە، پارەکانیان دەدایە پانتۆڵی عەنتیکە، چاکەت، پاڵتۆی سیبیریایی، بەڵام لە هەموو شت زیاتر حەزیان لە کراسی هندی دەکرد، حەزیان لە پشتێنی چەرمی ئاوزوونەدار دەکرد.

شیکپۆشان، لە بۆنە و جەژناندا(3) جوانترین جلکی خۆیان لەبەر دەکرد: خۆزگە دەتبینین چۆن بۆ خۆ نواندن ئەم ژوور و ئەو ژووریان دەکرد! هێندە دڵیان بە جلە تازە و جوانەکانیان خۆش بوو دەتگوت منداڵن. ئەلهەقی زیندانییان لە زۆر شتدا منداڵی گەورەن. جا ئەم هەموو جلە تازە و جوانانە کوتوپڕ نەدەما، زۆرجار لە هەمان ڕۆژی کڕینیدا، بۆ ئێوارەکەی دیار نەدەما، یانی خاوەنەکانیان یا دەیانخستنە ڕەهنەوە یان تالانفرۆشیان دەکرد یان لێیان دەدزرا. دیارە بۆنە و ئاهەنگ و جەژنەکان کاتیان دیار بوو، ئیدی یان جەژن و ئاهەنگە ئایینییەکان بوو، یان جەژن و بۆنەی لە دایکبوونی شەخسی(4) بوون. ئەو کەسەی جەژنی لە دایکبوونی خۆی دەگێڕا، کە وەکو هەمیشە بەیانی لە خەو هەڵدەستا، مۆمێکی دێنا، لەبەردەم پەیکەری مریەمی پاکیزەدا دای دەنا و ئەوسا نوێژ و نزا و دوعای دەکرد و هەنگێ جوانترین جلی لەبەر دەکرد و دەچوو، خواردنی تایبەتی لە کیسەی خۆی بەڕادان دەدا. گۆشت و ماسی، دەکڕی و ئیدی بە تاقی تەنیا وەکو گاجووت بەر دەبووە خواردن، بە دەگمەن هاوڕێیەکی خۆی بۆ ئەم بۆنە و ئاهەنگە دەعوەت دەکرد. دوای ئەوەی مڕ دەبوو ئەوجا نۆرەی مەی و بادە دەهات: زیندانی بەکەیفی دڵی خۆی دەیخواردەوە، مەستی مەست دەبوو، ئەوجا بە لارەلار دەکەوتە گەڕان بە ژووری قاوشەکاندا، بەدەم ڕێکردنەوە بەسەر هەر شتێکدا کە هاتبا ڕێگەی دەکەوت و دەیویست بە هەموو هاوڕێکانی

نیشـان بـدات کە سـەرخۆش و مەسـتە، تـا ڕێـز و حـورمەتی بگـرن. چونکە گەلی ڕووسی بە شێوەیەکی گشتی هاوسۆزی دەگەڵ خەڵکی مەسـتدا دەنـوێنن. بەڵام لە زیندانـدا، هەسـتی زینـدانییان لە هەنـبەر مەستاندا زیاتر ڕێز و حورمەتە نەک سۆزداری. مەستی و بادەنۆشـی لە زینداندا جۆرە نیشانەیەکی ئەرستوکراتییە. ئیدی ئەم زیندانییە هەر کاتێ ئارەزووی شادی و گۆرانی کردبا، مۆزیکژەنێکی بانگ دەکرد و پـارەی دەدایە کە مۆسـیقای بـۆ لێبـدا. جـا لە زیندانـدا کـابرایەکی پۆلانـدیمان دەگەڵ بـوو کە لە عەسـکەری هەڵاتبـوو، کورتەبـاڵایەکی ناشـیرینی ڕەزاقورسـی بەدفەسـاڵ بـوو، بەڵام کەمـانچەژەنێکی بـاش بـوو، هەمیشـە کەمـانجەکەی پێبـوو. ئەم پیـاوە جگە لە کەمـانجەژەنی هیچ کارێکی تری نەدەکرد. جارجارێ لە ڕێگەی ئەم کەمـانجەژەنییەوە پارەیەکی کەمی پەیدا دەکرد و هەر زیندانییەکی مەست دەیتوانی بە کرێـی بگریـت و گـوێ لە ئاهەنـگ و ئـاوازە شـاد و ڕۆح بزوێنەکـانی بگرێت. ئیدی ئەم پیاوە دەبوایە کون بە کون، ژوور بە ژوور، قـاوش بە قـــاوش دوای زینـــدانییە مەســـتەکە بکەوێـــت و بە هەمـــوو توانسـتێکییەوە ئـاوازی شـادی بـۆ لێبـدات. زۆرجـار مانـدوویەتی بە سـیمایەوە دەردەکەوت، لە دووبـارە کـردنەوەی لە ڕادەبەدەری ئەم مۆسـیقایە بێـزار دەبـوو، بەڵام چـاری نەبـوو دەبـوا بە گـوێی وەلـی نیعمەتەکەی بکـات کە هـاواری بەسـەردا دەکـرد: "دەی بـژەنە، پـارەت وەرگرتـووە، خـۆ بە خـۆڕایی نـاژەنی" هەنگـێ لەسـەر هەمـان ئـاواز، بەتین و تاوێکی زیاترەوە بەردەوام دەبوو.

جـا ئەو زیندانییە مەسـتانە زیـاتر بە پشـتیوانی هاوڕێکانیـان خۆیـان خومار و شاد دەکرد، چونکە دەیانزانی ئەگەر لە تایم دەربچن یـان بە ڕێـکەوت مـێجەر بێـت بەسـەردا، هاوڕێکانیـان دەیـانبەنەوە سـەر جێگاکانیان، دەیان شارنەوە و نایەڵن مێجەر پێیان بزانێ. ئەم خزمەتە،

خزمەتێکی خۆڕایی بوو. بێ هیچ نیاز و مەبەستێک دەکرا، هیچ قازانج و بەرژەوەندییەکی لە دوا نەبوو. هەڵبەتە پاسەوان و چاودێر و دەرەجەدار و سەرباز و کارمەندانی زیندانەکەش چاوپۆشیان لەم بادەنۆشیانە دەکرد. چونکە بە تەجرەبە دەیانزانی یارۆی مەست و شەنگۆڵ هیچ ئاژاوە و هەرایەک نانێتەوە. هەر کاتێ بهارۆژێ یان بیەوێ هەراوهەنگامە بنێتەوە، هاوڕێکانی هێوری دەکەنەوە و بەرهەق و کۆنترۆڵی دەکەن. هەروەها دەیانزانی بە قەدەغەکردنی بادەنۆشی، هەموو کاروبارێکی زیندانەکە ژێر و ژوور دەبێت و دەشێوێ. جا پرسیار ئەمەیە : ئەم زیندانییانە چۆن مەی و خواردنەوەیان دەست دەکەوت؟

زیندانییەکان هەر لە ناو زیندانەکەدا و لە مەیفرۆشەکانیان دەکڕی (زیندانییەکان بەو کەسانەیان، کە ئەم کارەیان دەکرد دەگوت مەیفرۆشان، ئەمە کاسبیەکی بە قازانج بوو، هەرچەندە ژمارەی مەینۆشان و ئاهەنگگێڕان کەم بوو، چونکە خەرجی ئەم ئاهەنگ و بۆنانە، لە چاو کەم دەرامەتی زیندانییەکاندا یەجگار زۆر و گران بوو). ئەم کاسبیە بە شێوەیەکی سەیر و عەنتیکە دەستی پێ دەکرد، بەردەوام و تەواو دەبوو. زیندانییەکی دەستوپێ سپی دێت، هیچ کارێک نازانێت و نایەوێ هیچ کارێکیش بکات و حەزیش دەکات و سوورە لەسەر ئەوەی کە بەزووترین کات دەوڵەمەند بێ، ئیدی هەر کە تۆزێ پارەی دێتە دەست، بڕیار دەدا بکەوێتە کڕین و فرۆشتنی مەی و بادە. دیارە ئەمە ڕیسک و قومارێکی ترسناکە، جورئەتێکی گەورەی دەوێ، چونکە یارۆی ڕیسککار هەر قومار بە خودی خۆی ناکات، هەر خۆی ناخاتە تالوکەوە، بگرە ماڵەکەشی دەخاتە مەترسییەوە، بەڵام کابرای مەیفرۆش گوێ بەم کۆسپ و مەترسیانە نادات. لە هەوەڵەوە خۆی، بە قاچاغ مەیەکە دێنێتە ناو زیندان، چونکە

هێشتا دەستمایەیەکی ئەوتۆی نییە، ئیدی مەیەکەی دەفرۆشێت و خێرێکی باش دەکات. چەشە دەبێت و ئەم کارە دووبارە و سێبارە دەکاتەوە. خۆ ئەگەر ئیدارەی زیندان پێی نەزانی، ئەوەندەی پارە دەستدەکەوێ کە کاروکاسبییەکەی گەورەتر بکات، هەنگێ دەبێت بە قۆنتەراتچی، بە سەرمایەدار: شاگرد و مەعمیل و هاوکار دەدۆزێتەوە و بەمەش هەم لە تالوکە و مەترسیان دوور دەکەوێتەوە و هەم قازانجێکی زیاتر و بێسەریەشەتری دەست دەکەوێ. چونکە لەم حاڵەدا شاگرد و هاوکارەکانی لەجیاتی ئەو و لە پێناوی ئەودا ڕیسک دەکەن.

زیندان، هەمیشە پڕە لە زیندانییانی لات و بێکار و دەستوپێ سپی، بەڵام لە بری ئەوە بوێر و نەترسن، چاپک و چەلەنگن. بوێریی و سەرکێشیی تاقە دەستمایە و سەرمایەیانە، زۆرجار لێدەبڕێن ئەم دەستمایەی خۆیان بخەنە کار، ئیدی پێشنیاز بۆ یارۆی مەیفرۆش دەکەن کە بە قاچاغ مەی بۆ بگەیەننە ژوور و قاوشەکانی زیندان. هەڵبەتە ئەم مەیفرۆشە لە شاریشدا خەڵکانێکی هەن، ئیدی سەرباز بێ یان کاسبکار یان ژن کە بە پارەی ئەو مەی دەکڕن (دیارە ئەمانە بە کرێیەکی دیاری کراو ئەو کارە دەکەن، کە بە شێوەیەکی گشتی کرێیەکی کەمە) و دەیهێنن و لە شوێنێکی تاقەت دەکەن کە زیندانییە قاچاغچییەکە پێی بزانێ، نزیک بێت لەو وەرشە و کارگەیەوە کە زیندانییەکە کاری تێدا دەکات، دیارە قاچاغچییەکە لە ڕێگای گەڕانەوەدا بۆ زیندانەکە لە هەر بوتڵە کەمێک دەخواتەوە و پاشان بە ئاو پڕی دەکاتەوە و زمانی حاڵی دەڵێت: "دەتەوێ ئەوەیە ناتەوێ هەر ئەوەیە. سوێسکەت دەوێ ئەوە قوڵتە، قوڵتەت دەوێ ئەوە قوڵتە" دیارە یارۆی مەیفرۆش ناتوانێ هیچ شتێک بکات و دەبێ مەمنونی بەختی خۆی بێت کە بەو شێوەیە مەیەکەی بۆ هاتووە و، پارەکەی

لێنەدزراوە. ئەو قاچاغچییەی، کە مەیفرۆشەکە بۆ لای مەعمیل و وەسیتەکەی دەنێرێ، ڕیخەڵۆکێکی مانگا، کە پێشتر بە جوانی خاوێن کراوەتەوە و کەمێک ئاوی تێکراوە بۆ ئەوەی وشک نەبێتەوە و نەشکێت، لە ژێر جلەکانییەوە دەشارێتەوە و بۆ کابرای وەسیتی دەبات، ئیدی لێرەوە بوێری و لێزانیی ئەو زیندانییانە دەردەکەوێ، دەبێ یەجگار کارامە و تەڕدەست بن، دەنا کەشف ببن، ئابڕوویان دەچێت: دەبێ فێڵ لە پاسەوانەکە بکەن، نەیەڵن ئەو زیندانییانەی لەگەڵیاندا بۆ کار دەچن پێی بزانن، پاسەوانەکان بە زۆری سەربازی ئیجباری بوون. ئیدی ئەگەر قاچاغچییەکە زیرەک بوایە، نە پاسەوانەکە هەستی پێدەکرد و نە هاوڕێ زیندانییەکانی پێدەحەسیان. بۆ نموونە ئەگەر کوورەچی و وەستای کەرپووچان بوایە، سەردەکەوت بۆ سەر کوورەی کەرپووچەکان، هەڵبەتە پاسەوانە سەربازەکە لەم حاڵەدا دوای نەدەکەوت تا بزانێ چی دەکات و چی ناکات. ئیدی کەس نەیدەزانی و نەیدەبینی لەو سەرەوە چی دەکات. لەو سەرەوە ڕیخەڵۆکەکەی، دوور لە چاوی خەڵک، تەژی مەشرووب دەکرد و دەگەڕایەوە. کە کاتی گەڕانەوە بۆ زیندان دەهات، دراوێکی پازدە یان بیست کۆپیکی ئامادە دەکرد و چاوەڕوانی پاسەوانەکەی بەر دەرگای دەکرد. پاسەوانەکە، هەر زیندانییەکی بەوردی و بەجددی دەپشکنی، پاشان دەرگاکەی بۆ دەکردەوە، یارۆی قاچاغچی بە ئومێدە کە پاسەوانەکە شەرم بکات و ناوگەڵی و شوێنە حەساسەکان نەپشکنێت، بەڵام شتی وا نەبوو، پاسەوانەکە ئەگەر زیرەک و کارامە بێ، هەر بە چاو پەی بە شوێنی مەشرووبە قاچاغەکە دەبات و هەنگێ زیندانییە قاچاغچییەکە هیچ چارێکی نەدەما تەنیا ئەوە نەبێ بە دزییەوە پارچە دراوەکە بخاتە دەستی پاسەوانەکەوە. ئیدی بەم شێوەیە مەیەکە زۆرجار بە سەلامەتی دەگەیە دەست کابرای

مەیفرۆش. خۆ ئەگەر ئەم نەخشەیە سەری نەگرتبا، ئەوا یارۆی قاچاغچی دەبوا مل بۆ سزا بدات. کابرای پاسەوان (عەریف) راپۆرتێکی بۆ مێجەر دەنووسی و مێجەر فەرمانی دەدا کە بەوپەڕی توندی قاچاغچی قەرەبەخت بەر جەڵدە و شەلاقان بدرێ و دەست بەسەر مەیەکەدا دەگیرا، کابرای قاچاغچی، ملی بۆ سزایەکە دەدا و هەرگیز ناوی قۆنتەراتچییەکەی (مەیفرۆشەکە) نەدەهێنا، نەک لەبەر ئەوەی بەم ئیعترافە ئابرووی دەچوو، بەڵکو لەبەر ئەوەی هیچ خێر و قازانجێکی پێنەدەگەیاند، چونکە ئەگەر ناوی دابا یان نا ئەو شەلاقکاری دەکرا، خۆ ئەگەر ناوی دابا ئەوپەڕەکەی کابرای قۆنتەراتچی دەکرد بە شەریکە سزای خۆی، بەڵام ئەو پێویستی بە کابرای مەیفرۆشە، دنیا هەر ئەمرۆ نییە، چۆن زمانی لێدەدات! هەرچەندە، ئەگەر کەشف بێ و نەتوانێ مەیەکە بگەیەنێتە ناو زیندان تاقە پولێک کرێی نادرێتێ.

زمانلێدان و بوختان و بەدگۆیی لە زینداندا باوە. کەچی زیندانییەکان لە جاسووس و سیخوڕان تووڕە نابن و لە خۆیان دوور ناخەنەوە، بگرە زۆرجاریش دۆستایەتیان دەکەن، خۆ ئەگەر یەکێک بیەوێ بە زیندانیەکانی بسەلمێنێ کە بوختان و زمانلێدان کارێکی ناشیرینە. ئەوا کەس نە لێی دەگات و نەگوێی لێدەگرێت. ئەو نەجیبزادەیەی کە پێشتر باسم کرد، ئەو پیاوە نامەرد و خوێڕی و ترسنۆک و نەفسنزمەی کە هەر گەیمە زیندانەکە پەیوەندیم دەگەڵ بڕی، دۆست و برادەری (فدکا)ی خولامی مێجەر بوو، هەر شتێک لە زیندانەکەدا ڕووی دابا بۆی دەگێڕایەوە، هەڵبەتە فدکاش بۆ ئاغای خۆیی دەبرد. هەموو زیندانییەکانیش بەمەیان دەزانی، بەڵام کەس بیری لەوە نەدەکردەوە لەسەر ئەو شتە سزای بدات، یان گلەیی

لێبکات. بەڵام وا دیارە لە خەتی باسەکەم دەرچووم، با بێمەوە سەر باسەکەی خۆم:

هەر کاتێ مەشرووبەکە گەیشتبایە زیندان، مەیفرۆشەکە کرێی یارۆی قاچاخچی دەدا و دەکەوتە حیساب و چێکی قازانج و زەرەری خۆی. تا ئێستا بەس پارەی داوە و هیچی تر، یانی کاڵاکە زۆری لەسەر کەوتووە، بۆیە چار نییە بۆ ئەوەی خێر و قازانجێکی دەست بکەوێ دەبێ یەکاویەک ئاوی زوڵاڵی تێکەڵاو بکات و هەنگێ بێخەم، چاوەڕوانی مشتەری و کڕیار دەکات. ئەمەش چاوەڕوانییەکی زۆری ناوێ، چونکە زیندانیی هەر کە بۆنی کرد، بە بۆنەوە، بێبۆنە، لە هەوەڵی هەر ڕۆژێکی هەفتەدا: ئەوەی بە درێژایی چەندین مانگ بە ڕەنجی شان و ئارەقی نێو چەوان پاشەکەوتی کردووە، دەیهێنێ و بە یەک کەڕەت دەیدات بەمەی و تەواوی دەکات. زیندانیی بەدبەخت لەمێژ بووە خۆی بۆ ئەو ڕۆژە ئامادە کردووە، شەوانی درێژی زستان خەونی پێوە دیتووە، بەدەم کاری قورس و بێگاری تاقەتبەرەوە بە ئومێدی هاتنی ئەم ڕۆژە ژیاوە، ئەمێستا ئەو ڕۆژە چاوەڕوانکراوەی لێ هەڵاتووە: پارەکەی بە مۆڵی لە لا ماوە نە دەستی بەسەردا گیراوە و نە لێی دزراوە، ئازادە لەوەی بە کەیفی دڵی خۆی خەرجی بکات، ئیدی بەپەلە بە خۆی و پاشەکەوتەکەیەوە بۆ لای مەیفرۆشەکە دەچێت، ئەویش یەکسەر یەک قاپی دەداتێ کە یەکاویەک ئاوە. هەر کە شتێکی لێخواردەوە، و قاپەکە تۆزێک بەتاڵ بوو، خێرا مەیفرۆشەکە بە ئاو بۆی پڕ دەکاتەوە، یانی لە ئەنجامدا هەر پێکەمەیەک شەش هێندەی نرخی ئەسڵی خۆی لە دەرێی زینداندا، لەسەر زیندانییەکە دەکەوێت. ڕەنگە وا تەسەور بکەن کە بەم پێودانگە، زیندانییەکە دەبێ مەیەکی یەجگار زۆر بخواتەوە تا سەرخۆش و مەست ببێت و پێش ئەوەی مەست ببێت پارەیەکی زۆر

بـدات، بەڵام لە ڕاسـتیدا زینـدانیی، وێڕایـی ڕوونـی مەیەکە و کەمـی کحولەکەی، زۆر زوو، چونکە درەنگ درەنگ دەخواتەوە و بە زەبری شوێنەکەی و یاساغی مەی، بەدەنی پاراوی مەی نییە، زۆر زوو و بە چەند پێکێکی کەم مەست و سەرخۆش دەبێت و وێڕای ئەوەش تـا دوا پولی تەواو دەکات هەر دەخواتەوە، پاشان دەچێت کەلوپەلە تـازەکەی دەفرۆشێت یان بە ڕەهنی دەدات تا لەسەر خواردنەوە بەردەوام بێت، هەڵـبەتە مەیفرۆشـەکە مـامەڵەی قەرز و بارمتەکـاریش دەکـات، جـا زینـدانییەکە کە شـمەکە شەخسـییەکانی، هەڵـبەتە کەمـن، تەواو بـوو ئەوسا دەچێت ئەو شمەک و کەلوپەلانەی، حکومەت پێی داوە، دەخـاتە ڕەهن و بارمتەوە. پاش ئەوەی هیچی بە دەستەوە نـامێنی، پـارەی دوا کـراس و دوا شڕوشـیتاڵی خەرج دەکـات، کە بەیـانی بە خومـاری لە خەو ڕادەبێت، دەچێت لە کـابرای مەیفرۆشـە دەپـاڕێتەوە کە بە قەرز پێکێکی خومارشـکێنی بداتێ، هەڵـبەتە مەیفرۆشـەکە قەتـرەی بە قەرز نـاداتێ، ئیـدی ئەو بەسـتەزمانە بە نائومێـدی و خەمینـی دەگەڕێتەوە. ئەوسا لەو ڕۆژەوە، دیسان دەکەوێتە کـار، چەنـدین مانگ ڕەنج دەدا، خـۆی ئەزیەت دەدات و خەو بەو ڕۆژە خۆشـەوە دەبینـی و بە یـادی ئەو ڕۆژەوە دەژی، بەرەبەرە وەخـۆ دێـتەوە، ورە پەیـدا دەکـاتەوە و چاوەڕوانی ڕۆژێکی دیکەی لەو بابەتە ڕۆژانە دەکات، ڕاسـتە ڕۆژێکـی دوورە، بەڵام کەسـێ نەمرێ هەر دەیبینێ. جـا کـاتێ کە مەیفرۆشـەکە پارەیەکی باش پەیدا دەکات، یانی نـزیکەی سـەد ڕۆبڵێک، هەنگێ مەی دەکرێت، بەڵام ئەمجارەیان ئاوی تێکەڵ ناکـات، چـونکە بە تـایبەتی بـۆ خۆیی دادەنێ: ئیدی مامەڵە و کاسبی بەسە، بـا ئەویش خەمـێ بە بـادا بدات و کەمێک ڕابوێرێ. خـۆ مـردن هەڵنەگیـراوە! ئیدی ڕۆژێک بـۆ ئـاهەنگەکە دەسـت نیشـان دەکرێـت (دەمـی پاسـەوان و کارمەنـد و چـاودێرە چکۆلەکـان چەور دەکـات تـا ڕێـی بـدەن). لەم ئـاهەنگەدا هەم

بادەنۆشـــی و هەم موســـیقا و هەم خـــواردنی دانســـقە و تـــایبەتی فەراهەمە، ئەم ئاهەنگە جاری وایە چەند ڕۆژێک بەردەوام دەبێت، کە زەخیرەی مەشرووبی تەواو دەبێ، دەچی بۆ لای مەیفرۆشەکانی دیکە و تا دوا قرۆشی خەرج نەکات دەستبەرداری خواردنەوە نابێت. جا بە درێژایـــی ڕۆژانـــی ئەم ئـــاهەنگە، زینـــدانییەکان چـــاودێری ئەو هاوڕێیانەیـان دەکەن و هەوڵ دەدەن کە ئەگەر مێجەر یـان ئەفسـەری خەفەر لەپـڕ خۆیـان بە زینـدانەکەدا کـرد، هـاوڕێ ئاهەنگیڕەکەیـان بشارنەوە و نەیەڵن مێجەر پێی بزانێت، بەڵام وێڕای ئەوەش زۆرجـار مێجەر کە لێیان بەگومانە، دەیان دۆزێتەوە و هەنگێ یارۆی مەسـت و سـەرخۆش دەبـرێ بـۆ ژووری قەسـاس، ئەگەر پـارەیەکی پـێ مـابێ، دەستی بە سەردا دەگیرێ و پاشان شـەلاقکاری دەکەن، کە لێدەبنەوە، کـابرای مەسـت وەکـو سـەگێک لە سینەیدا و هـاتبێتە دەرێ، خـۆی دەتەکێنێ و بۆ زیندانەکە دەگەڕێتەوە، دوای چەند ڕۆژێک دەست بە بادە فرۆشی دەکاتەوە.

لە نێو زیندانییەکانـدا هەنـدێ جار خەڵکی تۆلاز و مێباز هەبوون. ئەمـانە بەزەبـری پـارەیەکی زۆر هەنـدێ جـار سـەربازێک لە سـەربازە پاســەوانەکانیان فریــو دەدا، بەدزیــیەوە لە زینــدانەکەیان دەبــردنە دەرێ و لە جیـــاتی بـــۆ کـــار و بێگاریـــان بەرن، دەچـــوون بـــۆ جندەخانەیەکی قەراغ شـار. لەوێندەر، لە مـاڵێکی کڕوکپـدا، ئـاهەنگێکی گەورەی پـڕ مەسـرەفیان سـاز دەکـرد. ئەو سـەربازانەی کە قاییـل دەبـوون، یەکێـک لەو جـۆرە زینـدانییانە بـۆ ئەو جـۆرە شـوێنانە بەرن بەرتیلێکی زۆریـان وەردەگرت، بۆیە هەنـدێ جار بە تەمـاحی پـارەی زۆر، زەمینەیـان بـۆ ئەو جـۆرە کـارە خـۆش دەکـرد و دەرفەتیـان بـۆ دەڕەخساند. هەڵبەتە زۆر ئاسـایی بـوو ئەو جـۆرە سـەربازانە کەشـف ببن و بگیـرێن و بخرێنە زینـدانەوە و بە خۆیـان ببنە زینـدانی. دیـارە

ئەم کارە زۆر بەنهێنی و دزییەوە دەکرا. پێویستە ئەوەش بڵێم کە ئەم کـارە یەجگـار کەمە، چـونکە خەرجیەکـی زۆری دەوێ و هەوادارانـی تولازی و مێبازی پەنا دەبەنە بەر ڕێگەی هەرزانتر.

دوای مـاوەیەکی کەم لە هـاتنم بـۆ زینـدان، زینـدانییەکی گەنجـی جوانخـاس و ڕەزاشـیرین سـەرنجی ڕاکێشـام: نـاوی سـیروتکین بـوو. ئەم کـــوڕە لە زۆر ڕووەوە لە لەگەز و مەتەڵ دەچـــوو. لە هەوەڵەوە سـیمای سـەرنجی ڕاکێشـام. تەمەنـی لە 23 سـاڵ تێنەپەڕی بـوو، لە (بەشـی تـایبەتی) زینداندا بوو، واتـا حـوکمی ئەبەدی و بێگار درابـوو، بەو پێـیە دەبـوا وا تەمەشـا بکـرێ کە لە تاوانبـاره سـوپاییەکان ترسـناکترە. کوڕێـک بـوو هـێمن، ناسـک، قسـەخۆش و کەمـدوو، بە دەگمەن پێدەکەنی. چـاوانی شـین، پێسـتی ناسـک، قژی زەرد، هێنـدە منداڵ و بێگەرد دەینواند، پیاو باوەڕی نەدەکرد تاوانێکی ئەوتۆی کـرد بێـت، شایسـتەی زینـدانی تـایبەتی و بێگـار بێـت. هەرچەنـدە هـیچ ئیشوکارێکی نەدەکرد، بەڵام ناوبەناو پارەیەکی کەمـی دەهـاتە دەسـت. لە ژیانمـدا خەڵکـی وا تەمەڵ و تەوەزەلـم نەبینـی بـوو، جلـوبەرگەکەی شڕۆڵە بوو. خۆ ئەگەر کەسێک بە خێری خۆی بۆ نموونە کراسێکی سووری دابوایە، لە خۆشیدا لە پێستی خۆی نەدەهێوری، کراسـەکەی لەبەر دەکـرد و بـۆ خۆنوانـدن، سەرانسـەری زینـدانەکەی وەژێـر پێیـانەوە دەدا. سـیروتکین، نە بادەنۆشـی دەکـرد و نە قومـار، کـوڕێکی لاشـەڕ و بێکێشـە بـوو. زۆربەی جـار، کـاتی دەسـتبەتاڵی بە پیاسـە لە حەوشـــی زینـدانەکەدا بەســـەر دەبـرد. هەردوو دەســتی لە بەرکـی پانتۆڵەکەی دەنان، هێدی هێدی ڕێی دەکرد، خەمگین و خەمبار بەدەم ڕێوە لە گژ فکران دەچوو. بیری لە چی دەکردەوە، نـازانم. خۆ ئەگەر بانـگ کرابـا و دەربـارەی هەنـدێ شـت پرسـیاری لێکرابـا، یـان داوای شتێکی لێکرابا، بەوپەڕی ڕێز و نەزاکەتەوە وەڵامـی دەدایەوە. زۆر بە

ڕوونـــی و ڕەوانـــی قسـەی دەکـرد، بێـئەوەی وەکـو خەڵکـی تـر چەنەبـازی و درێـژدادڕی بکـات: لە کـاتی قسـە کردنـدا، وەکو ئەوەی منداڵێکی دە ساڵان بێ، بە شـەرمێکی منداڵانەوە تەمەشـای دەکردیت. ئەگەر پـارەیەکی هاتبـایە دەسـت ئەو شـتانەی پێنەدەکـڕی کە بە لای زیندانییەکانی ترەوە پێویست بوو، بۆ نموونە ئەگەر کراسـەکەی دڕابا نەیدەدا بۆی بدروونەوە، پێڵاوی تازەی نەدەکڕی، زیـاتر نـانی سپی و کێـک و کـولیچە و چـۆرەکی دەکـڕی. جـا ئەم کـولێرە و چـۆرەک و کولیچانەی هێندە بە تاسوق و لەزەتەوە دەخوارد لە تۆ وایە منداڵێکی حەوت ساڵانە. زیندانییەکان ناویان نابوو (هەتیوە چکۆلەکەی قازان) و هەر بەو ناوەشـــەوە گازیـــان دەکـــرد: " هێـــی ســـیروتکین، هەتیـــوە چکۆلەکەی قازان!".

ئەگەر هاوزیندانییەکانی بێکار بوایەن، یـان ئەگەر سـەرقاڵی کـاریش بوایەن ئەو بەبێ ئیشوکار بەسـەر ژوورەکانـدا دەگەڕا. ئەگەر کەسێک سـوعبەتێکی دەگەڵ کردبـا یـان گـاڵتەی پێکردبـا، کە زۆرجـار ئەمەی دەهاتە ڕێ- بێ ئەوەی تاقە قسەیەکی لە زار بێتە دەر پشـتی تێدەکرد و بۆ شوێنێکی دی دەڕۆیی. خۆ ئەگەر گـاڵتەکە هەندێ بێتـام بـوایە لە شـەرماندا سـوور دەبـووەوە، زۆرجـار لە خـۆم دەپرسـی دەبـێ چ تـاوانێکی کردبـێ، وا بـۆ زینـدانی تـایبەتی و بێگارکاریـان نـاردووە. ڕۆژێک نەخۆش بووم و لە خەستاخانە کەوتبووم، (سیروتکین)ش لە قەرەوێڵەیەکی تەنیشـتی مـنەوە کەوتبـوو، ئێوارەیەک لەگەڵـی کەوتـمە قسـان، زۆر بە ئاووتـاو و بێـپەردە بـۆی گێـڕامەوە کە چـۆن بـووە بە ســەرباز و چـۆن دایکـی لە کـاتی بەڕێکردنیـدا گریـاوە، چـۆن لە سەربازیدا نـاڕەحەتی زۆری دیتـووە و چۆن ژیـانی سـەربازی لێبووە بە دۆزەخ و ئەفسەران و سـەربازان چەند سەختگیر و دڵڕەق بـوون و

چۆن لەسەر هیچترین شت تورە دەبوون و چۆن بەرپرس و گەورەکانی هەمیشە لێی ناڕازی بوون و ڕقیان لێی بووە.

لێم پرسی:

- باشە سیروتکین تۆ بۆچی بۆ ئێرە نێردراوی؟ بە تایبەتی بۆ بەشی تایبەتی؟

گوتی:

- بەڵێ ئالکساندەر پترۆفیچ! تەنیا یەک ساڵم لە خزمەتی سوپاییدا بەسەر برد: بۆیەش بۆ ئێرەیان ناردم چونکە سەرهەنگ گریگۆری پترۆفیچی سەرۆکی خۆمم کوشت.

ئەمەم بیستبوو، بەڵام باوەڕم نەدەکرد، باشە چۆن توانیت بیکوژی سیروتکین گیان؟

- ئەوەی بیستووتە ڕاستە، ژیانم ئەوەندە سەخت و دژوار بوو، ناچار بووم ئەو کارە بکەم.

- ئەدی سەربازانی دی چۆن تەحەمولی ئەو ژیانە دەکەن؟ ژیانی سوپایی لە سەرەتاوە قورس و دژوارە، بەڵام پاشان وردەوردە ڕادێی و دەبی بە سەربازێکی کارامە و باش. وا دیارە دایکت زۆر نازداری کردوویت و بۆیە وا نازدار دەرچوویت، من دڵنیام تا هەژدە ساڵان هەر بە شیر و کێک بەخێوی کردوویت!

- ئەرێ، دایکم زۆری خۆشدەویستم، دوای سەفەری من نەخۆش دەکەوێ و لە جێدا دەکەوێ و هەڵناسێتەوە، بەڵام چ بکەم ژیانی سوپاییم یەجگار لەبەر سەخت و ناڕەحەت بوو! هەموو شتێک ئاوەژوو بوو، سزا لەسەر سزایان دەدام، بۆچی؟ ئەگەر بڵێی زۆریش گوێڕایەڵ بووم، هەموو فرمانێکم جێبەجێ دەکردن، سەرپێچی یاسام نەدەکرد، هەرگیز مەشرووبم نەدەخواردەوە، دزیم نەدەکرد، قەرزم لە کەس نەدەکرد، زۆر خراپە پیاو فێری قەرز ببێت، وێڕای ئەوەش

هەمـــوو ئەوانەی دەوروبەرم خەڵکــی زبــر و دڵــڕەق بـــوون، کەس لەگەڵیاندا هەڵی نەدەکرد، هەندێ جار دەخزیمە سووچێکەوە و بۆ خۆم تێـر دەگریـام، بەڵـێ، تێـر دەگریـام، لە هـۆڕژنی گریـانم دەدا، ڕۆژێک، تۆ بڵێ شەوێک، کردیانم بە ئێشکگر، وەرزی پایز بوو، با بە گڤوهـوڕ خـۆی بە نێـو لـق و پـۆپی درەختەکانـدا دەکـرد. دنیـا هێنـدە تاریک و نوتەک بوو چاو چاوی نەدەبینی. زۆر خەمبار بووم، بە تاقی تەنیا دەهاتم و دەچووم، نێزەکەم لە تفەنگەکەم کردەوە و فڕێم دایە سەر ئەرزەکە. لوولەی تفەنگەکەم خستە سـەر سینگم، پۆستاڵەکەم لە پێــی ڕاســتم داکەنــد و قــامکە گەورەی پــێم نــا بە پەلەپیــتکەی تفەنــگەکەمەوە، فیشــەکەکە دەرنەچــوو، نەتەقــی. بەوردی ســەیری تفەنـگەکەم کـرد، کەمێـک بـاروتی دیـکەم تێکـرد و دیسـان لـوولەکەیم کردە سینگم، ئەمجارەش فیشەکەکە دەرنەچوو، لە دڵی خۆدا گوتم: "چـارە؟". ئەوجـا پۆسـتاڵەکەم لە پێکـردەوە، نێـزەکەم خسـتەوە سـەر تفەنـگەکە، تفەنـگەکەم لە شـان کـرد و کەوتـمە هـاتوچۆ. لە دڵـی خـۆدا گوتم: بۆ کوێم دەنێرن با بمنێرن، من چیتر سەربازی ناکەم. پاش نیو سەعاتێک یارۆی سـەرهەنگ بە خۆ و مەفرەزەیەکەوە کە بۆ تەفتیش دەرچـوو بـوو هـات، لـێم نزیـک بـووەوە، گـوتی: "سـەربازی ئێشـکگر تفەنــگ ئەوا هەڵــدەگرێت؟" منــیش بــێ ســێ و دوو هەر کــردم بە تفەنگەکەدا و نێزەکەیم لەودا ختم کرد. لە تۆڵەی ئەمەدا چوار هەزار شەلاقیان لێدام و پاشان بۆ ئێرە (بەشی تایبەت) یان هەواڵە کردم.

سیروتکین درۆی نەدەکرد، بەڵام وێڕای ئەوەش نـازانم بۆچی بۆ ئێرەیان ناردبوو. سزای ئەم جۆرە تاوانانە سووکترە. سیـروتکین تـاقە زیندانیەک بوو، کە دەموچاوێکی جوانی هەبوو. هاوڕێکانی دیکەی لە بەشـی تایبەتیـدا، کە ژمارەیـان پـازدە کەس بـوو، زۆر بەدفەســاڵ و ڕەزاقـورس بـوون! پیـاو قێـزی لە سـەروچاویان دەکـردەوە! زۆریـان

سـەریان بـۆز بـوو بـوو. پاشـان دێـمە سـەر باسـی ئەم گـروپە. سیروتکین، دۆسـتایەتی دەگەڵ گـازینی مەیفرۆشـدا خـۆش بـوو، ئەو گازینەی کە لە سەرەتای ئەم فەسڵەدا باسم کرد .

ئەم گازینە، ئینسانێکی ترسناک بوو. هەر کەسێک بیبینێ یەکسەر هەسـت دەکـات کە پیـاوێکی ترسـناک و بێـڕەزایە، تـرس و نیگەرانـی دەخـاتە دڵەوە. مـن پێمـوایە لەم دنیـایەدا هـیچ کەسـێک هێنـدەی ئەو شەڕانی و دڕ و دڕندە نییە. لە بیرمە پێشتر لە "توبولسک" دوو کەسم بینـی یەکێکیـان چەتە و ڕێگـر بـوو بە نـاوی (کـامنیف) و ئەویتریـان زیندانییەکی هەڵاتووی عەسکەری فیرار بوو بە ناوی (سولوکوف) کە پیـاوکوژێکی بێڕەزا بـوو، بەڵام هیچیـان وەکو ئەم گـازینە قێزەون و مـایەی نەفـرەت نەبـوون. ڕێـک دەتگـوت جاڵجـاڵۆکەیەکی زەلامە و لە قاڵبی ئینسـان دایە، تاتـاری بـوو. لە سەرانسـەری زیندانەکەدا، کەسـی لەو تۆکمەتر و بەهێزتری تێدا نەبوو. تەژەیەکی نـاقۆڵا بـوو، بەدەنێکی هەرقلیانەی هەبوو، کەللەیەکی سەیر و شێوا و زۆر زەلامی هەبوو کە هەترەشـی پیـاوی دەبـرد. زینـدانییەکان چیرۆکـی سـەیر سـەیریان دەربـارە دەگێـڕایەوە: هەنـدێک دەڵـێن سـەرباز بـووە و لە سـوپا هەڵاتووە، هەندێکی دی دەڵێن لە کانەکانی (نرچیسنک)(5) هەڵاتـووە و چەنـد جارێـک بـۆ سـیبیریا دوور خـراوەتەوە و هەمـوو جارەکـان هەڵاتـووە و ئەنجـام دەسـتگیریان کـردووە و حـوکمی ئەبەدی بە بێگـارەوە دراوە و بـۆ ئەم زینـدانەی ئێمەیـان نـاردووە. دەڵـێن زۆری حەز لە منـداڵکوژی بـووە، منـداڵەکەی خەڵەتانـدووە و پاشـان بـۆ شوێنێکی دوور و چەپەکی بردووە، تێر ترساندویەتی و عەزابی داوە و هەر کە کوڵی دڵی دامرکاوەتەوە، بەوپەڕی ئارامی و خەمساردی و خوێنسـاردی، بەوپەڕی لەزەتەوە کوشـتویەتی. ڕەنـگە هەمـوو ئەم حیکـایەت و چیرۆکـانە درۆ و بوختـان بـن و دیمەنـی ناشـیرین و

قێزەون و ترسناکی گازین لە خەیاڵی زیندانییەکانی دروست کردبن، دوورش نییە ڕاست و دروست بن، چونکە دەگەڵ سەروسەکوت و سیمای ئەودا تێکیان دەکردەوە. بەڵام ئەم گازینە ئەگەر مەست و سەرخۆش نەبوایە، پیاوێک بوو شایستە ڕەفتار و مەندومەنگ. هێدی و هێمن، شەڕی بە کەس نەدەفرۆشت، خۆی لە قەرقەشە دوور دەگرت، چونکە خۆی بە گەورەتر لەوانی دی دەزانی و بێزی نەدەهات بێتە ئاستی ئەوان. زۆر کەم قسەی دەکرد. بە ڕاستی هەموو هەڵسوکەوت و ڕەفتارێکی سەنگین بوو. هەرچەندە زیرەکی بە نیگایەوە دیار بوو، بەڵام نیگاشی وەکو زەردەخەنەکەی تەشەرئامێز و نیشدار بوو. گازین دەوڵەمەندترین مەیفرۆشی زیندانەکە بوو. ساڵی دوو جار زیاتر نەیدەخوارەدەوە، کە سەرخۆش دەبوو ئیدی جەوهەر و حەقیقەتی هۆڤیانە و دڕندانەی دەردەکەوت. کە بەرەبەرە دەکەوتە نەشئە و خەیاڵ دەبوو، دەکەوتە تانە و تەشەری ژاراوی و پێشوەختە ئامادەکراو، لە زیندانییەکان. تا زیاتر مەست دەبوو، دڕندەتر دەبوو، کە مەستی مەست دەبوو، هەنگێ دەستی دەدایە کێرد و هەر کەسێک بهاتبا پێش پەلاماری دەدا، زیندانییەکان چونکە لە هێز و قوەتی هەرقلیانەی ئاگادار بوون، لە هەوەڵەوە خۆیان لێدەدزییەوە و خۆیان پەنا دەدا. بەڵام ئەنجام لەم هێرشە ناوبەناوانەی بێزار و بێتاقەت دەبن، بڕیار دەدەن کۆتایی بەم حاڵە بێنن، چەکی بکەن، بە هەر شێوەیەک بووە کێردەکەی لە دەست دەربێنن، ئیدی کە مەستی مەست دەبوو، لەپڕ دە زیندانیی بە جارێ پەلاماریان دەدا، بگرە کوێت دێشێت، هێندەیان لێدەدا تا لە پەلوپۆ دەکەوت و لە هۆش دەچوو. ئەو لێدانەی لە گازینیان دەدا لە هەر کەسێکی دیکە درابا ڕۆحیی دەرنابرد، کەچی گازین هەر باکیشی پێنەبوو. پاش ئەوەی لە پەلوپۆیان دەخست، لە پۆستینەکەی خۆیانەوە دەپێچاو فڕێیان دەدایە

سەر جێگاکەی خۆی و دەیانگوت: "با بە کەیفی خۆی بنوێت". کەچی گازین بۆ بەیانی وەک ئەوەی نە بای دیتبێ نە باران، ساغ و سەلامەت لە خەو رادەبوو. کرۆکپ، مات و خەمین بۆ سەر کار دەرۆیی.

کە گازین دەیخواردەوە، زیندانییەکان خەمیان لێدەهات، چونکە دەیانزانی چ ئاکامێکی بەد چاوەڕوانیەتی، گازین بە خۆیشی ئەمەی دەزانی، کەچی هەر سوور بوو لەسەر خواردنەوە و فوول سەرخۆش دەبوو.

چەند سالێک بەم شێوەیە بوری، زیندانییەکان سەیریان کرد گازین، باریک و بنێس بووە، هێز و قوەتەکەی جارانی نەماوە و ڕوو لە شکستە. نەخۆشی سەری تێکردووە و هەمیشە لەش بە بارە. زووزوو سەری خەستەخانە دەدات. زیندانییەکان دەیانگوت: "خەریکە پیر دەبێت و لە گۆڕ دەکەوێ".

گازین، ئەو ڕۆژە خۆی بە مووبەقەکەدا کرد، کابرا پۆلاندییە کورتەبالا کەمانچەژەنەکەشی بە دواوە بوو. گازین لە ناوەندی قاوشەکەدا بە بێدەنگی وەستا. بەوردی ڕوانییە یەک بە یەکی زیندانییەکان. کەس ورتەی لێوە نەهات. کە چاوی بە من و هاوڕێکەم کەوت، نیگایەکی تەوسامێزی کردین، ژارخەنێکی ترسناکی بە ڕوودا داین. ئەوجا بە لارەلار لە مێزەکەمان نزیک بووەوە، بە بزەیەکی پڕ غرووورەوە گوتی:

- پێم نالێن پارەی ئەم چایە تایبەتییە لە کوێ پەیدا دەکەن؟

من و هاوڕێکەم بە تیلەی چاو یەکترمان تێگەیاند باشتر وایە هیچ وەڵامێکی نەدەینەوە، چونکە ئەگەر وەڵامەکەمانی بە دڵ نەبێت، هێندەی دی دەهری دەبێت و خۆی شێت دەکات.

گازین لەسەری ڕۆیی:

- هەڵبەتە پارەیەکتان هەیە، نا، دەبێ پارەیەکی زۆرتان هەبێت، وا بە کەماڵی ئیسراحەت چا دەخۆنەوە و چا بۆ خۆتان ساز دەکەن. باشە ئێوە بۆ چا خواردنەوە بۆ ئێرە هاتوون، ئێرە زیندانی ئەبەدییە یان چایخانە ها؟ بۆ وەڵامم نادەنەوە تا بزانم چۆن...

کە زانی لێبڕاوین وەڵامی نەدەینەوە و گوێی نەدەینێ، بەپەلە بەرەو ئێمە هات، دەموچاوی سوور هەڵگەڕا و لە ڕق و تورەییدا دەلەرزی. بە ڕێکەوت سندوقێکی تەختەی قورس بە دوو شەقاوێک لەو لای ئێمەوە بوو، ئەم سندوقە بەشە نانی نیوەڕۆ و ئێوارەی زیندانییەکانی تێدا هەڵدەگیرا و بەشی نیوەی زیندانییەکانی دەکرد. سندوقەکە لەو کاتەدا ڤاڵا (بەتاڵ) بوو، گازین بە هەردوو دەستی هەڵی گرت و پەیتاپەیتا بەسەر سەرمانەوە ڕای دەوەشاند. لەگین بوو هەر ساتێک بیکێشێت بە سەرماندا و پان و پلیشمان بکاتەوە. هەرچەندە تاوانی کوشتن یان هەوڵی کوشتن دەبووە مایەی سەریەشە و هاوردن و بردنێکی زۆر بۆ زیندانییەکان (چونکە تەحقیقێکی زۆر و درێژیان دەگەڵدا دەکرا) بۆیە زۆرجار دەکەوتنە ناوبژی و نەیاندەهێشت شەڕ و ئاژاوەیەکی ئەوتۆ بەرپا ببێ کە ئاقیبەتی بۆ خۆیان باش نەبێت، کەچی کەسیان بە هانای ئێمەوە نەهاتن، هەموو خۆیان کرد بە کەڕەی شەربەت و چاوەڕوانی ئەوە بوون چ ڕوو دەدات و بەئاشکرا بەو وەزعە نالەبارەی ئێمە خۆشحاڵ بوون، چونکە کەس بە تاقە وشەیەکیش بەرگری لێنەکردین! کەس هاوارێکی لە گازین نەکرد! ڕقی زیندانییەکان لە نەجیبزادەکان بە ڕادەیەک بوو، کە حەزیان دەکرد ئێمە بەو حاڵە نالەبار و ترسناکەوە ببینن، بەئاشکرا ئەوەیان پێوە دیار بوو، بەڵام خۆشبەختانە وەزع و حاڵەکە بەخێر گەڕا، ڕێک لەو کاتەدا کە گازین خەریک بوو ئەو

سندوقە زەلامەی دەدا بە سەرماندا، زیندانییەک بەپەلە لە قاوشەکەی خۆیەوە هات و هاواری لە گازین کرد:

- گازین ئەوە لە کوێی، مەشرووبەکەیان دزیت!

گازین سەندووقەکەی دا بە عاردی دا و بەلەز لە مووبەقەکە وەدەرکەوت. زیندانییەکان گوتیان: "خودا رەحمی پێکردن!" خودا فریایان کەوت، تا ماوەیەکی زۆر ئەو ڕستەیەیان گوت و گوتەوە.

ئێستاش نەمزانی ئاخۆ بە ڕاستی مەشرووبەکەیان دزی بوو، یان ئەمە تەگبیر و تەکتیکێک بوو بۆ ڕزگار کردنی ئێمە، هەمان ئێوارە، بەر لەوەی دەرگای قاوشەکان دابخرێ، لە کاتێکدا لە بن دیواری حەوشەی زیندانەکەدا پیاسەم دەکرد، خەمێکی قورس سەرودڵی گرتم، هەرچەند وا باوە کە یەکەم ڕۆژی زیندان تاڵترین ڕۆژە، بەڵام لەوەتای هاتبوومە ئەم زیندانە، خەم و پەژارەی وام بە خۆوە نەبینی بوو. ئەو ئێوارەیە بیرۆکەیەک بەرۆکی مێشکی گرتبووم و بەری نەدەدا و نەدەدا، بیرۆکەیەک بە درێژای مانەوەم لە زینداندا دەستبەردارم نەبوو، بیرۆکەی پرسیارێک بوو کە نە ئەوسا و نە ئێستا وەڵامەکەیم دەستنەکەوت. پرسیارەکەش ئەمە بوو: باشە دەکرێ، تاوانێک بە تاوانێکی دی بەراورد بکرێ؟ بۆ نموونە دوو پیاو هەر یەکەیان تاوانێکی کوشتنی ئەنجام داوە، هەلومەرج و چۆنیەتی هەردوو تاوانەکە زۆر بەوردی خراوەتە بەر تاقیق و لێکۆڵینەوە، دەبینی دادگا یەک حوکم و یەک سزایان دەدات، لە کاتێکدا جیاوازییەکی زۆر لە نێوان هەردوو تاوانەکەدا هەیە! یەکێک لەو دوو پیاوە لەسەر شتێکی زۆر بێبایەخ کردەی کوشتنی ئەنجام داوە، بۆ نموونە لەپێناوی سەلکێک پیازدا، لە ڕێگە تووشی کابرایەکی دێهاتی بووە، هیچی پێنەبووە جگە لە سەلکێ پیاز.

- وەڵلا، لەسەر جووتیارێکی دێهاتی کە جگە لە سەلکێ پیاز هیچی تری پێ نەبووە، حوکمی ئەبەدی دراوم و بۆ زیندانی بێگاریان ناردووم!

- هەی گەوج خۆت! پیازێک بایی یەک کۆپیکە، خۆ ئەگەر سەد جووتیارت کوشتبا ئەوجا سەد کۆپیکت دەست دەکەوت، یانی یەک ڕۆبڵت دەست دەکەوت، باشە سەد ڕۆبڵ ئەوە دێنێ، ئاخر سەد ڕۆبڵ خۆی چییە و قیمەتی چییە؟

بۆ نموونە پیاوی دووەم لەسەر مەلەسەی ناموس، ناموسی ژنەکەی، خوشکەکەی، کیژەکەی کابرایەکی ملهوڕی ستەمکاری خوێڕی لە خوێنی خۆیدا گەوزاندووە، یان کابرایەکی فیرار و ئاوارە و سەرگەردان کە خەریکە لە برساندا دەمرێت و دەستەیەک سەرباز گەمارۆی دەدەن و بەرگری لە ئازادی و ژیانی خۆی دەکات. ئایا ئەمە وەکو ئەو بەرەڵلا و بێویژدانەیە کە هەر بۆ کەیف و لەزەت منداڵان دەکوژێت. تا لەزەت لەوە ببینێ کە خوێنە گەرمەکەیان بەسەر دەستی دا بڕژێ، لەزەت لەو دیمەنەیان ببینێ کە وەکو چۆلەکەی سەربڕاو بە بەرچاوییەوە لەقەفرتێ بکەن؟ ئەو پیاوکوژانە هەموویان هەواڵەی زیندانی بێگاری دەکرێن. ڕەنگە ماوەی زیندانییەکەیان یەکسان نەبێت. بەڵام جۆری سزاکان کەمە، لە کاتێکدا جۆری تاوانەکان بە هەزارە. جۆری تاوانەکان بە ئەندازەی جۆری مجێز و تەبیعەتەکانە، گریمان مەحاڵە لە سزاداندا ئەم زوڵمە لاببرێ و نەهێڵرێ، گریمان مەحاڵە ئەم کێشەیە چارەسەر بکرێ، گریمان چاومان لەم زوڵم و ستەمە پۆشی، گریمان ئەم بێئینسافییە نەدەبوو، بەڵام زوڵم و بێئینسافیەکی تر هەر هەیە، ئەویش پەیوەندی بە جۆری سزاکەوە هەیە، کە دەبوایە بە پێی تاوانەکە جیاواز بوایە، لەوەیە زیندانییەک وەکو مۆم لە زینداندا بتوێتەوە و دابڕزێ، لەوەیە

زیندانییەکی دیکە بە عەمراتی ئەوەی بە بیردا نەهاتبێ کە زیندان بەم ڕادەیە خۆش و ئاوەدان بێ و بتوانێ ئەم هەموو دۆست و ئاشنایە پەیدا بکات و بە خۆشی دەگەڵیاندا هەڵبکات! بەڵێ لەم جۆرە خەڵکانە، لە زیندانی بێگاردا هەن. جا وەرە ئەم جۆرە خەڵکە دەگەڵ ئینسانێکی دڵناسکی ڕۆشنبیری ویژدانبێداردا بەراورد بکە، ئەوەی هەستی پێدەکات زۆر بەئازارترە لە خودی سزاکە، ئەم هەستە وەکو مۆریانە دەداتە دڵی و بەرەبەرە دەیکوژێت. ئەو حوکمەی خۆی دەربارەی تاوانەکەی خۆی داویەتێ و بەسەر خۆیدا سەپاندووە، زۆر لە حوکمی دادگا و یاسا توندترە. کەچی وێڕای ئەوەش ناچارە دەگەڵ زیندانییەکی تردا بژی کە بۆ تاقە جارێکیش بیری لە تاوانەکەی خۆی، ئەو تاوانەی لە سەری سزادراوە، نەکردووەتەوە و بگرە هەر خۆیشی بە تاوانبار نازانێت! تەنانەت خەڵکانێک هەن، خەڵکانێکی کڵۆڵ و داماو، بە ئانقەست تاوانان دەکەن تا بۆ زیندانی بێگاری بنێردرێن و لە شەڕی ژیانی ئازادیی ڕزگار بن کە بارە بەسەریانەوە و زیندانیان پێخۆشترە لەو ژیانە، ئیدی ژیان پڕە لە کوێرەوەری و نەگبەتی، لەوەیە ئەو جۆرە خەڵکانە نانی ژەمێکیان دەست نەکەوتبێ، بە سکێ تێر و بە دە سک برسی بووبن، و هەر کردەی ئەوان بوو بێ و بردەی ئاغا بوو بێ، خۆ ئەگەر مەسەلەکە هەر کار و بێکار و سوخرە بێ، کار و بێگاری زیندان ئاسانترە، هەر نەبێ تێر بە سکی خۆی نان دەخوات و خواردنەکەی مسۆگەرە، ئەمە جگە لەوەی کە ڕۆژانی جەژن و یەکشەممان گۆشت دەخوات و بەشە خێروسەدەقەی خێرەوەمەندانی بەر دەکەوێت و دەتوانێ ئێواران کار بکات و پارەیەکی کەم بۆ خۆی پەیدا بکات، هەڵبەتە ئەو ژینگە و کۆمەڵگەیەی لە زینداندا ئاشنای دەبێت بۆ خۆی شتە. زیندانییان خەڵکانێکی چالاک و چەلەنگ و وریان، هەموو شتێک دەزانن و لە عۆدەی هەر کارێک

دێـن، تـازە زینـدانیی کە دێـتە نـاو ئەم ژینـگە و کـۆمەڵگەیەوە، بە ئیعجـابەوە دەڕوانێـتە هاوزنجیرەکـانی خـۆی، پێشـتر شـتی وای نەدیتووە، بۆیە وا هەست دەکات ڕێی کەوتووەتە ناو باشترین و شایستەترین خەڵکەوە!

باشە ماقوولە هەمان سزا بۆ ئەم خەڵکە جیاوازە ببڕدرێتەوە؟ بەڵام بۆچی سەری خۆمان بە کێشەیەکەوە بیەشێنین کە چاری نییە، پرسیارێک بکەین کە وەڵامی نییە! بێسوودە، ئەوا تەپڵەکە لێی دا، کاتی ئەوە هاتووە بۆ قاوشەکە بگەڕێمەوە.

پەراوێز:

١-(م.کی) شۆڕشگێڕی پۆلاندی ئالکساندر میرتسکییە کە لە ساڵی ١٨٤٦دا کە حوکمی دەساڵ زیندانی بێگاری درا پاشان پێش ئەوەی ماوەی دیاریکراو تەواو بکات فرمانی بەخشینی بۆ دەرکرا.

٢-شاری (فیاتکا) کە دەکەوێتە خاکی لتوانیاوە لە کۆتایی سەدەی هەڤدەیەمدا بوو بە مەڵبەند و پەناگەی ئەم ئایینزایەی کە دژایەتی ڕیفۆرمەکانی پەتریارک نیکون دەکات.

٣-ناوی سیروتکین لە وشەی سیروتاوە وەرگیراوە و بە مانای سێوی دێت. بە کەسێک دەگوترێ "هەتیوی قازان" کە نەدار و هەژار بێت.

٤- نرچیسنک: شارێکە لە ترانسبایکالی ئەمە مەڵبەندی کانان بوو، زیندانییانی بێگاری دەرەجە یەک بە بێگاری بۆ ئەوێندەر دەنێردران.

«٤»

هەستە سەرەتاییەکان

٣ـ٣

پاش ئەوەی سەرژمێریان کردین، دەرگای قاوشەکانیان لەسەر داخستین، سەروو قفڵی تایبەتییان لە هەر دەرگایەک دا، زیندانییەکان تا گەردی بەیانی لە ژوورەوە مانەوە:

دەرەجەدارێک دەگەڵ دوو سەربازدا، ناوەکانیان خوێندینەوە و سەرژمێریان کردین. ئەگەر ئەم سەرژمێری و تەفتیشانە لە لایەن ئەفسەری گاردەوە سەرپەرشتی کرابا، هەنگێ لە حەوشەی زیندانەکەدا ڕیز دەکراین. بەڵام زۆربەی کات ئەم پشکنین و ناو خوێندنەوەیە لە ناو خودی قاوشەکاندا دەکرا. زۆرجار سەربازەکان سەرژمێرییەکەیان لێ تێکدەچوو، هەڵەیان دەکرد، بۆیە دەهاتنەوە و سەرلەنوێ تێهەڵدەچوونەوە و یەکیەک بە سەریان دەکردینەوە، تا بە تەواوەتی لە دروستی ژمارەکە دڵنیا دەبوون، هەنگێ دەرگای قاوشەکانیان لەسەر دادەخستین و دەڕۆیشتن. هەر قاوشێک نزیکەی

سی کەسی تێدابوو، بۆیە تەختە خەوەکان زۆر لە یەکترەوە نزیک بوون. جا تا کاتی خەو دەهات هەر زیندانییەک خۆی بە کارێکەوە مژول دەکرد.

تاقە کێشکچی زیندانەکە ئەو سەربازە نوقسانە بوو کە پێشتر باسم کرد، ئەمە نوێنەری شەوانەی ئیدارەی زیندان بوو، شەوێ لەگەڵ ئێمەدا دەمایەوە و دەنووست. جگە لەو، لە هەر ژوورێکدا زیندانییەکی کۆنی خۆشڕەفتار لە لایەن مێجەرەوە بۆ چاودێری دادەنرا. هەندێ جار ئەم چاودێرانەش لە بڕیارەکانی زیندان دەردەچوون و تاوانێکیان دەکرد. لەو حاڵەدا شەلاقکاری دەکران و تڕۆ دەکران و زیندانییەکی دیکەی ڕەفتارپەسەندیان لە جیاتی ئەو هەڵدەبژارد. جا عەریف و چاودێری قاوشەکەی ئێمە ئاکیم ئاکیمیچ بوو. زۆرم پێ سەیر بوو کە ئەم داماوە دەیویست لە ڕێگەی جنێو و هەڕەشەوە و بە تۆبزی زیندانییەکان بێنێتە ڕەدا و کۆنترۆڵیان بکات، بەڵام زیندانییەکان نەک هەر بە گوێیان نەدەکرد، بەڵکو گاڵتەشیان پێدەکرد. بەڵام سەربازە نوقسانەکە باشتر بوو، خۆی لە کاروباری زیندانییەکان هەڵنەدەقورتاند و ئەگەر جارجار قسەیەکی کردبا، تەنیا بۆ خۆ پەڕاندنەوە بوو و هیچی تر. بەبێدەنگی لە سوچێکەوە دادەنیشت و خەریکی پینەکردنی پێڵاوەکانی خۆی دەبوو. ئەوەندە بێدەنگ و کەمدوو بوو، زیندانییەکان نە هەستیان پێدەکرد و نە ئاوڕیان لێدەدایەوە.

لە یەکەم ڕۆژی زیندانمەوە، سەرنجێکم لا چێبوو کە پاشان دروستی و ڕاستی ئەو سەرنجەم بۆ دەرکەوت، سەرنجەکە ئەوە بوو کە هەر هەموو ئەوانەی زیندانیی نەبوون و بە حوکمی وەزیفە، هەڵسوکەوتیان دەگەڵ زیندانییەکاندا هەبوو، ئیدی لە دەرگاوانانەوە بیگرە تا دەگاتە پاسەوانان و چاودێران و کارمەندانی ناو زیندانەکە و

تا خودی فەرمانڕەوای زیندانەکە، هەر هەموویان بۆچوونێکی هەڵە و موبالەغەئامێزیان لەمەڕ زیندانییەکان هەبوو، ئەویش ئەوە بوو کە هێندە لە زیندانییەکان بەگومان بوون کە پێیان وا بوو هەر کە دەرفەتیان بۆ بڕەخسێت، لەسەر هیچترین شت بە کێردی ڕووتەوە پەلاماریان دەدەن. زیندانییەکان بەم ترسەی زیندانەوانەکانیان دەزانی و لەو ڕووەوە زۆر بەخۆدەفشین و سینگیان دەردەپەڕاند. بۆیە باشترین بەرپرس بە لای زیندانییەکانەوە ئەوەیە کە ئەڕباب و ڕووخۆش و سەوداخۆش بێ و لێیان دڕدۆنگ و بەگومان نەبێت و متمانەی پێیان هەبێ. کە لەوەیە بتوانێ بەم متمانەیە بۆ لای خۆی ڕایان بکێشێت. لە بیرمە یەک دوو جار بەرپرسان بەبێ گاردی تایبەتی و شەخسی هاتنە زیندانەکە و هەرگیز لە بیرم ناچێت کە زیندانییەکان چەند سەرسام بوون، بە چ گەرموگوڕی و جۆشوخرۆشێکەوە کەوتنە پێشوازیان، هەڵبەتە هیچ ڕیاوڕیاکارییەک لەو ڕەفتارەیاندا نەبوو! چونکە میوانی بوێر و ئازا ڕێز و حورمەتی بەخۆیەوەیە، خۆبەخۆ سام و هەیبەتی خۆی بەسەر زیندانییەکاندا دەسەپێنێ. خۆ ئەگەر ڕۆژێ لە ڕۆژان، جارێ لە جاران کارێکی نابەجێش بکرێت لە حوزوری ئەودا ناکرێت. هەڵبەتە حاڵەتی ترس لە زیندانییەکان شتێکی گشتی بوو، بەڵام من پێموایە ئەمە حاڵەتێکی بێبنەمایە. ئایا ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە بیچم و هەیئەتی تاوانئامێزی زیندانی، جۆرە نەفرەت و گومانێک لە دڵدا دروست دەکات؟ بە مەزەندەی من ئەم ترسە دەگەڕێتەوە بۆ هەستێکی تایبەتی، ئەویش ئەوەیە هەر کە لەو یەکەم ڕۆژەوە پێ دەنەینە ناو زیندان، ئەو هەستەمان لا دروست دەبێ، کە مەحاڵە پیاو، وێڕای هەموو هەوڵێک وێڕای هەموو ئیجرائاتێک، بتوانێ مرۆڤێکی زیندوو، بزۆز بگۆڕێت بۆ جەنازەیەکی مردوو، کڕوکپ و ئارام، سۆزەکانی

ئەم مرۆڤە خەفە بکات، گیانی تۆڵە و بەرخودان و ئارەزووی ژیانی لە لا بسڕێتەوە و خولیا و کەڵکەڵەی وەدیهێنانی ئەو ئارەزووانەی لە لا نەهێڵێ. بەهەرحاڵ من دووپاتی دەکەمەوە کە ترس لە زیندانییانی بێگاری، کارێکی نابەجێیە و ئەو ترسناکە نین وەکو وێنا دەکرێ. مرۆڤ چەند هێڕوگۆساخش بێت، بەو ئاسانییە، بە کێردەوە پەلاماری هاوڕەگەزی خۆی نادات. خۆ ئەگەر بە ڕێکەوت بویەری وا ڕوو بدات، ئەوەندە کەمە لە نرخی نەبوودایە. هەڵبەتە من لێرەدا باسی ئەو زیندانییانە دەکەم کە حوکم دراون و سزای خۆیان بەڕێ دەکەن. بگرە هەندێ لەوانە خۆشحاڵن کە حوکم دراون و لە زینداندا گیرساونەتەوە و چارەنووسیان یەکلایی بووەتەوە، ئیدی ئینسان ژیانێکی تازە دەگرێتە بەر. ئەوانە هێدی و هێمن، ملکەچ و گوێڕایەڵ، بۆ خۆ دەژین و دەست بە کڵاوی خۆوە دەگرن. سەبارەت بە ئاژاوەچییەکان، زیندانییەکان بە خۆیان کۆنترۆڵیان دەکردن و نەیاندەهێشت لە خەت دەربچن. زیندانیی، چەند بێباک و چەند بێپەروا و سەرکێش بێ، لە زینداندا، لە هەموو شتێک دەترسێت. بەڵام ئەو تاوانبارەی کە هێشتا چارەنووسی یەکلایی نەبووەتەوە وا نییە. ئەم تاوانبارە سڵ لە هیچ ناکاتەوە، لاری نییە لە خۆڕایی و بێ هیچ ئەنگێزەیەکی ڕکونی، تەنیا لەبەر ئەوەی سبەینێ دادگایی دەکرێت و چارەنووسی یەکلایی دەکرێتەوە، پەلاماری هەر کەسێک بدات. چونکە ئەگەر تاوانێکی تازە بکات، کەیسەکەی ئاڵۆز دەبێت و دادگایی و سزاکەی دوا دەکەوێت، دیارە ئەم جۆرە گیانی دوژمنکارییە پاکانە و سۆنگەی خۆی هەبوو، لە پێناوی ئامانجێکدا ئەنجام دەدرا، زیندانیی لەم حاڵەتەدا دەیەوێ بە هەر نرخێ بووە "چارەنووسی خۆی بگۆڕێت" دەیەوێ یەکسەر ئەم چارەنووسەی بگۆڕێت. جا هەر بەم

بۆنەیەوە حەزدەکەم بویەڕێکی دەروونی زۆر سەیرتان بۆ بگێڕمەوە کە بە چاوی خۆم بینیم.

سەربازێکی کۆن لە نێو زیندانییە سوپاییەکاندا هەبوو، لەبەر لاساری و بێسەروبەری حوکمی دووساڵ زیندانی بە بێگارەوە درابوو و بۆ ئێرە نێردرابوو. ئەم سەربازە هەم فیشاڵباز بووو هەم ترسنۆک. ئەم دوو سیفەتە بە دەگمەن بە جارێ لە یەک سەربازی ڕووسیدا کۆدەبنەوە. سەربازی ڕووسی بە شێوەیەکی گشتی خۆ هەڵکێش و فیشاڵباز نین. خۆ ئەگەر لە نێو سەربازانی ڕووسدا سەربازێکی فیشاڵباز و خۆ هەڵکێشت بینی، ئەوا بزانە کە ترسنۆک و خاپینۆک و حیلەبازە. ئەو سەربازەی کە باسی دەکەم ناوی (دوتوف) بوو، کە ماوەی مەحکومییەتەکەی تەواو کرد گەڕایەوە بۆ تیپەکەی خۆی کە لەسەر سنوور بوو. بەڵام وەکو هەموو ئەوانەی کە گوایە بە مەبەستی چاکبوون زیندانی دەکرێن، لە جیاتی چاک ببێ خراپتر بوو بوو. زۆربەی ئەوانە کە بەر دەبوون هەردوو سێ هەفتەیەک لە دەرێی زیندانـدا هەڵدەکەن، خێرا تاوانێک دەکەن و بۆ زیندان دەنێردرێنەوە، دیارە ئەمجارەیان حوکمی قورستر دەدرێن، حوکمی پازدە ساڵ و بیست ساڵ دەدرێن. جا (دوتوف)ەکەی لەمەڕ خۆشمان هەمان شتی بەسەر هاتبوو. وەختێ ئازاد کرا، پاش سێ هەفتە دزی لە هاوڕێیەکی خۆی دەکات، پاشان لە سیستەمی سوپایی یاخی دەبێت، دەیدەن بە دادگای سوپایی و حوکمی شەلاقکاری دەدرێت، لە ڕۆژی پێش جێبەجێکردنی سزاکەیدا، ئەفسەری ئێشکگر سەردانی ژوورەکەی دەکات، (دوتوف) چونکە کابرایەکی بێغیرەت و ترسنۆک دەبێت، بە کێردەوە پەلاماری ئەفسەری نێوبراو دەدات. دیارە سوور دەزانێ کە ئەو کارە، تاوانەکەی قورستر دەکات و مودەتی حوکمەکەی درێژتر دەبێت. ئەم تاوانە هەر بۆ ئەوە دەکات کە ساتە

ترسناکەکەی سزاکەی بە لای کەمەوە بۆ چەند ڕۆژێک یان چەند سەعاتێک دوا بخات. ئەوەندە ترسنۆک و بێباشار دەبێت کە نەک ناتوانێ یارۆی ئەفسەر بکوژێت بگرە ناتوانێ زامداریشی بکات. هەڵبەتە ئەم تاوانەی تەنیا بۆ ئەوە کرد بوو کە تاوانێکی نوێ بخاتە سەر تاوانە کۆنەکەی و سەرلەنوێ دادگایی بکرێتەوە و سزاکەی بۆ چەند ڕۆژێکی کەم دوا بکەوێ.

هەڵبەتە ساتی پێش جێبەجێکردنی سزا، لە ڕوانگەی مەحکوم بە شەلاقکارییەوە، یەجگار ترسناک و سامناکە. زۆرجار ڕێکەوتووە کە ئەو جۆرە مەحکومانەم بە ڕۆژێک پێش جێبەجێکردنی سزاکانیان دیتوە. زۆرجار لە نەخۆشخانەدا دەمبینین، ئەو سەردەمانە زووزوو نەخۆش دەکەوتم و دەچوومە نەخۆشخانە، هەڵبەتە بە بەزەییترین خەڵک لە ڕووسیادا دەرهەق بە مەحکومان، پزیشکان بوون. ئەو جیاوازییەی کە زیندانەوان و کارمەندانی کارگێڕی زیندان لە نێوان مەحکومان و خەڵکی تردا دەیانکرد، دکتۆران نەیاندەکرد. لەوە دەچێ جەماوەری خەڵک و دکتۆران دەگەڵیاندا بە بەزەیی بن، چونکە تاوانبار هەرگیز لەسەر تاوانەکەی، ئیدی تاوانەکەی هەر چییەک بوایە لۆمە نەدەکرا، بەڵکو لێی خۆش دەبوون، بە تایبەتی ئەگەر سزای خۆی وەرگرتبا.

گەلی ڕووسیا بە خۆڕایی تاوانی ناو نەناوە نەگبەتی و قەرەبەختی، بە خۆڕایی تاوانباری ناو نەناوە قەرەبەخت، ئەم پێناسەیە خۆی لە خۆیدا مانایەکی قووڵ، مانایەکی گرینگ و ترسناکی هەیە، بە تایبەتی کە پێناسەیەکی خۆرسک و نەستییە جا با بێمەوە سەر باسەکەی خۆم، پزیشک و دکتۆران ئەو پەناگە ئاساییەن کە زیندانییان، بە تایبەتی ئەوانەی کە مەحکومن بە شەلاقکاری و فەلاقە، پەنای بۆ دەبەن، تۆمەتبار کە دەدرا بە دادگای سوپایی، بە مەزەندە

دەیزانی کەی حوکم دەدرێ، جا بۆ ئەوەی خۆی لەو حوکمە بدزێتەوە و بەو ئومێدەی چەند ڕۆژێک ئەو ساتە ترسناکە دوا بخات، خۆی نەخۆش دەخست و داوای دەکرد ڕەوانەی نەخۆشخانە بکرێت، کە لە خەستەخانە معایەنە و معالەجە دەکرا و ئیزن دەدرا، دەیزانی هەر دوای دەرچوونی لە خەستەخانە ڕووبەڕووی ئەو ساتە ترسناکە، ساتی جێبەجێکردنی فەلاقە و شەلاقکارییەکە دەبێتەوە. بۆیە دەبینی زیندانییان لەو ڕۆژەدا یەجگار پەریشان و نیگەرانن. ڕاستە هەندێکیان هەوڵ دەدەن ئەو نیگەرانییە بشارنەوە و خۆیان کە بەرچاوی خەڵکیدا نەشکێننەوە، بەڵام بەری ڕۆژ بە بێژنگ ناگیرێ، ئەم ڕواڵەتبازییە بەسەر کەسدا تێناپەڕێنرێ. هەموو کەسێک هەست بە دژواری ئەم ساتە دەکات، بەڵام لەبەر هەستە مرۆڤانییەکە و هاوسۆزی و هاوخەمی دەگەڵ مەحکومەکەدا، بێدەنگ دەبێ و قسە ناکات. من سەربازێکی گەنجم دەناسی کە بە تۆمەتی پیاوکوژی قورسترین حوکم درابوو، حوکمی حەپسی بێگار، حوکمی ئەوپەڕی شەلاقکاریان بۆ بڕیبووەوە، ئیدی ڕۆژێک بەر لە جێبەجێکردنی حوکمەکە، لێدەبڕێ یەکقاپ مەشرووبی تێکەڵ بە برنووتی بخواتەوە. لە نێو ئەو جۆرە مەحکومانەدا وا باوبوو کە پێش جێبەجێکردنی حوکمەکە شتێک بخۆنەوە و خۆیان مەست بکەن، چونکە پێیان وا بوو مەستان بە ئەندازەی هۆشیاران هەست بە دەرد و ئازار ناکەن. ئەم مەشرووبەیان بە قاچاغ وەدەست دێنا. هەڵبەتە پارەیەکی زۆریان پێدەدا، ئامادەبوون بۆ ماوەی شەش دانە مانگ خۆ لە پێویستترین شت بێبەش بکەن، بەڵام دەستبەرداری ئەوە نەبن کە بە ماوەیەکی کەم بەر لە جێبەجێکردنی سزاکە، قاپێ مەشرووب نەخۆنەوە. جا ئەم سەربازە قەرەبەخت و داماوە، پاش ئەوەی مەشرووبەکەی خواردەوە یەکسەر نەخۆش کەوت، کەوتە ڕشانەوە، خوێنی هەڵدێنا، لەهۆش خۆ

چوو، به بێهۆشی بۆ نەخۆشخانە برا. دوای چەند ڕۆژێک نیشانەی سیلی لێدەرکەوت و دوای چەند مانگێک لە هەڕەتی لاویدا بەو نەخۆشیە مرد، ئەو دکتۆرانەی کە خەریکی معالەجەی بوون ئێستاش هۆی نەخۆشیەکەیان نەزانی.

هەرچەندە خەڵکی ترسنۆک و بێورە لە نێو زیندانییەکان زۆر بوون، بەڵام وێڕای ئەمەش خەڵکی یەجگار بە جەرگ و ئازایان تێدابوو، ئەوەی لێی نەدەترسان ئەشکەنجەی جەستەیی بوو، من خەڵکم لێدەناسین وەک دەڵێن کون لە جەرگیاندا نەبوو، زۆرم لەو جۆرە خەڵکانە بە چاوی خۆم دیتوون، تاکو ئێستاش دیمەنی یەکێک لەو ڕێگرانەم لە یادە کە چۆن گەییە خەستەخانە.

ڕۆژێکی خۆشی هاوین بوو، لە نەخۆشخانەکەماندا دەنگۆی ئەوە بڵاوبووەوە کە ئێوارەی ئەو ڕۆژە ڕێگری بەناوبانگ (ئۆرلوف) لە زینداندا، شەلاقکاری دەکرێت و پاش ئەوە بۆ نەخۆشخانە دەبرێ. ئەو زیندانییانەی کە لە نەخۆشخانەکە بوون، دەیانگوت سزاکەی یەجگار قورس دەبێت، بۆیە هەر هەموویان نیگەران و پەریشان بوون. لێتانی ناشارمەوە منیش بەپەرۆشەوە چاوەڕوانی ئەوە بووم کە ناوبراو بگاتە خەستەخانە، چونکە زۆر واریقات و حیکایەتی ترسناکیان لێ دەگێڕایەوە. دەیانگوت لە تاوانکردندا هاوتای نەبووەتەوە، لە هیچ تاوانێک ناپرینگێتەوە، دێوێکە لەو گۆڕە، پیرەمێرد و منداڵ، هەر بۆ کەیف و لەزەت دەکوژێت. ئەم پیاوە ورەیەکی پۆڵایینی هەبووە و زۆر بە توانست و هێزی خۆی نازیوە و سەرکێش و یاخییەکی ئەوتۆ بووە کە بە هیچ شتێک ڕام نەبووە و کۆنترۆڵ نەکراوە. بەهەرحاڵ لە ئەنجامدا، دەستگیر دەکرێت و لە سۆنگەی تاوانە زۆرەکانییەوە حوکم دەدرێت و شەلاق و جەڵدێکی زۆری بۆ دەبڕدرێتەوە. کە هێنایان شەو بوو. قاوشەکە نوقمی تاریکی بوو، زیندانییەکان مۆمیان هەڵکرد،

ڕەنگ بە ڕووی (ئورلوف)ەوە نەمابوو، هۆشی لەبەر بڕا بوو. قژە ڕەشە زوخاڵئاساکەی تێکئاڵا بوو، پشتی شەقار شەقار بوو بوو، تەواو ئاوسا بوو، شین هەڵگەڕا بوو، یەکپارچە پەڵەخوێن بوو. زیندانییەکان بە درێژایی شەو پەرستاریان دەکرد و کە مادەکانیان بۆ دەگۆڕی، لەسەر لا پاڵیان دەخست، هەتوانیان لە زامەکانی پشتی دەدا، وەکو خزمێکی نزیکی خۆیان سەرپەرشتی و پەرستارییان دەکرد.

بۆ سبەینێ هۆشی هاتەوە، هەستا، یەک دوو جار بە قاوشەکەدا هاتوچوو. زۆرم پێ سەیر بوو، چونکە بە نیوەگیانی بۆ خەستەخانەکەیان هێنا بوو. نیوەی شەلاق و جەڵدەکانیان لێدا بوو. بەلام دکتۆر ڕای گرتبوون چونکە قەناعەتی وا بوو بوو کە ئەگەر هەموو جەڵدەکانی لێبدرێ، بەرگە ناگرێت و دەمرێت. ئەم تاوانبارە، زۆر لاواز بوو، لە زینداندا و بەدەم چاوەڕوانی سزاوە هێندەی دی لاواز بوو بوو. ئەوەی جارێک زیندانییانی مەحکوم بە شەلاق و جەڵدی ببینێ، هەرگیز سیمای پەژمردە و نیگای ئاگرینیان لە بیر ناکات. ئورلوف زووبەزوو وەخۆ هاتەوە و چاک بووەوە، ئەمە زادەی ورە بەرزی خۆی بوو. ئورلوف کەسێکی ئاسایی نەبوو. لە ڕووی لاپرەسەنی و فزوڵیەتەوە ناسیاویم دەگەڵ پەیدا کرد، بە درێژایی یەک هەفتەی تەواو، بە کاوە خۆ و زۆر بەوردی خستمە بەر سەرنج. لە عەمراتم خەڵکی وا بە سەبر و بە حەوسەڵە، بێباک و ورەبەرزم نەبینی بوو. لە بیرم دێت کە لە توبولسکدا، پیاوێکی دیکەی لەم بابەتەم بینی، پیاوێک بوو زۆر بەناوبانگ، سەردەستەی کۆمەڵە چەتە و ڕێگرێک بوو. پیاوێک بوو بە ڕاستی دڕ و دڕندە، زەڕەیەک پیاوەتی تێدا بەدی نەدەکرا، ئەگەر نەشت ناسیبا، هەر بە یەکەم نیگا بۆت دەردەکەوت چ نارەسەنێکە، دڕندەیی لە چارەی دەباری. ئەوەی لەو پیاوەدا مایەی ترس بوو. گەوجێتیەکەی بوو، هێڕونەژنەوی وەک

خۆی نەبوو. تەماحی دنیا هێندە بە سەریدا زاڵ بوو، هەر کە دەتبینی یەکسەر دەتزانی لە هەموو مرۆڤایەتییەک شۆردراوەتەوە و تەنیا تێرکردنی حەز و ئارەزووە جەستەیی و حەیوانییەکانی خۆی لا مەبەستە و هیچی تر، لەگەڵ ئەوەشدا دڵنیای دڵنیام کە کورنیف (ناوی کورتیف بوو) ئەگەر بیستبای حوکم دەدرێت و ئەشکەنجەیەکی جەستەیی وەکو ئەوەی ئورلوف دەدرێت، لەرزی لێدەهات و هەر کەسێکی بەردەست کەوتبا، بێ چەندوچوون، بێ هیچ سڵکردنەوەیەک سەری دەبڕی. ئورلوف دەقاودەق پێچەوانەی ئەو بوو، ڕۆحی بەسەر جەستەیدا زاڵ بوو، گاڵتەی بە دەرد و ئازار دەهات، بەسەر خۆیدا زاڵ بوو، سەری بۆ کەس دانەدەواند! گاڵتەی بە قەساس دەهات و لە دنیادا لە هیچ شتێک نەدەترسا. توانست و هێزێکی لە ڕادەبەدەری هەبوو، بە حەوسەڵە و پشوو درێژ بوو، ئەگەر خولیا و کەڵکەڵەی مەبەست و ئامانجێکی بکەوتبایە سەر، دەستبەردار نەدەبوو تا بە ئاواتەکەی نەگەیشتبا. ئەوەی کە زۆرم بە لاوە سەیر بوو، کابرایەک بوو بەرزەفڕ و لووتبەرز، لە بەرزییەوە دەیڕوانییە خەڵکی، هەڵبەتە ئەمەی بۆ خۆنواندن و ویقار نەدەکرد، شتێکی دەستکرد نەبوو، بەڵکو بە تەبیعەت فرناخ و ڕۆحزل بوو. باوەڕ ناکەم ڕۆژێ لە ڕۆژان کەسێک کاری تێکردبێ. بە خەمساردی و بێموبالاتی دەیڕوانییە هەموو شتێک و گوێی لە هیچ نەبوو، قەت فشەی بە کاروکردەوەکانی خۆیەوە نەدەکرد. هەرچەندە دەیزانی کە زیندانییەکان زۆر بەڕێزەوە تەمەشای دەکەن و حورمەتی دەگرن، بەڵام هەرگیز بەمە لە خۆی بایی نەدەبوو و خۆی بەسەر کەسدا نەدەنواند. هەرچەندە خۆنواندن و بەخۆنازین دوو نەخۆشی بوون و لە هەموو زیندانییەکدا هەبوون، پیاوێکی زیرەک بوو. سەرڕاست و قسەلەڕوو، بەڵام چەنەباز و فرەوێژ نەبوو. چەند پرسیارێکم لێکرد، بە ڕاشکاوی و بێ

هیچ پێچوپەنایەک وەڵامی دامەوە کە خوا خوایەتی بە زووترین کات چاک ببێتەوە، تا پاشماوەی سزاکەی لە کۆڵ ببێتەوە. چاوێکی لێداگرتم و گوتی: هەنگێ هەموو شتێک تەواو دەبێ، سزای خۆم وەردەگرم و دەگەڵ کاروانێکی زیندانییاندا بۆ فرچنسک دەڕۆم، دەرفەت دێنم و هەڵدێم، بەڵێ هەڵدێم، بڕیارێکە و داومە! بەڵام خۆزگە زامەکانی پشتم زوو ساڕێژ دەبوونەوە! پێنج ڕۆژێک لەگەڵ ئێمەدا مایەوە، بە درێژایی ئەو پێنج ڕۆژە، بەپەرۆشەوە چاوەڕوانی ئەو ساتە بوو کە لە نەخۆشخانە دەربچێت، پیاوێک بوو هەندێ جار زۆری حەزی لە شۆخی و سوعبەتان دەکرد. گەلەک خۆشمیزاج دەبوو. جا من هەوڵم دەدا سوود لەو دەمانە وەربگرم و لە بارەی سەرکێشییەکانی خۆیەوە پرسیاری لێبکەم. هەرچەندە حەزی نەدەکرد باسی خۆی بکات، بەڵام بە ئاستەم بڕۆکانی وێک دێنانەوە و بەوپەڕی ڕاستگۆیی و ڕاشکاوی وەڵامی دەدامەوە. بەڵام کاتێ زانی من گەرەکمە دای بپشکنم و دزە بکەمە قوڵایی ناخیەوە و شوێنەواری پەشیمانی لە دەروونیدا بدۆزمەوە، یەکسەر ڕەفتاری گۆڕا، نیگایەکی پڕغروور و تەوسامێزی ئەوتۆی کردم وەک ئەوەی منداڵێکی گەوج بم و حەز بکات قسەی دەگەڵ بکات، بگرە جۆرە بەزەیی و سۆزێکیشم دەرهەق بە خۆم، لە سیمایدا بەدی کرد. دوای چەند ساتێکی کەم، بێ هیچ تەوسوتوانجێک پڕ بە زار لە قاقای پێکەنینی دا. پێموایە دوای ئەوەش هەر کاتێ قسەکانی منی بیر کەوتبێتەوە لە قاقای پێکەنینی داوە. ئەنجام، هەرچەندە هێشتا زامەکانی پشتی بە تەواوەتی ساڕێژ نەبوو بوونەوە، ناوی خۆی نووسی کە گەرەکیەتی لە نەخۆشخانە وەدەربکەوێ و منیش کە چاک بوو بوومەوە، لە هەمان ڕۆژدا و پێکەوە لە نەخۆشخانەکە دەرچووین. من بۆ زیندان گەڕامەوە، بەڵام ئەو بۆ ئەو شوێنە برایەوە کە پێشتر تیایدا زیندانیی

بوو. كە لە يەكدى جيا بووينەوە بە گەرمی و توندی دەستی گوشيم، ئەمە بە لای ئەوەوە نيشانەی لوتف و مەحەبەت بوو دەرهەق بە من، پێموايە بۆيە ئەوەی كرد چونكە لەو ساتەدا كەيفی قنج و دڵی خۆش بوو. بێگومان بە بودەڵە و بچووكی دەزانيم، چونكە من كەسێكی لاواز و بێدەسەڵات بووم و لە هەموو ڕوويەكەوە مايەی بەزەيی بووم، مرۆڤێك بووم ملی بۆ ئەو قەدەر و چارەنووسە داوە كە لە ناوچەوانم نووسراوە. بۆ سبەينێ باقی شەلاقەكانيان لێدا.

كە شەوێ دەرگاكانی قاوشەكەيان لەسەر داخستين، ژوورەكەمان شێوەيەكی تری وەرگرت، ڕێك شێوەی ماڵی وەرگرت، شێوەی ماڵێكی ئاوا و ئاوەدان. تەنيا لەم كاتەدا دەمتوانی بە ئاسانی هاوزيندانييەكانم ببينم، چونكە زيندانييەكان تەنيا بە شەو هەست بە جۆرە ئاسوودەيی و دڵنياييەك دەكەن و وەكو يەك خێزان دەنوێنن. زيندانييەكان بە ڕۆژ نيگەران بوون، چونكە بەردەوام چاوەڕوانی ئەوە بوون، پاسەوان و كارمەندان و چاودێرانی زيندانەكە، لەناكاودا خۆ بە ژووردا بكەن، بەڵام شەوێ، هەر كە دەرگاكان دادەخران، هەر كەسە و بەئاسوودەيی و ئارامی لە جێی خۆی دادەنيشت و خۆی بە كارێكەوە مژول دەكرد، لەپڕ ژوورەكە ڕووناك دەبووەوە، چونكە هەر كەسە و شەم و شەمدانی خۆی دێنا و لای خۆيەوە دای دەگيرساند، هەر زيندانييەك شەمدانی خۆی هەبوو و لە تەختە دروستكرا بوو، ئيدی يەكێك دەكەوتە پينەدۆزی و پێڵاو دروونەوە، يەكێكی دی جلكی دەدروەوە. تا شەو زياتر ڕادەشكا، هەواكە دووكەڵاوی تر دەبوو، گروپێك لە سووچێكا، لەسەر بەڕەيەك دادەنيشتن و دەكەوتنە وەرەقبازی. لە هەر ژوورێكدا زيندانييەك هەيە كە ڕايەخێكی چكۆلەی هەشتا سانتی و مۆمێكی گەورە و دەستەيەك وەرەقی كۆن و چڵكنی هەيە، ئەمە كەرەستەی قومار بوو. خاوەنەكەی

به کرێی دەدا. شەوی بە پانزە کوپیکی دەدا. ئەمە پیشەی بوو.
قومارباز‌ەکان زیاتر یاری بیستویەکیان دەکرد، ئەمە یاری بەخت بوو.
هەر زیندانییەک کۆمەڵێک دراوی مسینی لە بەردەم خۆیدا دادەنا، کە
هەموو دارایییەکەی بوو، ئیدی هەڵنەدەستا تا دوا قرۆشی خۆی
دەدۆڕاند یان هەموو هاوڕێکانی جۆڕ دەدا، گەمەکە تا درەنگە
شەوانێک بەردەوام دەبوو، هەندێ جار تا سپێدەی دەخایاند و
زۆرجار تا چەند دەقیقەیەکی پێش کرانەوەی دەرگاکان هەر بەردەوام
دەبوون. لە قاوشەکەی ئێمە و هەروەها لە قاوشەکانی دیکەشدا
نەدارانێک هەبوون کە هەموو دارونەداری خۆیان لە قوماردا، یان لە
بادەنۆشیدا دۆڕاند بوو و لە دەستدا بوو. هەندێکی دی هەبوون هەر
لە ئیجادی نەدارونەبوو بوون. بە نەداری هاتبوونە دنیاوە. کە باسی
ئەمە دەکەم مەبەستم ئەوەیە لە نێو میللەتی ئێمەدا خەڵکانێک هەن و
دەبن، مەرجیش نیە تەمەڵ و تەوەزەل بن، لە هەموو بارودۆخێکدا
هەر بە نەداری و سواڵکەری دەمێننەوە، چونکە قەدەر سواڵکەریی
بەسەردا سەپاندوون. ئەمانە خۆیان سواڵکەرتەبیعەتن، هەر چییەک
بکەن هەر بە سواڵکەری دەمێننەوە، جڵەویان لە دەستی خۆیاندا نییە،
خاوەن بڕیاری خۆ نین، بێباشارن، لە ژێر کۆنترۆڵی خەڵکێکی تر
دان و هەر بەو حاڵەوە و لە سایەی کەسێکی تردا، بە تایبەتی
کەسانی دەسبڵاوی نۆکیسە دەمێننەوە. ئەو خوازەڵۆکانە، هەموو
هەوڵێکیان لێبارە، قەت خۆبەخۆ پەلاماری کارێک نادەن، بەڵام
هەمیشە خزمەت دەکەن و لە سایەی فەرمانی کەسێکی تردا دەژین،
وا دروست بوون کە خزمەتکاری خەڵکی تر بن و خزمەتی خەڵکی تر
بکەن. بۆیە لە هیچ بارودۆخێکدا دەوڵەمەند نابن و بە ئاوات و
مەبەستی خۆ ناگەن، هەر بە سواڵکەری و دەسەندەخۆڕی دەمێننەوە،
لە ناو هەموو چینەکانی کۆمەڵگەدا لەو بابەتە کەسانەم دیتوون، لە

نێو هەموو سنفەکاندا، لە ناو هەموو دەستە و تاقمەکاندا، تەنانەت لە دنیـای ئەدەبیشـدا لەو جـۆرە کەسـانەم دیتـوون. هەڵـبەتە لە هەر زیندانێکدا و لە هەر ژوورێکـی زیندانیشـدا دەبینـرێن، هەر کە کـۆڕی قومار ساز دەبوو، یەکێک لەو گەدایانە بانگ دەکرا، شەوی بە پێنج کۆپیکـان بە کرێیان دەگرت، ئیشـەکەی ئەوەبوو بەو شـەوی ساردی زستانە کە زۆرجار پلەی سەرما دەگەیيە سی ژێر سفر، لە ڕارەوە تاریکەکەدا بۆ ماوەی شـەش حەوت سـەعاتان ئێشک بگرێت و گوێ هەڵبخات و هەر دەنگ و ڕەنگێکی بیست و بینی، یەکسـەر خەبەر بە قوماربازەکان بدات تا فریای خۆ بکەون. چونکە هەندێ جار مێجەر یان ئەفسـەری ئێشکگر، لە دەرەوە تیشک و ڕووناکی مۆمەکانی ناو ژوور و قاوشـەکانیان دەبینـی و بە دزییەوە و لەپڕ گەردەلوولئاسـا خۆیـان بە قاوشـەکاندا دەکـرد و قومارچییەکـان فریـا نەدەکەوتـن مۆمەکان بکوژێننەوە، دوکانی قومارەکەیان بپێچنەوە و خۆیان بکەنە خەوتـوو، ئیـدی ڕێـک بەسـەر تاوانەکەیـانەوە دەگیـران. جـا چـونکە یاریچییەکان لەگەڵ ئەو جۆرە ئێشکگرەدا زۆر سـەختگیر بـوون، ئەو جۆرە شەبەیخونانە کەمتر ڕوویان دەدا، وەکو چۆن زۆر شتی ترم بە لاوە سـەیر بـوو و مـایەی سـەرنج بـوو، بەو ئـاوایە ئەم دیاردەیەشـم یەجگار بە لاوە سـەیر بوو، ئاخر پێنج کۆپیک تەنانەت لە زیندانیشدا هیچ نییە، زۆر کەمە. کەچی ئەم پیاوە خۆپەرستانە لە کابرای ئێشـکگر تـوڕە دەبـوون و دەیـانگوت:"بە کرێمـان گرتوویـت و مەجبـوری خزمەتمان بکەیت!" ئیدی ئەمە چەندوچوونی هەڵنەدەگرت، مادامێکی کرێی خۆی وەرگرتووە و بە خوایشتی خۆی چووەتە ژێر باری ئەو ئیشـە، دەبێ نەک هەر ملکەچ و گوێڕایەڵ کاری خۆی ئەنجام بدات، بەڵکو دەبێ منەتباریش بێ. مەمنوونی ئەو کەسە بێت کە بە کرێی گرتـووە، هەنـدێ زینـدانیم دیتـوون کە بێحیسـاب، پارەیـان خەرج

کردووه و به ڕاست و چەپدا تەخشانوپەخشانیان کردووه، کەچی فیڵیان لەو کەسە کردووە کە خزمەتی کردوون، زیاتر لە جارێک ئەم دیاردەیەم، لە پتر لە زیندانێکدا بە چاوی خۆم دیتووە.

وەکو پێشتر گوتم، هەموو زیندانییەکان، دەکەوتنە کار کردن جگە لە پێری قومار خەریکی یاری خۆ دەبوون و چوار پێنج زیندانیی دیکە کە هەر کە دەرگاکان دادەخران دەخەوتن. تەختەخەوەکەی من نزیکی دەرگاکە بوو، جێگاکەی ئاکیم ئاکیمیچ بەرانبەر جێگاکەی من بوو، کە دەخەوتین سەرمان لێکی دەدا. ئاکیم تا سەعات دە و یازدەی شەوێ کاری دەکرد، فانۆسێکی چینیی ڕەنگاوڕەنگی دروست دەکرد کە یەکێکی خەڵکی شار داوای لێکرد بوو بۆی دروست بکات و پارەیەکی باشی لەم کارە وەردەگرت. ئاکیم لەم کارەدا یەجگار مەعلان و لێزان بوو، زۆر ورد و جددی بوو، سستی و خاوەخاوی نەدەزانی. کە لە کار دەبووەوە کەرەستە و ئامێرەکانی کۆدەکردەوە و جوان تاقەتی دەکردن، حەسیرەکەی دێنا نوێژ و عیبادەتی خۆی دەکرد و پاشان لێی دەخەوت. ئاکیم ئاکیمیچ پیاوێک بوو گوێڕایەڵ، بێکێشە، دوور لە هەر سەرپێچییەک، هەڵبەتە وەکو هەموو خەڵکێکی ئەقڵ مامناوەندی خۆی بە کەسێکی زیرەک دەزانی. لە سەرەتادا هیچ نەچووە دڵمەوە، هەرچەندە بووە مایەی ئەوەی کە ئەو ڕۆژە زۆر بیر بکەمەوە. پێم سەیر بوو کە پیاوێکی وەکو ئەم پیاوە بەم دەستڕەنگینییە، لە جیاتی لە دەرەوە بێ و خەریکی سنعەتێک بێ، لە زیندانی بێگاریدا بێت. بەهەرحاڵ جارێکی تر، لەم نووسینەدا دێمەوە سەر باسی ئاکیم ئاکیمیچ.

با جارێ بێمە سەر باسی هەندێک لە هاوزیندانییەکانی ترم. قەدەری من وا بوو چەند ساڵێک لەم زیندان و قاوشەدا بەسەر بەرم. ئەوانەی دەورووبەرم، بە خوتوخۆڕایی بوون بە هاوڕێی هەموو

ساتێکی ژیانم. هەڵبەتە منیش بە زەبری فزوڵیەت و لاپرەسەنیی حەزم دەکرد هەموو شتێکیان دەربارە بزانم! هاوسێکانی دەستە چەپم گروپێکی خەڵکی قەفقاز بوون. هەر هەموویان بە هۆی چەتەیی و ڕێگرییەوە حوکم درابوون، دیارە جۆر و ماوەی حوکمەکانیان جیاواز بوو، ئەمانە دوانیان (لەزگی) بوون، یەکێکیان (چەرکەسی) و سیانیان (تاتاری داغستان)ی بوون. چەرکەسیەکەیان، پیاوێکی گرژومۆن بوو، مەگەر بە دەگمەن، دەنا قسەی دەگەڵ بەشەردا نەدەکرد، کە ژێراوژێر نیگایەکی کردبای، بزەیەکی هوڤیانەی ترسناکی بە ڕوودا دەدایت. بەڵام لەزگییەکان، یەکێکیان پیرەمێردێکی لووتدرێژی دەنووکداڵاشی و درێژداهۆڵێکی لاواز بوو، سیمای هاواری دەکرد کە چەتە و ڕێگرە. بەڵام هاورێکەی کە ناوی (نورا) بوو، وا نەبوو، هەر کە یەکەم جار دیتم، چووە دڵمەوە و حەزم لە چارەی کرد. پیاوێکی چوارشانەی کورتەباڵای تۆکمە بوو، هێشتا گەنج بوو، قژی زەرد، چاوانی شین و کەپووی بەرز، سیمای زیاتر لە سیمای فنلاندی دەچوو، وەکو هەموو ئەوانەی کە زۆربەی ژیانیان بە سواری ئەسپ و بەسەر ئەسپەوە دەبەنە سەر، لاقەکانی خوار بوون، ئازای بەدەنی شوێنەواری کۆنەزامی قەمە و سونگی و فیشەک بوو. ئەم پیاوە، هەرچەندە یەکێک بوو لە چیاییە گوێڕاڵ و بێوییەکان، بەڵام ژێراوژێر بەگەڵ یاخی و ڕێگرەکان کەوتبوو و کەوتبووە پەلامارداني ڕووسەکان. چونکە پیاوێکی ڕووخۆش و سوعبەتچیی بوو هەموو زیندانییەکان خۆشیاندەویست. بێ هیچ خوتە و بۆڵەیەک ملی بە کارەوە دەنا، هەمیشە هێدی و لەسەرخۆ بوو. زۆری ڕق لە دزی و ناپاکی و دەستپیسی و حیلەبازی و بادەنۆشی بوو، بەو جۆرە کارانە زۆر پەست و تووڕە دەبوو، کاری نامەردانە و بێئابڕوانەی پێ قووت نەدەچوو، بەڵام وێڕای ئەوەش، بەگژ کەسدا نەدەچوو، بەڵکو بە

نەفـرەت و بێـزارییەوە هەڵدەسـتا و لەو نـاوە دوور دەکەوتەوە. بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە لە زینداندا بوو تاقە دزییەکی نەکرد، کارێکی نەکـرد گلەیـی و گازانـدەی بێـتە سـەر. پیـاوێکی زۆر بە دیـن و پـڕ عیبـادەت بـوو، سـەری چووبـا نـوێژی نەدەچـوو، ڕۆژووی مـانگی ڕەمەزانی دەگرت، پابەنـدی ئـایینی خۆی، ئیسلام بـوو، زۆرجـار تـاکو بەیـانی هەر خەریکـی شـەونوێژ دەبـوو. هەمـوو زینـدانییەکان خۆشیاندەویسـت و بە پیـاوێکی سـەنگین و ئابڕومەنـدیان دەزانـی، زینـدانییەکان ناویـان نـابوو (نـورا شـێر) و ئیـدی ئەم نـاوە بـوو بە نازنـاوی هەمیشـەیی. زۆر دڵنیـا بـوو کە ئەگەر مـاوەی حەپسییەکەی تەواو بکـات، دەگەڕێتەوە بۆ قەفقـاز، لە ڕاسـتیدا بەو ئـاواتەوە دەژیـا، دڵنیام ئەگەر ئەو ئاواتەی نەبوایە، لە داخا دیقی دەکرد و دەمرد. هەر یەکەم ڕۆژ کە گەییمە زیندان - لە نێو هەموو زیندانییەکاندا، سەرنجم لەسەر ئەو گیرسایەوە، ئاخر چۆن ئەم سیما هێدی و هێمن و پاک و میهرەبـانە لە نێـو ئەو هەمـوو سـیما گرژومـۆن و عەبـوس و خەمناکـانەی دیـدا جیـا نـاکرێتەوە و نـابێتە مـایەی سـەرنج! دوای نیـو سەعاتێک هـات بە لامەوە، بە سۆز و لوتفێکی زۆر و بەدەم بزەیەکی شیرینەوە دەستی بە شانمدا هێنا. لە سەرەتاوە نەمزانی دەیەوێ چیم پێبڵێـت، چـونکە زمـانی ڕووسـیی بە باشـی نەدەزانـی. بەڵام دوای تـۆزێکی دی هەمـدیس هـاتەوە و بەدەم بزەیەکـی پـڕ لە سـۆز و دۆستایەتییەوە دەستی بە شـانمدا هێنـا. سێ دانە ڕۆژ، ئەم ڕەفتـارەی دووبارە کردەوە، پاشان بۆم دەرکەوت کە ویستویەتی بەم ڕەفتارەی هاودەردی و هاوخەمیی خۆیم بۆ دەرببڕێ و بڵێ بەزەیی بە حاڵمدا دێتەوە، دەزانێ چەند دڵم تەنگە و ئەم یەکەم ساتانەی زیندان چەند دژوار و قورسـە، دەیویسـت بە زمـانی بـێ زمـانی بڵێـت ئامـادەیە

دۆستایەتیم بکات، پشتیوانیم لێبکات و بمپارێزیت. لە خۆت غەریبیێ نورای میهرەبان، نورای ئازیز و سادە و ساویلکە!

تاتارەکانی داغستان، سێ کەس بوون، ئەمانە برا بوون. دوانیان ڕوو لە پیری بوون، سێیەمیان کە عەلی ناو بوو، گەنج بوو، لە تەمەنی 22 ساڵیدا بوو، بە ڕواڵەت لە تەمەنی خۆی بچووکتریش دەینواند. ئەمە لە لای منەوە دەنووست. بە عەمراتم پیاوی وا قۆز و جوانم نەدیبوو، سەروسیمای جوانی، ئاوێنەی دڵ و دەروون و ڕۆحیی جوانی بوو. مەمنوون و سوپاسگوزاری قەدەر بووم کە ئەم کوڕەی کرد بوو بە دراوسێم و نەکەوتبوومە لای زیندانییەکی ترەوە. سیمای ئاوێنەیەکی بێگەرد بوو، دڵ و دەروونە پاکەکەی دەنواند. هەمیشە بزەیەکی شیرینی منداڵانە بەسەر لێویەوە بوو، چاوەڕەش و درشتەکانی سۆز و میهر و ئاسوودەییان لێدەباری، کە چاوم بە نیگا خەمگینەکانی دەکەوت، هەرچی خەم و پەژارە و نائومێدی و نیگەرانییەکم هەبوو دەڕەوینەوە و هەستم بە ئاسوودەیی دەکرد.

ڕۆژێک کە لەماڵەوە دەبێت، برا گەورەکەی (پێنج برای هەبوو، دوانیان لە زیندانێکی تر، لە کانەکانی سیبیریادا بوون) ئەمری پێدەکات کە شمشێرەکەی هەڵگرێ و سواری ئەسپەکەی ببێ و دوای بکەوێ. چیانیشینانی قەفقاز وا پەروەردە کراون کە کوێرانە گوێڕایەڵی گەورەکانی خۆیان بکەن. بۆیە عەلی بێ چەندوچوون، بێ ئەوەی بپرسێت کێوە دەچن و بەنیازی چین، دوای براکانی خۆی کەوت. تومەز براکانی بە نیازی ڕێگری بوون. بەمجۆرە هەر سێ برا دەچن ڕێگە بە کاروانێکی بازرگانی دەگرن، کاروانەکە هی پیاوێکی ئەرمەنی دەبێت، پیاوە دەکوژن و ماڵەکەی تاڵان دەکەن. بۆ نەگبەتی کارەکەیان لە ناوچەکەدا دەنگ دەداتەوە و کەشف دەبن، ئیدی هەر شەش برایەکە دەستگیر دەکرێن، حوکم دەدرێن، دوای شەلاقکاری، هەواڵەی

تاراوگە و بێگارەزیندانانی (سجن الاعمال الشاقە) سیبیریا دەکرێن. دادگا بە حکومەکەی عەلی دا دەچێتەوە و سزاکەی بۆ سووک دەکرێ، دەبێ بە چوار ساڵ زیندانی بە بێگارەوە. براکانی زۆریان خۆشدەویست، خۆشەویستی و ڕەفتاریان دەگەڵ عەلی دا زیاتر باوکانە بوو تا برایانە. عەلی تاقە خەمڕەوێنی زیندان و تاراوگەیان بوو. هەرچەندە بە تەبیعەت گرژ و پەستومۆن بوون، بەڵام هەمیشە بەدەم ئەوەوە پێدەکەنین. هەر کاتێ قسەیان دەگەڵ کردبا — کە زۆر بە کەمی دەیان دوان، چونکە بە لای ئەوانەوە لەوە منداڵتر بوو، کە باسی شتی جددی و شتە قووڵەکانی ژیانی لەگەڵدا بکرێ- ڕووی گرژوپەستیان دەگەشایەوە، یەکسەر هەستم کرد، ئەمانە وەکو چۆن منالێک دەدوێنرێ و سوعبەتی دەگەڵ دەکرێ، بەو ئاوایە قسە دەگەڵ عەلی دا دەکەن، خۆ ئەگەر بە شەرم و نەزاکەتەوە وەلامێکی دابانەوە، خێرا تەمەشایەکی یەکتریان دەکرد و بەخۆشییەوە بە ڕوویدا دەگرژینەوە. عەلی ، ئەوەندە حورمەتی براکانی دەگرت و شەرمی لێدەکردن کە قەت پرکێشی نەدەکرد، سەری قسەیان لەگەڵدا بکاتەوە، بە شەرمێکەوە کزکۆڵەی دەکرد و چاوەڕوانی دەکرد تا ئەوان سەری قسان بکەنەوە و بیدوێنن. کاتێ کە بیر لەوە دەکەمەوە ئەم کوڕە بە درێژایی چوار دانە ساڵ، لە چ ژینگەیەکی ترسناک و نالەبار و گەندەڵدا ژیاوە، ژینگەیەک کە هەواکەشی لەو تاوە، سەرم سوڕدەمێنێ چۆن بەو حاڵەوە توانیویەتی بەو دڵپاکی و بێگەردییە، بەو ئابڕوومەندییە خۆڕسکەوە، بەو دڵئاڵییەوە، بەو دروستکارییەوە بمێنێتەوە و ئاکاروئەتواری نەلەوتێ و خووی شڕ نەبێت، ئەمە سڕێکە هیچ شرۆڤە و ڕاڤەیەک پەی پێنابات، سەرباری هەموو ناسکی و شیرینی و نەرمونیانی و پاکییەکەی، دواتر بۆم دەرکەوت کە تەبیعەتێکی مەردانە و ورەیەکی یەجگار بەرزی لە هەنبەر ناخۆشی و

تەنگاناندا هەبوو. بە ئەندازەی کیژێکی عازەب بە حەیا و حورمەت و پاک بوو، بە هیچ پەست نەدەبوو بە کاری نادروست و ناشیرین و نەنگین نەبێ، کە کارێکی نەنگین یان ناهەقی و زوڵمی دیتبا چاوی دەپەڕییە تەوقی سەری، چاوەڕەشەکانی دەکرانەوە و گڕی تورەییان لێدەبووەوە، بەمە هێندەی تر جوان دەبوون، هەرچەندە لەوانە نەبوو سووکایەتی و بێحورمەتی و زێدەگاڤی لە کەس قەبووڵ بکات، بەڵام خۆی لە شەڕ و قەرقەشە لا دەدا، خۆی لە جنێو و سخێفان دەدزییەوە و بەتەنگ حەیا و حورمەت و ویقار و ئابڕووی خۆیەوە بوو. جا شەڕ لەگەڵ کێدا بکات؟ هەموو خۆشیاندەویست و مدارایان دەکرد، لە سەرەتاوە لە دوورەوە، زۆر بەنەزاکەتەوە، ڕەفتاری دەگەڵ مندا دەکرد، منیش هەندێ ئێوارە دەم دواند، ئیدی زووبەزوو هۆگری یەکتر بووین. لە ماوەی چەند مانگێکدا بە باشی فێری زمانی ڕووسی بوو، ئەم توانست و بەهرەیە لە براکانیدا نەبوو، چونکە هەرگیز نەگەییشتنە ئەو ئاستەی بە باشی بە ڕووسی قسان بکەن. هەر لە سەرەتاوە هەستم کرد عەلی گەنجێکی زیرەک، خاکی و هەستیار و بە ئاوەزە. عەلی گەنجێکی کەم وێنە بوو. تاکو ئێستاش شانازی بەو ڕۆژانەوە دەکەم کە ئەوم تێدا ناسی، بە خۆشترین ڕۆژانی ژیانی خۆمیان دەزانم. هەندێ کەس هەن هەر لە خۆوە دەچنە دڵەوە، تەبیعەتیان هێندە بەرزە، هێندە جوانە، خودا بەهرەیەکی ئەوتۆی داونەتێ کە پیاو تەسەور ناکات ڕۆژێ لە ڕۆژان ژەنگ هەڵبێنن و گەندەڵ ببن، پێویست ناکات کەس نیگەرانیان بێ و خەمیان لێبخوات، بۆیە من هەرگیز لە عەلی نەدەترسام، متمانە و باوەڕی تەواوم پێی هەبوو، تۆ بڵێی ئێستا لە کوێ بێ؟

ماوەیەکی زۆر بوو هاتبوومە زیندان، ڕۆژێک لە سەر تەختە خەوەکەم ڕاکشابووم، نقومی خەیاڵاتی دووروودرێژی خۆم بووم،

بیرەوەریانی تاڵ و بەسوێ لە ناخی ناخمدا شەپۆلیان دەدا. عەلی کە بە دەگمەن بەبێ ئیش دادەنیشت، لەو کاتەدا کاری نەدەکرد، هێشتا وەختی خەویش نەهاتبوو. جەژنی ڕەمەزان بوو، بۆیە هەر سێ برا بە بۆنەی جەژنەوە کاریان نەدەکرد. عەلی لەسەر گازی پشت ڕاکشاوە و هەردوو دەستی خستوونەتە ژێر سەری و خۆی داوە بەدەم خەیاڵەوە. لەپڕ لێی پرسیم:

– چییە، پێدەچێت زۆر خەمبار بیت؟

به سەرسامی تەمەشام کرد، ئەم پرسیارە لە کەسێکی وەکو عەلی یەوە کە هەمیشە لە خەمی ئەوەدا بوو دڵی کەس نەیەشێنێ و هەستی کەس بریندار نەکات، دوور بوو. بەڵام کە لە سیمای وردبوومەوە، یەکسەر هەستم کرد ئەم پرسیارەی بە خۆڕایی نەکردووە، خەم و پەژارەیەکی قووڵم لە سیمایدا خوێندەوە کە پێدەچوو زادەی ئەو بیرەوەرییە شیرین و خەمناکانە بێت کە لە خەیاڵیدا دەخولانەوە. ئیدی زانیم خۆی لەو ساتەدا یەجگار خەمبار و دڵتەنگە. یەکسەر وەڵامم دایەوە: "بەڵێ منیش خەمگین و دڵتەنگم." هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشا و بزەیەکی خەمناکی کرد. زۆرم حەز لە زەردەخەنەکەی بوو، یەکپارچە میهر و لوتف بوو. کە پێدەکەنی و بزەی دەهاتێ دوو ڕیزە ددانە مرواری ئاساکەی دەردەکەوتن. ددانەکانی هێندە جوان بوون، لەوە بوو جوانترین گووراوی دنیا ئێرەییان پێبەرێت.

گوتم: "عەلی گیان، پێموایە بیر لەوە دەکەیەوە کە ئەمڕۆ لە داغستاندا چۆن جەژن دەگێڕن! بێگومان دەبێ ئاهەنگی جەژنی لەوێندەر زۆر خۆش بێ.

چاوانی عەلی پرشنگیان دا و بە تاسەیەکی زۆرەوە گوتی: بەڵێ وایە، بەڵام چۆن زانیت من بیر لەوە دەکەمەوە؟

- چۆن نازانم عەلی گیان؟ باشە جەژن لەوێندەر خۆشتر نییە تا لێرە؟

- تکایە، باسی ئەمە مەکە.

- هەڵبەتە ئێستا لەوێندەر وەرزی گوڵانە، دەشتودەر بە گوڵ خەملیوە و هەموو شوێنێکی وڵاتەکەتان وەکو بەهەشتی بەرینە!

- تکات لێدەکەم باسی مەکە.

دیار بوو نیگەران بووە، گوتم:

- باشە عەلی تۆ خوشکت هەیە؟

- بەڵێ، بەڵام تۆ ئەو پرسیارە بۆ دەکەی؟

- ئەگەر لە تۆ بچێت، یەجگار خشکۆکە!

- منی چی؟ خواشمان یەک نییە. شاجوانی سەرانسەری (داغستان)ە. جوانی وا نەبووە و نابێتەوە! دڵنیام لە عەمراتت کیژی وا جوانت نەدیتووە. دایکیشم ژنێکی جوان بووە.

- دایکت خۆشیدەویستی؟

- توخوا ئەوە پرسیارە؟ دەترسم لە داخوخەفەتا مردبێ. زۆری خۆشدەویستم، من گەوهەری عەزیز و یەکدانەی ئەو بووم. لە خوشکەکەم و لە هەموو براکانم خۆشتری دەویستم، ئەمشەو هاتە خەوم و وەکو بارانی بوهارێ فرمێسکی بەسەردا باراندم.

عەلی لە پڕ قسەکەی بڕی و ئیدی بە درێژایی ئەو شەوە زاری هەڵنەهێنا و تاقە وشەیەکی لە دەم نەهاتە دەر، بەڵام لەو شەوە بە دواوە، خوا خوای دەرفەتێکی بوو کە قسەم دەگەڵدا بکات، بەڵام ئەوەندە بە حورمەت و بە ئەدەب بوو، ڕێی بە خۆی نەدەدا ئەو لە قسەکردندا دەست پێشکەر بێت، چەندی پێخۆش بوو کە قسەم دەگەڵی دەکرد! زۆر باسی قەفقاز و ژیانی ڕابردووی خۆی دەکرد، براکانی خۆیان لە قسەکانمان هەڵنەدەقورتاند، پێیان ناخۆش نەبوو کە

عەلی قسەی دەگەڵ من دەکرد، بە پێچەوانەوە پێدەچوو پێیان خۆش بێت، کە دەیانبینی ڕوو بە عەلی دەدەم و دەیلاوێنم و خۆشم دەوێ، ئەوانیش زیاتر مدارایان دەکردم و لێم دەهاتنە پێشێ.

عەلی، لە کاروباری دەرێدا کۆمەکی دەکردم، لە ناو زیندانیشدا زۆر دڵی ڕادەگرتم و ئیشێکی نەدەکرد کە بیزانیایە بە دڵم نییە، زۆری مدارای دەکردم، هەڵبەتە ئەمەی تەنیا لە پیاوەتی خۆی دەکرد، دەنا هیچ نیاز و تەماحێکی بە من نەبوو، تەنیا هاوسۆزی و خۆشەویستییەکی بێڕیا و ڕووبینی بوو. عەلی لە فێربوونی کاری دەستیدا زۆر زیرەک و بەهرەمەند بوو. لە ماوەیەکی کورتدا فێری خەیاتی بوو، فێری پینەدۆزی بوو و تەنانەت برە شارەزاییەکی لە دارتاشیشدا پەیدا کرد، لە زینداندا هەر ئەو ئیشانە هەبوو، برایەکانی شانازییان پێوە دەکرد.

ڕۆژێک پێمگوت: گوێ بگرە عەلی، بۆ نایەی فێری خوێندن و نووسینی ڕووسی ببێ؟ زانینی ڕووسی لە ئایندەدا و لە دەڤەری سیبیریادا، بە کەڵکت دێت؟

- من زۆرم حەز لێیە! بەڵام کێ فێرم دەکات؟

- پێموایە خەڵکی خوێنەوار لێرە زۆرن. ئەگەر حەز دەکەی من فێرت دەکەم.

- هەر حەز! مەمنوونت دەبم.

ئەوسا بەپەرۆشەوە لەسەر تەختە خەوەکەی هەستا، دەست لەسەر سینگ ڕاوەستا و نیگای پڕ پاڕانەوە و منەتباری تێبڕیم.

لە سبەی شەوی دواترەوە دەستمان بە دەرس خوێندن کرد. پاچڤەیەکی ڕووسیی ئینجیلم پێبوو، ئەمە تاقە کتێب بوو کە لە زینداندا قەدەغە نەبوو. عەلی لە ماوەی چەند هەفتەیەک، بە هۆی ئەم کتێبەوە و بەبێ فێربوونی ئەلفبا، بە تەواوەتی فێری خوێندنەوە بوو، دوای

سێ هەیڤان بە تەواوەتی فێری نووسینیش بوو، زۆری حەز لە خوێندن و نووسین و فێربوون بوو.

ڕۆژێک کە پێکەوە، بە دووقۆڵی ئامۆژگاری کێومان دەخوێندەوە، هەستم کرد هەندێ لە ئایەتەکان بە دەنگێکی تایبەتی و پڕ سۆزەوە دەخوێنێتەوە، لێم پرسی ئەوەی خوێندییەوە بە دڵی بوو، نیگایەکی تیژی کردم، دەموچاوی سوور هەڵگەڕا و گوتی: بەڵێ عیسا پێغەمبەرە و بە زمانی خواوە دەدوێ. تۆ بزانە ئەم پەیڤانە چەند جوانن!

– باشە کام ئایەتەت زیاتر بە دڵ بوو؟

– ئەو ئایەتەی دەڵێت:"لە دوژمنانتان ببورن! دوژمنانتان خۆشبوێ، خراپە دەرهەق بە کەس مەکەن." کە قسەگەلێکی جوانن!

عەلی ئاوڕێکی لە براکانی دایەوە، کە گوێیان لە قسەکانی ئێمە دەگرت، زۆر بە گەرموگوڕی چەند قسەیەکی دەگەڵ کردن. هەر سێ برا ماوەیەکی زۆر بە جددی قسەیان کرد، جووتە براکەی ناوبەناو سەریان بۆ دەلەقاند و پشتیوانیان لە دروستی قسەکانی دەکرد. پاشان بەدەم بزەیەکی جددییەوە ڕوویان کردە من (بزەکەیانم زۆر لە گیان خۆش بوو، چونکە بە جددیان بوو) و تێیانگەیاندم کە عیسا پێغەمبەرێکی مەزنە و باسی ئەوەیان کرد کە پەرجووی گەورەی کردووە، یەکێک لەوانە باڵندەیەکی لە قوڕ دروستکردووە و فووی پێدا کردووە، ڕۆحی کەوتووەتە بەر و لە شەقەی باڵی داوە و فڕیوە. هەستم دەکرد پێیانوایە بە ستایشکردنی عیسا، دڵی من خۆش دەکەن. عەلی بەستەزمانیش زۆری دڵ بەوە خۆش بوو کە دەیبینی برایەکانی ئەوەندە دەگەڵ مندا میهرەبانن.

سەرکەوتووانە عەلیم فێری خوێندنەوە کرد. ئەمجار نۆرە هاتە سەر نووسین. کاغەز و قەڵەم و مەرەکەبم بۆ پەیدا کرد (عەلی

قەبووڵی نەکرد من ئەو شتانە بکڕم، بە خۆی پارەکەی دا) لە ماوەی دوو مانگدا عەلی فێری نووسین بوو. براکانی سەریان لەم پێشکەوتنە گەورەی عەلی سوڕما، لە ڕادەبەدەر خۆشحاڵ بوون، لە خۆشیدا نەیاندەزانی چۆن سوپاسگوزاری و منەتباری خۆیانم بۆ دەرببڕن، کە لە کارگەدا (وەرشە) کارمان دەکرد، بە شانازییەوە کۆمەک و بەردەستیان دەکردم و لەزەتیان لەم کارەی خۆیان دەبینی. سەبارەت بە عەلی ، هەر باسی مەکە، بە ئەندازەی براکانی خۆی خۆشیدەویستم. هەرگیز ئەو ڕۆژەم لە بیر ناچێت کە ئازاد کرا. لە قاوشەکە بردمیە دەرێ، دەستی لە گەردنم وەرینا و ما بگری. قەت پێشتر ماچی نەکردبووم و لەبەر چاومدا نەگریا بوو. بەدەم گریانەوە گوتی:

– تۆ زەحمەتێکی زۆرت بە منەوە کێشاوە، چاکەیەکی زۆرت دەگەڵ کردووم، ئەوەی تۆ بۆ منت کردووە داکوبابم بۆیان نەکردووم، خودا ڕاوەستاوت بکات. من هەرگیز، تا ماوم تۆ لە بیر ناکەم، بە عەمراتم، ئاخۆ دەبێ ئێستا لە کوێ بێ؟ عەلی دۆستی دڵپاک و ئازیزم دەبێ لە کوێ بێ؟

جگە لە چەرکەسییەکان، شەش کەسی پولاندیش لە قاوشەکەماندا بوون، ئەمانە گروپێکی تایبەتی بوون و هەمیشە بە یەکەوە بوون، هێندەی کرابا تێکەڵ بە زیندانییەکانی دی نەدەبوون و پەیوەندییان دەگەڵ خەڵکیدا ئەوەندە کز بوو لە نرخی نەبوودا بوو. پێشتریش باسی ئەوەم کرد بوو کە بە هۆی گۆشەگیری و دوورەپەرێزیان لە زیندانییانی ڕووس، بێزراو بوون. ئەمانە زۆر هەستیار و بە گومان و حولحولی تەبیعەت و دەمدەمی مگێز و شپرزە بوون. ژمارەیان شەش کەس بوو، دوانیان خوێنەواربوون کە پاشان بە درێژایی لەم سەربوردەدا باسیان دەکەم، لە ئاخروئۆخری ماوەی زیندانییەکەمدا،

هەندێ جار کتێبم بە ئەمانەت لەو دوانە وەردەگرت. کە یەکەم کتێبی ئەوانەم خوێندەوە، کارێکی دەروونی سەیری تێکردم، پاشتر دێمە سەر باسی ئەو هەستە سەیرانەی کە لە لام دروست بوون، هەرچەندە وەکو ڕۆژی ڕوون لە لام عەیانە کەم خوێنەر وەکو پێویست لەو هەستانەی من ناگەن، چونکە هەندێ شت هەیە مرۆڤ تا بە خۆی نەیجەڕبێنێ بە ئاسانی لێی تێناگات. ئەوەی دەمەوێ لەم بارەیەوە بیڵێم ئەوەیە مەحرومیەت لە لەزەتە فیکری و مەعنەوییەکان زۆر قورستر و دژوارترە لە مەحرومیەت و ئازاری جەستەیی.

ڕاستە کەسێکی عەوام و دێهاتی کە دەخرێتە زیندان، لە ماڵومنداڵ و کەسوکار و ئازیزانی دادەبڕێت، بەڵام لە کۆمەڵگە و ژینگەکەی خۆی دانابڕێت، لە هەمان کۆمەڵگەدا و بگرە لە کۆمەڵگەیەکی باشتر و پێشکەوتووتردا دەگیرسێتەوە و خۆی دەبینێتەوە. بەڵام ئەو پیاوە ڕۆشنبیر و خوێنەوارەی کە هەمان حوکم و سزای کابرای عەوام دەدرێت، ئازارەکەی زۆر قورسترە، جگە لەوەی لە ماڵومنداڵ و کەسوکار و ئازیزانی خۆی دادەبڕێت، لە زۆر شتی دیکەش مەحرووم و بێبەش دەبێت. دەبێ دەست لە هەموو عادەتێکی خۆی، لە هەموو سەرچاوەیەکی هزری خۆی کە بەشێکە لە ژیانی، بشۆرێت و بە ناچاری بۆ ئاستێکی نزمی ئەوتۆ بێتە خوارەوە کە پێی ڕازی نییە. یانی مێشکی خۆی بە مردنی بەرەبەرە بسپێرێت و خۆی بە هەڵمژینی هەوایەکی دی ڕابهێنێ، ئیدی لە ماسییەک دەچێت لە ئاو دەرهێنرابێ و فڕێ درابێتە سەر لمەلانێک و کەوتبێتە هەلەکەسەما. ئیدی ئەو حوکم و سزایەی بە پێی یاسا بۆ ئەم دوو جۆرە تاوانبارە یەکسانە، بۆ کابرای خوێنەوار دە ئەوەندە کابرای عەوام ناخۆش و بەئازارە. ئیدی ئەمە حەقیقەتێکی حاشا هەڵنەگرە، هەرچەندە تەنیا باسی ئەو لایەنە مادیانەمان کرد کە دەبێ دەستیان لێ بشوات.

پۆلاندییەکان یەک گروپ بوون و پێکەوە دەژیان، لە نێو هەموو زیندانییەکاندا، تەنیا دەگەڵ زیندانییەکی جولەکەدا بەینیان خۆش بوو، بۆیە خۆشیاندەویست چونکە پیاوێکی قۆشمە و حەنەکچی بوو، نوکتەی بۆ دەگوتن و دەیهێنانە پێکەنین و خەمی دەڕەواندنەوە. بەهەرحاڵ ئەم جولەکەیە وێڕای ئەوەی هەموو زیندانییەکان قەشمەریان پێدەکرد و پێیان ڕادەبوارد، بە شێوەیەکی گشتی پیاوێکی خۆشەویست و ڕۆحسووک بوو. ئەمە تاقە جولەکە بوو لە ناوماندا. ئێستاش کە بیرم دەکەوێتەوە خۆم لەبەر پێکەنین ناگرم. هەرچەند سەیرم دەکرد ڕێک (یانکل)ە جووی قارەمانی چیرۆکی تاراس بوڵبای (گۆگۆل)م بیردەکەوتەوە کە کاتێ خۆی ڕووت دەکردەوە تا دەگەڵ ژنەکەیدا جووت ببێ، ڕێک لە فەرخەمریشک دەچوو. جا بە ڕاستی لێکچوونێکی سەیر لە نێوان ئەشعیا فومیچ (ئەمە ناوی جولەکەکەی لەمەڕ خۆمان بوو) و فەرخەمریشکی پەڕوباڵ هەڵوەریودا هەبوو، دەتگوت دوو لەتی یەک سێون. ئەشعیا فومیچ تەمەنی هەبوو، نزیکەی پەنجا ساڵێک دەبوو، کورتەباڵایەکی ڕیوەڵە بوو، فێڵبازێکی زۆر گەوج، فشەکەر و خۆهەڵکێشێکی فرە ترسنۆک بوو. دەموچاوی یەکپارچە چرچولۆچ بوو، گۆنا و تەوێڵی پڕ بوون لە شوێنەواری خاڵکوتان. هەرچەندە تەمەشای بە ژنوباڵا و جەستەی وردیلەیم دەکرد، نەمدەتوانی باوەڕ بکەم کە ئەم کابرایە چۆن بەرگەی شەست دانە شەلاقی گرتووە و نەمردووە. تاوانی کوشتنی لەسەر ساغ بوو بووەوە. ئەمە ڕەچەتەیەکی دکتۆری لە گیرفاندا بوو کە چەند جولەکەیەکی دی یەکسەر دوای خاڵکوتانەکەی، بۆیان وەسف کرد بوو. گوایە ئەو هەتوانەی لەم ڕەچەتەیەدا نووسرا بوو، بە کەمتر لە دوو هەفتە جێ زامەکانی ساڕێژ دەکردەوە، بەڵام ئەشعیا فومیچ نەیوێرا بوو ئەم هەتوانە بەکار بێنێ. چاوەڕوانی دەکرد بیست ساڵی

حەپسەکەی تەواو بکات و لەو دەڤەرەدا بگیرسێتەوە ئەوجا هەتوانە شفابەخشەکەی بەکاربێنێ. پێیدەگوتم: "ئەگەر ئەم هەتوانە بەکار نەیەنم ناتوانم ژن بێنم، خۆ هەر چۆنێ بێ دەبێ ژن بێنم". ئیدی بووین بە دۆست. هەمیشە ڕووخۆش، بەکەیف و بەدەماخ بوو. لەوە نەدەچوو ژیانی زیندانی زۆر بە لاوە ناخۆش بێت، ئەم پیاوە پیشەی زەڕنگەری بوو، چونکە جگە لەو هیچ زەڕنگەرێکی دیکە لە شارەکەماندا نەبوو، ئیشی زۆر بوو و بازاڕی گەرم بوو، داخوازییەکی زۆر لەسەر ئیشەکانی هەبوو و فریا نەدەکەوت، بۆیە لە بێگار عەفو کرا بوو. وەکو هەر جولەکەیەک بەسوود قەرزی بە زیندانییەکان دەدا، تا شتێکیان بە بارمتە لا دانەنا با قەرزی نەدەدانێ. ماوەی قەرزدانەکەشی تەنیا یەک هەفتە بوو. لە پێش مندا هاتبووە ئەم زیندانە و یەکێک لە پۆلاندییەکان بۆی گێڕامەوە کە بە چ شکۆیەکەوە هاتبووە زیندان، ئەمە حیکایەتێکی دوورودرێژی هەیە و پاشان کە دێمەوە سەر ئەشعیا فومیچ دەیگێڕمەوە.

زیندانییەکانی دیکەی قاوشەکەمان بریتی بوون لە چوار کەس لەو یاخییانەی کە سەر بە ئایینزاکەی کابرای پیرەمێری خەڵکی ستارودوب بوو، لەگەڵ دوو یان سێ کەسی خەڵکی ڕووسیای بچووک کە هەموویان خەڵکی گرژومۆو عەبوس بوون. لەگەڵ گەنجێکی بیستوسێ ساڵان دەموچاو چکۆلەی کەپوو باریکی دەندووکدالاشیدا کە هەشت کەسی کوشتبوو، لەگەڵ گروپێکی تەزویرچی پارەوپولدا کە یەکێکیان لێبۆکی ژوورەکەی ئێمە بوو، لەگەڵ کۆمەڵە کەسێکی دیکەی سەرتاشراوی، سەروچاو شێواوی بەغیل و بوغزن و خەمبار و دڵتەنگ کە بە ڕقوکینەوە دەیانڕوانییە هەموو ئەوانەی دەوروبەریان و ئامادە نەبوون قسە دەگەڵ کەسدا بکەن و بە درێژایی ساڵانێکی زۆر ئەوە پیشەیان بوو. هەر هەموو

ئەم سیمایانەم، لە یەکەم ڕۆژی سامناکی زیندانییەکەمدا وەکو تابۆ و تارمایی بەدی کرد، زیندانی چی، ژینگەیەکی بۆگەن و دووکەڵاویی و بەدبۆ و پڕ لە جنێوی سووک و بازاڕی و قەرقەشە و دەمبۆڵە و تەوهینی ژەهراوی و قاقا و پێکەنینی تەوسەئامێز و زرەی زنجیر و کەلەپچە. لەسەر تەختە خەوێکی ڕەقوتەق و بێڕایەخ ڕاکشام، چاکەتەکەم کرد بە سەرین و لە ژێر سەرم دانا (هێشتا سەرینم وەرنەگرتبوو) و پاڵتۆکەم بەخۆمدا دا. بێهودە هەوڵم دا خۆم و ئەم ژینگە تازەیە بە خەوتن فەرامۆش بکەم. ژیانی تازەم لەم ساتەوە دەستی پێدەکرد و ئاییندەش شتی ئەوتۆی پێبوو کە نە بیرم لێکردبووەوە و نە خەیاڵ.

«٥»

مانگی یەکەم

١ـ٢

دوای سێ ڕۆژ، ئەمرم پێکرا کە دەگەڵ زیندانییەکانی دیکەدا بۆ کار و بێگار بچمە دەرێ. تاکو ئێستاش ئەو ڕۆژەم بەڕوونی لە بیرە، هەرچەندە ئەگەر دەگەڵ بارودۆخی گشتیمدا بەراورد بکرێ، شتێکی تایبەتی تیا نەبوو. بەڵام ئیدی هەست و سەرنجی بەرایيم بوو: لەو ساتەدا زۆر بەدیقەت و بەتاسەوە تەمەشای هەموو شتێکم دەکرد. هەڵبەتە ئەو سێ ڕۆژە دژوارترین ڕۆژانی زیندانیم بوو. بەڵام لە دڵی خۆمدا دەمگوت: "ڕۆژانی سەفەر تەواو بوو. ئەوا ئیدی گەیشتمە ئەم تاراوگە و گرتووخانەیەی کە دەبێ ساڵانێکی زۆری تێدا بەسەر بەرم. لەمە بەدوا دەبێ لێرە، لەم کاولەدا بژیم. ئێرە دەبێت بە ماڵم. بە دڵی تەنگ و دەروونی لێوانلێوی ژان و گومانەوە خۆم بەم ماڵەدا دەکەم. کێ دەزانێ چ پێشهاتێک دێتە ڕێم؟ لەوەیە دوای ساڵانێکی زۆر، کاتێ کە لێرە دەرم دەکەن، پێم ناخۆش بێت، بیری ئێرە بکەم!" هەندێ جار

پیاو کە پەی بە دژواری و گەورەیی کڵۆڵی خۆی دەبات، هەست بە قورسی ئەو بەڵا و نەگبەتییە دەکات کە بەرۆکی گرتووە، لەزەتێکی زۆر دەبینێ.

جا من کە بیرم لەوە دەکردەوە لەگینە ئەو ڕۆژەی کە ئێرە بەجێدێڵم، پێم ناخۆش بێت، بیری ئێرە بکەم، زۆر دەترسام. ئیدی لەو ساتەوە ئەوەم لا چەسپی کە "مرۆڤ حەیوانێکە لەگەڵ هەموو شتێکدا ڕادێ" ئەم پێناسەیە بە ڕادەیەک پڕ بە پێستی مرۆڤە کە ئەقڵ نایبڕێ، بەڵام ئەوە هەمووی خەیاڵپلاوی بوو، ڕۆژگار بڕیاری لەسەر دەدا و ساغی دەکردەوە، کاری ڕۆژگار و ئایندە بوو، واتە ئاییندەم هێشتا نادیار بوو. بەڵام ئێستام، ژینگە تازەکەی دەوروبەرم ترسناک بوو، دژایەتی دەکردم، یان بە لای کەمەوە من وام دەبینی، هاوڕێ تازەکانم، هاوزیندانییەکانم بە دڕدۆنگی و گومانەوە لێیان دەڕوانیم، فزوڵیانە چاودێری هەموو هەڵسوکەوتێکیان دەکردم، مامەڵە و ڕەفتاریان دەگەڵ مندا، دەگەڵ کۆنە (نەجیبزادەیەکدا) کە تازە کەوتبووە ناویان و دەبوایە لە ئێستاوە ببێ بە ئەندامێکی کۆمەڵگەکەی وان، زۆر ڕەق بوو، بگرە پڕ لە کەرب و کینەش بوو، ئەمەم زۆر لەبەر گران بوو، بە ڕادەیەک عەزابی دەدام، کە پڕ بە دڵ حەزم دەکرد بچم بۆ کار، تا بە چاوی خۆم ڕادەی کڵۆڵی خۆم ببینم، تا منیش وەکو ئەوانی دی بژیم، ببم بە یەکێک لەوان، بە زووترین کات ببم بە هاودۆزەخی ئەوان. لە سەرەتادا زۆر شتم نەدەبینی، لە زۆر بویەر و ڕووداوان تێنەگەیشتم: بۆ نموونە نەمدەتوانی دوژمنایەتی و دۆستایەتییان لێکدی جیا بکەمەوە. بەڵام هاوخەمی و هاودەردی و هاوسۆزی هەندێ لە زیندانییەکانی دەوروبەرم سێبوریان بە دڵەی خەمناکم بەخشی و ورەیان بەرز کردمەوە. یەکێک لەوانە ئاکیم ئاکیمیچ بوو، کە لە هەر هەموویان میهرەبانتر و دڵسۆزتر بوو، لە

ڕادەبەدەر مدارای دەکردم. هەروەها چەند کەسێکی دیکەی باش و میهرەبانم لە نێو ئەو خەڵکە گرژ و پەستومۆنەدا بەدی کرد. لە دڵی خۆدا گوتم: "لە هەموو شوێنێکدا خەڵکی باش و خراپ هەن! کێ دەزانێ، ڕەنگە هەندێک لەوانەی لێرەن. لە خەڵکانی دەرەوەی ئێرە، یانی دەرێی ئەم زیندانە خراپتر نەبن." هەرچەندە ئەو قسەیەم بۆ خۆ دەکرد، بەڵام دڵنیا نەبووم تا چ ڕادەیەک دروستە! ناسینی بەشەر کارێکی ئاسان نییە! بۆ نموونە لە نێو زیندانییەکاندا یەکێک هەبوو نێوی سوشیلوف بوو. هەرچەندە ئەم پیاوە بەردەوام لەگەڵ مندا بوو، بەڵام تا ماوەیەکی زۆریش وەکو پێویست نەمناسی. هەرچەند باسی باش و خراپ دێتە گۆڕێ، یەکسەر ئەوم بیر دەکەوێتەوە. سوشیلوف، خزمەتکاری من بوو، خزمەتی دەکردم، هەروەها زیندانییەکی دیکەش بە نێوی ئۆزیب خزمەتی دەکردم، هەر لە یەکەم ڕۆژی زیندانمەوە ئاکیم ئاکیمیچ بۆی دەست نیشان کردم و هانی دام کە وەکو ئاشپەزی تایبەتی لای خۆم ڕایگرم. ئیدی بەڵێنی دا، هەر کاتێ کە خواردنی زیندانم بە دڵ نەبوو، یان توانای ئەوەم هەبوو لە کیسەی خۆم خواردنی تایبەتی دروست بکەم، مانگانە خواردنم بۆ ئامادە بکات. ئۆزیب یەکێک بوو لەو چوار ئاشپەزەی کە زیندانییەکان لە نێو خۆیاندا بۆ هەردوو موبەقەکەیان هەڵبژارد بوون. بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێم کە ئەم ئاشپەزانە ئازاد بوون لەوەی ئەم کارە قەبووڵ یان ڕەفز بکەن، هەروەها بۆیان هەبوو، هەر کاتێ حەزیان کردبا واز لەم کارە بێنن. ئەمانە بۆ بێگار و سوخرەکاری نەدەبران، ئیشوکاریان نانکردن و خواردن و شۆربا لێنان بوو. زیندانییەکان بە مانەیان دەگوت (کەیبانۆ)! هەڵبەتە مەبەستیان لە بەکارهێنانی ئەو زاراوەیە تەوسوتوانج نەبوو، چونکە زیرەکترین و دەستپاکترین زیندانییان بۆ ئەم کارە هەڵدەبژێردران، بەڵکو هەر بۆ گاڵتەوشۆخی ئەو ناوەیان

لێنرابوو. ئەوانیش هەرگیز بەم نازناوە قەڵس نەدەبوون. ئۆزیب بەردەوام بە کەیبانۆی زیندان هەڵدەبژێردرا و هەڵدەبژێردرایەوە، ئەویش بە دڵ و بە گیان ئەم کارەی دەکرد و مەگەر زۆر بێزار و بێتاقەت بوایە، یان هەندێ جار کەڵکەڵەی قاچاغی مەشرووبی بکەوتایەتە سەر و دەرفەتی بۆ ڕەخسابا، دەنا دەستبەرداری ئەم کارەی نەدەبوو. هەرچەندە لەسەر قاچاغ و قاچاغچیاتی حوکم درابوو، بەڵام لە پاکی و دروستکاری و ئابڕوومەندیدا کەموێنە بوو، وێڕای ئەمەش لە ڕادەبەدەر ترسنۆک بوو، زۆر لە شەلاق دەترسا، هەمیشە و هەرچییەکی کردبا، شەلاقی لەبەر چاو بوو. کابرایەکی هێدی و هێمن و بێوەی بوو، لەگەڵ خەڵکیدا خۆشڕەفتار و مامەڵە نەرم بوو، دەگەڵ کەسدا بە شەڕ نەدەهات. سەرباری هەموو سلۆکی و ترسنۆکییەکی، هەر دڵی بە قاچاغ و قاچاغچیاتییەوە بوو، بە خۆی نەدەوەستا، بە دڵ شەیدا و دڵبەندی قاچاغچیاتی بوو. وەکو هەموو ئاشپەزەکانی دیکە قاچاغچیاتی مەشرووباتی دەکرد، بەڵام دەستکەوتی زۆر لە گازین کەمتر بوو، چونکە نەیدەوێرا بە بەردەوامی هەمان ڕیسکی گازین بکات. من بەینم دەگەڵ ئۆزیبدا زۆر خۆش بوو.

هەڵبەتە خواردنی تایبەتی زۆری تێنەدەچوو، یانی مەرج نەبوو پیاو زۆر دەوڵەمەند بێ ئەوجا بتوانێ خواردنی تایبەتی بۆ خۆی فەراهەم بکات: خواردنە تایبەتیەکەی من مانگانە نزیکەی یەک ڕۆبڵی تێدەچوو، هەڵبەتە بێجگە لە نان کە ئیدارەی زیندان دەیاندایێ، هەندێ جار، بە تایبەتی کە برسێتی زۆری بۆ دێنام، وەکو هەر زیندانییەک شۆرباکەی زیندانم دەخوارد، شۆربای کەلەرم بوو، هەرچەندە لە سەرەتاوە دڵم لەم شۆربایە تێکەڵ دەهات، بەڵام پاشان بە تەواوەتی لەگەڵی ڕاهاتم. گۆشت لە سیبیریا زۆر هەرزان بوو، ڕۆژی نیو

کیلۆیەکم گۆشت دەکڕی، هەردوو کۆبیکێک لەسەرم دەکەوت. ئەو سەربازە نوقستانانەی کە بۆ چاودێری، لە قاوش و ژوورەکاندا دانرا بوون، ڕۆژانە بۆ بازاڕ دەڕۆیشتن و هەر زیندانییەک پێویستی بە هەرچییەک بوایە بۆیان دەکڕی و بۆیان دێنایەوە. ئەم کارەیان بەبێ بەرانبەر دەکرد، مەگەر یەکێک ناوبەناو بە خوایشتی خۆی بەخشیشێکی زۆر کەمی پێدابان، ئەو کارەیان لەبەر خاتری ئاسوودەیی خۆیان دەکرد، نەیاندەویست سەریەشە بۆ خۆیان چێ بکەن، چونکە ئەگەر ئەو کارەیان نەکردبا، ژیانیان لە زیندانەکەدا لێدەکرا بە دۆزەخ. تووتن و چای و گوشتیان بۆ زیندانییەکان دەکڕی، یانی جگە لە مەشرووب، ئیدی هەر پێویستییەکی ترت پێڕاسپاردبان، بۆیان جێبەجێ دەکردی، کەسیش ئەو داوایەی لێنەدەکردن.

ئوزیب، چەندین ساڵ بەو دەقەوە لەگەڵم مایەوە، ڕۆژانە تویژاڵە گۆشتی بۆ سوور دەکردمەوە، بەڵام چۆنی سوور دەکردەوە، ئەمە نهێنی تایبەتی خۆی بوو. لە هەمووی سەیرتر من بە درێژایی ئەو ماوەیە دوو کەلیمە قسەم دەگەڵی نەکرد: چەند جارێک ویستم قسەی دەگەڵ بکەم، بەڵام پێدەچوو نەتوانێت قسە دەگەڵ کەسدا بکات. هەر پرسیارێکت لێکردبا، بزەیەکی بە ڕوودا دەدایەت و لە کورتی دەیبڕییەوەو بە نا یان بە بەڵێ وەڵامی دەدایتەوە. بەڕاستی پیاوێکی سەیر بوو، بە کەلەش هەرقلێک بوو لەو گۆڕە، بە ئاوەز منداڵێک بوو حەوت ساڵان.

(سوشیلوف)ش یەکێک بوو لەو کەسانەی کە خزمەتیان دەکردم، ئەم پیاوە خۆبەخۆ، بەبێ ئەوەی من پێی بڵێم یان ڕووی لێبنێم خووی بە منەوە گرتبوو، خۆیشم نازانم کەی ئەرکی خزمەتکردنی منی لە ئەستۆ گرت. ئیشی سەرەکی ئەوە بوو کە جلەکانی بۆ دەشۆردم. جا بۆ ئەم مەبەستە، واتە بۆ کوڵ و کانی. لە ناوەڕاستی حەساری

زیندانەکەدا ئەستێڵێک هەبوو، زیندانییەکان لە دەوری خڕ دەبوونەوە و جلەکانیان لە جۆرنەی دەوڵەتیدا دەشۆرد. سوشیلوف، جگە لە شۆردنی جلەکانم، کۆمەڵێک وردە خزمەتی دیکەشی دەکردم: کتریبەکم هەبوو ئاوی بۆ گەرم دەکردم، بە ڕاست و بە چەپدا هەڵدەسووڕا، هەر کارێکم پێبسپاردایە بۆی ئەنجام دەدام، هەر پێویستییەکم هەبوایە خێرا جێبەجێی دەکرد، هەر کاتێ چاکەتەکەم دڕابا یان هەڵتەقیبا بۆی دەدرومەوە، مانگی چوار جار پێڵاوەکانی بۆ بۆیاخ دەکردم. زۆر بەپەرۆشەوە ئەم کارانەی ئەنجام دەدا و بە ئەرکی سەرشانی خۆیی دەزانی. بە کورتی ژیانی خۆی وەقفی خزمەتی من کرد بوو، چارەنووسی خۆی بە چارەنووسی منەوە بەستبوو، خۆی لە هەموو کاروبارێکی من هەڵدەقورتاند و خۆی بە خاوەنی هەموو کاروبارێکم دەکرد. قەت بە بیریدا نەدەهات بۆ نموونە پێم بڵێ: "ئەوەندە کراسەت هەیە، چاکەتەکەت دڕاوە"، بەڵکو دەیگوت: "ئەوەندە کراسەمان هەیە، چاکەتەکەمان دڕاوە." ئیدی لە ڕادەبەدەر پابەندی من بوو بوو، پێموایە من بوو بووم بە نموونە و ئایدیالی بەرزی هەموو ژیانی. ئەم پیاوە هیچ کاروپیشەیەکی دەستی بەڵەد نەبوو، هەموو دارونەداری دنیای بریتی بوو لەو چەند قروشە کەمەی کە من ناوبەناو دەم دایە، کەچی هەمیشە بەوە ڕازی بوو کە دەمدایە. یەکێک بوو لەو کەسانەی کە بەبێ خزمەتی خەڵکی نەدەژیا. لەوە دەچوو بۆیە هۆگری من بووبێ، چونکە لەوانی دی بە لوتفتر بووم دەگەڵی و کرێیەکی باشترم دەدایە. سوشیلوف یەکێک بوو لەوانەی کە هەرگیز ناتوانن پارەیەک بە دەست بێنن یان ئەگەر بە دەستی بێنن بتوانن بە ڕێکوپێکی کاروباری خۆیانی پێڕایی بکەن، سوشیلوف یەکێک بوو لەو بابەتە خەڵکانەی کە قومارچییەکان بە کرێیان دەگرتن کە بە درێژایی شەو لە ڕاڕەوەکەدا پاسەوانی بکەن و گوێ هەڵخەن و

هەر کە گوێیان لە سرتەوسرپە و ورتە و خشپەیەک بوو کە نیشانەی هاتنی مێجەر بێ، خێرا قومارچییەکان ئاگادار بکەنەوە تا فریای خۆیان بکەون و دوکانی قومارەکەیان بپێچنەوە و خۆیان بکەنە خەو. ئەمانە بۆ شەوێکی تەواو پێنج کۆپیکیان کرێ وەردەگرت. خۆ ئەگەر شەوێک بە ڕێکەوت مەفرەزەی تەفتیش قومارچییەکانی غافڵ گیر کردبا، پاسەوانەکە پێی نەزانیبان، ئەوا نەک هەر ئەو پێنج کۆپیکەشیان نەدەدایە، بەڵکو دارکارییەکی باش دەکرا و تێهەڵدانێکی زۆریشی دەخوارد. ئەوەی ئەم جۆرە خەڵکانە جیا دەکاتەوە ئەوەیە زۆر بێڕوو، کەمنموود و بێسەنگ و پێگەی کۆمەڵایەتیین، لە هەموو شوێن و کاتێکدا بە دەرەجەی دووەم و سێیەم دێن. ئیدی ڕەنگە بە دەستی خۆشیان نەبێ، لە خەڵقەتەوە واهێن.

سوشیلوف، بەشەرێکی زۆر بەستەزمان و داماو بوو، کە سەیرت دەکرد هێندە سڵ و سلۆک بوو دەتگوت تازە یەکێک لێی داوە و غەدری لێکردووە، ئیدی وا دروست بوو بوو. بەڵام هیچ کەسێک لە قاوشەکەی ئێمەدا ڕێی بە خۆی نەدەدا پەنجەیەکی تێوەبدات، هەمیشە دڵم بە حاڵی دەسووتا، بەخۆیشم نەمدەزانی بۆ بەزەییم پێیدا دەهاتەوە؟ زۆرجار هەوڵم دەدا بیدوێنم، بیهێنمە قسان، بەڵام بێهودە، چونکە قسەی نەدەزانی، خودا خودای بوو ئیشێکی پێ بسپێرم، یان بەپەلە بۆ کارێکی بنێرم، تا لە قسەکردن بخەلەسێ. کابرایەک بوو نە بالابەرز نە بالاکوڵ، نە ناشیرین نە قۆز، نە گەوج نە زیرەک، نە پیر نە گەنج، زۆر زەحمەت بوو پیاو بتوانێ سیفەتێکی تایبەتی بداتە پاڵ، دەموچاوی کەمێک کونج بوو، قژی زەرد بوو، هەرچەند سەیرم دەکرد، سەرم دێنا و سەرم دەبرد لە بابەتی سیروتکین دەچوو، کابرایەک بوو گێلۆکە و حولحولی و بێموبالات و خەمسارد. هەندێ جار زیندانییەکان گاڵتەیان پێدەکرد و تەشەریان لێدەدا چونکە کە بۆ

سیبیریان هێنا بوو لە ڕێگەدا خۆی بە کراسێکی سوور و ڕۆبڵێکی زیو گۆڕی بووەوە. مانای گۆڕینەوە لە قاموسی زینداندا ئەوە بوو کە دوو مەحکووم بە خوایشت و ڕەزامەندی ناوی خۆیان بگۆڕنەوە، هەر یەکەیان سزا و حوکمی ئەویتریان هەڵبگرن. ڕەنگە ئەمە شتێکی سەیر و باوەڕنەکردەنی بێتە بەرچاو، بەڵام ئەمە حەقیقەتێکی بێ چەندوچوون بوو. ئەم باوە کۆنە کە ڕەگوڕیشەی لە دابونەریتانی کۆندا بوو، تاکو ئەو کاتەش کە منیان هاوڕێ دەگەڵ کاروانێک مەحکوومدا هەواڵەی تاراوگەی سیبیریا کرد هەر مابوو. لە سەرەتادا باوەڕم نەدەکرد، بەڵام پاش ئەوەی بە چاوی خۆم ئەو سەودایەم بینی، ئیدی دڵنیا بووم لەو باوە.

جا با بێینە سەر چۆنیەتی ئەم سەودا و ئاڵوویرە: قافڵەیەک لە مەحکوومان بەرەو سیبیریا بەڕێ دەکەوێ. ئەم قافڵەیە هەموو جۆرە مەحکوومێکی تێدایە: هیی وایان هەن مەحکوومن بە بێگارەزیندان (سجن الاعمال الشاقه)، هەندێکیان مەحکوومن بە کارکردن لە کاناندا، هەندێکیان مەحکوومن بەوەی ماوەیەک لە ئۆردوگای دوورخراوان بمێننەوە و هیچی تر، ئەم قافڵەیە لە ڕێگا بۆ نموونە لە دەڤەری (پرم) لا دەدات، لەوێندەر یەکێک لە مەحکوومانی بێگارەزیندان ڕایدەگەیەنێ کە حوکمەکەی خۆی بگۆڕێتەوە. وای دابنێ ئەمە ناوی میخائیلۆفە و بە هۆی تاوانێکی گەورەوە مەحکوومە بە بێگارەزیندان و نایەوێ بۆ ساڵانێکی دووورودرێژ، دوور لە ئازادی، لە زینداندا بژی. ئیدی کەڵکەڵەی ئەوەی دەکەوێتە سەر کە خۆی دەگەڵ کەسێکی تردا بگۆڕێتەوە. دیارە ئەمە پیاوێکی فێڵباز و دنیادیدە دەبێت، دەزانێ کوێ گاڵ دێنێ و کوێ پەموو، دەبێ چ بکات و چ نەکات، چاو بە مەحکوومەکاندا دەگێڕێ، دەیەوێ کەسێکی سادەی ساویلکەی، هێدی و هێمن بدۆزێتەوە کە سزایەکی زۆر سووکتر و کەمتر لەوەی

ئەوی بۆ برابێتەوە، بۆ نموونە مەحکووم بەوە بێ کە لە کانەکاندا کار بکات، یان بۆ چەند ساڵێکی کەم حوکمی بێگارەزیندان درا بێ، یان تەنیا حوکمی دوورخرانەوە درابێ. ئەنجام یەکێک دەدۆزێتەوە، وای دابنێ ئەم نەگبەتە ناوی سوشیلوفە، ئەمە کۆنە مسکێنە و سزاکەی تەنیا دوور خستنەوەیەکی ئاساییە بۆ تاراوگە و هیچی تر، ئەم پیاوە هەزاروپێنج سەد فەرسەخی بە پێیان بڕیوە، بە درێژایی ئەو ڕێگەیە برسی و ماندوو تاقە کۆپێکێکی لە بەرکدا نەبووە و ئێستاش هیلاک و ماندوو و مردوو جگە لەو خواردنە خراپ و بێتامەی کە دەوڵەت بە ئەندامانی کاروانەکەی دەدا، تاقە قرۆشێکی پێنەبوو، پاروە نانێکی پێ بکرێ و بیخوات، جگە لە جلکی ڕەسمی زیندان کە نە لە بای دەپاراست و نە لە سەرما و باران هیچی تری شک نەبرد لەبەری بکات. پارەی نەبوو ناوبەناو پارووە نانێکی بەلەزەتی پێ بکرێت، بۆیە لە پێناوی چەند قرۆشێکدا خزمەتی هەموو زیندانییەکان دەکات، میخائیلۆف دەچێت بە لایەوە، قسەی دەگەڵ دەکات، دۆستایەتی پەیدا دەکەن، لە قۆناغی دواتردا کە لادەدەن، میخائیلۆف دۆستەکەی دەعوەتی خواردنەوە دەکات، سەرخۆشی دەکات. ئەوجا پێشنیاز دەکات کە ناوی خۆیان بگۆڕنەوە، پێی دەڵێت: "من ناوم میخائیلۆفە، مەحکوومم بە بێگارەزیندان، ڕاستە بێگارەزیندانی پێ دەڵێن، بەڵام دەگەڵ زیندانییەکانی دیدا ناچمە زیندانی ئاساییەوە، بەڵکو دەچمە زیندانی تایبەتی، جا چونکە ئەم زیندانە تایبەتییە، بێگومان لە زیندانی ئاسایی باشترە!".

ئەم زیندانی تایبەتە (أحکام خاصە) بەر لەوەی هەڵوەشێنرێتەوە زۆربەی فەرمانبەرانی دەوڵەتی، تەنانەت ئەوانەی شاری پترسبۆرگیش نە ناویان بیست بوو و نە دەیانزانی کەوتووەتە کوێندەر. ئەم زیندانە تایبەتییە کەوتبووە جێیەکی زۆر لاچەپک و

نەدیوتەی یەکێک لە ناوچەکانی سیبیریا و زۆر زەحمەت بوو خەڵکی پێی بزانن. ژمارەی مەحکومانی ئەم زیندانە تایبەتییە زۆر کەم بوو (لە کاتی مندا لە هەفتا کەس تێنەدەپەڕی). پاشان زۆر کەسم بینی کە لە سیبیریادا کاریان کرد بوو، شارەزای تەواوی سیبیریا بوون و ساڵانێکی زۆریان لەوێندەر بەسەر برد بوو، کەچی نە دەیانزانی (زیندانی تایبەتی) چییە و نە ناویان بیستبوو. لە یاسای تاواندا تەنیا بە پێنج شەش دێڕێک ناوی هێنرا بوو: "لە زیندان بەشێکی تایبەتی بۆ تاوانبارانی زۆر ترسناک دادەنرێ، تا ماوە و جۆری حوکم و سزا و بێگاری توندتریان بۆ دیاری بکرێت.. هتد). زیندانییەکان بە خۆشیان هیچ شتێک دەربارەی ئەم زیندانە تایبەتییە نازانن: ئاخۆ ئەبەدییە یان کاتییە؟ ئەوی ڕاستی بێ ماوەی حوکمی زیندانی تایبەتی دیار نییە، ئیدی ماوەیەکە تا (ئەو ڕۆژەی کە ماوە و جۆری حوکم و سزای توندتر ڕێک دەخرێ) درێژە دەکێشێت، یانی ئەوسەری دیار نییە، ئیدی نە سوشیلوف و نە هیچ یەکێک لە ئەندامانی کاروان و قافڵەکە و نە میخائیلۆف بە خۆیشی سەریان لە مانای ئەو دوو وشەیە دەرنەدەچوو، بەڵام میخائیلۆف بە حوکمی گەورەیی و ترسناکی تاوانەکەی و بە گوێرەی ئەو سزایەی بۆی بڕابووەوە کە بریتی بوو لە 3-4 هەزار جەڵد وێنایەکی دەربارەی چۆنیەتی و پێکهاتەی ئەو زیندانە تایبەتییە هەبوو. بێگومان بۆ شوێنێکیان نەدەنارد کە بە دڵی ئەو بێت، بەڵام سزاکەی سوشیلوف سووک بوو، تەنیا دوورخستنەوە بوو بۆ یەکێک لە تاراوگەکان، یانی لە چاو سزاکەی میخائیلۆفدا هیچ نەبوو. میخائیلۆف کۆز و شەشی بوو، ڕێوی بە پیرییەوە هاتبوو، مردوو لەوەی پاکتر دەشۆردرێ؟ خێرا لە هاوڕێکەی دەپرسێت: "حەز دەکەی ناوەکانمان بگۆڕینەوە؟ سوشیلوفی بەلەنگاز و مەستە، کابرایەکیساویلکە و دڵپاکە، کە دەبینێ میخائیلۆفی هاوڕێی ئەو

هەمــوو چــاکەیەی دەگەڵ دەکــات، مەی دەرخــوارد دەدات و پــارەی دەداتــێ، ئەوەنــدە لە خەمــی ئەودایە و پێــی ڕادەگــات ئیــدی لە ڕووی وەفــاداری و نمەکناســـییەوە لە ڕوو دادەمێنـــێ و بە تەقە دەکەوێ و نــاتوانێ داواکەی ڕەفــز بکــات. هەروەهــا لە زینــدانییەکانی دیــکەی ژنەوتبــوو کە نــاو گــۆڕینەوە ئاســاییە و زینــدانییانی دیــکەش ئەم ســەودایەیان کــردووە، بــۆیە ئەگەر ئەویــش ئەمە دەگەڵ هاوڕێکەیــدا بکات نە عەیبە و نە شــەرمە. ئیدی بەمجۆرە ئەو دوو پیاوە بۆ خۆ دەســازێن و ڕێــک دەکەون. میخــائیلۆفی فێڵبــاز نــاوی هــاوڕێکەی بە کراســێکی ســوور و ڕۆبڵێکی زیــو دەکرێت و سوشــیلوف بە شــایەدی چەند شــایەدێک کــراس و ڕۆبڵێــک وەردەگرێت و مامەڵەکەیــان ســەر دەگرێت. بۆ سبەینێ سوشــیلوف وە ئاگــادێتەوە و سەرخۆشــی بەری دەدات، بەڵام هــاوڕێکەی دیســان مەی دەرخــوارد دەداتەوە و ئەویــش دیســــان بە تەقە دەکەوێ و نــاتوانێ مــامەڵەکە ڕەفــز بکــات، ئیــدی سوشــیلوف چەشــە دەبێت و لە پێشــدا بــایی ڕۆبــڵەکە دەخــواتەوە و زۆری پێناچێت کراســەکەش بۆ مەی دەفرۆشێت. هەنگێ میخــائیلۆف پێــی دەڵێت: "ئەگەر بە تەمــای ژێــوان ببیــتەوە و نکــۆڵی لە مــامەڵە و سەوداکەمان بکەیت، پارە و کراسەکەم بدەوە." سوشیلۆف ڕۆبڵی زیو لە کــوێ بێنــێ. خــۆ ئەگەر ڕۆبــڵەکە ڕەت نەکــاتەوە، ئەوا ئەنــدامانی کــاروانەکە ناچــاری دەکەن. زینــدانییەکان حەز نــاکەن پیــاو لە بەڵێنــی خــۆی ژێــوان ببێــتەوە، بــۆیە سوشــیلوف لەســــەرێتی قســــەی خــۆی بباتەسەر و وا وەیلا بە حــاڵی ئەگەر قسەی خۆی نەبــاتە سەر، ئیدی ئەوەندەی تێ هەڵدەدەن دەی گەیەننە حاڵی مەرگ، لەگینە بشیکوژن.

چــونکە ئەگەر زینــدانییەکان تەنیــا بــۆ تــاقە جارێــک ڕێگە بــدەن ئەو جۆرە ســەودایە، ســەودای نــاو گۆڕینەوە هەڵبوەشێنرێتەوە، ئیدی ئەم سیستەمی ناو گۆڕینەوەیە لە بناغەوە هەڵدەوەشێتەوە و بە تەواوەتــی

لەناو دەچێت، جا ئەگەر پیاو بتوانێ لە قەول و بەڵێنی خۆی پاشگەز ببێـــتەوە و پـــاش ئەوەی پـــارەکە و وەردەگرێـــت، مـــامەڵەکە هەڵوەشـــێنێتەوە، ئیـدی کـێ پابەنـدی شـەرت و بەڵێنـان دەبێـت؟ مەسـەلەکە لە نـۆڕین و دیـدگای زینـدانییەکانەوە، مەسـەلەی مەرگ و ژیانە، پەیوەندی بە هەموویانەوە هەیە، بۆیە نـاتوانن نەرمـی بنوێنن و سازشـی لەسـەر بـکەن. سوشـیلوف ئەنجـام بـۆی دەردەکەوێ کە بە هـیچ جـۆرێ نـاتوانێ پاشـگەز ببێـتەوە یـان خـۆی بـدزێتەوە، سـوور دەزانێ هیچ شتێک لەو داوەی دەرباز ناکات کە تێی کەوتووە، بۆیە بە ناچـاری مـل دەدات. هەنگـێ سـەودایەکە لە سەرانسـەری کـاروانەکەدا دەنگ دەداتەوە و بڵاودەبێتەوە، خۆ ئەگەر گومان و ترسی ئەوە پەیدا ببێ کە یەکێک خەبەریـان لێبدات، هەنگـێ دەمـی کـابرای گومـانلێکراو چەور دەکـرێ و بە بەرتیـل بێـدەنگ دەکرێـت، ئیـدی چـی لەوانە، میخـائیلۆف یـان سوشـیلۆف، کامیـان بـۆ زینـدانی تـایبەتی دەبـرێن بـا ببـرێن ئەمە کەی کێشـەی ئەوانە. ئەوانە مەی خۆیـان خـواردووەتەوە، بەرتیلـی خۆیـان وەرگرتـووە، ئیدی مەگەر گڵ ئەو نهێنییەیـان لە زار بژنەوێ. لە قۆناغی دووەمدا، زیندانییەکان سـەرژمێر دەکرێن، ناویـان دەخـــوێنرێتەوە و چێــک دەکــرێ . کە بـــانگی میخـــائیلۆف بکرێـــت، سوشـــیلۆف وەڵام دەداتەوە: بەڵـێ! ئەگەر سوشـــیلۆف بانــگ بکــرێ، میخـائیلۆف بەرسـڤ دەداتەوە: بەڵـێ! ئیـدی کـاروان وەڕێ دەکەوێ، کەس نە لە دوور و نە لە نزیک باسی ئەو سەودا ژێراوژێر و نهێنییە ناکـات، وەک ئەوەی هـیچ شـتێک ڕووی نەدابێت. کە کـاروان دەگـاتە توبولسک زیندانییەکان لێکدی جیا دەکرێنەوە، هەر کۆمەڵە بە گوێرەی حـوکم و سـزاکەی خـۆی بـۆ شـوێنێ ڕەوانە دەکـرێ. میخـائیلۆف بـۆ تـاراوگەی موهاجیرنشـین ڕەوانە دەکرێـت و سوشـیلۆفیش لە لایەن کۆمەڵێک پاسەوانی زۆرەوە بۆ زیندانی تـایبەتی وەپێش دەدرێ، بۆی

نییه داوای هیچ بکات یان هیچ نارەزاییەک دەرببڕێ، چونکە بەڵگەی بە دەستەوە نییە، خۆ ئەگەر سکاڵاش تۆمار بکات، ئەم کێشەیە چەندین ساڵ دەخایەنێ و هیچ شتێکی لەم سکاڵایە دەست ناکەوێ، کەس شایەدی بۆ نادات و کەسیش نازانێ شایەدەکان کەوتوونەتە کوێوە، گریمان دۆزرانشەوە، شایەدی بۆ نادەن و خۆیان لە گێلی دەدەن و هیچ ناڵێن. جا ئێستا باسی سوشیلۆفتان بۆ دەکەم کە چۆن بە تاقە رۆبلێکی زیو و کراسێکی سوور خۆی هەرزانفرۆش کرد و بۆ زیندانی تایبەتی نێردرا و بوو بە گەپجاڕی زیندانییەکان. زیندانییەکان لەسەر ئەوە گاڵتەیان پێدەکرد کە ئەو سەودایەی کردووە، هەرچەندە بە شێوەیەکی گشتی ئەو گێلە پیاوانەیان دەبوغزاند کە کارێکی ئاسانییان دەگۆڕییەوە بە کار و بێگارێکی قورس، بەڵکو لەسەر ئەوە گاڵتەیان پێدەکرد چونکە بە نرخێکی زۆر هەرزان، بە کراسێکی سوور و رۆبلێکی زیو، کە نرخێکی یەجگار کەمە، ئەو سەودایەی کردووە. چونکە ئەوانەی ئەو سەودایەیان دەکرد داوای پارەیەکی زۆریان دەکرد (هەڵبەتە زۆر بە گوێرەی دەرامەتی زیندانییەکان). یانی سی چل رۆبلێکیان وەردەگرت، کەچی سوشیلۆف سنعەتەکەی بە رادەیەک رەزیل کرد بوو کە شایستەی گاڵتە پێکردنیش نەبوو.

من و سوشیلۆف ماوەیەکی زۆر پێکەوە ژیاین، یانی بە تەواوەتی هۆگری یەکدی بوو بووین، رۆژێک هات داوای پارەی لێکردم، بە رێکەوت ئەو رۆژە کارەکانی بۆ ئەنجام نەدابووم. بەوپەڕی توندی و دڵڕەقی وەڵامم دایەوە: "تۆ بۆ داوا کردنی پارە ئازایت، بەڵام گوێ بە دەستورەکانم نادەیت". بەراستی کارێکی خراپم کرد، قەت لە خۆم نابورم. سوشیلۆف هەنگێ هیچ وەڵامێکی نەدامەوە، بەپەلە و گوێڕایەڵانە رۆیی تا کارەکەم بۆ ئەنجام بدات، بەڵام لەناکاو گۆڕا،

خەم دای گرت. دوو ڕۆژ بوری، هەر بەو دەقەوە، خەمگین و خەمبار دیار بوو، باوەڕم نەدەکرد بەو ڕادەیە قسەکەم لە دڵ بگرێ. دەمزانی زیندانییەکی دی بە نێوی ئانتوان فاسیلیف، قەرزێکی کەمی لە سەریەتی و پێی لێکردووەتە کەوشەوە و ئێستەرەم ئەو قەرزە ناچیزەی لێدەوێتەوە. لەوەیە سوشیلۆفش شنقڕی پێنەبێ و زاتیش نەکات داوا لە من بکات، ئیدی بانگم کرد و گوتم: "گوێ بگرە سوشیلۆف گیان! پێموایە، بۆیە دەتویست داوای پارە لە من بکەی تا قەرزی ئانتوان فاسیلیف بدەیتەوە، فەرموو ئەوە پارە و بچۆ قەرزەکەی بدەوە و حیسابی خۆتی لەگەڵ پاک بکەوە!" لەسەر تەختەخەوەکەی خۆم ڕۆنیشتبووم. سوشیلۆف بەسەرڕسامی لەبەر دەممدا وەستا، زۆری پێ سەیر بوو کە من بە خۆم دەمەوێ پارەی بدەمێ، لە کاتێکدا هەموو هەقێکی خۆیم دابوویە، بۆیە چاوەڕوانی ئەوە نەبوو تا ماوەیەکی دی هیچی بدەمێ، خۆشی ڕووی نەدەهات ڕووم لێبنێ. سوشیلۆف نیگایەکی ئەو ئەسکەناسەی کرد کە بۆم ڕاگرت بوو، ئەوجا نیگایەکی خۆمی کرد، پشتی تێکردم و لە ژوورەکە وەدەرکەوت. زۆرم پێ سەیر بوو، بەپەلە وەدەرکەوتم و دووی کەوتم، سەیرم کرد لەو دیو قاوشەکەوە سەری ناوە بە حەساری زیندانەکەوە لە درزی بەینی عامود و لەوحەکانەوە دەڕوانێتە دەرێ.

لێم پرسی:

– سوشیلۆف گیان چیتە؟

وەڵامی نەدامەوە. ئەوەی بە لامەوە سەیر بوو ئەوە بوو ڕوندک لە چاوانی قەتیس مابوو. ئەوجا بە دەنگێکی لەرزۆک و بێئەوەی تەمەشای من بکات، گوتی:

– ئەلکساندەر پترۆفیچ، تۆ پێتوایە من بۆ پارە خزمەتی، تۆ دەکەم، بەڵام من، من..!"

بەدەم ئەو قسـەیەوە هێندە بە توندی وەرسـوڕایەوە، کە تەوێڵـی بە توندی کەوت بە دیـواری حەوشـەکەدا و لە هـۆڕژنی گریـانی دا. ئەمە یەکەم جار بوو کە لە زینداندا پیاوێک ببینم بگری. بە هەزار زەحمەت کەوتـمە دڵـدانەوەی و ئاشـتم کـردەوە. ئەگەرچـی لەوە دوا زۆر بە جددیتر و گەرمتر لە جاران خزمەتی دەکردم و پێم ڕادەگەیی، بەڵام بە هەندێ هێمای نادیار و نیشانانی پەنامەکیدا بۆم دەردەکەوت کە لە ناخی دڵییەوە، لێم خۆش نەبووە، ئەو سەرزەنشتە توندەی منی لە بیر نەکـردووە و قەت گەردەنـم ئـازا ناکـات. کەچـی خەڵکـانی دی پێیـان ڕادەبـوارد، سـەریان دەکـردە سـەری و تەشـەریان لێدەدا و جنێویـان دەدایە و هـیچ تـوڕە نەدەبـوو، لێیـان نەدەتـۆرا و بەعـزی دەگەڵ نەدەکـردن و قسـەی لێـدانەدەبڕین. بەڵـێ مەحـاڵە پیـاو مرۆڤێـک بە تەواوەتی و بە دروستی بناسێت، تەنـانەت ئەگەر سـاڵانێکی زۆریـش دەگەڵیدا بژی.

هەر لەبەر ئەوەش بـوو کە زینـدان لە سـەرەتاوە و لە ڕوانـگەی منەوە ئەو مانایەی نەبوو کە دواتر لە لام پەیدا بوو. سەرباری ئەوەی زۆر بەوریـایی سـەرنجی هەر دیـاردە و ڕووداوێکـم دەدا، کەچـی نەمتـوانی پەی بە گەلێـک لەو ڕووداو و پێشـهاتانە بەرم کە پاشـان چاویـان کردمەوە. ئەوانەی کە لە سـەرەتاوە سـەرنجیان ڕاکێشـام بە ڕای من خەڵکانی دیار و بەرز بوون. بەڵام نا من هەڵە بووم. چونکە جگە لە شوێنەوارێکی قورسـی خەمنـاکی ئومێدکوژ هیچی تـری لە دڵ و دەروونمـدا بەجێنەهێشـت. ئەوەی کە پتـر ئەم ئەنجـامگیرییە تـایبەتییەی لە لا چەسـپاندم، دیـدارم دەگەڵ (ئـا، ف)دا بـوو. ئەمە زیندانییەک بوو کە کەمێ پێش من کەوتبووە زیندان، هەوەڵین ڕۆژانـی زیندانی لێکردم بە ژەهری مـار، هێندەی دی ئازارە ڕۆحییەکانی زیاد کـردم و ژیـانی لەبەر چـاو خسـتم. پیسـترین نمـوونەی بـێفەڕی و

دوونییەتی و بچووکی بوو، بە ئاستەمیش سۆز و هەستی مرۆڤانە و شەرم و شکۆ و مەردایەتیی تێدا نەبوو. ئەم گەنجە کۆنەنەجیبزادە بوو (پێشتریش باسم کردووە) سیخوڕی بۆ مێجەر دەکرد، هەر شتێک لە قاوشەکاندا ڕووی دابا و وترابا، کرابا، خێرا دەیگەیاندە مێجەر، چونکە دۆستی گیانی بە گیانی (فدکا)ی نۆکەری مێجەر بوو. ئەمە هەر بە منداڵی خوێندن و قوتابخانە تەرک دەکات، ڕوو دەکاتە سەرسەرێتی و بێئەخلاقی و داوێنپیسی، کە کەسوکار و دایک و باوکی پێدەزانن و دەیانەوێ جڵەوی بگرن، دەگەڵیان دا بە شەڕ دێت، دەتۆرێ و ڕوو دەکاتە پترسبۆرگ، لەوێندەرش لە سەر هەمان ڕەوشی نا پەسەند بەردەوام دەبێت. کە پارەی دێتە تەواو بوون، لە پێناوی پارەدا کۆ لە هیچ تاوان و بوختان و درۆیەک ناکاتەوە. بڕیار دەدات خوێنی دە پیاوی بێتاوان، لە پێناوی پاراوکردنی ئارەزووە حەیوانییە نزمەکانی خۆیدا بکاتە کاسەوە، ئیدی بە جۆرێ لە زەڵکاوی مەیخانە و سۆزانیخانانی پترسبۆرگدا نقوم دەبێ و خۆی دەدۆڕێنێ، کە بەشداری لە پیلانێکی خەتەرناکدا دەکات و کەشف دەبێ و دەگیرێت و حوکم دەدرێ و بۆبێگارەزیندانی سیبیریا ڕەوانە دەکرێت. ئەوە سەرەتای ژیانی ئەو کوڕە بوو.

وەکو گوتم ئەم کوڕە گەنج بوو، وێنای ئەوە دەکرا کە ئەم جەزرەبە ترسناکەی پێی کەوت، بیجوڵێنێ و چاوی بکاتەوە و بە خۆیدا بچێتەوە و برێک خۆی بگرێتەوە و ڕەفتاری بگۆڕێت. بەڵام بەوپەڕی خوێنساردی و خەمساردی، بێ هیچ ترس و دوودڵییەک ملی بۆ ئەم چارەنووسە تازەیەی خۆی دا. تاقە خەمی ئەوە بوو کە ناچار دەبێ کار بکات و بۆ هەتا هەتایە لە کەیف و ڕابواردن و عەیشونۆش و شەهوەترانی بێبەش دەبێت. کە ناوی زیندانی بە باڵادا بڕا، نەک هەر چاک نەبوو، بەڵکو زیاتر ڕووی لە خراپە کرد و پاکانەی بۆ

دوونیەت و نامەردی و بەدئاکارییەکی خۆی دەکرد و دەیگوت: "من کە بە زیندانی بێگار مەحکووم بم، ئیدی هەقی خۆمە بە کەیفی دڵی خۆم بکەم، بێ هیچ شەرم و شوورەییەک بە ئارەزووی دڵی خۆم بکەم و بێدڵی خۆم نەکەم" بەو ئاوایە تەمەشای خۆی دەکرد. هەڵبەتە من لێرەدا وەکو دیاردەیەکی نەشاز و سەیر باسی دەکەم. من چەندین ساڵم لە نێو تاوانکاران و خوێنرێژان و چەقۆکێشان و شەلاتی و سەرسەرییاندا بەسەر برد، بەڵام بە عەمراتم خەڵکی وەکو ئەم کوڕە دوونی و نامەرد و بەدئاکار و نەفسنزم و گوساخم نەبینی. گەنجێکمان لەگەڵدا بوو، کە ئەسڵزادە و نەجیبزادە بوو، ئەمە باوکی خۆی کوشتبوو (پێشتریش باسم کردووە) بەڵام ئەمە لە زۆر رووەوە، لە (ئا. ف) مرۆڤانی تر و نەفسبەرزتر و مەردانەتر بوو. بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە لە زینداندا بووم، (ئا. ف)م وەکو تۆپەڵە گۆشتێک دەبینی کە ددان و گەدەی هەبوو، تامەزرۆی پیسترین لەزەتی حەیوانی بوو، برسیی دزێوترین ڕابواردنی هۆڤیانە بوو، ئامادە بوو لە پێناوی ڕابواردنێکی حەیوانیدا هەر مرۆڤێک بکوژێت. هیچ زێدەڕۆییەک لەم قسانەمدا نییە، (ئا. ف) نموونەیەکی هەرە باڵای حەیوانییەت بوو، حەیوانییەتێک کە حیسابی نە بۆ پرەنسیپ، نە بۆ یاساوڕێسا، نە بۆ رەوشت و ئاکاران دەکرد. باکی بە هیچ نەبوو. جا چەند قێزم لە پێکەنین و بزە تەوسامێز و پڕ تەشەرەکەی دەبووەوە! بە ڕاستی گووراوێکی سەیر و شێواو بوو! هەر چییەک لەو زیندانەدا بکرایە و بگوترایە دەیگەیاندە مێجەر. کەچی وێڕای ئەوەش زیرەک، جوانخاس و تاڕادەیەک خوێنەوار بوو، نا! نا! بڕوا بکەن ئاگر و پەتا و قاتوقڕی و گرانی و برسێتی و هەموو جۆرە کارەسات و بەڵایەک ئەهوەنتر و باشترە وەک لە بوونی ئەو جۆرە کەسە لە کۆمەڵگەدا. وەکو پێشتر باسم کرد، شۆڤاری و بوختان و زمانلێدان لە زینداندا

باوه، ئەمە بەرەنجامی هەرەسی ڕۆحیی و دەروونیی و داڕوخانی ئەخلاقییە و زیندانییەکان لەبەریان گران نییە و پێی قەڵس نابن. بە پێچەوانەوە بەینیان دەگەڵ (ئا. ف)ی هاوڕێماندا خۆش بوو، ڕووپامایيان دەکرد، لێی نزیک دەبوونەوە و ئەوەندەی مدارای ئەویان دەکرد، مدارای ئێمەمانانیان نەدەکرد. چونکە لە مێجەرەوە نزیک بوو، مێجەر مامەڵەیەکی تایبەتی دەگەڵ دەکرد، ئەمە جۆرە سامێکی پێبەخشی بوو، زیندانییەکان بە چاوی ڕێزەوە تەمەشایان دەکرد. ئەم کوڕە وای برد بووە مێشکی مێجەرەوە کە گوایە نیگارکێشە و دەتوانێ پۆرترێتان بکێشێت (هەروەها وای لە زیندانییەکانیش گەیاند بوو کە گوایە ملازم بووە لە گاردی تزاردا) ئیدی مێجەر لە چوونە بێگاری بەخشی بووی و بانگی کرد بوو بۆ ماڵەکەی خۆی، تا بەهرە هونەرییەکانی بخاتە کار و پۆرترێتێکی بۆ بکێشێت. کە لە ماڵی مێجەر دەگیرسێتەوە، میانە دەگەڵە (فدکا)ی نۆکەر و خولامی مێجەردا پەیدا دەکات، فدکا کاریگەرییەکی زۆری بەسەر مێجەری ئاغایەوە دەبێت و بەم پێیە کاریگەری بەسەر هەموو زیندانییەکانەوە دەبێت، جا ئەم (ئا. ف)یە لەسەر داوای مێجەر ڕاپۆرتی لە هەموومان دەنووسی. کاتێ مێجەر سەرخۆش دەبوو، لێی دەدا، جنێوی پێ دەدا، بە جاسووس و شۆڤار و دووزمانی ناو دەبرد. زۆرجاریش وا ڕێدەکەوت دوای ئەوەی تێروپڕی تێهەڵدەدا و جنێوبارانی دەکرد، دەچوو لەسەر کورسییەک دادەنیشت و فرمانی پێدەدا کە بێت درێژە بە کێشانی پۆرترێتەکەی بدات. هەرچەندە مێجەر (ئا. ف)ی بە نیگارکێشێکی گەورە دەزانی و بە برولوف(1)ی دەشوبهاند (ئیدی ناوی ئەم نیگارکێشە بە ناوبانگەی برولوفی بیستبوو) بەڵام وێڕای ئەوەش بە هەقی خۆیی دەزانی لێیبدات و بەر زللەی بدات، لە دڵی خۆیدا دەیگوت: "با نیگارکێشیش بی، تۆ زیندانییەکی و تەواو، من گەورە و

بەرپرسی تۆم، هەقی خۆمە و چۆنم بوێ ئاوا ڕەفتارت دەگەڵ دەکەم'. تەنانەت هەندێ جار فەرمانی پێدەکرد کە پێڵاوەکانی بۆ دابکەنێ، یان ئەو تەنەکەی میزەی بۆ بێنێ کە شەوانە میزی تێدەکرد، دوای ماوەیەکی زۆر ئەوجا مێجەر هەستی کرد کە ئەم کوڕە هیچ بەهرەیەکی نییە. نزیکەی یەک دانە ساڵ ئیشی لەسەر کرد، ئەوجا زانی ئەم کوڕە پێی ڕابواردووە، پاش ئەوەی پۆرترێتەکە لە تەواو بوون نزیک بووەوە، مێجەر هەستی کرد ئەم وێنەیە لە هەر کەسێک بچێت لەو ناچێت، مێجەر زۆر تووڕە بوو، تێروپڕی دارکاری کرد و ناردییەوە بۆ بێگارەزیندان، هەڵبەتە ئاساییە کە (ئا. ف) ئەمەی پێناخۆش بێت: سووی بۆ ئەو ڕۆژە خۆشانە دەخوارد کە لە ماڵی مێجەردا بێئیش و بێکار خۆی دەلستەوە، سووی لەو وردە دیارییانە دەخوارد کە ناوبەناو بەری دەکەوت، ئەی ئەو شیرینیانە بۆ ناڵێی کە لەسەر خوانەکەی مێجەری دەدزی، ئەدی جیابوونەوە و دوورکەوتنەوەی لە فدکا بۆ ناڵێی، ئەو خواردنە خۆش و بەتامانەی کە بە دوو قۆڵی لە مووبەقەکەی مێجەر دەیان ماشییەوە بۆ ناڵێی.

کاتێ کە (ئا. ف) لە لایەن مێجەرەوە ترۆ کراو لە نازونیعمەت کەوت، ئیدی مێجەر وازی لە چەوساندنەوەی (م) هێنا. هەڵبەتە (ئا. ف) ڕقی لە (م) بوو، هەر دەرفەتێکی دەستکەوتبا مێجەری لێ هاندەدا. کاتێ (ئا. ف) هاتە زیندان، (م) زۆر تەنیا و گۆشەگیر و خەمگین بوو، خۆی لە هەموو زیندانییەکان دوور دەگرت، لێیان بێزار بوو، ڕقی لێیان دەبووەوە. نەیدەزانی چۆن لێیان نزیک ببێتەوە و دەردی دڵی هەڵڕێژێ و باری دەروونی کەمێک سووک بکات. لە جیاتی هەوڵبدات بیانناسێت و لێیان بگات، دەیکورهاندن، دەیبوغزاندن، دیارە ئەوانیش هەمان هەڵوێستیان بەرانبەری هەبوو، لە جێی سندان، قوزەڵقورتە. ئیدی وەزعی زۆر ناخۆش بوو. (م) نەیدەزانی (ئا. ف) بۆچی

کەوتووەتە بێگارەزیندان و چ تاوانێکی کردووە. ئیدی (ئا. ف) یەکسەر هەست بە وەزعی نالەباری (م) دەکات، خۆی لێ نزیک دەکاتەوە، تێی دەگەیەنێ کە ئەویش وەکو (م) لەسەر مەسەلەیەکی سیاسی دەستگیرکراوە و حوکمی بێگارەزیندان دراوە، ئیدی (م)ی بەلەنگاز خۆشحاڵ دەبێت کە ئەنجام لە نێو ئەو زیندانییانەدا هاوسنفێکی خۆی دەدۆزێتەوە و گوایە دەبێت بە دۆستی تەنگانەی. ئیدی بەپەلە لێی نزیک دەبێتەوە، دڵخۆشی دەردی دەداتەوە و تەنانەت بڕێ پارەشی دەداتێ و خواردنی تایبەتیشی بۆ فەراهەم دەکات و دەیکات بە شەریکی هەموو شتێکی خۆی، بەڵام (ئا. ف) کە لە خوێڕیاتی و نامەردیدا بەشی کەسی نەهێشتبووەوە، لە سپڵەیی و دوونیەتدا هاوتای نەبوو، زووبەزوو، لەجیاتی ئەو هەموو کەرەمە، ئەو هەموو چاکە و پیاوەتیەی کە (م) دەگەڵی کرد بوو، زووبەزوو دەکەوێتە دژایەتی (م) و بەدەم قسەوباسی خۆیانەوە چ زەمێکی مێجەر و زیندانەکەی کرد بوو، بە مێجەری گەیاندبوو. ئیدی مێجەر پشم و غەزەب لە (م) هەڵدەگرێت و بە جارێ ژیانی لێ تاڵ دەکات و ئەگەر فەرمانداری زیندانەکە جارجارێ جڵەوی مێجەری نەگرتبا، لەوە بوو هەر بیکوژێت، هەڵبەتە (م) زوو بۆی دەرکەوت کە ئەم نامەردی و کەتنە لە ژێر سەری (ئا. ف) دایە. بەڵام (ئا.ف) هەر خۆشی شێلو نەکرد، بە پێچەوانەوە هەوڵی دەدا (م) ببینێ تا مۆرەی لێبکات و بە ژارخەنەکانی هێندەی دی پەست و بێزاری بکات. (ئا. ف) بەو ڕەفتارە زۆر خۆشحاڵ دەبوو، لەزەتی لەو خوێڕیاتییەی خۆی وەردەگرت. (م) چەند جارێک لەو ڕەفتارەی (ئا. ف) ئاگاداری کردمەوە. ئەم مرۆڤە بەدفەڕە پاشان دەگەڵ پاسەوانێک لە پاسەوانەکانی زینداندا هەڵهات. لە کات و شوێنی خۆیدا چیرۆکی ئەم هەڵاتنەیتان بۆ دەگێڕمەوە، ئێستا حەز دەکەم ئەوەتان بۆ بگێڕمەوە کە ئەم پیاوە لە سەرەتادا بە

دەوروخولی مندا دەهات، وای دەزانی من بە حیکایەت و مەسەلەکەی نازانم. جارێکی دی دەیڵێمەوە کە لە سەرەتاوە ژیانی لێ تاڵ کردم، لە داخ و خەفەتا لە پێستی خۆم نەدەهێوریم، ئۆقرەم لەبەر بڕا بوو، جێم بە خۆ نەدەگرت. ئیدی ترسێکی وام لێ نیشت دەمگوت قەت لەم ژینگە پەرپووتە، لەم خوێڕیخانەیە هەڵناکەم، وام وێنا دەکرد هەرچییەک لەم ژینگەیەدا هەیە، هەر هەمووی بەو جۆرەیە و بۆ ئاهی سوێندش پیاوێکی پیاوانەی تێدا نییە، بەڵام پاشان وا دەرنەچوو، بە هەڵە وام تەسەور کرد بوو هەر هەموو ئەوانەی لە زیندانەکەدان لە (ئا. ف) دەچن.

لە سێ ڕۆژی یەکەمدا، ئەگەر لەسەر تەختە خەوەکەم پاڵکەوتبام ئەوا پاڵدەکەوتم، دەنا ئیشوکارم ئەوە بوو بە ناو زیندانەکەدا دەسووڕامەوە. (ئاکیم ئاکیمیچ) زیندانییەکی باوەڕ پێکراوی پێناساندبووم. کە ئامادە بوو بە کرێیەکی کەم چەند کراسێکم بۆ بدوورێت، دەوڵەت قوماشەکەی دەداینێ. هەروەها بە گوێی (ئاکیم ئاکیمیچ)م کرد، ڕایەخێکم بۆ خۆم بەکرد دا. ڕایەخەکە بریتی بوو لە نمەدێک کە بەرگی قوماشی تێگیرا بوو، نمەدەکە زۆر تەنک بوو، هەر بەقەد کولێرەیەک ئەستوور دەبوو، بۆ کەسێک فێری نەبوایە زۆر زبر و ڕەق بوو. ئیدی ئاکیم ئاکیمیچ هەموو پێویستییەکانی تری بۆ فەراهەم کردم، تەنانەت بە دەستی خۆی لیفەیەکی لەو کۆنە چۆغانەی کە ئیدارەی زیندان بەسەر زیندانییەکاندا دابەش دەکرد، بۆ دروست کردم، پارچەیەکی لەم کۆنە پانتۆڵ و پارچەیەکی لەو کۆنە چاکەت، کە لەبەر کۆنی، خاوەنەکانیان بە کاریان نەدەهێنان بڕی و دانییە دەم یەکەوە و پیرە لیفەی بۆ دروست کردم. هەڵبەتە هەموو ئەو کۆنە جلکانەم بە پارەی خۆم لە زیندانییەکان کڕی. ئەو کەلوپەلانەی کە دەوڵەت بەسەر زیندانییەکاندا دابەشی دەکردن، تا ماوەیەکی

دیاریکراو بەکار دەهێنران، پاش تەواو بوونی ماوەی دیاریکراو - ماوەکە ئیدارەی زیندان دیاری دەکرد - ئیدی دەبوو بە موڵکی زیندانییەکان. هەنگێ زیندانییەکان دەیانخستە مەزادەوە و لە ناو زیندانەکەدا دەیانفرۆشتەوە. جا کۆنترین کەلوپەل و جلوبەرگ، ئەوەی کە سواڵکەر و گەداش لە دەرێ لە بەریان نەکردبا، لە زینداندا کڕیاری بۆ پەیدا دەبوو و نرخی خۆی دەکرد. ئەمەم زۆر بە لاوە سەیر بوو، بە تایبەتی لە سەرەتاوە، لە هەوەڵێ تێکەڵاوبوونمدا دەگەڵ ئەم جیهانەدا. هەرچەندە پاشان بووم بە یەکێک لەو خەڵکانە، بووم بە بەشێک لەم جیهانە، بووم بە زیندانییەک وەکو هەر زیندانییەکی دی، بە ڕواڵەت چوومە خووی ئەوانەوە، هەمان خوووخدەی ئەوانم وەرگرت، بەڵام ناخ و دەروونم وەکو خۆی مایەوە. ئەمەم زۆر پێ سەیر و عەنتیکە بوو، وەکو ئەوە بوو قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان شتی وام نەبیستبێ، هەرگیز تەسەوری بوونی شتی وام نەکرد بێت. بەڵام چونکە پێش ئەوەی بگەمە زیندانەکە هەندێ شتم لەمەڕ زیندان بیستبوو دەمزانی چ شتێک لە زینداندا دەبینم، ئەوەی دیتن لە دڵ و دەروونمدا دروستی کرد، بیستن دروستی نەکرد بوو. بۆ نموونە دەشیا تەسەوری ئەوە بکەم کە خەرگە و پەڕۆکۆنان بایەخیان هەبێ و پارە بکەن؟ کەچی لێفەکەی خۆم لەو خەرگە و پەڕۆکۆنانە دروستکرا بوو! زۆر ئەستەمە بتوانم باسی ئەو جاو و چۆغەیە بکەم کە بۆ زیندانییەکان دەکرا بە کراس: ڕێک لەو چۆغە و جاوە خاکی و ئەستوورە بوو کە بۆ سەربازان دەکرا بە جل، بەڵام هەر کە ماوەیەکی کەم لەبەر دەکرا ئیدی تاڵکێش دەبوو و دەتەقی و دەدڕا. چاکەتی یەکجۆر دەبوایە بەشی یەک ساڵی تەواو بکات. بەڵام هەرگیز بەشی ئەو ماوەیەی نەدەکرد، چونکە زیندانیی کاری دەکرد. بار و کۆڵی قورسی هەڵدەگرت، ئیدی قوماشی چاکەتەکە بەرگەی نەدەگرت

و زوو دەدڕا. پاڵتۆی یەکجۆر دەبوایە بەشی سێ دانە ساڵ بکات، لە ماوەی ئەم سێ ساڵەدا لە جیاتی جلوبەرگ، نوێن و لێفە و بالیفش بەکار دەهێنرا بەڵام قوماشەکەی قایم بوو. وێڕای ئەوەش لە کۆتایی ساڵی سێیەمدا بە دەگمەن پاڵتۆیەک دەبینرا بە قوماش و پارچەی دیکە پینە نەکرا بێ. هەرچەندە لە کۆتاییدا شڕو و وڕ دەبوو، بەڵام کڕیاری بۆ پەیدا دەبوو، هەر پاڵتۆیەک بە چل کۆبیک، خۆ ئەگەر نیوداشت بوایە نرخەکەی دەگەییە ٦٠-٧٠ کوبیکان.

پێشتر باسی ئەوەم کرد کە پارە گرینگترین دەور لە ژیانی زیندانیدا دەبینێ. بەدڵنیاییەوە دەڵێم ئەو زیندانییەی هەندێک پارەدار بوایە. دە هێندەی ئەوەی هیچی نەبوایە، باری سووکتر و سەری سەلامەتتر دەبوو. بەرپرسەکانمان دەڵێن: "مادامێکی دەوڵەت (حکوومەت) هەموو پێویستییەکی زیندانیی دابین دەکات، ئیدی پارەوپولی بۆ چییە؟". بەرپرسەکانمان وا بیر دەکەنەوە. وێڕای ئەوەش من دووبارەی دەکەمەوە و دەڵێم: هەر کاتێ زیندانییان لە مۆڵکایەتیی تایبەتی بێبەش بکرێن، لەوە مەحرووم بکرێن کە شتێکی تایبەت بە خۆیان هەبێت، شێت دەبن، یان وەکو مێش دەمرن، یان تاوانی ئەوتۆ دەکەن کە نە کەس بینبێتی و نە کەس بیستبێتی، هەندێکیان لە بێزاری و بێتاقەتیدا، هەندێکیان لە داخوکەسەردا، هەندێکیان بۆ ئەوەی سزای زیاتر بدرێن خۆیان گوتەنی: "هەر باشە، وەزعوحاڵیان تۆزێ دەگۆڕێ". جا ئەو زیندانییەی کە بە ڕەنجی شان و ئارەقەی نێوچەوان و هەزارویەک ڕیسک و سەرکێشی چەند کۆبیکێکی پەیدا کردبێ، پاشان ببینی هەمان زیندانی عەینی منداڵ، پارەکەی بە ڕاست و بە چەپدا بەفیڕۆ بدات و بە شتی نابەجێ خەرجی بکات، ئەمە هەرگیز ئەوە ناگەیەنێ کە بایەخی پارە نازانێ، بەڵکو ئێمە لە هەوەڵەوە وا تەسەور دەکەین کە بایەخی پارە نازانێ.

زینـدانیی زۆری حەز لە پـارەیە، بـۆ پـارە شـێت دەبێـت، خـۆ ئەگەر پاشـان بەفیـڕۆی دەدات، لەبەر ئەوەیە پێـی وایە شـتێکی باشـتر لە پارەکە بەدەست دێنێ، با بزانین ئەو شتەی بە لای زیندانییەوە لە پارە باشترە، لە پارە بەنرختره چییە؟ ئەو شتە ئازادییە، یان ئازادییەکی وەهمـیە، خەونـی ئـازادییە، زینـدانییان هەموویـان بە خەون دەژیـن، خەیـاڵپەروەرن و پاشـان بەدرێـژی باسـی ئەمە دەکەم. ئێسـتا باسـی ئەوە دەکەم کە بە خـۆم گـوێم لە زینـدانیانێک بـووە کە مەحکـووم بە بیسـت سـاڵ بێگارەزینـدان بـوون و بەوپەڕی ئـارامی گوتوویـانە: "کە ئیشـەڵڵا مـاوەی زینـدانییەکەم تەواو بـوو." هەڵبەتە وشـەی زینـدانیی خـۆی لە خۆیـدا بە مانـای مەحـرووم بـوونی ئەو کەسـەیە لە ئـازادی. بۆیە کە ئەم کەسە پارەکانی خـۆی خەرج دەکات و بە فیـڕۆی دەدات، ئەمە خـۆی لە خۆیـدا جـۆرە مومارەسـەیەکی ئـازادییە، بە گـوێرەی ویسـتی خـۆی ڕەفتـار دەکات، ڕەفتـارێکی ئـازادانەیە، یـانی سـەرباری کۆتوزنجیران، وێڕای ئەو حەسارە بەرزەی دنیای ئازادی لە چاو ون دەکات و وەکو حەیوانێکی دڕنـدە ئابلوقەی دەدات. سـەرباری هەمـوو ئەمانە دەتوانێ مەشرووبات پەیدا بکات، بچێتە نک سۆزانییان و بگرە هەندێ جار "ئەمە زۆر کەمە" بە بەرتیل کارێکی وا بکات پاسـەوان و چاودێرەکـانی بە تـایبەتی سـەربازە نوقسـان و دەرەجەدارەکـان، چاوپۆشـی لێبکەن و هەروەهـا دەتـوانێ، لەبەر دەم هاوزیندانییەکانیـدا خـۆی هەڵبکێشـێت و بـۆ خـۆی و بـۆ ئەوانیشـی بسـەلمێنێ کە جـۆرە ئازادییەکی هەیە زیاتر لەو ئازادییەی ڕێی پێدراوە. زیندانیی پێویسـتی بەوەیە وا بنـوێنێ کە ئـازادی و پـایەیەکی زیـاتر و گەورەتـر لەوەی هەیە کە تەسەور دەکرێت، بۆی هەیە ڕابوێرێ. هەراوهەنگامە بنێتەوە، خەڵکی ئەزیەت بدات و ئەگەر حەز بکات زیندەبەچاڵیشیان بکات! ئەم دامـاوە دەیەوێ شـتی وا بکـات کە سـوور دەزانـێ مەحـاڵە: بـۆیە

زینـدانییان حەزدەکەن خـۆ بنـوێنن و بەخـۆ بنـازن و موبـالەغەی خەیـاڵی و کۆمیـدیی بە کەسـایەتی کڵـۆڵی خۆیـانەوە بـکەن، کـاتێ کە پارەکانیـــان بە فیـــڕۆ دەدەن. ڕیســـک بە شـــتێکەوە دەکەن. ئەم ڕیسککارییە لە نک وان خۆی لە خۆیدا نیشانەی ژیان و ئازادییە، کە ئەمە ئەوپەڕی ئاوات و ئارەزووییانە. بۆ نموونە پیاوێکی ملیونێر بێننە بەر چاوی خۆتان کە پەتیان لە ملی کردبێت و بیانەوێ ئیعدامی بکەن، یـانی ئەم پیـاوە ئـارەزوو ناکـات هەرچـی مـاڵی هەیە لە پێنـاوی یەک هەناسەدا بیدات؟

لەوەیە زینـدانییەک، ســاڵانێکی زۆر، بەئـارامی بەســەر بەرێــت، ئەوەنـدە خۆشـڕەفتار و بێکێشـە و بێوەی بێ کە بیکەن بە عەریـف و چاودێر، کەچی هەمان پیاو لەناکاوێکدا دەبێ بە شـەیتان، یـاخی دەبێ، کۆ لە هیچ تاوانێک ناکاتەوە، ئیدی کوشـتن بێ یـان زەوتکردن، دیـارە بەرپرسـەکانی سـەریان سـووڕ دەمێنـێ، خەڵـکی بـاوەڕ نـاکەن. دەبـێ هۆی ئەم یاخیبوونە لەناکاوە کە کەس چاوەڕوانی نەدەکرد چی بێ؟ هـــۆی ئەم یـــاخیبوون و تەقیـــنەوە کوتـــوپڕە چـــاوەڕواننەکراوە، ئـارەزوویەکی چەمووشـی خەمنـاکی نیگەرانـی غەریـزییە کە کوتـوپڕ بەسەریدا دێت و هـانی دەدات خۆی بنوێنێ، خودی خۆی بسـەلمێنێ، بڵێ من هەم، ئەوە شەپۆلە هەستوسۆزێکە کە بینەر تێی ناگات، بۆیە پێی سەیر دەبێ و نـازانێ چۆن داوەری لەسـەر بکات، ڕێک لە نۆرە فێ و پەرکەم دەچێت. ئێوە مرۆڤێ بێننە بەر چاو کە بە زیندوویەتی نێژرابێ و لەپڕ وەئاگا بێتەوە: هەڵبەتە ئەم مـرۆڤە دەکەوێتە لێدانی قەپاغی تـابووتەکەی، لێدان نەک گاڵتە. هەوڵ دەدا قەپاغەکە لا بـدات، هەرچەندە ئەقڵی ئەم کارە نابڕێت و ئەقڵ پێی دەڵێ هەوڵـی بێسـوودە، بەڵام ئەقـڵ نـاتوانێ ئەم خولیـا و کەڵـکەڵانە هێـور بکـاتەوە، دایـان بســـنەکێنێ. هەڵـبەتە نـابێ ئەوەشـمان لە بیـر بچێـت، هەر هەوڵێکـی

زیندانیی بۆ خۆنواندن و خۆسەلماندن لە لای بەرپرسەکەی دەکاتە جۆرە تاوانێک، ئیدی شێوازی خۆنواندنەکەی ترسناک بێ یان ئاسایی فەرق ناکات. جا کە ئەمە وابێ، یانی ریسک هەر ریسک بێ، سەرپێچی هەر سەرپێچی بێ، یاساشکێنی هەر یاساشکێنی بێ، هەنگێ زیندانییش شولی لێهەڵدەکێشێ و کۆ لە هیچ تاوانێک ناکاتەوە ئەگەر تاوانی کوشتنیش بێ. یەکەم هەنگاو زەحمەتە، ئیدی زیندانیی بەرەبەرە چەشە دەبێ، سیوای دەبێتەوە، تا وای لێدێ جڵەوی لە دەست بەر دەبێ و خۆی پێ کۆنترۆڵ ناکرێت. بۆیە وا چاکە زیندانییان بەرەو ئەمجۆرە توندڕەوییە نەبرێن، تا هەموان بە ئارامی و ئاسوودەیی بژین، بەڵێ، بەڵام ئەمە چۆن دێتە دی؟

پەراوێز:

1- برولوف (١٧٩٩- ١٨٥٢) نیگارکێشێکی رووسی فەرەنسی نەژادە.

«٦»

مانگی یەکەم

٢ـ٢

کاتێ کە هاتمە زیندان، پارەیەکی کەمم هەبوو، بەڵام هەموویم لە گیرفانمدا هەڵنەگرتبوو، دەترسام دەستی بەسەردا بگرن. باقی پارەکەم لە ئەستەری بەرگی ئینجیلەکەمدا شاردبووەوە. ئینجیل تاقە کتێب بوو کە لە زینداندا ڕێ دەدرا پێت بێ. ئەم ئینجیلەم لە شاری توبولسک(١) دەستکەوتبوو، ئەو دوورخراوانە دایان پێم کە دەیان ساڵ بوو لە تاراوگەدا دەژیان. لە سیبیریادا خەڵکانێک هەبوون کە ژیانی خۆیان وەقفی یارمەتیدانی قەرەبەختان کرد بوو و بڕیاریان دابوو هەر قەرەبەختێک بە برای خۆیان بزانن. وەکو منداڵی خۆیان تەمەشای قەرەبەختانییان دەکرد. جا ئەم خێرخوازی و هاوسۆزی و هاوخەمییەیان زۆر پاک بوو، دوور بوو لە هەر غەرەز و مەبەست و بەرژەوەندییەک. جا حەز دەکەم لێرەدا و لە چەند وشەیەکدا نموونەیەک لەو جۆرە خێرخوازییە بگێڕمەوە کە بە چاوی خۆم دیتم.

لەو شارەی کە زیندانەکەمانی تێدابوو. بێوەژنێک هەبوو بە نێوی (ناستازیا ئیڤانوڤنا). کەسمان نە ئەم ژنەمان دەناسی و نە پەیوەندی راستەوخۆمان دەگەڵیدا هەبوو. ئەم ژنە ژیانی خۆی وەقفی دوورخراوان بە گشتی و بێگارەزیندانییان بە تایبەتی، کرد بوو. نەمدەزانی بۆ ئەمەی دەکرد. لە دڵی خۆدا دەمگوت تۆ بڵێی خزمێکی، کەسێکی قەرەبەخت بوو بێ؟ یان خۆشەویستێکی ئازیزی هەمان سزا و حوکمی ئێمە درابوو بێ، وا ئەم هەموو مێریڤانییە دەگەڵ ئێمەدا دەکات؟ بەهەرحاڵ هەرچییەکی لە دەست هاتبا لە پێناوی ئێمەدا دەیکرد. بەڵام لە شتێکی زۆر کەم بترازێ، هیچی تری لە دەست نەدەهات، چونکە بە خۆی یەجگار هەژار و دەستکورت و نەبوو بوو.

بەڵام ئێمەی زیندانی، هەستمان دەکرد، لە دەرێی زیندانەکەدا دۆستێکی یەجگار دڵسۆز و میهرەبانمان هەیە و زۆرمان دڵ پێی خۆش بوو. زۆرجار هەواڵی دەرەوەی بۆ دەگواستینەوە، یەجگار تامەزرۆی هەواڵ بووین، کە زیندانم بەجێهێشت و، دەمویست بۆ شارێکی دیکە بڕۆم ، دەرفەتم بۆ هەڵکەوت کە لە ماڵەکەی خۆیدا سەرێکی لێبدەم و تەعاروفی لەگەڵدا بکەم، لە قەراخی شار و لە ماڵی یەکێک لە خزمەکانیدا ئاکنجی بوو و دەژیا.

ناستازیا ئیڤانوڤنا نە پیر بوو نە گەنج، نە جوان بوو نە ناشیرین. مەحاڵ بوو پیاو بزانێ ئاخۆ زیرەکە یان گەوج، خوێنەوارە یا نەخوێنەوار. بەڵام بە کردەوەکانیدا دیار بوو کە چ چاکەخوازێکە، میهرومێریڤانی لێدەباری، خوا خوای بوو هاوسۆزیت دەگەڵ بکات و شتێک بکات کە دڵت خۆش بکات. پیاو هەموو ئەم سۆزانەی لە نیگا ناسک و شیرین و میهرەبانەکانیدا دەخوێندەوە. لەگەڵ هاوڕێیەکی دیکەی(2) زیندانمدا، قەدەرێکی باشمان لە نک وی بەسەر برد. چاوی لە چاو نەدەگواستینەوە، بە دەممانەوە پێدەکەنی، بە دڵ گوێی

لێدەگرتین، پشتیوانی لە ڕاو بۆچوونەکانمان دەکرد، بەپەرۆشەوە دەهات و دەچوو تا باشترین خواردن و خواردنەوەمان بۆ فەراهەم بکات، هەرچەندە ژنێکی هەژار و بێنەوا بوو، بەڵام یەکسەر چا و کولیچە و شیرینی بۆ هێناین. خۆ ئەگەر دەوڵەمەند بوایە، خزمەتی زیاتری دەکردین، چونکە هیوایەتی ئەوە بوو ئێمەی زیندانییان دڵخۆش بکات.

کاتێ کە هەستاین ماڵئاوایی لێبکەین و بڕۆین، سەروو پاکەتی چکۆلەی لە کارتۆنی دروستکراوی، بۆ یادگاری پێشکەش کردین. خۆی ئەم دوو پاکەتەی دروست کرد بوو، بەو جۆرە کاغەزانەی کە لە بەرگی کتێبی حیسابی قوتابخانان دەگیرێت، بەرگی تێ گرتبوون، هەر بۆ جوانی تیلمەکاغەزێکی زەردی ئاڵتوونی بە چواردەوردا کێشا بوون، لەوە دەچوو ئەو تیلمەکاغەزانەی لە یەکێک لە دوکانەکان بە تایبەتی بۆ ئەو مەبەستە کڕی بێت.

کە دیارییەکەی دایێ بە شەرمێکەوە گوتی:

- مادام جگەرە دەکێشن ڕەنگە ئەم پاکەتانە بە کەڵکتان بێت.

من لە زۆر کەسم بیستووە و لە زۆر شوێنم خوێندووەتەوە کە باڵاترین خۆشەویستیمان دەرهەق بە دەروردراوسێ، جگە لە خۆپەرستی هیچی تر نییە، واتە گەورەترین خۆشەویستی ڕەگی لە خۆپەرستی دایە، من تێناگەم، نازانم چ خۆپەرستییەک لە ڕەفتاری ئەم ژنەدا هەیە؟ خۆپەرستییەکەی لە کوێ دایە؟

من کە چوومە زیندانەوە هەرچەندە پارەیەکی زۆرم پێ نەبوو، بەڵام دڵم نەهات دەست بە ڕووی ئەو زیندانییانەوە بنێم کە لە یەکەم ساتەوە ڕوویان لێنام و داوای قەرزیان لێکردم. ئەوەشم پێناخۆش نەبوو، پاش ئەوەی کڵاویان لەسەر نام، جاری دووەم و سێیەم و چوارەمیش بۆ قەرز هاتنەوە. پیاو ڕاست بڕوات لەوە پەست و زویر

بووم، کە بە پیاوێکی گێلوگەوجیان دەزانیم و لە دڵی خۆیاندا گاڵتەیان پێدەکردم. لەبەر هیچ نا، لەبەر ئەوەی بۆ جاری پێنجەم سووکە قەرزێکم دەدانێ. بێگومان وایان تەسەور دەکرد کە بە فێڵەکەیانم نەزانیوە و کڵاویان لەسەرم ناوە. جا من دڵنیام ئەگەر دەرم کردبان و سیکترم کردبان و قەرزم پێنەدابان زۆریان ڕێز و حورمەت دەگرتم، بەڵام چ بکەم بە دەست خۆم نەبوو، نەمدەتوانی دەست بە ڕوویانەوە بنێم و ڕووشکێنیان بکەم، ئەگەرچی هەندێ جار زۆریش تووڕە دەبووم.

هەڵبەتە لە ڕۆژانی یەکەمدا، زۆرم مەبەست بوو بزانم لە کوێ پێ دابنێم، ڕەفتارم دەگەڵ هاو زیندانییەکانمدا دەبێ چۆن بێت. هەستم بەوە دەکرد کە ئەم ژینگەیە بۆ من زۆر تازەیە، من بەم ژینگەیە نامۆم و کەوتوومەتە تاریکستانێکی ترسناکەوە و مەحاڵە پیاو بتوانێ دە دانە ساڵ لە تاریکستاندا بەسەر بەرێت. بۆیە لێبڕام بە گوێرەی ویستی ویژدان و بە کەیفی دڵی خۆم ڕەفتار بکەم. هەرچەند دەمزانی ئەم هەڵوێستە لە ڕووی تیۆرییەوە یاساوڕێسایەکی باشە، بەڵام واقیع شتێکی دیکە بوو، پڕ بوو لە بوێەر و ڕووداوی لەناکاو و چاوەڕواننەکراو. سەرباری هەموو ئەو وردەکار و خەمانەی کە لە زینداندا هەمبوون، ئەو وردەخەمانەی کە پێشتر باسم کردن و ئاکیم ئاکیمیچ زووبەزوو بە هانامەوە هات و لە دابینکردنیاندا یارمەتی دام، نیگەرانییەکی ترسناک بەرۆکی گرتبووم و دڵی دەگوشیم و ڕۆژبەڕۆژ پتر عەزابی دەدام. هەندێ جار ئێواران کە لەسەر قاڵدرمەکانی زیندانەکە دەوەستام و تەمەشای ئەو زیندانییانەم دەکرد کە لە کار و بێگار دەگەڕانەوە و هێدی هێدی بە حەوشەکەدا ڕێیان دەکرد و خۆیان بە مووبەقەکەدا دەکرد یان بە پێچەوانەوە لە مووبەقەکە وەدەردەکەوتن و خۆیان بە قاوشەکەدا دەکرد، لە دڵی

خـۆدا دەمگـوت مـن زینـدەبەچاڵ کـراوم. ئەمە "زینـدەبەچاڵخانەیە!"
بەوردی دەمڕوانییە هەڵسوکەوت و سەروسیمایان. دەمویست ئاکار و
تەبیعەتیـان لە ڕەفتـار و سەروسـیمایاندا بخـوێنمەوە. بە بەردەممـدا
دەسـوڕانەوە، دەهـاتن و دەچـوون، هەنـدێکیان گرژومـۆن و عەبـوس
دەهاتنە بەرچاو، هەندێکیان ڕووخۆش و شـاد و دەمبەپێکەنین – ئەم
دوو حاڵەتە لە زینداندا زۆر بەرچـاو دەکەون- هەنـدێک شـەڕەجنێویان
دەکـرد، هەنـدێک هێدی و هـێمن قسـانیان دەکـرد، هەنـدێک دوور لە
خەڵکـی، بەدەم ڕێکـردنەوە لە فکـران ڕادەچـوون و زۆر شــەکەت و
بێتـاقەت دەهـاتنە بەر چـاو، هەنـدێک کڵاوەکانیـان بە تیلاکـی سـەرەوە
نــابوو و شــایان بە ســەپان نەدەگـرت و ئاسـمانیان بە چـــاتۆڵ
دەزانی(تەنـانەت لێرەش!) پاڵتۆکانیـان دابـوو بە شـانیاندا و بەوپەڕی
متمـانەوە چاویـان دەگێڕا و ئێرەوئەوێیـان بە نیگـا دەکێڵا و بەوپەڕی
گۆسـاخی و بێشـەرمی قسـەی بێپەردەیـان دەردەپەڕانـد و تـانە و
تەشـەریان دەوەشـاند. لە دڵـی خۆمـدا گـوتم: "ئیـدی ئێـرە دەبـێ بە
شـوێنم، ئێرە دەبێ بەو جیهانەی کە حەزی لێنـاکەم و چـارم ناچـارە
دەبێ چەندین ساڵی تێدا بەسەر بەرم"

لە سـەرەتاوە حەزم دەکـرد هەنـدێ شـت لە ئـاکیم ئـاکیمیچەوە
دەربـــارەی تەبـیعەت و خــووی زینــدانییەکان بــزانم. لە هەوەڵــی
زیندانییەکەمدا خواردنی سـەرەکیم چـای بـوو. حەزم نەدەکرد بەتەنێ
بم. هەموو ڕۆژێ (ئاکیم ئاکیمیچ)م دەعوەتی چـا دەکرد، ئەویش خـوا
هەڵناگرێ بۆ چـا خـواردنەوە سـەری پێوەی نەبـوو، بگـرە خۆی کۆنە
ســەماوەرکەمانی دادەگیرســاند، ئەم ســەماوەرە لە تەنەکەی ســپی
دروسـت کـرا بـوو. دەسـتکردی خـودی زینـدانییەکان بـوو، لە (م)م بە
کـرێ گرتبـوو. جـا بە دەم عەسـرەچاوە پرسـیاری تەبیعەت و خـووی
زیندانییەکانم لە ئاکیم ئاکیمیچ دەکرد.

ئاكیم ئاكیمچ لە پەرداخدا چای دەخواردەوە (چەند پەرداخێكی هەبوو) كە چایەكەم بۆ تێدەكرد. بەوپەڕی بێدەنگی و ویقار و نەزاكەتەوە چاكەی دەخواردەوە. كە لێدەبووەوە سوپاسی دەكردم و یەكسەر دەچووەوە سەری لێفەكەی من و دەستی بە درومان دەكردەوە. بەڵام نەیدەتوانی ئەوەی من مەبەستمە پێم بڵێ، تەنانەت نەیدەزانی بۆچی زانینی تەبیعەت و خووی زیندانییەكانم لێ بووە بە مەراق. بەدەم بزەیەكی ساویلكانەوە، كە ئێستاش لەبەر چاومە، گوێی لە پرسیارەكانم دەگرت و وای دەزانی گوێزی بۆ دەژمێرم. بۆیە لە دڵی خۆدا گوتم: "نا، فایدەی نییە، پێویست ناكات پرسیار لە كەس بكەم. پێویستە ئەوەی گەرەكمە بیزانم، خۆم كەشفی بكەم و بیدۆزمەوە."

ڕۆژی چوارەمی زیندانیەكەم، سپێدە زوو، هەموو زیندانییەكان بە دوو ڕیز، لە مەیدانە چكۆلەكەی بەر ژووری پاسەوانیدا (قەرەوڵخانە)، لە نزیكی دەروازەكەی زینداندا ڕیز كران. سەربازان، لە پاش و پێشەوە، بە تفەنگی سوار و سونگی لەسەر، حارز و ئامادە دەوریان گرتبوون. سەرباز بۆی هەبوو، ئەگەر زیندانییەك هەوڵی هەڵاتن بدات، یان ئاژاوە بنێتەوە تەقەی لێبكات، بەڵام ئەگەر بە ناهەق و بەبێ هۆ تەقەی كردبا، مەسئول دەبوو. تەنیا كاتێ ڕێی تەقەكردن دەدرا كە ئەگەر زیندانییەكان یاخی بوایەن یان هەڵاتبان. بەڵام كێ هەبوو، بەو ڕۆژی ڕووناكە و بە بەرچاوی خەڵكییەوە هەوڵی ڕاكردن بدات یان هەڵێ؟!

ئەفسەرێكی بەشی ئەندازە لەگەڵ شوفێرێك(3) و چەند دەرەجەدارێكی سوپایی و چەند ئەندازیارێك و چەند سەربازێكی سریەی كار گەشتە جێ. ناوی زیندانییەكان خوێنرایەوە. یەكەم وەجبە ئەوانە بەڕێ كران كە لە وەرشە و كارگەی خەیاتی كاریان دەكرد:

ئەوانە لە زینـدانەکەدا کاریـان دەکـرد و جلوبەرگیـان بـۆ هەمـوو زینـدانییەکان ئامـادە دەکـرد. پاشـان نـۆرەی ئەوانە هـات کە لە کارخانەکانـدا کاریـان دەکرد. دوای ئەوان نـۆرەی ئەوانە هـات کە بـۆ ئەنجامدانی وردە کـار و بێگار بـۆ دەشتودەر دەنێردران. من یەکێک بووم لەوانە، ژمارەمان بیست زیندانی بوو. لەو دیو زیندانەکەوە، دوو کـۆنە بەلەمـی دەوڵەتـی لە قەراغ ڕووبارێکـدا بـوون، کە لە کەڵـک کەوتبوون و بە کەڵکی هیچ نەدەهـاتن، نێردراین بۆ ئەوێ، تـا هەڵیان بوەشێنینەوە و تەختەکانیـان خەسـار نەبێت. ئەلهەقی ئەو تەختـانە بە کەڵکی هیچ نەدەهـاتن، چونکە داری سووتەنی لە شـاردا زۆر هەرزان بوو، ناوچەکەش یەکپارچە جەنگەڵ و دارستان بوو.

هەر بۆیە ئەو کـار و بێگارانەیـان پێدەکردین تـا بە دەستی بەتـاڵ دانەنیشـین و سـەرقاڵمان بکەن و زیندانییەکان هەموو ئەمەیـان چـاک دەزانـی، بـۆیە زۆر بە تەمەڵـی و خـاوی کاریـان دەکـرد. ئەم جـۆرە کارانە زۆر جیاواز بوون، لە کاری جددی یان لەو کارانەی کە لەبڕ دەدرا بە زینـدانییەکان، هەنگـێ زینـدانییەکان گوڕیـان دەبەسـتەوە و چالاکانە دەکەوتنە کار، بە چاوی خۆم زیندانییانم دەبینی چۆن خۆیان ماندوو دەکرد تا بە زووترین کات کارەکە تەواو بکەن، هەڵبەتە نەک لەبەر ئەوەی سـوود و قازانجێکیـان دەسـت دەکەوت، بەڵکـو لەبەر ئەوەی قسەی خۆ بەر نەسـەر. هەڵبەتە ئەو جۆرە کـارە ڕواڵەتییانەی کە ئێمە ئێستا خەریکی بووین، لەبڕ و بە قۆنتەرات نەدەدرا، بۆیە لەم حاڵەتانەدا کارەکە تـا سـەعات یازدەی پێش نیوەڕۆ بەردەوام دەبوو، لە سەعات یازدەدا تەپڵی پایدۆس لێی دەدا و زیندانییەکان بۆ زیندان دەگەڕانەوە.

ڕۆژێکی خۆش بوو، دنیـا یەک پـارچە تەمومژ بوو، بەفر خەریک بـوو دەتـوایەوە. هەمـوو گروپەکەمـان بەدەم زڕەی زنجیرەوە بەرەو

کەناری ڕووبارەکەی پشتی زیندانەکەمان دەڕۆییشتین. لەگەڵ هەر هەنگاوێکدا زڕە زڕ لە زنجیر و پێوەندەکانی ژێر جلەکانمانەوە هەڵدەستا، جا زڕە زڕێکی وشک و ناخۆش. دوو سێ نەفەرمان چوون بۆ عەمار تا ئامێر و ئەوزاران بێنن. من دەگەڵ ئەوانی دیدا کەوتمە ڕێ. شتەکەم لە لا ناخۆش نەبوو، چونکە خوا خوام بوو بە چاوی خۆم کارەکە ببینم و بزانم ئەو سوخرە و بێگارەی پێمانی دەکەن چییە و چۆنە؟! بزانم چۆن بۆ یەکەم جار لە ژیانمدا سوخرە و بێگار دەکەم؟ ئێستاش هەموو ڕووداوەکانی ئەو بەیانییەم بەووردی لە بیر ماوە. لە ڕێگادا تووشی کابرایەکی ڕیشنی خەڵکی شارەکە بووین، کە ئێمەی بینی لە جێی خۆی وەستا و دەستی بۆ گیرفانی برد. یەکێک لە زیندانییەکان، لە ئێمە دابڕا، کڵاوەکەی داکەند و بەپەلە بەرەو کابرا ڕای کرد، تومەز کابرا خێری قەرارداوە، پێنج کوبیکی خستە کڵاوەکەیەوە و زیندانییەکە بەلەز بۆ لای ئێمە گەڕایەوە. هەر ئەو بەیانییە پێنج کوبیکەکە خەرج کرا، درا بە چۆرەک و بە یەکسانی بەسەرماندا دابەش کرا. جا گروپەکەمان هەموو جۆرە میزاج و تەبیعەتێکی تێدابوو، خەڵکانێکمان تێدابوون گرژومۆن و پەست و بێدەنگ. هەندێکی دی دنیایان دابووە بەر کلکان، شاد و بەکەیف و ڕووخۆش گوێیان بە هیچ نەدەدا، خەڵکێکی دی هەبوون لە بەینی خۆیاندا، بە خاوەخاو قسانیان دەکرد. یەکێکمان تێدابوو ئەوەندە شاد و بەکەیف بوو، لە پێستی خۆی نەدەهێوری، مەگەر هەر خوا بزانێ بۆچی ئەوەندە شاد و بەدەماخ بوو. بە درێژایی ڕێگا هەڵدەقوونایەوە، هەڵدەبەزییەوە و زڕەی لە زنجیر و پێوەندەکەی هەڵدەستان و گۆرانی دەگوت و دەرەقسی و سەمای دەکرد. ئەم پیاوە نێوی سوراتوف بوو، پیاوێکی قەڵەوی چوارشانە بوو، ئێستاش لە بیرمە، یەکەم ڕۆژ بوو کە گەیشتبوومە زیندان، یەکەم ڕۆژی

زیندانم بوو، له کاتێکدا زیندانییەکان بەسەر ئاوەکەوە کەڵەکەیان کرد بـوو تـا دەسـت و دەموچاویـان بشـۆن، ئەم سـۆراتۆفە دەگەڵ هاوڕێیەکی خۆیدا لەسەر ئەوە کرد بووی بە شەڕ کە پێی گوتبوو لە تەیری کاجان دەچێت. جا ئەوەی کە گۆرانی دەگوت ئەم سوراتۆفە بوو کە ئێستاش پاش بەندەکەیم لە بیر ماوە:

من لە دوور بووم
لە ڕێی ئاشی
ژنیان بۆ هێنام
بێپرس و ڕاوێژی.

هەر لە بالالایکای کەم بوو، هەڵبەتە هەندێ لە زینـدانییەکان ئەم کەیف و خۆشـییەی ئەویـان لا نـاخۆش بـوو، بگـرە بە تەڵفیزیشـیان دەزانـی. ئەوەتـا یەکێکیـان بەدەم خـوتە و بـۆڵەوە، هەرچەنـدە شـتەکە هیچ پەیوەندییەکی بەوەوە نییە دەڵێت:

– ئەڕێ ئەم وەڕە وەڕە چییە؟

یەکێکی دی، کە بە زمانەکەیدا دیارە خەڵکی ڕووسیای بچووکە، دەڵێت:

– گورگ تەنیا یەک گۆرانی دەزانی، ئەویش ئەم کابرا تولائییە لێی دزی (تولائی: خەڵکی شاری تولا).

سوارتۆف. یەکسەر وەڵامی دایەوە:

– تولاییم و هیچ عەیب نییە، بەڵام بیستوومە لە بۆلتافادا بە ناوی میوەوە هەویریان دەرخوارد داویت و خەریک بووە بخنکێیت.

– درۆ دەکەی! ئەدی تۆ چت دەخوارد؟ شۆربای کەلەرم بە توێکڵی زەیزەفۆنەوە!

سێیەم گوتی:

- یەکێک نەزانێ دەڵێت ئەمە شەیتان هەر گوێز و بادەمی داوەتی، بە گوێز و بادەم بە خێوی کردووە.

سوارتۆف، سوکە هەناسەیەکی هەڵکێشا و وەکو یەکێک پەشیمان بێ لەوەی بەناز پەروەردەکراوە ، ڕوو لە هەموان گوتی:

- ئەلهەقی برادەرینە من لە منداڵیدا نازی زۆرم دراوەتێ و بە نازداری گەورە بووم، خواردنم قۆخ و نانی بەلەزەت بوو، برایەکانم ئێستاشی لەگەڵ بێ، لە مۆسکۆدا گەورە بازرگانن. بازرگانی جوملەن و زۆر دەوڵەمەندن، وەکو دەزانن!

- ئەدی تۆ، چیت دەفرۆشت؟

- هەر مرۆڤە و خەسلەت و مگێزی خۆی هەیە، من بۆ نموونە کە یەکەمین دوو سەدم، وەرگرت

زیندانییەکی لاپرەسەنی فزولی کە گوێی لەو ژمارە گەورەیە بوو، لە جێی خۆیەوە هەڵی دایە:

- دوو سەد ڕۆبڵ؟ مەحاڵە.

- نا، نا دۆستی ئازیز، دوو سەد ڕۆبڵ نا، بەڵکو دوو سەد شەلاق.

- لۆقا! ڕابە لۆقا.

زیندانییەکی لاوازی کورتەبالای لووتدرێژی دەنووکدالاش بەتوڕەیی و پەستی وەڵامی دایەوە:

- ئەگەر خەڵکانێک هەبن و بۆیان هەبێ هەر بە لۆقا بانگم بکەن، ئەوا تۆ بۆت نییە، دەبێ بە ناوی تەواوەتی خۆمەوە: لۆقا کوزمیچ بانگم بکەی.

هاوڕێکەی گوتی:

- دەی باشە.. با لۆقا کوزمیچ بێ، عەمرت نەمێنێ!

- نا، نا بۆت نییە بە لۆقا کوزمیچ گازم بکەی، بەڵکو دەبێ پێم بڵێی: مامی بەڕێزم.

- دەک ڕەزای مامی بەڕێزم بخواتەوە! بە ڕاستی تۆ شایستەی ئەوە نیت پیاو بە تاقە وشەیەکیش بتدوێنێ، من دەمویست باسی شتێکی خۆشت بۆ بگێڕمەوە کەچی تۆ هەموویت لە بیر بردمەوە، جا برادەرینە ئێوە گوێ بگرن، کە چۆن بە هۆی ئەو شتەوە زۆر لە مۆسنکۆ نەمامەوە، دوا پازدە جەڵدەیان لێدام و پاشان هەواڵەی ئێرەیان کردم، ئەوە حاڵ و حیکایەتەکە بوو!

زیندانیەکی دیکە کە بەوردی گوێی لێدەگرت گوتی:

- بۆچی هەواڵەی ئێرەیان کردیت؟

- پرسیاری نابەجێ مەکە! لەبەر ئەوە دەوڵەمەند نەبووم، بە ڕادەیەک تاسەمەندی دەوڵەمەندی بووم کە ناتوانن وێنای بکەن!

گەلێک لە زیندانیەکان دەستیان بە پێکەنین کرد.

سوراتۆف یەکێک بوو لەو خەڵکە قۆشمە و حەنەکچیانەی کە بە ئەرکی خۆیانی دەزانن خەڵکانی خەمگین و دڵتەنگ بێننە پێکەنین و دڵیان خۆش بکەن و خەمیان بڕەوێننەوە، بەڵام لە پاداشتی ئەم ئەرکەیاندا جگە لە جنێو و قسەی سووک هیچی تر وەرناگرن، یەکێکە لە نموونە تایبەتییەکان کە ڕەنگە پاشان باسیان بکەم.

لۆقا کوزمیچ گوتی:

- تۆ تەمەشا تەمەشا، هەر لە سمۆرە دەچێ، یەکێکە لە سمۆرە زیتەڵ و ئازاکانی سیبیریا! هەر کەوڵەکەی سەد ڕۆبڵ زیاتر دەکات.

سوراتۆف پالتۆیەکی لەبەر بوو، لە کۆنیدا هاوتای نەبوو، یەک پارچە پینە بوو، پنەکانیش زۆربەیان هەڵتەقی بوون و پێیدا شۆڕ بوو بوونەوە.

زۆر بەوردی سەراپای لۆقای دایە بەر نیگا، ئەوجا گوتی:

- با پالتۆکەم شڕوشەپڕێو بێ، هیچ نەکات، لێ هاوڕێیان کەڵلەم زۆر گرانبەهایە، زۆر بەنرخە، پارەیەکی زۆر دەکات. کاتێ کە

ماڵئاواییم لە مۆسکۆ کرد زۆر دڵم بەوە خۆش بوو کە کەللەم لەگەڵم دایە، بە دوعا مۆسکۆ گیان، سوپاس بۆ ئەو گەرماوە پاکوخاوێنەت، بۆ هەوای پاکت، بۆ ئەو شەلاقانەی لە پشتت دام، جا دۆستی ئازیز، پێویست بەوە ناکات سەیری پاڵتۆکەم بکەیت.

- چییە گەرەکتە تەمەشای سەرت بکەم!

لۆقا کوزمیچ هاواری کرد:

- جا بریا سەریشی سەری خۆی بوایە، بە خێر داویانەتێ کاتێ کە قافڵەکە بە تومیندا ڕەت بووە، بە خێروسەدەقە داویانەتێ.

- سوراتوف، تۆ کارگەت هەبوو؟

زیندانییەکی خەمگین و ڕووگرژ گوتی:

- کارگەی چی؟ ڕووتەی وا و کارگە؟ پینەدۆزێکی داماو بوو، چەرمی لەسەر بەردان خۆشە دەکرد.

سوراتوف، بێئەوەی گوێ بە وتە تەوسامێزەکانی یارۆ بدات و بیباتە سەر خۆی گوتی:

- ڕاستە، ماوەیەکی باش خۆم بە پینەدۆزییەوە خەریک کرد، بەلام بە درێژایی ئەو ماوەیە تەنیا یەک جووت پێڵاوم دروست کرد.

- باشە کەس لێی کڕیت؟

- بەڵێ، گەنجێکم لێ هەڵکەوت، دیار بوو خودا غەزەبی لێگرتبوو، بێگومان داکوبابی لێی ڕازی نەبوون، بۆیە یەزدان غەزەبی لێگرت و بەوە سزای دا کە بۆ لای منی نارد و ئەو جووتە پێڵاوەی لێکڕیم!

هەموو ئەوانەی دەوروبەری سوراتوف لە قاقای پێکەنینیان دا. ئەوجا سکوراتوف بە کاوەخۆ درێژەی بە قسەکەی دا و گوتی:

- پاشان، جارێکی دیکە لە بێگارەزینداندا، جووتێ پێڵاوم بۆ مولازمی یەکەم ستیڤان فیدریچ پورمورتزیف پینەکرد.

- باشە کارەکەتی بە دڵ بوو؟

- نه به خوا هاورێیان، به پێچەوانەوە، هێندەی جنێو دامێ کە بەشی هەموو ژیانم بکات، ئەنجا بەر شاپانی دام! هێندە تورە بوو ئاگری لێدەباری! ئۆف لە دەست ئەم غەداری سۆزانییە، ژیانم لە بێگارەزینداندا، ئەم سۆزانییە خیانەتی لێکردم!

ئەوجا بەدەم هەڵبەز و دابەز و سوورِ و چەقەنەوە گوتی:

ڕاوەستە، سەبر بکە.

با مێردەکەی ئاکلینا

لە ماڵ بێتە دەر

ئەو زیندانییەی کە لە ڕووسیای بچووکەوە هات بوو، لە جێی خۆی جما، لە کاتێکدا کە شان بە شانی من دەڕۆیی، مۆڕەیەکی لێکرد و لە بن لێوانەوە بۆڵاندی:

- کە بێحەیایە.

یەکێکی دیکە بە هێمنی گوتی:

- ئەم پیاوە خێری بەخشراوەتەوە.

هەرچی سەرم هێنا و سەرم برد سەرم لەم لەگەز و مەتەڵە دەرنەکرد کە بۆچی حەنەکچیاتی و شادمانی سکوراتوفیان لە لا ناخۆش بوو، بۆچی زیندانییانی ڕووخۆش و گاڵتەچیان دەبوغزاند. هەڵبەتە لە هەوەڵەوە پێم وا بوو چ کابرای وردیلەی خەڵکی ڕووسیای بچووک و چ ئەوانی تر، غەرەز و ناکۆکی تایبەتییان دەگەڵ سکوراتوفدا هەیە. بەڵام هەر زوو بۆم دەرکەوت کە مەسەلەکە وا نییە وەکو من بۆی چووبووم، هەموو خەتایەکی سکوراتوف ئەوە بوو کە بە درۆوە خۆی قورس نەدەگرت، وەکو زیندانییەکانی دیکە ڕواڵەتباز نەبوو، ئەوان گوتەنی پیاوێکی "بێخێر بوو". هەڵبەتە زیندانییەکان، هەموو گاڵتەچی و حەنەکچییەکانیان نەدەبوغزاند و هەمان ڕەفتار و مامەڵەی سکوراتوفیان دەگەڵ نەدەکرد. چونکە لەنێو قۆشمە و

حەنەکچییەکاندا خەڵکان هەبوون حازروەڵام و بەدەم، دەیانزانی چۆن داکۆکی لە خۆ دەکەن و تانە و تەشەریان لە کەس قبووڵ نەدەکرد، بۆیە زیندانییەکان، ناچار ڕێزیان دەگرتن و خۆیان لێ دەپاراستن. یەکێکی لەو جۆرە کەسانە لە نێو گرووپەکەماندا بوو، گەنجێکی جوانخاسی هەمیشە شاد و ڕووخۆش، دوای ماوەیەکی زۆر ئەوجا حەقیقەتی ئەو کوڕەم بۆ دەرکەوت و وەکو پێویست ناسیم. گەنجێکی باڵابەرزی بەخۆوە بوو، خاڵێکی گەورەی جوان بەسەر گۆنایەوە بوو: دەموچاوی پێکەنیناوی بوو، هەرچەندە کوڕێکی سەلار و سەنگین و ئەقڵمەند بوو. ئەم کوڕەیان بە "دۆزەرەوە" ناو دەبرد، چونکە کاتی خۆی لە هێزی ئەندازە کاری کرد بوو، ئێستا لە بەشی تایبەتییە. پاشان دێمە سەر باسی.

هەڵبەتە زیندانییە جددییەکان، وەکو یارۆی ڕووسیای بچووک بە دیتنی هاوڕێ حەنەکچییەکان قەڵس دەبوون، بەڵام وەکو ئەو دەریان نەدەبڕی. زیندانەکەمان خەڵکانێکی تێدابوو حەزیان بە خۆدەرخستن دەکرد، حەزیان دەکرد لەوانی دی باڵاتر بنوێنن، ئیدی بە کارزانی بوایە یان بە ڕەفتاری جیاواز یان بە توانا و هێز یان بە زیرەکی و هۆشیاری بوایە. ژمارەیەکی زۆریان هێز و زیرەکیان هەبوو، دەگەییشتنە ئەو ئامانجانەی کە دەیان ویست، یانی دەسەڵات بەسەر هاوڕێکانیاندا پەیدا بکەن. جا ئەوانە دژایەتییەکی توندی یەکتریان دەکرد و هەڤڕکی زۆریان هەبوو. جا ئەوانە خاکییانە و بە میهر و ڕێزەوە دەیانڕوانییە زیندانییەکانی دی. بە خۆڕایی و بەبێ هۆ خۆیان لە قەرەی شەڕ و قەرقەشە نەدەدا. جا لەبەر ئەوەی ڕەئیی ئیدارەی زیندان بەرانبەریان باش بوو، بە شێوەیەک لە شێوەکان کاروباریان بەڕێوە دەبرد، واتە دەستیان دەڕۆیی. کەسیان بۆ نموونە لەسەر ئەو گۆرانییانەی کە دەگوتران نەدەهاتنە جواب و نەیاندەکرد بە شەڕ:

یانی نە دەهاتنە ئەو ئاستە نزمە. هەر هەموو ئەوانە، بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە لە زیندانــدا بەســەرم بــرد، لەگەڵمــدا خۆشــمامەڵە و خۆشرەفتار بوون، بەڵام زۆریش ڕوویان نەدەدامێ، پاشان بەدرێژایی باسی ئەمەش دەکەم.

گەییشتینە کەنار ڕووبارەکە. ئەو کۆنە بەلەمەی کە دەبوایە هەڵی بوەشـێنینەوە، لە بەسـتەڵەکی نـاو ڕووبـارەکە چەقـی بـوو. ئەوبەری ڕووبـارەکە تـا چـاو بڕ دەکات هەر دەشـت و مێرگی شـینباو بوو، بە ڕاستی ئاسـۆ و دیمەنێکی خەمنـاک بـوو. چاوەڕوانیی ئەوە بـووم کە هەموو زیندانییەکان یەکسـەر و بەجددیی دەست بە کـار بن، بەڵام بە پێچەوانەوە هەر مێشیش میوانیان نەبوو. ئەوەتا هەندێکیان بۆ خۆ بە خەمسـاردی لەسـەر ئەو کـۆتەرە دارانەی کە لەو نـاوە کەوتـوون دانیشـتوون. زۆربەیـان کیسـە توونتەکانیـان لە نێـو پوتەکانیـان دەرهێنـاوە و "ئەم تـووتنە هەر بە گەلایی، بەبێ چـاککردن لە بـازاڕدا دەفرۆشـرێ، ڕەتڵـی بە سـێ کۆپیـک) سـەبیل دادەگـرنەوە و سـەبیلان دەکێشـن. ئەو سـەربازانەش کە دەگەڵمـان هـاتوون، دەوریـان گرتووین و بەبێزاری و بێتاقەتی تەمەشامان دەکەن.

یەکێک لە زیندانییەکان بە دەنگی بەرز، بێ ئەوەی ڕووی دەمـی لە هیچ کەسێک بێ، گوتی:

- نـازانم بۆچی ئەم بەلەمە هەڵدەوەشـێننەوە، ئەمە بیـرۆکەی کێیە؟ تۆ بڵێی پێویستیان بە دارەکەی بێ؟

یەکێکی دی گوتی:

- ئەوانەی ئەم بیـرۆکە جوانەیـان بە مێشـکدا هـاتووە، لە ئیمەمانـان ناترسن هاوڕێ!

ئەوەی یەکەم دوای کەمێک بێدەنگی گوتی:

- ئەو جووتیارانە کێوە دەچن؟

بێئەوەی چاوەڕوانی وەڵامی پرسیارەکەی بکات، بە قامکان ئاماژەی بۆ کۆمەڵە جووتیارێک کرد کە لە دوورەوە بە ڕیز و دوا بە دوای یەک، بەسەر بەفری تازە کەوتوودا ڕێیان دەکرد. هەموو زیندانییەکان، بە بێتاقەتی ئاوڕی لای ئەو سەمتەیان دایەوە و هەر بۆ کات بەسەر بردن کەوتنە گاڵتەکردن بەو ڕێبوارانە. یەکێک لەو جووتیارانە کە لە دوای دوای ڕیزەکەوە بوو، بە شێوەیەکی سەیر و پێکەنیناوی ڕێی دەکرد، باڵەکانی بڵاودەرکردەوە و سەری بە لایەکدا زۆر خوار کردبووەوە و کڵاوێکی قووچی فەرووی لەسەر بوو، سێبەری بەژن و باڵای بە تەواوەتی و ڕوونی بەسەر بەفرە سپییەوە دیار بوو.

یەکێک لە هاوڕێکانم، بە لاسایی کردنەوە و بە زمانی جووتیارانە گوتی:

– تەماشا جلوبەرگەکەی پترۆفیچ چەند چوانە!

ئەوەی سەیرە زیندانییەکان بە چاوی سووک دەڕواننە جووتیاران و گاڵتەیان پێدەکەن و لاساییان دەکەنەوە، هەرچەندە زۆربەیان، خۆیان جووتیاران.

– بە تایبەتی تەمەشای ئەوەی دوای دواوە بکەن، دەڵێی توور دەچێنێ!

زیندانیی سێیەم گوتی:

– تۆ تەمەشای کڵاوە قووچەکەی، چەند گەورەیە، دیارە دەبێ دەوڵەمەند بێ.

هەموو زیندانییەکان بە بێتاقەتی کەوتنە پێکەنین، وەکو ئەوەی بێگاریان پێ بکرێ. لەو کاتەدا ژنێک بە یەک سەبەتە چۆرەکی سپییەوە هات: ژنێکی چەلەنگ و چالاک و زیتەڵ بوو. زیندانییەکان بایی ئەو

پێنج کۆپیکەی کە کابرای شاری بەخێر پێدا بوون، چۆرەکیان لێکڕی و بە یەکسانی بەسەر خۆیاندا دابەشیان کرد.

ئەو کوڕە گەنجەی کە لە نێو زیندانەکەدا چۆرەکی دەفرۆشت بیست دانەی لە عەردێ لە ژنەی تاین کڕی، زۆری دەگەڵدا وت کە هەرزانتر پێی بفرۆشێت، بەڵام ژنەکە قاییل نەبوو، کوڕەکە وتی:

- دە باشە، بە لای کەمەوە یەکێکم "لەوە" بدەیە.

- ئەوە چییە؟

- ئەوەی کە مشکیش پێی ڕازی نابێ.

ژنەکە لە قاقای پێکەنینی دا:

- ڕەزات مرێ، نەیخۆی تاڵە.

ئەنجام ئەو سەربازە دەرەجەدارەی کە چاودێری دەکردین بەخۆ و دۆنکییەکەی دەستییەوە هات، گوتی:

- بۆچی دانیشتوون؟ دەی خێرا دەست بەکار بن!

یەکێک لە بەناو دەم سپییەکان، بە بێتاقەتی هەستا و گوتی:

- ئیڤان ماتیفچ ئیشمان بۆ بدۆزەوە تا بیکەین.

- ئیشەکەتان ئەوەیە بەلەمەکە دەربێنن، لەوە زیاتر چیتان دەوێ؟

زیندانییەکان بە خاوەخاو هەستان و بۆ ناو ڕووبارەکە شۆڕ بوونەوە. یەکسەر دوو سێ کەس خۆیان لێکردن بە دەمسپی، هەڵبەتە هەر بەدەم نەک کردەوە. نە دەبوو خوا بەختەکی بەلەمەکە بشکێنن، دەبوایە لەوحەکانی بە ساغی دەربێنن، بە تایبەتی ئەو تەختە پانانەی کە بنکی بەلەمەکەیان پێکدێنا. ئەمەش کارێکی درێژ و ناڕەحەت بوو.

یەکێک لە زیندانییەکان کە نە چاودێر بوو و نە دەمسپی، بەڵکو کرێکارێکی ئاسایی بوو هاواری کرد:

- پێموایە دەبێ هەوەڵ جار ئەم تەختەیە دەربهێنرێ، دەی کوڕینە هیمەت کەن!

ئەم پیاوە لاشەڕە گەوجۆکەیەی کە تا ئێستا هیچ قسەیەکی نەکرد بوو، ئەمێستا داهاتووەتەوە و لە تەختەیەکی قورس نەویوە و چاوەڕوانە ئەوانی دی بچنە هیمدادی، بەڵام کەس بە دەنگییەوە نەچوو. یەکێکی دی لە بن لێوانەوە بۆلاندی:

- خۆت ئەزیەت مەدە! ئەوە خواردنی تۆ نییە! ئەگەر باپیرە ورچەکەشت بێت بۆی دەرنایەت.

- باشە تەگبیر! چ بکەین براینە! من نازانم چۆن...

ئەوجا بە شپرزەیی دەستی لە تەختەکە بەردا و خۆی ڕاست کردەوە.

- قابیلە بە تاقی تەنیا ئیشەکە ناکەیت، پەلەت چییە؟ ئەو بەستەزمانە، سەرسام و شپرزە و بە پۆزشەوە گوتی:

- بەڵام هاوڕێیان زوێر مەبن، قسەیەک بوو و بە زارمدا هات، خۆ قیامەت ڕانەبوو.

کابرای دەرەجەدار کە ڕاسپێردار بوو چاودێری کارەکەمان بکات، لە کاتێکدا دەیڕوانییە ئەو بیست پیاوەی کە تێداما بوون و نەیاندەزانی چۆن دەست بە کارەکەیان بکەن و لە کوێوە دەست پێبکەن، هاواری کرد:

- چییە، خۆ ناتانەوێ سەر و پاڵتۆتان پێدا بدەین تا گەرمتان بێتەوە؟ یان چاوەڕێ بکەین تا زستان تەواو دەبێ؟

- ئیڤان ماتوفیچ پەلەمان لێمەکە، ئیش بە پەلە ناکرێ، شەیتان پەلەی کرد چاوێکی خۆی کوێر کرد.

- بەڵام سافلیف تۆ هیچ ئیشێک ناکەیت، پیس دەست داوەتە تەمەڵی! چییە بۆ وا چاوت زەق کردووەتەوە و تەمەشا دەکەی؟ لەوە دەچێ بتەوێ چاوەکانت بخەیتە مەزادەوە؟ دەی خێرا دەست بەکار بن.

- ئاخر من بە تاقی تەنیا چ بکەم، چیم پێ دەکرێ.
- ئیڤان ماتوفیچ ئیشێکمان بۆ دیاری بکە.
- من یەکجار پێمگوتن کارێکی تایبەتیتان بۆ دیاری ناکەم. بەلەمەکە هەڵوەشێننەوە و هەر کە تەواوتان کرد بڕۆنەوە. دەی دەست پێبکەن.

دوای کەمێک ڕامان و سەبر، زیندانییەکان کەوتنە کارکردن، بەڵام زۆر بە تەمەڵی و بێتاقەتی. پیاو کە ئەو هەموو پیاوە بەهێز و توانایە بەو خاوەخاو و گێلەگێلە دەبینی ئەوسا دەزانی پاسەوان و بەرپرسەکانی زیندان بۆچی ئەوەندە لێیان پەست و قەڵسن. وەرە زەلام نەزانی چۆن دەست بەکار بکەی. هەر کە دەستیان دایە یەکەم تەختە، قرچەی لێهەستا و شکا. ئیدی زیندانییەکان بۆ خۆ پەڕاندنەوە بە چاودێرە دەرەجەدارەکەیان گوت کە: "هەر لە خۆیەوە شکا. خەتای ئەوانی تێدا نەبوو، ئەم کارە لە بنەڕەتەوە دەبوایە بە شێوەیەکی تر بکرێت. ئیدی چ بکەین، هیچ چارێکی ترمان نەبوو؟". دوای ئەمە مشتومڕ و گەنگەشەیەکی دووورودرێژ لە نێوان زیندانییەکاندا دەستی پێکرد و بەرەبەرە هەڵی بوارد بۆ دەم بۆڵە و شەڕەجوێن و قسەی سووک و خەریک بوو لە شەڕەجنێویش تێدەپەڕی.

کابرای چاودێر بەدەم دۆنکی بادانەوە دیسان هاواری بەسەردا کردن. بەڵام تەختەی دووەمیش بە مەرەدی تەختەی یەکەم چوو. هەنگێ هەموو هەستیان کرد کە پێویستیان بە پاچ و ئامێرانی دی هەیە، دوو زیندانی گەنجیان هاوڕێ دەگەڵ پاسەوانێکدا بۆ زیندانەکە نارد تا پاچ و ئامێرانی دی بێنن، زیندانییەکانی دی هەموو بە ئارامی لەسەر بەلەمەکە لێی دانیشتن و سەبیلەکانیان دەرهێنا و کەوتنە سەبیل کێشان.

چاودێرەکە لە داخا تفێکی ڕۆکردە زەوی و بەدەم خوتە و بۆڵە و ناڕەزاییەوە گوتی:

- خۆ بە ئیش نامرن، تەمەڵینە، توخوا ئێوە بەشەرن!؟

ئەوسا دەستەکانی هەڵتەکاند، بەدەم دۆنکی بادانەوە بەرە و قەلاکە (زیندان) وەرێکەوت.

دوای سەعاتە وەختێک بەڕێوەبەر هات، بەکاوەخۆ گوێی لە داواکانیان گرت، ئەوجا داوای لێکردن چوار تەختەی دیکە بە ساغی لە بەلەمەکە بکەنەوە و بەشێکی تەواو هەڵبوەشێننەوە و هەر کە لەو کارە بوونەوە ئیدی بۆ زیندان بگەڕێنەوە، هەرچەندە ئەمە کارێکی سووک و ئاسان نەبوو، بەڵام خۆزگە دەتبینی کە زیندانییەکان چۆن پەلاماریان دا و تێیوڕوکان!

ئەمە لە کوێ و ئەو تەمەڵی و خاوەخاوەی تۆزێ لەمە پێشیان لە کوێ؟ هەر پاچ بوو بەرز دەبووەوە و دادەهاتەوە، دەتگوت دەرەقسن، هەر بزمار و سنگ بوو دەردەپەڕی، ئەوانەی تەور و پاچیان پێ نەبوو، دیرەکی ئەستووریان وەبن تەختەکان دەدا و بە سپوساغی دەریان دێنان. زۆرم پێ سەیر بوو کە دەمبینی ئەو تەختانە وا بە ساغی و دروستی دەردەهاتن و نەدەشکان! زیندانییەکان زۆر بە گورجوگۆڵی کاریان دەکرد، دەتگوت لەناکاو وەخۆ هاتنەوە و وەهۆش هاتوونەتەوە، ئێستا نە قسەیان دەکرد، نە جنێویان دەدا، هەر کەسە قسە و کاری خۆی چاک دەزانی، دەیزانی دەبێ چ بڵێ، چ بکات، لە کوێ بوەستێ. زیندانییەکان بە نیو سەعاتێک بەر لە تەپڵی پایدۆس کارکەیان تەواو کرد، هیلاک و ماندوو بۆ زیندانەکە گەڕانەوە، بەڵام دڵیان بەوە خۆش بوو کە نیو سەعاتێک زووتر لە سەرکار دەگەڕانەوە، بەڵام سەبارەت بە خۆم هەستم بە شتێکی سەیر کرد، ئەوە بوو لە هەر لایەکەوە خۆم دەخزانە بەینیانەوە تا کۆمەکیان بکەم، جێیان نەدەکردمەوە، نارەحەت دەبوون و دەریان دەکردم و بە

جۆرێ دەیانپرتاند و دەیانبۆلاند و پێم دا هەڵدەشاخین زیاتر لە جنێو و سووکایەتی دەچوو.

تەنانەت یەکێک لەو زیندانییە شرۆڵە و پەڕپوتانەی کە نەیدەوێرا لە ئاستی زیندانییەکانی تردا، کە تۆزێ لەو پۆشتە و پەرداختر و زیتەڵتر بوون، زار هەڵێنێ، لە من بوو بە شێر، کە لێی نزیک بوومەوە بەو بیانووەوە پێم دا هەڵشاخی کە گوایە بەردەستی دەگرم. ئەنجام یەکێکیان کە لەوانی تر وریاتر و لێهاتووتر بوو، بەڕاشکاوی و بەزبری پێی گوتم:

- ئاخر تۆ بۆ هاتوویتە ئێرە؟ یانی دەتوانی چ کارێک بکەی؟ لاکەوە لێرە! هەڕۆ، کە کەس بانگی نەکردوویت بۆ هاتوویتە ئێرە؟

یەکێکی دی هەڵی دایە:

- لاچۆ، واز بێنە.

زیندانی سێیەم هاواری کرد:

- باشتر وایە بچی تەنەکەیەک پەیدا بکەی و ئاو بەریت بۆ ئەو خانووەی وا لەوێندەر دروست دەکرێ یان بڕۆی بۆ ئەو کارگەیەی کە توتنی تێدا ورد دەکەن: ئێمە پێویستمان بە تۆ نییە، ئێرە جێی تۆ نییە.

ناچار بووم کەنار بگرم. بەڵام پیاو کە لە دوور بوەستێ و ببینێ خەڵکانی دی کار دەکەن، هەست بە جۆرە شەرم و شەرمەزارییەک دەکات، کە چووم بۆ ئەو دیوی بەلەمەکە زیاتر لێم کەوتنە تەقە، بەدەم خوتە و بۆڵە و جنێودانەوە دەیانگوت: "ئێوە تەمەشاکەن چ جۆرە کرێکارێکمان بۆ دەنێرن! بەخێر نەیەنەوە بۆ خۆتان و کرێکارتان کە بۆ ئێمەتان ناردووە! ئاخر ئێمە چ پێویستمان بەم شێرە کوڕانەیە؟"

هەڵـبەتە بە ئانقەسـت ئەو قسـانەیان دەکـرد. خـوا خوایـان بـوو دەفەرتێکیـان دەسـت بکەوێ، کەسێکی خـانەدان و ئەشـرافزادە بەگیـر بێنن و داخـی دڵـی خۆیـانی پێبڕێـژن و بە کەیفـی دڵـی خۆیـان پێـی ڕابـوێرن، کـاتی هەرە خۆشـیان ئەو کاتـانە بـوو کە بە خانەدانێـک ڕابـوێرن، بێگومـان خـوێنەر ڕەنـگە ئێسـتا بتـوانێ پەی بە نهێنـی ئەو پرسیارە بەرێ کە لە ڕۆژانی هەوەڵی هـاتنم بۆ ئەم زیندانە، مێشکی داگیر کردبووم و لە دڵی خۆدا دەمپرسی دەبێ ڕەفتـار و هەڵوێستم دەگەڵ ئەو خەڵـکەدا چـۆن بێـت؟ هەڵـبەتە هەسـتم بەوە دەکـرد کە زۆرجار تووشـی ئەم جۆرە ڕووداوانە دەبم، ئەم جۆرە هەڵوێست و بویەرانە زۆرجار دووبارە دەبنەوە، بۆیە لێبڕام هەرچییەک دەبێ بـا ببێ، بەڵام من نەخشەکەی خۆم نـاگۆڕم. دڵنیا بووم لە دروستی ئەم هـزرین و بیرکردنەوەیەی خۆم، بۆیە بڕیـارم دا، بە شـێوەیەکی زۆر سادە و ساکار دەگەڵیاندا بژیم بێئەوەی کەمترین هەوڵبدەم کە لێیان نزیـک ببمەوە، بەڵام ئەگەر ئەوان بە خوایشـتی خۆیـان ویستیان لێم نزیـک ببـنەوە، لووتیـان لـێ هەڵـنەکەم و ڕوویـان لـێ وەرنەگێـڕم، هەروەهـا بڕیـارم دا نە لە هەڕەشـە و گوڕەشـەیان بترسـم و نە ڕق و بوغزیان بە هەند بگرم و چەندی بکارم وا خۆ بنوێنم کە هەست بە هەڕەشەکانیان ناکەم و گوێ بە کەربوکینەیـان نـادەم و لێبڕام هەندێ جـار خۆمیـان لـێ دووربگـرم و بەشـداری لە هەنـدێ دابونەریتیانـدا نەکەم، یانی بڕیـارم دا هاوڕێیەتییان نەکەم. هەستم دەکرد ئەگەر ئەم ڕەفتـارە نەگرمە بەر، دەمبـوغزێنن. پاشـان دڵنیـا بـووم کە ڕەچەڵەکی ئەشرافانەم وا دەخوازێ خۆم بە سەریاندا بنوێنم و بە چاوی سـووک تەمەشایان بکەم و وەکو خەڵکی ڕەشۆکی مامەڵەیان لە تەکدا بکەم و هەرگیـز بە دەسـتی خـۆم کـار نەکەم و تەنیـا ئەمـر بـکەم. ڕاسـتە ئەم ڕەفتـارە وای لێدەکردن لە دڵی خۆدا و بە دزییەوە جنێوم پێبـدەن و

قسەم پێ بڵێن، بەڵام ناچاریان دەکات ڕێز و حورمەتم بگرن. بەڵام هەرچیم دەکرد نەمدەتوانی ئەو دەورە بگێڕم. یانی ڕۆژێ لە ڕۆژان نەمتوانی ئەو دەورە بگێڕم کە ئەوان بە شایستەی خەڵکی خانەدان و ئەشرافیان دەزانی، بەڵام دوا بڕیاری خۆم دابوو کە بە هیچ جۆرێ لە تەربێت و پەروەردەی خۆم لا نەدەم و خیانەت لە قەناعەتەکانی خۆم نەکەم. خۆ ئەگەر هەوڵمدابا ڕوویان بدەمێ و شەرمیان لێم بشکێ و سیوایان لێم ببێتەوە هەنگێ بە ترسنۆکیان دەزانیم و وەکو ترسنۆکێک مامەڵەیان لە تەکدا دەکردم. جا (ف) لەو نموونە باشانە نەبوو کە چاوی لێبکەم. (ف) کە لە لای مێجەر زمانی لێدەدان، ئەوان زیاتر لێی دەترسان. لە لایەکی تریشەوە نەمدەویست وەکو پۆلاندییەکان، لووتیان لێ هەڵبکەم و بە چاوی سووک تەمەشایان بکەم و بیانبوغزێنم. هەستم دەکرد ڕقیان لێمە، بەڵام هەوڵم دەدا لەجیاتی ئەوەی گلەیی لە بەختی خۆم بکەم. کەسێکی بە کەڵک و کەڵکگر و سوودمەند بم. دەمزانی لە ئەنجامدا ڕەئی خۆیان دەربارەی من دەگۆڕن. هەڵبەتە کە هەوڵم دەدا وەکو ئەوان بم و مدارایان بکەم و نەمدەزانی چۆن ئەمە بکەم، هەستم بە جۆرە تەریقی و سووکیەک دەکرد و ناهەقم نەدەگرتن کە دەمبینی بە چاوی سووک تەمەشام دەکەن.

کاتێ کە ئێوارێ لە کار بوومەوە و شەکەت و ماندوو بۆ زیندان گەڕامەوە، خەمێکی قووڵ دای گرتم. لە دڵی خۆدا گوتم: "دەبێ هەزاران ڕۆژێ وەکو ئەم ڕۆژە بەسەر بەرم".

لە کاتێکدا بەدەم پیاسەوە، خەمگین و خەمناک بە حەوشەی زیندانەکەدا هاتوچۆم دەکرد و دنیا سات‌بەسات تاریکتر دەبوو، لە پڕ (پولو)م بینی بەغار بەرە و ڕووم دێت. پولو، ناوی سەگی زیندانەکە بوو، زیندانیش وەکو کەتیبەی سواران و فەسیلی پیادە و تۆپخانە

سەگی تایبەتی خۆی هەبوو. ماوەیەکی زۆرە لەم زیندانەدا دەژی. ئەم سەگە هی هیچ کەسێک نەبوو و هەر زیندانییەکی بە خاوەنی خۆی دەزانی. بە ئێسقان و پاشماوەی مووبەقەکە دەژیا. سەگێکی گەورەی ڕەشبەڵەک بوو، زۆر پیر نەبوو، دووچاوی زیتی هەبوو، کلکی گەورە و تووکن بوو، هیچ کەسێک گوێی نەدەدایە و گەمەی دەگەڵ نەدەکرد، هەر کە گەییمە زیندانەکە کردم بە هاوڕێی خۆم و نەوازشم دەکرد و خۆشم دەویست. چونکە ئەمڕۆ بە درێژایی ڕۆژەکە نەیبینی بووم، بیری کردبووم، تومەز هەموو پەناو پاسارێ زیندانەکە بە دوومدا گەڕا بوو، هەر کە لە دوورەوە بینیبوومی، بە غارِ و بەدەم قروسکە قروسکەوە بەرەو لام هاتبوو. بە خۆیشم نازانم لەو ساتەدا هەستم بە چی کرد، بەڵام سەریم خستە سەر سنگم و ماچم کرد، ئەویش هەردوو دەستی خستە سەرشانەکانم و کەوتە لستنەوەی دەموچاوم. لە دڵی خۆدا گوتم ئەمە ئەو هاوڕێیە کە قەدەر بۆی ناردووم. ئیدی بە درێژایی هەوەڵین هەفتە سەخت و دژوارەکانی زیندانم، کە ئێواران لە بێکار دەگەڕامەوە، دەچوومە ناو حەوشەی زیندانەکە و لە سووچێکی تاریکدا چاوەڕوانی (پولو)م دەکرد. پولو بە خۆشحاڵییەوە لە بەردەممدا دەکەوتە هەڵبەز و دابەز و کلکە لەقێ، سەریم دەخستە باوەشم و بەتاسەوە ماچم دەکرد و دەکرد. هەستێکی خۆش و لە هەمان کاتدا خەمین دای دەگرتم. ئێستاش لە بیرمە کاتێ کە دەمبینی لەم دنیا گەورەیەدا تەنیا یەک گووراو دڵبەستەی منە، چەند خۆشحاڵ و دڵخۆش دەبووم (لەزەتم لە عەزابی خۆم دەبینی) گووراێک کە چوومە زیندانەوە پارچە نانێکم دایە، گووراوێک کە ئەو نان و نمەکەی هەر لەبەر چاو بوو. کاتێ کە نەوازشم دەکرد لە جێی خۆی مت دەبوو. جوڵەی نەدەکرد، بە میهر و سۆزەوە نیگای

دەکردم و بەکاوەخۆ، هێدی و دۆستانە کلکی دەلەقاند، ئەویش هاوڕێکەم، هاوڕێ تاقانەکەم، سەگە وەفادارەکەم (پولو) بوو.

پەراوێز:

1- لە ساڵی(١٨٥٠)دا، لە شاری توبولسک سێ ئافرەت لە دیسامبەرییەکان سەردانی دۆستۆیفسکی یان کرد کە بریتی بوون لە: مورافیوفا، ئاننکوفا و فونفیزینا، کە ساڵی (١٨٢٦)دا بە زۆر دوای مێردە نەفی کراوەکانیان بۆ سیبیریا، کەوتبوون.

2- "لەگەڵ هاوڕێیەکی دیکەی زیندانمدا" ئەو هاوڕێیە (سیرگی ف دوروف) بوو، ئەندامی شانەی بتراشفکی بوو. کە دۆستۆیفسکی حوکم درا، ئەویش حوکم درا، ئیدی لە زینداندا بەینی ئەو دوو پیاوە تێکچوو.

3- (شوفێر) ئەمە دەرەجەدار بوو لە هێزی ئەندازەدا.

«٧»

هاوڕێیانی تازە

پترۆف

ڕۆژگـــار تێـــدەپەڕی و منـــیش بەرەبەرە دەگەڵ ژیـــانی تازەمـــدا ڕادەهـــاتم. ئەو دیمەنـــانەی کە بە چـــاوی خۆم دەمبینین وەکو جـــاران خەمینیـــان نەدەکـــردم. یـــانی دەتـــوانم بڵـــێم کە زینـــدان و زینـــدانییان و دابـــونەریتی حەپســـخانە غارانـــدمیان و وایـــان لێکـــردم گـــوێ بە هـــیچ نەدەم. ڕاستە ئەم ژیانە یەجگار دژوار بوو، بەڵام هیچ چارێک نییە دەبێ تەحەمولی بکەی. هەوڵـم دەدا هەرچی خەم و نیگەرانی و دوو دڵییەک هەیە لە ناخی خۆمدا بینێژم، ئیدی بە تاقی تەنیا، خەمگین و خەمبـــار، بێهـــودە بە چـــوار دەوری زینـــدانەکەدا نەدەســـوڕامەوە. زیندانییەکانیش بە هەمـان فزوڵیەتی جارانەوە تەمەشایان نەدەکردم. گوێیـان نەدەدامـێ. هەقیـان بە سـەرمەوە نەبـوو. ئەمەم زۆر پێخـۆش بـوو. ئیدی بە جۆرێ لە نێو زیندانەکەدا دەسوڕامەوە وەکو ئەوەی ماڵی خۆم بێت. شەوان ڕێک دەچوومە شوێنەکەی خۆم. بەرەبەرە بە

شتی وا ڕاهاتم کە جاران لە خەو و خەیاڵیشدا پێم قەبوڵ نەدەکرا. هەموو هەفتەیەک دەچووم بۆ لای دەلاک و سەری خۆم دەخستە بەردەستی. ڕۆژانی شەمموان یەک لە دوای یەک بۆ بارەگای پاسەوانەکان بانگ دەکراین، لە وێندەر دەلاکەکانی فەوج بە ئاوی سارد و سابوون سەریان تەڕ دەکردین و بێبەزەییانە بە کولترین گوێزان بەر دەبوونە تاشینی سەرمان. بۆیان دەکردین بە کولەکەی پاککراو. ئێستاش کە ئەو عەزابەم وە بیر دەکەوێتەوە لەرزم لێدێ. بەلام زۆری پێنەچوو کە دەرمانی ئەو دەردەم دۆزییەوە، ئاکیم ئاکیمیچ، زیندانییەکی بەشی سوپایی پێناساندم، کە بە گوێزانی تایبەتی خۆی سەری خەڵکی بە یەک کوبیک دەتاشی. ئەمە سەرچاوەی ڕزقوڕۆزی ئەو بوو. بەشێکی زۆری زیندانییەکان، بێئەوەی خەڵکی بووە و نازدار بن، بۆ ئەوەی لە عەزابی دەلاکەکانی زیندان بخەلەسن، دەچوونە لای ئەو. نازانم بۆچی بەم دەلاکەیان دەگوت مێجەر! خۆ هیچ لێکچوونێکیش لە نێوان ئەم و مێجەرەکەی خۆماندا نەبوو. من ئێستا بەدەم نووسینی ئەم دێرانەوە سەروسیمای باریک و لاوازی ئەو دەلاکە بە ڕوونی دەبینم. گەنجێکی درێژی، باریک و بنێس و کەمدوو و گەوجۆکە بوو، ڕۆحی بەسەر کارەکەیەوە دەردەچوو. هەمیشە چەرمێکی بە دەستەوە بوو، شەو و ڕۆژ گوێزانەکەی پێدا دێنا و تیژی دەکردەوە. لەوە دەچوو دەلاکی و سەروڕدێن تاشینی کرد بێت بە ئامانجی بەر و دوای ژیانی خۆی. کاتێ کە گوێزانەکەی بە باشی تیژ دەکردەوە و یەکێک دەهاتە لای و تکای لێدەکرد سەری بۆ بتاشێت، هەستی بە خۆشی و شادییەکی لە ڕادەبەدەر دەکرد. هەمیشە سابوون و ئاوی گەرمی هەبوو، دەستی ئەوەندە نەرم و ناسک بوو دەتگوت مەخمەل و لۆکەیە، ئەوەندە بە وەستایەتی و کارامەیی خۆیەوە دەنازی و دەفشی تەنانەت هەقدەستەکەی کە تاقە

کوبیکیک بوو، بەساردییەوە وەردەگرت، یانی ئەوەندەی تامەزرۆ و تاسەمەندی وەستایەتییەکەی بوو ئەوەندە تامەزۆری کرێیەکەی نەبوو. ئاشقی کارەکەی بوو.

ڕۆژێکیان (ئا. ف) بەدەم باسی ئەم دەلاکەوە، و بۆنەگبەتی لەبەردەم مێجەرەکەی لەمەڕ خۆماندا، لەدەمی دەردەچێت و بە مێجەر ناوی دەبات، ئیدی مێجەر زۆر توڕە دەبێت و سزایەکی زۆر توندی دەدات و توند شانی دەگرێت و ڕای دەتەکێنێ و بەدەم کەفچەڕینەوە هاواری بەسەردا دەکات:

- دەزانی مێجەر یانی چی هەی خوێڕی بەرەڵڵا؟ دەزانی مێجەر چەند گەورەیە؟ بە چ ڕوویەکەوە لە بەردەم مندا بە زیندانییەکی هیچوپوچ دەڵێی مێجەر؟

(ئا. ف) تاقە کەس بوو کە دەیتوانی دەگەڵ مرۆڤێکی وەکو ئەم مرۆڤەدا بسازێت.

لە یەکەم ڕۆژی زیندانمەوە خەونم بە ئازادبوونەوە دەبینی. خەیاڵاتی شەو و ڕۆژم بوو بوو بەوەی ژمارەی ئەو ڕۆژانە بژمێرم کە دەبوایە لە زینداندا بەسەریان بەرم، هەزار و یەک کەڕەت دەمژماردن، بە هەزار و یەک شێوە دەمژماردن. جگە لەوە نەمدەتوانی بیر لە هیچ شتێکی دیکە بکەمەوە. هەڵبەتە هەر کەسێکی دیکەش لە جیاتی من بوایە، هەمان کاری منی دەکرد. گومانم لەوە نییە. زیندانی هەر کێیەک بێ و ماوەی زیندانییەکەی هەرچەندێک بێ، هەر ئازادی لە بیرە. نازانم هاوزیندانییەکانم وەکو من ڕۆژانییان دەژمارد یان نا. بەڵام خەون و خەیاڵ و ئاوات و ئامانجەکانیانم بە لاوە سەیر بوو. هیوا و ئاوات و خولیا و کەڵکەڵەی زیندانییەک زۆر جیاوازە لە ئاوات و خولیای بابایەکی ئازاد. پیاوی ئازاد هەمیشە ئامانجێکی دیاریکراوی هەیە، بۆ نموونە دەیەوێ پڕۆژەیەک لە

پرۆژەکـانی بێـتە دی، بە ئـاواتێکی بگـات، بەڵام لە پێناویـدا دەژی و کاری بۆ دەکات، یانی بەدەم ژیان و کارەوە چاوەڕوانی دەکات. ئیدی خـۆی دەداتە دەم ژیـانی واقیعـیەوە و لە خەیاڵاتـدا نقـوم نـابێ. بەڵام زینـــدانی وا نیـــیە: راســـتە دەژی، بەڵام هـــیچ زینـــدانییەک، هـــیچ بێگارەزینـدانییەک، ســاڵانی مەحکـوومییەتەکەی بە بەشـێک لە ژیـانی راستەقینەی خـۆی نازانێـت. ئەوە غەریـزەیە، بە دەسـت خـۆی نیـیە. هەست دەکات لە مـاڵی خۆیدا نییە، میوانە. بەو چاوە سـەیری بیست ساڵەی حوکمەکەی دەکات کە پێچی مێزەرێکە و هاکا تەواو بوو، زۆر دڵنیـایە کە لە (٣٥) سـاڵیدا حوکمدراوە، کـاتێ کە لە (٥٥) سـاڵیدا ئـازاد دەبێ، هەمان ئەو گەنجەی جـارانە، هەم تینوتـاو و گـوڕی گەنجە (٣٥) ساڵییەکەی دەمێنێ. لە دڵی خۆدا دەڵێ: "بەری ڕۆژگـار درێژە، هێشـتا زۆرمان بە بەرەوە ماوە." و هەر ڕەشبینییەکی لەمەڕ ژیانی ئایندە بە بیردا گوزەر بکات، خێرا لە خۆی دوور دەخـاتەوە. تەنـانەت حەپسی ئەبەدیـش، بەو هیـوایە دەژی کە ڕۆژێ لە ڕۆژان لە پترسـبۆرگەوە فەرمانێک بێت و بڵێ: "فلان بۆ کانەکانی نرچنسک بگوازنەوە و ڕۆژی بەردانی دیاری بکەن. چەنـد شـتێکی خۆشـە! چونکە یەکەم نرچنسک شەش مانگە ڕێیە و ژیان لەگەڵ ئەو جۆرە کاروانەدا سـەد ئەوەندەی ژیـانی نـاو زینـدان باشـە، دووەم چـونکە مـاوەی حەپسـییەکەی لە نرچنسک تەواو دەکات و پاشان..." من لە نێو زیندانـدا زۆر پیرەمێردم دیتوون کە بەو خەیاڵانەوە دەژیان و دڵخۆشی خۆیان دەدایەوە.

لە بیـرمە جارێکیـان لە توبولسـک کۆمەڵێک زینـدانییم بینـی کە بە زنجیران بە دیوارەوە بەسترا بوون. درێژی هەر زنجیرێک دوو مەتـر بوو. تەختە خەویان لە نزیک خۆیانەوە بۆ دانرا بوو، تا لە سـەری پاڵ بکەون و بـخەون. ئەمە سـزای ئەو زینـدانییانە بـوو کە پـاش حەواڵە کردنیـان بۆ سـیبیریا، تـاوان و سـەرپێچی گەورەیان دەکرد. ئیدی بە

پێنج ساڵ و دە ساڵ بەو حاڵەوە، دەهێڵرانەوە. زۆربەی هەرە زۆری ئەمانە چەتە و ڕێگر بوون. تەنیا یەکێکم تێیاندا بینی کە پێی دەچوو کەسێکی خانەدان بێ. ئەمە کاتی خۆی فەرمانبەری فەرمانگەیەکی دەوڵەتی بوو. پیاوێکی دەموزار شیرین بوو، لە قسە کردندا نەرم و لەسەرخۆ بوو، جارجارە ناسکەبزەیەک دەکەوتە سەر لێوی. زنجیرەکەی خۆی پێ نیشاندایِن، بۆی ڕوون کردینەوە چۆن بەو زنجیرانەوە لەسەر تەختە خەوەکەی پاڵ دەکەوێ و دەخەوێ، لە کەسێکی باش دەچوو. هەر هەموو ئەو نەگبەت و داماوانە خۆشڕەفتار بوون. بەڵام یەجگار پەرۆشی ئەوە بوو زوو ماوەی ئەم سزایەی تەواو بکات، خەریک بوو پەڕوباڵی دەردەکرد، بۆچی؟ ئازاد دەبوو؟، ئەگەر لە من بپرسن بۆچی؟ دەڵێم چونکە لەو زیندانە تەنگە نزمە شێدارەی کە تاق و پەنجەرەکانی لە جێ کەڕپوچێک زیاتر نەبوو، دەرباز دەبوو، هەنگێ دەیتوانی بە حەوشەی زیندانەکەدا پیاسە بکات و کەمێک هەوای پاک هەڵمژێ، تەنیا لەبەر ئەمە بوو، ئەگینا ئازاد نەدەبوو، ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەو دیوی حەوشی زیندانەکەی بە چاوی خۆی نەدەبینی. دەیزانی هەموو ئەوانەی کە پێ بە کۆتوزنجیر کراون، ڕۆژێ لە ڕۆژان لە زیندان ناچنە دەرێ و هەموو تەمەنی لە زینداندا دەباتە سەر، مەگەر مەرگ لە زیندانی بەرێتە دەرێ. چاک ئەمە دەزانێ، بەڵام وێڕای ئەوەش هەر بە ئومێدە لە کۆتوزنجیرەکەی بخەلەسێت، باشە ئەگەر ئەم ئومێدە نەبوایە، چۆن پێنج شەش ساڵ بەو دەقەوە، بەو کۆتوزنجیرەوە، بە قەد ئەو دیوارەوە هەڵی دەکرد و نەدەمرد یان شێت نەدەبوو؟ بەرگەی دەگرت؟

ئیدی هەر زوو پەیم بەوە برد کە تەنیا کار فریام دەکەوێ، هەر کار تەندروستی و بەدەنم دەپارێزێت، دەنا نیگەرانی دەروونی و هەڵچوونی بەردەوام، هەوای ناخۆشی ناو قاوش و ژوورەکانی

زیندان، ویرانم دەکەن. لە دڵی خۆدا دەمگوت: "هەوای پاک و کار و ماندوو بوونی ڕۆژانە و هەڵگرتنی باری قورس زۆر باشە، دەبێ خۆمیان لەسەر ڕابێنم تا ئەگەر لە زیندان ئازاد بووم، مەرەخەس بووم. ڕەنگ و ڕووم خۆش بنوێنێ و شنگ و هێز و توانستێکم هەبێت." بیرکردنەوەکەم دروست دەرچوو، کار و جوڵە سوودێکی زۆریان پێگەیاندم و لە پیربوونی کوتوپڕیان ڕزگار کردم و نەیانهێشت وەکو یەکێک لە هاوڕێکانم کە ئەویش وەکو من خانەدان و ئەسڵزادە بوو، بەرەبەرە بپوکێمەوە و وەکو مۆم بتوێمەوە. ئەم پیاوە لە هەمان ڕۆژی مندا کەوتە زیندان، گەنجێکی جوانخاسی تۆکمەی پتەو بوو، کە لە زیندان وەدەرکەوت، بە تەواوەتی داکەوتبوو، سەری سپی بوو بوو، لاقەکانی سست و لاواز، بە ئاستەم خۆی بەسەریانەوە دەگرت، هەناسەسواری تەنگی پێهەڵچنی بوو. کە تەمەشام دەکرد بە خۆمم دەگوت: "نا، من باش ماوم، دەبێ بژیم و دەژیم". کاردۆستی من، لە هەوەڵەوە کردییە کارێک کە هاوزیندانییەکانم تانە و تەشەرم لێبدەن. گاڵتەم پێبکەن، بەڵام من سوور بووم لەسەر ئەوەی گوێیان نەدەمێ و پیاوانە مل بە کارەوە بنێم، بۆ هەر کارێکیان ناردبام بێ چەندوچوون و گورج دەڕۆیشتم، یەکەم کارم لە کوورەی سووتاندن و هاڕینی مەڕمەڕی سپیدا بوو، ئەمە کارێکی زۆر ئاسان بوو. ئەندازیار، سەرپەرشتەکان، بە پێی توانست و دەرفەتی خۆیان هەوڵیان دەدا مدارای زیندانییانی خانەدان و ئەسڵزادە بکەن و کاری قورسیان پێنەکەن. هەڵبەتە ئەم مداراییەیان لە پیاوەتی خۆیان نەبوو، بەڵکو ئینساف و دادپەروەری وای دەخواست. چونکە هیچ ماقوول نییە چاوەڕوانی هەمان کار لە کابرایەکی دەستسپی، بێتاقەت کە لە عەمراتی کاری دەستی نەکردبێ بکەی، وەک لە کرێکارێکی بە شنگ و توانا و بەهێز و قاڵبووی کار،

چاوەڕوان دەکرێت. ئاخر ئەو دووە چۆن دەبن بە یەک؟ هەڵبەتە ئەم مداراییە هەموو کاتێ بەردەوام نەدەبوو، زۆرجار بە دزییەوە دەکرا، چونکە چاودێرییەکی توندمان لەسەر بوو. هەڵبەتە کاری قورسیش کەم نەبوو، زۆرجار وا ڕێدەکەوت کارەکە زۆر لەسەرووی توانای ئەسڵزادە و خانەدانەکانەوە دەبوو. جاری وا هەبوو دوو هێندەی کرێکارێکی ئاسایی ڕەنجمان دەدا و ماندوو دەبووین.

بۆ مەرمەڕ کوتان سێ یان چوار زەلامیان هەڵدەبژارد، ئەم سێ چوار زەلامە بە زۆری پیرەمێرد یان خەڵکی لاواز و بێتوانا بوون – ئێمە لە خانەی ئەوانەدا بووین، ئەم سێ چوار زەلامە دەدرانە دەست زیندانییەکی شارەزای کارەکە. ئێمە بە درێژایی چەندین ساڵ لە ژێر سەرپەرشتی و چاودێری یەک کەسدا کە ناوی ئەلمازوف بوو ئەو کارەمان دەکرد. ئەلمازوف پیاوێکی سەختگیری، پیری، دەموچاو تاوەگازی، یەجگار لەڕولاواز بوو، سەرباری ئەوەش کەمدوو و سەختگیر بوو. لە ناخی دڵەوە ڕقی لێمان بوو، بەڵام ئەوەندە کەمدوو بوو، ئەوەندە دەممردوو بوو، تاقەتی نەبوو جنێومان بداتێ یان سووکایەتیمان پێ بکات. ئەو جەمەلۆن و ساباتەی کارمان لە ژێریدا دەکرد و مەرمەڕمان لە ژێریدا دەسووتاند، کەوتبووە ڕۆخە هەڵدێر و چۆڵەکەی ڕووبارەکەوە. دیمەنی ڕووبارەکە لە زستاندا زۆر خەمناک بوو، یەکپارچە تەمومژ بوو، کەنارەکەی ئەوبەر زۆر دوور دیار بوو. پیاو کە چاوی بەم دیمەنە چەپەک و چۆڵ و خەمناکە دەکەوت دڵی دەگوشرا، خۆ کە تیشکی خۆر لەو دەشتە سپییە بێکۆتاییەی دەدا، هێندەی تر خەمناکی دەکرد. لەو کاتانەدا پیاو خۆزیای دەخواست بەسەر ئەو دەشتە بێپایانەدا بفڕێ کە لەوبەری ڕووبارەکەوە دەستی پێدەکرد و بە درێژی پتر لە (١٥٠٠) فەرسەخ بەرەو باشوور دادەکشا. ئالمازوف عادەتی وا بوو کە بە کڕیوکپی، گرژومۆنی دەکەوتە کار و

ئێمە شەرممان لە خۆ دەکرد کە نەماندەتوانی یارمەتییەکی ئەوتۆی بدەین، بەڵام خۆی بە تەنیا کارەکەی تەواو دەکرد، داوای هیچ یارمەتییەکی لێ نەدەکردین، وەک ئەوەی بیەوێ تێمان بگەیەنێ کە دەرهەق بەو کەمتەر خەمگین و خەفەت لەوە بخۆین کە خەڵکێکی دەستسپی و بێخێر و بێکەڵکین. هەموو ئیشەکەی ئەلمازوف بریتی بوو لە داگیرساندنی ئەو کوورەیەی کە ئێمە مەڕمەڕەکەمان تێ هەڵدەڕشت.

بۆ ڕۆژی دوایی کە مەڕمەڕەکە بە تەواوەتی دەسووتا، دەبوایە لە کوورەکەی دەربێنین. هەر کەسە و دەستی دەدایە بێڵچەیەکی قورس و سندوقێکی پڕ لە مەڕمەڕی سووتاو دەکرد و بە کەماڵی ئیسراحەت دەکەوتە کوتانی. ئەمە کارێکی خۆش بوو، مەڕمەڕە تورت و فشەڵەکە بە ئاسانی لە ژێر زەبری مێکوت و مەجرەفەکانماندا وردوخاش دەبوو، دەبوو بە گەردێکی سپی بریقەدار. مەجرەفە قورسەکانمان بەرز دەکردەوە و بەتوندی دامان دەهێنایەوە و دەمانکێشا بە مەڕمەڕەکەدا و تا زیاتر ماندوو دەبووین. زیاتر باری لەشمان سووک دەبوو، خوێن لە دەمارەکانماندا خۆشتر دەبزووت و گۆناکانمان سوور هەڵدەگەڕا. هەنگێ ئەلمازوفش بە خێری خۆی ئاوڕێکی بە سۆزی لێدەداینەوە وەک ئەوەی تەمەشای کۆمەڵە منداڵێکی بچووک بکات. لەم کاتانەدا دەکەوتە سەبیل کێشان و ڕووی دەگەشایەوە و ڕەزامەندی و ئارامی دەنیشتە سەرسیمای، بەڵام وێڕای ئەمەش ئەگەر کەسێک دەمی کردباوە، بە خۆی نەدەوەستا و دەکەوتە پرتەوبۆڵە. ئیدی ئەمە تەبیعەتی بوو، دەتگوت پیرەژنی دۆ ڕژاوە، دەگەڵ هەموو کەسێکدا هەر وا بوو. هەرچەندە لەوە نەدەچوو لە ناخەوە بە تەبیعەت پیاوێکی خراپ بێ.

کـارێکی دیکەشـیان پـێ سـپاردم، ئەم کـارە بریتـی بـوو لەوەی چەرخی دەزگای خەراتی و دارتاشییەکە با بدەم. ئەم چەرخە بەرز و قورس بوو، بادانی ئەم چەرخە کارێکی ئاسان نەبوو، هێز و قوەتێکی زۆری دەویست بە تایبەتی ئەگەر وەستایەکە (لە کرێکارانی کارگەی هێزی ئەندازە بوو) خەریکی دروستکردنی مـحەجەرەی قالدرمەیەک یان قاچی مێزێکی گەورە بوایە کە قەدی دارێکی گەورەی دەویست، چونکە ئەم کارە بە یەک کەس نەدەکرا، بۆیە هەر کاتێ کاری خەراتی و دارتاشی هاتبا پێشێ زیندانییەکی دیکەیان بە نێوی (ب) لەگەڵمدا دەنـارد. (ب)، کـۆنە خـانەدان بـوو، چەنـدین سـاڵ بە دوو قـۆڵی ئەم چەرخەمان بادا. (ب)، گەنجێکی لاوازی کورتەبالا بوو، حاڵی بە دەست سینگ یەشەوە پەریشـان بـوو. دەگەڵ دوو کەسـی خـانەدانی دیکەدا ساڵێک پێش من گیرا بوو. یەکێکیان شـەو و ڕۆژ هەر خەریکی نوێژ کردن بوو (زیندانییەکان لەبەر ئەو دینداریيەی زۆریان ڕێز دەگرت). مـن هێشـتا لە زینداندا بـووم کە کـۆچی دوایـی کـرد. ئەویتریـان لە هەڕەتی لاوی خۆیدا بوو، کوڕێک بوو بە ڕەنگورِوو، تۆکمە و پتەو و بوێر و ورەبەرز، (ب)(1)ی هاوڕێی لە نیوەی ڕێگادا پەکی دەکەوێت، ئەویش پیـاوانە دەیدا بە کۆڵیدا و مەسـافەی حەوتسـەد فەرسـەخان هەڵی دەگرێت. ئەم دووە دۆستایەتییان زۆر خۆش و بەهێز بـوو. (ب) گەنجێکی ئەسڵزادە و بە تەربێت و نەفسبەرز و خـانەدان بـوو، بەڵام نەخۆشی مگێزی تێکدا بوو و زوو توڕە دەبوو. جا ئێمە بە دوو قۆڵی چەرخی خەراتییەکەمـان با دەدا و ئەم کارەمـان لە گیان خۆش بـوو، ئۆخژنی دەخسـتە دڵ و دەروونمـان و مـن بە وەرزشـێکی زۆر باشـم دەزانی.

کاری بەفر ماڵینشم زۆر بە لاوە خـۆش بـوو، حەزم لێدەکرد . جا کە زسـتان زریـان هەڵـی دەکـرد، بە تـایبەتی کە یەک ڕۆژی تەواو

بەردەوام دەبوو، بەفر دنیای دەگرت و ئەگەر ماڵەکان بە تەواوی ژێر بەفر نەکەوتبان ئەوا بەفر تا پەنجەرەکانیان دەهات. کە زریانەکە خۆشی دەکردەوە و خۆر هەڵدەهات دەیان ناردین بۆ ماڵینی بەفری سەربانی بینا حکوومەتییەکان، بە کۆمەڵ دەیان ناردین، هەندێ جار گشت زیندانییەکانیان دەنارد. هەر یەکە و بەفر ماڵێکمان هەڵدەگرت و هەر کەسە و کاری خۆی بۆ دیاری دەکرا، کارەکە ئەوەندە زۆر دەینواند، کەس وێنای نەدەکرد بتوانێ هەمووی تەواو بکات. زیندانییەکان بە شەوق و زەوقەوە دەست بەکار دەبوون. بەفرەکە هێشتا نەمەیی بوو، تەنیا سەرانسەرەکەی بە ئاستەم بەستبووی ئیدی بە کۆمەڵ بەفرەکەمان ڕادەماڵی، بەسەر خۆماندا بڵاومان دەکردەوە و بەدەم هەواوە دەبوو بە بەفرەژیلکە و بەدەم تیشکی خۆرەوە دەبریقایەوە و پرشنگی دەدا. بێڵچە و بەفرماڵەکان بە ئاسانی لە بەفرەکە ڕۆدەچوون، زیندانییەکان زۆربەی کات بە شەوق و زەوقەوە ئەم کارەیان دەکرد. هەوای ساردی زستان دەیبوژاندنەوە، کار و چالاکی، گوڕوتینی پێدەبەخشین. هەموو کەسێک هەستی بە خۆشی و شادی دەکرد.

دەنگی پێکەنین و گاڵتەوگەپ لێرەولەوێ بەرز دەبووەوە. زیندانییەکان دەکەوتنە شەڕە تۆپەڵ، بەڵام دوای ماوەیەک زیندانییە بە تەمەن و ئەقڵمەندەکان، ئەوانەی حەزیان لە سوعبەت و پێکەنین نەدەکرد، تووڕە دەبوون، بۆیە زیندانییەکان سارد دەبوونەوە و زۆرجاریش ئەم بەزم و خۆشییە بەدەم بۆڵە و شەڕەجنێوان تەواو دەبوو.

ئیدی لێرەوە بەرەبەرە ژمارەی ئاشنا و دۆستانم زیادی کرد. ئەلهەقی من لە خەمی دۆست گرتندا نەبووم، چونکە هەمیشە نیگەران و پەشێو و دڕدۆنگ و بەگومان بووم، حەزم لە تێکەڵاوی و

دۆستایەتی نەدەکرد. بەڵام ئەم پەیوەندی و دۆستایەتییانە خۆبەخۆ دروست بوون، یەکەم کەس کە هاتە سەردانم زیندانییەک بوو بە ناوی پترۆف. بۆیە دەڵێم هاتە سەردانم، چونکە پترۆف لە بەشی تایبەتیدا حەپس بوو، کە کەوتبووە ئەوپەڕی زیندانەکەوە، دوورترین قاوش بوو لە قاوشەکەی منەوە. یانی بەو حیسابە بوایە نەدەبوو هیچ پەیوەندیەکمان لە نێواندا دروست ببێ، بە ڕواڵەت هیچ شتێک نەبوو کۆمان بکاتەوە و لێکمان نزیک بخاتەوە. کەچی پترۆف بە ئەرکی خۆی دەزانی، بە تایبەتی لە ڕۆژانی هەوەڵی زیندانییەکەمدا، کە هەموو ڕۆژێ بێ بۆ قاوشەکەی ئێمە و سەرم لێبدات، یان لەو کاتانەدا کە لە حەوشەی زیندانەکەدا، بە تەنیا و دوور لە چاوی زیندانییەکان پیاسەم دەکرد، بێت بۆ لام و دوو قسانم دەگەڵ بکات. لە سەرەتاوە بە مووی لووتم دەزانی، زۆر پێی قەڵس و ناڕەحەت دەبووم، بەڵام ئەوەندە زیرەکانە درێژەی بە سەردانەکانی خۆی دا، کە بەرەبەرە خووم پێوەگرت و خەمی دڵی دەڕواندمەوە ئەگەرچی پیاوێکی بێدەنگ و کەمدووش بوو. پترۆف کورتەباڵا، تۆکمە، بە داروبار و گورجوگۆڵ و بەڕاپەڕ بوو. دەموچاوی لەو دەموچاوانە بوو کە دەچوونە دڵەوە: ڕەنگکاڵ، گۆنازەق، نیگاتیژ و زیت، دایمە پارچە تەماکۆیەکی لە دەما بوو و دەیمژی (گەلێک لە زیندانییەکان خوویان بەو تەماکۆ مژینەوە گرتبوو). لە تەمەنی خۆی بچووکتر دیار بوو، هەرچەدە تەمەنی چل ساڵان بوو، بەڵام کە تەمەشات دەکرد قەت نەتدەگوت لە سی ساڵ زیاترە. سەربەستانە قسەی دەگەڵ دەکردم، زۆر بە نەزاکەتەوە ڕەفتاری دەگەڵ دەکردم، کە هەستی کردبا، حەزم لە تەنیاییە، دوای دوو سێ دەقیقەیەک، سوپاسی لوتفی دەکردم، خودا حافیزی لێدەکردم و دەڕۆیی، هەڵبەتە ئەم وێڵ و ماریفەتەی دەگەڵ هیچ زیندانییەکی تردا نەدەنواند. پێویستە ئەوەش بێژم کە ئەم

پەیوەندییەمان بەو دەقەوە مایەوە، نە لە ڕۆژانی هەوەڵی زیندانییەکەمدا و نە لە ساڵانی دواتریشدا نەگۆڕا و قووڵتر نەبووەوە، هەرچەندە ئەو پڕ بە دڵ خۆشی دەویستم و دڵسۆزم بوو. تێناگەم پترۆف چ خۆشییەکی بە دۆستایەتی مندا چوو بوو، بۆچی حەزی دەکرد هەموو ڕۆژێک سەرم بدات. ڕاستە هەندێ وردە دزی لێکردبووم، بەڵام پێدەچوو بە ئەنقەست ئەمەی نەکردبێ، نەخشەی تایبەتی بۆ دانەنابێت. کەچی قەت داوای قەرزی لێنەدەکردم: ئەمە مانای وایە کە بۆ پارە یان بۆ بەرژەوەندی تایبەتی لە من نزیک نەدەبووەوە.

نازانم بۆچی باوەڕم نەدەکرد کە ئەم پیاوە لە هەمان زیندانی مندا دەژی، بەڵکو لە ماڵێکی تردا، لە شارێکی دووردووردا دەژی و تەنیا جارجارێ دێت بۆ زیندان تا سەردانی من بکات و لە ژیان و گوزەرانم بپرسێت و ئاگادار بێت، هەمیشە بەپەلە بوو، لە تۆ وایە ژوانی دەگەڵ کەسێکدا هەیە، کەسێک بەپەرۆشەوە چاوەڕوانی دەکات، یان کارێکی بە نیوەچڵی بەجێهێشتووە و دەبێ بەپەلە بگەڕێتەوە سەری و تەواوی بکات. متمانەیەکی سەیر لە چاوانیدا هەبوو، نیگاکردنی سەیر بوو، تەنکە سێبەرێکی بوێریی و تەوسیی بەسەرەوە دیار بوو. دەیڕوانییە دوور، لە تۆ وایە دەڕوانێتە ئەو دیوی ئەو شتانەی بەردەمی. ئەمە جۆرە حەواس پەرتییەکی پێدا بوو، هەندێ جار لە خۆم دەپرسی: باشە ئەم پەلەپەلەی لە چییە، کە لای من دەڕوات، بۆ کوێ دەچێ؟ ئایا لە شوێنێکی دی چاوەڕوانی دەکەن؟ ئەوی ڕاستی بێ یان خۆی بە قاوشێک لە قاوشەکاندا، دەکرد یان بە شێنەیی خۆی بە مووبەقەکەدا دەکرد، ئەگەر کۆڕی گفتوگۆ گەرم بوایە، لە لای یەکێک لە گفتوگۆکارەکانەوە دادەنیشت و بەوردی گوێی لە گفتوگۆکانیان دەگرت و هەندێ جاریش بە گەرمی بەشداری لە

گفتوگۆکاندا دەکرد و پاشان سارد دەبووەوە و بەبێدەنگی و ئارامی لێی دادەنیشت. بەڵام چ لە کاتی قسەکردندا و چ لە کاتی بێدەنگیدا، هەمیشە وا دەهاتە بەر چاو کە بیری لە شوێنێکی ترە، لە شوێنێکی دوورە و لەوێندەر چاوەڕوانی دەکەن. سەیر ئەوە بوو ئەم پیاوە هەرگیز کاری بۆ خۆی نەدەکرد، جگە لە سوخرە و بێگاری زیندان کە بە خۆرتی بەسەریاندا دەسەپاند، هیچ کارێکی تری نەدەکرد، هەموو کاتی خۆی بە دەست بەتاڵی دەبردە سەر. هیچ کارێکی نەدەزانی، بۆیە هەمیشە بێ پارە بوو، تاقە عانەیەکی پێنەبوو، بەڵام ئەمەی لەبەر گران نەبوو. ڕەنگە بپرسیت باسی چی لەگەڵ دەکردم؟ وەڵامم ئەمەیە کە قسەکانیشی وەکو خۆی غەریب بوو. بۆ نموونە کاتێ کە دەمبینیم لە پشت زیندانەکەوە بە تاقی تەنیا و بەوپەڕی خەمگینی پیاسە دەکەم، خێرا پێچێکی دەکردەوە و بەلەز دوام دەکەوت و بە قسەوە مژولی دەکردم. هەمیشە خێرا دەڕۆیی و زووزوو ئاوڕی دەدایەوە. ئەوەتا وا بەپەلە خۆی گەیاندمێ.

- ڕۆژباش!

- ڕۆژباش!

- ناڕەحەتم نەکردوویت؟

- نەخێر.

- ویستم شتێکت دەربارەی بوناپورت(٢) لێبپرسم، ویستم بپرسم ئایا بە خزمایەتی دەگاتە ئەو یارۆیەی کە لە ساڵی (١٨١٢)دا هێرشی کردە سەر ڕووسیا؟ (بۆ زانیاری زیاتر پترۆف لە قوتابخانەی سەرەتایی سوپایی خوێندبووی و خوێندن و نووسینی دەزانی).

- با، خۆیەتی.

- دەڵێن گوایە سەرۆکە، سەرۆکی کوێیە و سەرۆکی چییە؟

پرسیارەکانی پترۆف، هەمیشە بەپەلە و پچڕپچڕ بوون. دەتگوت دەیەوێ بەزووترین کات زۆرترین زانیاری و وەڵامی دەست بکەوێ.

بە گوێرەی توانا پایە و سەرۆکایەتییەکەی ناپلیۆنم بۆ شرۆڤە کرد و بە ناخێرم باسی ئەوەشم بۆ کرد کە لەگینە ڕۆژێ لە ڕۆژان ببێ بە ئیمپراتۆریش.

پرسی: چۆن؟

بەپێی توانا بۆم باسکرد، زۆر بەوردی گوێی لێدەگرتم، بە تەواوەتی لێم حاڵی بوو، ئەوجا گوێی لێ هێنامە پێشەوە و گوتی:

- ئا، ئا، ئەلکساندەر پترۆفیچ، دەمویست ئەوەشت لێبپرسم کە ئایا ڕاستە هەندێ مەیموونان هەن گوایە دەستیان ئەوەندە درێژن دەگەنە پێیان و بالآیان بە قەد باڵای بەشەرە؟

- بەڵێ.

- باشە ئەو مەیموونانە چۆنن؟

هەرچییەکم لەو بارەیەوە دەزانی بۆم باسکرد.

- ئەو مەیموونانە لە کوێ دەژین؟

- لە وڵاتە گەرمەسێرەکاندا دەژین. هەندێک لەو مەیموونانە لە دورگەی سۆمەترا هەن.

- سۆمەترا لە ئەمریکایە، وانییە؟ دەڵێن خەڵکی لە وێندەر لەسەر سەر دەڕۆن.

- نەخێر. وا نییە، ڕەنگە مەبەستت ئەوە بێ کە لە نیوەی دووەمی گۆی زەویدا دەژین. هەر چییەکم دەربارەی ئەمریکا و هەردوو ڕووی گۆی زەوی دەزانی، بۆم باس کرد، زۆر بەوردی گوێی لێدەگرتم، دەتگوت بە تایبەتی بۆ ئەوە هاتووە پرسیاری هەردوو ڕووی گۆی زەویم لێبکات.

- ئا، ئا، پار چیرۆکێکم لەمەڕ دۆتمیر دولافالییر خوێندەوە. ئاریفییف ئەو کتێبەی لە لای عەریفەکەمان هێنا بوو. باشە ئەم چیرۆکە ڕاستە یان خەیاڵە؟ لە نووسینی دومایە.

- نا، ئەمە چیرۆکە، ڕاست نییە، زادەی خەیاڵە.

- زۆر باشە، خودا حافیز، زۆر سوپاس.

هەنگێ پترۆف ڕۆیی. ئەلهەقی قسەی هەموو ڕۆژێکمان هەر هەمان ئەو جۆرە قسانە بوو.

حەزم دەکرد زانیاری زیاتر لەمەڕ پترۆف پەیدا بکەم. (م) کە بەم پەیوەندییەی منی دەگەڵ ئەو پیاوەدا زانی، هەستی کرد لە سەرێتی ئاگادارم بکاتەوە، یەکێک لە قسەکانی ئەوە بوو کە هەوەڵجار هاتووەتە زیندان سڵی لە زۆریان کردووەتەوە، لە گەلێکیان بە گومان بووە، تەنانەت ترساویشە، بەڵام ئەوەندەی لە پترۆف ترساوە، لە کەسی تر تەنانەت لە (گازین)یش نەترساوە.

(م) پێی گوتم:

- پترۆف لە هەر هەموو زیندانییەکانی ئێرە دڕتر و بێبەزەتر و ترسناکترە. لە هیچ شتێک ناپرینگێتەوە. کە کەڵکەڵەیەکی کەوتە سەر، هێز نییە لە مێشکی دەربکات، هەر جێبەجێی دەکات. ئەگەر لەپڕ هات بە سەریدا بتکوژێت، دەتکوژێت. هەر ئەوەندەی زەحمەتە ئەو بیرۆکەیەی بکەوێتە سەر، ئیدی بێ چەندوچوون، بێ هیچ ترس و دوودڵییەک ئەنجامی دەدات، کە ئەنجامیشی دا هەست بە هیچ جۆرە پەشیمانییەک ناکات، لەوە دەچێ شێت بێ،

ئەم قسەیەی (م)م زۆر بە لاوە گرینگ بوو، زۆرم مەبەست بوو، بەڵام (م)، نەیتوانی بۆمی ڕوون بکاتەوە بۆچی ئەو بۆچوونەی دەربارەی پترۆف هەیە. سەیر ئەوەیە بە درێژایی چەندین ساڵ، هەموو ڕۆژێ ئەم پیاوەم دەبینی و ڕۆژانە پێکەوە قسەمان دەکرد،

زۆریش لەگەڵمدا بە لوتف و دڵسۆز بوو، هیچ کارێکی نا جۆرم لێنەبینی (هەرچەندە هۆی ئەمەم نەدەزانی) کەچی وێڕای ئەمەش ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر قەناعەتم بە قسەکانی (م) دەهات، هەرچەندە کابرا هەمیشە هێمن و ئاقڵ و میانڕەو بوو، قەت ڕەفتارێکی ناسازی لێ سادر نەبوو، ئیدی ڕۆژبەڕۆژ زیاتر قەناعەتم دەهێنا کە ڕەنگە ئەم پیاوە دڕترین زیندانی ناو زیندانییەکان بێ، بێباکترینیان بێ، مل بۆ هیچ زەبتوڕەبتێک نەدات. بەڵام بۆچی؟ وەڵامی ئەو پرسیارەم بۆ هەڵنەدەهات.

پترۆف، هەمان ئەو زیندانییەیە کە کاتێ خۆی بۆ ئیمزای سزایەکەی بانگ کرا، ویستی مێجەر بکوژێت، ئەوەم گێڕایەوە کە چۆن مێجەر "بە موعجیزات ڕزگاری بوو" چونکە بەر لە ئیمزاکردنی سزایەکە بە دەقیقەیەک ڕۆیی بوو. پترۆف بەر لەوەی بگیرێ و حوکم بدرێت سەرباز دەبێت، کۆلۆنیلەکەی لە کاتی مەشق و ڕاهێناندا لێی دابوو، پێموایە پێش ئەو کەڕەتە زۆرجاری تریش لێدانی خوارد بوو، بەڵام ئەو ڕۆژە مجێز و حەواسی تەواو نابێت و هیچ تەڵفیسی و سووکایەتی و لێدانێک قەبووڵ ناکات. ئیدی بە ڕۆژی نیوەڕۆ و بە بەرچاوی هەموو ئەندامی کەتیبەکەوە، لە گەرمەی مەشقی سوپاییدا، کۆلۆنێل سەر دەبڕێت. هەڵبەتە من هەموو شتێکی ئەم چیرۆکە نازانم، چونکە ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەم بەسەرهاتەی بۆم نەگێڕابووەوە. هەڵبەتە بە دەگمەن ئەم حاڵەتانەی لێدەهات، مەگەر بەسەریدا هاتبا، هەنگێ بە خۆی نەدەوەستا. بەڵام لە حاڵەتە ئاساییەکاندا نەک هەر پیاوێکی ئاقڵ بوو بەڵکو هێمن و ئارامیش بوو. بەڵام ئەڵها و کەڵکەڵە پەنهانەکانی لە ژێلەمۆی ژێر خۆڵەمێش دەچوون.

قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان نەمبینی وەکو زۆربەی زیندانییەکانی دی سینگ دەرپەڕێنێ و بە خۆ بنازێت. بە دەگمەن شەڕی دەکرد. جگە لە

(سیروتکین) دۆستایەتی کەسی تری نەدەکرد، هەڵبەتە دۆستایەتی دەگەڵ ئەویشدا زۆر گەرم نەبوو، وەختێ دۆستایەتی دەکرد کە پێویستییەکی پێی بوایە. کەچی ویڕای ئەوەش ڕۆژێک دیتم کە زۆر تووڕە بوو بوو. داوای شتێکی کرد بوو و نەیاندابوویە، هەستی بە سووکایەتی کرد بوو، ئیدی لەسەر ئەوە دەگەڵ زیندانییەکی دیدا لێیان بوو بوو بە شەڕ. نەیارەکەی زیندانییەکی باڵابەرزی تۆکمەی ناوشان پان بوو، لە وەرزشەوانان دەچوو، نێوی ئانتونوف بوو، ئەم پیاوە بە دڕی و دڕندەیی و شەڕفرۆشی و دەمپیسی و گۆساخی بە نێوبانگ بوو. ئەمە لە زیندانییە مەدەنییەکان بوو، پیاوێکی ترسنۆک نەبوو. کەوتنە دەنگەدەنگ و پێم وا بوو ئەم شەڕەش وەکو شەڕەکانی دی دەگاتە شەڕەمست و بۆکسانێ. کەچی بەپێچەوانەی پێشبینییەکەی منەوە، پترۆف لەپڕ ڕەنگی هەڵبزڕکا، لێوی شین هەڵگەڕا و کەوتە تەتەڵە، هەناسەی تەنگ بوو، بە ئەسپایی لە جێی خۆی ڕابوو، هێندە بەهێواشی کەوتە ڕێ کە گوێت لە دەنگی پێی نەدەبوو (پترۆف هاوینان حەزی دەکرد بە پێخاوسی بگەڕێ) هێدی هێدی بەرەو ئانتونوف ڕۆیی، زیندانییەکان کە لە بەینی خۆیاندا مژولی پێکەنین و قسەکردن بوون، لەناکاو بێدەنگ بوون، بێدەنگییەکی ئەوتۆ باڵی بەسەردا کێشان ئەگەر دەرزییەک بکەوتبایە سەر عاردی گوێت لە دەنگی دەبوو. هەموو زیندانییەکان چاوەڕوانی ئەوە بوون لەپڕ بقڵیشێتەوە. ئانتونوف، ڕەنگی بوو بوو بە جاوی سپی، بەرەو نەیارەکەی گوڕی بەستەوە. تەحەمولی ئەم دیمەنەم نەکرد، لە قاوشەکە وەدەرکەوتم، دڵنیا بووم پێش ئەوەی بگەمە قالدرمەکان، گوێم بە دەنگی هاواری کەسێک دەزرینگێتەوە کە دێتە سەر بڕین. بەڵام ئەو شتە ڕووی نەدا، پێش ئەوەی پترۆف بگاتە ئانتونوف، ئەو شتەی بۆ هەڵدا کە شەڕیان بوو لەسەری (شتەکەش پەڕۆشڕەیەک

بوو، کۆنە ئەستەڕێکی ڕزیو بوو). ئانتونوف، دوای دوو دەقیقەیەک، بۆ ئەوەی بیسەلمێنێ کە ترسنۆک نییە و گلەیی خەڵکی نەیەتە سەر پترۆفی بەر دەمرێژی جنێوان دا. بەڵام پترۆف نە گوێی بە جنێوەکانی دا و نە وەڵامی دایەوە، گرینگ ئەوەیە بە مەبەستی خۆی گەیشت، جنێوی بە لاوە هیچ نییە، گرینگ ئەوەیە پەڕۆشەکەی خۆی، دەستکەوت، دوای یەک چارەکە سەعات، وەکو هەمیشە وێڵ و بێکار، بێخەم و خەیاڵ بە قاوشەکەدا دەسوڕایەوە و لە کەسانێک دەگەڕا قسەیەکی خۆش یا نوکتەیەکیان لێبژنەوێ. زۆر سەرقاڵ و مژول دەینواند، کەچی وێڕای ئەوەش زۆربەی کات خەمسارد و بێموبالات بوو، وێڵ و سەرگەردان، بێ هیچ مەبەست و ئامانجێک بە بەتاڵوحەتاڵ لێرەولەوێ دەسوڕایەوە. وەکو کرێکارێکی زۆر بە توانا و کارامە دەهاتە بەرچاو، کرێکارێک کە ئیشوکار لەبەریدا بلەرزێ و خۆی نەگرێت، لەو دەمەدا کە کار چاوەڕوانی بێت تا هێز و بازووی خۆی بخاتە کار، بچێت دەگەڵ منداڵانی بچووکدا گەمە بکات.

تێنەدەگەییشتم بۆچی هەڵنەدەهات؟ دڵنیام ئەگەر بیویستایە کاری وا بکات، دەیتوانی بیکات، بۆ ئەو وەکو ئاو خواردنەوە وا بوو. چونکە خەڵکی وەکو پترۆف لە دەستەڵاتی ئاوەز و ئەقڵ بەدەرن، مەگەر خۆیان شتێکیان نەوێ، دەنا هەر کەڵکەڵە و خولیایەکیان بکەوێتە سەر، بێ بیرکردنەوە ئەنجامی دەدەن. من دڵنیام ئەگەر بیویستایە هەڵێت، دەیتوانی زۆر زیرەکانە هەموومان فریو و بدات و بۆ ماوەی هەفتەیەک یان چەند هەفتەیەک خۆی لە بێشەیەکدا یان لە قامیشەڵانی کەنار ڕووبارەکەدا وەشێرێت و بەبێ خۆراک هەڵبکات. ئیدی یان ئەم بیرۆکەکەی بە مێشکدا نەهاتبوو یان خۆی حەزی نەدەکرد لە زیندان هەڵێت. توانست و بەهرەی بڕیاری دروستم تێدا نەدەبینی. خەڵکانی وەکو پترۆف لەگەڵ بیرۆکە و تەبیعەتێکدا لە دایک دەبن و ئەم

بیرۆکەیە بە درێژایی ژیان بە ڕاست و بە چەپدا دەیانخولێنێتەوە و بەو جۆرە، خۆبەخۆ دەخولێنەوە تا تووشیان دەبێ بە تووشی شتێکەوە و ئارەزوویەکی توندیان لە لا بێدار دەکاتەوە. کە تووشی ئەو شتە بوون و ئارەزوویان بزوا، ئیدی بۆی دەچن ئەگەر سەریشیان لە پێناوی ئەو شتەدا داناوە. هەندێ جار سەرم لەوە سوڕدەما چۆن پیاوێک کە لەسەر لێدانێکی ئاسایی کۆلۆنێلەکەی خۆی کوشتبوو، بەو ئاسانییە، بێ دەربڕینی هیچ ناڕەزاییەک مل دەدات و پاڵ دەکەوێ بەر شەلاقان بدرێ و فەلاقە بکرێت. پترۆف وەکو هەموو ئەو زیندانییانەی کە هیچ ئیشێکی تایبەتییان نەبوو، مەشرووباتی بە قاچاغ دێنایە ناو زیندانەوە، کە کاتێ بە مەشرووبی قاچاغەوە دەگیرا، فەلاقە دەکرا و دەگیرایە ژێر قامچی و شەلاقان. جا پترۆف زۆر بە ئاسانی، وەکو ئەوەی بەم سزایە قایل بێ، وەک ئەوەی دان بە تاوان و خەتای خۆیدا بنێ، ملی بۆ فەلاقە و جەڵد دەدا. یەکێک لە خووە سەیرەکانی پترۆف ئەوە بوو سەرباری ئەوەی خۆشی دەویستم و ڕێزی دەگرتم، زۆرجار دزی لێدەکردم. ڕۆژێک تەوراتەکەی لێدزیم، تەوراتەکەم دایێ کە بۆم بخاتە شوێنی خۆی، شوێنی تەوراتەکە تەنیا چەند شەقاوێک لێوەی دوور بوو، خێرا لە مەودای ئەو چەند هەنگاوەدا یەکێکی پەیدا کرد و تەوراتەکەی پێفرۆشت و خێرا پارەکەی دابوو بە مەشروب، وا دیارە لەو کاتەدا زۆری حەز لە مەشرووب کردووە و خۆی پێ کۆنترۆڵ نەکراوە، ئیدی پترۆف پترۆفە بە شەرت، کە شتێک دای لە کەللەی هەر دەبێ بیگاتێ و بیکات. پترۆف ئامادە بوو لە پێناوی 25 کۆپیکدا زەلامێک بکوژێت، بۆ هیچ نا تەنیا بۆ ئەوەی ئەو پارەیە بدات بە نیو قاپ مەشرووب و بیخواتەوە. لە غەیری ئەم حاڵەتانەدا پارەی بە هیچ نەدەزانی، سەدان هەزار ڕۆبڵ لەو گۆڕە بکەوتایە بێزی نەدەهات

دەستی بۆ ببات. هەر ئەو شەوە هاتە لام و بەبێ کەمترین پەشیمانی یان شەرمەزاری وەک ئەوەی کارێکی زۆر ئاسایی کردبێت دانی بە دزیەتییەکەیدا نا، ویستم بە توندی سەرزەنشتی بکەم، چونکە زۆرم داخ بۆ تەوراتەکەم خوارد، کەچی هەر خۆشی شێلو نەکرد، زۆر بەهێمنی و ئارامی گوێی لە سەرزەنشتەکانم گرت و قەناعەتی تەواوی بەوە هەبوو کە تەوراتەکە بۆ من زۆر بەکەڵک و بەسوود بوو، زۆری سوو لەوە خوارد کە لە دەستی منی کردووەتەوە، بەڵام هیچ پەشیمان نەبوو لەوەی کە دزیویەتی، هێندە بە متمانەوە لێی دەڕوانیم، ناچار وازم لە سەرزەنشتی هێنا. پێموایە بۆیە ئەو هەموو سەرزەنشتەی لێ قەبوڵ کردم چونکە دەیزانی کارێکی نەشیاوی کردووە و شایستەی ئەو سەرزەنشتەیە و هەقی خۆمە سەرکۆنەی بکەم و جنێوی پێبدەم تا داخی دڵی خۆم هەڵڕێژم. بەڵام لە ناخی خۆیدا هەموو ئەم شتانەی بە تووڕەهات و بێبایەخ دەزانی و پێی وا بوو خەڵکی جدی شەرم دەکەن هەر باسیشی بکەن، بگرە لە دڵی خۆیدا گاڵتەی پێدەکردم و بە منداڵێکی گێلۆکەی بەستەزمانی بێئاگا لە سادەترین کاروباری ئەم دنیایەی دەزانیم. ئەگەر جگە لە باسی کتێب و زانستان، باسی شتی ترم لەگەڵ کردبا وەڵامی دەدامەوە. بەڵام وەڵامدانەوەکەی تەنیا لە ڕووی ئەدەبەوە بوو، بۆیە وەڵامەکانی زۆر کورت بوون، زۆرجار لە خۆم دەپرسی: بۆچی ئەوەندە حەزی لێیە باسی کتێبانم لێبپرسێت؟ بەدەم قسانەوە و بەدزییەوە تەمەشام دەکرد تا بزانم ئاخۆ پێم ڕانابوێرێ، گاڵتەم پێناکات، بەڵام دەمبینی زۆر بەجددیی و بەوردیی گوێم بۆ ڕادەدێرێ، بەڵام زۆرجار ئەم جددییەتە زۆری نەدەخایاند و خەیاڵی دەڕۆیی و حەواسی پەرت دەبوو، هەندێ جار بەمە قەڵس و تووڕە دەبووم. ئەو پرسیارانەی لێی دەکردم هەمیشە ڕوون و ورد و ئاشکرا بوون. وەڵامەکانیشی بە لاوە گرینگ نەبوون، لەوە دەچوو

قەناعەتی تەواوی بەوە هێنابێ کە من کەسێکم جیاواز لە خەڵکانی دی و نابێ بە هەمان زمان بێمە دواندن کە خەڵکانی تری پێ دەدوێنرێ و حەزم لە هیچ قسەوباسێک نییە تەنیا ئەو قسە و باسانە نەبێ کە دەربارەی کتێبن، واتە جگە لە باسی کتێبان لە هیچی تر تێناگەم.

من دڵنیام کە پترۆف خۆشی دەویستم. ئەمەم زۆر بە لاوە سەیر بوو. ئایا بە منداڵی دەزانیم؟ ئایا بە گەورەیەکی منداڵی دەزانیم! ئایا وەکو چۆن کەسێکی بەهێز بەزەیی بە کەسێکی لە خۆی بێدەسەڵات تردا دێتەوە بەو ئاوایە بەزەیی پێمدا دەهاتەوە؟ ئایا بە هێنی دەزانیم، نازانم! دڵنیام کە بەزەیی پێمدا دەهاتەوە، کەچی وێڕای ئەوەش دزی لێدەکردم. هەڵبەتە کە دزی لێدەکردم لە دڵی خۆیدا دەیگوت: "داماوە! چ پیاوێکی سەیر و بێدەسەڵات و غەریبە! ناتوانێ شتەکانی خۆشی بپارێزێت". پێموایە لەبەر ئەوە خۆشی دەویستم. جارێکیان، وەک بڵێی لە دەمی دەرچوو، پێی گوتم:

– ئەلکساندەر پترۆفیچ تۆ باشیت کردووە بە کاڵتەی منداڵان، یانی ئەوەندە باشی ناخۆشت کردووە، ئەوەندە سادە و ساویلکەی بە ڕاستی پیاو بەزەیی پێتدا دێتەوە! دوای دەقیقەیەک لەسەری ڕۆیی:

– ئەلکساندەر پترۆفیچ، قسەکەم بە خراپ وەرمەگرە، لێم زویر مەبە. ئەم قسەیەم لە دڵسۆزییە ها.

پیاو هەندێ جار لە ژیاندا خەڵکانی وەکو پترۆف دەبینێ کە لە ساتەوەختێکی نیگەرانیدا یان لە ساتەوەختێکی هەڵچووندا دەردەکەون و خۆ دەنوێنن و پاشان دەکەون بەسەر چالاکی دڵخوازی خۆیاندا و ئەو کارە دەدۆزنەوە کە دەگەڵ تەبیعەتیاندا دەگونجێت. ئەو جۆرە پیاوانە پیاوی قسە و تیۆری نین، ناتوانن خەڵکی هان بدەن یان ڕێبەرایەتی و سەرکردایەتی شۆڕش بکەن، بەڵام خەڵکانێکی ئیشکەر و جێبەجێکارن، زۆر بەسادەیی، بێ هیچ خوتەوبۆڵەیەک، بە کرێ کار

دەکەن، لە پێشی پێشەوە بەسەر لەمپەر و سەنگەراندا دەدەن، لە پێشەوە هێرش دەبەنە سەر مەتەرێزان، بە سینگی رووتەوە پێشرەوی دەکەن، نە بیردەکەنەوە و نە لە هیچ شتێ دەترسن، خەڵکی هەموو، کوێرانە دوایان دەکەون، تا دەگەنە شورە و دیواران کە لەوێدا عادەتەن دەکوژرێن و تێدادەچن. باوەڕ ناکەم خێر هاتبێتە رێگەی پترۆف: چونکە ئەو سەرە سەری خۆی نەبوو، خۆ ئەگەر تا ئێستا نەمرد بێ، لە پیاوەتی و ئاقڵی خۆی نییە، هی ئەوەیە رێنەکەوتووە، تووشی مردن نەبووە. بەهەرحاڵ کێ دەزانێ؟ لەوەیە پاش ئەوەی بێکار و سەرگەردان، بێمەبەست و ئامانجان، ئێرەوئەوێ، دنیا تەی دەکات، تەمەنێکی زۆر بکات، پیری پیر ببێ و ئەوجا زۆر بە ئیسراحەت و ئارامی بمرێت. بەڵام من پێموایە کە (م)، ڕاستی دەکرد، پترۆف لە هەموو زیندانییەکان دڕتر، بێپەرواتر، بێباکتر، سەختگیرتر، لە خۆباییتر و سەرکێشتر بوو.

پەراوێز:

١-'ب': ناوی جوزیف بوگوسلافسکییە، شۆرشگێرێکی پۆلاندی بوو.

٢-'پوناپۆرت': مەبەست لە لویس ناپلیۆن پوناپۆرتە کە لە ١٠/ک١٨٤٨/١دا بەسەر کۆماری فەرەنسا هەڵبژێردرا.

«٨»

لۆقا

قسەکردن لەسەر خەڵکانی ئولولعەزم قورسە. ئەمانە چ لە زیندان و چ لە شـــوێنانی دی کەم و دەگمەنـــن، پیـــاو هەر بە هەیـــبەت و ســـامدارییەکەیاندا دەیناســـێتەوە، ســـام دەخەنە دڵەوە، خەڵکـــی بە پـــارێزەوە مامەڵەیـــان لە تەکـدا دەکەن. لە هەوەڵەوە هەســـتێکم لە لا چێبوو کە خۆم لەو جۆرە پیاوانە دوور بگرم، توخنیان نەکەوم. بەڵام پاشـــان ڕەئـــی خـــۆم نەک هەر دەرهەق بەوانە بەڵکـــو دەرهەق بە بکوژانی خوێنڕێژی ترسـناکیش گۆڕی. پیاوانێک هەن قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان دەسـتیان نەچـووەتە خـوێن، کەسـیان نەکوشـتووە، بەڵام زۆر لەوانە دڕ و دڕندەترن کە شـەش کەسیان کوشـتووە. هەندێ تاوانـان هەن بە شـێوەی ئەوەنـدە سـەیر و غەریـب ئەنجـام دراون، کە پیـاو نـاتوانێ تەسـەوری بکـات، بـاوەڕی پێبکـات، بـۆیە ئەو قسـەیە دەکەم چـونکە ئەو تاوانـانەی ئەنـدامانی کـۆمەڵ دەیانکـات، زۆرجـار لەسـەر شتی زۆر هیچە، لەسەر شتی ئەوتۆیە پیاو سەری سوڕدەمێنێ.

ئێستا باسی بکوژێکتان بۆ دەکەم کە نموونەی زۆرن: ئەمە پیاوێکە هێدی و هێمن، لاشەڕ و بێوەی، بەلام ئیدی قەدەر و چارەنووسی زۆر سەخت و دژوارە، هەست بە ئازار و غەزاب دەکات (بۆ نموونە وەرزێرە و لە کێلگەیەکدا کار دەکات، یان مسکێنە و بە نۆکەری گیراوە یان یەکێکە لە خەڵکی شار یان سەربازە لە سوپادا) لەپڕ دێت بەسەریدا، چیکڵدانەی تەنگ دەبێ و بەخۆی ناوەستێ، دەست دەداتە کێرد و لە سینەی چەوسێنەرەکەیدا ختمی دەکات، لە سینەی ئەو کەسەدا کە دژایەتی دەکات، پاشان ڕەفتاری ئەم پیاوە دەگۆڕێت، دەبێ بە ڕەفتارێکی نەشازی سەیر و هەموو سنوورێک دەبەزێنێ. ئەمە نەیارەکەی یان چەوسێنەرەکەی کوشت، هەڵبەتە ئەوە تاوانە، بەلام ئەنگێزە و پاکانە و شرۆڤەی خۆی هەیە، هۆیەک بۆ ئەو کارەی هانداوە. بەلام دوای ئەوە، ئیدی ئەو پیاوە تەنیا نەیارەکانی ناکوژێت، بەڵکو هەر مرۆڤێک دەکوژێت، هەر کەسێکی بێتە ڕێ دەیکوژێت، کوشتن دەکا بە پیشە، لەزەتی لێدەبینێ، کوشتن لە پێناوی کوشتندا ئەنجام دەدات. لەسەر قسەیەکی بچووک لەسەر مۆرەیەک پیاو دەکوژێت. بۆ کەیف، بۆ ئەوەی ژمارەی کوژراوەکانی زیاتر بکات، دەکوژێت. یان جاری وایە تەنیا بۆ ئەوە دەکوژێت کە بڵێ: "لاچۆ لە ڕێم". ئیدی وەکو سەهەندەیەکی سیامەست ڕەفتار دەکات، کار دەگاتە ئەوەی هەموو سنوورێک دەبەزێنێ، هیچ پیرۆز و پیرۆزییەکی لە لا نامێنێ: لەوەیە بە خۆیشی سەری لەمە سوڕبمێنێ. ئیدی سنووری هەموو یاساوڕێسا و دەسەلاتێک دەبەزێنێ، ئەوپەڕی ئازادی بە خۆی دەدات، لەزەت لە لێدانی دڵی خۆی دەبینێ، لەو ترسەی هەستی پێدەکات، لەو سامەی هەستی پێدەکات. چاک دەزانێت سزایەکی ترسناک چاوەڕوانیەتی، ڕەنگە هەستەکانی لە هەستی ئەو کەسە بچن کە حەز دەکات لە ترۆپکی بورجێکەوە بەسەر سەردا

خۆی هەڵبداتە هەڵدێرێکی هەزار بە هەزارەوە تا بە زووترین کات ڕزگاری ببێت. ئەمە لە خەڵکانێک ڕوو دەدات کە لاشەڕترین و بێوەیترین خەڵکن. هەڵبەتە نموونەی ئەم هەڤدژییە زۆر بەر چاو دەکەوێ: زۆرجار خەڵکانێک دەبینین چەوساوە و سەرکوتکراو بوون، کەچی کاتێ دەزانی هەر ئەوانەی تا دوێنێ چەوساوە بوون لە هەموو کەس سوورترن بۆ چەوساندنەوە و ترساندن و تۆقاندنی خەڵکی دی، وەک ئەوەی بیانەوێ تۆڵەی خۆیان بکەنەوە. هەندێ جار ئینسانێکی نائومێدی شەڕانی سەرکێشی گیان لەسەر دەست دەبینین لەزەت لە ترساندن و تۆقاندنی خەڵکی دەبینێ، لە ڕووی نائومێدییەوە دەست دەداتە کاری شێتانە و زۆربەی کاتیش چاوەڕوانی سزایە و خواخوایەتی بگیرێت و کێشەکەی ببڕێتەوە و چارەنووسی یەکلایی ببێتەوە، چونکە هەست دەکات ئەم باری نائومێدییە لەوە قورسترە بە تەنیا پێی هەڵبگیرێت. سەیر ئەمەیە کە ئەم هەڵچوون و سەرکێشی و زێدەگافی و ستەمکارییەی تا ئەو ڕۆژەی بە سزای خۆی دەگا لە لا دەمێنێ. کە بە سزای خۆی گەیشت، کە گیرا دەبێ بە ئاشی ئاو لێکەوتوو، وەکو ئەوەی سزایەکە سنوورێک بۆ عەزابەکەی دابنێت، لەپڕ ئارام دەبێتەوە، دەکوژێتەوە، دەبێ بە ماستی مەییوو، دەبێ بە پارچە پەڕۆیەکی شێبووەی ڕیشاڵ ڕیشاڵ، بە جارێ نەترە بەر دەدات و هەرەس دێنێ. داوای لێبووردن لە خەڵک و خوا دەکات، دەپاڕێتەوە، کە دەگاتە بێگارەزیندان دەگۆڕێت، دەبێ بە کەسێکی تر، کەس باوەڕ ناکات، ئەم کابرایەی کە لە مریشکی ئاوەڕووتکراو دەچێ، پێنج شەش پیاوی کوشتبێ.

لە نێو ئەو تاوانبارانەدا خەڵکانێک هەن زیندان بە ئاسانی ڕامیان ناکات، جۆرە فرناخی و خۆپەسەندییەکیان لە لا دەمێنێ و زۆرجار بە خۆ دەنازن و لافوگەزافی گەورە لێدەدەن، جاری وایە گوێت لە

فیشاڵی زل دەبێت بۆ نموونە یەکێک دەڵێت: "گوێ بگرە ها، چما تۆ من بە چی دەزانی! حەوت ڕۆحم، حەوت ڕۆح، ڕۆحێکم لێرەیە و شەشم لەو دنیایە!" بەڵام ئەوانە هەمیشە لە ئەنجامدا مل دەدەن و ڕام دەبن. ناوبەناو بەوە دڵخۆشی خۆ دەدەنەوە کە یادی سەرکێشی و ڕیسککارییە شێتانەکانی خۆیان دەکەنەوە، لەو کاتانەدا حەز دەکەن گوێگرێکی سادە و ساویلکە پەیدا بکەن و خۆیانی لەبەر دەمدا هەڵکێشن و بە کارەکانیانەوە بنازن، ئیدی دەکەوێتە گێڕانەوەی کارەکانی بۆ یارۆی ساویلکە و واش دەنوێنێ کە نایەوێ گوێگرەکەی سەرسام بکات و بەوە قسەکەی دەبڕێتەوە کە دەڵێت: "من ئەوە بووم!" مەگەر هەر خوا بزانێ ژێراوژێر و بە پارێزەوە بە چ ئاوتارێک گوزارشت لە غرووری خۆی دەکات. جا چەند وەستایانە خۆی لە ژێر پەردەی گێڕانەوەی بەسەرهاتەکەدا دەشارێتەوە و وا دەنوێنێ گوایە خۆی پێوە هەڵناکێشێ! لە حاڵێکدا خۆهەڵکێشان و لافوگەزاف بە زمانییەوە، بە هەموو وشەیەکییەوە دیارە، بەڵام دەزانێ چۆن لە پەردەی تەوازعییەوە دەپێچی! تۆ بڵێی ئەو خەڵکە ئەم هەموو شتە لە کێوە فێر بوو بن؟

شەوێک لە شەوە درێژەکانی، ڕۆژانی هەوەڵی زیندانییەکەم گوێم لە حیکایەتێکی لەم جۆرە حیکایەتانە گرت، لەبەر کەمئەزموونی خۆم، وام تەسەور و وێنا دەکرد، یارۆی حیکایەتخوان تاوانبارێکی یەجگار بەزەبر و ورەپۆڵایینە و بە جۆرێ خۆی هەڵدەکێشا خەریک بوو (پترۆف)م لەبەر چاو دەکەوت. یارۆی حیکایەتبێژ ناوی لۆقا کوزمیچ بوو، ئەمە هەر بۆ کەیفی دڵ ئەفسەرێکی بە پلەی مێجەر کوشتبوو. ئەم لۆقایە لە هەموو زیندانییەکانی قاوشەکەی ئێمە کورتەباڵاتر و ڕێوەڵە و لاوازتر بوو، لە باشوور لە دایک بوو بوو، لەو مسکێنانە بوو کە لە کێڵگەدا کار ناکەن و لە ماڵی ئاغاکانیاندا خزمەتکاری

دەکەن. فرناخی و لووتبەرزییەکی سەیری تێدابوو، وەک دەڵێن تەیرێکی چکۆلە بوو، بەڵام دەنووک و چنگاڵی هەبوو. زیندانییەکان بەهەست و غەریزە خەڵکیان دەناسی، دەماری پیاویان دەناسی، هەرچەندە لۆقا توندوتیژ بوو، بەڵام زیندانییەکان حیسابێکی ئەوتۆیان بۆ نەدەکرد. کابرایەکی موزیر، لە خۆبایی، بەرزەفڕ و فرناخ بوو. ئەو شەوە لەسەر چەرپاکەی خۆی دانیشتبوو و خەریک بوو کراسێکی دەدروو، لۆقا بەرگدروو بوو، زیندانییەکی دیکە بە نێوی "کوبیلین" لە نزیکیەوە دانیشتبوو، کوڕێکی گەنجی کەتەی بە داروباری خۆشتەبیعەت بوو، بەڵام گێلۆکە و گەوج و کەمئاوەز بوو. لۆقا زۆرجار دەگەڵ ئەم هاوسێیەیدا بە شەڕ دەهات و سەرزەنشتی دەکرد و خۆی بە سەریدا دەنواند و گاڵتەی پێدەکرد و وەکو کۆیلە مامەڵەی لەتەکدا دەکرد، بەڵام کوبیلین لەبەر دڵپاکی و ساویلکەیی خۆی هەستی بەمە نەدەکرد. لەو کاتانەدا گۆرەوییەکی بە دەستەوە بوو، بەدەم گۆرەوی چنینەوە و لامسەرلایی گوێی لە لۆقا دەگرت، لۆقا بە دەنگی بەرز قسەی دەکرد و حیکایەتەکەی دەگێڕایەوە. هەڵبەتە دەیویست سەرنجی هەموو خەڵکەکە ڕاکێشی و ئەوانیش گوێیان لێ بێ، هەرچەندە وای دەنواند تەنیا قسە بۆ کوبیلین دەکات. بەدەم تەقەڵ و درومانەوە گوتی:

- بەو جۆرە لە زێد و زاگەی خۆم وەدەرنرام برای ئازیزم.

کوبیلین پرسی:

- دەمێکە؟

- کە پۆلکە و گاگوزان پێبگات دەکاتە ساڵێک. کە گەییشتنە (ک. ف) لە زیندانیان پەستاوتم. لەوێ خۆم لە نێو دەستەیەک پیاودا بینییەوە کە هەموویان خەڵکی ڕووسیای بچووک بوون، تا بڵێی کەتە و زەلام و تەندوست و بەهێز بوون، هێندە قەڵەو بوون دەتگوت مانگان،

بەڵام زۆر هێدی و هێمن و حیزەڵە بوون، ئەو خواردنەی دەماندرایە زۆر خراپ بوو، مێجەر وەکو حەیوان مامەڵەی لەتەکدا دەکردن، ڕۆژێ دوان تێپەڕی، سەیرم کرد ئەوانە زۆر بودەڵە و ترسنۆکن، پێمگوتن: "باشە ئێوە بۆچی زیرەتان لەم حەیوانە کردووە؟". گوتیان: "دەی فەرموو ئەگەر دەتوانی تۆ قسەی دەگەڵ بکە!" ئەو حەیوانانە دەستیان بە پێکەنین کرد، گاڵتەیان بە ئەقڵم دەهات. بێدەنگ بووم و هیچم نەگوت.

ئەوسا یارۆی حیکایەتبێژ، کوبیلینی فەرامۆش کرد و ڕووی دەمی کردە هەموان:

- پیاوێکی خەڵکی ڕووسیای بچووکیان تێدابوو تا حەزکەی بودەڵە و هیچوپوچ و قەشمەر بوو، ئەمە ڕووی دەمی تێکردن و کەوتە گێڕانەوەی ئەوەی کە چی بە قازی و دادوەرەکان گوتووە، چۆن لەبەریان پاڕاوەتەوە، چۆن ڕووپامایی بۆ کردوون و گوتویەتی ژن و منداڵی هەن. پیاوێکی کەتە و زەلامی سەرسپی بوو. کابرا لەسەر حیکایەتەکەی بەردەوام بوو، بۆ هاوڕێکانی باسکرد کە چۆن سەگێک لەوێندەر بووە و پەیتاپەیتا هەر دەینووسی و دەینووسی، هەر هەموو ئیفادەکانی ئەوی دەنووسیی و چۆن ئەوی تۆمەتبار پێی گوتووە: "دەک خوا بتکوژێ" و چۆن ئەو جوابی نەداوەتەوە و لەسەر نووسینی خۆی بەردەوام بووە و کابرا بەوە کۆتایی بە قسەکانی هێنا گوتی: "بەو جۆرە کڵاوم تێنا، سەرم تیاچوو!"

- ئادەی فاسیا(١) گیان دەزوویەکی ترم بدەیە، ئەم دەزووە قرچۆکە.

فاسیا دەزوویەکی تری دایە و گوتی:

- هانێ، ئەم دەزووە لە بازاڕ کڕدراوە.

- دەزووی کارگەکە باشە. تۆزێ لەمە پێش (نیفالید)مان نارد لە کارگەکە دەزوومان بۆ بکڕێت، نازانم لای چ ئافرەتێکی سووک ئەم دەزووانەی کڕیوە، دەزوویەکی خراپە، قرچۆکە.

لۆقا بەدەم ئەو قسەیەوە و لەبەر ڕووناکی چرایەکە دەزووەکەی بە کونی دەرزییەکەوە دەکرد.

- دەبێ لای دۆستەکەی خۆی کڕیبێتی.

- بێگومان لە دۆستەکەی خۆیی کڕیوە.

کوبیلین، کە تەواو فەرامۆش کرا بوو و بیر چوو بووەوە هەڵی دایێ:

- نەمانزانی مێجەر چی بەسەرهات؟

لۆقا، لە خودای دەویست ئەو پرسیارەی لێبکرێ. کەچی وێڕای ئەوەش نەیویست یەکسەر دەست بە گێڕانەوەی واریقاتەکە بکاتەوە، وای دەنواند کە گوێی لە کوبیلین نەبووە. بەئەسپایی کەوتە تەقەڵلێدان و پاشان بەئەسپایی خۆی چاک کرد و بە چوارمشقی لێی دانیشت و بەردەوام بوو:

- ئیدی هاوڕێ بودەڵەکانی خۆم هان دا تا بنێرن بە دووی مێجەردا. جا ئەو بەیانییە کێردێکم لە دراوسێکەم بە ئامانەت وەرگرت و بۆ کاتی مەبادا و تەنگانە شاردمەوە. مێجەر هات. دەتگوت سەگی هارە، لا لا مووی دەکرد. بە دزییەوە پێمگوتن: "کوڕینە، ئەی خەڵکانی ڕووسیای بچووک ئەمڕۆ ڕۆژی ترس نییە، مەترسن" لێ فایدەی نەبوو! لە ترسا ڕۆحییان پێنەبوو، وەکو شەقشەقە دەلەرزین. مێجەر بەوپەڕی مەستی خۆی بە ژووردا کرد. گوتی: "ها، بۆچی لە دووتان ناردووم؟ چۆن زاتتان کردووە، چی قەوماوە؟ من تزاری ئێوەم، من خوای ئێوەم" کاتێ کە گوتی تزاری ئێمەیە، خوای ئێمەیە، لێی نزیک کەوتمەوە، کێردەکەشم لە قۆڵی کراسەکەمدا شاردبووەوە،

زیاتر لێی نزیک بوومەوە و گوتم: "نەخێر جەنابی پایەبەرز، شتی وا نابێت سەروەری پایەبەرز، ببوورە، ناشێت لە هەمان کاتدا هەم تزار و هەم خوداش بێت" مێجەر هاواری کرد: "کەواتە تۆ سەردەستە و هاندەری ئەمانەیت" زیاتر لێی نزیک بوومەوە و گوتم: "نەخێر جەنابی پایەبەرز، من سەردەستەی یاخییان نیم. بەڵام هەم تۆ و هەم ئێمەش ئەوە دەزانین کە هەموومان یەک خوامان هەیە، خوایەک کە شەریکی نییە، یەک تزارمان هەیە کە خودا بۆی هەڵبژاردووین، بەڵام تۆ جەنابی پایەبەرز تەنیا مێجەریکیت و بەس، لە ساوپەنای تزار و بە فەزڵی تزار و بە گوێرەی بەهرە و توانستی خۆت لێرە سەرۆکی ئێمەی."

مێجەر، لە تووڕەیی و حەژمەتاندا کەوتە دەمەلاڵکێ، لە داخا نەیدەتوانی قسان بکات. گوتی: "چی؟ چی؟ چی؟". گوتم: "هەر ئەوەیە". هەنگێ پڕم دایە و کێردەکەم تا بن کرد بە ورگی دا! دوای تۆزێ بە لادا هات، وەرسوڕایەوە بە پشتدا تەختی زەوی بوو. ئەوسا چەقۆکەم توڕدا و بە هاوڕێکانم گوت: "دەیسا هاوڕێیان ئێستا هەڵی گرن!".

جا ئێستا تۆزێ لە باسەکەم دوور دەکەومەوە و دەڵێم زۆر بە داخەوە لەو سەردەمانەدا دەستەواژەی وەک "من تزارتانم، من خواتانم" و زۆری تری لەو بابەتە دەستەواژانە بەکار دەهات. گەلێک لە ئەفسەرەکان بەکاریان دێنا. هەڵبەتە دەبێ ددان بەوەدا بنێین کە ئێستا ژمارەی ئەو کەسانەی ئەو جۆرە دەستەواژانە بەکار دێنن زۆر کەم بووەتەوە و بگرە کەس بە کاری نایەنێ. ئەوەی مایەی سەرنجە ئەو خەڵکانەی کە ئاوا بە خۆ دەنازین و ئەو جۆرە قسانەیان دەکرد، زیاتر ئەو دەرەجەدارانە بوون کە بۆ پلەی ئەفسەر بەرزکرابوونەوە و هەوای پلەوپایەی تازە لە کەللەی دابوون و خۆیان لێگۆڕا بوو. ئەوانە چونکە زۆریان پێ کرا بوو، زەحمەتی زۆریان کێشا بوو، کە لەپڕ

دەبوون بە ئەفسەر و فەرماندە و لەقەبی خانەدانییان وەردەگرت و شتی وایان بە خۆوە نەدیتبوو، ئیدی زۆر پیس لە خۆ دەگۆڕان و پلەوپایە مەستی دەکردن و هێز و دەسەڵاتی خۆیان لە ڕادەبەدەر، بە گەورە دەزانی و بەردەست و خواردەست و بندەستەکانی خۆیان بە بەشەر نەدەزانی، بەڵام دەرهەق بە سەرانی خۆیان، مەرایی و ڕووپامایی و کلکەسووتێ و ملکەچی و زەلیلی وایان دەنواند پیاو قێزی لێدەکردنەوە. تەنانەت کەسە دەڵەچە و بنڕیشەکانییان لە بەردەم سەرانی خۆیاندا ددانیان بەوەدا دەنا کە بندەست و بەردەست بوون و "ئەسڵی خۆیان لە بیر ناکەن، لە کونی خۆ هەڵناگەڕێنەوە". بەڵام ئەوانە دەرهەق بە بندەستەکانییان لە ڕادەبەدەر ستەمکار و دیکتاتۆر بوون. دەبێ ئەوەش بڵێین کە هیچ شتێک زیندانییانی بە ئەندازەی ئەو ڕەفتارە بێمانایانە تووڕە و قەڵس نەدەکرد. مرۆڤ هەرچییەک بێ، چەند کۆیلە و کەساس و ملکەچ بێ، چەند گوێڕایەڵ و سازگار بێت، بەو هەموو فەخرفرۆشی و لە خۆبایی بوون و خۆپەسەندی و لافوگەزافە بێمانایە تووڕە و قەڵس دەبێت و سەبر و هەدای دەسوێ و پەت دەپچڕێ.

خۆشبەختانە، هەموو ئەم شتانە بەسەرچوون و کۆن بوون و خەریکن بە تەواوەتی لە بیری خەڵکی دەچنەوە. پێویستە ئەوەش بڵێین کە دەسەڵاتی باڵا لەو سەردەم و سەروبەندەدا زۆر بەتوندی سزای ئەو هەڵەکار و تاوانبارانەی دەدا، من نموونەی زۆرم لە لایە.

ئەوەی کە بندەستان نارەحەت و تووڕە دەکات، ئەوەیە بە ناشیرینی مامەڵەیان دەگەڵ بکرێت، بە قێزوبێز و سووکایەتییەوە مامەڵەیان لەگەڵ بکرێت.

ئەوانەی پێیان وایە هەر ئەوەندەیان لەسەرە نانی زیندانی بدەن و مدارای بکەن و لە هەموو شتێکدا بەپێی یاسا ڕەفتاری دەگەڵ بکەن،

هەڵەن. چونکە مرۆڤ چەند بچووک بێ، چەند نەگبەت بێ و چەند کەم بایەخ بێت، بە تەبیعەت حەز دەکات کەرامەتی مرۆڤایەتی بپارێزرێت. هەر زیندانییەک زۆر چاک دەزانێ زیندانییە، دڵنیایە کە کەسێکی بێزراوی ناخۆشەویستە و دەزانێ لە چاو بەرپرسەکانیدا هیچ نییە. بەڵام نە تەلبەند و نە کۆتوزنجیر ئەوەی لە بیر نابەنەوە کە مرۆڤە و دەبێ مامەڵەیەکی مرۆیانەی لەگەڵ بکێت. خودایا! مامەڵەی مرۆیانە چەند پێویستە. لەوەیە مامەڵەیەکی مرۆڤانە، تەنانەت ئەو کەسەش لە هەڵدێر ڕزگار بکات کە دەمێکە وێنەی خودای لە دڵ و دەروونندا ئاوا بووە. بەڵام "قەرەبەختان" لە هەر کەسێکی دی زیاتر پێویستیان بە مامەڵەی مرۆڤانەیە، دەبێ لەو ڕووەوە پێش خەڵکانی تر بخرێن، چونکە ئەوە دەرمانی دەردیانە، ئەوە سەرچاوەی ڕزگاریانە، ئەوە سەرچاوەی خۆشی و شادیانە. من بە ڕێکەوت دوو شت سەرنجی ڕاکێشام و سەیرم کرد ئەو قەرەبەختانە زۆر خۆشحاڵ دەکەن. یەکێکیان زمانی شیرین و ڕووی خۆشی زیندانەوانەکان بوو کە گیانی زیندانییەکانی دەژیانەوە و وەکو منداڵ دڵیان پێی خۆش دەبوو و دەیکردە کارێک بە دڵ بەرپرسەکانی خۆیان خۆش بوێ. دووەمیان ئەوە بوو زیندانییەکان حەزیان نەدەکرد سەرۆکەکانیان زۆر ڕوویان بدەنێ و شەرمیان لێکدی بشکێ، حەزیان نەدەکرد بەرپرسەکان زۆر خۆشمامەڵە بن لەگەڵیاندا، هەروەها حەزیانیش نەدەکرد ئەو بەرپرسانە زۆر سادە و ساویلکە بن، چونکە حەز دەکەن ڕێزی بەرپرسەکانیان بگرن. بۆ نموونە کە بیاندیتبا سەرۆکەکەیان سینگ و بەرۆکی پڕە لە میداڵ و نیشانان، پۆشتە و پەرداخە و بەسام و تامە و لای سەرانی باڵاتر بەسەنگ و ئیحتوبارە، کەسێکی بەزەبتورەبت و بەویقار و دادپەروەر و بەئینسافە، زۆر ڕێزی خۆی دەگرێت، شانازیان پێوە دەکرد، زیندانییان ئەو جۆرە

بەرپرسە پەسەند دەکەن بەسەر هی دیدا، چونکە قەدری خۆی دەزانێ، سووکایەتی بە کەس ناکات. خراپە دەگەڵ کەسدا ناکات، بۆیە هیچ کێشەیەکی بۆ دروست نابێ و کاروباری ئاسایی دەڕوات.

کوبیلین بە هێمنی پرسی:

– پێموایە لەسەر ئەوە سزایەکی قورس درایت؟

– هەر قورس، هەر باسی مەکە، ئەلهەقی سزایەکی قورس درام هاوڕێیان! ئەو مقەستە بێنە! ئەرێ پێم بڵێن: ئەمشەو یاری وەرەق نییە؟

فاسیا گوتی:

–پارەی قومارەکە دراوە بە خواردنەوە، دراوە بە مەشرووب و خوراوەتەوە، ئەگینا ئێستا لێرە دەبوو.

لۆقا گوتی:

– "ئەگینا"! ئەم "ئەگینا"یە لە بازاڕی مۆسکۆدا سەد ڕۆبڵ دەکات.

کوبیلین دیسان پرسی:

– باشە لۆقا سزایەکەت چەند بوو؟

لۆقا گوتی:

– پێنج سەد شەلاق، برادەری ئازیز.

دیسان دراوسێکەی فەرامۆش کرد و ڕووی کردە ئەوانی دی:

– ئەلهەقی هاوڕێیان، خەریک بوو بمکوژن! من پێشتر بە عەمراتم شەلاقم نەخواردبوو! هەر کرام بە مەخسەرە. خەڵکی دنیام لێ خڕ کرایەوە. هەموو خەڵکی شار هاتبوون بۆ تەمەشای سزای تاوانبار، سزای بکوژ. کە خەڵکێکی کەروگەوج بوون! گەوجێتیان لە باس کردن نایەت! کابرای جەلاد جلەکانی لەبەر داکەندم، یەک تەختە لەسەر عاردی پاڵی خستم، ئەوجا تێی خوڕیم: "ئامادەبە، دەتبرژێنم!" چاوەڕێم کرد. کە یەکەم قامچی پێدا کێشام ویستم پڕ بەزار هاوار بکەم، بەڵام نەمتوانی، دەنگم دەرنەچوو، چەند زارم دەکردەوە دەنگم لە ئەوکم دەر نەدەهات. دەنگم لە

ئەوکم گیرا، کە جەڵدی دووەمی پێدا کێشام، یەکسەر بورامەوە گوێم لە کابرا نەبوو کە دەیگوت: "دوو"، کاتێ بە خۆ هاتمەوە گوێم لێیان بوو کە ژمارە (هەڤدە)یان دەژمارد. تا ئەو کاتە چوار جاریان کردبوومەوە تا نیو سەعاتێک پشوو بدەم و هەناسەم وەبەربێتەوە، تا ئاوی ساردم پێدا بکەن. تەمەشای هەموویانم دەکرد خەریک بوو چاوم دەربێت. لە دڵی خۆدا دەمگوت: "تەواو لێرە دەتۆپم".

کوبیلین گوتی:

- ئەوجاش نەمردی؟

لۆقا تەمەشایەکی تەوسامێزی کرد و ئەوانی دیش لە قاقای پێکەنینیان دا.

- بە ڕاستی شێتە.

لەوە دەچوو لۆقا ژێوان بێ لەوەی لەو ساوە قسەی بۆ ئەم قەلپیاوە دەکرد، هەنگێ ئاماژەیەکی بۆ سەری خۆی کرد و گوتی:

- لەوە دەچێ یارۆ ئێروکانەی تێک چووبێ.

فاسیا هەڵی دایە:

- ئەرێ ئەقڵی تەواو نییە.

هەرچەندە لۆقا شەش کەسی کوشتبوو و حەزی دەکرد وا لە زیندانییەکان بگەیەنێ کە پیاوێکی زۆر بە جەربەزە و ترسناکە، بەڵام هیچ کەسێک لە زیندانەکەدا لێی نەدەترسا.

ژێدەر:

١- فاسیا: کورتکراوەی فاسیلییە.

«٩»

ئەشعیا فومیچ- گەرماو و بەسەرهاتی باکلۆشین

بەرەجەژنان بوو، جەژنی سەری ساڵ، زیندانییەکان بە شەوق و زەوقێکی زۆرەوە چاوەڕوانی هاتنی جەژنیان دەکرد. کە بەو حاڵەوەم دیتن، منیش دڵم خۆش بوو، پێشبینی ئەوەم دەکرد کە شتێکی چاوەڕواننەکراو ڕوو بدات. دەبوایە چوار ڕۆژی بەر لە جەژن بۆ گەرماوی هەڵم ببرێین. زیندانییەکان هەر هەموویان خۆشحاڵ و بەکەیف خۆیان ئامادە دەکرد. دەبوایە دوای فراڤین بۆ گەرماو بڕۆن. جا بەو بۆنەیەوە، مۆڵەتی نیو ڕۆژمان پێدەدرا و بۆ بێگار نەدەچووین. ئەشعیا فومیچ مشتاین، لە هەموو زیندانییەکان خۆشحاڵتر بوو، لە کەیفان جێی بە خۆی نەدەگرت. ئەشعیا فومیچ زیندانییەکی جوولەکە بوو کە لە فەسڵی چوارەمی ئەم بیرەوەرییەمدا ناوم بردووە و کەمێکم باس کردووە. ئەم پیاوە زۆری حەز لە گەرماو بوو، زۆر دەمایەوە و ئەوەندە دەمایەوە جاری وا هەبوو دەبورایەوە. هەر کاتێ ئەو گەرماوەم بیر دەکەوێتەوە (هەڵبەتە زۆر

ئەستەمە بیر بچێتەوە) یەکسەر سەروسیمای خۆشەویستی ئەشعیا فومیچی هاوزیندانیمم دێتەوە بەرچاو.

خودایە کە ئینسانێکی سەیر بوو! پێشتر تۆزێکم باس کردووە. کابرایەکی پەنجا ساڵانی، باریک و بنیس و لاواز، سیما مەنگ و ئارام بوو، گۆنا و تەوێڵی یەکپارچە جێگا برین بوو، لاواز، ڕێوەڵە، سپی سپی بوو، بەدەنی لە بەدەنی جووجەڵە دەچوو. سیمای مەندومەنگ و ئارام بوو، متمانەی لێدەباری، خۆشی و شادی لە سیمای نەدەبڕا. پێم وابوو هیچ باکی بەوە نییە کە کەوتووەتە زیندانەوە. ئەمە زێڕینگەر بوو، تاقە زێڕنگەری شار بوو، لە کاری کەم نەبوو. دەستکەوتی زۆر بوو. پێویستی بە هیچ نەبوو، دەوڵەمەندانە دەژیا، درێغی لە خۆی نەدەکرد، بۆ خۆی دەستودڵ تێر بوو، بەڵام وێڕای ئەوەش هەموو دەستکەوت و قازانجەکانی خەرج نەدەکرد، بەڵکو پاشەکەوتیشی دەکرد، بارمتەی لە زیندانییەکان وەردەگرت و قەرزی بە سوود دەدانێ. سەماوەرێک و دەستێ پێخەفی نەرم و لێفەیەک و چەند فینجانێکی هەبوو. جوولەکەکانی شار مدارایان دەکرد و چاویان تێوەبوو. هەموو شەمموانێک، بە مەخفوری دەبرا بۆ کڵێسا (یاسا ڕێی ئەم کارەی دەدا). یانی ژیانێکی خۆش و دەوڵەمەندانەی هەبوو، بەڵام زۆر پەرۆشی ئەوە بوو کە ماوەی زیندانییەکەی، کە 12 ساڵ بوو، زوو تەواو ببێت، تا ژن بێنێ. بە ڕاستی کابرایەکی سەیر بوو تێکەڵەیەکی کۆمیدی بوو لە ساویلکەیی و گەوجێتیی، لە فێڵبازی و چاوقایمی، لە گۆساخی و شەرمنی، لە خۆپەسەندی و دڕی. زۆرم بە لاوە سەیر بوو کە زیندانییەکان هەرگیز گاڵتەیان پێنەدەکرد، پێیان ڕانەدەبوارد. خۆ ئەگەر جارجارێک سەریان بکردبایە سەری، تەنیا بۆ سووکەشۆخی و پێکەنین ئەوەیان دەکرد. ئەشعیا فومیچ مایەی دڵخۆشی و سێبوری هەموویان بوو. خۆشیان دەویست، ئەگەر

یەکێک زیاد سەری کردبایە سەری دەیانگوت: "وازی لێ بێنن، جگە لە ئەشعیا کێمان هەیە. چما چەند ئەشعیامان هەیە". جا ئەشعیاش هەنگێ، هەرچەندە خۆی باش دەناسی، زۆر بە پایە و کەسایەتی خۆی دەفشی، وای نەدەنواند کە پێی ڕادەبوێرن، زویر نەدەبوو، زیندانییەکان بەمە خۆشحاڵ دەبوون. هاتنی ئەشعیا بۆ زیندان بە لای زیندانییەکانەوە وەکو شانۆییەکی کۆمیدی وا بوو. (ئەشعیا لە پێش مندا چوو بووە زیندان، پاشان زیندانییەکان بۆیان باس کردم). ئێوارانێکی درەنگ لەپڕ مقۆمقۆ دەکەوێتە نێو زیندان کە جوولەکەیەک بۆ زیندان هێنراوە، ئێستا لە ژووری پاسەوانییە (قەرەوڵخانە)، سەری دەتاشن. زیندانەکە تاقە جوولەکەیەکی تێدا نەبوو، زیندانییەکان بەتاسەوە چاوەڕوانی هاتنی دەکەن، هەر کە لە دەرگا گەورەکە وە ژوور دەکەوێ هەموو دەوری دەدەن و لێی خڕ دەبنەوە. مائمورێک دەیهێنێ بۆ زیندانی مەدەنی و جێگە و تەختە خەوەکەی نیشاندەدات. ئەشعیا تورەکەیەکی پێبوو هەم کەلوپەلەکانی خۆی تێدابوو هەم ئەو کەلوپەلانەی کە لە ئیدارەی زیندان دابوویانێ. تورەکەکەی لە عاردی دانا، لەسەر تەختە خەوەکەی، چوار مشقی دانیشت، زاتی نەدەکرد چاو هەڵبڕێت. زیندانییەکان بەدەم تەوس و پێکەنینەوە کەوتنە گاڵتەکردن بە ئەسڵ و فەسڵ و ڕەچەڵەکی جوولەکانەی. لەپڕ زیندانییەکی گەنج هاتە پێشێ، دڕی بە خەڵکەکەدا و لە ئەشعیا نزیک بووەوە، پانتۆڵێکی هاوینەی شڕ و پینەپیناوی بە دەستەوە بوو، لە لای ئەشعیا فومیچەوە دانیشت و دەستێکی بە شانیدا دا و گوتی:

– دەی هاوڕێی ئازیز، بەخێربێی، شەش دانە ساڵە من چاوەڕوانی تۆم! تەمەشا، ئەگەر ئەم پانتۆڵەت بە بارمەتە لا دابنێم چەندم قەرز دەدەیە؟

بەدەم ئەو قسەیەوە پانتۆڵە شڕەکەی خستە بەردەمی. ئەشعیا فومیچی داماو بە جۆرێ حەپەسا بوو، نەیدەوێرا چاو هەڵبڕێ و تەمەشایەکی سیمای شێوا و ترسناکی ئەو ئاپۆڕا چڵکن و پڵکنە بکات کە دەوریان دابوو. تا ئەو کاتە قزەی لە دەم دەرنەهات بوو، بەڵام هەر کە چاوی بە شڕە پانتۆڵەکە کەوت، ئاهێکی تێگەڕا، پانتۆڵەکەی لە دەستی وەرگرت، بە وردی کەوتە تەمەشاکردنی. تەنانەت دایە بەر ڕووناکی چرایەکەش تا بە جوانی ببینێ. زیندانییەکان هەموو بەتاسەوە وەستا بوون تا بزانن ئەشعیا چ دەڵێت.

زیندانییە گەنجەکە چاوێکی لە هاوڕێکانی داگرت و لەسەری ڕۆیی:

- ها، چ دەڵێی؟ ڕۆبڵێکی زیوم دەدەیتێ ئەگەر پانتۆڵەکەت بە بارمتە لا دابنێم؟

ئەشعیا فومیچ، بۆ یەکەم جار لە زینداندا بەم وشانە زاری کردەوە:

- ڕۆبڵێکی زیو؟ نا، زۆرە، ئەگەر ڕازی بی حەوت کۆپیکانت دەدەمێ!

زیندانییەکان، کە گوێیان لەو قسانەی بوو، هەموو لە قاقای پێکەنینیان دا.

زیندانییە گەنجەکە گوتی:

- حەوت کۆپیک؟ باشە بێنە، باوەڕ بکە شانست هەیە! بەڵام ئاگات لە پانتۆڵەکەم بێ، خەراپی نەکەی ها، ئەگینا دەتکوژم.

یارۆی جوولەکە، دەستی بە بەرکیدا کرد تا حەوت کۆپیکەکە دەربێنێ و ژێراوژێر تەمەشای زیندانییەکانی دەکرد وەک ئەوەی بە شایەتیان بگرێت، ئەوجا بە دەنگی لەرزۆک گوتی:

- ئەمە حەوت، سێش قازانجی دێتە سەر، واتا دە کۆپیکی من قەرزار دەبێت.

یارۆی جولەکە هەستی بە ترس و دڵەڕاوکێیەکی زۆر دەکرد، بەڵام ئارەزووی تەواوکردنی سەودایەکە بەسەر ترس و دڵەڕاوکێیەکەیدا زاڵ بوو.

زیندانییە گەنجەکە گوتی:

- مەبەست لە سێ کۆپیک، ساڵانەیە؟ یانی ساڵی سێ کۆپیکی دێتە سەر؟

- نەخێر مانگانە.

- کە پیاوێکی تەماعکاری، تۆ ناوت چییە؟

- ئەشعیا فومیچ.

- زۆر باشە ئەشعیا! تۆ لەم دنیایەدا زۆر پێش دەکەوی! خوا حافیز.

ئەشعیا دیسان کەوتە تەمەشا کردنی شڕە پانتۆڵەکە، گاڵتەنییە، حەوت کۆپیکی لە جیاتی خەواندووە. ئەوسا قەدی کرد و بەوپەڕی وریایی لە کیسەکەی نا. زیندانییەکانیش هەر پێدەکەنین.

ئەلهەقی هەموو زیندانییەکان خۆشیان ویست، کەس ڕۆژێ لە ڕۆژان خراپەی دەگەڵ نەکرد، هەرچەندە هەموو زیندانییەکان کەوتبوونە ژێر قەرز و سوودی قورسی ئەوەوە، بەهەرحاڵ کابرایەک بوو زەڕەیەک کەربوکینەی لە دڵدا نەبوو، بە قەد مریشکێک بوغز و ڕقی لە دڵدا نەبوو. کە دەیبینی ئەوانەی دەوری مدارای دەکەن، خۆی قورس دەگرت. بەڵام ئەمەی لێنەدەهات و پێکەنیناوی دەهاتە بەر چاو، بۆیە زیندانییەکان دەیانبەخشی و لێیان نەدەگرت.

لۆقا، کە بەر لەوەی بکەوێتە زیندان، جوولەکەیەکی زۆری دەناسی، هەندێ جار سەری دەکردە سەری، ڕقی هەڵدەستاند، بەڵام ئەمەی لە نیازگلاوی و زگرەشیدا نەدەکرد، تەنیا بۆ سوعبەت و گاڵتە

و ڕابواردن ئەوەی دەکرد، وەکو چۆن کەسێک هەر بۆ خۆشی و پێکەنین سەر بخاتە سەر سەگێک یان تووتکێک یان هەر حەیوانێکی دەستەمۆ، ئەمەی دەکرد. ئەشعیا بەمەی دەزانی، بۆیە قەت تووڕە نەدەبوو، بەڵکو یەک بە دوو وەڵامی دەدایەوە.

بۆ نموونە لۆقا دەیگوت:

– تەمەشا جوولەکە، ئاگات لە خۆ بێ، لەم ڕۆژانەدا لێدانێکی وات لێدەدەم بە عەمراتت لێدانی وات نەخواردبێ.

ئەشعیا وەڵامی دەدایەوە:

– ئەگەر تۆ جارێکم لێبدەی، من دە جارت لێدەدەم.

لۆقا پێی دەڵێت:

– هەی گولی پیس!

ئەشعیا وەڵام دەداتەوە:

– چ قەیدییە با هەر گول بم.

لۆقا دەڵێت:

– هەی جوولەکەی پیسکە!

ئەشعیا دەڵێت:

– گول، پیسکە، هەرچییەک دەڵێی بیڵێ، گرینگ ئەوەیە باخەڵم گەرمە، دەوڵەمەندم.

ئیدی شەڕە سوعبەتەکەیان بەردەوام دەبێت:

– هەی مەسیحفرۆش

– چی دەڵێی بیڵێ.

زیندانییەکان هاوار دەکەن:

– بژی ئەشعیا فومیچ! بە ڕاستی قوشمەی! هاوڕێیان وازی لێبێنن، هەر یەک ئەشعیامان هەیە.

- دەی جوولەکە، ئەگەر ئاگات لە خۆ نەبێ، بەر شەلاقان دەدرێی و ڕەوانەی سیبیریا دەکرێی.
- من لە ئێستاوە لە سیبیریام.
- بۆ شوێنێکی دوورترت دەنێرن.
- باشە خودا لەوێش نییە؟
- هەڵبەتە، با.
- دەی باکم نییە، لە هەر شوێنێ خودا هەبێ و باخەڵم پڕ بێ، پارەم هەبێ، خەمم نییە.
زیندانییەکان هاوار دەکەن:
- بژی ئەشعیا، بە ڕاستی ئاقڵە!
ئاشکرایە کە، یارۆی جوولەکە زۆر چاک دەیزانی کە سەر دەکەنە سەری و پێی ڕادەبوێرن، بەڵام بە خۆیدا نەدەشکایەوە و ورەی بەر نەدەدا. لەزەتێکی زۆری لە ئافەرین و ستایشی زیندانییەکان دەبینی و بای دەچووە ژێر کەوڵی و بە دەنگێکی زیقاوڵە، کە لە هەموو قاوشەکەدا دەنگی دەدایەوە، گۆرانی دەچڕی! لالەلە، لا، لا، لا لەلە، لا! هەر ئەو ئاوازە کۆمیدییەی دەزانی، بە درێژایی ساڵانی زیندانییەکەی کەس لەو ئاوازە زیاتری لێنەبیست، کە ئاشنایەتیم دەگەڵی پەیدا کرد سوێندی قورسی بۆ خواردم کە ئەم گۆرانییە هەمان ئەو ئاوازەیە کە لە کاتی پەڕینەوە لە دەریای سوور شەش سەد جوولەکە، بەورد و درشتیانەوە دەیانگوت و دەیانگوتەوە، دەبێ هەر ئیسرائیلییەک دوای هەر سەرکەوتنێک ئەم گۆرانییە بڵێ.
زیندانییەکان هەموو شەوێکی هەینی لەسەر شەممە، لە هەموو قاوشەکانی ترەوە بۆ قاوشەکەی ئێمە دەهاتن تا سەیری ئەشعیا بکەن کە چۆن جەژنی شەمموان دەگێڕێت. هەڵبەتە ئەشعیا کە پیاوێکی سادە و ساویلکە و خۆپەسەند بوو، بە خڕ بوونەوەی

خەڵکەکە زۆر کەیفخۆش دەبوو. مێزێکی چکۆلەی لە سووچێکی ژوورەکەدا هەبوو، دەچوو بۆ لای مێزەکە پەردەیەکی قوماشی سپی پێدا دەدا، بە ڕواڵەت خۆی مژوڵی عیبادەت و دینداری و خواناسی دەکرد، ئەوسا کتێبێکی لەسەر مێزەکە دادەنا، دوو مۆمی بە دیارییەوە دادەگیرساند و بە درێژایی ئەو ماوەیە لێوی دەجوڵاند و وردەوێردی نامەفهووم و نهێنیی ئامێزی لەبەر خۆوە دەگوت، ئەوجا دەچوو جبەکەی لەبەر دەکرد، جبەکەی قۆڵی نەبوو، زۆر بە خەمی جبەکەیەوە بوو، لە بنی بنەوەی سندوقەکەیدا هەڵی دەگریت. ئەوجا جووتێ دەسبەندی مسی لە دەستەکانی دەکرد. پاشان کڵاوێکی بچووکی قوتووئاسای(1) قووچی لەسەر دەنا کە لە شاخ دەچوو، پاش ئەمانە ئیدی دەکەوتە نوێژ و وێرد خوێندن. ئیدی بەدەم نوێژ و وێردەوە فووی بە چواردەوری خۆیدا دەکرد، سەری دەجوڵاند، بە شێوەیەکی کۆمیدی ملی بادەدا، دیارە سرووتی تایبەتی ئایینەکەی وای دەخواست، هەڵبەتە ئەگەر ئەشعیا ئەو سرووتانەی، بەو شێوە کۆمیدییە و بە بەر چاوی ئێمەوە ئەنجام نەدابا، بە هیچ جۆرێ نەدەبوونە مایەی پێکەنین! کەس پێی پێنەدەکەنی. ئەوجا لە پڕ هەردوو دەستی بەسەر چاوییەوە دەگرت و بەدەم زۆڕوهۆڕی گریانەوە وێردی دەخوێند. بەرەبەرە گریانەکەی دەبوو بە شینوشەپۆڕ، لە تاواندا خۆی بە پێوە نەدەگرت، خەریک بوو بەسەر کتێبەکەدا دەکەوت، کەچی لە گەرمەی ئەو شینوشەپۆڕەدا، لە پڕ لە قاقای پێکەنینی دەدا، شاد و خۆشحاڵ بە دەنگێکی منگن سروودی سەرکەوتنی دەگوت، هەندێ جار زیندانییەکان لە دڵی خۆدا دەیانگوت: "کەس لەمە تێناگات". جارێکیان لە (ئەشعیا فومیچ)م پرسی باشە ئەم گۆڕانە کوتوپڕە لە خەمینییەوە بۆ شادی مانای چییە. ئەشعیا فومیچ ئەم پرسیارانەی منی پێخۆش بوو، ئیدی بۆی باسکردم کە ئەو

خەم و گریـان و شـینە بـۆ لە دەسـت چـوونی ئۆرشـەلیمە و بە پێـی ئایینەکەیان دەبێ لەو یادەدا بگرین، سینگ بکوتن، شین بگێڕن، تـا ئەو کەسە دەگاتە ئەوپەڕی خەمگینی و خەمباری، هەنگێ دەبێ ئەوەی بیر بکەوێـتەوە کە بەری تەنگـانە کـورتە و بە گـوێرەی پێشـبینییەک، جوولەکـان بـۆ ئۆرشـەلیم دەگەڕێـنەوە و جـا دەبـێ بەو بـۆنەیەوە یەکسـەر دەسـت لە گریـان هەڵگـرێ و هەڵبکـاتە گـۆرانی و بە دڵ پێبکەنـێ، بە دەنـگ و ئـاوازی شـادمانییەوە نـوێژ و عیبـادەت بکـات و سیمای بگۆڕێت و سەلار و سەنگین بنوێنێ.

ئەشعیا فـومیچ زۆر دڵـی بەم گۆڕانە کوتـوپڕە لە خەمینییەوە بـۆ شـادمانی خـۆش دەبـوو، بە ئەنجامـدانی ئەم ئەرکە زۆر ئاسـوودە دەبـوو. بە خۆشـییەکی زۆر گەورەوە، بەبـێ ئەوەی بیشـارێتەوە ئەو پرەنسـیپە ئـایینییەی بـۆ شـەرح کـردم. ئێوارەیەک لە کاتێکدا ئەشـعیا فومیچ لە گەرمەی عیبادەت و نوێژدا بوو، مێجەر و ئەفسەری ئێشکگر و چەنـد سـەربازێک خۆیـان بە ژووردا کـرد، زینـدانییەکان بەپەلە لە بەردەم جێگاکانیانـدا ڕیـز بـوون، تەنیـا ئەشـعیا نەبـێ کە نەک هەر نوێژەکەی نەبڕی بەڵکو بە دەنگی بەرزتـر و حەرەکاتی زیـاتر لەسـەر نـوێژ و عیبـادەتەکەی بەردەوام بـوو. دەیزانـی مـافی عیبـادەتی هەیە و کەس ناتوانێ نـوێژەکەی پێ ببڕێ و ئەگەر لە بەردەم مێجەردا چەند هاوار بکات، چەند بگری، هیچ مەسئولیەت و ترسـێکی نـاکەوێتە سـەر. زۆری پێخـۆش بـوو لە بەردەم مـێجەردا ئەو حەرەکاتە بکـات. مـێجەر تەواو لێی نزیک بووەوە، هەر شـەقاوێکیان بەین بـوو. ئەشـعیا فـومیچ پشـتی کـردە مێـزەکە و لە بەردەم مـێجەردا ڕەق ڕاوەسـتا، کەوتە خوێنـدنی سـردووی سـەرکەوتن، ئـازای بەدەنـی دەجـوڵان، دەسـتی، سەری، ملی، ئیدی جەزمە گرتبووی و حاڵی لێهاتبوو، تا گەییە ئەوەی سیمای بگۆڕێت و شادی و ویقار لە خۆی بێنێ، یەکسەر ئەوەی کرد،

چـاوی دادەگـرت، قاقـا پێـدەکەنی، سـەری بە ئاراسـتەی مـێجەردا دادەنەواند. مێجەر لە هەوەڵەوە ئەمەی زۆر پێ سەیر بوو، حەپەسا، پاشان لە قاقای پێکەنینی دا، گوتی ئەم پیاوە دێوانەیە و ئیدی ڕۆیی، ئەشعیا فومیچ لەسـەر عیبادەتی خۆی بەردەوام بوو، زیاتر دەنگی لێهەڵبـڕی. دوای سـەعاتێک، لەو دەمەدا کە ئەشـعیا نـانی ئێـوارەی دەخوارد، لێم پرسی باشە ئەگەر مێجەر لێی توڕەبایە، چی دەکرد، کەچی ئەشعیا پرسی:

- کام مێجەر؟

گوتم:

- چۆن؟ ئەدی مێجەرت نەبینی؟

گوتی:

- نەخێر.

گوتم:

- ڕێک لەبەردەمتدا وەستا بوو و تەمەشای دەکردیت.

بەڵام ئەشـعیا فـومیچ، بە جـددیی دڵنیـای کـردم کە مـێجەری نەدیتـووە، چـونکە لەم حاڵەتـانەدا جەزمە دەیگرێ و بە جۆرێ حـاڵی لێدێت نە هیچ دەبینێ و نە هیچ دەبیسێت و نە ئاگای لە دەوروبەری خۆی دەمێنێ. ئێستاش ئەشـعیام دێتەوە بەر چـاو کە چۆن ڕۆژانی شەمموان تـا ئێوارێ بە نـاو زینـدانەکەدا دەسوڕایەوە و هیچ کارێکی نەدەکرد، چونکە بە پێی ئایین هیچ جوولەکەیەک بۆی نییە لەو ڕۆژەدا کـار بکـات. زۆرجـار دەنگوبـاس و حیکـایەتی بـاوەڕ نەکردەنـی بـۆ دەگێڕامەوە، هەر جارێ لە کڵێسـای جوولەکان دەهـاتەوە، دەنگوباسـی پترسبۆرگی بۆ دێنـام، بانگەشـە و دەنگۆی قۆڕی بۆ دێنـام و دڵنیـای دەکـردم کە ئەو شـتانەی لە هاودینەکـانی خـۆی زانیـوە و ئەوانـیش لە سەرچاوەی باوەڕ پێکراوەوە وەریان گرتووە.

چییە خەریکە لە بابەتەکەمان دەردەچم، زۆر لەسەر ئەشعیا فومیچ ڕۆییشتم.

شار تەنیا دوو گەرماوی گشتی تێدابوو، یەکەمیان بە دەست کابرایەکی جوولەکەوە بوو. ئەمە گەرماوی نمرە بوو، یانی ژووری بچووک بچووک بوو. کرێی هەر ژوورێکی پەنجا کۆپیک بوو. تەنیا دەوڵەمەند و ئەرستۆکراتانی شار هاتوچۆی ئەم گەرماوەیان دەکرد. گەرماوی دووەم بۆ خەڵکە هەژار و ڕەشۆکی بوو، کۆن و پیس بوو، زیندانییەکان بۆ ئەم گەرماوە دەبران. دنیا سارد بوو، ڕۆژێکی هەتاوی ڕووناک بوو، بۆ ئەو گەرماوەیان دەبردین. زیندانییەکان زۆریان پێخۆش بوو کە لە زیندانەکە دەردەکەوتن و بە ناو شاردا بایەکی باڵی خۆیان دەدا، هەموو ڕێگاکەیان بەدەم پێکەنین و گاڵتە و نوکتە و قسەی خۆشەوە دەبڕی. بۆ یەک ساتیش دەمیان لێک نەدەنا. یەک پەل سەربازی چەکداریان بەگەڵ خستین. خەڵکی شار لەزەتیان لە تەماشای ئەم دیمەنە دەبینی. کە گەییشتینە گەرماوەکە کردیانین بە دوو بەشەوە، چونکە گەرماوەکە زۆر چکۆلە بوو و هەموو زیندانییەکانی بە کەڕەتێ نەدەگرت، تاقمێ دەچوونە ژوورەوە و خۆیان دەشت و تاقمێکیش لە ساردی گەرماوەکە چاوەڕوانیی نۆرەیان دەکرد. لەگەڵ ئەوەشدا ساردی حەمامەکە، واتە ژووری چاوەڕوانییەکە ئەوەندە بچووک بوو پیاو نەیدەزانی چۆن نیوەی زیندانەکان دەگرێت. پترۆف بە نیونەخت بە جێی نەدەهێشتم. بێئەوەی داوای کۆمەکی لێبکەم بەپەلە هات بە لامەوە، تا لە داکەندنی جلەکانم و خۆشتندا یارمەتیم بدات. زیندانییەکی دیکەش هەبوو بە نێوی باکلۆشین، ئەمە لە ئەحکامی تایبەتی بوو، پێیان دەگوت مێجەر. لە هەموو هاوڕێکانم کراوەتر و ڕووخۆشتر بوو. ئیدی بەینمان خۆش بوو. پترۆف یارمەتی دام کە جلەکانم دابکەنم، چونکە خۆم لەم کارەدا

زۆر خـاو بـووم و هێشـتا پێـی ڕانەهـات بـووم. سـەرمای ژووری چاوەڕوانی هیچی لە سەرمای دەرەوە کەمتر نەبوو. جل داکەنین بۆ تـازە زینـدانییان زۆر ئەسـتەم بـوو، چـونکە دەبـوایە بزانێت چـۆن قایشەکانی ژێر زنجیرەکانی بکاتەوە و دابکەنێ. ئەم قایشـانە لە چەرم بوون، هەر یەکەیان ١٧ سانتیمەتر درێژ بوو، لەسـەر جلی ژێرەوە و لە ژێر ئەو ئەڵقەیەدا دەبەسترا کە لە قاچیـان دەکردین. جـووتی ئەم قایشانە بە شەست کۆپیک بوو. دەبوایە هەر زیندانییەک جووتێک لەم قایشـانە بکڕێـت، چـونکە بەبێ ئەو قایشـانە نەیـدەتوانی ڕێ بکـات، ئەڵـقەکە بە باشـی لە قولەپێـت نەدەچەسـپی، لەو حـاڵەتەدا قامکێـک دەچووە بەینی ئاسنەکە و گۆشتەکەی قولەپێتەوە، ئیدی ئەڵقەکە بەر قولەپێت دەکەوت و دەیخوراند، ئیدی زیندانی هەر کە یەک ڕۆژ بەبێ ئەو قایشـانە ڕێـی بکـردایە، گـۆزینگی برینـدار دەبـوون و لە خـوێن دەهاتن. داکەندنی قایشـەکان قورس نەبوو، بەڵکو داکەندنی جلەکانی ژێـرەوە زۆر زەحـمەت و ئەسـتەم بـوو، داکەنـدنی جلەکـانی ژێـرەوە وەستایەتی و لێزانـی و لێهاتووییەکی فرەی دەویست. زیندانی دوای ئەوەی لنگـی چەپـی پـانتۆڵەکەی دادەکەنـد دەبـوایە هەر هەمـووی لە بەینی ئەڵقەکەو لاقییەوە ئاودیو بکات و لەوێوە بە پێچەوانەوە بە ژێر ئەڵقەکەدا بیهێنێتەوە، ئەوجـا لاقـی چەپی بە تەواوەتـی ئـازاد دەبـوو، ئەوسا زیندانی دەبوایە لنگی چەپی پانتۆڵەکەی لە ژێر ئەڵقەکەی لاقی ڕاستیدا بیات و بۆ جاری دووەم لەگەڵ لنگی ڕاسـتی پانتۆڵەکەدا بۆ دواوەی بەرێـت. جـا ئەم کـارە قـورس و ئـاڵۆزە، دەبـوایە لە کـاتی گـۆڕینی جـلە چڵکنەکـانی ژێـرەوە بە جلـی تـازەش ئەنجـام بـدرایە. کورنیـف یەکەم کەس بـوو کە ئەوەی فێـر کـردین، کورنیـف خەڵکـی توبولسک بوو، ئەم پیاوە سەرکردەی دەستەیەک دزوڕێگر بـوو، ئەمە حوکمی پێنج ساڵ کۆتوزنجیر درابوو. زیندانییەکان هەموو لەسەر ئەم

وەرزشـە ڕاهـات بـوون، زۆر بەلەز و خێـرا ئەنجامیـان دەدا. چەنـد کۆپیکێکم دایە پترۆف کە سابوون و لیفکەیەکم بۆ بکڕێت. ڕاستە لە زیندان سابوونیان دەدایە زیندانییەکان، بەڵام زۆر بچووک بوو، هەر بە قەد سکەیەکی دوو کۆپیکی دەبوو، زۆریش تەنک بوو. هەر بە قەد ئەو قاژە پەنیرە تەنکە دەبوو کە لە ئێوارە خوانی دەوڵەمەنداندا بەر لە شیو بۆ بەرکوڵ دادەنرا. لە ژووری چاوەڕوانیدا دوکانچەیەک هەبوو سابوون و شـەربەتی سـبیتینی (کە لە هەنگوین و بەهـارات و ئـاوی گەرم دروست کرا بوو) دەفرۆشت. هەروەها کێک و چۆرەک و ئاوی گەرمیشـی دەفرۆشـت، چونکە هەر زیندانییەک بە گوێرەی ڕێکەوتنی نێوان خـاوەن گەرمـاوەکە و ئیدارەی زینـدان، تەنیـا یەک تەنەکە ئـاوی گەرمـی دەدرایە، خۆ ئەگەر زیندانییەک بیویسـتایە دەسـتێک زیـاتر لە خۆی بدات و پتر خۆی خـاوێن بکاتەوە دەیتوانی تەنەکەیەکی دی بە دوو کۆپیکـان بکڕێـت، کە خـودانی گەرمـاوەکە لە دەلاقەیەکەوە کە بە تایبەتی بۆ ئەم مەبەستە لە دیوارەکە کرا بوو، دەیدایە دەستی.

هەر کە لە داکەنـدنی جلەکـانم بـوومەوە، پتـرۆف بـازووی گـرتم، بیانووی ئەوە بوو کە زەحمەتە بە زنجیر و پێوەندەکانمەوە ڕێ بکەم، لە کاتێکدا خۆی دابووە بن باڵم و وەکو ئەوەی پیرەمێرێکی پەککەوتە بم، ئامۆژگاری کردم: "زنجیرەکان بەرز بکەوە بۆ سـەر بەلەکت. لێرە ئاگـادار بە! ئەمە ئاسـتانەی دەرگـاکەیە، وریـابە سـاتمە نەدەی!" پیـاو ڕاست بڵێ خەجاڵەتی ئەو هەموو خزمەت و مداراییەی پترۆف بووم، دڵنیـام کرد کە دەتـوانم بە تەنیـا ڕێ بـکەم، بەڵام نەیدەویست بـاوەڕم پێبکـات، وەکـو چـۆن سەرپەرشـتی و مـدارای منـداڵێکی حـۆلی گێـل دەکرێت و دەبێ هەمـوو کەسێک یـارمەتی بدات، بەو ئـاوایە مـدارای دەکردم و مشووری دەخواردم. پترۆف هەرگیز خوڵام و خزمەتکار نەبـوو. ئەگەر سـووکایەتیم پـێ بکـردایە دەیزانـی چـۆن بەرپەرچـم

دەداتەوە و ڕەفتارم دەگەڵ دەکات. هەڵبەتە من بەڵێنی هیچ پاداشت و پارمەتییەکم نەدابوویە. ئەویش قەت باسی ئەو شتانەی نەکرد بوو و نەدەکرد، ئەدی چ شتێک هانی دەدا ئەوەندە بە خەمی منەوە بێ؟

کە دەرگـای گەرماوەکەمـان کـردەوە، وام بە خەیاڵـدا هـات کە دەچینە نـاو دۆزەخ. تەسەوری ژوورێکی ١٢ پێ بە ١٢ پێ بکەن کە سـەد کەسـی بە جارێـک تێپەسـترا بـێ، یـان بە لای کەمەوە هەشـتا کەسی تێخزێنـرا بێ، چونکە ژمارەمـان نـزیکەی دوو سـەد کەسێک دەبـوو کە کـرا بـووین بە دوو بەشـەوە. لەبەر هەڵـم و بوخـار، چـاو چاوی نەدەبینی. تەنی و پیسـی و چڵک و تەنگەبەری شوێنەکە کرد بوویـانە کارێـک نەمانـدەزانی پـێ لە کـوێ دابنێـین. زۆر ترسـام و دەمویسـت بگەڕێمەوە. خۆ ئەگەر هانـدانی پترۆف نەبـوایە بێگومـان دەگەڕامەوە. دوای مانـدووبوونێکی زۆر، بە هەر جـۆرێ بـوو، دوای تکاوڕجا لە زیندانییەکان کە تۆزێ ڕێگەمان بۆ بکەنەوە، تا بچین بۆ لای سـەکۆیەکی ئەوسـەری زینـدانییەکان. بەڵام هەمـوو سـەکۆیەکان گیرابـوون. ئیدی پترۆف پێشنیازی بۆ کـردم کە شـوێنێک بکڕمەوە، خێرا بۆ ئەو مەبەستە کەوتە مـامەڵە و سـەودا دەگەڵ زیندانییەکدا کە لە سەکۆیەکی نزیکی پەنجەرەکە دانیشت بوو. ئەم زیندانییە قاییل بـوو کە بە یەک کۆپیک شـوێنەکەی خۆیم بۆ چۆڵ بکـات. تومەز پتـرۆف پێشـوەختە کـۆپیکەکەی حـازر کـرد بـوو، لە نـاو دەسـتیدا بـوو، کە پارەکەی دا بە یارۆی زینـدانی، خێرا شوێنەکەی چۆڵ کرد و بە ژێر دەسـت و پێـی منـدا خـۆی بە شـوێنێکی تاریکـدا کـرد کە یەکپـارچە تەنـی و چڵـک و پیسی بـوو. تەنـانەت بەینـی سـەکۆکانیش پڕ بـوو لە زیندانییان کە لە عاردی دانیشتبوون و بەدەم هەراوزەنـاوە، خۆیـان لە کەفـی سـابوون نـابوو گـوایە خۆیـان دەشـت. هێنـدە قەرەبـاڵغ بـوو دەرزیـت هەڵـدابا بە عـاردی نەدەکەوت، ئیـدی هەر کەسـە و تەنەکە

ئاوی خۆی بە دەستەوە بوو و ئاوی بە خۆدا دەکرد. ئەوانەی بە پێوە خۆیان دەشت و تەنەکە ئاوەکانیان بە دەستەوە گرت بوو، چۆڕاوگە و پریشکی ئاوی لەشی ئەوان دەڕژا بەسەر سەری تاشراوی ئەوانەی کە دانیشتبوون. ژمارەیەکی کەم لە زیندانییەکان لەسەر سەکۆکان خۆیان قانگڵە کرد بوو و خۆیان دەشت. یانی ژمارەیەکی کەم بە ڕاستی خۆیان دەشت. زۆربەی هەرە زۆری زیندانییەکان حەزیان نەدەکرد خۆیان بە ئاو و سابوون بشۆن، حەزیان دەکرد لەسەری سەرەوە خۆیان لە بوخارە گەرمەکە هەڵکێشن و لەشیان بخوسێتەوە و ئەوسا ئاوی سارد بەخۆدا بکەن، ئیدی خەڵکە عەوامەکە بەو جۆرە خۆیان دەشت. پیاو کە تەمەشای دەکرد، دەیبینی پەنجا لیفکە بە جارێ بەرز و نزم دەبنەوە و زیندانییەکان لەزەتیان لەوە وەردەگرت. بوخارەکەش سات بە سات زیاتر دەبوو، ڕادەی گەرما بە جۆرێ بەرز دەبووەوە پیاو هەستی بە سووتان دەکرد. هەراوزەنا لە هەر چوار نکالی زیندانەکەوە بەرز دەبووەوە و تێکەڵ بە زڕوهۆڕی پێوەند و زنجیری زیندانییەکان دەبوو کە لە عاردی دەخشا، خۆ ئەگەر کەسانێک بیانویستبایە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دیکە بڕۆن، ئەوا زنجیر و پێوەندەکانیان لە زنجیری کەسانی دی دەئاڵۆسکا و دەکەوت بەسەر ئەوانەدا کە دانیشتبوون، هەنگێ شڵپ دەکەوتن بە عاردیدا و دەستیان بە تووک و نەفرەت و جنێودان دەکرد، جا نەک هەر خۆیان دەکەوتن بەڵکو لەگەڵ خۆیاندا ئەوانەشیان دەخست کە زنجیرەکانیان تێکئاڵ بوو. زیندانییەکان هەموو جەزمە گرتبوونی و وەکو کێوی دەهاتن و دەچوون و شێتئاسا هاتوهاواریان بوو. زیندانییەکان، هەموو لەبەر ئەو دەلاقەیەی کە ئاوی گەرمی لێوە وەردەگیرا، کەڵەکە بوو بوون و خەریک بوو یەکتریان دەپلیشاندەوە، کە تەنەکە ئاوەکانیان وەردەگرت، تا دەیانگەیاندە جێ، نیوەیان بەسەر

سەری ئەوانەدا دەڕشت کە دانیشتبوون. هەستمان دەکرد ئازادین، بەڵام هەر ساتێ نا ساتێ سەربازێکی سمێڵ بابڕ لە دەرگاکەوە یان لە دەلاقەکەوە، بە خۆو تفەنگەکەیەوە سەرێکی دەکێشا تا بزانێ ئارامی بەرقەرارە یان نا. سەری تاشراوی زیندانییەکان و جەستەیان کە لە بوخار و گەرمی گەرماوەکەدا وەکو خوێن سوور دەچووەوە، زۆر سەیر دەهاتە بەر چاو، ئەو جێ قامچی و شوێن تەڕکانەی لە پشتیان درابوو، بە جۆرێ بەرجەستە بوو بوون و بەدیار کەوتبوون، دەتگوت تازە لە ژێر شەلاق و قامچی هەستاونەتەوە. کە جێ برینی ترسناک بوون! کە تەمەشای ئەو دیمەنەم دەکرد، لەرزم لێدەهات. بوخار و هەڵمەکە سات بە سات زیاد دەبوو، هۆڵی گەرماوەکە لە هەڵم و بوخاری گەرمدا نقووم دەبوو، هەراوزەنا و ژاوەژاو دنیای هەلگرتبوو. لە نێو ئەو چڕە هەڵم و بوخارە و لێرەولەوێ پشتی زامدار و سەری تاشراو و دەستولاقی خواروخێچ بەرچاو دەکەوت. ئەشعیا فومیچش سەرباری ئەم دیمەنە بوو، چوو بووە سەربەرزترین سەکۆ و لە خۆشیاندا پڕ بە زار هاواری دەکرد. ئەشعیا فومیچ ماوەیەکی زۆر خۆی دەدایە بەر هەڵم و بوخارەکە، لە گەرمی تێر نەدەبوو، کۆپیکێکی دابوو بە زیندانییەک کە بە لیفکە پشتی بشوات، بەڵام کابرا خۆی لەبەر گەرمایەکە نەگرت، دوای تۆزێک لیفکەکەی توڕدا و بەپەلە ڕۆیی تا ئاوی سارد بە خۆیدا بکات و پشوویەک بدات. ئەشعیا فومیچ کۆڵی نەدا زیندانییەکی دیکەی بە کرێ گرت. ئەشعیا فومیچ بۆ ئەو شتانە دڵ کراوە و بەخشندە بوو، ئامادە بوو لەو حاڵەتانەدا پێنج کەسی یەک لە دوای یەک بە کرێ بگرێت کە بیشۆن. زیندانییەکان لە خوارەوە هوها دەکێشن: "ئەشعیا فومیچ کوڕە کوڕ، کوڕە نە گاڵتە، کوشتەی گەرماوە! بژی شێرە کوڕ!" یارۆی جوولەکە با دەچێتە کەوڵییەوە، هەست بە سەرکەوتنی خۆی دەکات.

به دەنگە تیژەکەی هەڵدەکاتە سروود و گۆرانییە تایبەتییەکەی: لا لەلە، لا، لا، لا لەلە، بە دەنگە تیژەکەی هەموو زەنازەنا و ژاوەژاوی نێو گەرماوەکەی کردە ژێرەوە. لە دڵی خۆدا گوتم: "ڕەنگە دۆزەخیش هەر وەکو ئێرە بێ. ئەگەر بە کۆمەڵ بخرابانە دۆزەخ، لەوێش حاڵمان هەر وەکو ئێرە دەبوو" بە خۆم نەوەستام و ئەو بیرۆکەیەم بە (پترۆف)ش گوت، پترۆف تەمەشایەکی دەوروبەری کرد و هیچی نەگوت.

ویستم شوێنێک بۆ پترۆفی هاوڕێشم بە کرێ بگرم، بەڵام ئەو لەبەر پێمدا دانیشت و دڵنیای کردم کە شوێنەکەی باشە و خۆی ئاوای پێخۆشە. باکلۆشین ئاوی گەرمی بۆ دەکڕین و بۆی دەهێناین. پترۆف گوتی دەیەوێ بە خۆی بم شوات، لە بنی پێمەوە تا تەپڵی سەرم بشوات تا بە تەواوەتی پاک ببمەوە. داوای لێکردم ماوەیەک خۆم بدەمە هەڵمەکە تا بخوسێمەوە. بە قسەم نەکرد. ئەوسا دەستی دایە لیفکە و سابوون و ئازای بەدەنی پاک پاک شتم. کە لەوە بووەوە گوتی: "ئێستا نۆرەی پێیە بچووکەکانتە، پێیە بچووکەکانت دەشۆم." زۆرم هەوڵ لەگەڵی دا کە قەیدی نییە خۆم دەیانشۆم، فایدەی نەبوو، ناچار ملم بۆی دا. هەڵبەتە کە دەیگوت "پێیە بچووکەکانت" بە هیچ جۆرێ مەبەستی سووکایەتی نەبوو بۆیە وای دەگوت تا پێی من لە پێی ئەوانی دی، کە هەموو پێیان زل بوو، جیا بکاتەوە.

دوای ئەوەی پترۆف دوو دەستی لێدام، زۆر بەوریایی، وەکو ئەوەی بووکە شووشە بم، لە باڵم نەوی و بۆ ژووری چاوەڕوانیی بردم. ئیدی یارمەتی دام و خۆم لەبەر کردەوە، کە لەو هەموو کۆمەک و خزمەتەی من بووەوە، ئەوسا خۆی بە ژووری گەرماوەکەدا کرد تا خۆیشی بشوات.

کە گەیشتینەوە زیندان، پیاڵەیەک چام دایە، بە سوپاسەوە لێی وەرگرتم و نۆشی کرد. لە دوای چایەکە بیرم لەوە کردەوە کە لە

جیاتی ئەو هەموو چاکەیە پێکێ شەرابی بۆ بکڕم. ئیدی شەرابم لە زیندانەکەماندا دەستکەوت. بۆم کڕی، زۆری دڵ پێخۆش بوو، شەرابەکەی خواردەوە، کۆکەیەکی بۆ کرد، شاد و شەنگوڵ زۆری سوپاس کردم، پێی گوتم کە بوژاندوومەتەوە، ئەحیام کردووەتەوە، ئەوسا بەپەلە خۆی بە مووبەقەکەدا کرد. هەر کە ئەو ڕۆیی میوانێکی ترم هات. باکلۆشین بوو کە پێشترش باسم کرد بوو، ئەویشم دەعوەتی چای کرد بوو.

بە عەمراتم پیاوی وەکو باکلۆشین نەرمونیان و سازگارم نەبینی بوو. ڕاستە هەقی خۆی بەسەر کەسەوە نەدەهێشت و تەنانەت هەندێ جار لەگەڵ ئەم و ئەودا دەیکرد بە شەڕ، بە تایبەتی ئەگەر کەسێک خۆی لە کاروباری هەڵقورتاندبا. بە کورتی و کرمانجی دەیزانی چۆن بەرگری و داکۆکی لە خۆی دەکات، بەڵام ڕقی لە کەس هەڵنەدەگرت و زوو دادەمرکایەوە، پێموایە لای هەموان ئازیز و خۆشەویست بوو. ڕووی بکردایەتە هەر کوێیەک بەخۆشحاڵییەوە پێشوازی دەکرا. تەنانەت لە شاریشدا بە مرۆڤی باش و سازگار دەژمێردرا. گەنجێکی بالابەرز بوو، تەمەنی هەر سی ساڵێک دەبوو، سیمای زیتەڵ و زیرەک دەینواند، ڕدێنێکی کچکۆکەی لەسەر چەناگەی دانا بوو، کە زۆری لێدەهات. دەیتوانی دەموچاوی خۆی بگۆڕێت، لەو ڕووەوە بەهرەیەکی سەیری هەبوو، هەر کەسێکی تاقە جارێک دیتبا دەیتوانی کوتومت وەکو خۆی لاسایی بکاتەوە. لاسایی هەر کەسێکی بکردایەوە ئەوانەی دەوروبەری لە قاقای پێکەنینیان دەدا، سەربەقوڕی دێنایە پێکەنین. بە سروشت ئەکتەرێکی کومیدیی بوو. حەزی لە چارەی ئەوانە نەدەکرد کە خۆیان گران دەگرت و حەزیان لە شۆخی و پێکەنین نەدەکرد. بۆیە کەس بەوە تاوانباری نەدەکرد کە "بەرەڵلایەکی بێخێری بێدەماغە". باکلۆشین یەکپارچە

چالاکی و چەلەنگی بوو، ژیانی لێ هەڵدەقولا. لە سەرەتای زیندانییەکەمەوە ئاشنایەتیم لەگەڵدا پەیدا کرد، ژیانی سەربازیی خۆی بۆ باس کردم کە چۆن لە کەتیبەی پێشەنگاندا سەرباز بووە و چۆن ئەفسەرانی خاوەن پلەوپایەی هەرە بەرز بایەخیان پێداوە و بە خۆشڕەفتاری خۆی سەرنجی ڕاکێشاون و خۆشیان ویستووە. هەر زوو چەند پرسیارێکی دەربارەی پترسبۆرگ لێکردم. تەنانەت کتێبانیشی دەخوێندەوە. کە ئەمجارە بۆ چا خواردنەوە هاتبوو، بە جۆرێ شەڕی نێوان لیوتنانش و مێجەری گێڕایەوە کە هەر هەموو زیندانییانی ناو قاوشەکەی هێنایە پێکەنین. لە کاتێکدا کە لە لامەوە دانیشتبوو بە خۆشییەوە هەواڵی دامێ کە لەوەیە لە زینداندا ئاهەنگێکی شانۆیی بێتە گێڕان. زیندانییەکان بە تەمان لە جەژنەکانی سەری ساڵدا شانۆییەک نمایش بکەن، ئەکتەرانی پێویستیان دۆزیوەتەوە و حاڵی حازر خەریکن بەرەبەرە دیکۆرەکەی بۆ ئامادە دەکەن. هەندێ کەسیش لە شاردا بەڵێنیان داونەتێ کە جلوبەرگی ژنیان بۆ نمایشەکە بە ئەمانەت بدەنێ، تەنانەت ئومێدی ئەوەش هەیە کە لە ڕێگەی یەکێک لە خولامانی ئەفسەرەکانەوە، جلوبەرگ و میداڵ و نیشانانی زێڕ پەیدا بکەن، ئیدی هەموو شتێک حازروئامادەیە، مەگەر مێجەر بێت بە سەریدا و وەکو پار نەیەڵێ ئاهەنگ بگێڕن! مێجەر بۆیە پار نەیهێشتبوو، ئاهەنگ بگێڕن چونکە هەم لە قوماردا دۆڕا بوو و هەم سووکە ئاژاوەیەک لە زیندانەکەدا دروست بوو بوو، ئیدی تووڕە بوو بوو، دۆ و دۆشاوی تێکەڵ کرد بوو و نەیهێشتبوو ئاهەنگ بگێڕن. بەڵام ئەمساڵ هیچ بیانوویەکی بە دەستەوە نییە کە ڕێگەی ئەو ئاهەنگە شانۆییە بگرێت. باکلۆشین زۆر بەکوڵ و بەجۆش بوو، دیار بوو لە ڕیزی پێشەوەی هاندەرانی سازکردنی ئەو ئاهەنگە شانۆییە بوو. لە دڵی خۆدا بڕیارمدا کە بچمە ئاهەنگەکە. باکلۆشین

هێنـده بە خۆشـیيەوە باسـی ئەم پـڕۆژەیەی دەکـرد کە منیشـی خستەسـەر هەوەس و کەڵکەڵە. کە بەرەبەرە پتر یەکترمـان ناسـی، لە نـاو قسەوباسـەکانیدا، ئەوەی بـۆ گێـڕامەوە کە لە سـاڵانی خزمەتـی سوپاییدا، بە درێژایی ماوەی خزمەتەکەی هەر لە پترسبۆرگ نەبووە، بەڵکـو مـاوەیەکیش بە پلەی دەرەجەدار دەگەڵ پەلـێ سـەربازدا بـۆ شاری ''ز'ش نێردراوە، ئەوجا لەسەری ڕۆیی و گوتی:

– ئیدی لەوێوە بۆ ئێرە نێردرام.

لێم پرسی:

– بۆچی؟

بەرسڤی دایەوە:

– بۆچی؟ دەزانـی بۆچی؟ هەرگیز تەسـەور ناکەیت! لەسـەر ئەشق، چونکە ئاشق بوو بووم ئەلکساندەر پترۆفیچ!

بەدەم پێکەنینەوە بەرسڤم دایەوە:

– واز بێنە، کەس لەسەر ئەشق نەفی ناکرێت.

باکلۆشین گوتی:

– ئەلکسـاندەر پترۆفیچ، ڕاسـتت دەوێ، مـن لەوێ پیـاوێکی ئەڵمـانیم کوشت، هەڵم کێشـایە دەمـانچە و کردم بە قوربـانی یەک گوللە. باشـە ئەڵمـانییەک ئەوە دێنـێ منـی لەسـەر نەفـی بکرێـت و حـوکمی بێگارەزیندان بدرێم؟ تۆ خۆت حەکەم بە.

– باشـە ڕووداوەکە چـۆن بـوو؟ بـۆمی بگێـڕەوە، دەبـێ چیرۆکێکـی سەیر بێت.

– بە ڕاستی چیرۆکێکی کۆمیدییە ئەلکساندەر پترۆفیچ!

– دەی بۆمی بگێڕەوە.

– حەزەکەی؟ دەی گوێ بگرە.

گوێم لە واریقاتی کوشتنەکە گرت، نەک هەر چیرۆکێکی کۆمیدی نەبوو، بەڵکو چیرۆکێکی بە ڕاستی سەیر بوو.

باکلۆشین دەستی بە گێڕانەوەی چیرۆکەکەی کرد:

- کاتێ گەییمە شاری (ر. ریگا)، زۆرم بە دڵ بوو، شارێکی گەورە و ئاوەدان و جوان بوو، عەیبی گەورەی ئەم شارە ئەوە بوو ئەڵمانییەکی زۆری تێدابوو. هێشتا گەنج بووم، ئەفسەرە بەرپرس و سەر دەستەکانم زۆریان خۆشدەویستم. ئیدی زۆر بە خۆ دەنازیم و کڵاوەکەم بە تیلاگی سەرمەوە دەنا و بە کەشوفش و خۆشییەوە بە ناو شاردا دەگەڕام. ئاشقێتی و چاوبازیم دەگەڵ کیژە ئەڵمانییاندا دەکرد، یەکێک لەو کیژانەم زۆر چووە دڵەوە، حەزم لێکرد، نێوی لویزا بوو. ئەمە دەگەڵ پوریدا کاری دەکرد، جلیان دەشت و ئوتو دەکرد. پورەکەی بیچم و شێوەی زیاتر لە کاریکاتور دەچوو، زۆر دارا و بووە بوو. لە سەرەتاوە تەنیا بە بەر پەنجەرەی ماڵەکەیاندا دەرۆییشتم، بەڵام زۆری نەبرد، کە تەواو هۆگر و دڵبەندی یەکتر بووین. لویزا ڕووسییەکی باشی دەزانی، بەڵام لە قسەکردندا تۆزێ پێوەی دیار بوو کە ڕووس نییە. یەجگار جوان و ڕۆحسووک بوو، لە ژیانمدا جوانی وام نەدیتبوو. لە سەرەتاوە وام دەزانی دەتوانم بە ئاسانی دەستەمۆی بکەم و بیخەمە ژێر رکێفی خۆم. بەڵام لویزا لەو کیژانە نەبوو، بە ئاسانی خۆی بە دەستەوە بدات، ڕێگەی نەدەدام دەستی بۆ بەرم، پێی گوتم: 'نا. ساشا گیان داوای شتی وام لێمەکە، دەمەوێ بە پاکی و بێگەردی خۆمەوە بمێنم، تا سەربەرزانە شووت پێبکەم!'. ئەوسا نەوازشتی دەکردم و سەری دەخستە سەرم و قاقا پێدەکەنی، بە ڕاستی کیژێکی ئابڕومەند و داوێنپاک بوو! ئەنجام پێشنیازی کرد کە بیخوازم، ئاخر چۆنی نەخوازم؟ پێم ناڵێی چۆن بتوانم ڕەفزی بکەم؟ لێبڕام بچم بۆ لای کۆلۆنێلەکەمان و داوای

مۆڵەتی زەماوەندی لێبکەم. کەچی لویزا لە پڕ دیار نەما، نەهاتە جێژوان، جارێ، دوان، سیان، نامەیەکم بۆ نارد، وەڵام نەبوو، لە دڵی خۆدا گوتم: "دەبێ چی قەوما بێ؟ خۆ ئەگەر مەبەستی خەڵەتاندنم بوایە، مەبەستی چاوڕاو بوایە دەهاتە جێژوان، یان وەڵامی نامەکەی دەدامەوە". بەڵام لویزا درۆی نەدەزانی. دیارە وازی لێهێناوم و تەواو. لە دڵی خۆدا گوتم: "ئەمە ئۆینی پوورەکەیەتی". زاتم نەکرد بچم بۆ لای پورەکەی. هەرچەند بە پەیوەندییەکەمانی دەزانی، بەڵام من وام وێنا دەکرد کە بە بەینمان نازانێت، لە داخ و پەشێویدا وەکو شێتم لێهات. ئیدی ناچار نامەیەکی دیکەم بۆ نارد کە "ئەگەر نەیەتە ژوانم، بە خۆم دەچم بۆ لای پوری." ترسا و هات. دەستی بە گریان کرد، بە دەم گریانی بەکوڵەوە بۆی باسکردم کە بۆرە خزمێکی ئەڵمانییان بە نێوی شوڵتس، کە سەعاتچییەکی دەوڵەمەندی پیرە. دەیەوێ بیخوازێت، تا گوایە هەم لویزا بەختەوەر بکات و هەم بۆ خۆیشی لە پیریدا ژنێکی هەبێ و خزمەتی بکات و گوایە ئەم ئەڵمانییە لە زووەوە خۆشی ویستووە و هەر بە تەمای ئەو بووە و بەڵام ئیدی لەبەر هەر هۆیەک بووە، ئەو نیازەی خۆی ئاشکرا نەکردووە، پاشان بەوە کۆتایی بە قسەکەی هێنا: "جا ساشا گیان، بەختەوەری من بەندە بەم شووەوە، چونکە کابرا زەنگین و دەوڵەمەندە. خۆ خوا نەخواستە ناتەوێ لەو بەختەوەرییەم بکەی؟!" تەمەشام کرد، بەدەم کوڵی گریانەوە دەستی لە ملم وەرینا و کەوتە ڕاموسانم، لە دڵی خۆدا گوتم: "هەق بەوە! ئاخر ئەم داماوە چ خێر و خۆشییەک لە سوپاییەکی دەرەجەدار دەبینێ، با ئەو دەرەجەدارە عەریفیش بێ؟" پاشان پێمگوت: "زۆر باشە لویزا! خودا حافیز، خودا ئاگادار و پشت و پشتیوانت بێ! من هەقی ئەوەم نییە ڕێ لە بەختەوەری تۆ بگرم، بەڵام پرسیارێکم هەیە، پێم بڵێ ئایا کابرا جوانە؟، وەڵامی دامەوە: "نەخێر،

پیره، کەپووی زۆر درێژە." بەخۆی نەوەستا و لە قاقای پێکەنینی دا.
ئیدی بەجێم هێشت و لە دڵی خۆدا گوتم: "دەی گوێ مەدەیە، بەختم نەیهانیٔ". بۆ سبەینێ بە لای دوکانەکەی شوڵتسدا تێپەڕیم (لویزا ناوی شەقامەکەی پێ گوت بووم)، لە جامخانەکەوە تەمەشام کرد، کابرای ئەڵمانیم بینی کە سەعاتێکی چاک دەکرد. تەمەنی نزیکی چلوپێنج ساڵێک دەبوو، لووتێکی دەندووکداڵاشی هەبوو، چاوەکانی گەورە و درشت بوون، پاڵتۆیەکی کەشخەی یاخەبەرزی لەبەر بوو، زۆر شیکوکەشخە دەهاتە بەرچاو. کە چاوم پێکەوت لە داخاندا تفێکم کرد. لەو ساتەدا ئامادە بووم شووشەی جامخانەکەی وردوخاش بکەم. بەڵام لە دڵی خۆدا گوتم: "بەچی دەچێ؟ تازە کارم کراوە و هەموو شتێک بڕاوەتەوە!". شەوێ بۆ سەربازخانە گەڕامەوە. یەک تەختە خۆم دا بەسەر تەختە خەوەکەمدا و ما بگری ئەمما گریان، باوەڕ دەکەی ئەلکساندەر پترۆفیچ!

چەندین ڕۆژ بوری و هیچ هەواڵێک لە لویزاوە نەبوو. ئەنجام پیرەژنێکی جلشۆر و ئوتوچی کە لویزای دەناسی بۆی گێڕامەوە کە کابرای ئەڵمانی بە ئەشقەکەی زانیوین، بۆیە پەلەی لە خوازگاری لویزا کردووە، دەنا تا دوو ساڵی دی چاوەڕوانی دەکرد و گوایە لویزای سوێند داوە کە هەرگیز من نەبینێ. ئەوەشم زانی کە یارۆی ئەڵمانی دەگەڵ لویزا و پوری لویزادا زۆر خراپە و لەوەیە ژێوان ببێتەوە و لویزا نەخوازێت. پیرەژنەکە ئەوەشی پێگوتم کە قەرارە دوو سبەی، کە دەکاتە یەکشەممە، لە لای ئەو، لە ماڵی ئەو دەعوەتی چای بێن و خزمێکی دیکەشی دەعوەت کردووە، کە پیرەمێرێکی کۆنە بازرگانە، نابووت بووە و ئێستا لە کۆگا و عەمارێکی مەیفرۆشیدا چاودێرە. کە زانیم ڕۆژی یەکشەممە مەسەلەکە یەک لایی دەکەنەوە، بە جۆرێ تورە بووم نەمدەزانی چی بکەم. تەنیا بیرم لە دوو سبەی

دەکردەوە. بە ڕادەیەک ڕقم هەستا بوو، لەوە بوو ئەگەر ئەو کابرا ئەڵمانییە ببینم بە زیندوویەتی پارچە پارچەی بکەم، هەر بە خواردن بیخۆم.

بەیانی ڕۆژی یەکشەممە کە هێشتا هیچ بڕیارێکم نەدابوو، هەر کە لە نوێژ بوومەوە و لە کڵێسا وەدەرکەوتم، بەلەز پاڵتۆیەکەم لەبەر کرد و خێرا بەرەو ماڵی کابرای ئاڵمانی دام کێشا. وام دانا بوو هەموویان لەوێندەر دەبینم. بەڵام ڕاستت دەوێ بە خۆیشم نەمدەزانی بۆچی بۆ ماڵی یارۆ دەچووم و دەمویست چی پێبڵێم. بەهەرحاڵ دەمانچەیەکم خستە بەرکم. دەمانچەیەکی گچکۆکەی کۆنی خراپ بوو، بە منداڵی نیشانانم پێدەنایەوە، ئێستا بە کەڵکی هیچ نەدەهات، کەچی وێڕای ئەوەش فیشەکێکم خستەبەری، چونکە وام دانا بوو لەوەیە دەرم بکەن و کابرای ئەڵمانی قسەی ناشیرینم پێبڵێ و هەنگێ منیش هەر بۆ ترساندیان تەقەیەک بە ئاسماندا دەکەم. گەیمە ئەوێندەر. قاڵدرمەکە چۆڵ بوو، هەموویان لە ژوورەکەی پشت دوکانەکەوە بوون. هیچ خولام و دەرگاوانێکیش لەو ناوە نەبوو. تاقە کارەکەرێکیان هەبوو ئەویش لەوێ نەبوو. بە دوکانەکەدا تێپەڕیم، سەیرم کرد دەرگا داخراوە، دەرگایەکی کۆن و شەقوشڕ بوو ، لە پشتەوە بە ئەڵقەیەک داخرا بوو. دڵم کەوتە پەلەپەل. وەستام و گوێم هەڵخست: بە ئەڵمانی قسانییان دەکرد. لەقەیەکم لە دەرگاکەدا، بە ئاسانی کرایەوە، تەمەشام کرد، بینیم سفرە ڕاخراوە. جەزوەیەکی گەورە لەسەر تەباخێکی غاز دەکولا. هەندێ پسکیت و کێک لەسەر خوانەکە دانرا بوو، قاپێ مەی و هەندێ ماسی وشکەوەکراو و بوتڵێک شەرابیش لەسەر سینییەکی دی دانرا بوو. لویزا و پوری جلی جوانی یەکشەممەیان لەبەر کرد بوو و بە دوو قۆڵی لەسەر موبیلەیەک دانیشتبوون. دەزگیرانەکەی لەسەر کورسییەکی بەرانبەریان

دانیشتبوو، زاوایەتی پێوە دیار بوو، قژی شانە کرد بوو و پاڵتۆیەکی کەشخەی یاخە بەرزی لەبەر کرد بوو، کابرایەکی ئەڵمانی دیکەش لە بەرانبەریاندا دانیشتبوو، کابرایەکی قەڵەوی قژ ماشوبرنجی کرۆکپ و بێدەنگ بوو. کە خۆم بە ژووردا کرد لویزا ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا، پوری پەشۆکا، بەلەز لە جێی خۆی هەستا و هەر زوو لە جێیەکەی خۆی دانیشتەوە. کابرای ئەڵمانی زۆر تورە بوو، هەر هەستا و بەرەو ڕووم هات و گوتی: چیت دەوێ؟

ئەگەر تورەیی فریام نەکەوتبا لەوە بوو بپەشۆکێم. گوتم:

- چیم دەوێ؟ ئەوەندەت ئوسوڵ تێدا نییە بڵێی فەرموو دانیشە پێکێ بخۆرەوە، ئەمە بوو بە میوانداری؟ ئاخر من بە میوانی هاتووم.

کابرای ئەڵمانی کەمێک لە فکران ڕاچوو و ئەوسا گوتی:

- دانیشە.

دانیشتم.

- ئەوە مەی بخۆرەوە.

- مەیەکی باشترم بدەیە!

بەرەبەرە تورەتر دەبووم

گوتی: ئەمە مەیەکی باشە.

سەیرم کرد بە جۆرێک لە سەراپام دەڕوانی، ئەمە زۆری پەستوتورە کردم، بە تایبەتی کە لویزا لەوێ بوو و ئەو دیمەنەی دەبینی، مەیەکەم هەڵدا و گوتم:

- دەی کاکی ئاڵمانی! بۆچی لێم پەستی؟ من بۆ شەڕ نەهاتووم، بۆ دۆستایەتی هاتووم.

کابرای ئەڵمانی گوتی:

- من ناتوانم دۆستایەتی تۆ بکەم، تۆ بابایەکی عەسکەری، من و عەسکەریان نەوتووە.

که گوێم لەو قسەیە بوو، چاوم پەڕییە تۆقی سەرم و هاوارم کرد:

- هەی داهۆڵی خوێڕی! چما نازانی تۆ لە ژێر دەستی مندای؟ دەتەوێ بەم دەمانچەیە مێشکت بپژێنم؟

بەدەم ئەو قسەیەوە دەمانچەکەم لە بەرکم دەرهێنا و لە جێی خۆم هەستام و لوولەی دەمانچەکەم نا بە لاجانگییەوە. لویزا و پوری نیوە گیان بوو بوون، نەیاندەوێران هەناسە بدەن. کابرای پیرەمێریش وەکو بی ناو ئاو دەلەرزی، ڕەنگ بە ڕوویەوە نەما.

کابرای ئەڵمانی هەوەڵ جار حەپەسا، بەڵام هەر زوو بە خۆی هاتەوە و گوتی:

- من لێت ناترسم. تکات لێدەکەم پیاوێکی پیاوانە بە و واز لەم کاڵتەوگەمەیە بێنە. بە هیچ جۆرێ لێت ناترسم.

- درۆ دەکەی. دەترسیت. تەمەشای بکەن! ناوێرێ سەری بە ئاستەمیش بجوڵێنێ.

گوتی:

- نەخێر، تۆ ناوێری شتی وا بکەی!

- بۆچی ناوێرم؟

- چونکە، کاری وا قەدەغەیە، ئەگەر بمکوژیت، توندترین سزا دەدرێی!

کە پیاوێکی کەر بوو! چ ئەڵمانییەکی دەبەنگ بوو! ئەگەر بەو قسانە توڕەی نەکردبام، لەوە بوو تا ئێستاش بژی.

پێمگوت:

- یانی تۆ پێتوایە ناوێرم بتکوژم؟

- نەخێر ناوێری.

- ناوێرم؟

- نەخێر ناوێرێ.

- کەواتە بگرە هەی باسترمەی هەڵئاوساو!

بەدەم ئەو قسەیەوە دەستم بە پەلە پیتکەی دەمانچەکەمدا نا و کابرا بەسەر کورسییەکەیدا داڕوخا و کەوت و ژنەکان دەستیان بە شینوشەپۆڕ کرد.

دەمانچەکەم لە بەرکم نایەوە. کە بۆ سەربازخانەکە گەڕامەوە، دەمانچەکەم توڕدایە ناو گژوگیای بەر دەروازەکە.

گەییمەوە سەربازخانەکە، خۆم بەسەر تەختە خەوەکەمدا دا و لە دڵی خۆدا دەمگوت: "هاکا هاتن و دەستگیریان کردم". کەچی سەعات و دوان و سیان تێپەڕی و کەس بە سۆراغمەوە نەهات. دەمە و ئێوارەیەکی درەنگ هەستم بە دڵتەنگییەکی زۆر و خەمێکی قورس کرد. دەرچووم. دەمویست هەر چۆنێ بووە لویزا ببینم. بە بەر ماڵی یارۆی سەعاتچیدا تێپەڕیم، خەڵکێکی زۆر لەگەڵ چەند پۆلیسێکدا لەوێندەر خڕ بوو بوونەوە، بەپەلە چووم بۆ ماڵی پیرەژنە جلشۆرەکە و پێمگوت: "لویزام بۆ بانگ بکە". لویزا یەکسەر و بەغار هات، دەستی لە ملم کرد و بەدەم گریانەوە دەیگوت: "خەتای من بوو کە بە گوێی پورم کرد". ئەوسا لویزا بوی گێڕامەوە کە پوری یەکسەر دوای ڕووداوەکە بۆ ماڵ گەڕاوەتەوە و لە ترسا نەخۆش کەوتووە و توند زمانی خۆی گرتووە و نە شکاتی لە کەس کردووە و نە ناوی کەسی بردووە، تەنانەت بە برازاکەشی (لویزا) گوتووە کە دەمی خۆی بگرێت و هیچ شتێک نەڵێت، چونکە ترساوە. لویزا گوتی: "چییان لە دەست دێ با بیکەن، خۆ کەس لە کاتی ڕووداوەکەدا، ئێمەی لەوێندەر نەبینیوە".

سەعاتچییەکە ئەو ڕۆژە کارەکەرەکەی ئێزن دا بوو، چونکە زۆری لێی دەترسا، ئەگەر بیزانیبایە بە تەمایە لویزا بخوازێت،

هەردوو چاوی دەردێنا. دوکانەکەش هیچ کرێکارێکی لێنەبوو بوو، یارۆی سەعاتچی هەموویانی دەرکرد بوو، بە خۆی قاوە و خواردنی بۆ خۆی ئامادە دەکرد. خۆ خزمەکەشی پیاوێکی نەدوو بوو، بە کێردیش زاری هەڵنەدەهێنا. بۆیە شەپقەکەی هەڵگرتبوو و لە پێش هەموانەوە ڕۆییشت بوو. لویزا دەیگوت: "دڵنیام ئەم پیرەمێرە قسە ناکات، خۆی بە ساحێبی ئەو مەسەلەیە ناکات". هەرواش دەرچوو. دوو هەفتە بوری و نەک هەر دەستگیر نەکرام، بەڵکو گومانیشم لێنەکرا. ئەم دوو هەفتەیە خۆشترین ڕۆژانی ژیانم بوو، جا ئەلکساندەر پترۆفیچ باوەڕ بکە لەم دوو هەفتەیەدا هەموو ڕۆژێ لویزام دەبینی، داماوە زۆر هۆگری من بوو بوو! بەدەم گریانەوە پێیدەگوتم: "بۆ هەر شوێنێکت نەفی بکەن، لەگەڵتدا دێم، هەموو کەسوکارم بەجێدێڵم و ڕەدووی تۆ دەکەوم!". کە وای دەگوت زۆرم بەزەیی پێیدا دەهاتەوە، دڵم بە حاڵی دەسووتا. بەڵام پورەکەی و ئەو پیرەمێردە، ئاقیبەت بە دوو قۆڵی خەبەریان لێدام و شکاتیان لێکردم و دوای دوو هەفتە دەستگیر کرام.

قسەکەم پێ بری و هەڵم دایە:

– بەڵام باکلۆشین تۆ گوێ بگرە! حوکمی ئەم جۆرە تاوانە هەر دە ساڵ ئەوپەڕی دوانزە ساڵە و تاوانبار حەواڵەی زیندانی مەدەنی دەکرێت، باشە بۆچی تۆ هەواڵەی (بەشی تایبەتی) کراویت؟

باکلۆشین گوتی:

– هۆی ئەمە شتێکی ترە، کاتێ بۆ دادگای ئەنجوومەنی سوپایی برام، وەکیلی گشتی کە ئەفسەرێک بوو بە پلەی کاپیتان لە بەردەم دادگادا کەوتە سووکایەتی پێکردنم، کەوتە جنێودانم، منیش بە خۆم نەوەستام، خۆم پێنەگیرا و هاوارم بەسەردا کرد: "بۆچی جنێوم دەدەیتێ خوێڕی؟ چما ئاگات لێ نییە کە لەبەردەم "ئاوێنەی

دادپەروەری دایـت؟" (2) ئیـدی سـکاڵای لەسـەر تۆمـار کـردم و سـەرلەنوێ و لەسـەر هەردوو تـاوانەکە دادگـایی کـرامەوە و ئیـدی حوکمی چوار هەزار شەلاقم بۆ دەرچوو و بۆ (زیندانی تایبەتی)یان نـاردم. بەڵام حەز دەکەم ئەوەش بزانـی کە کـاتێ منیـان بـۆ شەلاقخواردن بردە دەرێ، ئەو ئەفسەرەشیان بە سزا دراوی هێنایە دەرێ، لەسەر تاوانێک، پلەوپایە ئەفسەرییەکەیان لێ سەندبووەوە و وەکو سەربازی ڕووت بۆ قەفقازیان دەنارد. خوا حافیز ئەلکساندەر پترۆفیچ، لە بیرت نەچێ بێی بۆ تەمەشای شانۆنامەکەمان.

پەراوێز:

١-کڵاوێکـی بچـووکی قوتووئاسـا: ئەم کـڵاوە شـەش پـاڵوە، لە لای جوولەکان ڕەمزی هەیکەلی سلێمانە، دە ئامۆژگارییەکەی تیادا تۆمار کراوە.

٢-ئـاوێنەی دادپەروەری: ئەمە لەسـەر مێـزی هەمـوو دادگـایەکی ڕووسیادا هەبوو، بریتی بوو لە مەنشورێکی سێگۆشە بەسەر پشتی هەڵۆیەکی زێڕینی دوو سەرەوە بوو، هەر ڕوویەکی مەنشورەکە ئەو فرمـانەی بتروسـی گەورەی پێـوە بـوو کە دەربـارەی چـۆنیەتی دادگاییکردن و مـافی هاووڵاتییـان دەری کرد بوو. جا ئەم ئـاوێنەیە نیشانە و ڕەمزی دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەت بوو لە هەموو جێیەکدا و ئەمری بەوە بوو کە ئەوپەڕی ئەدەب و نەزاکەت بەکار ببرێت.

«١٠»

جەژنی سەری ساڵ

ئەنجام جەژنی نوئێل هات. زیندانییان مەگەر بە دەگمەن دەنا ڕۆژی عارفە، یانی ڕۆژی بەر لە جەژن نە دەچوونە سەر کار. ئەوانەی کاری بەرگدروونیان دەکرد دەچوون بۆ کارگەکانیان، ئەوانی دی هەر کە لە شوێنی کارکردندا خڕ دەبوونەوە، ئیدی یەکیەک و دەستەدەستە بۆ زیندان دەگەڕانەوە. کە لە فراقین دەبوونەوە ئیدی دەستیان بە هیچ کارێکەوە نەدەدا. بەشێکی زۆری زیندانییەکان، لە بەیانییەوە، خەریکی کاری تایبەتی خۆیان دەبوون، کەسیان گوێیان بە بێگار و سوخرەی ئیدارەی زیندان نەدەدا، هەندێ خەریکی ئەوە دەبوون بە هەر فێڵێ بووە مەشرووباتی قاچاغ بێننە ناو زیندان، هەندێ عەودالی مەشرووبی زیاتر دەبوون، هەندێ داوای مۆڵەتی دەکرد دۆستانی خۆی لە پیاو و لە ژن ببینێ، هەندێ کاری بۆ خەڵکی کرد بوو، کرێیەکەی وەرنەگرت بوو و دەگەڕا و وردە قەرزەکانی کۆ دەکردەوە. باکلۆشین و ئەو زیندانییانەی کە بەشداریان لە سازدانی ئاهەنگە شانۆییەکەدا دەکرد، هەوڵیان دەدا، قەناعەت بە هاوڕێکانیان،

بە وانەی کە خزمەتکـاری ئەفسـەران بـوون بێـنن، کە جلـوبەرگی پێویستیان بە ئەمانەت بۆ پەیدا بکەن.

لە نێو زیندانییەکانـدا خەڵکانێـک هەبـوون سـەرگەردان و بێهـودە دەهـاتن و دەچـوون، ئەمەیـان تەنیـا لەبەر ئەوە دەکـرد کە دەیـانبینی خەڵکانی دی زۆر سەرقاڵ و شپرزە دێن و دەچن. کەس قەرزداریـان نەبوو تا بە تەما بن قەرزەکانیان وەربگرنەوە، کەچی وێڕای ئەوەش وایان دەنواند گوایە چاوەڕانن شتێک وەربگرن، بە کورتی و کرمـانجی وا دەهـاتە بەر چاو کە سبەینێ ڕووداوێکی نائاسـایی، گۆڕانێک ڕوو دەدات. ئێـوارێ سـەربازە دێرینەکـان (نوقسـتانانی جەنـگ) کە زیندانییەکان ڕایان سپارد بوون لە بازاڕ خواردەمەنی وەکو گۆشتی گا و بێچوە بەراز و قازیـان بۆ بکڕن، بە خۆ و ڕاسپاردەکانیانەوە لە شـار گەڕانەوە. زۆربەی زینـدانییەکان، تەنـانەت ئەوانەیـش کە بە تەبیعەت ڕژد و ڕەزیل بوون و قەت تـاقە کۆبکێکیـان بە بێهودە و بە خۆڕایی خەرج نەدەکـرد و بە درێژایـی سـاڵ پارەکانیـان پاشـەکەوت دەکرد، باوەڕیان وابوو کە دەبێ لەم ڕۆژەدا دەست کراوە و دڵئاوالا بن و جەژنێکی شایستە بە شـەوی نوئیل بگێـڕن و لە هـیچ شـتێکدا بێدڵی خۆیان نەکەن. چونکە سبەینێ بە لای زینـدانییەکانەوە جەژنی ڕاسـتەقینەی خۆیـان بـوو، مافیـان هەبـوو، جەژنێکی بـوو فەرمـی و یاسایی، بە درێژایی ساڵ تەنیا سێ ڕۆژی وەکو ئەم ڕۆژە هەبوو.

کـێ دەیزانـی لە ڕۆژێکـی وەکـو ئەم ڕۆژەدا چ یادگـار و بیـرەوەرییەک، لە دڵ و دەروونـی ئەو قەرەبەختـانەدا؛ ئەو بێـزراو و دوورخـرانەدا سـەری هەڵدەدایەوە و هەڵدەچوو و سـەرڕێژ دەبـوو؟ خەڵکەکە هەر لە منـداڵییەوە ئەوەیـان لە لا چەسـپی بـوو کە ڕۆژانـی جەژنە گەورەکان ڕۆژانی پیرۆزن و ڕێز و سام و تـامی خۆیـان هەیە، بۆیە دەبوایە زینـدانییەکان بەوپەڕی خەمگینی و نیگەرانی و پەشێوی

یادی ئەو ڕۆژانەیان بکردایەتەوە، کە خەڵکی نەدەچوونە کاروئیش و لە باوەشی ماڵبات و خێزانی خۆدا ئارامیان دەگرت، پشوویان دەدا. بۆیە زیندانییەکان خۆبەخۆ ڕێزی جەژنیان دەگرت و وایان هەست دەکرد بەم ڕێزگرتن و جەژن کردنە، درێژە بە پەیوەندی خۆیان دەگەڵ جیهانی دەرەوەدا دەدەن. تەنانەت ژمارەی سیامەستانیش لەو ڕۆژەدا کەمتر دەبوون، ئیدی زۆربەی هەرە زۆری زیندانییەکان بەبێ ئەوەی ئیشێکی ئەو توێیان هەبێ، خۆیان خەریک دەکرد و جۆرە جددیەتێکیان دەنواند. تەنانەت خەڵکە سێیەندیەکەش خۆیان قورس دەگرت و هەموو شتێک جددی دەهاتە بەر چاو، لە تۆ وایە پێکەنین و فشقیات قەدەغەیە. ئیدی کپی و مەندییەکی سەیر باڵی بەسەر زیندانەکەدا کێشا بوو، کورم دەویست ئەو ئارامی و مەندییە بشێوێنێ، بە هەموو زیندانییەکان بە گژیا دەچوونەوە، قۆڵیان دەگرت و بە بۆڵەبۆڵ و جنێوان بۆ شوێنەکەی خۆیان دەبردەوە، زۆری لێ تورە دەبوون، وەکو ئەوەی بێڕێزی دەرهەق بە جەژن کرد بێت. ئەوە حاڵەتێکی دەروونی ئاشکرا و زەق و لە هەمان کاتدا خەمناکە و لە هەر زیندانییەکدا بەدی دەکرێت. بۆیە کە بە تەبیعەت و خۆبەخۆ ڕێزی ئەم ڕۆژە مەزنەیان دەگرت، هەستیان دەکرد بەم کارەیان درێژە بە پەیوەندی خۆیان دەگەڵ جیهانی دەرەوەدا دەدەن و نابێزرێن و بە بچووک و سووک تەمەشا ناکرێن، فەرامۆش ناکرێن، مادامێکی لە زیندانندا وەکو خەڵکانی ئازادیی دەرەوە، بەو بۆنەیەوە جەژن دەگێڕن. هەموو زیندانییەکان هەست بەمە دەکەن و ئەم هەستەیان لە لایە، من خۆم ئەمەم دەبینی و هەستم پێدەکرد، تێی دەگەییشتم.

(ئاکیم ئاکیمیچ)ش کەرەستە و پێداویستییەکانی جەژنی ئامادەکرد بوو، ئاکیم ئاکیمیچ هیچ بیرەوەرییەکی خۆشی لەگەڵ جەژنی نوئیلدا

نەبوو، چونکە بە هەتیوی و لە مالآندا لە دایک بوو بوو، بە پازدە سالّی بوو بوو بە عەسکەر. لە ژیانیدا هەستی بە خۆشی گەورە نەکرد بوو، چونکە ژیانێکی رۆتینی بەسەر برد بوو، هەموو هۆش و گۆشی لای ئەوە بوو بوو لە دابونەریتان لا نەدات و پابەند و گوێڕایەڵ و ملکەچ بێت، بیروباوەڕێکی ئایینی بەهێزیشی نەبوو. ئەم پابەندی و رۆتینکارییە هەموو هەست و ئارەزوو و ئامانج و بەهرە مرۆڤانییەکانی بە چاک و خراپەوە لە لا سڕی بووەوە، بۆیە بە دوور لە هەر جۆشوخرۆش و سۆز و گودازێک خۆی بۆ جەژنی نوئێل (سەری ساڵ) ئامادە دەکرد و ئەم کارە هیچ بیرەوەرییەکی لە لا نەدەوروژاند. تەنیا وەکو عادەت و بۆ ئەوەی هیچ گلەیی و گازاندەیەکی کۆمەڵایەتی نەیەتە سەر ئەم رێورەسمەی جەژنی جێبەجێ دەکرد. ئیدی ئاکیم ئاکیمیچ حەزی نەدەکرد زۆر بە تانی شتاندا بچێت و لە بنجوبناوانیان بکات. کە دەهاتە سەر جێبەجێکردنی یاساورێسایان و رێورەسمان، ناوەڕۆکی شتەکەی بە لاوە گرینگ نەبوو، تەنیا وەکو شتێکی ڕواڵەتی وەری دەگرت و جێبەجێی دەکرد، ئەوەی ئەمڕۆ جێبەجێی دەکرد، ئەگەر سبەینێ داوای لێکرابا پێچەوانەکەی جێبەجێ بکات، بە هەمان گوێڕایەڵی و بە هەمان وردی و بێ چەندوچوون جێبەجێی دەکرد. لە هەموو ژیانیدا تەنیا یەکجار بە دڵی خۆی کرد بوو، ئەو جارەش بووە مایەی ئەوەی قوڕی بەسەردا بکرێ و حوکمی ئەبەدی بدرێ و لە بێگارەزیندان توند بکرێ. ئیدی ئەوە بۆی بوو بە دەرس و عیبرەت. هەرچەندە ئەوەندە زیرەک و ئاقڵ نەبوو کە ڕۆژێک لە ڕۆژان لە تاوانەکەی خۆی بگات و بچێتە بنجوبناوانی و پەی بە هۆ و ئەنجامەکەی بەرێت و بزانێ هەڵەکەی لە چیدا بووە، بەڵام ئەو قەناعەتەی لا دروست بوو

بوو کە سەلامەتی ئەو لە بیر نەکردنەوە دایە، چونکە کابرایەکە ئەقڵی بە هیچ شتێکدا ناشکێت و هیچ بڕیارێکی ڕاستی پێنادرێت.

ئیدی بە چاولێکەری خەڵکەکە خەریکی ئەنجامدانی ڕێوڕەسمی جەژن بوو، تەنانەت بەڕێزەوە دەیڕوانییە ئەو بێچوە بەرازەی کە ناو سکەکەی پڕ کرد بوو لە ساوار و بە دەستی خۆی سووری کردبووەوە (شارەزایی لە ئاشپەزیدا هەبوو). جا ئەم کودەڵەیەی (بێچوە بەرازی شیرەخۆرە) کە بۆ خواردنی جەژن ئامادەی دەکرد، لەو بەرازە ئاساییانە نەبوو، هەر کاتێ بتەوێ، بتوانی بە ئاسانی لە بازاڕدا پەیدای بکەیت و سووری بکەیتەوە، ئەم کودەڵانە بە تایبەتی بۆ جەژنی نوئێل دادەنران و دەفرۆشران. یانی خواردنی کودەڵە لە جەژنی سەری ساڵدا باو بوو. ئیدی پێدەچوو ئاکیم ئاکیمیچ هەر لە منداڵییەوە بەوە ڕاهاتبێ لە جەژنانی سەری ساڵدا کودەڵە لە سەر سفرەوخوان ببینێ و ئیدی ئەو قەناعەتەی لا دروست بوو بوو کە جەژن بەبێ کودەڵە نابێت، کودەڵە و جەژن، جەژن و کودەڵە بەبێ یەکتر نابن. من دڵنیام ئەگەر لە جەژنی سەری ساڵدا ئەم جۆرە گۆشتەی نەخواردبا، بە درێژایی تەمەن هەستی بە عەزابی ویژدان دەکرد، چونکە بە خەیاڵی خۆی سەرپێچی کردووە و لە دابونەریتی باو لای داوە. ئاکیم ئاکیمیچ بە درێژایی ئەو ماوەیە هەر چاکەت و پانتۆڵە کۆنوشڕۆڵە و پینەپیناوییەکانی لەبەر دەکرد. پاشان بیستم کە چوار مانگێک لەوە پێش جلی تازەی وەرگرتبوو، بەڵام هەر بەو دەقەوە لە باوڵەکەی نابوو، دەستی تێوە نەدا بوو و بۆ ڕۆژی جەژنی هەڵگرتبوو. هەرواشی کرد، شەوی جەژنە، باوڵەکەی دەکاتەوە، جلەتازەکانی دەردێنێ، لەسەر تەختە خەوەکەی هەڵیان دەخات، بەوردی ئەم دیو و ئەو دیویان دەکات، دەیانتەکێنێ. ئەوجا بۆ تاقیکردنەوە لەبەری کرد، ڕێک پڕ بە بەری بوو، هیچ عەیبی نەبوو.

دوگمەکانی ئێلەکەکەی هەموو جوان دادەخران، یاخەکەی ڕەق وەکو مقەبا دەوەستا. دروونی چاکەتەکەی عەسکەرییانەیە. بزەیەکی شادی کەوتە سەر سیمای ئاکیم ئاکیمیچ، بە کەشوفشەوە بە دەوری خۆیدا سوڕایەوە، لە ئاوێنە بچکۆڵەکەی خۆیدا، کە دەمێ بوو چوار چێوەیەکی زەردی تێگرت بوو، تەمەشایەکی خۆی کرد. دوگمەیەکی ئیلەکەکەی لە جێی خۆی نەبوو، ئاکیم ئاکیمیچ هەستی پێکرد، لێبڕا چاکی بکات، کە لێبووەوە، جارێکی دی ئێلەکەکەی تاقیکردەوە، ئەمجارەیان هیچ عەیبێکی نەبوو. هەنگێ دەستە جلەکەی قەد کردەوە و ئاسوودەبیر و دڵڕەحەت لە باوڵەکەی نایەوە، تا سبەینێ لەبەری بکات. هەرچەندە سەری تاشرا بوو، بەڵام کە جوان دیقەتی دا، بینی زۆر ساف نییە، بۆیە بەلەز چوو بۆ لای مێجەر تا دەستور بدات سەری بۆ بتاشن. ئەگەرچی دەیزانی سبەینێ نە کەس ئەوی لە بیرە و نە کەس تەمەشای سەروسیما و جلوبەرگەکەی دەکات، کەچی هەر بۆ دڵی خۆی و ئاسوودەیی ویژدان هەموو ئەو کارانەی ئەنجام دا بوو. نەریتی جەژن وای دەخواست. ئەم هەموو بایەخدانە بە بچووکترین دوگمە و بێبایەخترین قەیتان و سەرشان، خۆی لە خۆیدا نیشانەی ئەوە بوو لە ناخی دڵەوە ئەم کارەی بە ئەرکێکی بێ چەندوچوون دەزانی و هەموو پیاوێکی بەڕێز لە سەرێتی بۆ جەژن دەست بە خۆیدا بێنێ و جا ئاکیم ئاکیمیچ بەو حەساوەی کە کۆنترین زیندانی قاوشەکە بوو کرا بوو بەدەمسپی قاوشەکە، بۆیە داوای لە یەکێک لە زیندانییەکان کرد هەندێ کا بە زەمینەی قاوشەکەدا وەربکەن. ئەم کارە لە هەموو قاوشەکاندا دەکرا. نازانم بۆچی هەمیشە لە جەژنی سەری ساڵدا کایان بە ژوور و قاوشەکاندا دەکرد. ئاکیم ئاکیمیچ کە بەو جۆرە لە کاری ڕۆژانەی بووەوە، نوێژەکانی کرد و هەنگێ لە سەر تەختە خەوەکەی پاڵکەوت و وەکو منداڵ، هێمن

و ئـارام خەوت تـا سـبەینێ، بەیـانی زوو لە خەو ڕابێـت. هەمـوو زینـدانییەكانی دیـكەش چاویـان لەو كـرد. هەمـوو زینـدانییەكانی ئەو ئێـوارەیە دەسـتیان لە كـاری ئاسـایی خۆیـان هەڵگـرت و لە جـاران زووتر چوونە جێگاوە و نووسـتن. خۆ یـاری قومـار و وەرەقە، كوڕم دەویسـت بوێرێ نـاوی بێنێ. هەر هەمـوو زینـدانییەكان چـاوەڕوانی سبەی بەیانیـان دەكـرد. ئەنجـام بەیـانی هـات! بەر لە هەڵاتنـی هەتـاو تەپڵی ڕابوون لێیدا. دەرگاكانی زیندان كرانەوە، مـائموری چـاودێری و سەرژمێریی زیندانییەكان وە ژووركەوت، سڵاو و جەژنە پیرۆزەی لە زینـدانییەكان كـرد. زینـدانییەكانیش وەڵامیـان دایەوە و بە ئەدەب و ڕووخۆشـی و لە نـاخی دڵەوە پیرۆزباییـان لێكـرد. ئـاكیم ئـاكیمیچ و چەند زیندانییەكی دیكە كە قازوكودەڵەیـان هەبوو، پاش ئەوەی بەپەلە پەل نوێژەكانیـان كـرد، خێـرا بەرەو ئاشـخانەكە چـوون تـا بـزانن قوربانییەكانیـان كـوڵاوە نەكـوڵاوە؟ كەیـوەتە چـی؟ لە پەنـجەرە چكۆلەكـانەوە، كە تا نیوەیـان بەفر و زوقـم بـوو، لە قاوشـەكانەوە، لە نێـو تـاریكییكەوە، بڵێسـەی ئەو ئـاگرانە دەبینـران كە لە هەر شـەش ئـاگردانەكەی هەردوو ئاشـخانەكەوە بەرز دەبـوونەوە. زینـدانییەكان پاڵتۆكانیان بە شانیاندا دا بوو و خۆیـان گۆڕی بوو، بە نـاو حەوشـی زیندانەكە كەوتبوون و بەلەز بەرەو ئاشـخانەكە دەچوون. ژمـارەیەكی كەمیـان توانیبوویـان لەو بەینەدا خۆ بگەیەنـنە مەیفرۆشـەكان. ئەوانە بێسەبرتریان زیندانییانی زیندانەكە بوون. زیندانییەكان، ئەمرۆكە. لە ڕۆژان سەلار و سەنگینتر بوون، نە شـەڕ و قەرقەشـەت دەبینی و نە گوێت لە سخێف و جنێوان دەبوو. هەموو كەسێك دەیزانی كە ئەمڕۆ ڕۆژێكـی مەزن و شـكۆدارە، جەژنێكـی گەورەیە. تەنـانەت هەنـدێ لە زینـدانییەكان بـۆ جەژنە پیرۆزە لە هاوڕێكانیـان دەچوون بـۆ بەش و قاوشـــەكانی دیـــكەی زینـــدانەكە. پێـــدەچوو لەو ڕۆژەدا جـــۆرە

دۆستایەتییەکیان لە نێواندا دروست بوو بێت. پێشتر بە شێوەیەکی لامسەرلایی، ئەو سەرنجەم لا چێ بوو بوو کە زیندانییان نە پەیوەندی گشتی و نە پەیوەندی تایبەتییان لە نێواندا دروست نابێ. زۆر بە دەگمەن پەیوەندی لە نێوان زیندانییەک و زیندانییەکی دیدا دروست دەبوو، وەکو ئەمە لە دەرێی زیندانەدا ڕوو دەدات. بە شێوەیەکی گشتی لە نێو یەکتردا و لەگەڵ یەکتردا خراپ بووین، جگە لە هەندێ حاڵەتی زۆر دەگمەن، بە شێوەیەکی گشتی پەیوەندیمان خۆش نەبوو. ئەوە ڕێسایەکی گشتییە و زیندانییان لێی لا نادەن. منیش لە قاوشەکە وەدەرکەوتم، تازە دنیا ڕووناک دەبووەوە ئەستێران زەرد هەڵدەگەڕان و بەرەو ئاوابوون دەچوون. تەنکە تەمێکی سارد لە ئەرزەوە بەرز دەبووەوە، دووکەڵ، پێچاوپێچ، هەورئاسا لە دووکەڵکێشی ئاگردانەکانەوە بۆ ئاسمان بەرز دەبووەوە. چەند زیندانییەکم تووش بوون، زۆر بە میهرەبانی و دۆستانە پیرۆزبایی جەژنیان لێکردم، منیش سوپاسم کردن و جەژنە پیرۆزەم لێکردن، خەڵکانێکیان تێدابوو، کە پێشتر هەرگیز زاریان لە زارم نەگەڕا بوو. کە گەییمە بەردەرگای مووبەقەکە، یەکێک لە زیندانییانی قاوشی سوپایی کە پاڵتۆ فەروەکەی بە شلوشێواوی دا بوو بە شانیدا و، لە ناوەندی حەوشەکەوە بەدی کردبووم، بەغار بەرە و ڕووم هات و بانگی لێکردم: "ئەلکساندر پترۆفیچ! ئەلکساندر پترۆفیچ!" و بەهەشتاو بەرەو مووبەقەکە (ئاشخانە) هات. وەستام و چاوەڕوانم کرد. کوڕێکی گەنجی دەموچاو خڕی، نیگا میهرەبان و چاوجوان بوو، زۆر کەمدووو گۆشەگیر بوو، تا ئەو کاتە تاقە قسەیەکی دەگەڵ من نەکرد بوو، هیچ بایەخێکی پێنەدا بووم و تەنانەت ناویشیم نەدەزانی. بە هانکە هانک بەرەو لای من هات، لە بەردەممدا ڕەق ڕاوەستا،

بزەیەکی گەوجانە کەوتە سەر لێوی و جۆرە شادی و خۆشییەک نیشتە سەر سیمای. بە نیمچە سەرسامییەک لێم پرسی:

- چیت دەوێ؟

بە هەمان زەردەخەنەوە لە بەردەممدا وەستا بوو، پڕ بە هەردوو چاو نیگای دەکردم و حۆل و حەپەساو هیچی نەدەگوت. ئەنجا مینگە مینگێکی کرد و گوتی:

- چۆن؟ ئەمڕۆ جەژنە.

کە زانی هیچی پێ نییە بیڵێ، بە جێی هێشتم و بە هەشتاو خۆی بۆ ناو مووبەقەکە کوتا. پێویستە ئەوەش بڵێم کە تا تەواو بوونی ماوەی زیندانییەکەم چ قسەیەکی ترمان نەکەوتە نێوان.

ئاپۆڕەی زیندانییان، سەرقاڵ و پەشێواو دەوری ئاگردانی مووبەقەکەیان دابوو. هەر کەسە و چاودێری بەشە خۆراکی خۆی دەکرد. ئاشپەزەکان، خواردنی ئاسایی زیندانییەکانیان ئامادە دەکرد، چونکە ئەمڕۆکە فراڤین لە ڕۆژانی دی زووتر دەخورا. هێشتا کەس هیچی نەخوارد بوو، هەموو بە ناشتا بوون، هەموو ئاو زابووە دەمیان، بەڵام لە ترسی گلەیی و زەرورەتی پابەندی بە دابونەریتەوە ناچار بوون سەبر بکەن، چاوەڕوان بکەن. چاوەڕوانی کەشیشیان دەکرد، چونکە بەر لە هاتنی ئەو نەدەکرا ڕۆژوو بشکێنرێ. هەر کە ڕۆژهەڵات، عەریف و سەرجۆخەکان لەو دیوی دەروازەی زیندانەکەوە کەوتنە بانگکردنی ئاشپەزەکان کە بچن بۆ لای ئەوان. ئەم بانگکردنە نزیکەی دوو دانە سەعاتی بەردەوامی خایاند. مەبەست لەو بانگکردنە ئەوە بوو کە ئاشپەزەکان بچن ئەو خێروسەدەقە زۆرەی کە لە هەر چوار نکالی شارەوە بۆ زیندانییەکان دەهات، وەربگرن. ئەو خێر و دیارییانە بریتی بوون لە: نانی سپی، کێک، کولیچە و ئیشی هەویر و شیرینی و خواردن و خۆراکی هەمەجۆر.

پێموایە هیچ کەبیانۆیەک، هیچ دوکاندار و فرۆشیارێک نەدەما، لە سەرانسەری شاردا بە بۆنەی جەژنەوە شتێک بۆ زیندانییانی "قەرەبەخت" نەنێرێت. ئەم خێروسەدەقانە شتی زۆر بە نرخ و گرانبەهایان تێدابوو: نانێکی زۆر لە باشترین ئارد، شتی هەرزانیشیان تیابوو وەک: کولێرەی سپی دوو کۆپیک بایی، یان کولێرە چەورەی بۆر. ئەوە دیاریی هەژار بوو بۆ هەژار. دیارە ئەم خێر و دیارییانە بە هەرزان و گرانیانەوە، بەوپەڕی منەتباری و سوپاسگوزارییەوە وەردەگیران و قەبووڵ دەکران. ئەو ئاشپەزانەی کە دیاری و خێراتەکانییان وەردەگرت، بەڕێزەوە کڵاوەکانییان بۆ خێرخوا و خێرەومەندەکان دادەکەند و سوپاسیان دەکردن و جەژنە پیرۆزەیان لێدەکردن و هیوای شادی و بەختەوەریان بۆ دەخواستن و ئەوجا خێراتەکەیان بۆ مووبەقەکان دەگواستەوە. کە نان و خۆراکێکی زۆر کەڵەکە دەبوو، ئەوجا دەمسپی گشت ژوور و قاوشەکان بانگ دەکران و هەر کەسە و بەشی ژوور و قاوشی خۆیان وەردەگرت. ئەم دابەشکردنە هیچ قەرقەشە و دەمەقاڵەیەکی لێنەدەکەوتەوە، چونکە بە یەکسانی و دادپەروەرانە ئەنجام دەدرا. ئاکیم ئاکیمیچ، بە هاوکاری زیندانییەکی دی، دەستی بە دابەشکردنی بەشە خێراتی قاوشەکەی خۆمان کرد، بە دەستی خۆی بە سەر یەک بە یەکی زیندانییەکاندا، دابەشی دەکرد. ئیدی هەموو زیندانییەکان ڕازی بوون، نە خوتەیەک و نە بۆڵەیەک دەبیسترا، نە گلەیی و نە گازاندەیەک دەبینرا، نە بەغیلی و نە حەسوودییەک دەنوێنرا، نە کەسێک پەنای وەبەر قاچوقووچ و حیزەدزی دەبرد. کە ئاکیم ئاکیمیچ لە کاروباری مووبەق و دابەشکردنی نان و خۆراک بووەوە، هەستی کرد وەختی ئەوە هاتووە دەستێ بە خۆیدا بێنێ و خۆی بگۆڕێت، ئەدی مەعنای چی! جەژنە جەژن. بەو پەڕی بایەخەوە جلە تازەکانی لەبەر کرد،

هەمـوو دوگمەی ئێلەکەکەی داخست و کە خۆی گۆڕی دەستی بە نوێژ کرد، ئەمە مودەتێکی زۆری خایاند. گەلێک لە زیندانییەکان فەرزە ئایینییەکانیـان ئەنجـام دەدا، بەڵام زۆربەیـان خەڵـکە بە تەمەن و پیرەکـان بـوون، گەنجەکـان زۆر گوێیـان بە عیبـادەت و نـوێژ نەدەدا، ئەوپەڕەکەی کە لە خەو ڕادەبـوون، نیشـانەیەکی خاچیـان دەکێشـا. تەنانەت ئەمەشیان هەر لە ڕۆژانی جەژندا دەکرد.

کە ئاکیم ئاکیمیچ، لە نوێژ و سرووتە ئایینیەکان بووەوە، بەوپەڕی هێمنی هات بۆ لای من تـا جەژنە پیرۆزەم لێبکات. یەکسـەر خوڵک و دەعـوەتی چـام کـرد، ئەویـش دەعـوەتی گۆشـتی بەرازی کـردم. دوای تۆزێک پترۆف بەهەشتاو هات تا پیرۆزبـایی جەژنـم لێبکـات. پێدەچوو کەمێکی خواردبێتەوە، کەمێک لە بەردەممدا وەستا، نیگایەکی سـەراپای کـردم، هیچی نەگوت و بەلەز و بە غـاردان بەرەو مـووبەقەکە ڕۆیـی. زیندانییانی قاوشی سوپایی لەو کاتەدا خۆیـان بۆ پێشوازی کەشیش ئامادە دەکرد. ئەم قاوشـە وەکو قاوشـەکانی دی دروست نەکرا بـوو. تەختە خەوەکـان لە بـن دیوارەکانـدا ڕیـز کـرا بـوون نەک لە ناوەنـدی هـۆڵ و قاوشـەکەدا، بـۆیە تـاقە قـاوش بـوو کە ناوەنـدەکەی قەرەبـاڵغ نەدەبوو، بە بۆچوونی من بۆیە وایان کرد بوو تا بتوانن جارجـار و لە کاتی پێویسـتدا زیندانییەکان لەوێ کۆبکەنەوە. زیندانییەکان مێزێکیـان لە ناوەنـدی قاوشــەکەدا دانـابوو، ئیکۆنەیەکیـان لە ســەری دانـابوو، چرایەکـی بە دیـارەوە دەسـووتا. کەشـیش ئەنجـام بە خـاچ و ئـاوی مـوفەڕکەوە هـات. لەبەردەم ئیکـۆنەکەدا وەسـتا و سـرووتی عەشـای ڕەبـانی ئەنجـام دا، ئەوجـا ئـاوڕی لە زینـدانییەکان دایەوە و یەک لە دووی یەک دەهاتن و خاچەکەیان ماچ دەکرد. کەشیشـەکە، دوای ئەوە بە گشت ژوور و قاوشـەکانی دیکەدا کەوتە گەڕان و ئـاو پرژێنیـان بە ئـاوی مـوفەڕک (پیـرۆز). ئەوجـا سـەرێکی مـووبەقی دا و ستایشـێکی

زۆری زیندانەکەی کرد کە لە سەرانسەری شاردا بەناوبانگ بوو، زیندانییەکان، بۆ نیشاندانی سوپاسگوزاری خۆیان لێبڕان دوو نانی تازەی گەرمی بە دیاری بۆ بنێرن و یەکێک لە سەربازە نوقستانەکانی جەنگیان ڕاسپارد کە یەکسەر بۆی بگەیەنێتە ماڵەوە. زیندانییەکان وەکو چۆن بەڕێز و نەوازشەوە پێشوازی خاچەکەیان کرد بوو بەو ئاوایەش بەڕێیان کرد. دوای تۆزێک مێجەر و فەرمانڕەوای زیندانەکە هاتن بۆ لامان. زیندانییەکان فەرمانڕەوایان (ئامر) زۆر خۆش دەویست و ڕێزیان دەگرت. بەو دوو قۆڵی سەری هەموو ژوور و قاوشەکانیان دا و پیرۆزبایی جەژنیان لە زیندانییەکان کرد. فەرمانڕەوا خۆی بە مووبەقەکەدا کرد و کەمێکی لە شلەی کەلەرمەکەش چەشت. بە ڕێکەوت ئەو ڕۆژە شلەکە زۆر بەلەزەت بوو: هەر زیندانییەک نیو ڕەتڵ گۆشتی پێدەبڕا، ئەمە جگە لەوەی کە جریشێکی چەوریش ئامادە کرا بوو. مێجەر، فەرمانڕەوای تا بەر دەرگا بەڕێ کرد و فەرمانی دا کە زیندانییەکان فراڤین بخۆن. زیندانییەکان خۆیان لە مێجەر دەشاردەوە، حەزیان لە چارەی نەدەکرد، حەزیان نەدەکرد بکەونە بەر چاوە ڕقنەکانی کە لە پشت عەینەکەکەیەوە، بە چاوی چاودێریی و جاسووسیی تەمەشای دەکردن و بە ڕاست و بە چەپدا چاوی دەگێڕا وەک ئەوەی بۆ ئاژاوەیەک بگەڕێ تا دای مکرێنێتەوە یان بۆ تاوانبارێک بگەڕێ تا سزای بدات و تەمێی بکات.

زیندانییەکان کەوتنە نان خواردن. بێچوە بەرازەکەی ئاکیم ئاکیمیچ زۆر جوان سوور بوو بووەوە. تا مێجەر لێرە بوو، سەرانسەری زیندانەکە کرپوکپ بوو، نە ورتەیەک نە سرپەیەک لە کەسەوە نەدەهات. بەڵام هەر کە مێجەر ڕۆیی، دوای پێنج دەقەیەک هەر سەرخۆش بوو بە سەرخۆشی دەگوت بەو لاوە، نازانم ئەم هەموو

سەرخۆشـە لە کوێـوە پەیدا بـوون. سـەیری هەر کەسـێکت دەکـرد لە سەرخۆشـیدا دەموچـاوی سـوور هەڵگەڕابوو! نەخێـر زۆری پێنەچـوو دەنگی (بالالایکا)ش بەرز بووەوە. کابرای پۆڵاندی کورتەباڵا بە خۆی و کەمـانچەکەیەوە دوای زینـدانییەکی دەوڵەمەنـد کەوتبـوو، کە بـۆ هەموو ڕۆژەکە بە کرێی گرتبوو و ئاوازی شـادی بۆ لێدەدا. ژاوەژاو و هەراوزەنـا بەرز بـووەوە. بەڵام بـاش بـوو فراڤینەکە بەسـەلامەتی و بەبێـوەیی تەواو بـوو. هەمـوو مـڕ بـوون. زینـدانییە بە تەمەن و ماقوولەکان، دەچنە سـەر جێگاکانیـان تـا پاڵ بکەون و چاوێک گەرم بکەن و سەرەخەوێ بشکێنن، (ئاکیم ئـاکیمیچ)ش کە لەوە دەچوو پێی وا بێ پیاو دەبێ پاش نیوەڕۆی ڕۆژانـی جەژن سـەرەخەوێک بشـکێنێ چـاوی لەوان کـرد. کـابرا دینـدارەکەی (سـتارودوب)ش دوای ئەوەی کەمێـک پـاڵ کەوت و چـاوێکی گەرم کـرد، هەسـتا و چـوو بـۆ لای سۆپاکە، کتێبەکەی خۆی کردەوە و بە درێژایـی ڕۆژەکە و بڕێـک لە شـەوەکەش، لە یەکبینـە، لە پەسـتیدا و بـێ بـڕانەوە هەر خەریکـی خوێندنەوە بوو. دەیگوت ئەم دیمەنە (حەیابەرە)یەی زۆر پێناخۆش و لەبەر گـرانە، هەمـوو چەرکەسـییەکان پـێکەوە و لەبەر دەرگـاکە دانیشتبوون و بە کونجکاویی و بە جۆرە بێزارییەک دەیانڕوانییە ئەو پیـاوە مەسـتانە. تووشـی نـورا بووم، بە نـاڕەزاییەوە سـەری بـادەدا و دەیگوت: "ئامان، ئامان، ئامان، خوا غەزەبمان لێدەگرێ!" ئەشعیا فومیچ لە سووچێکەوە مۆمێکی پێکرد و بە کەشوفشێکی دەستکردەوە کەوتە کـار کـردن تـا ئەوە نیشـان بـدات کە ئەمـڕۆ جەژنـی ئەو نییە. پێـڕی قومـار لێـرەولەوێ دامەزرا. زینـدانییەکان لە سـەربازە نوقسـتانەکانی جەنـگ نەدەترسـان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـدا خەفەریـان لەبەر دەرگاکـان دانـا، تـا نەبـادا عەریفـخەفەر لە پڕێکدا بدات بەسـەریاندا، هەرچەنـدە ئەگەر بشهاتبایە بە سەردا و بە قومارەوە دیتبانی خۆی لە گێلی دەدا

و چاوپۆشی لێدەکردن. عەریفخەفەر، بە درێژایی ڕۆژەکە تەنیا دوو سێ جار سەری دا، هەر کە لە دوورەوە دەردەکەوت خێرا سەرخۆشەکان لە پەناو پەسێراندا خۆیان دەشاردەوە و کۆڕی قومار و وەرەقەکانیش لە چاو تروکانێکدا دەپێچرایەوە. بە مەزەندەی من عەریفخەفەر و زابتخەفەرەکان بە ئانقەست چاوپۆشیان دەکرد و لە ئاستی سووکە سەرپێچیاندا خۆیان لە گێلی دەدا. بۆ نموونە مەستی لە ڕۆژێکی وا دا تاوان و سەرپێچییەکی گەورە نییە. بەرەبەرە شادی باڵی بەسەر هەموو زیندانییەکاندا کێشا. قەرقەشە و دەمەقاڵێ دەستی پێکرد. بەڵام زۆربەیان هێشتا بەئاگا و ئارام بوون. ئەلهەقی بینینی سەرخۆشان خۆی لە خۆیدا مایەی پێکەنینە. سەرخۆشەکان زۆریان دەخواردەوە، ئیدی بە جارێ خۆیان بەردا بوو. ڕۆژ ڕۆژی گازین بوو، بە خۆشی و شادییەوە بە بەر تەختە خەوەکەیدا دەهات و دەچوو، مەشرووباتەکەی لە ژێر تەختە خەوەکەیدا شاردبووەوە. پێشتر مەشرووباتەکەی لە دەرێی قاوشەکەدا و لە جێیەکی نهێنی، لە ژێر بەفردا شاردبووەوە. ئیدی کە دەیبینی مشتەری وەکو داڵ تێی دەوڕوکێن، لە کەیفان لە پێستی خۆی نەدەهێوری. خۆی هیچی نەخوارد بووەوە، چونکە بەنیاز بوو لە دوا ڕۆژی جەژندا و دوای ئەوەی هەموو زیندانییەکانی جۆڕ دەدا و گیرفانی بەتاڵ دەکردن، هەنگێ بە ئارەزووی دڵی خۆی بخواتەوە . بەرەبەرە لێرە و لەوێ لە نێو قاوشەکەدا دەنگی ساز و گۆرانی بەرز بووەوە، چونکە قامبێژەکان زۆریان خواردبووە، گۆرانییەکانیان زیاتر لە شیوەن و گریان دەچوون. زیندانییەکان پۆلپۆل دەگەڕان و بەدەم بالالایکا ژەنینەوە گۆرانی دڵخوازی خۆیان دەچڕی، بەبێ موبالاتی و خەمساردی پاڵتۆکانییان بە شانا دا بوو و خەموپەژارە بە سیمایانەوە دیاربوو. لە (بەشی تایبەتی)دا کۆرسێکی هەشت نۆ نەفەریان دروست

کرد بوو، ئەمانە بەدەم گیتار و بالالایکاوە و بە دەنگی بەرز و خۆش گۆرانی میللی، بەڕاستی ناوازەیان دەچڕی، کە من ئێستا تەنیا یەکێک لەو گۆرانییانەم لە بیرە کە بە ڕاستی خۆشیان دەگوت:

منی کیژۆڵە

دوێنێ لە مەزرا بووم،

لە زینداندا، شێوەیەکی تازەی ئەو گۆرانییەم گوێ لێبوو کە پێشتر نەمبیستبوو و چەند دێڕێکی لە کۆتاییدا بۆ زیاد کرابوو:

لە ماڵەکەمدا هەموو شتێکم ڕێکخست

کەوچک و مراکەکانم شت

شۆربام تێکرد

دەرگام پاک کردەوە

خواردنم کوڵاند.

زینــدانییەکان زیــاتر ئەو گۆرانییانەیــان دەگــوت کە (گــۆرانی زینــدانیان)یان پێدەگوترا. کە ســەربەندی یەکێکیــان بەمجــۆرە بــوو: "ڕۆژێ لە ڕۆژان،" ئەمە گــۆرانییەکی کۆمیــدییە، چیرۆکــی مرۆڤێــک دەگێڕێتەوە کە جاران وەکو پاشا ژیاوە، خەریکی عەیشونۆش بووە و بێدڵی خۆی نەکردووە، پاشان دەستگیرکراوە و ڕەوانەی بێگارەزیندان کــراوە. جــاران باشــترین خــواردنی خــواردووە، نایــابترین شــەراب و ئارەقی خواردووەتەوە و کەچی ئێستا هاوار دەکات:

ئەمڕۆ شۆربایەک دەخۆم،

ورگ پڕ دەکات و...

ئەمەش گــۆرانیەکی زۆر بەناوبــانگی دیــکەیە کە زینــدانییەکان دەیانگوت:

جاران گەنجێک بووم خۆشگوزەران

دەوڵەمەند، ئەهلی کەیف و خۆشی

هەر بە منداڵی، بە فیرۆمدا سەروەت

و سامانم

ئێستاش دیلوئەسیر وام لە زیندان.

هەڵبەتە ئەم گۆرانییانە، هی خەمناکیانیش تێدابوو، بۆ نموونە ئەم گۆرانییە کە پێموایە زیندانییەکی قەرەبەخت دایناوە:

ڕۆژهەلات، تەپڵ کەوتە لێدان

دەبێ هەستین، چار ناچار.

لە دەرگا دەدرێ

پاسەوان دێتە ژووری

بانگمان دەکات، هەستاین

کەس نامانبینێ لە پشت دیواران

کەس نابینێ ژیانمان

خودایە هاوار، ئەوەی زیندانییە

زیندووە لە ناو قەبران.

فریارەس هەر خوایە

دەنا لێرە دەفەوتاین

گۆرانییەکی دیکەش هەیە کە دڵدەگوشێت، گۆرانییەکە وەکو ئاواز زۆر خۆشە، بەڵام وەکو ناوەڕۆک و وشە بێسەروبەرە، پڕە لە هەڵەی زمان، من چەند بەیتێکیم لە یادە:

جارێکی دی چاوم بە وڵاتی خۆم ناکەوێ

هەرگیز نابینم زێدوزادگەم

بێسووچ و تاوان

کەوتمە سووچی زیندان

ئیدی بەخت و ناوچەوان

وای هانی، لە دەرد و

ڕەنجا بەرمە سەر هەموو ژیان.
بایەقوش دەخوێنێ لەسەر بانم
دەنگی پڕ دەکات جەنگەڵ و
دارستان،
ئای لە دڵەی خەمناکم
جارێکی دی نابینم
ماڵ و خاکم.

زیندانییەکان زۆرجار ئەم گۆرانییەیان دەگوتەوە، بەڵام بە کۆمەڵ نەیاندەگوتەوە، بەڵکو بە تەنیا دەیانگوت. بۆ نموونە هەندێ جار دەمە و ئێوارە، زیندانییەکی داماو کە لە کار دەبووەوە، لە قاوشەکە دەهاتە دەرێ، لەسەر قاڵدرمەکانی بەر دەرگا دادەنیشت، چەناگەی دەخستە سەر دەستی و لە فکران ڕادەچوو و لەناکاو هەڵی دەکردە گۆرانی و هێندە بە سۆزەوە دەیگوت کە هاوڕێکانی وایان هەست دەکرد، شتێک لە ناخیاندا هەرەس دێنێ. هەندێ خەڵکی دەنگخۆش لە نێو زیندانییەکاندا هەبوون.

دنیا تاریک بوو. پەستی و بێزاری و خەم و کولوکۆڤان، لە میانەی مەستیەوە سەری هەڵدایەوە. ئەو زیندانییەی کە سەعاتێ لەمە پێش لە گەرمەی پێکەنیندا بوو، لەبەر پێکەنین خۆی بە پێوە نەدەگرت، ئێستا سووچێکی گرتووە و مەستی مەستە و بەکوڵ و بەدڵ دەگری و کوڵی گریانی نانیشێتەوە. چەند زیندانییەکی دیکە وا دەست دەدەنە یەخەی یەکتری، هەندێکی دی ڕەنگزەرد و بێتاقەت، بە لارەلار بە نێو قاوشەکان دەکەون و لە قەرقەشە و شەڕەجنێوان دەگەڕێن. بەڵام ئەوانەی بە خەمەوە گرتوویانە، دەچن بۆ لای هاوڕێکانیان تا بە گریان باری خەمی خۆیان سووک بکەن. هەموو بە تەمابوون ئەو ڕۆژە پیرۆزە، ڕۆژی جەژن کە ساڵێک بوو بە تاسەوە چاوەڕوانییان

دەکرد بە خۆشی و شادمانی تەواو بێ، کەچی بەپێچەوانەوە بۆ هەموو زیندانییەکان ڕۆژێکی یەجگار خەمناک و ناخۆش بوو، لەوە دەچوو هەموویان لە دڵی خۆدا بە تەمای شتێکی خۆش بووبن بەڵام ئەو خەیاڵپڵاوییەشیان کەڕووی هەڵهێنا. ئەو چاوەڕەشەشیان کاڵ بووەوە. پترۆف ئەو ڕۆژە دوو جار سەری دام، سەرخۆش نەبوو، چونکە زۆر کەمی خوارد بووەوە، لەوە دەچوو ئەویش بە تەمای ڕووداوێکی خۆش بوو بێ، تا دواسات هەر بە ئومێد بوو شتێکی نائاسایی، بویەرێکی نائاسایی ڕوو بدات. ئەمەی بەدەمی نەدرکاند، بەڵام پیاو لە چاوەکانیدا بەدی دەکرد. وێڵوسەرگەردان لەم قاوشەوە بۆ ئەو قاوش دەڕۆیی، بەڵام هیچ شتێک ڕووی نەدا، جگە لە مەستی کە هەموانی گرتەوە، جگە لە شەڕەجوێنی سەرخۆشەکان، هیچ شتێکی تر ڕووی نەدا. (سیروتکین)ش کراسێکی سووری تازە تازەیی لەبەر کرد بوو، بە قاوشەکاندا دەگەڕا، لە جاران قۆزتر و جوانتر دەهاتە بەر چاو، لەڕادەبەدەر پاکوخاوێن بوو. ئەویش چاوەڕوانی ڕوودانی شتێکی دەکرد، بەوپەڕی ئارامی و سادەیی و ساکاری چاوەڕوانی دەکرد. بەڵام بەرەبەرە جەوەکە شێوا، لە تام دەرچوو، پیاو قێزی دەهاتەوە. هەرچەندە هەندێ دیمەنی پێکەنیناویش لە ئارادا بوو، بەڵام نەبوونە مایەی دڵخۆشی من، چونکە بێ هیچ هۆیەکی دیار، زۆر پەست و غەمگین بووم. هەستم بە بەزەییەکی قووڵ دەرهەق بە هەموو ئەو پیاوانە دەکرد، وام هەست دەکرد لە ناویاندا دەخنکێم. ئەوەتا دوو زیندانی لەسەر ئارەق شەڕیانە، ئەمیان دەڵێ دەبێ ئەو ئارەقی بداتێ و ئەویان دەڵێ دەبێ ئەم ئارەقی بداتێ. ماوەیەکی زۆرە شەڕیانە. چیی وای نەماوە بکەونە شەڕەمست. یەکێکیان ددان زەقێکی ددان ناشیرینی زمانفس بوو، قسەی باش بۆ نەدەهات، دەیویست قەناعەت بە هاوڕێکەی بکات کە پار وەختێ پاڵتۆکەی پێ فرۆشتووە،

غەدری لێکــردووە و بەشــێک لە پــارەکەی نەداوەتــێ و بــۆ خــۆی خواردوویەتی، ئەمە جگە لە هەندێ ڕەفتاری ناشیرینی دیکە کە بۆم دەرنەکەوت چــی بــوون، کــابرای گلەیــیکەر، گەنجێکــی بــاڵابەرزی بە شانوباهۆ بوو، گەوج و کەودەن نەبوو، بەڵام کە مەست دەبوو، زوو دەبــوو بە دۆســتی خەڵکــی و گرێــی دڵــی خــۆی بــۆ دەکــردنەوە و خەموپەژارەی خۆی بۆ هەڵدەڕشتن. ئێستا کە ئەم شەڕەی دامەزراند بووو گلەیی لە خەنیمەکەی دەکرد و لە عەلەیی دەدوا و عەیبوعاری دەخســتە ڕوو و شــەڕی پێدەفرۆشــت، بەو نیــازە ئەمەی دەکــرد، یەکســەر دوای گلەیــیەکە ئاشــتی بکــاتەوە. زینــدانی دووەم کــابرایەکی کورتەبــاڵای تۆکمەی دەموچــاو خڕ بوو، زۆر وریــا و زرینگ دەهــاتە بەر چــاو، لەوە دەچــوو لە هــاوڕێکەی زیــاتری خــواردبێتەوە، بەڵام مەشرووبەکە زۆر کاری تێنەکرد بوو. ئەم پیاوە، پیاوێکی بەورە بوو، لەنــاو زیندانییەکاندا بە دەوڵەمەند ناسرا بــوو. وا دیــار بــوو قــازانجی لەوەدا بــوو کە هــاوڕێکەی نەهــاڕوژێنێ، قــۆڵی گــرت و بــۆ لای مەیفرۆشــەکەی بــرد. هــاوڕێکەی بەدەم ڕێــوە و بە دەنگــی بەرز دەیگوت و دەیگوتەوە کە قەرزی لە لایەتی، پارەی لە سەرێتی، ئەگەر زەڕەیەک ئــابڕوی هەبێــت، ئەگەر زەڕەیەک غیرەتــی هەبــێ، دەبــێ دەعوەتی ئارەقی بکات، ئارەقی بۆ بکرێت.

مەیفرۆشــەکە پەرداخــێ ئــارەقی بــۆ پــڕ دەکــات، ڕێــزی کڕیــارەکە دەگرێت، بەڵام بە چاوێکی سووک تەماشای هاوڕێکەی دەکات، چونکە لەســەر حیســابی خەڵکــی تــر دەخــواتەوە، بە ئیف دەخــواتەوە. هــاوڕێ چەنەبازەکە گوتی:

- ســتپکا پێــت نــاخۆش نەبــێ، تــۆ دەبــێ پــارەکە بــدەی، چــونکە قەرزارمی، پارەم لەلاتە.

ستپکا وەڵامی هاورێکەی دایەوە:

- باشه باش! پێویست ناکا دەمی خۆم لەگەڵ تۆدا هیلاک بکەم!

پیاوی یەکەم، پەرداخە ئارەقەکەی لە مەیفرۆشەکە وەرگرت و گوتی:

- نەخێر ستپکا! تۆ درۆ دەکەی، تۆ قەرزارمی. دیارە تۆ ویژدانت نییە، زەرەیەک ئینسافت نییە. تەنانەت چاوەکانیشت هی خۆت نین، بە قەرز لە یەکێکت وەرگرتوون. تۆ پیاوێکی خوێریت ستپکا! بودەڵەیت، بەرەڵلایت!

مەیفرۆشەکە هاواری بەسەردا دەکات:

- گلەیی چیتە؟ تەمەشا، ئارەقەکەت ڕشت.. دەی بیخۆرەوە، خەڵکی بە پیاوەتی خۆیان بۆیان کڕیوی دەتۆش وەکو پیاو بیخۆرەوە و قسەمەکە! خۆ تا بەیانی لێرە چاوەڕوانت ناکەم.

- باشە، دەی خۆمەوە، خەمت نەبێ، بەڵام بۆچی بەم جەژنە هاوارم بەسەردا دەکەی؟ جەژنی سەری ساڵت پیرۆز بێ ستیپان دوروفیچ.

ئەوجا زۆر بەڕێز و نەزاکەتەوە ڕووی کردە ستپکا، لە کاتێکدا پەرداخەکەی بە دەستەوە بوو، ئیکلامێکی بۆ کرد، هەرچەندە هەمووی دەققەیەک لەوە پێش پێی گوتبوو خوێڕی، گوتی:

- تکام لە خودایە کە هەمیشە ساغ و سەلامەتت بکات، تەمەندرێژ بیت، سەد ساڵی دیکە بژی!

ئەوجا ئارەقەکەی خواردەوە، هەناسەیەکی ئۆخەی هەڵکێشا و بە دەست دەمی سڕی. دوای تۆزێک، بە نەزاکەتەوە ڕووی کردە خەڵکەکە و بەدەم و زمانێکی شیرین، بێ ئەوەی ڕووی دەمی لە کەسێکی تایبەتی بێ گوتی:

- هێی دنیا، سەر زەمانێ زۆر لە ئێستا زیاترم دەخواردەوە، ڕۆژ ڕۆژی من بوو، بەڵام پیری و هەزار عەیب، زەمانی من بەسەر چوو! ستیپان دوروفیچ زۆر سوپاس بۆ تۆ!

- ببورە، شایانی نییە.

ئەوجا ڕووی کردەوە ستێپکا و گوتی:

- ستێپکا سوپاس بۆ تۆش، بەڵام چاک بزانە کە بە لای منەوە خوێڕیت، بەرەڵڵایت، ئەمە جگە لە...

ستێپکا، بە خۆی نەوەستا، تووڕە بوو و گوتی:

- دەی بەدمەستی خوێڕی گوێ بگرە، بزانە چیت پێدەڵێم دنیا زۆر گەورەیە، وەرە ڕێک دەیکەین بە دووبەشەوە، من بەشێکی دەبەم و تۆش بەشەکەی تری و ئیدی بڕۆ و بەرۆکم بەردە و نەدەتناسم و نەبمناسە.

- یانی بە تەما نیت قەرزەکەم بدەیتەوە؟

- قەرزی چی، هەی بەدمەستی ماڵوێران؟

- کە لەو دنیا بە مەمنوونی دێی بۆ لام و دەڵێی هانێ قەرزەکەت وەربگرەوە، لێتی وەرناگرمەوە ها. ئەو پارەیەم بە ئارەقی ناوچەوان و ڕەنجی شان پەیدا کردووە. لەو دنیا پەشیمان دەبیتەوە، ئەو پێنج کوبیکەی من دەبێ بە ئاگر و بەردەبێتە گیانت، بزانە چۆن لەسەر ئەو پێنج کۆبیکە لە ئاگری دۆزەخدا دەتبرژێنن.

- کورە دەبڕۆ، عەمرت نەمێنێ!

- بۆ تێوەم دەژەنی؟ خۆ ئەسپ نیم!

- دەی بڕۆ!

خوێڕی هیچوپووچ!

- زیندانیی چەپەڵ!

دەمرێژی جنێو بە گوڕتر لەوسای کە کابرا ئارەقەکەی بۆ هاوڕێکەی نەکڕی بوو، دای کرد.

ئەوەش دوو هاوڕێی ترن، کە لەسەر دوو تەختەخەوی تەنیشت یەکەوە دانیشتوون، یەکێکیان کابرایەکی باڵابەرزی تۆکمەی

تیکسمڕاوی سوورەی قەساوئاسا بوو، زۆر خەمبار بوو. لە زگ بوو بگری. دووەمیان کابرایەکی ڕێوەڵەی خۆپەسەندی، لووتزل بوو دەگوت پەسیوی بەردەوامییەتی. چاوەکانی بچووک لە چاوی بەراز دەچوون، هەمیشە نیگای بڕی بووە عاردی. پیاوێکی هەستیار و بە نەزاکەت بوو، کاتی خۆی کاتب قەڵەمی دادگا بوو بوو، بە جۆرە لووتبەرزییەکەوە مامەڵەی دەگەڵ هاوڕێکەیدا دەکرد، هاوڕێیەکەی ئەمەی لەبەر گران بوو. ئەم جووتە بە درێژایی ئەو ڕۆژە بە دوو قوڵی و پێکەوە ئارەقیان خوارد بووەوە.

کابرا قەڵەوەکە، دەستی چەپی دەخاتە سەر سەری هاوڕێکەی، بەتوندی ڕای دەوەشێنێ و هاوار دەکات:

– بێئەدەبی لە ڕووم کرد!

مەبەستی لە (بێئەدەبی لەڕووم کرد!) یانی لێی داوە. ئەم زیندانییە جاران عەسکەر بوو، لە ناخی خۆیدا بەغیلی بە دراوسێکەی دەبرد. هەردووکیان لە قسەکردندا مدارای یەکیان دەکرد.

کاتب قەڵەمەکە. چاوی بڕی بووە ئەرزەکە و بێئەوەی تەمەشای دراوسێکەی بکات، بە نەزاکەتەوە و بە شێوەیەکی بنجبڕ گوتی:

– تۆ ناهەقی، تۆ هەڵەیت.

کابرای دووەم، زیاتر سەری دۆستە ئازیزەکەی تەکان دەدات و دەڵێت:

– لێی دام! گوێت لێ نییە؟ ئاخر من لەم دنیایەدا تەنیا تۆ شک دەبەم، تێدەگەی؟ بۆیە ئەم قسەیەت لا دەکەم و پێت دەڵێم لێی دام.

یارۆی کاتب قەڵەم بە دەنگێکی نزم و بەزاکەتەوە گوتی:

– برادەری ئازیز ئەم بیانووە پووچانەی تۆ دادت نادات، مەگەر شەرمەزاریی زیاتری لێ بدوریتەوە. لە سەری ڕۆیی:

- برادەری ئازیز دەبێ ددان بەوەدا بنێی کە ئەم ڕووداوە زادەی مەینۆشی و بەدمەستییە، ئەم هەموو مەینۆشی و مەیگوسارییەش زادەی لاوازی و خۆ نەگری خۆتە.

هاوڕێ قەڵەوەکە لەترێکی دا، کەمێک چووە دواوە، چاوە خومارەکانی بڕییە کاتب قەڵەمەکە و گوڕی بەستەوە و لەپڕ تا هێز لە بازوویدا بوو مستەکوڵەیەکی خێواندە ڕوومەتە لاوازەکەی. بەو شێوەیە دۆستایەتی ئەو ڕۆژەیان کۆتایی هات. دۆستە ئازیزەکەی بە تەپاوتل کەوتە ژێر تەختە خەوەکە.

یەکێک لە ناسیاوەکانی من خۆی بە قاوشەکەدا کرد، ئەمە زیندانییەکی بەشی تایبەت بوو، پیاوێکی دڵپاک و ڕووخۆش بوو. گەوج نەبوو، زۆر خاکی و سادە بوو، سوعبەتچی و حەنەکچی بوو، هەر بۆ سوعبەت و ڕابواردن، نەک بە بەدنیازی، بە زیندانییەکانی ڕادەبوارد. ئەمە هەمان ئەو پیاوەیە کە لە یەکەم ڕۆژی زیندانییەکەمدا هاتبوو لە جوتیارێکی دەوڵەمەندی دەپرسی و دەیگوت گوایە مرۆڤێکی نەفسبەرزە، ئەوەبوو من خولقی چام کرد و هات چای لەگەڵم خواردەوە. ئەمە پیاوێکی چلساڵانی لێو ئەستوور بوو، لووتە زلەکەی هەر زیپکە بوو. ئامێرێکی بالالایکای بە دەستەوە بوو و جارجارێ بە خەمساردییەکەوە قامکی بە ژێیەکانیدا دێنا، زیندانییەکی کورتەبالای سەرزل وەکو سێبەر بە دوایەوە بوو، من ئەم پیاوە کورتەبالایەم. نەدەناسی، هیچ کەسێکیش لەوێدا گوێی نەدەدایە. ئەم پیاوە کورتەبالایە کەسێکی سەیر بوو، زۆر سرک و سڵ و بە گومان بوو، کابرایەکی نەدوو بوو، قوڕوقەپ زاری داخست بوو، زۆر جددی بوو و سوعبەت و گاڵتەی نەدەکرد. ئەمە لە کارگەی جلدوورین کاری دەکرد، خۆی لە خەڵکی دوور دەگرت و تێکەڵاوی کەس نەدەبوو. ئەمڕۆکە خواردبوویەوە و سەرخۆش بوو بوو و خۆی بە

(فـارلاموف)ی هاورێیمـانەوە هەڵواسـی بـوو، وەکـو سـێبەر شـوێنی کەوتبوو، بۆ هەر کوێیەک دەڕوێی شوێنی دەکەوت. مەستی مەست بوو، هاوروژا بوو، هەردوو دەستی بادەدان، شێتئاسا بۆکسی بەم لا و بەو لادا دەوەشاندا، دیواری قاوشەکە و تەختەخەوی زیندانییەکانی بەر مستان دەدا، گریان لە ئەوکی گیرا بوو. فارلاموف بە هیچ جۆرێ خۆی لێ بە خاوەن نەدەکرد، دەتگوت هەر لەگەڵ ئەویشدا نییە. سەیر ئەوە بـوو ئەم پیـاوانە لە هـیچ شـتێکدا وەکـو یەک نەبـوون، خـاڵی هاوبەشیان لە بەیندا نەبوو، نە کاروپیشەیان لێکدییەوە نزیک بوو، نە تەبیعەتیان دەچووەوە سەر یەک. سەر بە دوو بەشی جیاواز، لە دوو قاوشـی جیـا بـوون. ئەم زینـدانییە کورتەبـاڵایە نـاوی: بـولکین بـوو. فالاموف کە منی بینی لەسـەر جێگاکەی خۆم و لە نزیکی سۆپاکەوە دانیشـتووم بزەیەکـی بە ڕوومـدا دا. هەڵوەسـتەیەکی کـرد، کەمێـک لە فکـران ڕاچـوو، ئەوجـا بەدەم لارەلار و لەتـردانەوە بەرەو ڕووم هـات، دەیویست سەلار و سەنگین بنوێنێ، کە بینی ناتوانێت، لە جێی خۆی وەســـتا، بە قامکـــان کەوتە لێـــدانی ژێـــی ئـــامێرەکەی و بەدەم هەڵپەرکێیەکی سووکەوە کەوتە چڕینی ئەم مەقامە:

دەموچاوی یارەکەم سپییە
دەموچاوی یارەکەم خڕە
دەخوێنێ وەکو بولبولان
چەند جوانە بە کراسی ئاوریشمی
ئاڵووالاوە.

ئەم گـۆرانییە کـارێکی زۆری لە بـولکین کـرد، هەردوو دەســتی هەڵبڕین و بە هەموو هێزی خۆیەوە ڕوو لە هەمووومان هاواری کرد:

- براینـۆ درۆ دەکـا، بـاوەڕی پێمەکەن، ڕاسـتی لە مەزبـدا نییە، هەر چییەک دەڵێت درۆیە!

فارلاموف که مەستی مەست بوو، تەواو لە من نزیک بوو بووەوە، دەترسام دەست لە ملم بکات و ماچم بکات گوتی:

- "پیر" ئالکساندەر پترۆفیچ ڕێز و حورمەتم قەبوڵ بفەرموون.

زاراوەی "پیر" زاراوەیەک بوو هەموو خەڵکی سیبیریا بە کاریان دێنا، تەنانەت بۆ دواندنی خەڵکی بیستساڵیش بەکار دەبرا، زاراوەی "پیر" بۆ ڕێز و حورمەت تەنانەت ڕووبینی و مجامەلەش بەکار دەبرا، بە کەسێک دەوترا کە بە حورمەت و ڕێز و ویقار بوایە.

- فارلاموف چۆنی؟

فارلاموف، نیگایەکی کردم و بەدەم پێکەنینێکی فێڵبازانەوە گوتی:

- مامناوەندیم، ببورە کە مەستم! ئیدی ئەمڕۆ جەژنە!

بولکین پەست و غەمگین، نائومێدانە مستێکی بە تەختەخەوەکەدا کێشا و هاواری کرد:

- درۆ دەکات! دیسان کەوتە درۆیان!

پێدەچوو فارلاموف، لە دڵی خۆیدا لێبڕابێ کە خۆی لێنەکات بە خاوەن. ئەمە خۆی لە خۆیدا کومیدیترین، خاڵی دیمەنەکە بوو، بولکین لە بەیانی زووەوە دوای فارلاموف کەوتبوو، وەکو قیری کەوای سپی پێوەی لکابوو بە ساتیش لێی دوور نەکەوتبووەوە. پێدەچوو تەنیا لەبەر ئەوە دوای کەوتبێ تا بە درۆی بخاتەوە و ئەو درۆیانە بخاتە ڕوو کە بە خەیاڵی ئەو فارلاموف دەیکردن. وەکو سێبەر بە دووی کەوتبوو و لێی نەدەبووەوە، بەرپەرچی هەموو قسەیەکی دەدایەوە، لە داخا کوڵەمستی دەگوشی و بە مست بەر دەبووە دەرگا و تەختەخەوەکان، هەموو دەستی دەبوو بە برین و خوێن، بە ئاشکرا دیار بوو خەفەتی دەخوارد، خەفەتی لەوە دەخوارد کە گوایە فارلاموف "درۆی دەکرد". ئەگەر داوە قژێکی بە سەرەوە بوایە، بێگومان لە حەژمەتاندا هەڵی دەکێشا. بە ڕەفتاریدا وا دیار بوو کە

خـــۆی بە مەســـئوولی هەمـــوو کەمتەرخەمـــی و خەمســـاردی و بێموبالاتییەکـانی فـارلاموف دەزانـی، کە کەموکوڕییەکـانی فـارلاموفی دەبینی هەستی بە عەزابی ویژدان دەکرد. لە هەمـوو ئەمـانە کۆمیدیتر ئەوە بـوو کە فـارلاموف، کەمـوزۆر گـوێی بەم نمایشـکارییەی بـولکین نەدەدا و هەر ئاوڕیشی لێ نەدەدایەوە.

بولکین هاواری کرد:

– درۆ دەکات! ڕاست ناکات، درۆ دەکات! هەرچییەک دەڵێ هەمووی درۆیە!

زیندانییەکان بە پێکەنینەوە پێیان گوت:

– باشە تۆ هەقت چییە؟ بە تۆچی؟

فارلاموف، لەناکاو گوتی:

– ئەلکسـاندەر پترۆفیچ بـاوەڕ بکە بە گەنجی ئەوەنـدە قۆز بـووم، ئەوەنـدە جوانخـاس بـووم کە کچـان شێتوشـەیدام دەبـوون، دووم دەکەوتن.

بولکین، قسەکەی پێ بڕی، هەناسەیەکی هەڵکێشا و گوتی:

– درۆ دەکات، دیسان دەستی بە درۆیان کردەوە!

زیندانییەکان لە قاقای پێکەنینیان دا.

– منیش خۆم بۆ دەڕازاندنەوە ئەمما ڕازانەوە. کراسـێکی سـوور و پانتۆڵێکی فشی مەخمەلـم لەبەر دەکرد، ئیدی کوڕ بووم بە بانـانەوە، هەر کاتێ ویسـتبام وەکو کۆنت دولابوتیل دەخەوتـم، وەکو بابایەکی سـویدی دەمخـواردەوە، بە کـورتی و کرمـانجی هەرچییەکم بە ئەقڵدا هاتبا دەمکرد.

بولکین، زۆر بە جددی گوتی:

– درۆ دەکات!

- ئەوسا بابم تازە مرد بوو، خانوویەکی بەردی دوو نهۆمی بۆ بەجێهێشت بووم، لە ماوەی دوو ساڵدا گسکم لێدا، تەنیا دەرگاکانیم بۆ مایەوە. ماڵی دنیا چییە؟ وەکو کۆترە ئێستا دەنیشێتەوە و تاوێکی دی دەفڕێ و دەڕوات! ماڵی دنیا چڵکی دەستە دێ و دەڕوات!

بولکین، بە دەنگێکی جددیتر لە پێشوو گوتی:

- درۆ دەکات!

- ئیدی دوای ئەوەی گەییمە ئێرە بە چەند ڕۆژێک نامەیەکم بۆ کەسوکارەکەم نارد کە هەندێ پارەم بۆ بنێرن. وا دیارە لە ڕەفتارم پەست و ناڕازی بوو بوون و وەکو پێویست ڕێز و حورمەتم نەگرتبوون، بۆیە هیچ دەنگێکیان نەبوو، ئەوە حەوت دانە ساڵە ئەو نامەیەم ناردووە!

بەدەم زەردەخەنەیەکەوە پرسیم:

- تا ئێستا وەڵامیان نەداویتەوە؟

- نەخێر، تا ئێستا وەڵامیان نەداوەتەوە.

بەدەم پێکەنینەوە ئەو جوابەی دامەوە و هەنگێ بە ڕادەیەک لێم نزیک بووەوە خەریک بوو کە پووی بەر دەموچاوم دەکەوت و گوتی:

- دەزانی ئەلکساندەر پترۆفیچ لێرە ماعشووقەیەکم هەیە!

- تۆ؟ لێرە ماعشوقەت هەیە؟

- بەڵێ، چەند ڕۆژێ لەمەپێش (ئوفوفریف) دەیگوت هەرچەندە ماعشووقەکەی دەموچاو ئاوڵاویەکی کونجی ناشیرینە، بەڵام پۆشتەوپەرداخە، جلکی جوان و باشی هەیە، ماعشووقەکەی تۆ هەرچەندە جوانە، بەڵام سواڵکەرێکی تورەکە بە کۆڵە.

- جا وایە؟

بەدەم خنکەخنکی پێکەنینەوە گوتی:

- وایە! دەنکەکەم، سواڵکەرە، دەست پان دەکاتەوە!

هەموو زیندانییەکانیش لە قاقای پێکەنینیان دا. هەموو زیندانییەکان دەیانزانی کە پەیوەندی دەگەڵ ژنە سواڵکەرێکدا هەیە و لە ماوەی شەش هەیڤدا تەنیا دە کۆپیکی داوەتێ.

ئەنجام بۆ ئەوەی لە شەڕی ڕزگار بم گوتم:

- باشە، هیچت ناوێ؟

بۆ ساتێک بێدەنگ بوو، ئەوجا نیگایەکی پاڕانەوەئامێزی کردم و گوتی:

- ئەلکساندەر پترۆڤیچ بێزەحمەت پارەی پێکێک ئارەقم نادەیتێ تا بە سەلامەتی تۆ بیخۆمەوە، ئەمڕۆکە لە بەیانییەوە تا ئێستا جگە لە چایی هیچی ترم نەخواردووەتەوە. (بەدەم وەرگرتنی ئەو پارەیەوە کە بۆم ڕاگرتبوو، بە دەنگێکی ناسک لەسەری ڕۆیی) ئەوەندەم چا خواردووەتەوە خەریکە تووشی هەناسە تەنگی دەبم. ئەوەندەم چا خواردووەتەوە سکم بووە بە مەشکە، قوڵپە قوڵپی چا لە سکمدا سەعاتە ڕێیەک دەڕوات، دەڵێی ئاوەوە لە شووشەدا قوڵپ دەدا.

کە ئەو پارەکەی لێوەرگرتم، بولکین هێندەی دی هاوروژا، وەکو شێتان کەوتە هەڵبەز و دابەز، ڕووی دەمی کردە هەموو ئەوانەی لە قاوشەکەدا بوون و گوتی:

- بەڕێزینە خۆ گوێتان لێبوو چ درۆیەکی کرد؟ هەرچییەک دەڵێت درۆیە، ڕاستی لە مەزەبدا نییە!

زیندانییەکان کە سەریان لەم پێداگرییەی بولکین سوڕما بوو، هاواریان کرد:

- باشە تۆ هەقت چییە؟ ئەم شتە چ پەیوەندییەکی بە تۆوە هەیە! بەڕاستی کابرایەکی سەیری ها!

بولکین کە لە تورەییدا چاوانی ئەبڵەق بوو بوون، کوڵەمستی گۆشی و بە هەموو هێز و توانستی خۆی بە کوڵەمستان بەر بووە لەوحی تەختە خەوەکان و هاواری دەکرد:

- نا، نابێ درۆ بکات! نایەڵم درۆ بکات!

هەموو پێی پێکەنین. فارلاموف، پارەکەی لێوەرگرتم، سوپاسی کردم و بەو وەزعە نالەبارەیەوە بەلەز بەرەو لای مەیفرۆشەکە دای کێشا. وەک بڵێی لەناکاو بولکینی بیرکەوتەوە، لەبەر دەرگای قاوشەکە وەستا، وەک ئەوەی پرۆژەیەکی لە بیردا بێ و بەبێ بولکین جێبەجێ نەکرێت، بانگی کرد:

- ئادەی وەرە با برۆین!

ئەوجا بە فیزێکەوە دەڵەکی دا و دایە پێش خۆی:

- دەی خرە!

ئەوجا بە قامکان کەوتە ختوکەدانی ژێی بالالایکاکەی.

باشە بۆچی لەسەر باسی ئەم شێتخانەیە بەردەوام بم؟ ئەنجام ئەو ڕۆژە جەنجاڵە تەواو بوو، زینداننییەکان لە جێگاکانی خۆدا نووستن، ئەو شەوە زیاتر لە شەوانی دی ورێنەیان دەکرد، بەدەم خەوەوە دەیانبزرکاند و قسەیان دەکرد، کۆڕی قوماریش لەم سووچ و لەو کەنار هەر بەردەوام بوو. ئەو جەژنەی کە دەمێ بوو چاوەڕوانی بووین، تەواو بوو، ئیدی لە سبەینێوە بێگار و سوخرە دەست پێدەکاتەوە.

«١١»

شانۆنامە و نمایش

یەکەم ئاهەنگی نمایش لە ئێوارەی ڕۆژی سێیەمی جەژندا ساز کرا. دیارە هەوڵێکی زۆر لە پێناوی سازدانی ئەم ئاهەنگەدا درابوو، بەڵام چونکە ئەکتەرەکان هەموو شتێکیان لە ئەستۆی خۆ گرتبوو و بە خۆیان کاروبارەکانیان ڕادەپەڕاند، زیندانییەکانی دی نەیاندەزانی کاری نمایش و ئاهەنگەکە گەییوەتە کوێ و ئەکتەرەکان بە تەمای چین و چی پێشکەش دەکەن، تەنانەت نەماندەزانی چ شتێک نمایش دەکەن و بابەتی شانۆنامەکە چ دەبێ. هەموو هەوڵێکی ئەکتەرەکان، لە زەرفی ئەم سێ ڕۆژەدا، لە پێناوی ئەوەدا بوو، بە هەر جۆرێ بووە جلوبەرگ و ئێکسسواری پێویست پەیدا بکەن. هەر چەند (باکلۆشین)م دەبینی لە خۆشیاندا دەکەوتە چەقەنە لێدان، بەڵام هیچی بۆ نەدەگێڕامەوە. تەنانەت مێجەرەکەی لەمەڕ خۆمانیش لە هەر کاتێکی دی هێمن و هێدی تر بوو. بەڵام ئێمە بە هیچ جۆرێ نەماندەزانی کە ئاخۆی مێجەر لە هەوڵی سازدانی ئەم ئاهەنگە ئاگادارە یان نا، ئایا ڕێی پێداون یان نا؟ یان جۆرە ڕێکەوتنێکی ناڕاستەوخۆ لە نێوان ئەو

و زیندانییەکاندا بەرقەرار بووە و بە نیاز نییە دەست لە نەخشە و کاروبارییان وەربدات بە مەرجێ ئاژاوە و هەراوهەنگامە نەنێنەوە. من بەش بە حاڵی خۆم وای بۆ دەچووم کە ئاگای لە هەوڵی سازدانی ئاهەنگە شانۆییەکە هەبوو، بەڵام بە ئانقەست خۆی لە گێلی دەدا و چاوپۆشی لە شتەکە دەکرد، چونکە دەیزانی ئەگەر رێگەی سازدانی ئاهەنگەکە نەدات، کاروباری زیندان دەشێوێ و لەوەیە زیندانییەکان بە ئانقەست دەست بدەنە ئاژاوە و سەر بکەنە خواردنەوە و مەیگوساری و بەدمەستی، کەواتە باشتر وایە خۆیان بە شتێکەوە مژوڵ بکەن، بۆیە پێم وابوو ئەوە بیرکردنەوەی مێجەر بوو، چونکە ئەوە تاقە هەڵوێستی بەجێ و ئاسایی بوو، بگرە هەق بوو ئیدارەی زیندان، ئەگەر زیندانییەکان ئەم کارەیان نەکردبایە، بە خۆی ئاهەنگێکی بۆ سازکردبان. بەڵام چونکە مێجەر، پیاوێکی نەژنەو بوو، راوبۆچوونی رێک دژ و پێچەوانەی راوبۆچوونی هەموو تیرەی بەشەر بوو، بۆیە زۆر دەترسام ئەو بۆچوونەی کە گوایە مێجەر لە پرۆژەکەمان ئاگادارە و خۆی رێی داوە، راست دەرنەچێت، مێجەر مێجەر بوو، دەبوایە هەمیشە مرۆڤێک عەزاب بدات، دەست بخاتە بینی گووراوێک، شتێک هەڵکێشێ و دەری بێنێ، غەدر لە کەسێک بکات و لە مافی خۆی بێبەشی بکات، یانی لە هەموو بوارێکدا زەبتورەبت بسەپێنێ. لە سەرانسەری شاردا بە سەختگیری بەناوبانگ بوو، هەرگیز خەمی ئەوەی نەبوو زیندانییەکان لە کار و هەڵوێستەکانی برەنجێن، تورە ببن، ئاژاوە و یاخیبوون لە زیندانەکەدا سەرهەڵبدات، چونکە ئەو جۆرە تاوانانە، سزای یاسایی خۆیان هەبوو، هەر زیندانییەک ئەو جۆرە تاوانانەی کردبا، سزای خۆی وەردەگرت (خەڵکانێک هەن وەکو ئەم مێجەرە بیر دەکەنەوە)، نابێ رووی خۆش بەو زیندانییە بودەڵە و خوێڕیانە بدرێت، دەبێ بەوپەڕی توندی

مامەڵەیان دەگەڵ بکرێت. بەرپرسان تەنیا ئەوەندەیان لەسەرە، بێ هیچ سازشێک، بێ هیچ چاوپۆشییەک یاسا وەکو خۆی جێبەجێ بکەن و تەواو! جا ئەو پیرە بەرپرسانە، غافڵ بوون لەوەی کە جێبەجێکردنی دەقی یاسا بەبێ تێگەیشتن لە ڕۆحیی یاسا، هەراوهەنگامە و پاشاگەردانی لێدەکەوێتەوە. ئەوان دەڵێن: "ئەوە دەقی یاسایە، لەوەی پتر چییان دەوێ؟" تەنانەت پێیان سەیرە جگە لە جێبەجێکردنی یاسا داوای شتێکی تریان لێبکرێ، بۆ نموونە داوای هەستی ڕاستگۆیانە و هزرینی ئاشتیانە و ئەم شتانە بە لای ئەوانەوە زیادە بوو، زیادە مەسرەف بوو، ڕقی هەڵدەستاندن و تووڕەی دەکردن.

بەهەرحاڵ، مائموری چاودێر، ڕێی سازدانی ئاهەنگەکەی دا و هەموو زیندانییەکانیش ئەوەیان دەویست. جا دەبێ ئەوە ڕاستییەش بڵێم کە زیندانەکە لە ماوەی ڕۆژانی جەژندا زۆر ئارام بوو، هیچ ئاژاوە و پەشێوییەک دروست نەبوو، هیچ شەڕ و قەرقەشەیەک بەرپا نەبوو، هیچ دزییەک نەکرا، هەمووی بە هۆی ئەوەوە بوو کە مۆڵەت بە زیندانییەکان درابوو ئاهەنگی خۆیان بگێڕن. بە چاوی خۆم دەمبینی کە چۆن زیندانییەکان ئارامی زیندانەکەیان دەپاراست و نەیاندەهێشت هاوڕێ مەینۆشەکانیان، بەدمەستی بکەن و هەراوهەنگامە و ئاژاوە بنێنەوە، چۆن نەیاندەهێشت ئاژاوە و فەرتەنە و قەرقەشە و دەمەقاڵە هەڵبگیرسێت، لە ترسی ئەوەی نەبادا مێجەر پێی بزانێت و نەیەڵێت ئاهەنگەکەیان بگێڕن. چونکە مێجەر وەعد و بەڵێنی لێ وەرگرت بوون کە هیچ ئاژاوەیەک نەنێنەوە و ئارامی زیندانەکە بپارێزن، بۆیە زیندانییەکان پابەندی وەعد و بەڵێنەکەی خۆیان بوون: زۆریان پێخۆش بوو کە بەڵێنەکەیان ببەنە سەر. ئەمە جگە لەوەی کە ئاهەنگەکە و مەسرەفی ئاهەنگەکە کەم و

زۆر لەسەر حیسابی ئیدارەی زیندان نەبوو. پێویست نەبوو شوێنێکی تایبەتی بۆ دامەزراندنی شانۆکە چۆڵ بکرێت، شانۆکە بە جۆرێ تەرتیب کرا بوو، دەشیا لە چارەکە سەعاتێکدا دابنرێ یان هەڵبگیرێت. شانۆنامە و نمایشەکە لە سەعات و نیوێک زیاتری نەدەخایاند، خۆ ئەگەر بەرهەڵست و کێشەیەکی کوتوپڕ بهاتبایەتە ئاراوە، دەشیا شانۆ و دیکۆرەکە لە چاوتروکانێکدا بپێچرێتەوە و کۆ بکرێتەوە. ئێکسسوار و جلوبەرگەکان لە باوڵی ئەکتەرەکاندا کە هەموویان زیندانی بوون، شاردرابووەوە. جا ئێستا و لە پێش هەموو شتێکدا بە کورتی باسێکی چۆنیەتی دامەزراندنی شانۆکە و، باسی چۆنیەتی جلوبەرگەکان دەکەم و ئەوسا دێمە سەر باسی بەرنامە و ئەو نمایشنامانەی دەویسترا پێشکەش بکرێن.

ئەلهەقی هیچ بەرنامەیەکی نووسراو لە ئارادا نەبوو، بەڵام باکلۆشین، بەرنامەیەکی لامسەرلایی بۆ شەوی دووەم یان سێیەمی ئاهەنگەکە نووسیی بوو، ئەویش لەبەر خاتری ئەفسەرەکان و گەورەمیوانەکانی دی، ئەو کارەی کرد بوو، چونکە لەو دوو شەوەدا ئامادەی ئاهەنگەکە بوو بوون و ئاهەنگەکەیان مشەرەف کرد بوو و بریتی بوون لە: ئەفسەری پاسەوان کە تاقە یەکجار هات و ئامیر سریەی پاسەوانی و پاشان ئەفسەرێکی هێزی ئەندازە. ئیدی وەکو ڕێزێک لەو میوانانە بەرنامەکە نووسرا بوو.

زیندانییەکان، هەموو دڵنیابوون کە ئاهەنگە شانۆییەکەمان نەک لە هەموو گۆشە و کەنارێکی زیندانەکە و دەڤەرەکە، بەڵکو لە سەرانسەری شارەکەشدا دەنگ دەداتەوە، بە تایبەتی کە شاری (ن) تاقە شانۆیەکی تێدا نەبوو، شانۆکاری تێدا نەبوو. ئەوپەڕی ڕۆژێ لە ڕۆژان چەند کەسێکی ئاماتور هەر بۆ کەیف ئاهەنگێکی شانۆییان لەوێ گێڕاوە یان نا. زیندانییەکان وەکو منداڵ، بە بچووکترین

سـەرکەوتن دڵیـان خـۆش دەبـوو و بە خـۆ دەنـازین و ستایشـی کارەکانی خۆیان دەکرد. لە دڵی خۆیان یان لە نێو یەکتردا دەیانگوت: "گەورە بەرپرسـانی زیندانەکە بەم کارەمـان دەزانـن و دێـن تەمەشـا دەکەن و بە چـاوی خۆیـان دەیبیـنن، هەنگـێ قەدری زینـدانییەکان دەزانـن و بۆیـان دەردەکەوێ کە چ بەهـرە و توانسـتێکیان لەبـار دایە، چونکە ئەم ئاهەنگە شانۆییەی ئێمە پێشکەشی دەکەین لەو شانۆنامە بازاڕیـانە نییە کە سـەربازان پێشکەشـی دەکەن و بە نیشـاندانی چەند بـووکەڵە و چەنـد بەلەمێک و چەنـد ورچ و چەنـد سـابرێنێک لە کۆڵی دەکەنەوە، بەڵکو شـانۆنامەیەکە ئەکتەران نمایشـی دەکەن، ئەکتەرانـی ڕاسـتەقینە، زنجیـرە کۆمیـدییایەک پێشـکەش دەکەن کە بـۆ خەڵکـانی نەجیبـزادە و فامیـدە نووسـراوە. لە سەرانسـەری شاریشـدا شـانۆ و ئاهەنگی وەکو ئەمەی ئێمە نـابێتەوە! دەڵێن تـا ئێسـتا جارێک جەنەراڵ ئابروسـیموف لە مـاڵەکەی خۆیـدا ئـاهەنگێکی سـاز کـردووە و گـوایە ئـاهەنگێکی دیـکەش لەوێ پێشـکەش دەکرێـت! بـا پێشـکەش بکرێـت، لەوەیە ئیکسسـوار و جلوبەرگیـان زۆر لە هـی ئێمە باشـتر بـێ، ئەمە ئاسـاییە، بەڵام "دیالۆگیـان" لە هـی ئێمە باشـتر نابێـت و ئیـدی قـولی ڕەشوسـپی لە بـواردا دەردەکەوێ، لەوەیە خـودی فەرمـانڕەوا بە ئاهەنگەکەمان بزانێ و کێ دەڵێ نـایەت بۆ تەمەشـا کردنی. لە شـاردا شـانۆیان نیـیە". بە کـورتی خەیـاڵی زینـدانییەکان، بە تـایبەتی دوای سـەرکەوتنی یەکەم، زۆر بەرز فڕی، تەنـانەت بە ئومێدی ئەوە بـوون کە خەڵات بکرێن، دیارییـان بەسـەردا دابەش بکرێت، سـەعاتی کـاری سـوخرە و بێگاریـان لەسـەر کەم بکـرێتەوە، بەڵام هەر کە وەخـۆ دەهاتنەوە و پەیان بە ناواقیعیەتی ئەم خەیاڵپڵاوییەی خۆ برد، خۆیـان یەکەم کەس بوون کە بە خۆیان پێدەکەنین. ئەلهەقی ئەوانە هەرچەندە خەڵکـی تەمەن چـل سـاڵیان تێـدابوو، بەڵام لە ڕووی ئەقڵەوە هێشـتا

منداڵ بوون. من دەمزانی بە تەمان چ شانۆنامەیەک پێشکەش بکەن، هەرچەندە هیچ بەرنامەیەکی دیاریکراو لە ئارادا نەبوو. سەرناوی شانۆنامەی یەکەم: " هەڤرکانی فیلادکاو میروشکا(1)" بوو. باکلۆشین بە هەفتەیەک پێش دەست پێکردنی ئاهەنگەکە پێی گوتم: کە ئەو ڕۆڵی فیلادکا دەبینێ و زۆر بە متمانەوە دەیگوت بە تەمایە بە جۆرێ ئەم ڕۆڵە ببینێ کە لەسەرشانۆکانی "سان پترسبۆرگ"شدا دەوری وا نەبینرا بێ! باکلۆشین بەدەم باسی ڕۆڵەکەی خۆی و بەدەم خۆ هەڵکێشانەوە، بەکەشوفشەوە بە ژوور و قاوشەکاندا دەگەڕا و بەوپەڕی ڕووخۆشی لێرەولەوێ بە شێوەیەکی نمایشی، هەندێ لەو دیالۆگانەی دەگوتەوە کە لە ڕۆڵەکەیدا هەبوون و ئیدی قسەکانی کۆمیدیی بوایەن یان نا، خەڵکەکە لە قاقای پێکەنینیان دەدا، خەڵکەکە بۆیە بەو قسانە پێدەکەنین چونکە باکلۆشین دەیگوتن. بەهەرحاڵ گەلێک لە زیندانییەکان، حەزیان لە کاری شانۆیی نەدەکرد و گوێیان نەدەدایە، ئەوانەی کە بەتاسەوە گوێیان لە باکلۆشین دەگرت و لە دەوری خڕ دەبوونەوە و بە ڕەفتارە دراماتیکییەکانی (تەمسیلی) پێدەکەنین زیاتر ئەو گەنجانە بوون کە نەیاندەزانی چۆن هەستەکانی خۆیان وەشێرن یان ئەو زیندانییە گەورە و پشتئەستوورانە بوون کە لە خۆیان و پێگەی خۆیان نەدەترسان و بێخەم گوزارشتیان لە هەستی خۆ دەکرد. بەڵام ئەوانی دی بە کرپوکپی گوێیان لە ژاوەژاو و گەنگەشەکان دەگرت و نە گلەییان دەکرد و نە ناڕەزاییان دەردەبڕی، بەڵکو هەوڵیان دەدا وا بنوێنن کە حەز لە شانۆ ناکەن و شانۆ هیچ نییە، بەهەرحاڵ هەموو زیندانییەکان بە هەمان تاسە و جۆشوخرۆشەوە چاوەڕوانی ئاهەنگە شانۆییەکەیان نەدەکرد. زۆریان دوودڵ بوون لەوەی کە سەر دەگرێ یان نا. ئەم دوودڵییە تا یەکەم ڕۆژی دەسپێکی ئاهەنگەکە نەڕەوییەوە. لە دڵی خۆیاندا دەیانپرسی:

ئاخۆ میجەر چ دەڵێ؟ تۆ بڵێی ئەم ئاهەنگەش وەکو ئاهەنگەکەی پێرار سەرکەوتوو بێت؟... تاد. باکلۆشین دڵنیای کردم کە ئەکتەرەکان بژاردەن "زۆر بە باشی هەڵبژێردراون" و شانۆکە پەردەشی دەبێت، سیروتکین ڕۆڵی فیلادکای دەزگیرانی دەبینێ. باکلۆشین لەسەری ڕۆیی، چاوێکی داگرت و بە ئاووتاو گوتی: "جا بە چاوی خۆت دەیبینی چەند جوان جلی ژنانەی لێدێت!" باکلۆشین گوتی ژنە دەوڵەمەندە خێرخوازەکە تەنوورەیەکی پەڕپەڕە لەبەر دەکات و چەترێکی چکۆلە هەڵدەدا و کابرا دەوڵەمەند و خێرخوازەکەش بە جلێکی ئەفسەرییانەی ئەستێرە لەسەرشان و بە دار عاسایەکەوە دەردەکەوێ. بەڵام شانۆنامەی دووەم لە ژێر سەرناڤی (کودریلی چلێس(2)) دا بوو. ئەم ناونیشانە زۆری سەرنج ڕاکێشام. چەندم کرد و کۆشا شتێک لە بارەی ئەم شانۆنامەیەوە بزانم، بەر لە پێشکەشکردنەکەی هیچم لە بارەیەوە نەزانی. ئەم شانۆنامەیە چاپ نەکرا بوو، بەڵکو نوسخەیەکی دەستنووس بوو لە سەربازێکی خانەنشینی ئەو دەوروبەریان خواست بوو، کە ڕەنگە بە خۆی ڕۆژێ لە ڕۆژان لە شوێنێکدا، لەسەرشانۆیەکی سوپاییدا، دەوری تێدا بینی بوو بێ. هەڵبەتە لە شار و دەڤەرە دوورە دەستەکانی ئێمەدا، دنیایەک شانۆنامە و درامای لەو جۆرە هەن کە نە کەس پێی زانیون و نە ڕۆژێ لە ڕۆژانیش چاپکراون، بەڵکو خۆڕسک لە کاتی پێویستدا هەڵقوڵیون و لە هەندێ شوێنی ڕووسیادا بوون بە بەشێک لە شانۆی میللی. کە دەڵێم "شانۆی میللی" هەقە باسکاران و توێژەرانی ئەدەبیاتی میللی ئەمە بە هەند بگرن و لێکۆڵینەوەی ورد و تێروتەسەل دەربارەی ئەم نمایشنامە و نیمچە درامایانە بکەن کە مەرج نییە لەو ئاستە نزمەدا بن کە هەندێ کەس وێنای دەکەن. من باوەڕ ناکەم هەموو ئەوەی کە لە زیندانەکەماندا دیتوومە، داهێنانی زیندانییەکان

بێ و هیچ ڕەگوڕیشـەیەکییان نەبێ، ئەوەی من دیتم، بێگومـان دەبێ پێشینەی خۆی هەبووبێ و یاساوڕێسای خۆی هەبووبێ و دەمـاودەم لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دی هاتبێ. ئیدی دەبێ لە نـاو سـەربازان، کرێکارانی کارخانەی شارە گەورەکان و تەنانەت لە نـاو ڕۆڵەی چینی ئەرسـتۆکراتی هەنـدێ بازێرۆکـانی دوورەدەسـت و گومنـاودا، بـۆ ڕەگوڕیشـەیان بگەڕێیت و بیدۆزیتەوە. ئیدی ئەمە وەکـو بەشـێک لە کەلەپـووری میللـی لە هەنـدێ گونـد و لە مەڵبەنـد و پـایتەختی هەرێمەکانـدا، لە نێـو نـۆکەر و مسـکێنی گەورەئاغـا و موڵکدارانـدا پارێزراوە و نوسخەی لەبەر گیراوەتەوە و لە فەوتـان ڕزگار کراون. چـونکە گەورەموڵکـدار و ئاغایـانی کـۆن و دەوڵەمەنـدانی مۆسـکۆ شـانۆی تـایبەتی خۆیـان هەبـووە و دەسـتوپێوەند و مسـکێن و خولامەکانییان دەقی شانۆییان لەسەر نمایش کردووە. جا سەرچاوەی شانۆی میللی ئێمە لەوێوە هەڵقوڵیوە. بەڵام سـەبارەت بە نمایشنامەی "کودریلی چلێس" تەنیـا ئەوەنـدەم بـۆ دەرکەوت کە ئەهریمەنـان دێنە سەر شانۆ و کودریلی قارەمانی نمایشنامەکە بۆ دۆزەخ دەبەن. بەڵام وشەی "کوردیل" مانای چییە؟ بۆچی ناونراوە (کودریل) و نـاونەنراوە "کیریل"؟ ئاخۆ ڕووداوی نمایشنامەکە ڕووسییە یـان بیانییە؟ وەڵامی ئەو پرسـیارەم دەسـت نەکەوت. بەڵام ئەوەیـان گـوت کە نمایشنامەکە بە دیمەنێکی "پانتومایم" لەگەڵ مۆسیقادا، کۆتایی دێت.

ئەمە خـۆی لە خۆیـدا نیشـانەی ئەوە بـوو کە ئـاهەنگەکە خـۆش دەبێـت. ژمـارەی ئەکتەرەکـان پـازدە کەس بـوون، هەر هەموویـان خەڵکانی چوستوچالاک و گورجوگۆڵ و ڕۆحسووک و ئیشکەر بوون. زۆر دەجـوڵان، زۆریـان بەردەوام خەریکـی پـرۆڤە و مەشـق بـوون، هەندێ جار پرۆڤە و مەشقەکان لە دەرێی زیندان و قاوشەکاندا دەکرا و ئەکتەرەکان بە بەر چاوی خەڵکەکەوە پرۆڤەیان نەدەکرد. بە کورتی

دەیانویست لێمانی بکەن بە شتێکی کوتوپڕ و چاوەڕواننەکراو. دەرگای قاوش و زیندانەکان، لە ڕۆژانی ئاسایی و سوخرە و بێگاردا، شەوانە زوو دادەخرا، بەڵام لە ڕۆژانی جەژنی سەری ساڵدا وا نەبوو دەوروبەری سەعات نۆی شەو دەرگاکان قفڵ دەدران. بە تایبەتی لەبەر ئاهەنگە شانۆییەکە ئەمەیان کرد بوو. هەموو ڕۆژێکی جەژن دەمە و ئێوارێ سەرپەرشتیارانی ئاهەنگەکە نوێنەری خۆیان بۆ لای زابتخەفەر دەنارد و لێی دەپاڕانەوە کە "ڕێگەی ئاهەنگە شانۆییەکەیان بدات و زوو دەرگای زیندانەکە دانەخات" و ئەوەشی بە گوێدا بدەن کە دوێنێ شەو ئاهەنگیان گێڕاوە و هیچ ئاژاوە و ئاشووبێک ڕووی نەداوە و کەمترین سەرپێچی نەکراوە. ئیدی زابتخەفەرەکە لە دڵی خۆیدا دەیگوت: دوێنێ هیچ ئاژاوەیەک ڕووی نەداوە، هیچ سەرپێچییەک نەکراوە، جا مادامێکی بەڵێنیان داوە کە کۆڕ و ئاهەنگی ئەمشەویشیان وەکو دوێنێ شەو بە سەلامەتی تێ بپەڕێت، مانای وایە خۆیان دەبن بە پۆلیس و ئەمن و ئاسایشی زیندانەکە دەپارێزن، هەڵبەتە لە پۆلیسیش باشتر ئەمە دەکەن. ئەمە جگە لەوەی کە زابتخەفەر سوور دەیزانی کە ئەگەر ڕێگەیان نەدات ئاهەنگەکەیان بکەن لەوانەیە ئەمانە (زیندانییان ئامانیان نییە) فەرتەنە و ئاژاوەیەکی وەها بنێنەوە، کە کێشە بۆ هەموو ئەفسەرانی پاسەوان دروست بکەن. جگە لەمە هۆیەکی دیکەش هەبوو کە زابتخەفەری هان دەدا، مۆڵەتی ئاهەنگە شانۆییەکە بدات، ئەویش ئێشکگرتن بوو کە زۆر ناخۆش بوو، ئەگەر مۆڵەتی ئاهەنگە شانۆییە کۆمیدییەکەی بدایە، دەیتوانی بچێ بۆ تەمەشای ئاهەنگێک کە نەک سەربازان بەڵکو زیندانییان نمایشیان دەکرد و دەیتوانی بەوە بایەکی باڵی خۆی بدات. خۆ ئەگەر فەرماندەی پاسەوانانیش هاتبا و پرسیاری کردبا، دەکرا هەنێ وەڵامی بدرێتەوە کە گوایە زابتخەفەر چووە زیندانییەکان سەرژمێر بکات و

دەرگـای قاوشــەکان دابخـات، دیـارە ئەوە وەڵامێکـی حازربەدەسـت و هەنجەتێکـی ئاسـان و بـاوەڕکردەنی بـوو. بـۆیە چاودێرەکانمـان لە هەمـوو شـەوەکانی جەژنـدا ڕێگەی سـازدانی ئاهەنگە شـانۆییەکەیان دایـن. دەرگـای قاوشــەکان درەنگەشـەوانێک، بە مـاوەیەکی کەم پـێش خەوتنــان دادەخــران و زینــدانییەکان پێشـــوەختە دەیــانزانی کە پاسەوانەکان، ڕێگەیان لێناگرن.

پێتــرۆف، لە دەوروبەری ســەعات شەشــدا هــات بە شــوێنمدا و پێکەوە بۆ هۆڵی نمایشــەکە چووین. هەمـوو زیندانییەکانی قاوشـەکەی خۆمان هاتبوون جگە لە چرنیچکوفی دیندار و پۆلاندییەکان کە تـا دوا ئێوارە، واتە تـا ئێوارەی (٤/ک٢)، بڕیاریـان نەدابوو بچنە ئاهەنگەکە، ئەویش پاش ئەوەی دڵنیا بوو بوون کە نمایشێکی زۆر خۆشـە و هیچ تـانە و تەشــەرێکی تێدا نییە، ئەوجـا بڕیاریـان دا بـوو بـێن. دیـارە زینــدانییەکان ئەو دڕدۆنگـــی و لـــوتبەرزی و دوورەپەرێـــزییەی پۆلانــدییەکانییان لە دڵ نەگرتبـوو، بـۆیە کە ئێـوارەی (٤/ک٢) هــاتن، زیندانییەکان زۆر بە گەرمی پێشوازییان کردن و لە باشـترین شوێن دایان نیشاندن. چەرکەسییەکان و ئەشعیا فومیچ، نمایشـەکەیان زۆر پێخۆش بوو، لە شادیدا خەنی بوون. ئەشعیا فومیچ هەمـوو ڕۆژێ کە دەچووە ئاهەنگەکە سێ کۆبیکی دەدا، کەچی لە دوا ڕۆژدا لە جیـاتی سـێ کۆبیـک دە دانە کـۆبیکی خسـتبووە نـاو قـاپەکەوە و زۆریشــی پێخۆش بوو بوو.

زیندانییەکان بڕیاریان دا بـوو هەر تەمەشـاڤانێک بە گوێرەی توانـا و بە ئـارەزووی خـۆی بـڕە پـارەیەک بـدات. قەرار بـوو قــازانجی ئاهەنگەکە خەرجی سازدانی ئاهەنگەکەی لێ دەربهێنرێ و، زیادەکەی بەسەر ئەکتەرەکاندا دابەش بکرێت.

پترۆف پێی گوتم خەمی جێگام نەبێت، ئەگەر شانۆکە چەندیش قەرەباڵغ بێ، من جێی خۆم هەیە، چونکە جێی تایبەتییان بۆ داناوم، یەکەم لەبەر ئەوەی گوایە من لەوانی دی دەوڵەمەندترم، لەوانەیە پیتاکی زیاتریان بدەمێ، دووەم چونکە من لە هەموو ئەوانی دی پتر سەر لە نمایشنامە و شانۆیان دەردەکەم و تێدەگەم.

قسەکەی پترۆف دەرچوو. بەڵام با جارێ وەسفێکی هۆڵەکە و دامەزراندنی شانۆکە و شوێنی دانیشتن یان وەستانی تەمەشاڤانەکانتان بۆ بکەم.

قاوشی بەشی سوپایی کرا بوو بە هۆڵی شانۆ، درێژی ئەم قاوشە هەر پازدە شەقاوێک دەبوو، پیاو لە حەوشی زیندانەوە بە قاڵدرمەیەکدا دەچووە ڕارەوێکی بچووکەوە کە دەچووە سەر ژوورێکی تر. ئەم قاوشە درێژکۆڵەیە وەکو پێشتر باسم کردووە، بە شێوەیەکی تایبەتی دروست کرا بوو. تەختە خەوەکان لە بن دیوارەکان دادەنران و ناوەندی قاوشەکە چۆڵ بوو. نیوەی یەکەمی قاوشەکە بۆ تەمەشاڤانان تەرخان کرا بوو، بەڵام نیوەی دووەمی کە دەچووە سەر بینایەکی دی کرا بوو بە شانۆ. پەردەی شانۆکە لە هەر شتێکی دیکە پتر سەرنجی ڕاکێشام. قاوشەکەی دەکرد بە دوو بەشەوە، درێژییەکەی دە پێ بوو، ئەم پەردەیە پەرجوویەک بوو لەو گۆڕە، بە ڕاستی مایەی سەرنج و ڕامان بوو. بە بۆیەی زەیتی نەخشونیگاری هەمەجۆری لەسەر کێشرا بوو: دارودرەخت، کەپر و کوختە و گۆل و ستێران. ئیدی ئەم پەردەیە لە قوماشی تازە و جلەکۆنی زیندانییەکان دروست کرا بوو، لە کراس و شاشکان، کە جووتیارەکانمان لە جیاتی گۆرەوی بەکاریان دێنا، هەموو ئەمانە بە یەکەوە دوورا بوون و کرا بوون بە پەردەیەکی گەورە و چونکە پەردەکە بە ئەندازەی ژوورەکە نەبوو و بچووک بوو، ئیدی

زیندانییەکان پارچە کاغەزی هەمەجۆریان لە فەرمانگە و دایرەکان وەرگرتبوو و دابوویاننە دەم یەکترەوە. ئیدی نیگارکێشەکانی لەمەڕ خۆمان (کە یەکێک لەوانە برولوف یانی ئا. ف) بوو بە نەخشونیگاری یەجگار جوان و سەرنجڕاکێش نەخشاندبوویان، زیندانییەکان کە چاویان پێکەوت زۆر دڵیان پێی کرایەوە، تەنانەت خەڵکە وشک و درژپەسەندەکانیش دڵیان پێی کرایەوە. هەر کە نمایشەکە دەستی پێکرد هەموو وەکو منداڵ کەوتنە پاڵەپەستۆ و دەڵەکدانی یەکتر. هەر هەموویان خۆشحاڵ بوون، هەستیان بە جۆرە شانازییەک دەکرد. ڕووناکی شانۆکە بریتی بوو لە چەند مۆمێک، مۆمەکانیان کرد بوو بە پارچەی بچووکەوە تا زوو تەواو نەبێت و زیاتر بەرگە بگرێت. دوو تەختی درێژیان لە مووبەقەکە هێنا بوو و ڕووبەڕووی پەردەکە دایان نابوون، سێ چوار کورسیانیش لە ژووری دەرەجەدارەکان بە ئەمانەت وەرگرتبوو و لە نێوان پەردەکە و دوو تەختە درێژەکە دایان نابوون، تا ئەگەر گەورە ئەفسەرەکان هاتبان بۆ ئاهەنگەکە لەسەر ئەو کورسیانە دابنیشن. بەڵام دوو تەختە درێژەکە بۆ دەرەجەدار و سەربازانی ئەندازە و چاودێردانی کاروبارەکان و ئەو سەرپەرشتیارانەی کە پلەی ئەفسەرییان نەبوو، لەوە بوو سەرێک بدەن و تەمەشایەکی ئاهەنگە شانۆییەکە بکەن، تەرخان کرا بوو. ئەلهەقی شانۆکە لە میوان و تەمەشاڤانی کەم نەبوو. ژمارەی ئامادەبوان بە گوێرەی ڕۆژەکان دەگۆڕا، کەم و زۆر دەبوو، بەڵام لە دوا شەوی نمایشەکەدا، هیچ شوێنێکی بەتاڵ لەسەر تەخت و کورسییەکان نەمابوو. زیندانییەکان لە نێوان تەخت و کورسییەکان و دیوارەکاندا بە قەرەباڵغی بەپێوە وەستا بوون، وەکو ڕێز بۆ میوانەکان کڵاوەکانیان لەسەریان داکەند بوو. هەرچەندە هۆڵەکە گەرم بوو، بەڵام هەموو چاکەت یان پۆستینی کورتیان لەبەر بوو. چونکە

شوێنەکە تەنگ بوو و جێی هەموو زیندانییەکانی تێدا نەدەبووەوە، هەموویان بەسەر یەکدا کەڵەکە بوو بوون، بە تایبەتی ڕیزەکانی دواوە، تەنانەت هەندێکیان چووبوونە سەر تەختە خەوەکان و ئەوانەی هیچ جێیەکیان دەست نەکەوتبوو لە پشت پەردەکەوە تەماشایان دەکرد. هەندێکی دی چوو بوونە پشت شانۆکە و لە قاوشەکەی ترەوە تەماشایان دەکرد. قەرەباڵغیەکەی لەوەدا نەبوو!

بەهەرحاڵ من و پترۆفیان بۆ شوێنێکی زۆر نزیکی تەختەکان برد، ئەوانەی لەو ڕیزەدا بوون، زۆر باشتر لەوانەی لە ریزی دواوەی هۆڵەکە بوون، شانۆ و نمایشەکەیان دەبینی. بە بۆچوونی ئەوان من داوەرێکی زۆر باش بووم، بە لای ئەوانەوە کەسێکی ئەزموونەدار بووم و زۆر شانۆ و نمایشی دیکەم دیتبوون. زیندانییەکان دیتبوویان کە باکلۆشین زۆرجار پرس و ڕای پێدەکردم و بە ڕێزێکی زۆرەوە گوێی لە شیرەتەکانم دەگرت و بە گوێی دەکردم، ئیدی بە پێویستیان زانی بوو ڕێزم بگرن و باشترین شوێنم بۆ دابنێن. ڕاستە ئەوانە خەڵکانێکی سەرکێش و لەخۆ ڕازی بوون، بەڵام ئیدی ئەو ڕووبینی و ڕواڵەتبازییەشیان هەبوو. لە ئیشوکاردا گاڵتەیان پێدەکردم، چونکە کرێکارێکی زۆر خراپ و بێکەڵک بووم. ئالمازوف هەقی بوو گاڵتە بە ئێمەی خانەدان و ئەسڵزادە بکات و شانازی بەوەوە بکات کە کوورەچییەکی باشە و لە مەرمەڕ سووتاندندا وەستا و لێزانە. هەر هەموو ئەم تەوسوتوانج و تەڵفیزیکارییە دەگەڕایەوە بۆ وەی کە ئێمە سەر بە چینی خانەدان بووین و ئەوانیش چەوساوە و پاشکەوتووی دەستی خانەدانان بوون و هیچ یادگارییەکی باشیان دەربارەی خانەدانان نەبوو. کەچی هەر هەمان ئەو پیاوانە، لێرەدا، لە شانۆکەدا، جێی تایبەتیم بۆ دادەنێن، چونکە لە دڵی خۆیاندا دان بەوەدا دەنێن کە لەم مەیدانەدا من لەوان شارەزاترم، تەنانەت ئەوانەش کە چاویان

پێمـدا هەڵنەدەهـات و لە دڵـی خۆیانـدا ڕقیـان لـێم بـوو (ئەمەم لەسەرچاوەی باوەڕ پێکراوەوە دەزانی) حەزیان دەکرد ڕای من لەمەڕ شانۆکەیان بزانن و ستایشی بکەم، بۆیە بێ هیچ ڕوودەربایسییەک شـوێنەکانی خۆیـان بـۆ چـۆڵ دەکـردم. مـن ئێسـتا لەبەر ڕۆشـنایی هەستی ئەو ڕۆژگارەم حوکم دەدەم. هەنگێ پەیم بەوە برد کە ئەو هەڵسوکەوت و مامەڵەیەیـان هـیچ جۆرە سـازش و ملکەچییەکی تێدا نییە. بە پێچەوانەوە، بەڵکو جۆرە ڕێزگرتن و کەرامەت پارێزییەکی خۆیانی تێدایە. یەکێک لە خەسڵەتەکانی گەلی ئێمە داد و دادخوازییە. گەلێکە تینووی دادپەروەرییە. لە خۆوە گەوجانە کەسێک ناخاتە ڕێزی پێشـەوە کە شایسـتەی پێشـەوە نەبێت. گەل لەم نەخۆشـییە دوورە. وەرن ڕواڵەتبازییەکانی لێ لابەن، پەردەی ڕواڵەتبازییان لەسـەر لابەن، بە دوور لە هەر حـوکم و داوەرییەکـی پێشـوەختە بـیخەنە بەر وردەبینی لێکۆڵینەوەوە و لە نزیکی نزیکەوە تەمەشـای بکەن، بزانن چ خەسـڵەت و تایبەتمەنـدیانێکی باشـی ئەوتۆتـان بـۆ دەردەکەوێ کە ڕۆژێک لە ڕۆژان بیرتان لێنەکردووەتەوە، بە ڕێبواریش بە خەیاڵتاندا تێنەپەڕیوە. تەنیا هەندێ شتی زۆر کەم هەن کە زانایان بتوانن فێری گەلی بکەن، بە پێچەوانەوە دەبێ ئەوان لە قوتابخـانەی گەلـدا فێـری شت ببن.

کە پترۆف بـۆ شـانۆکەی بـردم، ڕێـک و ڕەوان و بە شـێوەیەکی زۆر سـادە و سـاویلکانە پێـی گـوتم کە لە ڕیـزی پێشـەوەم، دادەنـێن چونکە پارەی زیـاتر لە خەڵکی دی دەدەم. هەڵبەتە شـوێنەکان نرخـی دیاریکراویـان نەبـوو، بەڵکـو هەر تەمەشـاڤانێک بە گـوێرەی توانـای خۆی و چی لە دەست دەرچووبا، ئەوەی دەدا. کە پێتاک کۆ کرایەوە هەر کەسـە و پارچە دراوێکی خسـتە نـاو قـاپی پێتـاکەکەوە. لە خـۆم دەپرسی: باشە ئەگەر لەبەر ئەوەش منیان خستبێتە ڕیزی پێشـەوە کە

پارەی زیاتر لە خەڵکی بدەم ئایا ئەمە خۆی لە خۆیدا نیشانەی جۆرە ڕێز و حورمەت گرتنێکی قووڵی شەخسی نییە؟ وەکو ئەوە بوو پێم بڵێن: "تۆ لە ئێمە دەوڵەمەندتری، کەواتە بچۆ ڕیزی پێشەوە! ڕاستە ئێمە لێرە یەکسانین، بەڵام تۆ لە خەڵکی دیکە زیاتر دەدەیت، کەواتە تەمەشاڤانێکی وەکو تۆ کە زیاتر دڵی ئەکتەرەکان خۆش دەکات، هەقی خۆیەتی لە ڕیزی پێشەوە دانیشێت. نەک لەبەر ئەوەی پارەمان خۆشدەوێ و ڕێز و حورمەتی پارەکە دەگرین، بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە پێویستە خۆمان پۆلێن بکەین و هەر کەسە و شوێنی شایستەی خۆی بەر بکەوێ!". بە ڕاستی ئەمە ڕەفتارێکی بەجێ و دڵخۆشکەرەیە! چونکە لێرەدا مەسەلە پارەکە نییە، بەڵکو ڕێز و حورمەتەکەیە، وەک دەڵێن بۆ نەفسێ نییە بۆ قەدرێیە! زیندانییەکان زۆریش پارە خۆشەویست نەبوون. قەت بیرم نایەت ڕۆژێ لە ڕۆژان یەکێکمان بۆ پارە خۆی سووک کرد بێت. بۆ پارە تەنازولی کرد بێت. خۆ ئەگەر جاروبار کەسێک داوای پارەی لە من کرد بێت و پارەی لێوەرگرتبم، زیاتر بە مەبەستی فێڵ و حیلەبازی و ڕابواردن بووە تا بە مەبەستی خودی پارەکە، ئەوەش نیشانەیەکی شۆخیبازی و خۆشمەشرەبی و خۆشمگێڕی بووە. بەهەرحاڵ نازانم ئاخۆ توانیومە مەبەستەکەی خۆم بە ڕوونی و ڕەوانی دەرببڕم یان نا، وا بزانم لە باسەکەم دوورکەوتمەوە، با بێینەوە سەر باسی شانۆکە.

هۆڵەکە بەر لە لادانی پەردەکە دیمەنێکی سەیری هەبوو، یەکپارچە جموجۆڵ بوو. دەرزیت هەڵدابایە بە عاردی نەدەکەوت، خەڵکەکە لە هەموو لایەکەوە تێکترنجابوون، بەڵام هەموو شاد و ڕووخۆش چاوەڕوانی دەست پێکردنی نمایشەکە بوون. ڕیزەکانی دواوە قەرەباڵغتر بوو، زیندانییەکان بەسەر یەکدا کەڵەکە بوو بوون: زۆربەیان سەروو کۆتەرە داریان لە مووبەقەکە هێنا بوو، نابوویان بە

دیـوارەکەوە و چـوو بـوونە سـەری. دوو دانە سـەعاتی خشـت بەو دەقەوە، هیلاک و ماندوو، دەستیان بە شـانی ئەوانەی پێش خۆیـانەوە گرتبـوو و هێشـتاش مەمنـوون بـوون کە ئەو جێیەیـان دەسـتکەوتبوو. هەنـدێکی دی خۆیـان بە قەراخـی بـاریکی سـۆپاکەوە گرتبـوو، بە درێژایـی مـاوەی نمایشـەکە بەو حـاڵەوە وەسـتابوون. هەنـدێکی دی لەسـەر تەخـتە خەوەکـان کەڵەکە بـوو بـوون و زۆر لە شـوێنەکەی خۆیان ڕازی بوون. پێنج زیندانی دیکەش خۆیـان گەیاندووەتە سـەر سۆپاکە و لەوێ پاڵ کەوتوون، لەو سەرەوە دەڕواننە شانۆکە و زۆر خۆیـان بە بەخـتەوەر دەزانـن کە ئەو جێیەیـان دەسـتکەوتووە. بەڵام ئەوانەی کە زۆر درەنگ گەیشتبوونە جێ و جێیان دەست نەکەوتبوو، هەموویان بە ئارامی لەبەر دەرگا و پەنا و پەسێرەکان، دانیشتبوون و وەسـتابوون و هـیچ جۆرە هەراوهەنگـامە و ئـاژاوە و ئاشـوبێک یـان شـەڕ و قەرقەشـەیەک دروست نەبوو، هەمـوو زینـدانییەکان پابەنـدی یاساوڕێسـای زیندان بوون و هەموویـان هەوڵیـان دەدا، لەبەر چـاوی میـــوانە بەڕێزەکانـــدا ئەوپەڕی هێمنـــی و ویقـــار بنـــوێنن. بەدەم چـــاوەڕوانییەوە، لە گەرمـــای هـــۆڵەکەدا ئارەقەیـــان کـــرد بـــوو و دەموچاویـــان ســـوور هەڵـــگەڕا بـــوو. شـــادییەکی منـــداڵانەی بـــێگەرد نیشـتبووە سـەر سیمایان و هەمـوو بەسـەری ڕووتەوە چاوەڕوانییـان دەکرد. من کە لە دەستە ڕاستەوە دانیشتبووم، وام دەهـاتە بەر چـاو کە هەمـوو سـەریان سـفر کـردووە. ئەنجـام دەنـگە دەنگێـک لەسـەر شـانۆکەوە بەرز بـووەوە، جموجۆڵێـک پەیـدا بـوو، پەردەکە بـوو کە دەجووڵا، ئەوجا بەنگی ئۆرکستەرەکە (تیپی مۆزیک) بەرز بـووەوە، ئەم ئۆرکسـتەرە ئەوە دێنێ هەڵوەسـتەیەکی لەسـەر بکەم و باسـێکی بـکەم. ئۆرکسـتەراکە بریتـی بـوو لە 8 مـۆزیکژەن لەسـەر تەختەکـان دانیشتبوون: دووانیان کەمـانجەژەن بوون (یەکێک لە کەمانجەکـان هـی

پیاوێکی زیندانی بوو و ئەویتریان لە دەرێی زیندانەکە بە ئەمانەت هێنا بوویان، مۆزیکژەنەکان هەموویان لە زیندانییەکانی خۆمان بوون) سێیانیش بالالایکاژەن بوون، بالالایکاکان دەستکردی زیندانییەکان خۆیان بوو، دوانیش گیتارژەن بوون و یەکێکیش دەفژەن بوو. کەمانچەکان زۆر دەنگیان ناساز و ناخۆش بوو، گیتارەکان لە نرخی نەبوو دا بوون، بەڵام بالالایکاکان گاڵتەیان پێنەدەکرا. قامکی هونەرمەندەکان بەسەر ژێی بالالایکاکانەوە هێندە بە سووکی و نەرمی دەبزوان کە من بە عەمراتم شتی وام نەبینی بوو. ئیدی پارچە ئۆپرایەکی میللی بوو لەو گۆڕە. مۆزیکژەنەکان جەزمە گرتبوونی، حاڵیان لێهاتبوو، لە گەرمەی مۆزیکژەنیدا لەپڕ دەیانکێشا بە قونـاغی ئامێرەکانیاندا، ژەنینەکەیان زۆر ڕەسەن، خۆشئاهەنگ و پڕ زەوق و ناسک و بە ریتم و ئاواز ڕەوان بوو. یەکێک لە گیتارژەنەکان زۆر باشی دەژەند، ئەمە ئەو گەنجە بوو کە بابی خۆی کوشتبوو، بەڵام دەفژەنەکە هەر باسی مەکە، پەرجوویەک بوو لەو گۆڕە. دەفەکەی لەسەر یەک قامکی هەڵدەسوڕاند، یان قامکی گەورەی بە چەرمەکەیدا دێنا و شەپۆلە ریتم و ئاهەنگێکی ڕوونوڕەوان بەرز دەبووەوە و بەرز دەبووە و لەناکاودا دادەهاتەوە و دەنگێکی کرۆکپی وەکو دەنگی وردە شەپۆلی لێ هەڵدەقولا. لە کۆتاییدا دوو هارمۆنیکاژەنیش پەیوەندیان بەم ئۆرکستەرایەوە کرد. پیاو ڕاست بڕوات قەت باوەڕم نەدەکرد بەم ئامێرە میللیانە بتوانرێ ئەم هونەرنماییە بەرزە پیشان و ئەنجام بدرێت. کە گوێم لەم مۆزیکە بوو هەر سەرم سوڕما! ئەلهەقی ئەو مۆزیکژەنانە توانییان بە جوانترین شێوە ئاوازەکان ئەدا بکەن، کە دیتم ریتم و ئاهەنگ و ئاواز و ژەنین لە یەکەیەکی هونەری جواندا یەکیان گرتووە، هەنگی بۆ یەکەم جار بۆم دەرکەوت، کە ئاواز و

ئاهەنگی سەما میللییەکانمان و گۆرانی و ئاوازە باوەکانمان چ سیحر و ئەفسوونێکی مەزنیان لەخۆ گرتووە.

ئەنجام پەردەکە لا برا، جموجۆڵ و لە هۆڵەکەدا پەیدا بوو. ئەوانەی لە ریزی دوای دواوە بوون هەستانە سەر قامکی پێیان. یەکێکیان لەسەر کۆتەرە دارەکەی ژێر پێی خزی، هەموو ئەوانی دی بەتاسەوە دەمیان داچەقاند بوو، چاویان بری بووە شانۆکە، بێدەنگییەکی تەواو باڵی بەسەر هۆڵەکەدا کێشابوو، ئەنجام نمایشەکە دەستی پێکرد.

من لە نزیکی "عەلی "یەوە دانیشتبووم، عەلی و براکانی و هەموو چەرکەسییەکانی دی لە یەک شوێندا وەستا بوون. ئەمانە زۆریان حەز لە شانۆ و نمایش بوو، ئیدی هەموو شەوێ دەهاتن بۆ شانۆکە و شەوبێریان نەدەکرد. هەستم کرد هەموو موسوڵمانان، چ تەتەر و چ غەیرەز تەتەر زۆر حەز لە شانۆ دەکەن. (ئەشعیا فومیچ)ش لەو لای ئەوانەوە بوو، هەر کە پەردەکە لادرا، ئیدی سەراپای بوو بە گوێ و بە چاو، زۆر بەتاسەوە چاوەروانیی رووداوی پەرجووئاسای دەکرد، خۆ ئەگەر گرتەیەکی بە دڵ نەبوایە، یەکسەر بەوەدا بۆت دەردەکەوت کە هەناسەیەکی قووڵی پڕ حەسرەتی هەڵدەکێشا. دەموچاوە جوانەکەی عەلی لە خۆشیدا پرشنگی دەدا و بێگەردی و پاکییەکی منداڵانەی ئەوتۆ نیشتبووە سەر سیمای کە لەزەتم لە تەمەشاکردنی دەبینی. هەر کاتێ کە خەڵکەکە بە نوکتە یان رەفتارێکی کۆمیدییانەی ئەکتەرەکان پێدەکەنین، من ئاورم دەدایەوە و تەمەشایەکی (عەلی)م دەکرد تا بزانم کاردانەوەی ئەو سەبارەت بەو نوکتەیە یان رەفتارە کۆمیدییە چییە. بەڵام عەلی هەستی پێنەدەکردم و تەمەشای نەدەکردم. دیارە لەو کاتانەدا بیری بە شتی ترەوە مژول بوو و ئاگای لە من هەر نەبوو. بە دەستە چەپدا و لە نزیکی شوێنەکەی منەوە

زیندانییەکی پیر ڕاوەستا بوو، کابرایەک بوو گرژ و پەست و تووڕە و دڕدۆنگ و ئیرادگر و ناڕازی. ئەویش هەستی بە عەلی کرد بوو، ناوبەناو دزە نیگایەکی دەکرد و بزەیەکی کاڵ سیمای بە ئاستەم دەگەشاندەوە! ئەم زیندانییە هەمیشە بە عەلی دەگوت (عەلی سیمیونیچ)، نازانم بۆ وای پێدەگوت! نمایشەکە بە نمایشنامەی (فیلادکا و میروشکا) دەستی پێکرد. باکلۆشین کە دەوری فیلادکای دەبینی، دەورێکی یەجگار جوان بوو. باکلۆشین زۆر بە باشی دەورەکەی دەبینی. دیار بوو حیسابی وردی بۆ هەر ڕستەیەک دەکرد کە دەیگوت، هەزارویەک حیسابی بۆ هەر جوڵەیەک دەکرد کە ئەنجامی دەدا. بە تەواوەتی چوو بووە پێست و خووی کاراکتەرەکەوە. کۆپییەکی کوتومتی کاراکتەرەکە بوو. ئاسایی، چوستوچالاک، بە دوور لە هەر شێوەیەکی دەستکرد، دەورەکەی دەبینی و زۆری لێدەهات. خۆزگە (باکلۆشین)تان دەبینی چۆن دەورێکی دەگێڕا، هەنگێ ددانتان بەوەدا دەنا کە بە ڕاستی ئەکتەرێکی گەورەیە و لە خەڵقەتەوە بۆ نواندن دروست بووە و بەڕاستی بەهرەیەکی گەورەی هەیە. من نمایشنامەی (فیلادکا)م لەسەر شانۆکانی مۆسکۆ و پترسبۆرگدا زیاتر لە جارێک دیتبوو، دەتوانم بە دڵنیاییەوە ئەوە بڵێم کە لە هیچ یەکێک لەو دوو پایتەختەدا، تاقە هونەرمەندێکم نەبینی لە بینینی ئەو دەورەدا هاوتای باکلۆشین بکاتەوە. ئەکتەرەکانی ئەوێندەر دەوری جووتیارانێکیان دەبینی دەشیا جووتیاری هەر وڵاتێکی دنیا بن، یانی جووتیاری ڕاستەقینەی ڕووس (موجیک) نەبوون. یانی ئەوان پێیانەوە دیار بوو کە تەمسیل دەکەن، دەوری جووتیار دەبینن، بە پێچەوانەی (باکلۆشین)ەوە کە بوو بوو بە خودی جووتیارەکە. یەکێک لە هاندەرەکانی باکلۆشین هەڤرکیی بوو. تەمەشاڤانەکان دەیانزانی لە نمایشنامەی دووەمدا بوتسیاکین ڕۆڵی

کودریل دەبینێ و باوەڕیان وابوو - نازانم بۆ- کە بوتسیاکین زۆر لە باکلۆشین بەهرەمەندترە. باکلۆشین وەکو منداڵ پێی ناخۆش بوو کە پەسەندی هاوڕێکەی بەسەر ئەودا بدەن. لە دوا ڕۆژەکاندا چەندین جار هاتە لام و دەردە دڵی خۆی بۆ کردم! باکلۆشین پێش دەست پێکردنی نمایشەکە بە دوو سەعات تای لێهات، بەڵام کاتێ کە جەماوەرەکە لە قاقای پێکەنینیان دەدا و هاواریان دەکرد: "سڵاو لە باکلۆشین بە ڕاستی ئەکتەری نەک گاڵتە!" لە خۆشیدا دەموچاوی دەگەشایەوە، سەرۆیەکی ڕاستەقینە لە چاوانییەوە پرشنگی دەدا. کاتێ ئەو دیمەنە پیشاندرا کە (میروشکا و فیلادکا) دەست لە ملی یەکدی دەکەن و یەکتری ڕادەمووسن، فیلادکا هاوار لە هاوڕێکەی دەکات: "زارت بسڕە، زارت وشک بکەوە" خەڵکەکە پڕ بە زار لە قاقای پێکەنین دەدەن. بە ڕاستی کە ئەو هەموو جۆشوخرۆش و کەیف و شادییەی تەمەشاڤانەکانم بینی، زۆر خۆشحاڵ بووم. زیاتر شادمانییەکەی ئەوان خۆشحاڵی کردم، ئەم داماوانە کە ساڵەهای ساڵ بوو جگە لە بەدبەختی چاوەڕوانی هیچ شتێکی دی نەبوون، ئەمشەو دەرفەتیان بۆ ڕەخسا بوو، ئەگەر بۆ چەند ساتێکیش بووە، بەدبەختی و کڵۆڵی خۆیان لە بیر بکەن. بۆ نموونە زیندانییەک بە ئانیشکان دەژەنێ بە قەبرغەی ئەوەی تەنیشتییەوە تا بەپەلە و بێئەوەی بزانێ کێ لە تەنیشتییەوەیە، هەستی خۆی بۆ بگوازێتەوە و دەری ببڕێت. یەکێکی دی لە گەرمەی دەستپێکردنی دیمەنێکی کۆمیدیدا، بە توندی ئاوڕی پاشەوەی دا و بە توندی کەوتە دەست تەکاندان، وەک ئەوەی بیەوێ هاوڕێکانی هان بدات کە پێبکەنن، ئەوجا بەپەلە ڕووی بەرەو شانۆیەکە وەرگێڕایەوە. زیندانییەکی دیکە، هەر جوڵەجوڵیەتی و ناتوانێ ئارام بگرێت. بەڵام شوێنەکە تەنگە و ناتوانێ شوێنەکەی خۆی بگۆڕێت و لەجێی خۆی هێدی هێدی پێیان بە

عاردیـدا دەدا. لە کۆتـایی شـانۆییەکە شـادمانی و خۆشـی گەیـیە ئەوپەڕی. هەمـوو خەڵکەکە قاقا پێدەکەنین. ئەوەی دەیگێڕمەوە هـیچ زێدەڕۆییەکی تێدا نییە! زیندانەکە بێننە بەرچاوی خۆتـان، زیندانییانی پـێ بە زنجیـر، ئەو تەختـەخەوانەی زینـدانییەکانیان لە قاڵـب دابـوو، ساڵانی دووروودرێژی سوخرە و بێگاری و تـاراوگە، ژیـانی ڕۆتینـی و یەکهـاوی کە وەکـو دڵـۆپە تـکـتـک دەهـاتە خـوارێ، ڕۆژانـی تـاریکونوتەک و درێـژی پـایز، هەمـوو ئەو دیمەنـانە بێنـنە بەرچـاوی خەیـاڵ، ئەو زینـدانییە دامـاو و بەدبەخـت و سـەرکوتکراوانە بێنـنە بەرچـاو کە لەو وەزع و حـاڵە نالەبـارەدا، لەوپەڕی بێئومێدیدا دەژیـان، لە پڕ ڕێگە درابوون بۆ مـاوەی سـەعاتێ دوان ئاهەنگ بگێڕن، شـادی بکەن، خەمی دڵیان بە با بدەن و پڕ بە سییەکانیان هەناسە هەڵبکێشن، بەدبەختی خۆیان، مۆتەکەکانی سەر دڵیان فەرامۆش بکەن، ئاهەنگێک بگێـڕن ئەممـا ئاهەنـگ، ئاهەنگێـک کە هەمـوو خەڵکـی شـار خۆزیـای پێبخـوازن، گەورە و بچـووک بیگێـڕنەوە، باسـی بـکەن و بڵـێن: "تەمەشای ئەو زیندانییانە بکەن!" هەموو شتەکان، گشت دیمەنەکان بۆ زیندانییەکان تـازە و خۆش بـوو، مـایەی سـەرنجیان بـوو. بۆ نمـوونە جلوبەرگەکـان: زۆریـان پێخـۆش بـوو کە (فاتکـا یـان نتسـفیاتالف یـان باکلۆشـین)یان بە جلـوبەرگی تـازەوە دەبینـی، نەک بەو جلـوبەرگەی زیندانەوە کە سـاڵەهای سـاڵ بـوو دەقیـان پێوە گرتبـوو. بەشـادییەوە دەیانگوت "ئەویش زیندانییە، زیندانییەکی ڕاستەقینەیە، کە ڕێ دەکات زڕەی زنجیرەکانی لە ژێر جلەکانییەوە سـەعاتە ڕێیەک دەڕوات، بەڵام ئێستا تەمەشای بکەن، لەسەر شانۆکە ببینن چەند گۆڕاوە، بەو پـاڵتۆ و شـەپقە و جـلانەوە لە خـانەدان و ئەشـرافزادەیەکی تەواو عەیـار دەچـێ. تەمەشـای سـمێڵە دەسـتکرد و کڵاوقژەکەی، چەنـد لێـی دێـت، بڕوانە کە دەستەسڕە سـوورەکەی دەردێنـێ خۆی پێباوەشـێن بکات،

کوتومت لە خانەدان و ئەشرافان دەچێت". بۆیە خۆشی و شادی تەمەشاڤانەکان گەیبە لوتکە. کاتێ "ئاغای خێرەومەند" بە جلی سوپاییەوە، کە ئەلهەقی جلێکی شڕوشەپڕێو بوو، بەلام نەجمەی ئالتوونی بەسەر شانەوە بوو، کلاوی سوپایی لەسەر بوو، دەردەکەوێ، هەموان لە چەپڵەی شادمانی دەدەن. باوەڕ دەکەن، دوان لە زیندانییەکان، لەسەر بینینی ئەم ڕۆڵە وەکو منداڵ دەچن بەگژ یەکدا، چونکە هەردووکیان زۆریان حەزدەکرد بە جلی سوپاییەوە لەسەرشانۆ دەربکەون؟ ئیدی ئەکتەرەکان دەکەونە ناوبژییان و نایەڵن شەڕ بکەن، بە زۆرینەی دەنگ ڕۆڵەکە بە نتسفیاتایف دەسپێردرێت، هەڵبەتە لەبەر ئەوەنا کەلە هاوڕێکەی بەتواناتر و بەهرەدارتر بوو، لەو زیاتر لە خەڵکی خانەدان و ئەشراف دەچوو، بەڵکو لەبەر ئەوەی هەموویانی دڵنیا کرد بوو کە دار حەیزەرانێکی هەیە و لە کاتی نمایشەکەدا بەکاری دێنێ، بەملا و بەولادا بای دەدات و وەکو هەر خانەدان و ئەشرافزادەیەک لە عاردی دەخشێنێ و هەندێ خەتخەتۆکانی پێدەکات، یانی دەوری ئەشرافزادەی ڕاستەقینەی پێوە دەبینێ، ئەمە شتێک بوو کە فانکا یان تسیباتین لە عۆدەی نەدەهاتن، کە بە عەمراتیان ئەشرافزادەیەکی ڕاستەقینەیان نەبینی بوو. ئەوە بوو کاتێ نتسفیاتایف دەست لە نێو دەستی ژنەکەی لەسەر شانۆ دەرکەوت، خێرا بە داردەستەکەی، کە کەس نەیدەزانی لە کوێی پەیدا کرد بوو، چەند خەتخەتۆکێیەکی لەسەر عاردەکە نەخشاند، کە ئەمە بە نیشانەیەکی بێ چەندوچوونی تەربێت و ڕەفتار و ئەتەکێتی خانەدانان و ئەشرافان دەژمێردرا.

ڕەنگە کاتێ خۆی کە منداڵە هەژارێکی پێخاوس و شڕۆڵ بووە، ئاغایەکی شیکپۆشی خانەدانی دیتبێ بەو ئەتەکێتە دار عاساکەی بادابێت و ئیدی ئەمە لە نەستیدا بۆ هەتا هەتایە چەسپی بێ و مت

بـوو بـێ و وا ئێسـتا لە تەمەنـی سـی سـاڵیدا، لە یادگەیـدا سـەری هەڵداوەتەوە و بە جۆرێ نمایشی دەکاتەوە کە هاوزیندانییەکانی پێ سەرسام بن. نتسفیاتایف بە جۆرێ لە دەورەکەی خۆیدا نقوم بوو و چاوی لە نووکی داردەستەکەی نەدەگواستەوە کە کاتێ قسـەی دەکرد و وەڵامەکانیشـی دەدایەوە چـاوانی هەڵنەدەبـڕی، نـووکی دارەکەی و ئەو خەتخەتۆکێیـانەی کە لەسـەر عـاردەکەی دەکێشـان بە جـۆرێ سەرقاڵی کرد بوو ئاگای لە هەموو شتێکی دیکە بڕا بوو. هەروەها ڕۆڵـی خـانمە خێرەومەنـدەکەش زۆر جـوان بـوو. بە جلێکـی کـۆنی شـڕۆڵەی مـۆزلینەوە هـاتە سـەر شـانۆ، هەردوو باسـک و گەردنـی ڕووت بوون، ئارایشت و مکیاجێکی زۆر تۆخی کرد بوو، شەپقەیەکی چکۆلەی کەتانی لەسـەر نـابوو و بە داوێک لە ژێر چەناگەیدا بەسترا بوو، بەدەستێکی چەترێکی چکۆلەی ژنانەی هەڵگرتبوو و باوەشێنێکی کـارتۆنی ڕەنگـاوڕەنگیش بە دەسـتەکەی تـرییەوە بـوو و لێکـدالێکـدا دەموچـاوی پـێ باوەشـێن دەکـرد. کە تەماشـاڤانەکان ئەم خـانمە بەویقارەیـان بینـی لە قاقـای پێکەنینیـان دا، بە جـۆرێ پێـدەکەنین کە ئەویش خۆی پێنەگیرا و لەسەر شانۆیەکە و بەدەم نواندنەوە، زیاتر لە جارێـک پێکەنـین گرتـی. ئیڤـانۆڤ، کە ئەویـش زینـدانی بـوو، ئەم ڕۆڵەی دەبینـی. (سـیروتکین)ش کە ڕۆڵـی کیـژی دەبینـی، جلـی کیـژی لەبەر کرد بوو، تا حەزکەی لێیدەهات. ئیدی هەمـوو ئەکتەرەکـان زۆر بە جوانی دیالۆگەکانیان ئەنجام دا، بە باشی شیعرەکانیان خوێندەوە. بە کـورتی نمایشـنامەکە سـەرکەوتوانە کۆتـایی هـات، جەمـاوەرەکە زۆریـان بە دڵ بـوو، کەس کەمتـرین ئیـراد و ڕەخنـەی نەبـوو، چمـا ئیرادی هەڵدەگرت تا ڕەخنەیان هەبێ! بەشی یەک تەواو بوو.

ئۆرکسـتراکە ئۆپرای بەشـی دووەمـی "ژوورە چکـۆلەکەم، ژوورە چکـۆلەکەم(3)"ی لێـدا. دیسـان پەردە لابـرا. نـۆرەی نمایشـنامەی "

کـودریلی چلـێس* بـوو. ئەم نمایشـنامەیە لە نمایشـنامەی دۆنجـوان دەچـــوو. لەو ڕووەوە لە دۆنجـــوان دەچـــوو، چـــونکە لە کۆتـــایی شانۆنامەکەدا ئاغـا و نۆکەرەکەی لە لایەن ئەهـریمەنەوە دەرفێنـرێن و بۆ دۆزەخ دەبرێن. دەستنووسەکە بە تەواوی خوێندرایەوە، بەڵام دیـار بوو کە ئەم دەقە تەنیا بەشێک بوو لە شانۆنامەکە، هەمووی نەبوو. بە مەزنـدەی مـن سـەرەتا و کۆتـایی شـانۆنامەکە ون بـوو بـوو. چـونکە ئەوەی دیتمـــان ســـەرەتا و کۆتـــایی نەبـــوو. ڕووداوی دیـــمەنەکە لە میوانخـــانەیەکی گۆشـــەیەکی ڕووســـیادا ڕوودەدا. لە ســـەرەتای دیمەنەکەدا خاوەنی میوانخانەکە وەژوور دەکەوێ، ئاغـایەکی خـانەدان بـۆ یەکێـک لە ژوورەکـان دەبـات، ئاغـا پـاڵتۆیەکی لەبەرە و کڵاوێکـی گەورەی خڕی چرچولۆچی لەسەر ناوە، کودریلی نۆکەر، دوای ئاغـای دەکەوێ، بە دەسـتێک جانتـاکەی بـۆ هەڵگرتـوە و بە دەسـتەکەی تـری مریشـکێکی بـرژاوی هەڵگرتـووە کە لە زەرفێکـی شـینەوە پێچـراوە. کودریل، پۆستینێکی کورتی لەبەر، کڵاوێکی بریقەداری لەسـەرە. ئەم نۆکەرەپیـاوە چلـێس و زۆر خـۆرەکەیە. بوتسـیایکینی زینـدانیی کە هەڤرکـــی باکلۆشینـــە، ئەم ڕۆڵە دەبینـــێ. دەوری ئاغـــاکە ئیڤـــانۆڤ دەیبینـێ، ئەو ئیڤـانۆڤەی کە لە شـانۆنامەی یەکەمـدا ڕۆڵـی خـانمە بە ویقارەکەی دەبینی.

خاوەنی میوانخانەکە (نتسفیایایف) میوانەکە ئاگادار دەکاتەوە کە ژوورەکە جنۆکەدارە و ئەوانگەلـی هەیە، ئەوجـا دەڕوات. ئاغـا بە دەم خەم و پەژارەی خۆیەوە بە دەنگی بەرز دەڵێت دەمێکە ئەمە دەزانێت و فەرمـان بە کودریل دەدات کە بـار و بـوخچە و جانتـاکە بکـاتەوە و شێو ئامادە بکات. کودریلی چلێسـی زۆر خۆر، ترسـنۆک و قەلزراو، هەر کە گـوێی لە نـــاوی جنـــۆکە و ئەوانـــگەل دەبـــێ، ڕەنگـــی زەرد هەڵدەگەڕێ و وەکو بی ناو ئاو دەکەوێتە لەرزین و تەنانەت بیر لەوە

دەکاتەوە هەڵێت، بەڵام هەم لە ئاغای دەترسێت و هەم زۆری برسییە. کابرایەکە نەوسن، کەودەن و گەوجە، بەڵام بە دینی خۆی سەگ و فێڵبازە، لەگام و دەڵەچەیە، هەموو کاتێ ئاغای دەخەڵەتێنێ، بەڵام زۆریشی لێدەترسێت. ئیدی نموونەیەکی سەیر و دەگمەنی نۆکەر و خۆلامانە، هەموو سوخەت و خەسڵەتە سەرەکییەکانی (لیبوریلو)ی تیایە، بەڵام ئاویتە و نادیارە، زەق نییە. بوتسیابکین بە ڕاستی لێهاتووانە ئەم ڕۆڵەی بینی، زۆر جوان ئەم تەبیعەتەی بەرجەستە کرد، بە ڕاستی توانست و بەهرەیەکی گەورەی هەیە، نکوڵی لێناکرێت، بە ڕای من لە (باکلۆشین)ش بە تواناتر و بەهرەمەندتر بوو. هەڵبەتە ڕۆژی دواتر کە (باکلۆشین)م بینی ئەو بۆچوونەی خۆمم پێنەگوت. چونکە ئەگەر پێمگوتبا زۆری لەبەر گران دەبوو، پێی زویر دەبوو.

بەڵام ئەو زیندانییەی کە ڕۆڵی ئاغاکەی دەبینی، نمایشەکەی زۆر خراپ نەبوو. هەرچییەکی گوت هەمووی بێسەروبەر بوو بەڵام ئیلقاکەی ڕوون و ڕەوان بوو، ئاماژە و حەرەکەکانی گونجاو و سەرکەوتوو بوو.

لە کاتێکدا کودریل خەریکی کردنەوەی جانتاکە بوو، ئاغای بە ژوورەکەدا دەهات و دەچوو، لەبەر خۆیەوە دەیگوت ئیدی تەواو لەمڕۆ بە دواوە واز لە گەڕیدەیی دێنێ و ماڵئاوایی لەسەر گەردانی دەکات. کودریل گوێ لە مونۆلۆگەکەی ئاغای دەگرێ و دەمەلاسکێی دەکاتەوە، بە ئەداوئەتواری کۆمیدیی تەمەشاڤانەکان دێنێتە پێکەنین، هەڵبەتە بە دزی ئاغایەوە، بێئەوەی ئاغای گوێی لێبێ ئەمە دەکات. هەڵبەتە کودریل نە بەزەیی بە ئاغایدا دەهاتەوە و نە دڵی پێی دەسووتا، بەڵام چونکە ترسنۆک بوو و ناوی جنۆکە و شەیتانانی بیستبوو حەزی دەکرد شتێکیان لە بارەوە بزنەوێ و بزانێ، بۆیە دەکەوێتە پرسیار لە ئاغای، ئیدی ئاغای بۆ دەگێڕێتەوە کە جارێک

تووشی گرفت دەبێ و مەرگ هەڕەشەی لێدەکات و هانا بۆ شەیتان دەبات و شەیتان بە هەندێ مەرج فریای دەکەوێت و ڕزگاری دەکات و ئیدی ئەمرۆ دوا مۆڵەتی مەرجەکەیانە و، ئەگەر شەیتان ئەمرۆ پەیدا بێ، مانای وایە بۆ ڕۆح کێشانی ئەو هاتووە. کودریل لە ترسا دەکەوێتە لەرزین، بەڵام ئاغاکەی نەترە بەر نادات و خۆی شێلو ناکات و دەستوور بە کودریل دەدات شێو ئامادە بکات. کودریل کە گوێی لە وشەی شێو و خواردن دەبێت، دەبوژێتەوە، مریشکەبرژاوەکە لە زەرفەکە دەردێنێ و قاپێ شەراب لە جانتاکە دەردێنێ، بە دزییەوە دەست بە خواردن و خواردنەوە دەکات. تەمەشاڤانەکان لە قاقای پێکەنین دەدەن و لە پڕ تەقوهۆڕ لە دەرگاکە بەرز دەبێتەوە، با دەیخاتە سەر گازی پشت، کودریل لە ترسا دەلەرزێ، بەپەلە و بە لاشعوری پاروویەکی گەورە لە مریشکە برژاوەکە دەپەستێتە دەمییەوە و هەرچی دەکات بۆی قووت ناچێت. تەماشاڤانەکان دیسان لە قاقای پێکەنین دەدەن. ئاغای کە بە ژوورەکەدا دێت و دەچێت، هەڵوەستەیەک دەکات و دەڵێت: "شێوەکەت ئامادە کرد؟" کودریل بەرسڤی دەداتەوە و دەڵێت: "هەر ئێستا ئەزبەنی، من خەریکم بۆتی ئامادە دەکەم". کودریل بەدەم ئەو قسەیەوە لەسەر خوانەکە دادەنیشێت و بەتاسووقەوە دەکەوێتە خواردن. جەماوەرەکە زۆریان پێخۆش بوو کە ئەم خزمەتکارە بەو لێهاتوویییە بە ئاغاکەی ڕادەبوارد. زۆر لێهاتووانە وەڵامی دەدایەوە: هەر ئێستا ئەزبەنی من خەریکم بۆتی ئامادە دەکەم."

کودریل لەسەر پاروو گلانی خۆی بەردەوام دەبێت، بەڵام لەگەڵ هەر پاروویەکدا لەوە دەترسێت ئاغای پێی بزانێت. هەر جارێ کە ئاغای ئاوڕی دەدایەوە، خێرا بە مریشکەکەوە خۆی وەبن مێزەکەدا دەکرد. پاش ئەوەی کەمێک برسێتی دەشکێ، لێدەبڕێ خەمێکی ئاغای

بخوات. که هاوار دەکات و دەڵێت: "ئەریَ چیت کرد کودریل، شێوەکە ئامادە نەبوو". کودریل بەرسڤی دەداتەوە و دەڵێت: "ئەزبەنی ئامادەیە". کە دەبینیَ تەنیا یەک ڕان لە مریشکەکە ماوە زۆر دەترسێت، بەڵام خۆشبەختانە ئاغا بە ڕادەیەک غەرقی خەموپەژارەی خۆی دەبێت، لەسەر خوانەکە دادەنیشێت و بە هیچ جۆریَ هەست بەمە ناکات، ئیدی کودریلیش خاولی بە دەست لە پشت کورسییەکەی ئاغاوە دەوەستیَ. ئیدی کودریل بە قسە و بە حەرەکە و بە چاوداگرتن، ڕوو لە جەماوەر، گاڵتە بە ئاغای دەکات و سەربەقوڕ دێنێتە پێکەنین. هەر کە ئاغای گەنج دەست بە نان خواردن دەکات، جنۆکە و شەیتانەکان وە ژوور دەکەون. ئیدی لێرەوە شتەکان ئاڵۆز و نا مەفهووم دەبن. ئەو شەیتانانە لە هیچ شتێکدا لە بەشەر ناچن. دەرگایەکی لاوەکی دەکرێتەوە، تاپۆیەکی سەراپا سپیپۆش دیار دەکەوێت، سەری بریتییە لە چرایەک و مۆمێکی بە سەرەوەیە، تاپۆیەکی دی بە دواوەیە، چرایەکی بەسەر سەرەوەیە و داسێکی بە دەستەوەیە. بۆچی ئەم تاپۆیانە سپییان پۆشیوە، بۆ چرایان بەسەرەوەیە و بۆچی داسیان هەڵگرتووە؟ کەس ئەمەی بۆ لێک نەدەدرایەوە و ئەوەی ڕاستی بیَ جەماوەرەکە زۆر بە خەمی ئەوەوە نەبوو و ئەم دیمەنە نا ئاساییەیان بە لاوە سەیر نەبوو. بەڵام ئاغا ئازایانە ڕووبەڕووی جنۆکە و شەیتانەکان وەستا و بێباکانە پێی گوتن حازروئامادەیە و دەتوانن دەگەڵ خۆدا بیبەن. بەڵام کودریلی ترسنۆک، وەکو مشکی تۆقیو خۆی وەبن مێزەکە دەدات، سەرباری هەموو ترسولەرزێکیش قاپە شەرابەکە لە بیر ناکات و دەگەڵ خۆیدا دەیباتە ژێر مێزەکە. جنۆکە و شەیتانەکان بۆ چەند ساتێک دەڕۆن و دیار نامێنن، کودریل لە ژێر مێزەکە دێتە دەریَ، ئاغا دەست بە خواردنی مریشکە برژاوەکە دەکاتەوە، سیَ دانە ئەهریمەن وەژوور دەکەون و لە باڵی دەنەون و

بۆ دۆزەخی دەبەن، هاوار دەکات: 'کودریل فریام بکەوە!' بەڵام کودریل خەمی ئەوی نییە، خەمی شتێکی دیکەیەتی، ئەمجارەیان قاپە شەرابەکە و مریشکەکە و تەنانەت نانەکەش هەڵدەگرێت و خۆی وەبن مێزەکە دەدات. ئیدی ئەوەتا دنیای بۆ تەخت بووە، هەر خۆی و خۆیەتی، شەیتان و جنۆکەکان ڕۆییشتن، ئاغاشی ڕۆیی. کودریل، لە ژێر مێزەکە دێتە دەرێ، چاو بە هەر چوارنکالاندا دەگێڕێ، بزەیەک سیمای ڕووناک دەکاتەوە، وەکو پیاوێکی بە فڕوفێڵ و حیلەباز چاوێکی دادەگرێت و لە شوێنەکەی ئاغای دادەنیشێت، بە چپە و لە بن لێوانەوە ڕوو لە جەماوەرەکە دەڵێت: دەی ئێستا هەر خۆمم، خۆم ئاغام.. نها بە تاقی تەنیام، بێ ئاغام!

تەمەشاڤانەکان، لە قاقای پێکەنین دەدەن. ئەوجا بە دەنگێکی نزم، چاوێک دادەگرێت و بە زمانێکی پڕ کینایەت و بەوپەڕی خۆشییەوە دەڵێت: شەیتان بردی!

کودریل، ئەو وشانەی هێندە بە تەوسوتوانجەوە، هێندە بە کینایەوە، هێندە سەرکەوتووانە ئەدا کرد کە کورم دەوست خۆی بگرێت و چەپڵەی بۆ لێنەدات. بەڵام ئەم شادییەی کودریل زۆر بەردەوام نابێت. هەر کە قاپە کۆنیاکەکە هەڵدەگرێت و پێکێک تێدەکات و دەیەوێ بۆ دەمی بەرێت، ئەهریمەنەکان پەیدا دەبنەوە و بەئەسپایی و لە پشتەوە خۆیان بە ژوورەکەدا دەکەن و دەستگیری دەکەن. کودریل شێتئاسا دەقیژێنێ. لە ترسا ناوێرێ ئاوڕی پاشەوەش بداتەوە. دەیەوێ داکۆکی لە خۆی بکات، بەڵام ناتوانێ. چونکە هەردوو دەستی گیراون، قاپەکە بە دەستێکییەوەیە و پێکەکەش بە دەستەکەی ترییەوەیە و هێندەش نەوسن و چڵێسە ناتوانێ فیروسییان لێبکات. بەو دەقەوە، لەجێی خۆیەوە بە زاری بەشەوە، بە سیمای ترساوەوە زەقزەق دەڕوانێتە جەماوەرەکە، دیمەنێکی پێکەنیناویی و

کۆمیدیی ئەوتۆ پەیدا دەکات هەر شایستەی ئەوەیە نیگارکێشێکی بە توانا وێنەی بکێشێت، ئەنجام ئەهریمەنەکان بکێشی دەکەن، دەیبەن، ئەویش بە قاپە کۆنیاکەکەوە بە لەقەفرتێ و دەست بادانەوە، بەدەم هاتوهاوارەوە دەڕوات و لەو دیو پەردەکانیشەوە هەر دەنگی هاواری نابڕێتەوە. ئەوجا پەردەکە دادەرێتەوە. جەماوەرەکە، بەوپەڕی شادمانی لە قاقای پێکەنین دەدەن و لە گەرمەی پێکەنین و شادمانی ئەواندا ئورکستراکە ئۆپرا و سەمای میللی کارامنسکایا عەزف دەکات.

عەزف و ئاهەنگەکە لە هەوەڵەوە زۆر بە نەرمی و ناسکی دەست پێدەکات، بەڵام بەرەبەرە هەم ئاوازەکە و هەم ڕیتمەکە توند و توندتر دەبێت و دەنگی بالالایکاکانیش لە سەرانسەری هۆڵەکەدا دەنگ دەداتەوە. ئیدی ئاهەنگ و ئاوازی ئۆپراو سەمای کارامنسکایا(4) دەگاتە لوتکەی بەرزی خۆی. خۆزگەم دەخواست کە گلینکا لە زیندانەکەی ئێمەدا گوێی لەم ئاواز و مۆسیقایە بوایە، ئەوجا پانتۆمایمەکە دەستی پێکرد، سەرانسەری نمایشەکە ئاواز و ئاهەنگی سەمای کارامنسکایای لەگەڵدا بوو. دیمەنەکە دیوی ناوەوەی کوختەیەکی نیشان دەدا. کوختەکە ژن و مێردێکی تێدابوو، پیاوەکە جلێکی بە دەستەوە بوو و پینەی دەکرد، ژنەکەش خەریکی تەشیرێسی بوو. لەم پارچە نمایشەکەدا سیروتکین ڕۆڵی ژنەکەی دەبینی و نتسفیاتایف دەوری پیاوەکەی دەبینی کە ئاشەوان بوو.

دیکۆری شانۆکە یەجگار هەژارانە بوو، بۆیە دەبوایە چ لەم پانتۆمایمەدا و چ لە هەردوو شانۆنامەکەی پێشوودا بینەر بە زەبری خەیاڵی خۆی کەموکوڕی دیکۆرەکەی پڕ بکردایەتەوە. بینەر لەو سەری شانۆکەدا لە جیاتی دیوار پەردەیەکی دەبینی، یانی لەجیاتی دیوار پەردەیەکیان هەڵواسی بوو. لە دەستەڕاستدا چەند لەمپەڕێک دانرا بوو، لە دەستە چەپدا شانۆکە بە هیچ شتێک نەگیرا بوو، یانی

بینەر، تەختە خەوی زیندانییەکانی دەبینی. بەڵام تەمەشاڤانەکان خەڵکی درژپەسەند و ئیرادگیر نەبوون، بە هەموو شتێک ڕازی بوون، وەک دەڵێن بە دۆش دەیانژەند، بە زەبری خەیاڵی خۆیان کەموکورییەکانیان پڕ دەکردەوە. ئەمەش بۆ ئەوان کارێکی ئاسان بوو، چونکە زیندانییان فێرن پەت بۆ خەیاڵیان بەر بدەن، فێرن خەونی زۆر ببینن، ئامادەن تەسەوری ئەو شتە بکەن کە پێیان دەگوترێ تەسەوری بکەن. بۆ نموونە ئەگەر پێیان بگوترێ: ئەمە باخە، بە خەیاڵ دەیکەن بە باخ، یان ئەمە ژوورە یان کوختەیە، بە ژوور یان کوختەی وێنا دەکەن، ئەمە بۆ ئەوان قورس نییە، چونکە گوێ بە ڕواڵەت نادەن، درژپەسەند و ئیرادگیر نین، سیروتکین، بە جلە ژنانەکانییەوە زۆر جوان و شیرین بوو. یارۆی ئاشەوان کە لە پینەوپەرۆکەی دەبێتەوە، کڵاوەکەی لەسەر دەنێت، قامچییەکەی هەڵدەگێت، لە ژنەکەی نزیک دەبێتەوە و بە ئاماژە تێی دەگەیەنێ کە بۆ ماوەیەکی کەم دەچێتە دەرێ و خوای لەو خوایە تاکو دێتەوە دەرگا لە کەس بکاتەوە و بە هەڕەشەوە قامچییەکەی پێ نیشان دەدات. ژنەش سەری بۆ دەلەقێنێ و تێی دەگەیەنێت کە خەمی نەبێت. وا دیارە زەبری ئەو قامچییەی چەشتووە، چونکە بە ڕواڵەت لە ژنێکی ئەشقفرۆش و داوێنتەڕ دەچێت. مێردەکەی وەدەردەکەوێ، هەر کە پشتی تێدەکات لە دواوە چەمۆڵەیەکی لێدەنێت و پەنجە ڕادەوەشێنێ وەک ئەوەی بڵێ ڕاوەستە بۆم! لەپڕ لە تەقەی دەرگا دەدرێ، ژنە دەرگا دەکاتەوە، یەکێک لە دراوسێکان وەژووردەکەوێ، ئەویش ئاشەوانە، ردێنێکی درێژی داناوە و ئیلەکێکی لەبەرە، دەستەسرێکی سووری بە دیاری بۆ ژنە هێناوە، ژنە بە بزەیەکی شیرینەوە پێشوازی دەکات، لەو کاتەدا کە کابرا دەیەوێ ماچی بکات، یەکێکی دی لە دەرگا دەدات. تەگبیر، چی بکەن؟ ژنە ماوەیەک بیر دەکاتەوە و

ئەوجا دەیخاتە ژێر مێزەکەوە و سەرلەنوێ خۆی بە تەشیرێسییەوە خەریک دەکات. میوانە تازەکە کابرایەکی بەیتاڵە و کۆنە جلێکی سوپایی لەبەر کردووە. تا ئەو کاتە پانتۆمایمەکە، نمایشە بێدەنگەکە زۆر بە جوانی و سەرکەوتوانە هاتبوو، هەموو حەرەکەکان گونجاو و بێعەیب بوون، بگرە پیاو بە سەرسامی لە خۆی دەپرسی، چۆن ئەو ئەکتەرانە، کە هیچ ئەزموونێکی نمایشیان نەبوو و هیچ پرۆڤەیەکیان نەکرد بوو، دەیانتوانی بەو جۆرە خۆڕسک و جوانە، بەو دروستییە ئەو دەورە ببینن و هەر خۆی بەرسڤی خۆی دەدایەوە: "مەگەر هەر خوا بزانێ چ بەهرەگەلێکی وەکو ئەم بەهرانە لە سەرانسەری وڵاتەکەماندا، لە سەرانسەری ڕووسیادا هەبن و بێئەوەی بدۆزرێنەوە و بەگەڕ بخرێن، لە ڕەشەچاڵاندا و لە تاراوگەکاندا بە خنوخۆڕایی زندەبەچاڵ بکرێن!"

بە مەزەندەی من ئەم زیندانییەی کە ڕۆڵی بەیتاڵەکەی دەبینی، یان لە شانۆیانی هەرێمەکاندا یان لە شانۆ میللی و تایبەتییەکاندا دەوری بینی بوو. وا دەهاتە بەر چاو کە پێی وابێ هیچ یەکێک لەم ئەکتەرە زیندانییانە هیچ لە کاروباری شانۆ نەزانن، تەنیا ئەو نەبێت. بۆیە وەکو قارەمانانی شانۆنامانی کۆنی کلاسیک ڕێی دەکرد، یانی هەنگاوێکی هەڕاوی دەنا، ئەوسا بێئەوەی لاقەکەی تری بجوڵێنێ، دەوەستا سەر و جەستەی بۆ دواوە دەبرد، بە کەشوفشەوە دەیڕوانییە دەوروبەری خۆی و بە جەلال و شکۆوە هەنگاوێکی تری دەنا، هەرچەندە ئەم ڕێکردنە زۆر ناواقیعی بوو، بەڵام جەماوەری تەماشاڤانان پێی ڕازیبوون و بە لایانەوە زۆر ئاسایی بوو و هیچ گلەییوگازاندەیەکیان لێی نەبوو. هێشتا نەگەیشتبووە ناوەندەی شانۆکە، کە کەسێکی دیکە لە دەرگای دا، ژنە پەشۆکا، نەیدەزانی چی لە دۆستەکەی بکات؟ خۆشبەختانە سندوقێکی کراوە لە سووچێکدا

بــوو، كــابراى بەيتــاڵ بەلەز خــۆى بە ســندوقەكەدا كــرد و ژنەش ســەرەكەى نــايەوە. ميــوانى ســێيەميش يەكێــك بــوو لە ئاشــق و دۆســتەكانى ژنە، بەڵام ئاشــقێكى تــايبەتى، براهمەنێــك(5)بــوو بە جلوجبەى براهمەنــانەوە. تەمەشــاڤانان كە چاويــان پێكەوت لە قاقــاى پێكەنينيــان دا. زينــدانييەك بە نێــوى كوشــكين ڕۆڵــى ئەم بــراهمەنەى دەبينى، بە ڕاستى جوان چوو بووە كڵێشەى بــراهمەنەوە و دەورەكەى زۆر جوان لێدەهات، چونكە سەروچاوى كوتومت لە براهمەن دەچوو، وەكو براهمەنــان، بە هەمــان ئامــاژە و ڕەفتــارى براهمەنــان، ئاشــقێنى دەگەڵ ژنــى ئاشــەوانەكەدا دەكــرد، هەردوو دەســتى بــۆ ئاســمان بەرزدەكــردنەوە و ئەوجــا هەردوو دەســتى دەخســتنە ســەر ســينگى، جارێكى ديكە لە تەقەى دەرگا دەدرێ، لە دەرگادانى ئەمجارە يەجگار تونــد بــوو، وا ديــارە خاوەنمــاڵە و گەڕاوەتەوە. ژنەكەى دەپەشــۆكێ، خەريكە لە ترسا شێت دەبێ، كابراى بــراهمەن لە ترســا جێ بە خــۆى نــاگرێ، لە ژنەكە دەپــاڕێتەوە كە بيشــارێتەوە، ئەنجــام دەيخــاتە پشــت دۆلابێكەوە و دەكەوێتەوە تەشيرێســى، لە پەشــۆكاويدا بيرى دەچێت بچێت دەرگاكە بكاتەوە. لە ڕاستيدا تەشــى نەدەرێسا، بەڵكو تەمسيلى دەكــرد، داوێكــى خەيــاڵى تەشــييەكى خەيــاڵى دەردێنــا و تەشــييەكى خەياڵى بادەدا، چونكە تەشييەكە لە دەستى بەر بوو بــووەوە و لەســەر عــاردەكە كەوتبــوو. ســيروتكين بە ڕاســتى ئەم ڕۆڵــى تــرس و پەشــۆكانەى جــوان دەگێڕا. ســەبرى مێردەكەى دەســوێ، دەرگــاكە لە پــاژنەوە دەردێنــێ، قــامچى بە دەســت، بە هەڕەشــەوە بــۆ ژنەكەى دەچێت، تومەز هەموو شتێكى بە چاوى خــۆى ديتووە و دووررونزيك تاقيبى ميوانەكانى كردووە. بە ئامــاژە ژنەكەى تێدەگەيەنێ كە دەزانــێ ســێ ميــوانى لاى خــۆى شــاردووەتەوە. ئەوجــا دەكەوێــتە گەڕان بە دوويانــدا. يەكەم جــار دراوسێكەيان دەدۆزێتەوە، بە مســت و شــاپان

وەدەری دەنێت. کابرای بەیتاڵ دەترسێت، دەیەوێ هەڵێت، سەری سندوقەکە هەڵدەداتەوە و خۆی ئاشکرا دەکات، ئیدی کابرای ئاشەوان بە قامچی تێی بەر دەبێت بگرە کوێت دێشێت، کابرای تاین، ڕەفتارە کلاسیکییەکەی هەوەڵجاری لە بیر دەچێتەوە و بەوپەڕی شپرزەیی و بەپەلەپرووزێ لە سندوقەکە دێتە دەرێ و سەگئاسا کلکی لە گەڵۆزی دەنێ و هەڵدێ. ئەوجا نۆرەی کابرای براهمەن دێت. ئاشەوانەکە زۆری بۆ دەگەڕێ و نایدۆزێتەوە، بەڵام کۆڵ نادات و ئەنجام لە پشت دۆلابەکەوە دەیدۆزێتەوە، بەڕێز و حورمەتێکی زۆرەوە سڵاوی لێدەکات، ڕدێنی دەگرێت و بەڕدێن تا ناوەندی شانۆکەی دێنێ، یارۆی براهمەن دەیەوێ داکۆکی لەخۆی بکات و بە دەنگی بەرز دەڵێت: "نەفرەتی خوات لێبێ، دەک بەر نەفرەتی خوا بکەوێ!" (بە درێژایی نمایشە بێدەنگەکە تەنیا ئەو چەند وشەیە بەکار بران) بەڵام یارۆی ئاشەوان گوێی ناداتێ و لەسەر تێهەڵدانی بەردەوام دەبێت و شاپترێنی دەکات، تۆڵەی ناموسی خۆی لێدەکاتەوە. ژنەکە دەزانێ ئەوجا نۆرەی ئەوە بەلەز تەشی و دەسپێچەکەکەی تووڕ دەدات و بەغار لە ژوورەکە وەدەردەکەوێ، بەدەم هەڵاتنەوە بەر ئینجانەیەک دەکەوێ و ئینجانەکە قلپ دەبێتەوە و دەشکێت، زیندانییەکان هەموو لە قاقای پێکەنین دەدەن. عەلی بە بێئەوەی تەمەشام بکات، بە هەڵچوونەوە دەستی گرتم گوتی: "بینیت؟ بینیت؟ ئای لەم براهمەنە!". خۆی لەبەر پێکەنین پێنەدەگیرا. پەردەکە دادەرێتەوە و جارێکی دی لا دەبرێ و دیمەنێکی دی دەست پێدەکات، دوو سێ دیمەنی دیکە نمایش کران. هەر هەموو دیمەنەکان زۆر کۆمیدی و شاد بوون. زیندانییەکان بە خۆیان دایان نەهێنا بوون، بەڵکو وەریان گرتبوون و شتی زیادەیان خستبوونە سەر، دەستکاریان کرد بوون. شاخ و باڵی تازەیان لێنابوون. هەر ئەکتەرە و لە لای خۆیەوە شتێکی تازەی بۆ

زیاد دەکرد، یانی هەر ئێوارەیەک گۆڕانێک بەسەر دیمەنەکەدا دەهات، واتا هەمان دەوری ئەم ئێوارەیە سبەی ئێوارە بە شێوەیەکی دی ئەدا دەکرا. دوانمـایش واتە پانتومـایمەکە، کە شـێوەیەکی خەیـاڵی تەواوی وەرگرتبوو، بە سەمای باڵێ کۆتایی هات. بابەتی ئەم دیمەنە بریتی بوو لە بەڕێ کردنی جەنـازەیەک. کابرای براهمەن نوێژی مردوو لەسەر جەنازەکە دەخوێنێ و لەپڕ لە پشت شانۆکەوە دەنگی سروود و ئاوازی "خۆری ئاوا بوو" بەرز دەبێتەوە و دەبیسترێ و مردووەکە زیندوو دەبێتەوە، ئامادەبوان لە خۆشیدا دەست بە ڕەقسین دەکەن. یارۆی (براهمەن)ش دەگەڵ مردووەکەدا دەکەوێتە ڕەقسین، بەڵام بە شێوازی تایبەتی خۆی دەڕەقسێ، بە شێوازی بەراهمەنی. بەم دیمەنە نمایشە بێدەنگەکە (پانتومایم) کۆتایی دێت.

زینـدانییەکان، بەخۆشـحاڵی و بەدەم ستایشـی ئەکتەرەکـانەوە، سوپاسـی زابـتخەفەر دەکەن و بـڵاوەی لێـدەکەن. هـیچ قەرقەشـە و دەمبـۆڵەیەک ڕووی نەدا. هەمـوو ڕازیبـوون، بگـرە دەتـوانم بڵـێم هەموویـان خۆشـحاڵ بـوون. هەمـوو بە ئـارامی، چـوونە سـەر جێگاکانیان، ئاسوودەبیر و دەڵرەحەت خـپ خەوتن، خەوێکی جیاواز لە خەوی شەوانی پێشوویان، ئەوەی کە ئێستا دەیگێڕمەوە نە خەوە و نە خەیـاڵ، بەڵکـو حەقـیقەتە، حەقیقەتێکـی خالیسـە. چـونکە ئەو بەدبەخت و داماوانە ڕێگە درابوون بۆ چەند ساتێک بە دڵی خۆیان بـژین، بـۆ چەنـد سـاتێک لەزەت لە ئینسـانیەتی خۆیـان ببیـنن، بـۆ سەعاتێک لە هەلومەرج و زروفی زیندانی ڕزگار ببن. لەو حاڵەتەدا ڕۆحی مرۆڤ، باری دەروونی ئەگەر بۆ چەند دەقیقەیەکیش بووە دەگۆڕێ.

درەنگەشەوێکی تاریک بوو. تەزوویەکم پێدا هات. بە ڕێکەوت لە خەو ڕابووم: کابرای دیندار هێشتا لەسەر سۆپاکە نوێژی دەکرد و

تاكو بەرەبەیان هەر نوێژی كرد. عەلی لە نزیكی منەوە بە هێمنی نووستبوو، لە بیرمە تاكو نووستنیش هەر پێدەكەنی و دەگەڵ براكانیدا باسی شانۆكەی دەكرد. بەبێ ویستی خۆم ڕوانیمە سەروسیمای ئارامی. بەرەبەرە هەموو شتێكم بیر كەوتەوە، دوێنێم بیر كەوتەوە، جەژنەكانی نوئێل و سەری ساڵم بیر كەوتنەوە، هەموو ئەو مانگەم بیر كەوتەوە، بەترسەوە سەرم هەڵبڕی، تەمەشای هاوڕێ نووستووەكانم كرد كە لەبەر ڕووناكی لەرزۆكی مۆمێكدا كە ئیدارەی زیندان لە قاوشەكەدا دانابوو، نووستبوون. ڕوانیمە سەروسیمای نەگبەتیان، جێگەوبانە پەڕپووتەكانیان، ڕوانیمە ئەو هەموو كڵۆڵی و بێنازییەی ئابلوقەی دابوون، بەڵێ ڕوانیمە هەر هەموو ئەو دیمەنانە، دەمویست بە خورتی قەناعەت بە خۆ بێنم كە ئەو دیمەنەی دەیبینم نە خەوە، نە خەیاڵە، نە مۆتەكەیەكی ترسناكە، بەڵكو واقیعە، حەقیقەتە، حەقیقەتی ڕاستەقینەیە. گوێم لە ناڵەیەك بوو. زیندانییەك بە زەحمەت باسكی جۆلاند، زڕەی زنجیرەكانی بەرز بووەوە. زیندانییەكی دی بەدەم خەوەوە شپرزە و پەشێو وڕێنەی دەكرد. یارۆی پیرەمێردیش بەدەم نوێژ كردنەوە دوعای بۆ هەموو "مەسیحییانی ئەرتەدۆكس" دەكرد. گوێم لێ بوو لە پەستا و بێبڕانەوە، بە دەنگی نزم، بە دەنگێكی خۆش، لە بن لێوانەوە دەیگوت و دەیگوتەوە: "حەزرەتی مەسیح! ڕەحم بە هەموومان بكە!".

سەرم نایەوە سەر سەرینەكەم و لە دڵی خۆدا گوتم: "بۆ هەتا هەتایە لێرە نازیم، ئەوپەڕەكەی چەند ساڵێك لێرە دەمێنمەوە."

پەراوێز:

١-هەڤرکــان فیلادکــا و میروشــکا: شــانۆنامەیەکی کۆمیــدییە، لە نووسینی ب. ج گریگۆرییفە، لە ساڵی (١٨٦١)دا لە پترسبۆرگ نمایش کرا و پاشان لە هەرێمەکاندا زۆر برەوی پەیدا کرد.

٢-کودریل: لەوەیە نـاوی کودریـل، لە (بـدریللو)وە وەرگیـرا بـێ و گۆرانی بەسەردا هاتبێ.

٣-ژووره بچکۆلەکەم: گۆرانییەکی یەجگار بەناوبانگی ڕووسییە.

٤-کارامنسکایا: سەمایەکی میللی ڕووسـی زۆر تونـدە، گۆرانی زۆر مەکشوفی بێپەردەی دەگەڵ دەگوترێ.

٥-براهمەن: پلەیەکی ئایینی ڕۆحانییانی هندۆسییە.

«١٢»

نەخۆشخانە

١ـ٣

کەمێک دوای پشـووەکانی جەژنـی سـەری سـاڵ نەخـۆش کەوتـم و ناچـار بـووم بـۆ نەخۆشـخانەی سـوپایی بـڕۆم. نەخۆشـخانەکە نیـو فەرسەخێک لە زیندانەکەمانەوە دوور بوو. بینایەکی یەک نهۆمی زۆر درێـژ بـوو. بە بـۆیەی زەرد بـۆیە کـرا بـوو. ئیـدارەی نەخۆشـخانەکە هەمـوو هاوینێک بە گڵـی زەرد تەڕاوی دەکـردەوە. ئەم نەخۆشـخانەیە حەوشەیەکی گەورەی هەبوو، چەند بینـایەکی دیکەی لە حەوشـەکەیدا هەبوون، کە هەندێکیان تایبەتی بوون بە پزیشـک و دکتۆرەکان. بەڵام بینـا سـەرەکییەکە بریتـی بـوو لە کۆمەڵێـک قاوشـی تـایبەت بە نەخۆشخان. تەنیا دوو قاوش بۆ زیندانییەکان تەرخان کرا بوون. بۆیە هەمیشـە پـڕ بـوون لە نەخـۆش، بە تـایبەتی لە هاوینانـدا، زۆرجـار ئیـدارەی نەخۆشـخانەکە ناچـار دەبـوو لە نێـو تەختەخەوەکانـدا، بە شـێوەی کـاتی تەختـی زیـادە دابنـێن و ڕیـز بـکەن. ئەم دوو قاوشـە

هەمیشــە پــڕ بــوون لە "قەرەبەختــان" هەمــوو جــۆرە زینــدانییەکی نەخۆشیان تێدابوو، هەندێکیان هی زیندانەکەی ئێمە بوون، هەندێکی دی گیراوی سوپایی بوون و چاوەڕوانی دادگایی بوون، هەندێکی دی گیراوانی کاتی بوون، هەروەها هەندێکی دی لەو سەربازانە بوون کە هەواڵەی سەربازگەی تەمبێکاری کرا بوون، سەربازگەی تەمبێکاری، بریتی بوو لە دەزگایەکی تایبەتی، ئەو سەربازانەیان بۆ دەنارد کە گوێڕایەڵ و ملکەچ نەبوون، بەدڕەفتار و سەرکێش بوون و وردە خەتایان دەکرد، تا گوایە لەوێندەر رامیان بکەن و هێوروهێمنیان بکەنەوە و چاکیان بکەنەوە، ئەمانە ساڵێک، دوو ساڵ لەو سەربازگانەدا دەهێڵرانەوە، کە دەردەچوون نەک بەرەو باشی نەدەگۆڕان، بەڵکو دەبوون بە خوێڕیترین تاوانکارانی سەر ڕووی زەوی.

هەر زیندانییەک هەستی بکردایە کە نەخۆشە، لە بەیانی زووەوە زابتخەفەری ئاگاداری دەکردەوە، ئەویش ناوی دەنووسی، پسوولەیەکی بۆ دەبڕی و بە سەربازێکدا بۆ نەخۆشخانەی دەنارد، کە دەگەیینە ئەوێندەر، پزیشک معایەنەی دەکرد و ئەگەر دڵنیا بوایە نەخۆشە، لە خەستەخانە دەیخەواند. زابتخەفەر ناوی نووسیم و پسوولەی بۆ بڕیم. دەوروبەری سەعات یەک، کە هەموو هاوڕێکانم بۆ سەر کار ڕۆییشتن، من بۆ خەستەخانە چووم. هەر زیندانییەک کە بۆ نەخۆشخانە، ڕۆییشتبا، توێشەبەرەیەکی پڕ لە نان و خۆراک دەکرد و لەگەڵ خۆیدا دەیبرد (چونکە لە نەخۆشخانەدا، ڕۆژی یەکەم نە فراڤین و نە شێویان بە نەخۆش نەدەدا)، هەروەها نەخۆش سەبیل و کیسەتووتن و چەخماخ و برنوتیشی لەگەڵ خۆیدا دەبرد. بەڵام دەبوایە ئەم شتانە بە دزییەوە لە پێڵاوەکانیدا وەشێرێت. کە داخڵی

حەوشـی نەخۆشـخانەکە بـووم، هەسـتم بە غـوربەتێکی سـەیر کـرد، چونکە هیچ زانیارییەکم لەمەڕ ئەم لایەنەی ژیانی زیندانییان نەبوو.

ڕۆژەکەی، ڕۆژێکی گەرم بوو پەڵە هەوری خەمناک بەری ئاسمانی گرتبـوو، دیمەنـی نەخۆشـخانەکە لە سـایەی ئەو هەوروهەلایەدا دڵـی نەخۆشی هێندەی دی تەنگ دەکرد. پیاو لە خۆی بێزار دەبوو. مـن و سەربازەکەی هـاوڕێم خۆمـان بە ژووری چاوەڕوانیدا کرد. ژوورەکە دوو بـــــانێوی چینکـــــۆی تێـــــدابوو. دوو زینـــــدانی دی دەگەڵ پاسـەوانەکانیاندا لە ژوورەوە چـاوەڕوانی معـایەنەی پزیشـک بـوون. پەرستارێک خۆی بە ژووردا کرد، بە خەمساردی و بێ موبـالاتییەوە تەمەشـایەکی کـردین، نیگـای ئەوەی دەنوانـد کە بەسـەر ئێمەوە بـاڵا دەسـتە، ئەوجـا بەبێ موبـالاتی و خوێنسـاردییەکی زیـاترەوە، چـوو پزیشکی خەفەر لە هاتنی ئێمە ئاگادار بکات. دوای تۆزێک پزیشکەکە هات، بەوپەڕی لوتف و میهرەبانی معـایەنەی کردین، ئەوجـا سـەروو کـارتی داینـێ کە نـاوی خۆمـانی لەسـەر تۆمـار کـرا بـوو، مەسـەلەی دیاری کردنی نەخۆشی و دانانی دەرمـان و پارێز و ئەو شـتانەی بە یاریدەدەرەکەی خۆی سپارد بوو کە بەرپرسـیاریەتی هەردوو قاوشـی زینـدانییەکانی لە عـۆدەدا بـوو. پێشـتر لە زینـدانییەکانم بیسـتبوو کە ستایشـــی پزیشـــکەکانیان دەکـــرد و تەنـــانەت کە لێبـــڕام بچـــم بـــۆ نەخۆشـخانە پێیـان گـوتم: "پزیشـکەکان بـۆ ئـێمە وەکـو بـاوک وان!" جلەکانیـان پێداکەندین تـا جلی تر لەبەر بکەین، جلی خەسـتەخانەیان داینێ، ئەم جلانە جگە لە جلی پێویستی ژێرەوە، گۆرەوی و سـۆل و کـڵاوی دەزووچـن و ڕۆبـی مـاڵەوە کە لە قوماشـێکی ئەسـتووری قاوەیی دروسـتکرا بـوو، بەرەکەی لە مشـەمایەکی لەزگەئاسـا دەچوو، لەو لەزگـانە دەچـوو کە لە بـرین و زامیـان دەنـا. ئەلهەقـی ڕۆبەکە یەجگار چڵکن و پیس بوو، بەلام هەر زوو هەستم بە باشییەکەی کرد.

پاشـان بـۆ قاوشـی زیـندانیەکانیان بـردین، ئەم قاوشـانە دەکەوتـنە کۆتـایی ڕاڕەوێکـی درێـژی زۆر بەرز و زۆر پاکوخـاوێنەوە. هەمـوو شـــتەکان، بە لای کەمەوە، وەکـــو ڕواڵەت و لە دیـــوی دەرەوە پاکوخاوێن بوو. هەموو شتەکان دەبریقانەوە، یان بە لای کەمەوە لە چاو پیسوپۆخلی زیندانەکەدا وام دەهـاتنە بەرچاو، دوو زیندانییەکەی دی چـوونە ئەو قاوشـەی کە کەوتبـووە نکـالی چەپـی ڕاڕەوەکە، مـن چوومە قاوشەکەی لای دەستە ڕاستەوە. ئەم دەرگایە قفڵێکی گەورەی لێدرابوو. پاسەوانێک بە بەر دەرگاکەدا دەهـات و دەچـوو، ئێشکگرێکی دی لەو لاوە وەستا بـوو تـا بیگۆڕێت و بێتە جێگاکەی. عەریفـخەفەر (کە لە پاسـەوانانی خەستەخانەکە بـوو) دەستووری دا کە ڕێم بـدەن بچمە ژوورەوە. کوتوپڕ خۆم لە قاوشێکی تەنگی درێژکۆڵەدا دیتەوە، لەمبەر و لەوبەری قاوشـەکە و لە بن دیوارەکەوە بیستودوو تەخت ڕیز کرا بوون، هێشتا سێ چوار دانەیان چۆڵ بوون. تەختەخەوەکان لە داروتەخـتە دروسـتکرابوون، بە بـۆیەی کەسـک بـۆیە کـرا بـوون، هەموو خەڵکی ڕووسیا دەیانزانی ئەو تەختانەی کە بەو بۆیانە بۆیە دەکـــران مۆرانەیـــان هەبـــوو. لە یەکێـــک لە ســـووچەکان و لەبەر پەنجەرەیەکدا شوێنم گرت.

وەکو پێشتر باسـم کرد، لە قاوشـەکەماندا هەندێ نەخۆش هەبوون کە لە زیندانەکەی ئێمەوە هاتبوون، هەندێکیان دەیانناسیم، یان بە لای کەمەوە دیتبوویـــانم. بەڵام ژمـــارەی ئەو نەخۆشـــانەی کە لە ژێـــر دادگاییـــدا بـــوون یـــان ســـەر بە ســـەربازگە تەمبێکارییەکـــان بـــوون، ژمارەیان یەجگار زۆر بوو.

ئەوانەی کە بە ڕاستی نەخۆش بوون و پێویست بوو لە خەستەخانە بخەوێنرێن ژمارەیان زۆر کەم بوو. ئەوانی دی یا لە قۆناغی بوژانەوە و چاکبوونەوەدا بوون، یان نەخۆشییەکانیان زۆر سـووک بـوو، ئیدی

یان لەسەر جێگەکانی خۆ ڕاکشابوون یان بە ڕاڕەوی قاوشەکەدا هاتوچۆیان دەکرد. بەینی دوو ڕیزە تەختەکە فراوان بوو، دەیانتوانی بە ئاسانی هاتوچۆ بکەن. بۆنی قاوشەکە زۆر ناخۆش بوو، پیاو تەنگەنەفەس دەبوو، پەکپارچە بۆنی دەواودەرمان بوو: جگە لە بۆنی ناخۆشی خودی نەخۆشەکان، بۆنی دەواودەرمانیش پیاوی هێڕ دەکرد، هەرچەندە بە درێژایی ڕۆژ سۆپاکەش دەسووتا، بەڵام بۆنی ناخۆشی دەواودەرمانەکەی ڕانەدەدا.

چەرچەفێکی ڕێڕێ بەسەر جێگەکەمەوە بوو. چەرچەفەکەم لابرد ، پەتۆیەکی دووبەری زبر و هەندێ ڕایەخی چڵکنی لەسەر ڕاخرا بوو. تەپەڵەکێکی چکۆلە بە تەنیشت تەختە خەوەکەوە بوو، شەربەیەکی ئاو و پەرداخێکی کانزایی ئاو خواردنەوەی لەسەر بوو، خاولییەکی چکۆلەش بەسەر پەرداخەکەوە بوو. تەپڵەکەکە ڕەفەیەکی هەبوو، ئەو زیندانییانەی توانای ئەوەیان هەبوو لە کیسەی خۆیان چا بخۆنەوە قۆری و تاقمی چایەکەیان لەسەری دادەنا. بەڵام ژمارەی ئەو دەوڵەمەندانە زۆر کەم بوو. سەبیل و کیسەی تووتن لە ژێر جێگاکاندا دەشێردرانەوە. (زۆربەی هەرە زۆری زیندانییەکان و تەنانەت ئەوانەی کە سیلیشیان هەبوو سەبیلیان دەکێشا). بە دەگمەن دکتۆر و کارمەندانی نەخۆشخانەکە لە تووتن و سەبیل دەگەڕان، خۆ ئەگەر بە ڕێکەوت زیندانییەکیان ببینیایە و سەبیلی بەدەمەوە بوایە، بە ئانقەست خۆیان لە گێلی دەدا و وایان دەنواند کە نەیاندیتووە. بەڵام زیندانییەکان خۆیان حەزیان دەکرد بە دزییەوە سەبیل بکێشن و مەگەر شەوانی درەنگ لەسەر جێگاکانیان سەبیلیان کێشابا، دەنا زۆربەی کات لە پشت سۆپاکەوە دەیانکێشا. شەوان کەس بۆ تەفتیش دەرنەچوو، جگە لە زابتخەفەر، ئەویش زۆر بە کەمی سەری قاوشەکانی دەدا.

ئەمە یەکەم جار بوو لە هەموو ژیانمدا لە خەستەخانە بکەوم. بۆیە هەموو شتێکم بە لاوە تازە و مایەی سەرنج بوو. هەر زوو پەیم بەوە برد کە ئەوانیش منیان بە لاوە تازەیە و مایەی سەرنجم بۆ ئەوان. هەڵبەتە هەندێ شتیان لە بارەی منەوە بیستبوو، وەکو چۆن منداڵە مەکتەبلی تەمەشای قوتابییەکی تازە دەکەن و خۆیان لەو بە گەورەتر دەزانن، ئەوانیش بەو ئاوایە تەمەشای منیان دەکرد، یان وەکو چۆن کارمەنـدانی فەرمـانگەیەکی حکـومەتی خۆیـان لە موراجیعێـک بە گەورەتـر دەزانـن، بەو ئـاوایە مامەڵەیـان دەگەڵ منـدا دەکـرد. دراوسێکەی دەستە ڕاستم زیندانییەک بوو کە جاران کاتب بوو، ئەمە کوڕی ناشەرعی ئەفسەرێکی خانەنشین بوو، لەسەر ئەوە گیرا بوو کە پارەی قەڵبی دروست کرد بوو: یەکدانە ساڵ بوو لە خەستەخانە بوو. لە گوێزیش ساغتر بوو، قەناعەتی بە دکتۆرەکان کرد بوو، کە شادەمارەکانی دڵی ئاوساون و بەمە هەم خۆی لە سوخرە و بێگار دزی بووەوە و، هەم خۆی لە شەڕی سزای جەستەیی خەلەساند بوو. دوای ساڵێک بۆ خەستەخانەیەکی دی لە شاری (ت. ک)، نێردرا. گەنجێکی تۆکمەی چوارشانە بوو، تەمەنی هەر 28 ساڵێک دەبوو، کابرایەکی زۆر زیرەک و گۆساخ بوو، ئەوەندە شارەزای یاسا بوو دەتگوت ئەوقاتە. پیاوێکی خۆشمەشرەب بوو، بەڵام زۆر خۆپەسەند و خۆپەرست بوو، بە ڕادەیەک خۆپەرست بوو کە لێی بوو بوو بە نەخۆشی. قەناعەتی تەواوی بەوە هەبوو کە کەس لە دنیادا بە ئەندازەی ئەو ئابڕوومەند و دروستکار و ڕاستگۆ و پاکوبێگەرد و بە ئینساف و بێتاوان نییە، هەرگیز ددانی بە تاوانەکەی خۆیدا نەدەنا. بە درێژایی تەمەنی خۆی ئەم متمانەیەی بە خۆی هەبوو. ئەم کوڕە یەکەم کەس بوو کە هات بە لامەوە و مەرحەبای کردم و دواندمی، بەر لە هەموو شتێک باسی ئەوەی بۆ کردم کە کوڕی بابایەکی

ئەفسەرە بە پلەی نەقیب. زۆری حەز دەکرد وەکو کوڕەئەشرافان، یان کوڕەخانەدان مامەڵەی لە تەکدا بکەم. ئیدی باسی دابونەریت و ئاکاری باوی خەستەخانەکەی بۆ کردم. دوای ئەو بە ماوەیەکی کەم نەخۆشێکی سەر بە سەربازگەی تەمێکاری هات بۆ لام. ئەمە بۆی گێڕامەوە کە گەلێک لەو خانەدانە زیندانییانە دەناسێت کە بەر لە من هاتبوونە زیندان. جا بۆ ئەوەی قەناعەتی تەواو بە من بکات کە ڕاست دەکات، بە ناو ناوی هەندێکیانی برد. بەڵام هەر کە چاوت بە سەروسەکوتی بۆزی ئەم سەربازە بکەوتبایە، یەکسەر دەتزانی کابرایەکی درۆزنە و ڕاستی لە مەزەبدا نییە، ئەمە نێوی چیکونوف بوو. بۆیە مەرایی دەکردم، چونکە پێیوابوو دەوڵەمەندم و پارەم پێیە. کە بینی پریاسکەیەکم پێیە و چایی و شەکری تێدایە، خێرا پێی گوتم کە کتریم بۆ دێنێ و ئاوم بۆ دەکوڵێنێ. (م. کی) قەولی دابوومێ کە سبەینێ بە یەکێک لەو زیندانییانەدا کە لە خەستەخانەکە کاریان دەکرد، کترییەکەم بۆ بنێرێت. بەڵام چیکونوف خێرا قۆری و پیاڵەی ئامادە کرد، ئاوی کوڵاند و چای دەم کرد. ئیدی هێندە بە دڵوگیان کەوتە خزمەتم، کە یەکسەر یەکێک لە نەخۆشەکان توڕە بوو و کەوتە گاڵتە پێکردنی، ئەم نەخۆشە سیلی بوو، جێگاکەی بەرانبەر جێگاکەی من بوو نێوی ئوستیانتسف بوو، ئەمە ئەو سەربازە بوو کە لە بەشی یەکەمی ئەم بیرەوەریانەدا باسم کرد. ئەمە حوکمی شەلاقکاری درابوو، ئەوەندە ترسا بوو هەستا بوو چنگێ تووتنی کوڵاند بوو، ئاوەکەی لەگەڵ قاپێ کۆنیاکدا تێکەڵ کرد بوو و خواردبوویەوە تا بە خەیاڵی خۆی هەست بە ئازار نەکات، ئیدی ڕێک بۆ خۆی تووشی سیل و دەردەباریکە بوو بوو، نهو لەسەر جێگەی مەرگ کەوتبوو. ئەم پیاوە تا ئەم دەمە کروکپ پاڵکەوتبوو، ورتەی لێوە نەدەهات، بەئاستەم هەناسەی بۆ دەدرا، زۆر بە بایەخەوە نیگای بڕی بووە من،

بە نیگای تورە هەموو هەڵسوکەتێکی چیکونوفی دابووە چاو. هێندە مەنگ و بەویقار بوو، ئەو تورەییەی لێنەدەهات. ئەنجام پەتی سەبری پسا و هەڵی دایە:

- تەمەشای ئەم نۆکەرە بکەن کە ئاغای خۆی دۆزیوەتەوە!

بە دەنگێکی کزولاواز، بە شێوەیەکی پچرپچر ئەو قسانەی کرد، یانی بەدەم گیانەڵاوە ئەو قسانەی کرد.

چیکونوف. بەتورەیی ئاوڕی دایەوە. نیگایەکی پڕ تەوسوتوانجی کرد و پرسی:

- کێ نۆکەرە؟

ئوستیانتسف بەرسڤی دایەوە:

- تۆ نۆکەری! خەڵکینە گوێ بگرن! یارۆ نایەوێ باوەڕم پێبکات! خەڵکینە تەمەشاکەن، بزانن ئەم کوڕە ئازایە چۆن خۆی لە گێلی دەدات!

- تۆ هەقت چییە؟ ئەم بەڕێزە کەسێکی دەستوپێ سپییە، نازانێ دەستی خۆی بەکاربێنێ، ئەمانە ناتوانن بەبێ خزمەتکار هەڵبکەن و بژین، ئیدی بۆ یارمەتی نەدەم، هەی دەموقەپۆز کوڵکن؟

- کێ دەموقەپۆز کوڵکنە؟

- تۆ!

- من دەموقەپۆز کوڵکنم؟

- بەڵێ تۆ دەموقەپۆز کوڵکنی

- وەڵڵا خوا هەڵناگرێ تۆ زۆر جوانی، باشە ئەگەر من دەموقەپۆز کوڵکن بم، دەموقەپۆزی تۆ لە هێلکە قاژو دەچێ!

- هەی دەموقەپۆز کوڵکن! هەر خوا باشی ناسیوی، خوا تا کێو نەبینێ بەفری تێناکات، بۆ خۆت کڕ بە تا دەتۆپی! ئاخر چیت لە من گەرەکە؟ بۆچی خۆت لە کاری خەڵکی هەڵدەقورتێنی؟

- دەزانی بۆچی؟ من حەز دەکەم سەری مێش بم، بەڵام کلکی شێر نەبم. بابم هەمیشە وای دەگوت. بابم ڕۆژێ لە ڕۆژان حەپس نەبووە، قەتیش ئەمری پێنەکردووم کڕنۆش بەرم! من، من...

کابرای سیلاویی ویستی قسەکەی تەواو بکات، بەڵام کۆکەیەک گرتی هەر خەریک بوو دەخنکا، کەوتە خوێن هەڵێنان، ئارەقەیەکی سارد نیشتە سەر تەوێڵی، زەقزەق تەمەشای دەکردین، دەیویست لەسەر سخێف و جنێوەکانی بەردەوام بێ، بەڵام لەبەر کۆکە کۆک نەیدەتوانی. ئیدی بە ئاماژەی دەستان کەوتە دەربڕینی ڕق و تووڕەیی خۆی، ئیدی چیکونوف فەرامۆشی کرد و وازی لێهێنا.

یەکسەر هەستم کرد کە ڕقی ئەم سیلاوییە زیاتر لە منە تا لە چیکونوف بێت. چونکە هیچ کەسێک هەقی ئەوەی نەبوو گلەیی لە چیکونوف بکات کە بەو کارەی بیەوێ یەک دوو عانە بۆ خۆی پەیدا بکات. هەموو نەخۆشەکان چاک دەیانزانی چیکونوف ئەو کارە تەنیا لەبەر ئەوە دەکات پارەیەکی دەست بکەوێ. کەسیش لەسەر ئەوە ڕقی لێ هەڵنەدەگرت. ئوستیانتسف، ڕقی لە من، لە چایەکەی من هەستا، ئەوەی تووڕەی کرد ئەوە بوو، کە من لە چینی ئەشراف و خانەدانـــانم، ســـەرباری ئەوەی دەســـتوپێ بە کۆتـــوزنجیرم، دەستبەرداری خزمەتکار نابم و دەمەوێ یەکێک خزمەتم بکات و ئەمەی بە پۆزلێدانی خانەدانانە دەزانی. لە حاڵێکدا من حەزم نەدەکرد خزمەتکارم هەبێ و هەوڵی ئەوەم نەدابوو کەسێک هەبێ خزمەتم بکات، بە پێچەوانەوە سوور بووم لەسەر ئەوەی، هەموو شتێک بە دەستی خۆم بکەم، تا کەس وا تێنەگات کە کەسێکی دەستوپێ سپی و، ناز پەروەردەم و دەمەوێ پۆز لێبدەم و ڕۆڵی کابرایەکی ئەشراف و خانەدان ببینم، بەڵام ئەلهەقی نازانم بۆچی هەر کاتێ کەسێکی ریاکار لێم دەهاتە پێشێ، بە دەورمدا دەهات و خۆبەخۆ دەیویست

خـزمەتم بکـات نەمـدەتوانی ڕەفـزی بـکەم. جـا لە ئەنجامـدا ئەم خزمەتکـارانە وا بەسـەرمدا زاڵ دەبـوون و سـواری سـەرم دەبـوون، هاوکێشەکە پێچەوانە دەبووە و من دەبووم بە خزمەتکار و ئەوان بە خزمەتکراو، خۆیشم لەمە تێنەدەگەیشتم. بەهەرحـاڵ هەرچییەکم کرد، بمویسـتایە و نەمویسـتایە، خەڵـکەکە هەر بە ئەشـراف و خانەدانیـان دەزانـیم و وایـان تەسـەور دەکرد بەبێ خزمەتکـار هەڵنـاکەم و دەبێ دابونەریت و ڕواڵەتبازی خانەدانان ڕەچاو بکەم. ئەلهەقی ئەمەم زۆر لەبەر گران و لە گیـان نـاخۆش بـوو. ئوستیانتسـف پیـاوێکی نەخـۆش بوو، سیلی بوو، دەردەکەی گران بوو، لەبەر ئەوە زۆر تونـدە مجێز و شـەرەنگێز بـوو، بەڵام نەخۆشـەکانی دی، خۆیـان لەم دەمەقـاڵە و فەرتەنەیەی ئێمە نەکرد بە خـاوەن و بەڵکو پێیان نەنگ بـوو بێنە ئەو ئاستە. ئێستا بیرم دەکەوێتەوە کە هەموویـان چاوەڕوانی ڕووداوێکی تـازە بـوون، لە قسـەکانیاندا ئەوەم خوێنـدەوە کە ئەو ئێـوارەیە زیندانییەک بۆ نەخۆشخانەکە دێنن، کە حاڵی حازر لە ژێر شەلاقکاری دایە و هەر کە لێیبنەوە، یەکسـەر بۆ ئێرەی دێنن، ئیدی زیندانییەکان بە تاسەوە چاوەڕوانی ئەوە بوون لە ئانوسـاتدا بگاتە نەخۆشـخانەکە. هەنـدێکیان باسـی ئەوەیـان دەکـرد گـوایە بەختـی هەیە و سـزاکەی سووکە: تەنیا پێنج‌سـەد جەڵدە، چاوێکم بە دەوروبەری خۆمدا گێڕا، زۆربەی زینـدانییەکان، ئەوانەی بە ڕاسـتی نەخـۆش بـوون تووشـی نەخۆشـی ئێسـکەربوت و چاویەشـە و تەراخومـا بـوو بـوون، ئەم نەخۆشـیانە، نەخۆشـی بـاو و بەردەوامـی ئەو دەڤەر و وڵاتە بـوون. هەندێ نەخۆشی دی هەبوون، بە ڕاستی نەخۆش بوون، تایان هەبـوو، بە ئـازاری سـیل و دەردەبـاریکەوە، دەتـلانەوە. قاوشـی تـایبەتی بـۆ نەخۆشییە جیاوازەکـان تەرخـان نەکرا بـوو، هەمـوو نەخۆشـەکان، بە جیـاوازی نەخۆشـییەکانیانەوە لە یەک قاوشـدا بـوون، تەنـانەت

تووشبووانی سفلیسش لە هەمان قاوش بوون، بۆیە گوتم: (بەڕاستی نەخۆش) چونکە هەندێکی دی هەر وا، بۆ ئیسراحەت هاتبوون بۆ نەخۆشخانەکە. دکتۆرەکان، لە ڕووی بەزەییەوە ڕێگەیان بەوانە دەدا داخڵی خەستەخانە بکرێن، بە تایبەتی ئەگەر جێگای چۆڵوبەتاڵ هەبوایە. ژیان لە زیندانەکاندا ئەوەندە سەخت و دژوار بوو، کە زیندانییەکان، خەستەخانەیان بە هەموو کەموکوڕییەکیەوە بە هەموو هەوایەکی بۆگەن و ناخۆشییەوە و سەرباری ئەوەی ڕێگەی کەس نەدەدرا بۆ ساتێکیش بچێتە دەرێ، لە چاو زینداندا بە بە هەشت دەزانی. وای لێهاتبوو هەندێ لە زیندانییەکان ئامادەبوون، ئەگەر دکتۆر ڕێی دابان، هەموو ژیانیان لە خەستەخانە بەسەر بەرن، زۆربەی ئەوانە سەر بە سەربازگە تەمێکارییەکان بوون. بە وردی ڕوانیمە هاوڕێ تازەکانم. یەکێکیان زۆر سەنجی ڕاکێشام. ئەمە تووشی سیل بوو بوو، لە حاڵی مردندا بوو. تەختەکەی تۆزێک لەو لای تەختەکەی ئوستیانتسفەوە بوو، بەرانبەر بە تەختەکەی من بوو، ناوی میخائیلۆف بوو. دوو هەفتەیەک لەوە پێش لە زینداندا دیتبووم. نەخۆشییەکەی خەتەر بوو، دەبوایە زووتر فریای خۆی کەوتبا و خۆی نیشانی دکتۆر بدایە و عیلاج و دەرمانی وەربگرتایە، بەڵام نەخۆشییەکەی بە هەند نەگرتبوو و بە ماوەیەکی زۆر کەم پێش جەژنی نوئێل ئەوجا بۆ نەخۆشخانە چوو بوو، ئیدی هەر سێ هەفتەیەک لە خەستەخانە دەکەوێ و بە نەخۆشی سیل دەمرێت. ئەم مرۆڤە وەکو مۆم لە ماوەیەکی زۆر کەمدا بە توانەوە توایەوە. ئەوەی کە زۆرم پێ سەیر بوو ئەوە بوو، کە نەخۆشییەکە بە تەواوەتی سیمای گۆڕی بوو. چونکە من پێشتریش، کاتێ کە چوومە زیندان دیتبووم. بۆیە ئێستا زۆر سەرنجی ڕاکێشام. سەربازێکی سەر بە سەربازگەی تەمێکاری لە خەستەخانەکەدا دراوسێی بوو، پیرەمێرێکی

گرژومۆن و دیمەن قیزەون بوو. بەڵام من لێرەندا نامەوێ باسی یەک بە یەکی نەخۆشەکان بکەم، بۆیەش باسی ئەم پیرە پیاوم کرد چونکە کارێکی زۆر تایبەتی لە دڵ و دەروونم کرد و بە کەرەتێک کۆمەڵێک لە تایبەتمەندییەکانی قاوشی زیندانییەکانی تێگەیاندم. ئەم پیرەمێرە تووشی پەسیوێکی زۆر دژوار بوو بوو، بەردەوام، شەو و ڕۆژ دەپژمی (یەک هەفتەی تەواو ئەم پیاوە بەردەوام پژمیوە)، تەنانەت بەدەم خەویشەوە، پێنج شەش کەرەتی یەک لەسەر یەک دەپژمی، پژمینەکەی لە دەستریژی تفەنگ دەچوو، لەگەڵ هەر پژمەیەکدا دەیگوت و دەیگوتەوە: "خودایا! ئەم تۆڵەیە چییە، ئەمە چ قەساسێکە!" لەسەر تەختەکەی دادەنیشت و لێکدا لێکدا برنووتی لە کونە کەپووی دەپەست، تا زیاتر و توندتر بپژمێت. هەمیشە دەستەسرێکی نەرمی خانەخانەی وردی بە کەپوویەوە دەگرت، دەستەسری خۆی بوو، ئەوەندە شۆردرابوو، بە تەواوەتی کاڵ بوو بووەوە و ڕەنگەکەی چوو بووەوە. کە دەپژمی کەپووە گچکۆکەی گرژ دەبووەوە، هەزار و یەک چرچ و وردە چرچی تێدەکەوت، هەنگێ دەمی دادەچەقاند، ددانە کرمۆڵ و ڕەشەکانی دەردەکەوتن، پووکی سوور و لیکاوی، کە لە پژمین دەبووەوە دەستەسرەکەی دەکردەوە و تەمەشای دەکرد بزانێ چەندی چڵم لە کەپوو هاتووە، ئەوجا خێرا دەستەسرەکەی بە ڕۆبەکەی بەری، کە هەڵبەتە هی خەستەخانەکە بوو، دەسڕی. هەرچی چڵم و گەمار هەبوو بە ڕۆبەکەوە دەلکا و دەستەسرەکە هیچی پێوە نەدەما. هەڵبەتە ئەم کردەوانە، واتە پاراستنی کەلوپەلی شەخسی لەسەر حیسابی کەلوپەلی خەستەخانەکە، هیچ جۆرە نارەزاییەکی لە لای نەخۆشەکان دروست نەدەکرد، هەرچەندە دڵنیابوون کە هەندێکیان ناچار دەبن، دواتر هەمان ئەو جلوبەرگە بەکار بێنن.

پیاو باوەڕ بە خۆی ناکات ئەو خەڵکە بەو رادەیە ڕام ببن و قێز لەو شتانە نەکەنەوە و دڵیان تێک هەڵنەیەت. ئەم دیمەنە زۆری ناڕەحەت کردم، خۆبەخۆ و بەقێز و بێزەوە کەوتمە تەمەشاکردنی ئەو ڕۆبەی کە لە بەرم کرد بوو. بۆنێکی تیژی ناخۆشی لێدەهات. دوای ئەوەی گەرمی بەدەنمی هەڵمژی بوو، بۆنی دەوا و دەرمانی لێهەڵدەستا. هیچش جێی سەرسامی نەبوو، چونکە لەوەتای هەبوو لەبەری نەخۆشان بوو بوو. دوور نییە ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەستەر و بەرەکەی بە ڕێکەوت شۆردرا بێ، بەلام لەمەش دڵنیا نیم: بەهەرحاڵ وەختێ کە ئەم ڕۆبەم لەبەر کرد، تەڕی تەڕ بوو، یەکپارچە دیتۆڵ و تەنتروک و هەتوان و دەرمان و خوێن و خوڕ بوو. زیندانییانی مەحکوم بە جەڵد و شەلاقان، دوای شەلاقکاری بۆ خەستەخانە دەهێنران، پشتیان یەکپارچە خوێن بوو، ئیدی زامەکانیان دەرمان دەکرا و هەتوانیان لێدەدان و ئەو ڕۆبەی لەسەر کراسە تەڕەکانیانەوە لە بەریان دەکرد، هەموو خوێن و خوڕ و هەتوان و دەرمانەکانی تریان هەڵدەمژی. من بە درێژایی ئەو ساڵانەی کە لە زینداندا مامەوە، هەر چەند دەچووم بۆ نەخۆشخانە (کە زۆریش دەچووم) و ئەو ڕۆبەیان پێ لەبەر دەکردم، ئیدی خەمم لێدەهات و دڵم تێکەڵ دەهات و گومان لە سەراپام دەنیشت، جا گومان و ترسەکەم هەر لە ڕۆبەکە و پیسی ڕۆبەکە نەبوو، بەڵکو لە ئەسپێش بوو، ئەو ڕۆبانە ئەسپێ تێی دابوون ئەمما تێدان، ئیدی ئەسپێ دۆزین و کوشتن بوو بوو بە سەرگەرمیەکی بەلەزەت بۆ زیندانییەکان، ئەسپێکانییان دەدۆزییەوە دەیانخستنە نێوان نینۆکی هەردوو پەنجە کەڵەیانەوە و قرچ دەیانکوشتن، ئەگەر لەو کاتەدا تەمەشای سیمات کردبان، دەتبینی چۆن بزەی خۆشحاڵی دەکەوتە سەر سیمایان. زیندانییەکان ڕقیان لە پێشکەش بوو، زۆرجار شەوانی دووروودرێژی زستانیان بە

پێشکەکوشتن بەسەر دەبرد. قاوشەکەی ئێمە، سەرباری بۆنە ناخۆشەکەی، بە ڕواڵەت و لە دیوی دەرەوە زۆر پاکوخاوێن بوو. بەڵام لە ناوەوە زۆر پیس بوو، بەڵام نەخۆشەکان لەگەڵیدا ڕاهاتبوون و بە شتێکی ئاساییان دەزانی. بارودۆخی نەخۆشخانەکەش ئەوە نەبوو خەڵکی بۆ پاکوخاوێنی هان بدات، بەهەرحاڵ، پاشان دێمەوە سەر باسی ئەم لایەنە.

هەر کە چیکونوف چایەکەی بۆ ئامادە کردم (دەبێ ئەوەش بڵێم کە ئاوی قاوشەکە شەو و ڕۆژی جارێک دەگۆڕدرا و تازە دەکرایەوە، بۆیە لە ماوەی ئەو بیس‌وچوار سەعاتەدا بە هۆی ناتەندروستی هەوای قاوشەکە تامی تێک دەچوو و ناخۆش دەبوو) یەکسەر دەرگا کرایەوە، ئەو سەربازەی حوکمی جەڵد درابوو، هاوڕێ لەگەڵ دوو پاسەواندا وەژوورکەوت. ئەمە یەکەم جار بوو کەسێک ببینم تازە لە ژێر جەڵدە هاتبێتە دەرێ، بەڵام پاشان زۆرم لەو دیمەنانە بینی، جاری وا هەبوو هی وایان دەهێنا ئەوەندەیان جەڵد لێدا بوو، خۆی بە پێوە نەدەگرت، بە کۆڵ دەیانهێنایە ژوورەوە. ئەم دیمەنانە بە لای نەخۆشەکانەوە ئاسایی بوو. ئیدی ئەو نەگبەت و بەدبەختانە بە ساردوسڕی لە لایەن نەخۆشەکانەوە پێشوازی دەکران، ئەگەر تازە هاتووەکە تاوانبارێکی گەورە بوایە و سزایەکی قورس درابوایە و جەڵدێکی زۆری لێدرابوایە هەنگی بەڕێز و حورمەتێکی تایبەتییەوە پێشوازی دەکرا. خۆ ئەگەر تاوانەکەی سووک بوایە و سزاکەی کەم بوایە، بۆ نموونە هەڵاتن بوایە لە سەربازی، زۆر گوێیان نەدەدایە. جا ئەم پیاوەی ئەمڕۆ هێنایان سەربازی هەڵاتوو بوو. بەهەرحاڵ زیندانییەکان لە هەموو حاڵەکاندا، لە جیاتی قسەی ڕووت و هاوسۆزی بێمایە دەگەڵ شەلاق خواردووەکەدا، بەبێدەنگی و خێرا دەکەوتنە پەرستاری و دەرمانکردنی و هەموو یارمەتییەکیان دەدا، بە

تایبەتیی هی ئەو کەسەی کە حاڵی بێحاڵ بوایە و نەیتوانیبا بە خۆی ڕابگات و خۆی بە پێوە بگرێ. پەرستارەکان، زۆر خۆیان بۆ ئەمجۆرە نەخۆشە سەخڵەت نەدەکرد، چونکە بە تەجرووبە دەیانزانی کە خودی زیندانییەکان پێی ڕادەگەن. پەرستاری و دەرمان کردنەکەش بە زۆری ئەوە بوو کە کراسێک یان پارچەیەکیان لە ئاوی سارد هەڵدەکێشا و دەیانگوشی و لە پشتی کابرای شەلاقخواردوویان دەنا، هەروەها دەبوایە زۆر بەوریایی و بە دیقەت ئەو تەراشەدارانەی کە لە ئەنجامی شکانی تەڕکەکە لە کاتی شەلاق و وەشاندن دا، دەچووە زام و برینی پشتی کابراوە، دەربهێنن، ئەمە کارێکی زۆر زەحمەت و بەئازار بوو. کەچی زۆرم پێ سەیر بوو ئێستاش کەسێکم نەبینی لە کاتی دەرهێنانی ئەو تەراشەدارانە لە زامەکانی، ڕوو گرژ بکات یان ئۆف یان ناڵەیەک بکات. بە زۆری دوای پاک کردنەوەی زامەکانییان لە تەراشەداران، سیمایان تێک دەچوو، ڕەنگیان زەرد هەڵدەگەڕا، چاویان ئەبڵەق دەبوو، لێویان بە جۆرێ دەکەوتە لەرزین، لە تاوا بە ددان دەیانگەست تا خوێنی لێدەهات. ئەو سەربازەی کە هێنایان، کوڕێکی نزیکەی 23 ساڵان بوو، کەسێکی تۆکمە و تێکسمڕاو و جوانخاس و باڵابەرز و گەنمڕەنگ بوو. تا ناو قەدی ڕووتوقووت بوو، زۆر پیسیان لێدا بوو، پشتی یەکپارچە برین و زام و جێی تەرکە و قامچی بوو. پارچە قوماشێکی تەڕیان دابوو بەسەرشانومل و پشتیدا، ئازای گیانی لە ژێر قوماشە تەڕەکەوە دەلەرزی. نزیکەی یەکدانە سەعاتی تەواو لە پەستیدا و بێبڕانەوە بە قاوشەکەدا دەهات و دەچوو. ڕوانیمە سیمای، لەوە دەچوو بیر لە هیچ شتێک نەکاتەوە. چاوەکانی لە چاڵی چاویدا بە شێوەیەکی سەیر و ترسناک دەجوڵان، نیگای لەسەر خاڵێکی تایبەتی نەدەگیرسایەوە، لەوە دەچوو نەتوانێ نیگای لەسەر خاڵێکی تایبەتی ڕابگرێت. وام بە خەیاڵدا هات کە بە

تاســەوە دەڕوانێــتە ئەو چــایەی کە تــازە چیکونــوف بــۆی ئامــادە کردبــووم و هێشــتا هەڵمــی لێهەڵدەســتا: ئەو بەســتەزمانە لە ســەرما دانەچۆقەی پێکەوتبوو، بۆیە خولقی چایم کرد، یەکسـەر ئـاوڕی دایەوە و بەبێ ئەوەی هیچ قسەیەک بکات کووپە چایەکەی هەڵگرت و هەر بە پێوە و بێئەوەی شەکری تێبکات، دەستی بە خواردنەوەی کرد. هەوڵی دەدا تەمەشام نەکات. کە لە خواردنەوەی چایەکە بووەوە، بە بێدەنگی کـووپەکەی لە جێی خـۆی دانـایەوە و بێئەوەی سوپاسـم بکـات یـان ســـەرێک دابنەوێنـــێ، بەوپەڕی نیگەرانـــی کەوتەوە هـــاتوچۆ بە قاوشەکەدا: دیار بوو لە تاو ئازار هۆشـی ئەوەی نەبوو قسـەم دەگەڵ بکـات یـان سوپاسـم بکـات! زینـدانییەکانیش دوای ئەوەی برینەکانیـان دەرمان کرد شاشیان لێنا، ئیدی هیچ پرسیارێکیان لێنەکرد و بە دەقی خۆیەوە وازیان لێهێنا و دوور بە دوور چاویان لێبوو. دیار بوو وایـان بە بـاش دەزانـی بە پرسـیاران و هاوسـۆزی و هـاوخەمی نـاڕەحەتی نەکەن. وام هەســتکرد کە ســەربازەکەش بەو هەڵوێســت و بڕیــارەی ئەوان ڕازی و ئاسوودەیە.

لەو کـاتەدا شــەو داهــات، دنیـا بەرەبەرە تاریـک تـر بـوو، چـرا داگیرسـێنرا. هەنـدێ لە نەخۆشـەکان مـۆمی تـایبەتی خۆیـان هەبـوو، بەڵام ئەوانە ژمارەیــان کەم بــوو. دکتــۆر هــات و کەوتە معــایەنەی شـەوانەی خـۆی، ئەوجـا عەریفـخەفەر هـات، نەخۆشـەکانی سـەرژمێر کرد و دەرگای لەسەر داخستین. پێشتر سەتڵێکیان بۆ پێشاو و ڕیتنی شـەوانەی زینـدانییەکان هێنـا بـووە ژوورەوە، کە زانیم ئەم سـەتڵە تـا بەیـانی لە ژوورەوە دەبـێ زۆرم پـێ سـەیر بـوو، خـۆ ئەدەبخـانەکە هەمـووی دوو شــەقاو لە دەرگـاکەوە دوور بـوو. ئیـدی ئەوە نیزامـی خەســتەخانەکە بــوو. بە ڕۆژەوە تەنیــا یەک دوو دەقــقەیەک ڕێــی

زیندانییان دەدرا بچنە دەرێ بۆ دەست بە ئاو گەیاندن، بەڵام بە شەو بە هیچ جۆرێ رێی چوونە دەرەوەیان نەدەدرا.

نەخۆشخانەی زیندانییان لە نەخۆشخانانی ئاسایی نەدەچوو: زیندانی نەخۆش لەوێندەریش سزای خۆی وەردەگرت، نازانم کێ ئەم نیزام و سیستەمەی دانابوو. بەڵام من دڵنیام لەوەی کە ئەم ئیجرائاتە هیچ سوودێکی نییە، ناماقووڵی پابەندی بە شەکلیاتەوە لە هیچ شوێنێکدا وەکو ئێرە روون و دیار نییە. هەڵبەتە دکتۆرەکان ئەم نیزام و یاساورێسایانەیان دانەنابوو، چونکە دکتۆرەکان زۆر میهرەبان بوون و هەموو زیندانییەکان لێیان رازی بوون، بە چاوی بابی خۆیان تەمەشایان دەکردن، زۆریان رێز و حورمەت دەگرتن. ئەو پزیشک و دکتۆرانە دەیانزانی بە زمانی شیرین ئەو قەرەبەختانە بدوێنن و دڵخۆشی دەردیان بدەنەوە. زیندانییەکانیش بەمەیان دەزانی و زۆر مەمنوونی لوتف و میهر و رووخۆشی و زمانشیرینی دکتۆرەکان بوون، کەس نەبوو گلەیی لە دکتۆرەکان بکات و بڵێ سەختگیرن، تورە و ترۆن، لە هەڵسوکەوت و مامەڵەیاندا دەگەڵ نەخۆشەکاندا خراپن، چونکە دکتۆرەکان لە رووی مرۆڤدۆستییەوە و راستگۆیانە مامەڵەیان دەگەڵ زیندانییەکاندا دەکرد. زۆر چاک دەیانزانی کە زیندانیی نەخۆش، وەکو هەر نەخۆشێکی دی پێویستی بە وەرزش و هەوای پاکە، پێویستی بە پیاسەی ناو راڕە و داڵانەکانە، بەڵام ئەم نیزامە لە دەستی ئەواندا نەبوو. نەخۆشانی قاوشەکانی دی، بۆ خۆیان بە راڕەوەکاندا دەگەڕان، وەرزشیان دەکرد، هەوای پاکیان هەڵدەمژی، هەرچەندە ئەو هەوایەش زۆر پاک نەبوو، بەڵام لە هەوای قاوشەکانی ئێمەی زیندانی هەر پاکتر بوو، هەوای قاوشەکانی ئێمە، بە حوکمی ئەوەی دەرگاکانی هەمیشە داخرابوون و قاوشەکان قەرەباڵغ بوون و بۆنی غازاتی نەخۆشەکان و دەرمان پەنگی دەخواردەوە

یەجگار بۆگەن و ناخۆش بوو. تەسەور ناکرێ، وەختێ شەوان سەتڵی پیساییەکەیان لە قاوشەکەمان دادەنا، چ بۆن بۆگەنییەکی کوشندە بە قاوشەکەدا بڵاودەبووەوە. تا شەو زیاتر ڕادەکشا، هەوای قاوشەکە، بە هۆی گەرما و میزکردنی زۆری هەندێ لە نەخۆشەکانەوە، پیستر دەبوو. کە دەڵێم زیندانی لە نەخۆشخانەشدا هەر سزای خۆی وەردەگرت، مەبەستم ئەوە نییە کە یاسا جگە لە سزا هیچ ئامانجێکی تری نییە، چونکە ئەمە بێئینسافیە، بە پێی یاسا نەدەبوو نەخۆش سزا بدرێت. کەواتە دەبێ زەرووڕەتێکی زۆر پێویست هەبووبێ کە ئیدارەی ناچار کردبێت بۆ جێبەجێکردنی ئەم زەبتوڕەبتە توند و قورسە. بەڵام ئەو زەرووڕەتە چییە؟ ئەوەی زۆر ناخۆشە ئەوەیە کە پیاو دێتە سەر لێکدانەوەی ئەم مەسەلەیە ئەقڵی بە هیچ کوێیەک ناگات. ئاخر ئەم زەبتوڕەبتە کە زۆر گەوجانە و نابەجێ دێتە بەرچاو لە پای چی و بۆچی؟ ئایا بەرپرسانی ئەم داموودەزگایانە، وا تەسەور دەکەن کە زیندانییەکان بە درۆ خۆیان نەخۆش دەخەن و، دەچن بۆ نەخۆشخانە و دکتۆرەکان دەخەڵەتێنن و دەیانەوێ شەوێ بە بیانووی چوونە سەر ئاو، لە نەخۆشخانەکە وەدەربکەون و هەڵێن؟ ئەمە بیانوویەکی نابەجێیە. ئاخر نەخۆش چۆن و بۆ کوێ و بە چ جل و پۆشاکێکەوە هەڵبێ؟ بە ڕۆژەوە مۆڵەتی چوونە سەر ئاو بە نەخۆش دەدرا، هەڵبەتە دەبوایە یەکیەک بچن، باشە بۆچی شەویش هەمان شت ناکرێت؟ هەمیشەی خوا لەبەر دەرگاکە، لە نزیکی ئاودەستەکەدا، پاسەوانێکی چەکدار وەستاوە و بۆی هەیە وەکو سێبەر دووی نەخۆشان بکەوێ و نەیەڵێ بە بست دوور بکەونەوە. ئەمە جگە لەوەی کە ئاودەسەکە پەنجەرەیەکی دەبڵ کەتیبەی پێوە بوو بە دێو نەدەشکا، ئەگەر هەر زیندانییەک بیویستبا هەوەڵی دەبوایە ئەو کەتیبەیە بشکێنێ، ئاخر چ زیندانییەک ئەمەی پێدەکرێت؟ وای دابنێ

زینـدانییەک دەرفەتـی هێنـا و تـوانی کـابرای پاسـەوان بکوژێـت و کەسـیش پێینەزانـی، ئـاخر چـۆن دەتـوانێ ئەم دەبـڵ کەتیـبەیە بەو ئاسانییە بشکێنێ! ئەمە جگە لەوەی کە پاسەوانەکان لە نزیکی قاوشـی زیندانییەکانـدا دەخەوتـن و پاسـەوانێکی دیـکەش بە چەکەوە لەبەر قاوشەکەی تردا ئێشکی دەگرت. یانی ئەم هەموو خەفەر و پاسـەوانە بەس نەبـوو؟ ئـاخر بەو زسـتانە سـاردە، بە جـووتێ گـۆرەوی و سـۆلەوە، بە بیجـامە و کڵێـتەوە دەیتـوانی بـۆ کـوێ بـڕوات؟ جـا کە ئەگەری هەڵاتن بەم ڕادەیە کز بوو، بۆچی ئەم هەمـوو سـەختگیرییە دەگەڵ نەخۆشەکاندا دەکرا، لە کاتێکدا ئەوەندەی ئەوان پێویسـتیان بە هەوای پـاک بـوو، خەڵکی سـاغ و سـەلامەت پێویسـتیان پێـی نەبـوو؟ بۆچی؟ قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان هۆی ئەمەم بۆ لە بنجوبناوان نەکرا.

جا کە باسەکەمان هاتووەتە سەر ئەم پرسیارە بێوەڵامە: بۆچی؟ حەز دەکەم لێرەدا ئامـاژە بۆ مەسـەلەیەکی دیکەش بکەم، قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان نەمتـوانی بچـمە بنجوبنـاوانی و هـۆیەکەی بـزانم، ئەویـش مەسەلەی ئەو زنجیرانەیە کە دەبوایە تا دوا هەناسـە لە دەسـت و پێی زیندانیدا بوایە، ئیدی با نەخۆشییەکەی ترسناکیش بوایە، با نەخۆشـیی مەرگیش بوایە. من چەندین نەخۆشم بینی کە نەخۆشیی سیلیان بـوو، بە بەرچـاوی خۆمەوە پێ بە کۆتوزنجیرەوە مـردن. هەمـوو خەڵکەکە لەگەڵ ئەمەدا ڕاهـاتبوون و بەشـتێکی ئاسـاییان دەزانـی. نـازانم چـۆن هـیچ کەسـێک، تەنـانەت پزیشـکەکانیش ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەوەیـان بە خەیاڵـدا نەهـات، داوا بـکەن، کە نەخۆشـانی تووشـبوو بە نەخۆشـیی قورس یان زیندانییانی تووشـبوو بە سـیل و دەردەبـاریکە لە پێوەنـد و زنجیـران ببەخشـن و ئەو بـارە قورسـەیان لە کۆڵ بکەنەوە. ئەلهەقـی زنجیرەکان زۆر قورس نەبـوون، بە شـێوەیەکی گشـتی 4-5 کیلـۆیەک دەبوون. ئەم کێشە بۆ مرۆڤێکی ساغ و سـەلامەت زۆر قـورس نەبـوو،

تەحەمول دەکرا. بەڵام ئەوەشیان بۆ باس کردبووم کە ئەم زنجیرانە بە درێژایی و لە ماوەی چەند ساڵێکدا لاقی زیندانییەکانی دەپوکانەوە و لاوازی دەکردن، ئیدی نازانم ئەمە چەند ڕاستە و چەند ڕاست نییە، بەڵام پێموایە ڕاستە، چونکە با ڕێک و چەندیش سووک بێ، ئەگەر لە چوار کیلۆش زیاتر نەبێت، ئەگەر بە یەکجارەکی لە پێی زیندانی ببەسترێت، بێگومان کێشی لاقەکە لە کێشی ئاسایی خۆی زیاتر دەکات و دوای ماوەیەک کاریگەریی نێگەتیڤ لە گەشەی ئەو لاقە دەکات، جا با وای دابنێین ئەمە بۆ زیندانییەکی ساغ و سەلامەت شتێکی ئەوتۆ نییە و ئاساییە، ئەدی بۆ بابایەکی نەخۆش ئاساییە؟ هەڵبەتە ئەمە بۆ کەسێک نەخۆشییەکەی قورس بێ، بۆ یەکێک کە سیل و دەردەباریکەی بێ، کە خۆی لێیارە، و خۆبەخۆ بەدەم نەخۆشییەوە دەتوێتەوە، بارێکی یەجگار قورسە و لە کێشی ئەو جۆرە نەخۆشانەدا نییە. بۆیە پێموایە ئەگەر ئیدارەی پزیشکی داوای لابردنی کۆتوزنجیران لەسەر نەخۆشانی سیلدار بکات کارێکی زۆر چاک دەکات. خۆ ئەگەر بگوترێ زیندانییان خەڵکانێکی تاوانبارن و شایستەی هیچ سۆزوبەزەییەک نین. ئەوا دەڵێم، باشە کەسێک کە خوا باری قورسی نەخۆشی لێنابێت، دەبێ ئێمەش هێندەی دی دەردی زیاد بکەین؟ پیاو باوەڕ ناکات کە ئامانج لە زیاد کردنی عەزاب، سزادانی زیندانی بێت. چونکە سیلداران، دادگا سزای بەدەنییان لەسەر هەڵدەگرێت. بۆیە هیچ سەر لەو حیکمەتە پەنهانە گرنگە دەرناکەم کە دەخوازێت پێوەندی پێی سیلدارەکان هەر بمێنێ. پیاو باوەڕ ناکات کە بابایەکی سیلدار لە خەستەخانەوە هەڵبێ. ئاخر کێ بیر لە شتی وا دەکاتەوە. نەخاسمە ئەگەر نەخۆشی کەسیرەی کرد بێت؟ خۆ مەحاڵیشە چاووڕاو لە پزیشکەکان بکرێت و زیندانییەکی ساغ و سەلامەتیان لێبکرێ بە سیلدارێکی پەریشان، چونکە سیل نەخۆشییەکە

لە دوورەوە هاوار دەکات. باشە مادامێکی باسی هەڵاتن هاتە گۆڕێ، با بپرسین ئایا کۆتوزنجیر دەتوانێ ببێتە کۆسپ لەبەردەم هەڵاتنی زیندانییدا؟ هەرگیز، کۆتوزنجیر، حەقارەت و سووکایەتییە و بە زیندانی دەکرێت، بارێکی بەدەنی و سایکۆلۆژییە – بە لای کەمەوە خەڵکی وای لێکدەدەنەوە- بەڵام ناتوانێ ڕێی هەڵاتن لە کەس بگرێت. چونکە گەوجترین زیندانی دەتوانێ بە هەرەیەک بیبڕێتەوە، یان بە ئاسانی بە بەردێکی گەورە ئەڵقەکانی بشکێنێ. کەواتە کۆتوزنجیر سوودێکی ئەوتۆی نییە، جا ئەگەر هەر سزایەک بێ و زیندانی پێ سزا بدرێ، باشە هەق نییە کەسێکی نەخۆش، کە لە حاڵی مردن دایە، لەم سزایە عەفو بکرێت؟

من ئێستا بەدەم نووسینی ئەم دێڕانەوە وێنەی پیاوێکم دێتەوە بەر چاو کە ئاوزینگی دەدا، لە گیانەڵادا بوو. ئەم پیاوە تووشی سیل بوو بوو، نێوی میخائیلۆف بوو، بەرانبەر بە تەختە خەوەکەی من بوو، لە ئوستیانتسفەوە دوور نەبوو، کە من گەییمە خەستەخانە، ئەو دوای چوار ڕۆژان مرد. من کە تۆزێ لەمە پێش باسی سیلدارانم کرد، ئەوە ڕەنگدانەوەی ئەوە هەستانە بوو، کە لە دەمی مردنی ئەو پیاوەدا لە دڵ و دەروونم گەڕا. میخائیلۆف ئەوپەڕی بیستوپێنج ساڵ دەبوو، کوڕێکی کورتەباڵای، لاوازی ڕەزاسووک و خوێنشیرین بوو. ئەمە زیندانیی زیندانی تایبەتی بوو، پیاوێکی کەمدوو بوو، بەڵام خۆشمەشرەب و پیاوانە بوو، یەجگار خەمبار و لێوبەبار بوو: بە دەردی زیندانییەکان دەیانگوت زیندان تواندبوویەوە، هاوزیندانییەکانی زۆریان خۆشدەویست و بە چاکە یادیان دەکردەوە. لە بیرمە کە چاوەکانی زۆر جوان بوون، نازانم بۆچی لەم کاتەدا، بەم ڕوونییە، چاوەکانیم هاتوونەتەوە بەر چاو. لە سەعات سێی پاش نیوەڕۆدا گیانی سپارد، ڕۆژێکی هەتاوی زۆر سارد بوو. تیشکی هەتاو بە

خواری لە جامە ئامالکەسکەکەی پەنجەرەکەوە دەهاتە ژووری، دنیا هێندە سارد بوو زوقوم جامی پەنجەرەکەی گرتبوو: تیشکی هەتاوەکە ڕێک کەوتبووە سەر ئەم کلۆڵە بەدبەختەی کە کەوتبووە ئاویلکە و هۆشی بەخۆی نەمابوو، چەند سەعاتێک بەدەم گیانەڵاوە مایەوە. هەر لە بەیانییەوە چاوەکانی گێژووێژ بوو بوون و ئەوانەی دەوروبەری خۆی نەدەناسینەوە. زیندانییەکان هەوڵیان دەدا بەپێی توانا یارمەتی بدەن، چونکە دیار بوو لە عەزابێکی کوشندە دایە، هەناسەی تەنگ بوو بوو، کەوتبووە هانکە هانک، وەکو یەکێک لە حاڵی خنکاندا بێ و پێویستی بە هەوا بێ، سینگی پەیتاپەیتا بەرز و نزم دەبووەوە. سەرەتا پەتۆکەی تووڕ دا، ئەوجا بیجامەکەی داکەند و تووڕی دا، ئەوجا کەوتە دڕاندنی کراسەکەی وەکو ئەوەی بارێکی قورس بێ بەسەرییەوە. پیاو کە چاوی بەو جەستە لەڕولاوازە، بەو دەست و لاقە ڕەقوتەقانەی، بەو سکە قوپاوە، بەو پەراسووە زەقانەی دەکەوت خەریک بوو زیڕە بکات، لە بەشەری کەوتبوو، ئێسکە پەیکەرێک بوو لەو گۆڕە. هیچی پێوە نەمابوو تەنیا خاچێک و کیسەیەکی بچووک نەبێ، کە بە گەردنییەوە بوو، تەنیا پێوەند و زنجیرەکانی نەبێ کە بە ئاسانی لاقە ڕەقوتەقەکانی لێوە دەردەهاتن. بە چارەکە سەعاتێک بەر لە مردنی میخائیلۆف، بێدەنگی باڵی بەسەر قاوشەکەماندا کێشا. زیندانییەکان بە چپە دەدوان، لەسەر نووکی پێیان دەهاتن و دەچوون. ناوبەناو بەدەم قسەیەکەوە، نیگایەکی میخائیلۆفیان دەکرد کە کەوتبووە تراویلکە و لە حاڵی مردندا بوو. لەپڕ بە دەستە لەرزێ کەوتە گەڕان بە دووی خاچەکەیدا، دۆزییەوە، کەوتە ڕاکێشانی، لەوە دەچوو خاچەکەش بوو بێ بە بار بە سەرییەوەو تەحەمولی نەکات. خاچ و کیسەکەیان لە ملی داکەند. دوای دە دەقیقە کابرا گیانی سپارد. هەنگێ زیندانییەکان کەوتنە لێدانی دەرگاکە، تا هەواڵی مەرگی

میخـائیلۆف بە پاسـەوانەکان بـدەن. پاسـەوانێک هـاتە ژوورەوە، بە خەمساردییەوە تەمەشایەکی جەنازەکەی کرد و پاشـان چوو بـانگی پەرسـتارەکە بکـات. پەرسـتارەکە گەنجێکی دڵپاک و نیهادچـاک بـوو، زۆری بـایەخ بە خـۆ دەدا، بە خـۆی ڕادەگەیـی، بەڵام خۆشـمجێز و تەبیعەت بوو. پەرسـتارەکە دوای تۆزێـک هـات، بەپەلە خۆی گەیانـدە سەر جەنازەکە، تەمەشایەکی قووڵی کرد، بە جۆرە بێ موبـالاتییەکەوە کە بە ڕای خـۆی هەڵوێسـتەکە وای دەخواسـت، نەبـزی جەنـازەکەی گـرت، ئەوجـا بە ئامـاژەیەکی گـرنگەوە دەسـتەکانی جوڵانـدن و لە قاوشـەکە وەدەرکەوت. هەواڵـی مردنـی زینـدانییەکەی بە عەریفـخەفەر ڕاگەیانـد، جـا لەبەر ئەوەی میخـائیلۆف زینـدانییەکی خەتەر بـوو، زیندانی حەپسخانەی تایبەتی بوو، دەبوایە هەندێ ئیجرائـاتی تـایبەتی بکرێ تا بە فەرمی هەواڵی مردنەکەی ڕابگەیەنرێت. لە کاتێکدا کە ئێمە چـاوەڕوانی هـاتنی عەریفـخەفەر بـووین، یەکێـک لە زینـدانییەکان بە دەنگی نزم گوتی، وا چاکە چاوانی مردووەکە بنوقێنین. زیندانییەکی دیکە کە گوێی لەو ئامۆژگـارییە بوو، بە هێمنی لە میخـائیلۆف نزیـک بووەوە و بەئەسپایی چاوەکانی نوقاندن، کە سەیری کرد خاچەکەی میخائیلۆف لەسەر سەرینەکەی کەوتووە، هەڵی گرتەوە، تەمەشـایەکی کرد و پاشـان کردیەوە ملی میخـائیلۆف و بە خۆی نیشـانەی خـاچی کێشـا. دەموچـاوی مـردووەکە لەم کـاتەدا وشـک بـوو بـوو، تیشـکی هەتـاوەکە لە دەموچـاوی میخـائیلۆفی دەدا، دەمـی بە ئاسـتەم کـرا بـووەوە و دوو ریـز ددانـی سـپی کە لە بەینـی لێـوە باریـک و تەنکەکـانییەوە بە ئاسـتەم دیـار بـوون، لەبەر تیشـکی هەتـاوەکەدا دەبریقانەوە. ئەنجام عەریفخەفەر، بە جلکی سوپایی و خوودە لەسەر و تفەنـگ لە شـان، هـاوڕێ دەگەڵ دوو سـەربازدا وەژوورکەوت. بە هەنگـاوی سسـت و پەشـۆکاوەوە لە جەنـازەکەی میخـائیلۆف نزیـک

بووەوە، بە نیگایەکی پڕ گومانەوە ڕوانییە ئەو زیندانییانەی کە بە سیمای گرژومۆنەوە لەویان دەڕوانی. کاتێ کە تەواو لە جەنازەکە نزیک بووەوە، لەپڕ وەستا، وەک بڵێی ئازارێکی کوتوپڕ لە جێی خۆی ڕای گرت. پێدەچوو جەستە ڕووتوقووت و پێ بە کۆتوزنجیرەکە زۆر کاری تێکرد بێت: لەپڕ شمشێرەکەی هەڵکێشا، کڵاوخوودەکەی لەسەر داکەند و (هەڵبەتە هیچ پێویستی بەو ڕەفتارە نەبوو) نیشانەی خاچی کێشا. ئەمە پیاوێکی گرژومۆن و بە تەمەن بوو، ماوەیەکی زۆر بوو لە خزمەتی سوپاییدا بوو. ئێستاش لە بیرمە کە چیکونوف لە لایەوە وەستا بوو، ئەمیش پیاوێکی بە تەمەن و پۆرسپی بوو، چیکونوف، بە درێژایی ئەو ماوەیە دەیڕوانییە عەریفەکە و چاودێری هەر جەرەکەیەکی ئەوی دەکرد و چاوی لێنەدەگواستەوە، لەپڕ نیگایان لێکدی هەڵەنگوت و لێوی ژێرینی چیکونوف کەوتە تەتەڵە. چیکونوف لێوی خۆی گەست و لەپڕ ئاوڕی بۆ لای جەنازەکە دایەوە و بە عەریفخەفەرەکەی گوت:

– ئەمیش ڕۆژێ لە ڕۆژان دایکێکی هەبووە.

هەستم کرد ئەم وشانە داچۆڕانە ناخی دڵمەوە، ناخیان سمیم، بۆچی ئەو قسانەی کرد و چۆن ئەو بیرەی بە مێشک داهات؟

جەنازەکەیان بە دۆشەکەکەیەوە هەڵگرت، پوش و کای ناواخنی دۆشەکەکە کەوتە خشەخش، لە پڕ زنجیرەکان بە زڕوهوڕ داکەوتن و بە عاردیدا خشان. یەکێک لە پاسەوانەکان زنجیرەکانی هەڵگرتەوە و جەنازەکەی میخائیلۆفیان لە قاوشەکە بردە دەرێ. لەپڕ هەموو بە دەنگی بەرز کەوتنە قسەکردن. لە ڕاڕەوەکە دەنگی عەریفەکە بەرز بووەوە، ئەمری بە یەکێک لە پاسەوانەکان دەکرد کە بچێ ئاسنگەرەکە بێنێ. دەبوایە بێت زنجیرەکان لە پێی جەنازەکە بکاتەوە، بەڵام من لە بابەتەکەی خۆی دەرچووم.

«١٣»

نەخۆشخانە

٢ــ٣

پزیشکەکان، دانی بەیانیان سەری قاوشەکانیان دەدا، نزیکی سەعات یازدە، سەرۆکی پزیشکان هاوڕێ دەگەڵ کارمەندەکانیدا دەهات، بە سەعات و نیوێک پێش گەیشتنی ئەوان، پزیشکی قاوشەکەی ئێمە، سەری دابووین و یەکیەک بەسەری کردبووینەوە. ئەم پزیشکە گەنجێکی زۆر میهرەبان و ڕووخۆش بوو، زیندانییەکان زۆریان خۆشدەویست و لە پیشەکەی خۆیدا یەجگار شارەزا و لێزان بوو. بە گوتەی زیندانییەکان هیچ عەیبێکی نەبوو تەنیا ئەوە نەبێ کە زۆر "بێهەوا و خاکی بوو". بە ڕاستی کەسێکی کەمدوو بوو. لەوە دەچوو شەرممان لێبکات، هەندێ جار دەموچاوی سوور دەبووەوە. هەمیشە ئامادە بوو، ئەگەر نەخۆشێک داوای خواردنی زیاتری کردبا، دڵی نەشکێنێ و خواردنەکەی بۆ زیاد بکات یان بۆی بگۆڕێت، هەروەها ئامادە بوو دەرمانی نەخۆشەکان بگۆڕێت: بە ڕاستی مرۆڤێکی زۆر

باش بوو. زۆربەی پزیشکانی ڕووسیا لە نێو خەڵکیدا خۆشەویست و بەڕێز بوون، ئەوەندەی من بۆم دەرکەوتبوو شایستەی ئەم ڕێز و خۆشەویستییە بوون. من دەزانم ڕەنگە ئەم قسەیەی من هەندێ موبالەغەئامێز بێ، بە تایبەتی ئەگەر ئەوە بیر خۆ بێنینەوە کە خەڵکەکە بە تەبیعەت جۆرە گومانێکیان لە (پزیشکگەری) و دەرمانی بیانی هەبوو، بە ڕاستی خەڵکی تەنانەت بۆ نەخۆشی قورس و ترسناکیش لەجیاتی بچن بۆ لای دکتۆری پسپۆر و بۆ نەخۆشخانان زیاتر ڕوویان لە سیحربازان دەکرد و دەرمانی پرۆپیرەژنانیان پێ باشتر بوو لە هی دکتۆر. هەڵبەتە دەبێ ئەو ڕاستییەش بڵێین کە هۆی ئەم ترس و بەدگومانییە شتێک بوو بە هیچ جۆرێ پەیوەندی بە پزیشکگەرییەوە نەبوو، بەڵکو گومانی گەل و خەڵک بوو لە هەر شتێکی حکومەتی فەرمی. دیارە دەبێ ئەوەش لە یاد نەکەین کە خەڵکی ئەوەندەیان چیرۆکی ترسناک لەمەڕ خەستەخانان بیستبوو، هیچ متمانەیەکیان بە نەخۆشخانە و پزیشکان نەمابوو (هەندێ لەم چیرۆکانەش ڕاست بوون). ئەوەی کە لە هەموو شت زیاتر ڕۆڵەکانی گەلەکەمانی دڕدۆنگ دەکرد، ئەو دابونەریتە ئەڵمانییە بوو کە لە نەخۆشخانەکاندا باو بوو، وایان تەسەور دەکرد کە خەڵکانی بیانی لە نەخۆشخانەکاندا نەخۆش چارەسەر دەکەن و پارێزی قورسیان بۆ دادەنێن، ئەمە جگە لەو دەمگۆیانەی کە دەرهەق بە سەختگیری پەرستار و پزیشکەکان دەگێڕدرانەوە کە گوایە ئەندامانی جەستەی نەخۆش دەبڕنەوە و جەنازەی مردوان توێکاری دەکەن. ئەمە جگە لەوەی کە چینی ڕەشورووتی خەڵک لە دڵی خۆیاندا دەیانگوت خەڵکانی ئەشراف و ئەرستۆکرات چارەسەریان دەکەن (چونکە پزیشکان هەر کێیەک بوایەن، لە لای ڕەمەکی خەڵکی، بە ئەشراف و خانەدان دەژمێردران). تا بەرەبەرە ئەو پزیشکانەیان ناسی، هەنگێ

ترس و گومانیان ڕەوییەوە: دیارە فەزڵی شکاندنی ئەم لەمپەری گومان و ترسە دەگەڕێتەوە بۆ پزیشکەکانمان، بە تایبەتی بۆ گەنجەکانیان، چونکە زۆربەیان دەزانن چۆن ڕێز و خۆشەویستی گەل و خەڵکی بەدەست دێنن. هەڵبەتە من ئەمە لە خۆڕا ناڵێم و بەڵکو ئەو شتانە دەگێڕمەوە کە بە چاوی خۆم دیتوومە و زۆرجار و لە زۆر شوێندا هەستم پێکردووە، پێموانییە کە کاروبارەکان لە شوێنانی تردا بە پێچەوانەوە بن. ڕاستە پزیشکان لە شوێنە دوورەدەستەکاندا بەرتیل وەردەگرن و نەخۆشخانەکان بۆ قازانجی شەخسی خۆیان بەکاردێنن و نەخۆشەکانیان پشتگوێ دەخەن و بگرە زۆرجاریش بە تەواوەتی ئەرکە مرۆڤانییەکانیان لە بیر دەکەن. هەڵبەتە تاکو ئێستاش شتی وا هەیە، بەڵام من باسی ئەو کەمینەیە ناکەم، بەڵکو باسی ئەو زۆربەیە دەکەم کە گیانی جوامێری و مرۆڤدۆستی دەیانجوڵێنێ و حاڵی حازر، بە دڵ و بە گیان لە خەمی پێشخستنی زانستی پزیشککەری ددان لە وڵاتەکەماندا. بەڵام خوانەناسان، بێئینسافان، ئەو گورگانەی لە لەوەڕگە پەزانـدا دەلەوەڕن، بیانوویان هەرچییەک بێ، چەند پاکانەی ئەوە بکەن کە ژینگە گەندەڵی کردوون، دادیان نادات و لە خەتا پاک نابنەوە و خەڵکی نایانبورێ، بە تایبەتی کە گیانی مرۆڤدۆستی لە دەست دەدەن، چونکە گیانی مرۆڤدۆستی و سۆزی برایانە دەرهەق بە نەخۆش، باشترین دەرمانە، ئیدی وەختی ئەوە بەسەر چووە گلەیی لە ژینگە بکەین و بڵێین ژینگە خووی شڕ کردووین، ژینگە گەندەڵی کردووین. ڕەنگە ئەم گلەییە ماکێکی ڕاستی تێدا بێ، بەڵام ئەو بودەڵە و خوبزە و سکلەوەڕێنە فێڵبازانەی کە دەزانن چۆن وەژوور دەکەون و وەدەردەکەون، هەرگیز لەوە بێزار نابن کە تاوان و خەتاکانی خۆیان بدەن بەسەر ژینگەدا، بە تایبەتی ئەگەر قەڵەمسوار و زمانپاراوبن. ئەوە دیسان لە بابەتەکەی خۆم

دوورکەوتمەوە: بە کورتی دەمویست ئەوە بڵێم کە ڕەمەکی مەردم، هیچ ڕق و گومانێکیان لە خودی پزیشکەکان نییە، بەڵکو ڕق و گومانیان لە دامودەزگا و ئیدارە پزیشکگەرییەکانە، کە دکتۆرەکان بەدەم ئیشەوە لە گەرمەی کاردا دەبینن، هەموو گومانێکیان لە لا دەڕەوێتەوە. ئیدارەی نەخۆشخانەکانمان، نەک دەگەڵ دابونەریتی جەماوەری گەلەکەماندا تێک ناکاتەوە، بەڵکو دژیەتی، تا ئەم حاڵە بەردەوام بێ ناتوانێ ڕێز و خۆشەویستی جەماوەری خەڵک بەدەست بێنێ. پزیشکەکەمان سەری یەک بە یەکی نەخۆشەکانی دەدا، بە دیاریانەوە دەوەستا، زۆر بە بایەخەوە قسەی دەگەڵ دەکردن، ئەحواڵی دەپرسین، پرسیاری لێدەکردن، ئەوجا دەرمانی پێویستی بۆ دادەنێن و پێیدەگوت چ جۆرە پارێزێک بکەن. هەندێ جار هەستی دەکرد یەکێک لە نەخۆشەکان، هیچ عەیبی نییە، لە گوێز ساغترە. ئەو داماوە تەنیا بۆ ئەوە پەنای وەبەر نەخۆشخانە هێناوە کە خۆی لە سوخرە و بێگاری قورس بدزێتەوە و هاتووە چەند ڕۆژێک لێرە، لە ژوورێکی گەرما و لەسەر جێیەکی نەرم بەسەر بەرێ، جێیەک کە هەرچۆنێ بێ لەو تەختەخەوە ڕەقوتەقانەی قاوشێکی شێداری قەرەباڵغی پڕ لە خەڵکانی ڕەنگزەرد و کۆڵەواری زیندان باشترە. (پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە ئەو قەرەبەختانەی لە ڕووسیادا هێشتا حوکم نەدرابوون و دادگایییان بەردەوام بوو، بە زۆری خەڵکانێکی ڕەنگزەرد و لێوبەبار و لە ڕووی جەستەییەوە کۆڵەوار بوون، بۆیە حاڵی جەستەیی و باری دەروونییان لەو زیندانییانەی کە دادگاییان تەواو بوو بوو، حوکم درابوون، زیاتر مایەی بەزەیی بوو). بۆیە پزیشکەکەمان لە ڕووی بەزەییەوە، لەسەر کارتەکەی دەنووسین تووشی "هەوی پەردەی گەدە" بووە و ڕێگەی دەدان بۆ ماوەی یەک هەفتە لە نەخۆشخانە بخەون. زیندانییەکان هەموو گاڵتەیان بە "هەوی

گەدە" دەکرد، چونکە سوور دەیانزانی کە ئەم دەستەواژەیە خۆی لە خۆیدا سازشێکی پەنامەکی و ژێراوژێری نێوان پزیشکەکە و ئەو نەخۆشەیە کە بە درۆ خۆی نەخۆش خستووە و زیندانییەکان لە بەینی خۆیاندا ئەم نەخۆشییەیان ناو نابوو "ژانە سکی درۆ" و زۆرجار ئەم جۆرە نەخۆشە بەزەیی و میهرەبانی پزیشکەکەیان دەقۆستەوە و لە کاتی خۆیدا لە نەخۆشخانەکە دەرنەدەچوون. خۆزگە ئەو کاتانە پزیشکەکەمانتان دەبینی! پزیشکەکە شەرمی دەکرد و لە ڕووی نەدەهات بە ڕاشکاوی پێی بڵێ کە ئیدی چاک بووەتەوە و پێویستە لە نەخۆشخانە دەربچێت، لە کاتێکدا هەم هەقی خۆی بوو و هەم دەیتوانی بێ چەندوچوون لە نەخۆشخانەکە دەری بکات و لەسەر کارتەکەی بنووسێت: "چاکبووەتەوە"، ئەوەی نەدەکرد. لە سەرەتاوە ئاماژەیەکی دەدایە کە کاتی ئەوە هاتووە قاوشی نەخۆشان بەجێ بێڵی و پاشان بە قسەی خۆش تکای لێدەکرد: "پێویستە دەربچی برادەر، شوکر عەلەمت نەماوە، چاک بوویتەوە، جێگە بەش ناکات، قاوشەکە قەرەباڵغ و تەنگە... تاد"، تا نەخۆشەکە لە ئەنجامدا شەرم دەیگرت و داوای دەکرد لە نەخۆشخانەکە دەری بکەن. هەڵبەتە ئەمە ئیش و ئەرکی سەرۆکی نەخۆشخانەکە نەبوو، هەرچەندە ئەویش پیاوێکی میهرەبان و دلۆڤان و سەلار و سەنگین و ڕاست و دروستکار بوو (هەموو نەخۆشەکان خۆشیاندەویست) بەڵام زۆر لە پزیشکی تایبەتی قاوشەکەی ئێمە توندتر و بە زەبتوڕەبتر بوو. تەنانەت لە هەندێ حاڵەتدا ئەوەندە توند بوو، کە زیندانییەکان سڵیان لێدەکردەوە و مەراییان دەکرد و زیاتر ڕێزیان دەگرت. پاش ئەوەی پزیشکی تایبەتی قاوشەکە، بەسەر نەخۆشەکاندا دەگەڕا و معایەنەی دەکردن، ئەوسا سەرۆکی نەخۆشخانەکە هاوڕێ دەگەڵ گشت پزیشکانی نەخۆشخانەکەدا، بە قاوشەکاندا دەگەڕا نەخۆشەکانی

یەکیەک بەسەر دەکردەوە، معایەنەی دەکردن، ماوەیەکی زیاتر بە دیار ئەو نەخۆشانەوە دەوەستا کە دەردیان گران بوو، هەواڵی دەپرسین و بە قسەی خۆش دڵخۆشی دەدانەوە و وورەی بەرزدەکردنەوە و ئەوجا خواحافیزی لێدەکردن. هەڵبەتە دەستی بە رووی ئەوانەشەوە نەدەدا کە بە بیانووی "ژانە سکی درۆوە" دەهاتنە نەخۆشخانەکە، بەڵام ئەگەر زیندانییەک لەوانە پێداگری کردبا و بیویستایە ماوەیەکی زیاتر لە نەخۆشخانەکە بمێنێتەوە، یەکسەر لەسەر کارتەکەی دەنووسی چاک بووەتەوە و دەتوانێ لە نەخۆشخانە دەربچێت و پێیدەگوت: "دەی برا، دەی هاوڕێ! ئیسراحەتت کردووە، ئیدی کاتی ئەوە هاتووە و چیتر لێرە ماتەڵ نەبیت!" ئەوانەی زیاتر سووربوون لەسەر مانەوە، یا ئەوانە بوون کە لە سوخرە و بێگار بێزاربوون، بە تایبەتی لە قرچەی گەرمای هاویندا، یا ئەوانە بوون کە سزای شەلاقکارییان بۆ برابووەوە و لە ترسا و بە ناوی نەخۆشییەوە خۆیان دەدزییەوە. لە بیرمە کە پزیشکەکان جارێکیان ناچاربوون بە تۆبزی یەکێک لەو بە ناو نەخۆشانە دەربکەن. ئەمە هاتبوو بۆ چارەسەری چاوی، چاوەکانی زۆر سوور بوو بوونەوە، دەیگوت پێڵوی چاوەکانی زۆر دەکزێنەوە و ئۆقرەیان لێهەڵگرتووە، هەموو جۆرە چارەسەرێکیان لەگەڵیدا بەکارهێنا، ئیدی هەتوان و مەڵحەم و قەترە نەما بەکاری نەهێنن، بەڵام ئەمانە هیچیان دادیان نەدا و چاوی کەم و زۆر فەرقی نەکرد و بەرەو باشی نەچوو. ئەنجام پزیشکەکان هەستیان کرد ئەمە بە درۆوە خۆی نەخۆش خستووە و هەڵیان دەخەڵەتێنێ. چونکە هەوەکەی نە زیادی دەکرد و نە کەمی دەکرد، کەواتە دەبێ ئەم ماستە موویەکی تێدابێ. نەخۆشەکان لە مێژ بوو دەیانزانی کە یارۆ نمایش دەکات و دکتۆرەکان فریو دەدا. هەرچەندە گەنجێکی قۆز و جوان بوو، بەڵام

ئەداوئەتواری بە دڵی زیندانییەکان نەبوو. کابرایەکی سرک و مەند و بەگومان بوو، ژێراوژێر و بەگومانەوە سەیری خەڵکەکەی دەکرد، قسەی دەگەڵ کەسدا نەدەکرد، خۆی لێ دوور دەگرتین وەکو بڵێی لە گشتمان بەگومان بوو. ئێستاش لە بیرمە کە زۆربەمان دەترساین ئەم گەنجە کەتنێک بکات و دەستێک بوەشێنێ. ئەمە سەرباز بوو بوو، دزییەکی گەورەی لەسەر دەبێ بە ماڵ و سزای هەزار شوولی تەڕی بۆ دەبڕنەوە، بە مەرجێ دوای ئەوە بۆ سەربازگەیەکی تەمێکاری بگوزارێتەوە. لە بەشی یەکەمی ئەم یادگارییانەدا باسی ئەوەم کرد کە جاری وا هەبوو، زیندانییەک ئامادە بوو، لە پێناوی ئەوەدا کە سزایەکەی کەمێک دوا بکەوێ، هەر کارێکی نەشیاو، ترسناک بکات، بۆ نموونە بەرپرسێک یان هاوڕێیەکی خۆی، ڕۆژێک بەر لە جێبەجێ کردنی سزاکە، بەر چەقۆ بدات و حەیاتی لەبەر ببڕێت، هەر بۆ ئەوەی سەرلەنوێ دادگایی بکرێتەوە و جێبەجێکردنی سزاکە مانگێ دوو مانگ دوا بکەوێ، گرینگ ئەوەیە ئەو ئاواتەیان بێننە دی، ئیدی بە لایانەوە گرینگ نییە لەوە دوا، دوای ئەو یەک دوو مانگە چی دەبێت، خوای دەکرد سزاکەیان دوو قات و سێ قات زیادی دەکرد، گرینگ ئەوەیە ئەو ساتە ترسناکەیان بۆ چەند ڕۆژێک، لێ دوور بکەوێتەوە، یانی بەو ڕادەیە ورەیان بەردەدا و نەدەوێران ڕووبەڕووی ئەو ساتە ترسناکە ببنەوە!

نەخۆشەکان لە بەینی خۆیاندا دەیانگوت دەبێ ئەم کوڕە چاودێری بکرێ، چونکە دوور نییە، شەوێک، لە نائومێدی و ڕەشبینی خۆیدا، یەکێکیان بکوژێت. بەڵام ئەمە هەر قسەی ڕووت بوو. دەنا کەس خۆی لێنەدەپاراست، تەنانەت ئەوانەش کە جێگاکانیان بە تەنیشتی جێگاکەی ئەوەوە بوو، خۆیان لێنەدەپاراست. زیندانییەکان شەوێ دیتبوویان کە قسڵ لە دیوارەکە دەکاتەوە و لەگەڵ شتێکی

دیدا له چاوانی خۆی دەسوو تا ئەگەر دکتۆرەکە هات تەمەشایان بکات هەر سوور بن، ئەنجام گەورەی پزیشکەکان ئاگاداری کردەوە که ناچارە فتیلەی بۆ دابنێ و بەو شێوەیە چاوی چارەسەر بکات. دکتۆرەکان که نەخۆشییەکی چاویان لێ عاسی بوایە و بە ڕێگا زانستییەکان نەهاتبایە چارەسەرکردن، بە ناچاری پەنایان دەبردە بەر فتیلە، ڕێک وەکو چۆن ئەم ڕێگە لە چارەسەرکردنی ئەسپدا بەکار دەبرا. بەڵام ئەم کوڕە گەنجە هەر ملی نەدا و سوور بوو لەسەر ئەوەی چاک نەبووەتەوە. جا نازانم ئەمەی لە منجڕی و سەرسەختی بوو یان لە بودەڵەیی و ترسنۆکی بوو. هەرچەندە ئازاری فتیلە لەگەڵ ئازاری شەلاقدا بەراورد نەدەکرا، بەڵام ئەویش بایی خۆی ئازاری هەبوو، نەشتەرگەری فتیلە بەمجۆرە بوو: پێستی نەخۆشەکەیان لە نزیکی گەردنییەوە دەگرت و تا هێزیان تێدابوو بۆ دواوە ڕایان دەکێشا، ئەوجا نەشتەرێکیان لێ دەدا، بەدرێژی و بەپانی شەقیان دەکرد، ئەوجا پلیتەیەکی لۆکەی ئەستوریان، بە ئەستورایی قامکێک، تێدەئاخنی، تا زامەکە وشک نەبێتەوە و هەر بە تەڕی بمێنێ، دیارە ئەم کارە ئازاری زۆر بوو، وەکو ئەوە بوو لە نوێ پێستەکە شەق بکرێتەوە، ئەم بەستەزمانە ئەو هەموو عەزابەی، بە درێژایی چەندین ڕۆژ تەحەمول کرد و ئاخرییەکەی ناچار داوای کرد لە نەخۆشخانە مەرەخەسی بکەن. دوای یەک دوو ڕۆژێک چاوی بە تەواویی چاک بووەوە، هەر کە زامەکەی گەردنی ساڕێژ بوو، بۆ زیندانیان ناردەوە، بۆ ڕۆژی دوایی خرایە بن شوولک و داران و هەزار جەڵدیان لێدا.

به ڕاستی ساتەکانی بەر لە جێبەجێکردنی سزای شەلاق، یەجگار قورس و سامناکە! پێدەچێ من هەڵە بووبم کە گاڵتەم بە دڵەڕاوکێی ئەو زیندانییانە دەکرد و بە ترسنۆکم لە قەڵەم دەدان. دیارە دەبێ ئەم ترسە یەجگار بەسام بێ بۆیە زیندانییەکان ڕیسکیان دەکرد و

سزاکەیان لەسەرخۆ دەکرد بە دوو قات و سێ قات، تەنیا بۆ ئەوەی ئەو ترسە کەمێک دوا بخەن. بەڵام ویڕای ئەمەش، زیندانییانێکیش هەبوون، کە پێش ئەوەی زامەکانیان بە تەواوەتی ساڕێژ ببێتەوە، بە خۆیان داوای دەکرد لە نەخۆشخانە دەریان بکەن، تا پاشماوەی سزاکەیان وەربگرن و خۆیان لەو حاڵە ڕزگار بکەن، چونکە ژیان بەدەم چاوەڕوانی دادگاییەوە، زۆر لە ژیانی سوخرە و بێگاری خراتر بوو. هەروەها ملدان بۆ سزای شەلاق، ترسی زیندانییانی دەڕەواندەوە و لەگەڵیدا ڕادەهاتن. ئەوانەی زووزوو دەخرانە بن سزای شەلاقان، ترسیان دەشکا، لەگەڵی ڕادەهاتن و بە نارەحەتییەکی ڕەوتەنییان دەزانی و باکیان پێی نەبوو. یەکێک لە زیندانییەکانی بەشی تایبەتی بۆی گێڕامەوە، ئەمە کالموکی بوو، بە گەورەیی بوو بوو بە نەسرانی و زیندانییەکان لە زینداندا ئالکساندر یان ئالکساندرین- یان ناو نابوو. (ئەمە گەنجێکی تۆکمەی توندوتۆڵی سەیر بوو، زیرەک و زیتەڵ، شەیتانی بە شاگرد ڕانەدەگرت، تا بڵێی ئازا و نەترس و ورەبەرز، بەڵام دڵپاک و خۆشمەشرەبیش بوو). ئەمە بۆی گێڕامەوە کە چۆن جارێک حوکمی چوار هەزار شەلاق درابوو و چۆن بە ئاسانی تەحەمولی کرد بوو. هەڵبەتە بەدەم سوعبەت و پێکەنینەوە ئەو سزایەی بۆ دەگێڕامەوە، سوێندی بۆ خواردم ئەگەر هەر بە منداڵی، لە نێو تایفەکەی خۆیدا، بە قامچی و دارکاریان نەیانغاراندبا و قاڵ نەبوایەتەوە – هەڵبەتە جێ زامەکانی سەر پشتی هەر مابوون و گەواهی دروستی قسەکانی بوون – هەرگیز بەرگەی ئەو چوار هەزار شەلاقەی نەدەگرت. بۆیە زۆر منەتباری ئەو پەروەردە سەخت و دژوارە بوو کە لە منداڵییەوە قاڵی کردبووەوە و فێری ئەوەی کرد بوو چۆن بەرگەی شەلاقان بگرێت. ئێوارەیەکیان، کە لەسەر جێگاکەی من و لەبەر ئاگرەکە دانیشتبووین بۆی گێڕامەوە:

"ئەلکساندەر پترۆفیچ دەزانی لەسەر بچووکترین و هیچترین شت لێیان دەدام، دارکاریان دەکردم! بە درێژایی پازدە ساڵان ڕۆژی چەند جارێک حەسیر مەیدانیان دەکردم: ئیدی هەر کەسە هەڵدەستا و پێیدا دەکێشام، بەمجۆرە لەگەڵ کوتەک خواردندا بە تەواوەتی ڕاهاتم."
ئێستا بیرم نەماوە چۆن بوو بوو بە سەرباز" (لەوە دەچوو درۆ بکات، چونکە پیاوێکی درۆزنی بەرەڵڵا بوو) بەڵام ئەوەم بیر ماوە کە ڕۆژێک بۆی گێڕاینەوە، دوای ئەوەی ئەفسەرە بەرپرسەکەی خۆی کوشتبوو و سزای چوار هەزار جەڵدیان بۆ بڕی بووەوە، چەند ترساوە. گێڕایەوە گوتی: "هەڵبەتە دەمزانی سزایەکی زۆر توند دەدرێم، ڕەنگە لە ژێر قامچیاندا وەکو کسۆکان بتۆپم، چوار هەزار قامچی، گاڵتە نییە، هەموو بەرپرسەکانم ڕقم لێهەڵدەگرن، دەمزانی ئەمە کارێکی ئاسایی نییە، پێم وا بوو لە ژێر شەلاقان دەرناچم، دەمرم، بیرم کردەوە کە ببم بە نەسرانی، لە دڵی خۆدا گوتم: لەوەیە بمبەخشن، با ئەمەش تاقی بکەمەوە و بزانم چ دەبێ، هەڵبەتە هاوڕێکانم پێشتر ئاگاداریان کردمەوە کە شتی وا دادم نادات، بەڵام لە دڵی خۆدا گوتم: "کێ دەزانێ؟ تەقو لێم خۆشبوون! بێگومان خاتری نەسرانییەک زیاتر لە نانەسرانییەک دەگرن". بەهەرحاڵ غوسڵی تەعمیدیان کردم و ناویان نام ئەلکساندر، بەڵام ئەمە دادی نەدام، نەک هەر نەیانبەخشیم، بگرە تاقە شەلاقێکیانیش بۆ کەم نەکردمەوە. ئەمە زۆری پەست کردم. لە دڵی خۆدا گوتم: "بۆم ڕاوەستن، بزانە چۆن فریوتان دەدەم و بە ڕیشتان پێدەکەنم و پێتان ڕادەبوێرم!" باوەڕ دەکەی ئەلکساندەر پترۆفیچ؟ بە ڕاستی خەڵەتاندمن و پێم ڕابواردن من دەمتوانی خۆم بکەیەنە حاڵی مردن، هەڵبەتە نەک حاڵی مردنی تەواوەتی بەڵکو حاڵی کەسێک کە بە درۆوە خۆی بکەیەنێتە حاڵی گیانەلا! بردیانم بۆ بەر فەوجەکە، خستیانمە ژێر شەلاقان، یەکەمین

هەزار شـەلاقیان لێدام. پشـتم بە جـۆرێ دەسـتووتایەوە لە تـۆ وایە ئاگریـان لەسـەر کـردووەتەوە. کەوتـمە هاتوهـاوار، فایـدەی نەبـوو، دەستی بە هەزار شەلاقی دووەم کرد، لە دڵی خۆدا گوتم: "تـازە کارم کـراوە، تەواو ئەمە کۆتـاییمە." سـەرم بە گێـژەوە چـوو، لاقـم سسـت بوون، لە هۆش خۆ چووم، کەوتمە سەر عاردی، چاوم ئەبڵەق بوون، دەموچاوم بە تەواوەتی شین بووەوە، کەف کەوتە لغاوەم. هەناسـەم دەرنەدەچـوو. پزیشـک هـاتە دیـارم و گـوتی: "لە گیـانەڵا دایە". بـۆ نەخۆشخانەیان بردم، یەکسەر وەخۆ هاتمەوە.

دوای ئەوە دوو جـاری تریـان لێدام. جـا چەنـد تـوڕە بـوون! بە قەسـتی کوشـت لێیانـدەدام! ئەو دوو جـارەش خەڵەتانـدمن: هەزاری سـێیەمیان لێدام، دیسـان خـۆم کـرد بە مـردوو. بـاوەڕم پێ بکە هەر جەزرەبەیەکی هەزاری سـێیەم بە سێ جەزرەبە دەچوو، وەکو چەقۆ ناخی دەبڕیم، دڵی لەت دەکردم، ئۆف، کە لێیاندام! جا چەند بە دڵ و بە گیـان، بە جۆشـوخرۆش لێیانـدەدام. بەڵام هەزاری چـوارەم، هەر باسـی مەکە! کـوڕم دەویسـت بەرگەی بگرێـت! هاوتـای هەر سـێ هەزارەکەی پێشووی دەکردەوە. خۆ ئەگەر لە دوا دواییدا، یانی کاتێ کە تەنیا دوو سەد جەزرەبە مابوو، فریا نەکەوتبام و خۆم نەکردبایە مردوو، بێگومان دەیانکوشتم. بەڵام من ئەوەندە گێل نەبووم بێڵم بەو ئاسـانییە بێکەس کوژم بکەن، ئەمجارەش فریـوم دان، خـۆم کـرد بە مـردوو، بە جۆرێ خـۆم گەیانـدە حـاڵی جـاو: هەمـوو وایانزانی تەواو ئیدی لێبوومەتەوە و خـاوەنی حەوت ڕۆح بـم شتاقیان دەرنـابەم، نەک هەر جەلادەکـان، بەڵکـو دکتـۆرەکەش دڵنیـابوون کە تەواو، لە گیـانەڵا دام. بەڵام دوای ئەوە، کاتێ دوو سەد جەزرەبەکەی تریان لێدام، گوێم نەدانێ، هەرچەندە بە هەموو هێزی خۆیانەوە کوتایانم، ئەو دوو سـەد جەزرەبەیە بەرانـــبەر بە دوو هەزار جەزرەبە دەبـــوو، بەڵام هەر

گوێشم نەدایە، هەر منەتم لێنەزانین، نەیانتوانی لەنێوم بەرن. بۆیە تا ئێستا ماوم چونکە "هەموو ژیانم بریتی بوو لە لێدان و تێهەڵدان!".
ئەلکساندەر خەمگین و خەمبار بەو ڕستەیە کۆتایی بە چیرۆکەکەی هێنا. لەوە دەچوو لە دڵی خۆیدا بیر لەو هەموو جەزرەبانە بکاتەوە کە بە درێژایی ژیانی خواردبووی! دوای بێدەنگییەکی کەم هەڵی دایە و گوتی: "نەخێر، فایدەی نییە، لە ژماردن نایەت، ئەوەندە زۆرە ژمارە بەشی ژماردنی ناکات!" پاش ئەو قسەیە نیگایەکی منی کرد، هەستا و لە قاقای پێکەنینی دا، منیش ناچار بە بزەیەک وەڵامم دایەوە. ئەوسا گوتی: "جا ئەلکساندەر پترۆفیچ با ئەوەشت پێ بڵێم کە شەوان خەو دەبینم، جگە لە کوتەکخواردن خەو بە هیچی ترەوە نابینم". بەدەم خەوەوە قسەی دەکرد، پڕ بەزار هاواری دەکرد، دەیقیژاند و دەگریا، هەموو زیندانییەکان لە قاوقیژی ئەو ڕادەپەڕین، بە بۆڵە بۆڵ هەڵیان دەستان و هاواریان لێدەکرد: "ئەم قاوقیژەت لە چییە شەیتان؟"
ئەلکساندەر پیاوێکی تۆکمە، کورتەباڵا، گورجوگۆڵ، ڕووخۆش بوو، تەمەنی چل و پێنج ساڵێک دەبوو، بەینی دەگەڵ هەموو زیندانییەکاندا خۆش بوو، هەرچەندە سەری لە دزیان دەخورا و چەندین جار لەسەر ئەم کارە کوتەکی خوارد بوو. بەڵام کام زیندانی دەرفەتی بۆ ڕەخسابا دزی نەدەکرد، کێ هەبوو لەسەر دزی کوتەکی نەخوارد بێ؟
حەز دەکەم لێرەدا ئەوەش بگێڕمەوە کە؛ زۆرجار سەرم لەوە سوور دەما، کاتێ ئەم قەرەبەختانە باسی سزاکانی خۆیان و جەلادەکانی خۆیان دەگێڕایەوە، بێ هیچ کەربوکینەیەک بێ هیچ بەدخواییەک دەیانگێڕایەوە. ئەو داماوانە کە چیرۆکی نەگبەتی و لێدان و سزای خۆیان دەگێڕایەوە، من لە حەژمەتاندا دڵم دەگوشرا و تووڕە دەبووم، کەچی ئەوان زۆر ئاسایی و بێ هیچ کەربوکینەیەک، دەیانگێڕایەوە و هەندێ جار وەکو منداڵ لە ناخی دڵەوە پێدەکەنین.

بەڵام (م.کی(١)) کە باسی سزایەکەی خۆی بۆ گێڕامەوە وا نەبوو. ئەم پیاوە (لە چینی خانەدان و ئەشرافان نەبوو) حوکمی پێنج سەد شەلاق درابوو. قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان باسی ئەمەی بۆ نەکردبووم. کە لێم پرسی ڕاستە جەڵدی لێدراوە، بەبێ ئەوەی تەمەشام بکات، دەموچاوی سوور بووەوە، پێدەچوو ئەمەی لە دڵ دەرنەچووبێ، بە کورتی گوتی ڕاستە. کە چاوی هەڵبڕی پرشنگی ڕق لە چاوەکانیدا خوێندەوە، لە پەستی و تووڕەییدا لێوەکانی دەلەرزین. ئیدی یەکسەر بۆم دەرکەوت کە مەحاڵە بتوانێ ئەم بەسەرهاتەی خۆی فەرامۆش و لە بیر بکات. بە پێچەوانەی هاوڕێکانی ترمانەوە (هەڵبەتە ناتوانم بڵێم بێ ڕیزپەڕ) کە بە شێوەیەکی تر و زۆر جیاوازتر لەم، دەیانڕوانییە ئەو ڕیسکانەی پێیدا ڕەت بوو بوون، هەندێ جار لە دڵی خۆدا دەمگوت: "مەحاڵە ددان بە عەدالەتی قەساسەکەیاندا بنێن ، نەخاسما ئەگەر تاوانەکانیان دژی هاوڕێ و هاوچینەکانی خۆیان نەبا و دژی بەرپرس و سەرۆکەکانیان بایە". زۆربەیان هەر ددانیان بەوەدا نەدەنا کە تاوانیان کرد بێت. پێشتریش باسی ئەوەم کردووە کە هیچ جۆرە پەشیمانیەک یان عەزابێکی ویژدانم لە کەسیاندا بەدی نەدەکرد، تەنانەت لەوانەشدا کە تاوانیان دژی خەڵکی سەر بە چینەکەی خۆشیان کرد بوو. خۆ ئەو تاوانانەی کە دژی سەرۆک و بەرپرسانی خۆیان کرد بوویان، هەر باسی ناکەم. چونکە ڕای تایبەتیی خۆیان دەربارەی ئەو تاوانانە هەبوو، ڕایەکی پراکتیکی، ئەو تاوانانەیان بە ڕووداوی لەناکاو و قەزاوقەدەر دەزانی، هەر بیریان لێنەدەکردەوە و بگرە بە تاوانیشیان نەدەزانی، چونکە لە سەرووی دەسەڵاتی ئەوانەوە بووە، ئەوە قەناعەت و باوەڕیان بوو، زیندانیی، تاوانی دژ بە بەرپرس و سەرۆکانی بە تاوان نەدەزانی، هەر بیریشی لێنەدەکردەوە و بە کێشەی نەدەزانی، بەڵام وێڕای ئەوەش لە ناخی خۆیدا، لە دڵی

خۆیدا ددانی بەوەدا دەنا کە بەرپرس و سەرۆکەکانی دژی ئەو ڕەفتارانەی ئەون و دەبێ بە سزای خۆی بگات و تا بە سزای خۆی نەگات لە گوناح و تاوانەکەی پاک نابێتەوە.

کێشمەکێشی نێوان ئیدارە و زیندانی، کێشمەکێشێکی توند بوو. هەڵبەتە زیندانی بۆیە تاوانی لە لا ئاسان بوو و سڵی لێنەدەکردەوە، چونکە پێی وابوو ئەو ژینگەیەی تێدا لە دایک بووە و تێدا گەورە بووە سەرکۆنەی ناکات، دڵنیا بوو لەوەی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگە لۆمەی نەدەکرد، مەگەر تاوانەکەی دژی خەڵکانی سەر بە هەمان ژینگەی خۆی بوایە، دژی خەڵکی هاوسنفی خۆی بوایە. لەم ڕووەوە دڵنیا و بێخەمە، هەر ئەمەش گرینگە. هەست دەکات، ژێر پێی پتەوە، پشتی قایمە، بۆیە شەلاق و جەڵدەی بە ئاسایی دەزانی، هیچ ڕقێکی لە دڵی خۆیدا هەڵنەدەگرت، ئیدی ئەمە قەساسە و هیچ چارێک نییە، هەق بە هەق، بەوە دڵخۆشی خۆی دەدایەوە کە ئەو نە یەکەم کەسە بگیرێتە بن جەڵد و شەلاقان و نە دواکەسیش دەبێت و ئەم ململانێ نێگەتیڤە سەخت و دژوارە تا ماوەیەکی زۆر بەردەوام دەبێ. ئایا سەرباز ڕق لەو تورکە هەڵدەگرێ کە شەڕی دەگەڵ دەکات؟ هەرگیز، لە کاتێکدا ئەم تورکە دەستی لێ ناپارێزێ، بە شیر و خەنجەران لێیدەدا، دەیبڕێ و شەڕی دەکات و دەیکوژێت.

هەڵبەتە نابێ وا مەزەندە بەرین کە ئەوانەی ئەم حیکایەت و سەربهووردانەیان دەگێڕایەوە، هەموویان بە هەمان ئارامی و خوێنساردی دەیانگێڕایەوە. بۆ نموونە کاتێ کە زیندانییەکان دەهاتنە سەر باسی ملازم جیربیاتنیکوف، زۆر بەخراپی و بەڕقەوە باسیان دەکرد. یەکەم جار لە نەخۆشخانەدا باسی ئەم ملازمەم بیست و ناسیم، هەڵبەتە لە ڕێگەی ئەو قسە و باسانەوە ناسیم کە زیندانییەکان بۆیان دەگێڕامەوە. دوای ئەوە، جارێک بینیم، کە پاسەوانێکی بۆ

زیندان دەبرد. کابرایەک بوو سی ساڵان، درێژ، زۆر قەڵە و تێکسمڕاو، گۆنا سوورەکانی لەبەر قەڵەوی داتەکی بوون، ددانەکانی لە دوورەوە سپی دەچوونەوە، پێکەنینە ناخۆش و ترسناکەکەی ڕێک لە پێکەنینی (نوزدریوف(۲)) دەچوو، ئەگەر کەسێک بیبینیایە یەکسەر دەیزانی چ کەرپیاوێکە. ئەمە شەیدای شەلاقوەشاندن بوو، خوا خوای بوو، ئەو کارەی پێ بسپێرن. هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێم کە ئەفسەرەکانی دی (جیربیانتیکوف) یان بە مرۆڤێکی نائاسایی دەزانی، دیارە زیندانییەکانیش هەمان بۆچوونیان دەربارەی هەبوو. بێگومان ڕۆژگاری کۆن، زۆریش کۆن نا، "ئەو ڕۆژگارانەی کە هێشتا لە بیر ماون، بەڵام خەڵکی بە زەحمەت باوەڕیان پێدەکەن" میرغەزەب و جەلادانێکی بەخۆوە دیتووە کە بە ئەشقەوە ئەمجۆرە کاریان کردووە، ئاشقی ئەمجۆرە کارە بوون. بەڵام زۆربەی ئەوانەی سەرپەرشتی جێبەجێکردنی سزای شەلاقکاریان دەکرد، بێ هیچ لەزەت و ئەشق و جۆشوخرۆشێک، بەوپەڕی هێمنی ئەرکی خۆیان جێبەجێ دەکرد.

ڕێک بە پێچەوانەی ئەم ملازمەی ئێمەوە، کە لەزەت و خۆشیەکی یەجگار زۆری لێدەبینی، وەکو پسپۆڕێکی کارامە و شارەزا داهێنانی تێدا دەکرد. ئیدی ئاشق و شەیدایی کارەکەی، بە هونەرێکی دەزانی، کە لەبەر خاتری خودی هونەرەکە خۆشیدەویست. دەتگوت یەکێکە لە جەلاد و میرغەزەبە بەناوبانگەکانی سەردەمی ئیمپراتۆریەتی ڕۆما، لەزەتێکی زۆری لەم کارە وەردەگرت، ئیسراحەتی دەروونی پێدەکرد.

کە زیندانییەک بۆ سزادان دەبرا، ملازم جیربیاتنیکوف سەرپەرشتی جێبەجێکردنی سزاکەی دەکرد، کە دەیبینی ڕیزێکی دووروودرێژی سەربازان بە قامچی و شەلاقی ئەستوورەوە حازروئامادە وەستاون، دەگەشایەوە، سیمای پرشنگی دەدا. ڕۆحی گەشکەی دەکرد. بەڕووخۆشی بەسەر یەک بە یەکی سەربازەکاندا

دەگەڕا. هانی دەدان، بەجوانی ئەرکی سەرشانیان جێبەجێ بکەن ئەگینا. ئیدی سەربازەکان پێشوەختە دەیانزانی ئەم وشەی "ئەگینا"یە چ دەگەیەنێ، زیندانییەکە دەهێنرا، ئەگەر بە ڕێکەوت جیربیاتنیکوفی نەناسیبا، شارەزای تەبیعەت و ڕەفتاری نەبایە، ئیدی ملازم جیربیاتنیکوف سەری دەکردە سەری (ئەمە یەکێک بوو لە داهێنانە زۆر دەگمەنەکانی جیربیاتنیکوف لەم بوارەدا) و پێی ڕادەبوارد: هەر زیندانییەک کاتێ دەهێنرا و دەرەجەداران پشتیان ڕووت دەکرد و بە قایشی تفەنگان درێژاودرێژا لەسەر "شەقامی کەسک" توند دەست و لاقیان دەبەست، زیندانیی قەرەبەخت، دەکەوتە لاڵانەوە و پاڕانەوە لە ئەفسەری سەرپەرشتیار، کە ڕەحمی پێبکەن و زۆر بە توندی لێی نەدەن. دەپاڕایەوە و دەیگوت: "ئەزبەنی، ڕەحمم پێبکە، باوکێکی باش بە لەگەڵمدا، کارێکی وا بکە هەتا هەتایە دوعای خێرت بۆ بکەم، مەمکوژە، بەزەییت پێمدا بێتەوە". جیربیاتنیکوفش ئەمەی دەویست. ئیدی بەمجۆرە و بە دەنگێکی میهرەبان و پڕ سۆزەوە دەکەوتە دواندنی زیندانییەکە:

– ئاخر برای ئازیز من چ بکەم، چیم لە دەست دێ؟ بە خۆت دەزانی ئەمە یاسایە یاسا، یاساش دەبێ جێبەجێ بکرێت. من سزای تۆ نادەم. یاسا جێبەجێ دەکەم!

– گەورەم، هەموو شتێک بە دەست تۆیە، دەتوانی هەموو شتێک بکەی، ڕەحمم پێبکە، بەزەییت پێمدا بێتەوە!

– چما پێتوایە من دڵم بە حاڵت ناسووتێ، بەزەییم پێتدا نایەتەوە؟ یانی پێتوایە من حەز دەکەم تۆ بخرێیتە ژێر شەلاق، پێمخۆشە تۆ بەو حاڵەوە ببینم؟ خۆ منیش بەشەرم. وایە یان نا؟

- بێگومان وایە گەورەم! هەموو خەڵکی دەزانن کە ئەفسەران باوکی ئێمەن و ئێمە کوڕی ئەوانین. جا تکام وایە باوکانە ڕەفتارم لەگەڵ بکە.

ئیدی زینـدانییەکە بەو جـۆرە، بە ئومێـدی ڕزگـاری لە سـزا، دەپاڕێتەوە و دەلاڵێتەوە. ملازم دەڵێت:

- برادەری ئازیز، خۆت حوکم بدە، خۆت ئەقڵت هەیە و دەتوانی بیر بکەیتەوە، مەرجی ئینسانیەت، مەرجی مرۆڤدۆستی وا دەخوازێت کە بەزەییم بە گوناهکارێکی قەرەبەختی وەکو تۆدا بێتەوە، بەلام من چ بکەم، خۆت دەزانی کە من سزای تۆ نادەم، ئەمە یاسایە یاسا!

- قسەکەت زۆر تەواوە پایەبەرز.

- بەڵێ، من لەسەرمە، ئەگەر گەورەترین گوناحکاری سەر ڕووی زەویش بی، بەزەییم پێتدا بێتەوە، بەلام ئەوەی سزات دەدات من نیم، بەڵکو یاسایە، یاساش لە سەرووی هەموومانەوەیە. تۆزێ بیر بکەرەوە! من خزمەتی خوا و نیشتمان دەکەم. یاسا ئەو سزایەی بۆ دیاری کردوویت، ئەگەر من سزاکەت سووک بکەم، دەکاتە سەرپێچی لە یاسا، سەرپێچیش تاوانێکی گەورەیە.

- پایەبەرز!

- چار چییە؟ باشە با ئەمجارە بە دڵی تۆ بێ، ئەمجارە خاترت دەگرم و زۆر دەست داناگرم، هەرچەندە دەزانم ئەمە سەرپێچییە لە یاسا، بەلام دەترسم وا بزانی جارێکی دیکەش بە هەمان ئاسانی دەرباز دەبیت و ترست بشکێ و ئەمجارەیان کارێکی خراپتر بکەیت و وا بزانیت جاری دووەمیش بەزەییم پێتدا دێتەوە؟ ها؟ ویژدانم...

- پایەبەرز! من لەبەر بارەگای پەروەردگاردا سوێندت بۆ دەخۆم کە...

- باشە باشە، سوێندم بۆ دەخۆیت کە هیچ هەڵەیەک نەکەیت، ڕەفتارت باش بکەی.

- خوا لە دنیا و قیامەت بمگرێ ئەگەر...

- پێویست بە سوێند ناکات، تەنیا قسە و بەڵێن بەسە، ئەگەر بەڵێنم بدەیتێ، باوەڕت پێدەکەم.

- پایەبەرز!

- زۆر باشە! گوێ بگرە! من لەبەر خاتری ئەم فرمێسکانەت، لەبەر ئەوەی هەتیویت، یارمەتیت دەدەم، رەحمت پێدەکەم، تۆ هەتیوی وانییە؟

- پایەبەرز، بە داک و باب هەتیوم، من لەم دنیایەدا تەنیای تەنیام، کەسم نییە.

- دەی باشە، من رەحم بە فرمێسکەکانتدا، بە بێکەسیت دەکەم. بەڵام ئاگادار بە، ئەمە دوا جارت دەبێ، دەی بیبەن!

ملازم جیربیاتنیکوف ئەو قسەیە هێندە بە میهرەبانی و دلۆڤانی دەکات، کە زیندانییەکە نازانێ چۆن سوپاسی خوا بکات کە ئەم ئەفسەرەی بۆ ڕەخساندووە. زیندانییەکە دەبەن، دەنگی دەهۆڵ بەرز دەبێتەوە. سەربازەکانی پێشەوە قامچییەکانیان بەرزردەکەنەوە، جیربیاتنیکوف پڕ بەزاری هاوار دەکات: "لێی بدەن! ئاگر لە پشتی بەردەن! لێیدەن لێیدەن! پێستی بگڕوون! دەی مەوەستن، ئەم هەتیوە بەر شەلاقان بدەن، ئەم بەرەڵڵایە تەمبێ بکەن! زیاتر دەی! مار ئەنجنی بکەن! هەنجن هەنجی بکەن!".

سەربازەکان، بە گشت هێز و توانایەکی خۆیانەوە، بە شەلاق بەر دەبنە ئەم قەرەبەختە، چاوانی زیندانییەکە ئەبڵەق دەبن، ئاگریان لێدەبارێ، دەست بە هاتوهاوار دەکات و (جیربیاتنیکوف)ش قاقا پێی پێدەکەنێ، لەبەر پێکەنین خۆی پێناگیرێ و دەست دەخاتە کەلەکەی، ئیدی جەژنیەتی. لە خۆشیدا لە پێستی خۆی ناهێورێ، خەریکە لەبەر پێکەنین ببورێتەوە و فرمێسک بە چاوەکانیدا دێتەخوارێ، پیاو کە ئەو

دیمەنە دەبینێ، دڵی بە حاڵی دەسووتێ. زۆر دڵی بە فێڵەکەی خۆی خۆشە، بۆیە جار لە جار توندتر پێدەکەنێ، جا پێکەنینێکی ناساز و ناخۆش، ناوبەناو بۆ چەند ساتێک لە پێکەنین دەوەستا و دیسان هاواری دەکرد: "لێیدەن، بیگروون، کەوڵی بکەن، ئەم دزە، ئەم خوێڕییە، ئەم هەتیوەم بۆ هەنجن هەنجن بکەن!".

جیربیانتیکوف، تەکتیکاتی لەو بابەتەی زۆر بوو. بۆ نموونە هەندێ جار کە زیندانییەکی بۆ لا دەهێنرا تا سزا بدرێت، زیندانییەکە لەبەری دەپاڕایەوە کە بەزەیی پێیدا بێتەوە، ئەمجارەیان ملازم جیربیانتیکوف بە جددیی گوێی لێدەگرت، تەکتیکەکەی دەگۆڕی و بە زمانی لووس پێیدەگوت: "گوێ بگرە برای ئازیز، من ناتوانم سزات نەدەم، سزات دەدەم و ئەولاتریش، چونکە شایستەی سزایت، بەڵام دەتوانم سووکە یارمەتییەکت بدەم: بە قایشی تفەنگان ناتبەستمەوە، بۆ خۆت ئازاد بە، تا هێز لە لاقتدایە بە بەردەم ڕیزی سەربازەکاندا غار بدە. ڕاستە هەموو شەلاقەکانت بەر دەکەون، بەڵام زووتر لە سزاکە ڕزگارت دەبێ، چ دەڵێی؟ حەز دەکەی ئەمە تاقی بکەیتەوە؟"

زیندانییەکە بە دوودڵییەوە گوێ دەگرێت، باوەڕ ناکات، بەڵام لە دڵی خۆیدا دەڵێت: "تەقو ڕاستی کرد؟ ڕەنگە ئەم شێوازە باشتر بێ، ئەگەر بەتوندی بە بەینی سەربازەکاندا غار بدەم، بە ماوەیەکی کەمتر ئەم ئەزموونە دەبڕم و لەوەشە هەموو شەلاقەکانم بەر نەکەون". ئیدی زیندانیی داماو ناچار بە ملازم دەڵێت:

- ڕازیم پایەبەرز!

ملازم پێی دەڵێت:

- کەواتە منیش ڕازیم.

هەنگێ بانگ لە سەربازەکان دەکات:

- دەی کوڕینە ئامادەبن، هەر چاوێکتان بکەن بە چوار چاو.

ملازم دڵنیایە، کە تاقە جەزرەبەیەکیش بە خەسار ناچێ و هەر سەربازێکی چاک دەزانێ ئەگەر تاقە شەلاقێکی بە خەسار بچێ و بەر پشتی زیندانییەکە نەکەوێ، ملازم بەو ئاسانییە لێی خۆش نابێت. زیندانیی داماو، هەوڵدەدا بە "شەقامی کەسک"دا غار بدات و بە خەیاڵی خۆی بەر لەوەی سەربازەکان فریا بکەون، دەگاتە ئەوسەری "شەقامی کەسک" بەڵام لەناکاو قامچی وەکو تاوە تەرزە بەسەر پشتی ئەو بەستەزمانەدا دادەبارێ، لە عاردەکە تەخت دەبێ و دەکەوێتە ناڵەناڵ، ئیدی جوڵەی لەبەر دەبڕێ وەکو ئەوەی بە ئەرزەکەوە نووسابێ یان بەدەم گوللەیەکەوە سارد بووبێتەوە.

خۆ ئەگەر دوای ئەوە توانیبای بە هەزار زەحمەت، ڕەنگزەرد و لێوبەبار هەستاباوە، بە ملازمی دەگوت:

- پایەبەرز، من حەز دەکەم بە پێی قانون سزای خۆم وەربگرم.

هەنگێ ملازم جیربیانتیکوف، کە پێشوەختە ئاکامی ئەم گەمەیەی دەزانی، لە قاقای پێکەنینی دەدا و لەبەر پێکەنین دوو لۆ دەنوشتایەوە و دەستی دەخستە کەلەکەی. هەڵبەتە ئەگەر بمەوێ هەموو تەکتیکەکانی ئەم ملازمە باسبکەم، یان هەموو ئەو چیرۆکانە بگێڕمەوە کە زیندانییەکان لێیان دەگێڕایەوە، هەر تەواو نابێت و ئەم هەویرە ئاو زۆر دەکێشێت.

زیندانییەکانی قاوشەکەی ئێمە، باسی ملازمێکی دیکەیان دەکرد بە نێوی سمیکالوف، کە بەر لە هاتنی مێجەر، بەرپرسی زیندانەکە بوو. هەرچەندە زیندانییەکان جیربیانتیکوفیان خۆشنەدەویست، بەڵام بێلایەنانە باسیان دەکرد، نە نەفرەتیان لێدەکرد و نە ستایشیان دەکرد. بەڵام هەر هەموویان بەڕێزەوە یادی سمیکالوفیان دەکردەوە و ستایشیان دەکرد و خۆزگەیان بە سەردەمی ئەو دەخواست. هەڵبەتە تەبیعەت و ئاکاری ئەم ملازمە دەگەڵ ملازم جیربیانتیکوفدا جیاواز

بوو، ڕاستە شەیدای شەلاق و شەلاقکاری نەبوو، بەڵام بە لاشیەوە گرینگ نەبوو، زیندانیی شەلاقکاری بکرێت یان نا. ئەدی کەوایە بۆچی زیندانییەکان خۆشیاندەویست و بە ڕێزەوە یادیان دەکردەوە و خۆزیایان بە سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەو دەخواست؟ چۆن توانی بووی ڕەزامەندی زیندانییەکان بە دەست بێنێ؟ بەم ڕادەیە لە نێو هاوزیندانییەکانمدا خۆشەویست بێ؟ هاوزیندانییەکانمان، وەکو هەموو گەلی ڕووسیا، ئامادەن بە قسەیەکی خۆش، هەموو کولوکوڤانێکیان لە بیربکەن (هەڵبەتە من ئەم خاڵە وەکو خۆی بێ هیچ وردکردنەوە و تۆژینەوەیەک تۆمار دەکەم) بۆیە وەدەست هێنانی خۆشەویستی و ڕێزی ئەم گەلە زەحمەت نییە. سمیکالوف، توانی خۆشەویستییەکی تایبەتی بە دەست بێنێ، کە زیندانییەکان باسی سزاکانی خۆیان بە سەرپەرشتی ئەو دەکرد، زۆر بە ڕێزەوە یادیان دەکردەوە و خۆزگەیان بە سەردەمی ئەو دەخواست. تەنانەت هەندێ جار کە بەراوردی ئەم مێجەرەی ئێستایان لەگەڵ ئەودا دەکرد، داخیان بۆ ئەو هەڵدەکێشا و دەیانگوت: "وەکو باوکمان وا بوو، بە ڕاستی پیاوێکی باش بوو!" سمیکالوف پیاوێکی سادە و خاکی بوو، ڕەنگە بە شێوازی خۆی پیاوێکی باش و خۆشڕەفتار بوو بێ. بەڵام خۆ هەندێ بەرپرس هەن نەک هەر پیاوی باشن، بەڵکو میهرەبان و دلۆڤانیشن، کەچی بێزراون و کەس خۆشی ناوێن، بگرە گاڵتەشی پێدەکەن. سمیکالوف، لەوانە نەبوو، ئەوەندە خۆشڕەفتار و خاکی بوو، هەموان بە یەکێک لە خۆیانیان دەزانی. ئەمە سیفەتێکی دەگمەنە، سیفەتێکی خۆڕسکە، زۆرجار خاوەنەکانیان، هەست بەوە ناکەن کە ئەو خووە باشەیان هەیە. سەیر ئەوەیە خەڵکانێک هەن کە هیچ باشییەکیان تێدا نییە، بەڵام بەهرەی خۆ خۆشەویست کردنیان هەیە، دەتوانن خەڵکی بە لای خۆدا ڕاکێشن. ئەوانە ژێر دەستانی خۆ

نـــابوغزێنن، خۆیـــان لە خەڵکـــی بە گەورەتـــر نـــازانن، پێمـــوایە ئەمە سـەرچاوە و هـۆی خۆشەویسـتییانە. ئەوانە خۆیـان لە خەڵکـی جیـا نـــاکەنەوە، کـــارێکی وا نـــاکەن عەوامـــی خەڵـــک بە ئەشـــراف و ئەرسـتۆکراتیان بزانـێ، بە بێگانەیـان بزانـێ، بە چینێکـی کـۆمەڵایەتی ئەلاحەدەیـان بزانـێ، هەسـت بـکەن یەکێـک نیـیە لە خۆیـان. ئەوانە خۆڕسـک، بە تەبـیعەت مـاکێکی میللییانەیـان تێدایە، بـۆنی عەوامیـان لێدێت و عەوامـی خەڵکەکەش بە دەم ئەو بـۆنەوە دەچـن، بـاوەش بـۆ ئەوە جـۆرە کەسـانە دەگـرنەوە، لێـی خـڕدەبنەوە، پشـتیوانی دەکەن و هەموو شتێکی بۆ دەکەن. عەوامی خەڵکی (گەل) سـەرۆکێکی توند و بەزەبریـان، ئەگەر بـۆنی خەڵـک و ڕەمەکـی مەردمـی لێبـێ، لە سـەد سـەرۆکی نەرمونیـان و میهرەبـان پێباشـترە. خـۆ ئەگەر ئەم جـۆرە سـەرۆکە بە خـۆی و بە شـێوازی خـۆی هەنـدێ خـووی خـۆش و ئاکـاربەرز و میهرەبـان بێ، هەنگێ لە چـاوی خەڵکیـدا قیمەتـی تەواو نابێ، دەیپەرستن! جا ئەم ملازم سمیکالوفە، وەکو باسم کرد، هەندێ جـــار ســـزای زۆر قورســـی زینـــدانییەکانی دەدا، بەڵام ئەوەنـــدە بە سلوکەت و خۆشڕەفتاری ئەم سزایەی دەدان، کە هـیچ ڕقێکیـان لێـی هەڵنەدەگرت، بە پێچەوانەوە: کە یـادی سـزایەکانی ئەویـان دەکردەوە، بە پێکەنینەوە یادیان دەکردەوە، دیـارە ئەو یـادەوەری و حیکایەتـانەی مـلازم سـمیکالوف زۆر نەبـوون، چـونکە پیـاو هەق بڵـێ، لەو ڕووەوە کەسێکی بەرزەخەیاڵ و خۆشخەیاڵ نەبوو، تەنیـا یەک تەکتیکـی داهێنـا بـوو، نـزیکەی یەکـدانە سـاڵ، لە زینـدانەکەی ئـێمەدا، بەخۆشـییەوە مومارەسـەی ئەو تەکتـیکەی کـرد، هەڵـبەتە تەکتـیکەکەش لە شـۆخی بەدەر نەبـوو. سـمیکالوف بە خـۆی سەرپەرشـتی جێبەجێکردنـی سزاکەی دەکرد، گاڵتەی دەگەڵ زینـدانییەکەدا دەکرد و پێـی پێدەکەنی. ئەوەشـی بە مەبەسـتێکی تـایبەتی یـان نیـازێکی شـاراوە و خـراپ

نەدەكرد، بەڵكو بۆیەی دەكرد، چونكە حەزی دەكرد خۆی و لە نزیكەوە ئاگاداری كاروباری ئەم زیندانییە بێ. كورسییەكیان بۆی دێنا، ئەو شەلاقانەیان بۆ دێنا كە بۆ سزادانی تاوانبارەكە تەرخان كرا بوون، لەسەر كورسییەكە دادەنیشت و سەبیلە درێژەكەی پێدەكرد، یارۆی زیندانی لێی دەپاڕایەوە، ملازم پێیدەگوت: "دەی! نا.. دەی هاوڕێ، پاڵ بكەوە، ئەوە چیتە؟" یارۆی زیندانی هەناسەیەكی هەڵدەكێشا و لە سەر ئەرزەكە پاڵدەكەوت. ملازم لێی دەپرسی: "باشە برای ئازیز! تۆ نوێژت لەبەرە؟" زیندانییەكە وەڵامی دەدایەوە: "ئەدی مەعنای چی پایەبەرز؟ من مەسیحیم. لە منالییەوە ئەزبەرمە!" ملازم دەیگوت: "كەواتە وێرد و نوێژی خۆت بخوێنە!" زیندانییەكە پێشوەختە دەیزانی چ وێردێ دەخوێنێ، چۆن لەم وێرد خوێندنە تەواو دەبێت، چونكە ئەم گەمەیە پتر لە سی جاران دووبارە بوو بووەوە، هەروەها سمیكالوفیش دەیزانی كە زیندانییەكە ئاگای لەم گەمەیە هەیە و بە سەریدا تێناپەڕێ، هەروەها سەربازە قامچیبەدەستەكانیش، چەندین جار ئەم گەمەیەیان دیتبوو. واتە گەمەكە بۆ هەموو لایەک ئاشكرا و دیار بوو، كەچی هەر دووبارەش دەكرایەوە. كابرای زیندانی دەستی بە نوێژ و وێرد خوێندن دەكرد، سەربازانی چەكدار، قامچیبەدەست، حازروئامادە بە دیارییەوە دەوەستان. سمیكالوف دەستی لە سەبیل كێشان هەڵدەگرت، دەستی بەرز دەكردەوە، چاوەڕوانی دەكرد كە زیندانییەكە لە نوێژەكەیدا بگاتە ئەو شوێنەی ئەم دەیویست، زیندانییەكە بەردەوام دەبوو تا دەگەییە: "با فریشتەی ئاسمانان بێن" ملازم ئەوەی دەیویست، لەوێدا بە زیندانییەكەی دەگوت: "بەسە! دەموچاوی سوور دەبووەوە و بە سەربازە شەلاقبەدەستەكەی دەگوت: " فریای بكەوە، فریشتەی ئاسمانانی بۆ بێنە!" بەدەم ئەو قسەیەوە بە دەست ئاماژەیەكی ئیلهامبەخشی بۆ دەكرد.

ئیدی بەدەم قاقای پێکەنینەوە خۆی بە کۆڵ کورسییەکەدا دەدا.
ئیدی پێکەنین سیرایەتی دەکرد ڕیزە سەربازەکە، سەربازە شەلاقوەشێنەکە و تەنانەت تاوانبارەکەشی دەگرتەوە. لە کاتێکدا کە ملازم سمیکالوف هاواری دەکرد: "پشتی بشکێنە!" و شەلاقەکە بە فیشکوهۆڕ لە ئاسمانەوە دادەهاتەوە و وەکو گوێزان بە پشتی تاوانباری قەرەبەختدا دەچزا، ئەو نەگبەتە پێدەکەنی! سمیکالوف زۆر بەم گەمەیە خۆشحاڵ بوو، چونکە لە داهێنانی خۆی بوو. کە لە سزاکە دەبوونەوە، ملازمەکە بەئاسوودەیی و ڕەزامەندی دەڕۆیی، زیندانییەکەش بەخۆشحاڵی و ڕەزامەندییەوە هەڵدەستایەوە و دەچووەوە بۆ ناو هاوزیندانییەکانی و گەمەکەی سمیکالوفی، کە ئەمە سی و یەکەمین جار بوو دووبارەی کردبووەوە، بۆ دەگێڕانەوە و دەیگوت: "چەند پیاوێکی باشە، چەند ڕووخۆشە، چەند حەزی لە شۆخی و سوعبەتانە!"
زۆرجار پیاو گوێی لە زیندانییەکان دەبوو، کە ستایشی ملازمیان دەکرد و بەتاسەوە یادی ئەو ڕۆژانەیان دەکردەوە کە ئەو دەیخستنە ژێر شەلاق و لسان.
جارێ گوێم لێ بوو یەکێک لە زیندانییەکان، زۆر بەشادییەوە یادی دەکردەوە و دەیگوت:
- جارێکیان بۆ سەر کار دەڕۆییشتم، سەیرم کرد لەبەر پەنجەرەی ژوورەکەیدا، بە جلی ماڵەوە دانیشتووە، بەدەم چا خواردنەوە سەبیلی دەکێشا، خێرا وەکو ڕێز و حورمەت کڵاوەکەم لە سەرم داگرت. لێی پرسیم: "ئاکسینوف بۆ کوێ دەڕۆی؟" گوتم: "بۆ سەر کار میخائیل فاسیلیچ، بەڵام دەبێ لە پێشدا بڕۆم بۆ کارگەکە" کە گوێی لە قسەکەم بوو، لە ناخی دڵەوە لە قاقای پێکەنینی دا، کە پیاوێکی باش بوو! بە ڕاستی ناسکەپیاو بوو!

یەکێک لە گوێگرەکان هەڵی دایە و گوتی:

- ئەو جۆرە پیاوانە لێرە ناهێڵنەوە!

پەراوێز:

١-م.کـی: بـڕوانە پەراوێـزی یەکەمـی فەسـڵی سـێیەم. ڕەنـگە دۆستۆفسکی بە ئانقەست ئەو هەڵەیەی کردبێ کە گوتوویەتی "م. کی" سەر بە چینی خانەدان و ئەشرافان نەبوو، تا پێ لەسەر نارەوایەتی ئەو سزا جەستەییە دانەگرێت کە بۆ ئەلکساندەر میرتسکی بڕدرایەوە کە لە ڕاستیدا سەر بە چینی ئەشراف و خانەدانان بوو.

٢-نوزدریوف: یەکێکە لە کاراکتەرەکانی ڕۆمانی: گیانە مردووەکانی گوگول. نوزدریوف، کابرایەکی بەدمەستی قومارچی بوو.

«١٤»

نەخۆشخانە

٣ـ٣

بۆیە ئێستا باسی سزا(١) و ئەنجامدەرانی سزایان دەکەم، چونکە بەر لەوەی ڕێم بکەوێتە نەخۆشخانە، بیرۆکەیەکی ڕوون و دیارم دەربارەی نەبوو، هەر بە بیستن هەندێ شتم لەو بارەیەوە بیستبوو. وابوو هەموو ئەوانەی کە سزای شەلاقیان بۆ دەبڕایەوە، هەموو زیندانییە سوپاییەکانی شارەکەی ئێمە و ناوچەکانی دەوروبەری، کە بۆ نەخۆشخانە دەهێنران، دەیانخستنە قاوشەکانی ئێمە. هەڵبەتە لە سەرەتای ڕۆژانی هەوەڵی حەپسییەکەمدا، کە هێشتا ژینگەکەم بە لاوە تازە بوو، دیمەنی گشت زیندانییە قەرەبەختەکان یان ئەوانەی چاوەڕوانی سزابوون یان ئەوانەی تازە لە ژێر شەلاقکاری هاتبوونە دەرێ، زۆری کار تێدەکردم و زۆرم لە گیان ناخۆش بوو. زۆر دەشڵەژام و یەجگار نیگەران دەبووم. کە گوێم لەو واریقات و سەربوردانە دەبوو کە زیندانییەکان لەم بارەیەوە، لە بەینی خۆیاندا دەیانگێڕایەوە، هەزار و یەک پرسیارم لە لا دەهاورژا و عەودالی

وەڵام دەبووم، حەزم دەکرد جۆر و ئاستی گشت حوکم و سزاکان بزانم، حەزم دەکرد ڕاوبۆچوونی خودی زیندانییەکان لە بارەیانەوە بزانم. هەوڵم دەدا باری دەروونی ئەو کەسانەی کە حوکمی شەلاقیان بۆ دەبڕایەوە، بێنمە بەرچاوی خۆم. پێشتر و هەر لەم نووسینەدا باسی ئەوەم کرد بوو، مەگەر بە دەگمەن، دەنا هیچ زیندانییەک نەبوو، لە سزا نەترسێت، لە ڕووی دەروونییەوە نەپەشۆکێت و بەئارامی و بەئاسوودەیی چاوەڕوانی سزاکەی بکات، تەنانەت خەڵکانی ئەزموونداریش، ئەوانەی پێشتر ئەو جۆرە سزایەیان دیتبوو، هەر دەترسان و نیگەران دەبوون. زیندانی هەستی بەترسێکی بەسام دەکرد، بەڵام ئەمە زیاتر ترسێکی جەستەیی بوو، چونکە سامی ترسەکە، ئەقڵ و هۆشی لە لا نەدەهێشت، ئەقڵ و هۆشی سڕ دەکرد. ئیدی لە ماوەی ئەو ساڵانەی کە لە زینداندا مامەوە، توانیم ئەو زیندانییانە بخەمە بەر وردبینی سەرنج کە بەرگەیان نەدەگرت و لە نیوەی جەزرەبەکانییاندا، بۆ نەخۆشخانە دەنێردران، تا زامەکانی پشتیان چاک ببێتەوە، ئەوسا پاشماوەی سزاکەیان بەسەردا جێبەجێ بکرێ. بە ڕێکەوت ژمارەیەکی زۆرم لەوانە بینی کە بۆ سبەینێ، داوایان دەکرد لە نەخۆشخانە مەرەخەس بکرێن، تا پاشماوەی سزاکەیان وەربگرن. دیارە پزیشکی تایبەتی ئامادەی ڕێوڕەسمی جێبەجێکردنی سزاکان دەبوو، ئەو بڕیاری دەدا کە هەموو جەڵدەکان لە یارۆی مەحکوم بدرێ یان نا. ئاخۆ زیندانییەکە بەرگە دەگرێت یان نا، ئەگەر ژمارەی جەزرەبەکان لەوە زیاتر بوایە کە زیندانییەکە بەرگەی بگرێت، بە گوێرەی بڕیاری پزیشک دەکرا بە دوو یان سێ وەجبەوە، پزیشک بڕیار دەدا کە ئاخۆ زیندانییەکە بەرگە دەگرێت، هەموو جەزرەبەکانی بە کەڕەتێ لێبدرێت، یان ژیانی دەکەوێتە مەترسییەوە. ئەگەر سزایەکە پێنج سەد تا هەزار و پێنج سەد جەڵد

بـوایە، ئەوا هەر هەمـووی بە کەرەتـێ جێبەجـێ دەکـرا و لە یـارۆی زینـدانی دەدرا، بەڵام ئەگەر دوو هەزار و سـێ هەزار جەڵـد بـووایە، ئەوا بە دوو یان سێ کەرەت جێبەجێ دەکرا. جا مەحکومانی نەگبەت کە زامەکانی پشتیان سارێژ دەبووەوە و دەبوایە خۆ ئامادە بکەن لە نەخۆشـخانە مەرەخەس بکـرێن، تـا پاشـماوەی سـزاکەیان وەربگـرن، ڕۆژێ پێش دەرچوونیان لە نەخۆشخانە، خەم دای دەگرتن، ڕوونـاکی لە ڕوویـان دەبڕا، دەمیـان دەچووە کلیلە. پیاو کە تەمەشـای دەکردن دەتگـوت بروسـکە لێـی داون، لە تـۆ وایە خـۆڵ و دۆیـان بە سـەردا کراوە، هەمـوو حەپەسـاو و حەواسـپەرت، هـیچ قسـەیەکیان نەدەکرد، زۆربەی کـات مـات و بێدەنگ بـوون. سـەیر ئەوە بـوو، زینـدانییەکان خۆیان لەو مەحکوومانە دەبوارد، بە هیچ جۆرێ باسـی ئەو سزایەیان نەدەکـــرد کە بۆیـــان بڕابـــووەوە، نە دڵخۆشـــیان دەدانەوە و نە هاوخەمییان دەکردن، دیارە ئەمە کارێکی ئاقڵانە بوو، چونکە زیندانییە مەحکومەکـانیش، ئەوانەی جەڵدیان بـۆ بڕابـووەوە، ئەم هەڵوێسـتەیان پێ باشتر بوو. هەڵبەتە هەندێ جار حاڵەتی ڕیزپەڕیش دەهـاتە پێشـێ. یەکێـــک لەو نموونـــانە ئورلـــوفە کە لە فەســـڵی چـــوارەمی ئەم یادگارییانەشدا باسـم کردووە. هەڵبەتە خوێنەران لە بیریـان مـاوە کە ئورلـوف چەنـدی پەلە بـوو زامەکـانی پشـتی زوو سـارێژ ببـنەوە، تـا پاشماوەی سـزایەکەی وەربگرێت و بـۆ زینـدانی بنێرنەوە، چـونکە بە تەما بوو لە ڕێگەدا هەڵێ. ئورلوف، پیاوێکی سـەرکێش و توندتەبیعەت بوو، قسە هـەر قسـەی خـۆی بـوو، شتێک لە کەللەی دابـا، دەسـتبەردار نەدەبـوو تـا پێـی نەگەییشـتبایە، زۆریـش بـۆ حـاڵی خـۆی زیـرەک و چـاوکراوە و بە فێـڵ بـوو. کە گەیـیە نەخۆشـخانە زۆر خۆشـحاڵ و شـادمان دەهـاتە بەر چـاو، چـونکە کـاتێ کە سـزای جەڵـدی بـۆ بڕابووەوە، لە دڵی خۆیدا بە تەمای ئەوە نەبوو بوو بەرگە بگرێ و بە

سەلامەتی دەرباز ببێ، بەڵکو پێی وابوو لە نیوەی چەڵدەکاندا، لێدەبێتەوە و دەمرێت، چونکە لەم لاو لەو لا بیستبووی کە ئیدارە نیازیان خراپە و ئەمجارە زۆر بە توندی سزای دەدەن، بۆیە بە ڕاستی بە تەمای مردن بوو بوو. بەڵام ئێستا کە بە زیندوویەتی لە ژێر نیوەی سزاکەی دەرچوو بوو، مەمنوونی بەختی خۆی بوو، بۆیە ئومێدی بە ژیان و مان پەیدا کرد بووە و ورەی بەرز بوو بووەوە. ڕاستە کە بۆ نەخۆشخانەیان هێنا پشتی یەکپارچە زام و برین بوو، بە عەمراتم شتی وام نەبینی بوو، نیوەمەرگ بوو بوو، بەڵام وێڕای ئەوەش خۆشحاڵ بوو کە هێشتا زیندووە و ماوە، بابایەک بوو تینووی ژیان. زۆر خۆشحاڵ بوو کە نەیانتوانی بوو بیکوژن. بۆیە پێویستی نەدەکرد باوەڕ بەدەمگۆیان بکات، بە تایبەتی کە بەشی دووەمی سزاکەیان دواخستبوو. ئورلوف بە درێژایی ماوەی زیندانییەکەی خەونی بە هەلاتن، بە ئازادی، بە مەزرا و کێڵگان، بە بێشە و لێرەوارانەوە دەبینی، بەڵام بە دوو ڕۆژ دوای دەرچوونی لە نەخۆشخانە، هێنرایەوە بۆ نەخۆشخانەکە تا لەسەر هەمان تەختە خەوی هەوەڵجاری بمرێت، بەرگەی بەشی دووەمی سزاکەی نەگرتبوو. پێشتریش باسی ئەم پیاوەم کردووە.

بەڵام پێویستە ئەوەش بگوترێ کە هەر هەموو زیندانییەکان، تەنانەت ئەوانەش کە ناوی سزا و ئەشکەنجەیان بەر گوێ کەوتبا، زیرەیان دەکرد و شەو و ڕۆژیان لێدەگۆڕا، قارەمانانە خۆیان لەبەر ئەشکەنجە ڕادەگرت. مەگەر بە دەگمەن، دەنا قەت گوێم لە کەسیان نەبووە بناڵێ یان گلەیی بکات. تەنانەت لە شەوی ڕۆژی یەکەمی جێبەجێکردنی سزایەکەشدا، نەیاندەناڵاند، دیارە دەبێ ئەوەمان لە بیربێ کە ڕەمەکی مەردم، خەڵکی چەوساوە و قاڵبووی بۆتەی دەرد و ئازاران، دەزانێ چۆن بەرەنگاری ئازار دەبێتەوە. لە بیرمە زۆرجار

له هاوزینـدانییەکانمم دەپرسـی کە ئەم ئـازارە چـۆنە، ئایـا بە ڕاسـتی وەکو چۆن باسـی دەکەن بەو ئـاوایە بە سـۆنگەیە، هەڵبەتە بۆیە ئەم پرسیارەم دەکرد تا تەبیعەتی ئازار و ئەشکەنجەکەم بە تەواوەتی بۆ دەربـکەوێ و بـزانم لە چ عەزابێـک دەچێـت، نەک بـۆ فزوڵیەتێکـی نابەجێ و بێمانا. وەکو پێشتریش باسم کردووە، من ئەو سزایەم زۆر لەبەر گران و لە گیان ناخۆش بوو، زۆرم بە لاوە سامناک بوو. بەڵام وێـڕای پرسـیاری زۆرم لە هاوزینـدانییەکانم، ئێسـتاش وەڵامێکـی قەناعەتبەخشـم دەسـت نەکەوت. گشـتیان یەک وەڵامیـان دەدایەوە: "وەکو ئاگر پشت دەسووتێنێ". هەوەڵجار ئەو پرسیارەم لە (م. کی) کرد، گوتی: "لە کێشا نییە، وەکو ئاگر پشت دەسووتێنێ، دۆزەخێکە بۆ خۆی، پیاو وا هەست دەکات تەنورێکیان لەسەر پشتی داخستووە". ئیدی بەو قسـەیە هەمـوو شـتێکیان دەبـڕییەوە. ڕۆژێـک شـتێکی زۆر سـەیرم بـۆ دەرکەوت، ئەویـش ئەوە بـوو کە هەمـوو زینـدانییەکان دەیـانگوت جەزرەبەی دار زۆر سـووکترە لە جەزرەبەی شـەلاق، جەزرەبەی شەلاق بە ئازارترین ئەشکەنجەی باوی وڵاتی ئێمەیە. هیچ جەزرەبەیەک ناگـات بە جەزرەبەی شـەلاق و قـامچی. لەوەیە پیـاو لە هەوەڵەوە بـاوەڕ بەمە نەکـات. بەڵام وەکـو دەڵـێن لەوەیە پێـنج سـەد جەڵدەی شەلاق، یان چوار سەد جەڵد ئینسانێک بکوژێت. خۆ ئەگەر ژمـارەی جەڵـدی شـەلاق لە پێـنج سـەد جەڵـد تێپـەڕێ لەوەیە بە مسـۆگەری ئینسـان بکوژێـت. کـێ زۆر تـۆکمە و گیـانسـەخت بـێ بەرگەی هەزار جەڵـدی شـەلاق ناگرێـت. بەڵام پیـاو زۆر بەئاسـانی بەرگەی پێـنج سـەد دار دەگرێـت، نە هەرەس دێنـێ و نە مەترسـی مەرگی لێدەگرێت. ئەگەر کەسێک توانای جەستەیی مامناوەندی بێت، بەرگەی هەزار دار دەگرێت بێئەوەی مەترسی مەرگی لێبکرێ، بە دوو هەزار داریش نامێت. گشت زیندانییەکان دەیانگوت قامچی زۆر لە دار

بە ئـازارترە. دەيـانگوت: "قـامچی لەگەڵ داردا بەراورد نـاكرێ، ئـازاری قـامچی لە كێشـا نيـيە، كـوڕی دەوێ نە گـاڵتە" هەڵـبەتە ئاسـاييە كە ئـازاری قـامچی لە دار زيـاتر بـێ، چـونكە زۆر بەتونـدی دەزگـای عەسەبی ئينسان دەهـاروژێنێ. ئيدی نـازانم ئـاخۆ تـا ئێستاش، تـا ئەم ڕۆژگارەی ئێمەش لەو بابەتە خەڵكانە ماون (بەڵام دەزانم تا مـاوەيەک لەمە پێشـيش هەبـوون) كە لەزەتێكـی زۆر لە ئـازاردانی قوربانيـان دەبيـنن. ئەمـانە، خەڵكـانی وەكـو مـاركيز سـاد و مـاركيزە برنفلييە(2) وەبيـر دێنـنەوە. پێمـوايە هـۆی ئەمە دەگەڕێـتەوە بـۆ نيگەرانـی و پەريشانی دەروونی. ئەو خەڵكانە لە يەک كاتدا هەم هەست بە لەزەت دەكەن و هەم بە ئـازار. خەڵكانێک هەن وەكـو پڵينگ تينـووی خـوێنن، حەز دەكەن دەمی تێبنێن، بيلێسنەوە، ئەوانەی دەسـەڵاتی بێسنووريان بەســـەر جەســـتە و خـــوێن و ڕۆحيـــی بەشـــەرەوە هەيە، ئەوانەی دەســـەڵاتيان بەســـەر ئەو كەســـانەدا دەشـكێ كە بە پێـی شـــەريعەتی مەسـيح برايـانن، ئەوانەی هەسـت بەو دەسـەڵاتە دەكەن و دەسـەڵات وای لێكـردوون تـا ئەوپەڕی دڵڕەقـی مرۆڤێک زەليل بكەن كە لەسـەر شـێوەی خـوا دروسـتكراوە، ئەوانە لەوە بێدەسـەڵاتترن بتوانن جڵەوی ئـارەزووی خۆيـان بگـرن و تينـويەتی خۆيـان بە عەزابـدانی خەڵكـی نەشـكێنن، ئەوانە لەزەت لە عەزابـی خەڵكـی دەبيـنن. هەڵـبەتە زوڵـم و زۆر و سـتەمكاری كە بەردەوام بـوو، بـوو بە عـادەت ئيـدی لەگيـنە كەڵەكە ببـێ و بە تێپەڕبـوونی ڕۆژگـار ببـێ بە نەخۆشـی. مـن دڵنيـام دوور نيـيە، كە باشـترين مـرۆڤ، خێرخـوازترين بەشـەر لە دنيـادا بە جـۆرێ دڵـی ڕەش ببـێ، دڵـی ڕەق ببـێ، تەبيعەتـی بگۆڕێـت كە هـيچ جياوازييەكی لە حەيوانێكی دڕنـدە نەمێنێ. خـوێن و دەسـەڵات مـايە و سـەرچاوەی مەسـتين، زەميـنە بـۆ نەشـونمای دەڵڕەقـی و خـراپە و بێئينسـافی و بێدادی خۆش دەكات، ئيدی ڕۆح و ئەقڵ دەلەوتێن، پيس

دەبـن، لە خەتـێ خۆیـان دەردەچـن، ئەوپەڕی لەزەت، لەو کـارانە وەردەگرن کە بە تەبیعەتی بەشەران نامۆن. مرۆڤ و هـاووڵاتی بۆ هەتـا هەتـایە لە ویـژدان و دەروونـی سـتەمکاردا دەسڕێنەوە، ئیـدی گەڕانەوە بۆ کەرامەتی مرۆڤانی، بۆ پەشیمانی و تۆبە، بۆ بوژانەوەی ئەخلاقـی، دەچێـتە خـانەی نـیمچە مەحـاڵەوە. ئیـدی لەوەیە ئەم پاشاگەردانییە سیرایەت بکات و سەرانسەری کۆمەڵگە بگرێتەوە، ئەم جۆرە دەسەلاتە، مرۆڤ خەڵەتێنە. هەر کۆمەڵگەیەک بەبێ موبالاتی و خەمساردی بڕوانێتە ئەم شتانە، تا سەر ئێسقان نەخۆشە، بە کورتی؛ کە ڕێـی کەسـێک دەدرێ، ئەشـکەنجەی هاوتاکـانی خـۆی بـدات، ئەمە خـۆی لە خۆیـدا زامـێکە لە زامەکـانی کـۆمەڵگە، ئەمە مسـۆگەرترین ڕێگەیە بۆ سڕینەوە و کوشتنی گیانی هاوسۆزی دەگەڵ خەڵکیدا، جا ئەم ڕێـگەدانە بە شـێوەیەکی ناڕاسـتەوخۆ، مـاک و تـۆوی داوەشـینی کۆمەڵگەی لە خۆدا هەڵگرتووە و بێگومان کۆمەڵگە لە گرێژەنە دەبات.

کـۆمەڵگە، جەلاد و میرغەزەبـی پیشـەیی دەبـوغزێنێ نەک دەسەڵاتداریی جەلاد، خەڵکانێک لەو دواییانەدا دەیانویست پێچەوانەی ئەو بۆچـوونە بسـەلمێنن و دووپـاتی بـکەنەوە، هەڵـبەتە سـەلماندن و دووپـاتکردنەوەیەکی تێـوری ڕووت. دیـارە ئەوانەی بانگەشـە بـۆ ئەم بۆچـوونە دەکەن، ئەوانەن کە هێشـتا نەیـانتوانیوە غەریـزەی دەسـەڵاتخوازی لە دەروونـی خۆیانـدا خەفە بـکەن. هەر خـاوەن کارخـانەیەک یـان قۆنتەراتچییەک بگری، دەیـان جـار لە دڵـی خۆیـدا، بەوە دڵخـۆش بـووە کە کۆمەڵێـک کرێکـاری هەژاری لە خزمەتـدا بوون و چاویان لە دەستی ئەو بووە، هەڵبەتە هیچ نەوەیەک نـاتوانێ بەئاسـانی و زووبەزوو لە شـتە بـۆ ماوەییەکـانی خـۆی ڕزگـار بـێ. مـرۆڤ نـاتوانێ دەسـتبەرداری ئەو شـتە بـێ کە لە خـوێنی دایە، کە بە شیری دایکییەوە خـواردوویەتی. هەر ئەوەندە بەس نییە مرۆڤ ددان

به تـاوان و گونـاحی خۆیدا بنـێ، ئەوە کەمە، زۆر کەمە، بەڵکو دەبـێ ئەو تـاوان و گونـاحە لە خۆیـدا ڕیشـەکێش بکـات، ئەمەش وەختـی دەوێ، زووبەزوو نایەتە دی.

جـا بە بـۆنەی باسـی جەلادەوە، دەمەوێ ئەوە بڵـێم کە هەر ئەنـدامێکی کـۆمەڵگەی هـاوچەرخی ئـێمە بگرێـت، بە شـێوەیەک لە شێوەکان جۆرە مـاکێکی جەلادی تێدایە. بەڵام غەریـزە ئاژەڵییەکـانی مـرۆڤ، بە شـێوەیەکی یەکسـان گەشـە نـاکەن، خـۆ ئەگەر غەریـزە ئاژەڵییەکـان بەسـەر لایەنە مرۆییەکـانی تـری بەشـەردا زاڵ بـبن، ئەوا ئەو بەشـەرە دەشـێوێ، دەبـێ بە گـوورراوێکی دڕێـوی بێـزراو، لە مرۆڤـایەتی دەکەوێ. جەلادان دوو جـۆرن: جەلادی خۆرسـک کە بە خوایشـتی خـۆی مومارەسـەی جەلادی دەکـات و جەلادی پیشـەیی کە بە حوکمی وەزیفە و لە پێناوی بژێوی ژیاندا ئەو کـارە دەکات. دیـارە جەلادی خۆڕسـک لە هەمـوو ڕوویەکەوە لە جەلادی کرێگـرتە و پیشەیی سووکتر و خوێڕیترە، کەچی جەماوەری گەل ئەوەندەی ڕقی لە جەلادی پیشـەییە و لەو بێـزارە، ئەوەنـدە ڕقـی لە جەلادی خۆڕسـک و خـۆبەخش نییە، نـازانم هـۆی ئەمە چییە و بـۆچی دەبـێ وابـێ؟ دەبـێ هـۆی ئەم ڕقە ترسـناکە ئەفسـانەییە چـی بـێ کە خەڵکـی بەرانـبەر بە جەلادی پیشـەیی هەیـانە و، گـوێ بە جەلادی خۆڕسـک نادەن؟ من زۆر شتی سەیرم دەربارەی خەڵکانێک بیسـتووە و دیتووە کە خەڵکـانی بـاش بـوون، لە نـاو خەڵکیدا بە قەدر بـوون و دەسـتیان داوەتە کاری ستەمکارانە. بـۆ نمـوونە جەلادانێکم دیتوون، هەرچەنـدە سـتەمکار و بەدنیهـاد نەبـوون، کەچـی ئەگەر قوربـانی و نێچیرەکـانی بەردەستیان، لێیان نەپاڕابانەوە، داوای لێبوردنیان نەکردبـا، زۆر تـوڕە دەبـوون و ئەمەیـان پـێ قـووت نەدەچـوو، لالانەوە و پـاڕانەوە و زەلیـلنماییـان بە پەسـەند و پێویسـت دەزانـی. خـۆ ئەگەر یـارۆی

مەحكـوم بە جەڵـد، ملـی نەدابـا و لە كـابرای جەلادی شەلاقوەشـێن نەپاڕابایەوە و هاواری نەكردبا، ئەوا كابرای جەلاد، كە لە هەلومەرجی تـردا بە ئینسـانی بـاش دەژمێـردرا، ئەمەی بە سـووكایەتی دەزانـی و ئەگەر پێشـتر بەو نیـازە بـووبێ سـزایەكی سـووكی بـدات و دەسـت دانەگرێ، كە دەیبینی مەحكومەكە لەبەری ناپاڕێتەوە و هـاوار ناكات بۆ نموونە ناڵێت: "بیكە بە خاتری خوا پایەبەرز، بەزەییت پێمدا بێتەوە، باوكێكی باشە بە و با بە درێژایی تەمەنم هەردوعای خێرت بۆ بكەم" دەهـری دەبـوو، ئەمری دەكرد پەنجـا جەڵدی زیـادە لە كـابرای دامـاو بدرێ هەر بۆ ئەوەی هاواری لێهەستێ و بكەوێتە لالانەوە و پاڕانەوە و بە ڕاستیش چاری نەدەما و هـاواری لێهەڵدەسـتا. ڕۆژێک گلەییم لە یەكێـک لەو زەلامـانە كـرد كە زۆر دڵـڕەقە، زۆر بەجـددی بەرسـڤی دامەوە كە: "مەحـاڵە، چـۆن دەبـێ هـاوار نەكـات، ئەمە گۆسـاخی و لاسـارییە، من گۆسـاخیم پێ قبوول ناكرێت". بەڵام جەلادی پیشـەیی، جیـایە، یەكـێكە لە زینـدانی و دوورخراوەكـان، ئیدی ئەو ئیشـەی پـێ سپێردراوە. دەخرێتە بەردەستی جەلادێكی كۆن تـا ئەو پیشـەیەی فێر بكـات، كە فێری ئیشـەكە بـوو، ئیـدی بە درێژایـی تەمەنـی لە زینـدانـدا نیشـتەجێ دەبێت و شـوێنێكی ئەلاحەدەی دەدەنـێ. خـۆ هەنـدێ جـار خـانووی تایبەتیشـی دەدەنـێ، بەڵام ڕێگەی نـادەن بەبـێ پاسـەوان لە زینـدان وەدەربـكەوێ. خـۆ مـرۆڤ ئـامێر نیـیە. ئیـدی ئەم جەلادە، هەرچەنـدە وەكو وەزیفە ئەركی جەلادی ئەنجام دەدات، هەندێ جـار ئەوەنـدە تـوڕە دەبێت، هونەركـاری تێدا دەكـات و هەسـت بە جـۆرە لەزەتێـک دەكـات. بەڵام هـیچ ڕقێـک لە مەحكـوومەكەی بەردەسـتی هەڵناگرێت. ئیدی ئـارەزووی خۆنواندن و خۆسـەلماندن و نیشـاندانی كارامەیی لە كارەكەیدا، هەستی گەورەیی و غروور و خۆپەرسـتیی لە لا دەمەزەرد دەكـــاتەوە، ئیـــدی بەرەبەرە خـــۆی لـــێ دەبـــێ بە

هونەرمەند و ئیشەکەی بە هونەر، ئیدی دەکەوێتە هونەرنوێنی. جا وێڕای ئەمەش وەکو ڕۆژ لێی عەیانە کە مرۆڤێکی بێزراوە، ڕوو لە هەر شوێنێ دەکات ترسێکی ئەفسانەیی باڵ بەسەر ئەو شوێنەدا دەکێشێت، ئیدی مەحاڵە ئەو هەلومەرج و ژینگە تایبەتییە کاری تێنەکات و مەیل و ئارەزووە هۆڤییەکانی بێدار نەکاتەوە. تەنانەت منداڵانیش دەزانن کە ئەم پیاوە وەفای بۆ باوک و دایکی خۆیشی نییە، سەیر ئەوەیە گشت ئەو جەلادانەی من ناسیوومن، خەڵکانێکی زیرەک، بە هۆش، خۆپەرست، لە خۆبایی و مەغروور بوون. ئەو سەختگیری و دڵڕەقییەی لە لایەن دروست دەبێ، زادەی ئەوەیە ڕوو دەکەنە هەر شوێنێ بە سووکی و بە بچووکی تەمەشا دەکرێن، ئیدی ئەوانیش ئەمە بەو داماوانەی ژێر دەستی خۆیان دەرێژن و پۆز بەسەر ئەو بێدەسەڵاتانەدا لێدەدەن. ئیدی بەمە بچووکی و ڕیسوایی خۆیان فەرامۆش دەکەن. جارێکیان بۆم ڕێکەوت بۆ ماوەیەک یەکێک لەو جەلادانە ببینم. کابرایەکی کورتەباڵا بوو، تەمەنی نزیکەی چل ساڵێک دەبوو. کابرایەکی تۆکمە و ڕەزاسووک، قژلوول بوو، پیاوێک بوو پاکوخاوێن، سەلار و سەنگین، هێدی و هێمن، بە ڕواڵەت دەتگوت ئەشرافزادەیە. زۆر بە کورتی و ڕوونی و ڕەوانی و خاکیانە وەڵامی ئەو پرسیارانەی دەدایەوە کە لێی دەکران. کە دەیبینی ئەفسەرەکان هەندێ جار بە ڕێزەوە دەیدوێنن و قسەی دەگەڵ دەکەن، ئەوەندەی دی خۆی قورس دەگرت و ڕەسمیانە وەڵامی دەدانەوە، تا زیاتر ڕوویان دەدایە، ئەو پتر خۆی قورس دەگرت و لە خۆی بایی دەبوو. دەموچاوی هاواری دەکرد کە لەو کاتانەدا، لە دڵی خۆیدا، خۆی زۆر لە ئەفسەرەکان بە گەورەتر دەزانی. هەندێ جار، لە وەرزی هاویندا، لە هەڕەتی گەرمادا، ئەم پیاوە ڕادەسپێردرا سەگانی شار بکوژێت، ڕمێکی درێژی نووکتیژیان دەدایە دەست و لەگەڵ پاسەوانێکدا بۆ

شاریان دەنارد تا ئەو سەگە بەرەڵلایانە بکوژێت. ئەم سەگانە زۆر زۆر زیادیان دەکرد و ئیدی هاوینان، لە قرچەی گەرمادا خەڵکەکەیان هەراسان دەکرد، ئەم جەلادە بە فەرمی لە لایەن دەسەڵاتەوە راسپێردرا بوو کە ئەو سەگانە بکوژێت. هیچ شەرمی لەم وەزیفە سووکە نەدەکرد. خۆزگە دەتبینی بە چ کەشوفشێکەوە لەگەڵ پاسەوانە شەکەت و ماندوو و بێزارەکەیدا بە شەقام و جادەکانی شاردا دەسوڕایەوە و چۆن مۆڕەی لە ژنان و منداڵان دەکرد و دەیترساندن، بە چ لووتبەرزی و فرناخییەکەوە دەیڕوانییە ڕێبوارانی سەر جادە و شەقامەکان.

ژیانی جەلادان خۆش بوو، خۆشخۆر و خۆشپۆش بوون، پارەیان هەبوو، دەچوونە گەڕان و سەفەران، مەیان دەخواردەوە. سەرچاوەی ئەم بوونەشیان، بەرتیل بوو، ئەو بەرتیلە بوو کە کەسوکاری دەوڵەمەندی هەندێ لە زیندانییە مەدەنییەکان دەیاندانێ، دیارە جەلادەکان بڕی بەرتیلەکەیان دیاری دەکرد، ئیدی بە گوێرەی دەوڵەمەندی زیندانییەکە دیارییان دەکرد، جاری وا هەبوو داوای سێ ڕۆبڵ و زیاتریان دەکرد. ڕاستە جەلاد نەیدەتوانی زۆر چاوپۆشی لە مەحکوم بکات، چونکە ئەگەر شتی وای بکردایە خۆیان بەر جەڵد دەدا، بەلام بەڵێنی دەدا ئەگەر بەرتیلێکی باشی بدەنێ، لە کاتی جەڵدلێدانەکەدا زۆر دەست دانەگرێت. هەڵبەتە زیندانییەکان هەمیشە ناچاربوون داواکارییەکانی جێبەجێ بکەن، چونکە ئەگەر داواکارییەکەیان جێبەجێ نەکردبا، زۆر بێڕەحمانە لێیدەدان، ئەو هەقەی هەبوو. تەنانەت جاری وا هەبوو داوای بەرتیلێکی یەجگار زۆری لە زیندانییەکی زۆر هەژار و نەدارا دەکرد. هەنگێ هەرچی کەسوکاری زیندانییەکە هەبوو بۆی تێدەکەوتن، سازشیان دەگەڵ جەلادەکەدا دەکرد، لەبەری دەپاڕانەوە. جا وای بە حاڵیان ئەگەر

ڕازییـان نەکردبـا. دیـارە جەلادان ترسـێکی ئەفسـانەییان لە دڵـی زیندانییاندا دروست دەکرد، ئەم ترسە ئەفسانەییە بوو بوو بە خێر و بەرەکەت بـۆ جەلادەکـان. هەنـدێ کەس بۆیـان دەگێـڕامەوە کە ئەم جەلادانە سامیان زۆر گرانە، تەنانەت زیندانییەکان بەدڵنیاییەوە بۆیان دەگێـڕامەوە کە جەلاد ئەگەر بـیەوێ، دەکـارێ بە یەکەم جەزرەبە مەحکومەکەی ژێردەستی بکوژێت. ئاخۆ ئەم قسـەیە زادەی ئەزمـوون بـوو؟ لەوەیە، کـێ دەزانـێ!، زینـدانییەکان هێنـدە بەدڵنیـاییەوە ئەوە قسـەیەیان بـۆ دەکـردم، نەمـدەتوانی بـاوەڕ نەکەم. دیـار بـوو لە تەجرەبەوە ئەو قسەیەیان دەکرد. جەلادەکە بە خۆیشی دڵنیای کردم کە دەتـوانێ ئەو کـارە بکـات. شـتێکی دیکەیشـیان لە یـارۆی جەلاد دەگێڕایەوە و دەیانگوت کە گوایە دەتوانێ فێڵ بکات و بە هەموو هێز و توانسـتێکییەوە شـەلاقەکە بە پشـتی یـارۆی مەحکوومـدا بکێشـێت، بێئەوەی بێڵێ ئازاری بگاتێ، یان شوێنەوارێک لە سەر پشتی بەجێ بێڵێ. بەڵام کابرای جەلاد ئەگەر بەرتیلیش وەربگرێ و بەڵێنی تەواو بدات کە دەست داناگرێت، جەزرەبەی یەکەم دەبێ زۆر توند بێ، ئیدی ئەمە دابێکـی بـاو بـوو و کەس لێـی دەرنەدەچـوو. دوای جەزرەبەی یەکەم، کە دەبوایە توند بێ، یارۆی جەلاد بەرەبەرە دەسـتی سـووک دەکرد، بە تـایبەتیی ئەگەر بەرتیلەکەی چەور بـایە و بەر دڵـی گرتبـا. نازانم جەلادەکان بۆ ئەمەیان دەکرد: بۆ ئەوە بوو تا یارۆی مەحکووم بۆ جەزرەبەکـانی دواتـر ڕابێنن و هەسـت بکەن لە چـاو جەزرەبەی یەکەمدا زۆر سـووک و کەمئازارن، یـان بۆ ترسـاندنی مەحکوومەکە بـوو، بـۆ نوانـدی هێـز و دەسـەڵاتی خۆیـان بـوو؟ بەهەرحـاڵ بـۆ هەرچییەک بێ، جەلاد بەر لەوەی کـارەکەی ئەنجـام بـدات هەمیشـە نیگەرانە، هەست بە هێز و دەسـەڵاتی خۆی دەکات: لەو کاتەدا خۆی لەبەر چـاوی جەمـاوەردا دەنـوێنێ، جەمـاوەرەکەش بە سەرسـامی و

ترسەوە تەمەشای دەکەن. بۆیە دەبینی بە خۆپەسەندییەوە، بە جۆرە کەشوفشیکەوە ڕوو لە مەحکوومەکەی بەردەستی هاوار دەکات: "ئامادە، تەمەشا چۆن بە شەلاقێک پێستت دەگرووم". ئەو هەڕەشە و گوڕەشانە، لە پێش هەموو یەکەمین جەزرەبەکاندا دەکران. بەڵام زۆر زەحمەت بوو پیاو باوەڕ بەوە بکات کە مرۆڤ بەو ڕادەیە مەسخ ببێ و لە مرۆڤایەتی بکەوێ!

کە یەکەم جار داخلی نەخۆشخانە بووم، لە سەرەتاوە بە سەرنجەوە گوێم لەو چیرۆک و واریقاتانە دەگرت کە زیندانییەکان دەیانگێڕایەوە و کاتیان پێ بەسەر دەبرد و بێتاقەتی ڕۆژانی درێژی یەکهاوی سەر جێگەی نەخۆشییان پێدەڕەواندەوە. بەیانیان پزیشکەکان، قاوشەکان دەگەڕان، نەخۆشەکانیان بەسەر دەکردەوە، معایەنەیان دەکردن، ئەمە جۆرە دڵخۆشی و سوکنایەکی بە نەخۆشەکان دەبەخشی. دوای گەڕانی پزیشکەکان ئیدی کاتی فراڤین دەهات. کە گرینگترین ڕووداوی ڕۆژ بوو. هەڵبەتە جۆری ئەو خواردنەی بە نەخۆشەکان دەدرا، بە گوێرەی نەخۆشیی نەخۆشەکان دەگۆڕا: هەندێ لە نەخۆشەکان تەنیا نۆکاویان دەدرایە، هەندێکی تر تەنیا پاقلەمەنییان دەدرایە، هەندێکی دی تەنیا ساوەریان دەدرایە، کە ئەمەیان مشتەری زۆر بوو. ئیدی زیندانییەکان بەرەبەرە قەڵەو دەبوون و ئیشتیایان دەکرایەوە و نەوسن دەبوون. ئەوانەی لە قۆناغی بوژانەوە و چاکبوونەوەدا بوون، یەکی پارچەیەک گۆشتی کوڵاوی گایان دەدانێ. باشترین خواردن، خواردنی ئەو نەخۆشانە بوو کە تووشی ئێسکەڕیوت بوو بوون کە بریتی بوو لە گۆشتی سوورەوەکراو بە پیاز و تور و سەوزەواتەوە و هەندێ جار پێکێ شەرابیشیان لەگەڵیدا دەدا، نانەکەش بە گوێرەی نەخۆشییەکە یان نانی سپی بوو یان نانی بۆر، بەڵام نانەکە لە هەموو حاڵێکدا نانێکی

هەڵاتەی پوختە و باش بوو. هەڵبەتە ئەم دیقەت و وردەکارییەی کە نەخۆشخانەکە، لە دابەشکردنی ژەمەخۆراکەکاندا پەیڕەوی دەکرد، مایەی پێکەنینی زیندانییەکان بوو: نەخۆشی وا هەبوو، ئیشتیای خواردنی نەبوو، بە حاڵ پرۆشەیەکی دەکرد و نەدەکرد، هی وا هەبوو زۆر نەوسن و چڵێس و زۆرخۆر بوو، هەندێ لە نەخۆشەکان خواردنەکانیان دەگۆڕییەوە، هەڵبەتە ئەوانەی پارێزیان بۆ دانرا بوو، تەنیا خواردنی سووکیان دەدرایە، ئەمانە دەچوون گۆشتەکانیان لەوانە دەکڕییەوە کە تووشی ئێسکەڕپوت بوو بوون و شەرابی کواس یان بیرەی نەخۆشخانەکەیان لەوانە دەکڕییەوە کە ئیدارەی نەخۆشخانەکە شەرابی دەدانێ. هی وا هەبوو بەشی دوو کەسی دەخوارد، هەم ژەمەکەی خۆی و هەم ژەمێکی تری دەکڕییەوە، چونکە هی وا هەبوو ژەمە خۆراکەکەی خۆی دەفرۆشتەوە. گۆشت گرانترین خواردن بوو، هەندێ جار گرتکە گۆشتێک دەگەییە پێنج کۆبیکان. خۆ ئەگەر لە قاوشەکەی خۆماندا کەس نەبووایە بەشە خۆراکەکەی خۆی بفرۆشێتەوە، ئەوا چاودێرەکە بۆ قاوشی دووەم دەنێردرا، بەڵکو فرۆشیارێک پەیدا بکات، خۆ ئەگەر لە قاوشی دووەمیشدا کەسی دەست نەکەوتبا ئەوا دەچوو بۆ قاوشی سەربازەکان، یان ئێمە گوتەنی بۆ قاوشی "ئازادەکان". هەمیشە نەخۆشانێک هەبوو حەزیان دەکرد بەشە خۆراکی خۆ بفرۆشن. زیندانییەکان، بە شێوەیەکی گشتی هەژار و نەدار بوون، بەڵام ئەوانەی کە چەند عانەیەکیان بە خۆ شک دەبرد، دەیانناردلە بازاڕ، کولیجە و کێک و شیرینەمەنی و نوقڵیان بۆ بکڕن. پاسەوانەکان، کە دەچوون بۆ بازاڕ بێ هیچ منەتێک یان بێ هیچ پاداشت و تەماحێک ئەو جۆرە پێویستیانەیان بۆ زیندانییەکان دەکڕی.

ناخۆشترن کات، کاتی دوای فراڤین بوو. هەندێ لە زیندانییەکان، بە تایبەتی ئەوانەی هیچ کارێکیان نەبوو، وەختەکەیان بە خەوتن بەسەر دەبرد، هەندێکی دی بەدەم گفتوگۆوە کاتیان بەسەر دەبرد، هەندێکی تر بە شەڕ دەهاتن، یان بە دەنگی بەرز واریقات و حیکایەتیان بۆ یەکدی دەگێڕایەوە. خۆ ئەگەر نەخۆشی تازە نەهێنرابا، ئەوا بێتاقەتی بە جارێ زەیفی لێدەسەندن. هەر کە نەخۆشێکی تازەیان هێنابا، خێرا جموجۆڵ دەکەوتە قاوشەکە و خەڵکەکە دەکەوتنە ملەقوتێ و سەرەتاتکێ و مقۆمقۆ بەرز دەبووەوە، بە تایبەتی ئەگەر نەخۆشەکە نەناس بوایە و نەخۆشەکانی تر نەیانناسیبایە، هەموو بە کونجکاوی لێیان دەڕوانی و هەوڵیان دەدا بزانن ئەمە کێیە، لە کوێوە هاتووە، بۆچی کەوتووەتە زیندان. دیارە نەخۆشانی تازە و نەناس زیاتر مایەی سەرنج و فزوڵیەتی زیندانییەکان بوون، چونکە ئەوانە هەمیشە شتی تازەیان پێ بوو کە بۆ زیندانییەکانی بگێڕنەوە. هەڵبەتە ئەوانە باسی شتە تایبەتییەکانی خۆیانیان نەدەگێڕایەوە، ئەگەر بە خوایشتی خۆیان نەکەوتبانە باسی خۆیان، کەس لەو بارەیەوە پرسیاری لێنەدەکردن. بەڵکو زیاتر ئەمجۆرە پرسیارانەیان لێدەکرا: "لە کوێوە هاتووی؟ لەگەڵ کێدا هاتوویت؟ بە چ ڕێیەکدا هاتوویت؟ بۆ کوێ دەڕۆی؟".. تاد. هاوزیندانییەکانمان کاتێ گوێیان لە سەربورد و واریقاتی تازە هاتووەکان دەبوو، بەسەرهاتەکانی خۆیان وەبیر دەهاتەوە و ئەوانیش دەکەوتنە گێڕانەوەی ئەو بەسەرهاتانەی کە لە ڕێگادا بەسەریان هاتبوو، بە تایبەتی باسی کاروانەکان و سەرقافڵە و چاودێران و پاسەوانی کاروانەکانیان دەگێڕایەوە، هەندێ جاریش دەمە و ئێوارانێکی درەنگ، زیندانییانی تازە جەڵدخواردوویان دەهێنا. پێشتریش باسمکردووە کە ئەمانە و هاتنی ئەمانە زۆر کاری لە

نەخۆشــەکان دەکـرد، دیـارە هەمـوو ڕۆژێـک لەو بـابەتە خەڵکەیـان نەدەهێنـا. ئەگەر ڕۆژێـک هـیچ تاوانکـارێکی تازەیـان بـۆ قاوشـەکەمان نەهێنابـا، هەسـتمان بە بێتـاقەتییەکی زۆر دەکـرد، ئیـدی نەخۆشـەکان مۆڕەیان لە یەکتر دەکرد، حەزیان نەدەکرد چارەی یەکدی ببینن، بگرە هەندێ جار بە خۆڕایی و لە بێتاقەتیدا شەڕیان بە یەکدی دەفرۆشت. خـۆ ئەگەر کەسـێکی شـێتیان بـۆ موعـایەنەی نـوژداری هێنابـا، زینـدانییەکان بە جـارێ خەنـی دەبـوون، ئەو زینـدانییانەی کە سـزای جەڵدیان بۆ دەبڕایەوە، هەندێ جار بەو ئومێدەی ببەخشرێن خۆیان لە شێتی دەدا، ئیدی فێڵەکەیـان ئاشکرا دەبـوو، یـان خـۆبەخـۆ ژێـوان دەبوونەوە، دوای ئەوەی یەک دوو ڕۆژ، ڕەفتـاری سـەیر و شێتانەیان دەکرد، لە پڕ ئاقڵ دەبوونەوە، هێور دەبوونەوە و تاقەتیـان لەو گەمە و نمایشــە دەچــوو و بە خۆیــان داوایــان دەکــرد لە نەخۆشـــخانە مەرەخەسیان بکەن. ئیدی شێتەپەتەڕییەکەی دوێنێ لەپڕ دەبـوو بە پیــاوێکی ئاقــڵ و ئــاغر. هەڵــبەتە نە پزیشــکەکان و نە نەخۆشـــەکان شتاقیان، ئیرادیـان لێنەدەگرتن و شـتەکەیان لە ڕوو نەدەدا. بەڵکـو بە ڕێزەوە مەرەخەسنامەیان بۆ دەکرا و بەڕێ دەکران. کەچـی هەر دوای یەک دوو ڕۆژی دی، بە پشـتی زامـدار و خوێنـاوییەوە دەهـاتنەوە بـۆ نەخۆشخانەکە تا تیمـار بکرێن. هەڵبەتە ئەم جۆرە حاڵەتانە زۆر کەم بوو، کارەساتی گەورە ئەوە بوو کە شێتی ڕاستەقینەیان دێنا، کە ئەم شـێتانە بەدەم هــاوار و گـۆرانی و پێکەنــین و هەڵپەڕکێــوە وەژوور دەکەوتـن، لە هەوەڵەوە زینـدانییەکان بەگەرمـی پێشـوازیان دەکـردن و دەیـانگوت: "ئەمە زۆر خۆشـە، مەزەی ڕابواردنە" بەڵام دیمەنەکە زۆر خەمنــاک و دڵـتەزێن بـوو. کە چـاوم بەو شـتێتانە دەکەوت، بە خـۆم نەدەوەســتام و لە نــاخی نــاخمەوە دەهــاڕوژام، دڵـم دەگوشـرا. بەڵام دوای دوو ڕۆژ، زینـدانییەکان ئیـدی بە تەواوەتـی لە هــات و هــاوار،

قـاوقیژ، جرتـوفرت و هەڵـبەزودابەز و ئەدا و ئەتـواری یـارۆی شـێت بێزار و وەڕەز دەبـوون، دەکەوتـنە پرتەوبۆڵە و لە خوایـان دەویـست بەهەر نرخێ بووە و بە زووترین کات لە شەڕی ئەم میوانی نـاوەختە ڕزگـار بن. جارێکیـان، پێمـوایە سـاڵی سـێیەمی حەپسییەکەم بـوو، بۆ مـاوەی سـێ دانە هەفـتە شـێتێکیان لە قاوشـەکەی ئـێمەدا هێشـتەوە، وامان لێهاتبوو، نەماندەزانی لە کوێ خۆمـان وەشـێرین. ئەوە حاڵمـان بوو کەچی لەپڕ شـێتی دووەمیشـیان بۆ هێنـاین، هـاتنی شـێتی دووەم زۆری کار تێکردم.

لە ساڵی یەکەمی زیندانییەکەمدا، تۆ بڵێ مانگەکانی هەوەڵی سـاڵی یەکەمی زیندانییەکەم، بەهار بوو، دەگەڵ کۆمەڵێک زیندانی دیکەدا، بۆ کارکردن ناردیانم بۆ کارخـانەیەکی کەرپوچسـازی، دەبوا کوورەکـانی پـاک بکەیـنەوە و ئامـادە بکەیـن بۆ کـاری هـاوینە "م. کـی" و "ب" ئەو بەیانییە بە عەریف "ئوستروسکی"یان، کە چاودێر و سەرپەرشتیارمان بـوو، ناسـاندم. ئەمە پۆلانـدی بـوو، تەمەنـی نـزیکەی شەسـت سـاڵ دەبوو، کـابرایەکی بەژنزرافی باریـک و بنێس و بەهەیـئەت و بەسـام بـوو. زۆر دەمـێ بـوو لە سـیبیریادا سـەرباز بـوو. "م.کـی" و "ب"(3) خۆشیان دەویـست و ڕێزیـان دەگرت، هەرچەنـدە پیـاوێکی خـانەدان و ئەسڵزادەش نەبوو. (لە یاخییەکانی ساڵی 1830 بوو)، هەر کە دەستی بەتاڵ دەبوو، خێرا سەری بە سـەر تەوراتەکەیدا دادەگرت و خەریکی خوێندنەوە دەبوو. لەگەڵیدا کەوتمە قسە، هەستم کرد پیـاوێکی مـاقووڵ و میهرەبانە، حیکایەتبێژێکی دەماوەر و شیرین شێوازە، ئابڕوومەنـد و دڵپاکە. ئیدی تـا دوو دانە سـاڵ نەمبینییەوە، بەڵام بیسـتم کە گیراوە و لە ژێر تەحقیق و لێکۆڵینەوە دایە، پاشان لەپڕ ڕۆژێک بۆ قاوشـەکەی ئێمەیان هێنا: تومەز شـێت بوو بـوو. ئیدی بە هاتوهـاوار و قیژوهۆڕ، بە قاقـــای پێکەنـــین وەژوور کەوت و لە ناوەنـــدی ژوورەکەدا کەوتە

هەڵپەرکێ و جموجۆڵی نابەجێ و ناپەسەند، ئیدی سوڕ و چەقەنە و سەمایەکی نایەوە، کە سەمای کامارنسکایای وەبیردێنایەوە، زیندانییەکان بە دیتنی هاوڕێکەیان خۆشحاڵ بوون. بەڵام من هەستم بە خەم و پەژارەیەکی زۆر کرد، نازانم بۆ! دوای سێ ڕۆژ، بە ڕادەیەک بێزار بووین نەماندەزانی چی بکەین: بەگژ هەموو کەسێکدا دەچوو، بە شەڕ دەهات، هاواری دەکرد، دەیقژاند، دەیناڵاند و لە گەرمەی شەودا گۆرانی دەچڕی، پیاو قێزی لە قسە ناشیرین و بێتامەکانی دەبووەوە، لە کەس نەدەترسا، بە زۆر کۆتوزنجیریان کرد، بەڵام ئەمە سوودی نەبوو، وەزعمان باشتر نەبوو، بەو حاڵەشەوە شەڕی بە هەموان دەفرۆشت. دوای سێ هەفتە هەموو خەڵکەکە بڕیاریان دا کە بچین لە سەرۆکی پزیشکان بپاڕێینەوە کە بۆ قاوشی دووەمی، کە ئەویش تایبەت بوو بە زیندانییان، بگوازێتەوە. بەڵام دوای دوو ڕۆژ، لەسەر داوای نەخۆشخانی قاوشی دووەم، دیسان بۆ قاوشەکەی ئێمەیان گێڕایەوە. ئیدی بوون بە دوو شێت، هەر دووکیان شەڕانی و دەستوەشێن بوون، هەر قاوشە و دەیویست شێتەکەی خۆی بۆ قاوشەکەی دی بنێرێ، ئەنجام هەر دوو قاوشەکە پێکهاتن لەسەر ئەوەی شێتەکانیان بگۆڕنەوە. بەڵام شێتی دووەم لە یەکەم خراپتر بوو. ئەنجام کاتێ کە شێتەکانیان لە نەخۆشخانە مەرەخەس کرد و نازانم بۆ کوێیان ڕەوانەکردن، ئیدی نەخۆشەکان پشوویەکیان وەبەرهاتەوە و ئیسراحەتیان کرد.

جا ئەمە یادی شێتێکی پەتەڕی دیکەی وەبیرهێنامەوە، بە ڕاستی شێتێکی سەیر بوو، ئێستاش لە بیرمە وەرز وەرزی هاوین بوو، ڕۆژێک نەخۆشێکی تازەیان بۆ قاوشەکەمان هێنا، زەلامێکی کەتەی ئازا دیار بوو. تەمەنی چل و پێنج ساڵێک دەبوو. سیمای خەمگین و تاریک، دەموچاوی کونج و یەکپارچە جێ ئاوڵە بوو، چاوەکانی سوور

دەتگوت گۆمی خوێنین. جێگایەکی تەنیشت منیان دایە، کابرایەک بوو هێدی و هێمن و بێوەی، هیچ قسەیەکی نە لەگەڵ من و نە لەگەڵ کەسی دیدا نەکرد، بە جۆرێ لە فکران ڕاچووبوو، ئاگای لە کەس نەمابوو، لای ئێوارێ، لەپڕ سەری هەڵبڕی و بێ هیچ پێشەکییەک ڕووی دەمی کردە من و وەکو یەکێک نهێنییەکی زۆر گەورە بدرکێنێ و ئاشکرا بکات، گوتی قەرارە سبەینێ دوو هەزار جەڵدی لێبدەن، بەڵام خەمی نییە، چونکە ج.ی کیژی کۆلۆنێل، بۆی تێکەوتووە و دەبەخشرێ. بەسەرسامی سەیرم کرد و گوتم باوەڕ ناکەم خانمی ناڤبری، با کیژی کۆلۆنێلیش بێ بتوانێ کاری وا بکات، هێشتا بۆم ڕوون نەبوو بووەوە کە یارۆ شێتە، چونکە وەکو نەخۆشی بەدەنی بۆ نەخۆشخانەکەیان هێنا بوو نەک وەکو نەخۆشی ئەقڵی. ئیدی لێم پرسی کە چ نەخۆشییەکیەتی، بەرسڤی دامەوە کە هیچی نییە و لە گوێزی ساغ ساغترە و خۆشی نازانێت بۆچی بۆ ئێرەیان ناردووە، تەنیا ئەوەندە دەزانێ کە کیژەکەی کۆلۆنێل کەوتووەتە داوی ئەشقی ئەوەوە. گوایە بە خەیاڵی خاوی، ئەم کیژە بەر لە دوو هەفتەیەک سەری بنکەی پاسەوانانی داوە و ئەمیش لە تەلبەندی زایندنەکەیەوە تەمەشای کردووە، ئیدی کیژە چاوی پێیدەکەوێ و بە دڵێ نا بە سەد دڵ ئاشقی دەبێت و لەو ساتە بە دواوە سێ جاری دی، بە بیانووی جیاوازەوە سەری بنکەی پاسەوانان دەدات: جاری یەکەم بە بیانووی دیتنی براکەی، کە زابتخەفەر دەبێ، لەگەڵ باوکیدا دێ. جاری دووەم بە بیانووی بەخشینەوەی خێروسەدەقە بەسەر زیندانیەکاندا، دەگەڵ دایکیدا دێ و کە بە بەردەمی ئەمدا تێدەپەڕی بە چپە پێیدەڵێ خۆشی دەوێ و خەمی نەبێ لە زیندان دەری دەکات. هەر هەموو ئەم تورەهاتانەی بە تێروتەسەلی بۆ گێڕامەوە، بێئەوەی هیچ بنجوبناوانێکی هەبێ، هەر هەمووی زادەی خەیاڵی پەریشانی خۆی

بوو. ئیدی قەناعەتی تەواوی بە خۆی کرد بوو کە عەفوو دەکرێ و بەر دەبێت، زۆر بەدڵنیایی و ئاسوودەیی دەیگێڕایەوە کە چۆن ئەو کیژە گەنجە شێت و شەیدای بووە. هەڵبەتە ئەم چیرۆکە خەیاڵییە سەیرەی کە کیژێکی گەنجی خانەدان، بێت پیرە پیاوێکی نزیکەی پەنجا ساڵی، ناشیرین و ناحەزی کونجی خۆشبوێ، خۆی لە خۆیدا نیشانەی ڕادەی ئەو ترس و لەرزەیە کە سزایەکە خستوویەتی دڵی ئەم ئینسانە ترسنۆکەوە. دوور نییە بە ڕاستی لە پەنجەرەکەوە کەسێکی دیتبێ و لە ترسا لێی بووبێ بەو کیژە و ئیدی خەیاڵی خاوی ئەو سەربازە نەگبەت و بەلەنگازەی کە لەگینە ڕۆژێ لە ڕۆژان بیری لە خانمان نەکرد بێتەوە، یەکسەر ئەو چیرۆکەی دروست کردبێت و ئیدی وەکو خنکاو پەنای بۆ ئەو پووشە خەیاڵییە بردبێ. بە کرپوکپی گوێم بۆ ڕادێرا و پاشان حیکایەتەکەیم بۆ زیندانییەکانی دیکەش گێڕایەوە. بەڵام کاتێ کە ئەوان لێی خڕبوونەوە و ویستیان بچنە بنجوبناوانی شتەکە، بێدەنگی لێکرد و هیچ بەرسڤێکی نەدانەوە، ڕۆژی دوایی پزیشک هات و بەوردی معایەنەی کرد و لەوە نەدەچوو هیچ نەخۆشییەکی هەبێت و بە خۆیشی دووپاتی دەکردەوە کە هیچ نەخۆشییەکی نییە، بۆیە یەکسەر دکتۆر بۆی نووسی عەیبی نییە و دەتوانێ لە نەخۆشخانە دەرچێت، ئیدی مەرەخەسیان کرد. پاش ئەوەی دکتۆرەکە ڕۆیی ئەوسا زانیمان لەسەر کارتەکەی نووسیوە عەیبی نییە، دەنا ئەگەر پێشتر بمانزانیبا لە دکتۆرمان دەپرسی کە نەخۆشییەکەی چییە. ئیدی ئیدارە، بەبێ ئەوەی بڵێن چییەتی بۆ نەخۆشخانەیان هێنابوو. دیارە ئەمە یەکێک بوو لە بێموبالاتی و خەمساردییە گەورەکانی ئیدارە. هەڵبەتە ئەوانەی کە ئەمریان کرد بوو بۆ نەخۆشخانە بنێردرێ، هەستیان بە شتێ کرد بوو، بۆیە ویستبوویان ئەو بەسەزمانە بخرێتە ژێر چاودێرییەوە. بەهەرحاڵ

دوای دوو ڕۆژان دەنێردرێت بۆ جەڵدلێدان. هەڵبەتە زۆری پێ سەیر دەبێ، هەرچی دەکا و دەکۆشێ باوەڕ ناکات، تا دواساتیش قەناعەتی وابووە کە دەبەخشرێ و عەفووی بۆ وەردەگیرێت، کاتێ کە دەبرێتە بەردەم ڕیزی سەربازەکان دەست بە هاتوهاوار دەکات، داوای کۆمەک دەکات. جەڵدی خۆی دەخوات و ماعشوقەکەی فریای ناکەوێ! ئەمجارە بۆ قاوشەکەی ئێمەیان نەهێنایەوە، چونکە جێگەی بەتاڵ نەبوو، بۆ قاوشەکەی تریان برد بوو. کە هەواڵم پرسی وتیان بە درێژایی هەشت دانە ڕۆژ، لە خەمینی و شەرمەزاریدا، قرپوقەپی کردووە، ورتەی لێوەی نەهاتووە، زاری لە زاری کەس نەگەڕاوە، کە زامەکانی پشتی ساڕێژ بووەتەوە، نازانم بۆ کوێندەریان ناردووە، ئیدی لەوە بە دواوە، هەرگیز نەمدیتەوە.

سەبارەت بە دەواودەرمان، دەتوانم بڵێم، ئەگەر بە هەڵە نەچووبم، ئەوانەی کە نەخۆشییەکانیان سووک بوو، هەرگیز پەیڕەوی ئامۆژگارییەکانی دکتۆرەکانیان نەدەکرد، دەرمان و شرووبەکانیان نەدەخوارد، بەڵام ئەوانەی نەخۆشییەکانیان قورس بوو، حەزیان دەکرد چارەسەر بکرێن، بە ڕێکوپێکی دەرمان و شرووب و تۆزەکانیان دەخوارد و بەکار دێنا. نەخۆشەکان زیاتر حەزیان لە چارەسەری دەرەکی وەکو حەجامات و خوێنبەردان و کەڵەشاخ و ئەم شتانە بوو و لەزەتیان لێدەبینی، تا ئەم ڕادەیە خەڵکی ڕەشوڕووت باوەڕیان بەمجۆرە چارەسەرە میللییانە هەبوو. ئەوەی زۆر سەرنجی ڕاکێشام و بە لامەوە سەیر بوو ئەمە بوو کە هەندێ لەو خەڵکانەی کە زۆر قارەمانانە، خۆیان لەبەر ئازاری لس و شەلاقی قیزەون ڕادەگرت، لە کاتی حەجاماتێکی زۆر سادەدا لە تاوا لێوی خۆیان دەگەست و ئاخوئۆفیان لێ بەرز دەبووەوە و دەیانناڵاند. ئیدی نازانم ئەمانە فێری ناز بوو بوون یان نمایشیان دەکرد؟ پیاو ڕاست

بڵێ، شێوازی حەجامات لە نەخۆشخانەکەی ئێمەدا، زۆریش بێئازار نەبوو، چونکە لە ڕۆژگارێکدا، کە کەس ئێستا بیری نایەت، ئامێری حەجامات‌کێشییەکە، ئەو ئامێرەی کە پێستی نەخۆشەکەی پێ شەقار و توێ دەکرا، فەوتا بوو – ئیدی پەرستارەکە فەوتاندبووی یان هەر لە خۆیەوە ون بوو بوو- بۆیە دەبوایە لە جیاتی ئەو ئامێرە، نەشتەر بەکار ببرێت. بۆ هەر حەجاماتێک دەبوایە ١٢ شەقار و توێ بکرێتە پێستەکە. دیارە ئەم شەقارانە ئەگەر بە ئامێر بکرانایە زۆر ئێشیان نەدەبوو، چونکە ئامێرەکە دوازدە شفرە و دەمی هەبوو، پێستەکەی بە یەک کەڕەت و کوتوپڕ شەقار و توێ دەکرد، نەخۆش زۆر هەستی بە ئازار نەدەکرد. بەڵام نەشتەرەکە وا نەبوو، زۆر هێواش و خاو و بەئازار بوو. بۆ نموونە ئەگەر نەخۆشێک پێویستی بە دە حەجامات بوایە، دەبوایە سەد و بیست نەشتەری یەک لە دوای یەکی لێدرابا. دیارە ئەمەش ئازارێکی زۆری لێدەکەوتەوە، من بە خۆم ئەمەم بەسەرهات، بە ڕاستی یەجگار ناڕەحەت و ناخۆش بوو، بەڵام بەو ڕادەیەش نەبوو کە پیاو نەتوانێ بەرگەی بگرێت. بە ڕاستی پیاو پێکەنینی بەو پیاوە گەورە و بەهێزانە دەهات کە بەو شێوەیە دەترسان و خۆیان سەغڵەت دەکرد. ڕێک لەو کەسە قارەمان و وەرەبەرزانە دەچوون کە خۆیان لەبەر هەموو کار و ڕووداوێکی گەورە دەگرن، کەچی لە ماڵی خۆدا بە بچووکترین شت دەهاوروژێن و لەسەر بچووکترین شت بە شەڕ دێن، بیانوو دەگرن و لە خواردن دەتۆرێن، ناز دەکەن و دەیکەن بە شەڕ و ئاژاوەیەک ئەوسەری دیار نەبێت و دۆ و دۆشاو تێکەڵ دەکەن، بە هەموو شتێک ناشوکرن. جا بە هۆی هەڤژینی ناچارییەوە، ئەمجۆرە خوو و تەبیعەت و مجێزە لە زینداندا و لە نێو زیندانییاندا زۆرە.

ئیدی زیندانییەکان گاڵتەیان بەو جۆرە خەڵکە لە خۆبایی و ناشوکر و نازدارە دەکرد، یان جنێوبارانیان دەکرد، هەنگێ ئەویش لە نازونوز و خوتەوبۆڵە دەکەوت و بێدەنگ دەبوو، وەکو ئەوەی چاوەڕوانی ئەو گاڵتە و جنێوانە بووبێ تا بێدەنگ ببێ. ئوستیانتسیف زۆری ڕق لەو ناسکەپیاوانە بوو، هەمیشە لە کەمیندا بوو کە تەشەریان لێبدات و، وایان لێبکات دەست لەو ئەداوئەتوارە ژنانەیە هەڵگرن و تەحەمولیان هەبێت، ئیدی تەشەر و تەشەرکاری لێ بوو بوو بە نەخۆشی و بەبێ تەشەران هەڵی نەدەکرد. زۆرجار بەبێدەنگی لێی دەڕوانیت، ئەوجا بە کاوەخۆ، بە دەنگێکی هێدی و هێمن، بەوپەڕی قەناعەتەوە دەکەوتە ئامۆژگاری کردنت، هێندە بەجددی ئەو کارەی دەکرد لە تۆ وایە بۆ ئەوەیان لەوێ داناوە کە چاودێری و سەرپەرشتی زیندانییەکان بکات و زەبتوڕەبتی قاوشەکە ڕابگرێت. زیندانییەکان بە پێکەنینەوە دەیانگوت:

- دەبێ خۆی لە هەموو کارێک هەڵبقورتێنێ!

بەڵام زیندانییەکان خۆیان لێدەبوارد، چاوپۆشیان لێدەکرد و نەدەهاتنە ئەو ئاستەی لەگەڵی بە شەڕ بێن یان شەڕە جنێوی لەگەڵ بکەن، ئەوپەڕی ناوبەناو سووکە سوعبەتێکیان دەگەڵ دەکرد.

- ئازارەکەی لە کێشا نییە! باری سێ عارەبانە دەبێ!

- پیاو دەمی دەگەڵ ئەم کەرەدا شل دەبێ. ڕەنگ نییە نەشتەرێکی لێ بدەی، هاواری دەگاتە ئاسمان، ئاخر نەشتەرێک چییە»، نابێ کەمێک سەبری هەبێ! دوای گەرمی ساردی دێت.

- ئێ باشە ئێوە هەقتان چییە؟

جارێکیان ئەو گفتوگۆیە ڕوو دەدات و یەکێک لە زیندانییەکان لەپڕ قسەکەیان پێدەبڕێت و دەڵێت:

- بابە ئێوە نازانن، حەجامات هیچ نییە، من بەخۆم تاقیم کردووەتەوە، هیچ ئازارێک ناگاتە ئازاری گوێ ڕاکێشان، بە تایبەتی بۆ ماوەیەکی زۆر.

ئامادەبوان هەموو لە قاقای پێکەنین دەدەن.

- باشە گوێی خۆتیان ڕاکێشاوە؟

- بەڵێ ڕایان کێشاوە و بە قەستی دەرهێنان ڕایان کێشاوە.

- ناشێ بە هۆی ئەمەوە گوێیەکانت وا درێژ و قوت بووبن؟

ئەم زیندانییە کە نێوی شاپکین بوو، جووتێ گوێی درێژ و قوتی هەبوون، کۆنە بەرەڵڵایەکی بێکارەی، هێشتا گەنج بوو، کوڕێکی زرینگ و هێمن بوو، قسە نەرمێکی سوعبەتچی بوو، بەڵام سوعبەتچییەکی جددی نەک بازاڕیی، ئەمە جۆرە شەقڵێکی کۆمیدیی بە چیرۆک و بەسەرهاتەکانی دەبەخشی و گوێگری دەهێنایە پێکەنین.

ئوستیانتسیف، هەڵدەستێتە سەر پێیان و بەتوڕەیی لەسەر قسەکانی دەڕوات و دەڵێت:

- ئاخر من چۆن بزانم گوێیەکانت ڕاکێشراون هەی کەڕپیاو؟

ئوستیانتسیف، بەرەو شاپکین چوو، هەرچەندە شاپکین ڕووی دەمی لە هەموان بوو نەک لەو، بەڵام شاپکین خۆی نەخستە ڕیزەی ئەو و هەر ئاوڕیشی لێنەدایەوە.

یەکێکیان لێی پرسی:

- باشە کێ گوێی ڕاکێشایت؟

- کێ ڕای کێشا؟ سەرۆکی پۆلیس، هەڵبەتە بە هۆی دزی و وێڵگەردی و بەرەڵڵاییەوە، کە گەیشتینە شاری (ک) من و وێڵگەردێکی دیکە بووین بە نێوی یەفیم (هەر ئەو ناوەی هەبوو، نازناو و ناوی شۆرەتی نەبوو). لە ڕێگا، لە گوندی تولمینا، دامان بەسەر جووتیارێکدا و توانیمان شتێک بدزین، بەڵێ گوندێک بەو

ناوەوە هەیە. کە گەیشتینە شار، چاوێکمان بە دەوروبەری خۆماندا گێڕا، ئێ بەڵکو دەرفەت بێنین، دەستێ بوەشێنین و هەڵێین. پیاو لە گوند و دەشتدا ئازادە، بەڵام لە شاردا وا نییە، لە سەرەتادا خۆمان بە باڕ و خوارنگەیەکدا کرد، بە دەم کردنەوەی دەرگاکەوە چاوێکمان گێڕا، سەیرمان کرد کوڕێکی گەنج بەرەو رووما‌ن دێت، پاڵتۆیەکی ئەڵمانیی لەبەر بوو کە قۆڵەکانی لە ئاستی هەردوو ئانیشکییەوە دڕابوون، باسی زۆر شتمان کرد، ئەوجا گوتی:

- بەرگەتان پێیە؟(4)

- نا، نەخێر پێمان نییە.

- ئێمەش پێمان نییە. من دوو هاوڕێی دیکەم لەگەڵ دان، ئێمە سێ کەسین و لە خزمەتی جەنەڕاڵ (وەقواق(5)) داین، پارەمان پێنەماوە و نازانم چی بکەین، دەتوانن قاپێ عەرەقمان بۆ بکڕن؟

وەڵاممان دایەوە:

- بەسەر چاو، هەر ئێوە و عارەق.

ئیدی پێکەوە دانیشتین و عارەقمان خواردەوە. ناونیشانی ماڵێکیان بۆ هەڵدابن، دەمانتوانی دەستێکی باش بوەشێنین و دەستکەوتێکی زۆر وەدەست بێنین. ماڵەکە لە قەراخی شاردا بوو. ماڵی پیاوێکی دەوڵەمەندی شار بوو. ئەم پیاوە بە تەنیا دەژیا. ئیدی بڕیارمان دا شەوێ بە پێنج قۆڵی بدەین بەسەر ئەو ماڵەدا، بەڵام بۆ نەگبەتی هەر ئەو شەوە، هەر پێنجیان لە ماڵەکەدا دەستگیر کردین، بۆ بنکەی پۆلیسیان بردین و پاشان ڕادەستی سەرۆکی پۆلیس کراین. سەرۆکی پۆلیس گوتی:

- خۆم لێکۆڵینەوەتان دەگەڵ دەکەم.

سەبیلەکەی دەرهێنا، کووپێ چایان بۆ هێنا. گەنجێکی قەڵەوی تۆکمەی سمێڵ بابڕی ڕیشن بوو. سەرۆکی پۆلیس لەبەر دەممان

دانیشت، جگە لە ئێمە کە پێنج کەس بووین، سێ دانە دزی دیکەشیان تۆزێ لەوە پێش بۆ بنکەی پۆلیس هێنابوو. برادەرینە دز عادەتێکی زۆر سەیری هەیە! خۆی لە گێلی دەدا، هیچ شتێک لە بیری خۆی نایەڵێتەوە، یانی بە تێلاوە بەربێتە سەروگوێلاکی ئیعتراف ناکات و پێتدەڵێ هیچ شتێک نازانێ، هیچی لە بیر نەماوە، گشت شتەکانی لە بیر چووە. سەرۆکی پۆلیس ڕووی کردە من و تێیخوڕیم:

- تۆ کێی؟ نێوت چییە؟

وەکو هەر دزێکی دی وەڵامم دایەوە کە:

- هیچ شتێکم لە بیر نییە پایەبەرز.

گوتی:

- بوەستە! دوایی قسەت لەگەڵ دەکەم! ئەم دەموچاوەم بە لاوە غەریب نییە .

ئەوجا بەوردی کەوتە تەمەشاکردنم. لە هیچ شوێنێک ئەم پیاوەم نەبینی بوو. هەنگێ ڕووی کردە دزێکی دی:

- تۆ ناوت چییە؟

- نێوم پایەبەرز "بلەز غاردە".

- نێوت "بلەز غاردە"یە؟

- وام پێدەڵێن پایەبەرز!

- باشە، تۆ نێوت "بلەز غاردە"یە.

ئەوسا ڕووی کردە دزێکی دی:

- ئەدی تۆ؟

بەرسڤی دایەوە:

- ناوم "لەگەڵی"دایە پایەبەرز.

- ناوت ناوت، ناوت چییە؟

- نێوم "لەگەڵی"دایە پایە بەرز.

- کێ ئەم ناوەی لێناوی بەرەڵلا؟
- پیاوچاکان پایەبەرز، دنیا پڕە لە پیاوی چاک! پایەبەرزتان، ئەم حەقیقەتە چاک دەزانن.
- باشە ئەو پیاو چاکانە کێن؟
- پایەبەرز ببورە بیرم چوون!
- یانی هەر هەموو ئەو پیاوچاکانەت بیر چووە؟
- بەڵێ پایەبەرز.
- باشە خۆ کەسوکارت هەبوون. دایک و باوکت هەبوون، ئەوانەت بیرن؟
- هەڵبەتە هەمبوونە پایەبەرز. بەڵام ئەوانیشم بیرچوون! ڕەنگە کاتی خۆی کەسوکارم هەبووبن پایەبەرز.
- ئەدی تا ئێستا لە کوێ ژیاوی؟
- لە لێرەواران پایەبەرز!
- بەردەوام؟
- بەردەوام.
- لە زستانیشدا؟
- من نازانم زستان چییە پایەبەرز.
- باشە تۆ ناوت چییە؟
- پایەبەرز من ناوم "تەور"ە.
- ئەدی تۆ؟
- "هەرە" پایەبەرز.
- ئەدی تۆ؟
- پایەبەرز نێوم "دەرچۆ و مەترسە".
- یانی کەستان هیچتان لە بیر نەماوە؟
- هیچ

سەرۆکی پۆلیس لێرەدا هەستایە سەرپێ و دەستی بە پێکەنین کرد. ئێمەش دوا بە دوای ئەو هەموو دەستمان بە پێکەنین کرد. بەڵام هەموو جارێ مەسەلەکە بەو ئاسانییە نەدەچووە سەر و لەگین بوو بە مست دەمودانت بشکێنن. جا ئەو پۆلیسانە چەند بە قوەتن، چەند دەستیان گرانە!

سەرۆکی پۆلیس گوتی:

- ئەمانە بەرن بۆ زیندان، پاشان پێیان ڕادەگەم.

ئەوجا لەسەری ڕۆیی:

- تۆ لێرە بمێنەوە! لەوێندەر دانیشە!

تەمەشام کرد مێزێک لەوێندەرە، کاغەز و پەڕەمووچ و مەرەکەبی لەسەر بوو. لە دڵی خۆدا گوتم: "دەیەوێ چ بکات؟"

لێی دووپات کردمەوە:

- لەسەر ئەم کورسییە دانیشە! پەڕەمووچەکە هەڵگرە و بنووسە!

تونند لە گوێچکەم نەوی و کەوتە بادانی. وەکو چۆن شەیتانێک دەڕوانێتە قەشەیەک بەو ئاوایە ڕوانیمە سەرۆک و پێمگوت:

- پایەبەرز من نووسین نازانم!

گوتی: پێتدەڵێم بنووسە.

گوتم: بیکە بە خاتری خوا پایەبەرز، ڕەحمم پێ بکە!

گوتی: بە کەیفی خۆت بنووسە! چی دەزانی ئەوە بنووسە!

ئیدی لە گوێم نەوی بوو و بە کەیفی خۆی ڕای دەکێشا و بای دەدا. باوەڕ بکەن برادەران ئەگەر لەو کاتەدا لە نێوان سێ سەد جەڵد و ئەو گوێ ڕاکێشانەدا سەرپشکیان بکردمایە، سێ سەد جەڵدەکەم هەڵدەبژارد. تەح لەو ئازارە، دۆزەخم بە چاو بینی! گەنمگردی زۆری لێدەکردم: بنووسە!

زیندانییەکان لە شاپکینیان پرسی:

- چما شێت بوو بوو؟

شاپکین بەرسڤی دانەوە:

- نەخێر شێت نەبوو بوو برادەرینە! تومەز بە ماوەیەکی کەم لەوە پێش فەرمانبەرێکی بچووکی دەوڵەتی لە شاری توبولسکدا کاشێری سەر قاسە دەبێ، ئەم پیاوە پارەکەی دزی بوو و هەڵاتبوو! بە ڕێکەوت گوێچکەی وەکو گوێچکەی من درێژ دەبێت. ئیدی هەموو بنکە پۆلیسییەکان ئاگادارکرابوونەوە و بۆ نەگبەتی هەموو وەسفەکانی یارۆی دز لە من دەچێت! ئیدی لە جیاتی ئەو گرتمی و گەنمگردی دای گرتمەوە: بنووسە!

تومەز بۆیە ئەم عەزابەی دەدام تا بۆی دەربکەوێ ئایا دەتوانم بنووسم و دەستوخەتم چۆنە.

یەکێک لە زیندانییەکان هاواری کرد:

- هەی فێڵباز! عەزیەتی دایت؟

- هەر مەپرسە، با بیرم نەکەوێتەوە.

زیندانییەکان لە قاقای پێکەنینیان دا. یەکێکیان پرسی:

- ئێ، نووسیت؟

- نووسینی چی؟ پەڕەمووچەکەم خستەسەر کاغەزەکە و خوابەختەکی ڕام کێشا و هیچ دەرنەچوو، ئەنجام وازی لێهێنام. یەک دەرزەن زللەی مزری بە بنا گوێدا کێشام و ئەوسا ڕەوانەی زیندانی کردم.

- باشە بە ڕاست نووسین دەزانی؟

- بەڵێ ئەوسا دەمزانی. ئەدی مەعنای چی؟ بەڵام هەر کە قەڵەم داهات، ئیدی بە تەواوەتی لە بیرم چووەوە!

ئیدی بەو جۆرە حیکایەت و قسە هەڵەقومەڵەقانە ڕۆژانی درێژ و بێکۆتاییمان بەسەر دەبرد! چ ڕۆژگارێکی ناخۆش و ناڕەحەت بوو! چ

بێزارییەکی کوشندە بوو! ڕۆژگار هێندە درێژ بوو، هێندە یەکهاوی و ناڕەحەت بوو هەر نە دەبڕایەوە! هەموو ڕۆژەکان کۆپیی یەکدی بوون، بە موو لێکدی جیاواز نەبوون! خۆزیا بە لای کەمەوە کتێبێکم لە لا دەبوو! وێڕای ئەوەش زۆرجار بۆ نەخۆشخانە دەچووم، بە تایبەتی لە سەرەتای زیندانییەکەمدا، ئیدی یا بۆ نەخۆشیی دەچووم یان بۆ ئیسراحەت و هەوا گۆڕین. ژیانی زیندان یەجگار سەخت و دژوار بوو، زۆر لە ژیانی نەخۆشخانە دژوارتر و پڕ ئازارتر بوو، نەخاسمە لە ڕووی دەروونییەوە. لە زینداندا هەمیشە ڕووبەڕووی بوغز و دوژمنایەتی و شەڕفرۆشیی ئەو زیندانییانە دەبوومەوە کە بە بینینی ئێمەی خانەدان و ئەشراف قەڵس دەبوون، هەمیشە ئەو سیمابوغزن و ڕکوونی و هەڕەشەئامێزانەم دەبینی. بەڵام لە نەخۆشخانەدا، بە لای کەمەوە هاوڕێی یەکسان بووین. هەڵبەتە ئێوارانی درەنگ و سەرەتای شەو ناخۆشترین کاتمان بوو. هەموومان زوو دەچووینە ناو جێگاوە، چرایەکی کزی بە دووکەڵ، لەوسەر قاوشەکە، لە لای دەرگاکەوە کزکز دەسووتا و ئێمەش لە شوێنی خۆمان، لە تاریکییەکی ئەونگوستە چاودا نقوم بوو بووین. هەوای قاوشەکە، تا بڵێی پیس بوو، پیاو هەناسەی تەنگ دەبوو. هەندێ لە نەخۆشەکان خەویان لێنەدەکەوت، خەویان دەزڕا، هەڵدەستان، بە سەعات لەسەر جێگاکانی خۆ دادەنیشتن و سەریان لە نێو دەستیان دەنا و لە تۆ وایە لە دەریای فکران نقووم بوون. ئیدی منیش کرد بووم بە عادەت، بە سەعاتان تەمەشام دەکردن و بۆ ئەوەی وەختەکە بەسەربەرم، مەزەنەم لێدەدا تا بزانم بیر لە چی دەکەنەوە، هەندێ جاریش دەستم بە خەو بینین دەکرد، خەو بە ڕابردووەوە، وردەشتی وام وەبیر دەهاتەوە، ئەگەر لە وەزع و حاڵ و شوێنێکی دیدا بوایەم، هەرگیز نە بیرم لێدەکردنەوە و نە بە بیرم

دەهاتنەوە و نە ئەو کارەیان تێدەکردم وەکو ئێستا کاریان تێدەکردم. خەوم بە ئاییندەوە دەبینی، بیرم لە ئاییندە دەکردەوە، لە خۆم دەپرسی: "کەی لە زیندان دەردەچم؟ کە دەرچووم بۆ کوێ دەڕۆم؟ هەنگێ چیم دێتە ڕێ؟ ئایا بۆ زێد و زادگەی خۆم دەگەڕێمەوە؟" ئیدی هەندێ جار بەدەم بیر کردنەوەوە، تروسکەیەکی ئومێد و هیوام دەکەوتە دڵ و دەروون. جاری وا هەبوو بۆ ئەوەی خەوم لێبکەوێ، دەکەوتمە ژمێرەکاری: یەک، دوو، سێ... هتد. هەندێ جار دەگەیشتمە سێ هەزار و خەوم لێنەدەکەوت! لەپڕ یەکێک بەناڕەحەتی لەسەر جێگاکەی گینگڵ دەدات، سەیر دەکەم ئوستیانتسیفی بەلەنگازە، بەدەم کۆکەکۆک و لرخەلرخی سینەی زامدارییەوە دەناڵێنێ و لە بن لێوانەوە دەپرتێنێ: "خودایا من گوناحکارم!" لەو شەوە تاریکەدا دەنگی کزولاواز و نەخۆشیی ئەو بەلەنگازە، ترس و لەرزێکی یەجگار بەسامی دەخستە دڵی گوێدێرەوە! چەند نەخۆشێکی دی لە سووچێکی دیدا، هێشتا خەویان لێنەکەوتووە، لەسەر جێگاکانی خۆیانەوە، بە پاڵکەوتنەوە. بە چپە یەکدی دەدوێنن. یەکێکیان باسی ڕابردووی خۆی دەکات، شتی زۆر کۆن دەگێڕێتەوە، باسی ئاوارەیی خۆی، منداڵەکانی و ژنەکەی، خووخدەی کۆنی خۆی دەکات. پیاو کە گوێی لە دەنگی دەبێت، هەست دەکات، هەموو ئەو شتانە ڕۆیی و جارێکی دی ناگەڕێنەوە و ڕۆژێ لە ڕۆژان پێیان ناگاتەوە و پێی ناگەنەوە. زیندانییەکی دی بەبێتاقەتی گوێی لێدەگرێت. چپەکانیان هێواش، کز، یەکهاوییە، لە خوڕەی ئاوێکی دوورەدەست، زۆر دوور، دەچێت.

لە بیرمە، جارێکیان، لە شەوێکی درێژی بێکۆتایی زستاندا، گوێم لە چیرۆکێکی واهی بوو، هەوەڵجار وامزانی خەونێکە و خاوەنەکەی بەدەم کابوسێکەوە دەیگێڕێتەوە، خەونێک کە خاوەنەکەی بەدەم تاوە، بەدەم وڕێنەوە دەیبینی.

پەراوێز:

١-باسی سزا و ئەنجامدەرانی، گشت ئەوەی دەربارەی ئەشکەنجە و سزای بەدەنیی دەیگێڕمەوە، لە زەمانی مندا هەبووە. بەڵام وەکو بیستوومە، گوایە ئێستا هەموو شتێک گۆڕاوە و بەردەوامیش گۆڕانی بەسەردا دێت (ئەم پەراوێزە دۆستۆیفسکی نووسیویەتی).

٢-مارکیزە برنفلییە: مارکیزە مارین مادلین دی برنفلییەیە کە بابی و براکـانی و خزمەکـانی تـری کوشـتن بـۆ ئەوەی دەسـت بەسـەر میراتەکانیاندا بگرێت. 1676.

٣-ـم، کی، بـ میریکی و بوگوسلافسکی بوون کە لە شۆڕشگێڕانی پۆلاندی بوون.

٤-بەرگەتان پێیە: یانی پەساپۆرتتان هەیە.

٥-جەنەراڵ وەقواق: یانی لە لێرەواردان کە جێگەی تەیری وەقواقە، واتە ئەو دوو برادەرەی تریشـی دز و ویڵـگەڕن (ئەم پەراوێـزە هـی دۆستۆیفسکی خۆیەتی).

«١٥»

مێردەکەی ئاکولکا

شەوێکی درەنگ، دوای سەعات یازدە، ماوەیەک بوو خەوتبووم، لەپڕ لە خەو ڕاپەڕیم. تیشکی کزی چراکەی لای دەرگاکە، بە ئاستەم هۆڵەکەی ڕووناک دەکردەوە، زۆربەی هەرە زۆری نەخۆشەکان، تەنانەت ئوستیانتسیفش(1) نووستبوون. لە خامۆشی شەوەکەدا گوێم لە دەنگی هەناسەی سوار و پرخەپرخی دژواری دەبوو. دەنگی قورسی پێیان لە قاوشەکەدا دەنگی دەدایەوە، دەنگی پێی دەوری پاسەوانەکان بوو کە بەرەبەرە لە قاوشەکە نزیک دەبوونەوە. دەنگی قۆناغەتفەنگ هاتە گوێ کە بەر ئەرزەکە کەوت. دەرگا کرایەوە، عەریفەکە، بە ئەسپایی وەژوور کەوت، نەخۆشەکانی ژمارد، پاش دەقیقەیەک دیسان دەرگا داخرایەوە. حەسحەسێکی دی هاتە جێی. دەورییەکە ڕۆیی و دیسان بێدەنگی باڵی بەسەردا کێشاین. هەنگێ سەرنجم دا، دیتم بە مەودایەکی کەم لەو لای منەوە دوو زیندانی نەخەوتوون و خەریکی چپەدوون. هەندێ جار وا ڕێک دەکەوێ کە دوو زیندانی تەنیشت یەکتر بە هەفتە و بگرە بە مانگ زاریان لە زاری

یەکدی ناگەڕێ، کەچی لەپڕ و لە نیوە شەوێکی درەنگ و خامۆشدا، یەک دەگرن و باسی خۆیان بۆ یەکتری دەکەن. لەوە دەچوو ئەم دوو زینـدانییە دەمــێ بــێ قسـە بـۆ یەکتـر بـکەن. مـن لە سـەرەتای گفتوگۆیەکەیان ئاگادار نەبووم و هیچی لێ حاڵی نەبووم. بەڵام گوێم هەڵخسـت، بەرەبەرە گـوێم بە چپەدووەکەیـان ڕاهـات و سـەرەداوی چیرۆکەکەم دەست کەوت و تا کۆتـایی گوێم لێیان گرت. خەوم زڕا بـوو، ئەگەر گـوێم لەوان نەگرتبـا چـیم کردبـایە؟ یەکێـک لەو دوانە لەسـەر جێگـاکەی شـانی دا دابـوو، سـەری لە هـاوڕێکەی هێنـابووە پێشـێ و بە ئاووتـاو، بە گەرمـی باسـی چیرۆکـی ژیـانی خـۆی بـۆ هـاوڕێکەی دەکـرد. دیـار بـوو نـاخی هـاتبووە جۆشـوکوڵ و حەزی دەکرد بەتاڵی بکاتەوە. بەڵام هـاوڕێکەی، خەمگین و بێحەواس لەسـەر جێگاکەی ڕۆنیشتبوو، هەر دوو لاقی لێ بڵاوکردبووەوە و ناوبەنـاو بە چەند وشەیەکی کەم لایەنگری یـان هاوسۆزی و هـاوخەمی خۆی بۆ قسەکانی دەردەبڕی. هەموو جارێکیش تۆزێ بڕنووتی لە قوتـویەکی تایبەتی دەردێنا و هەڵی دەمژی. ئەم پیاوە زیندانییەکی سوپایی سـەر بە سـەربازگەی تەمێکـاری بـوو. نێـوی چیـریڤین بـوو، پیـاوێکی خۆپەسـەندی، گرژومـۆنی، منجـڕی قسـەڕەقی کەودەن بـوو، بەڵام هاوڕێکەی، کە چیرۆکەکەی خۆی بۆ دەگێڕایەوە، زیندانییەکی سڤیل بوو بە نێوی شیشکوف، تەمەنی سی ساڵێک دەبوو، تا ئەو کاتە هیچ بـایەخێکم پێنەدابـوو، بە درێژایـی مـاوەی زینـدانییەکەم سـەرنجی ڕانەکێشـابووم، چـونکە پیـاوێکی کاڵفـام و بێئـاوەز و سـەرکێش بـوو. هەندێ جار دۆش دادەما، گرژومۆن، تووڕە و ترۆ و شـەڕانی بە هەفتە ورتەی لێوە نەدەهـات، کەچـی لەپـڕ، بەبـێ هـیچ ئەنگێزەیەکـی دیـار و ئاشکرا، خۆی لە شتێک هەڵدەقورتاند، بەرەڵلا دەبوو، پەتی دەپچڕی و لەسەر بچووکترین شت هەراوفەرتەنەیەکی دەنـایەوە ئەوسـەری دیـار

نەبێ، ئیستۆپی چەناگەی دەپچڕا و خۆیشی نەیدەزانی چ دەڵێت، لەم قاوشەوە دەچوو بۆ ئەو قاوش، لە پاشەملەی ئەموئەوی دەگوت، دووزمانی دەکرد، جنێوی دەدا، بە تەواوەتی لە تایم دەردەچوو، تا تێروپڕیان تێهەڵنەدابا، ئۆقرەی نەدەگرت و بێدەنگ نەدەبوو، کە تێیان هەڵدەدا بۆ خۆی ئیسراحەتی دەکرد و دەمی لێکدەنا. جا چونکە پیاوێکی خوێڕی و نامەرد و ترسنۆک بوو، زیندانییەکان ڕوویان نەدەدایە و بە سووکی تەمەشایان دەکرد. پیاوێکی کورتەباڵای لاوازی، چاوزەقی، نیگا نەسرەوتی، خەواڵووی، گەوجانە بوو. کە باسی شتێکی کردبا، لە هەوەڵەوە زۆر بە گەرمی دەستی پێدەکرد و بەدەم قسەوە دەستەکانی دەجولاند و دوای تۆزێک لەناکاودا لە قسە دەکەوت یان دەچووە سەر بابەتێکی تر و بە پێخاوسی ناو دەکەوت و بابەتەکەی هەوەڵی هەر لە بیر نەدەما! شیشکوف پیاوێکی شەڕانی بوو، کەچی کە دەکەوتە گلەیی لە ڕەقیبەکەی زۆر بەسۆزەوە قسەی دەکرد و چی وای نەدەما بگری. "بالالایکا"ژەنێکی باش بوو، زۆر حەزی لەو ئامێرە دەکرد، ڕۆژانی جەژن سەمای دەکرد، خۆ ئەگەر یەکێک داوای سەمای لێکردبا یان هانی دابا، سەمایەکی زۆر باش و جوانی دەکرد، (زۆر بەئاسانی هان دەدرا، پیاو دەیتوانی بۆ هەر کارێک هان بدات، نەک لەبەر ئەوەی پیاوێکی خۆشباوەڕ و گوێڕایەڵ بوو، بەڵکو لەبەر ئەوەی حەزی دەکرد دۆست و هاوڕێی هەبن، دڵی ڕادەگرتن).

لە سەرەتاوە سەرم لە چیرۆکەکەی شیشکۆف دەرنەدەکرد. نەمدەزانی باسی چ دەکات. وام هەست دەکرد وەکو هەمیشە لە ئەسڵی بابەتەکە دەرچووە و بۆ خۆی بەناو کەوتووە. لەوە دەچوو هەستی بە بێموبالاتی و گوێ نەگرتنەکەی چیریڤین کرد بێ، بەڵام

هەستم دەکرد نایەوێ گوێ بەو هەڵوێستەی چیریڤین بدات یان بە هەندێ بگرێ و تورە ببێ.

بۆیە لەسەر قسەکەی خۆی بەردەوام بوو و گوتی:

- کە دەچوو بۆ بازاڕ هەموو خەڵکی لەبەری هەڵدەستان، دەستیان بۆ بە سینگەوە دەگرت، کابرایەک بوو زۆر دەوڵەمەند، فرە دەستڕۆ!

- گوتت، مامەڵەچی و بازرگان بوو؟

- بەڵێ، بازرگان بوو! پیشەوەران لە لای ئێمە هەژارن: ئەوپەڕی نەدارن. وڵاتی ئێمە زۆر هەژارە. ژنان دەبوو ماوەیەکی زۆر بڕۆن تا لە رووباران ئاو بێنن و باخچەکانیان ئاو بدەن، ساڵ دوازدە مانگە هیلاک و ماندوو بوون، کە پاییزیش دەهات ئەوەندەیان کەلەرم نەدەبوو شۆربایەکی بە ئیسراحەت لێبنێن. ئیدی هەژاری و دەستکورتی تەواوەتیی بوو. بەڵام وەکو گوتم ئەو پیاوە دەوڵەمەند بوو، مەزرایەکی گەورەی هەبوو، سێ کرێکاری گرتبوو و کاریان لەسەر دەکرد، چەند پورەمێش هەنگوینی هەبوو و هەنگوینەکەی دەفرۆشت، بازرگانی مەڕوماڵاتیشی دەکرد، بە کورتی خەڵکەکە زۆر حورمەت و ڕێزیان دەگرت. پیر بوو، سەری پاک سپی بوو بوو. تەمەنی هەفتا ساڵ دەبوو. جەستەی باری قورسی ئەو هەموو تەمەنەی بۆ هەڵنەدەگیرا. فەروەکەی بەری لە پێستی ڕێوی بوو، کە بە فەروەکەیەوە دەچوو بۆ بازاڕ، خەڵکەکە لە بەری هەڵدەستان و دەیانگوت:

- ڕۆژباش، هاپۆ "ئەنگودیم تروفیمیچ"

- ڕۆژباش، چۆنی؟

ڕێزی هەموو کەسێکی دەگرت، کەسی نەدەبوغزاند.

- خوا دەست بە باڵتەوە بگرێ ئەنگودیم تروفیمیچ!

- حاڵوئەحواڵت چۆنە؟

- باشە، بە شەرەشەق، نانێکی مەمرەومەژی پەیدا دەکەین. تا واش بین هەر باشە، ئەدی تۆ چۆنی ئەنگودیم تروفیمیچ؟

- وا بۆ گوناحان دەژین، بووین بە بار بەسەر ئەرزەوە.

- خوا تەمەن درێژت بکات ئەنگودیم تروفیمیچ.

پیاوێکی میرەبان و بەئەدەب بوو. قسەکانی هەموو پەند و ئامۆژگاری بوون. هەر وشەیەکی ڕۆبڵێکی دەهێنا. خوێنەوارێکی زۆر باش بوو، هەمیشە کتێبی پیرۆزی دەخوێندەوە، هەندێ جار پیرەژنەکەی هاوسەری گاز دەکرد و دەیگوت:

- گوێ بگرە ئافرەت! با بۆتی شرۆڤە بکەم...

ئەوسا دەکەوتە شرۆڤەی ئایەتەکان. ئەگەر بڵێی ماریا ستیبانوفنا پیرش نەبوو، ئەمە ژنی دووەمی بوو، بۆ سکوزا هێنابووی، چونکە ژنی یەکەمی نەزۆک بوو. ماریا ستیبانوفنا دوو کوڕی هەبوون هێشتا بچووک بوون، کوڕی دووەمی کە "فاسیا"ی ناو بوو، وەختێ لەدایکبوو کە بابی نزیکەی شەست ساڵان بوو، "ئاکولکا"ی کیژیان کە نۆبەرەیان بوو، هەژدە ساڵان بوو.

چیریڤین لە شیشکۆفی هاوڕێی پرسی:

- یانی ژنەکەی تۆ؟

- سەبرکە، هەوەڵجار فیلکامارۆزۆف هات و کردی بە بۆڵەبۆڵ و هەراوزەنا، بە "ئەنگودیم"ی گوت:

- چوار سەد ڕۆبڵەکەم بدەوە! من کرێگرتەی تۆ نیم، ئاوا ئەمرم بەسەردا بکەی، نامەوێ شەریکایەتیی تۆ بکەم و ئاکولکای کچیشت ناخوازم! نە دایکم هەیە و نە باوک و هەرچیم هەیە و نییە دەیدەم بە مەشرووب و دەیخۆمەوە، کە پارەشم نەما ئیدی دەچمە ڕیزی سوپاوە و دوای دە ساڵێک بە پلەی فیلدمارشال بۆ ئێرە دێمەوە.

ئەنگـۆدیم، هەمـوو پـارەکەی دایەوە، هەرچییەکـی لە لا بـوو بـۆی گێڕایەوە. ئەنگودیم لەگەڵ بابی ئەودا شەریک بوو. هەموو پارەکەی بۆ گێڕایەوە و گوتی:

- کوڕم ئاگات لە خۆ بێ، ئەم بایە لەم کونەوە بێ، ئاقیبەت خێر نابێ.

فیلکا بەرسڤی دایەوە:

- ئاقیبەت خێر بم یان ئاقیبەت شەڕ، ئەمە پەیوەندی بە تۆوە نییە، خەڵەفـاوی ڕیشسـپی. لە عەمـراتم چـرووک و پـوولەکی وەکـو تـۆم نەدیتووە! دەتەوێ فەروەیەک بە چوار کوبیکان بکڕی! عـانەعانە کۆی دەکەیتەوە و دەیخەیتە سەر یەک، هەرچی گەنوگوی سـەر ئەرز هەیە کۆی دەکەیتەوە تا پارەی پێ پەیدا بکەی! من ژیانی وام نـاوێ، تف لە ژیانی وا دەکەم! مەگەر شەیتان بزانێ تۆ بۆچی پارە کۆ دەکەیتەوە! بەڵام من شتی وا نـاکەم، بۆ خـۆم دەژیـم! ئەوەش بـزانە کە ئاکولکای کیژت ناخوازم! ئەوەندەم بەسە کە لەگەڵی نووسـتووم و کردوومە بە ژن.

ئەنگودیم کە لە حەژمەتاندا دەلەرزی گوتی:

- چۆن زات دەکەی پیاوێکی ئابڕوومەند و کیژەکەی لەکەدار بکەی؟ ئاخر کەی لەگەڵیدا نووستوویت هەی تۆخمەسـەگی بەزی مـار؟ (فیلکا پاشان خۆی ئەوەی گێڕایەوە).

فیلکا بە یارۆی پیرەمێری گوت:

- نەک هەر خۆم نایخوازم، بەڵکو تا بۆم بکرێ نایەڵم کەسـی تریش بیخوازێت، تەنانەت "میکیتا گریگوریچ"ش نەیخوازێت، چونکە ئـابڕووی تکاوە و نـاوی زڕاوە! لە پایزی ڕابـردووەوە مـن لەگەڵیدا ڕادەبوێرم. بەڵام هەرگیــز نــایخوازم، ئەگەر هەمــوو مــوڵکی دنیاشــم بــدەیتێ نایخوازم!

ئیدی ئەو کورە بە کەیفی خۆی ڕای دەبوارد. دەیخواردەوە و خۆی دەنواند! شار هەموو لێی بێزار و بێتاقەت بوو. چونکە پارەیەکی زۆری هەبوو دۆست و ئاشنای دنیای لە دەور خڕ بوو بوونەوە. بە درێژایی سێ دانە مانگی بەردەوام بە ڕاست و بە چەپدا پارەی تەخشانوپەخشان دەکرد و دەستی نەدەگرتەوە، تا دوا قرۆشی تەواو کرد. بەدەم پێکەنینەوە دەیگوت: کە ئەم پارەیەم تەواو کرد، هەنگێ ماڵەکەم و دارونەدارم دەفرۆشم، کە ئەویشم تەواو کرد ئیدی یان دەچمە ڕیزی سوپا، یان بۆ خۆ بەرەڵلا دەبم و دەست بە دزی و جەردەیی دەکەم". لە بەیانییەوە تا ئێوارێ لەیەکبینە دەیخواردەوە، بە سواری عەرەبانەیەکی دوو ئەسپەی زەنگوڵەدار دەگەڕا و دەهات، چونکە "توربا"ژەنێکی باش بوو، کیژان ڕێیان پێدەگرت و حەزیان لێدەکرد.

چیریڤین لە هاوڕێکەی پرسی:

– باشە ڕاستی دەکرد کە دەگەڵ ئارکولکادا خەوتبوو؟

– ڕاوەستە، با بۆتی بگێڕمەوە! باوکم تازە مردبوو، ژیانمان زۆر خراپ بوو. دایکم ئەو کاتانە لە ماڵی ئەنگودیم کاری دەکرد، کێک و نانی زەنجەبیل و ئەو شتانەی بۆ دروست دەکردن بۆ فرۆشتن. ئیدی مەمرومەژی بەوە دەژیاین. بەڵام بەوەشەوە ژیانمان دژوار و نارەحەت بوو. پارچە زەوییەکی کشتوکاڵیمان لەوپەڕی لێڕەوارەکەدا هەبوو، دەمانکرد بە گەنم. بەڵام کە بابم مرد، فرۆشتمان و کەوتمە ڕابواردن و عەیشونۆش، ئیدی ئەگەر دایکم پارەی نەدابامێ، بە شەق تێی بەردەبووم و بە تۆبزی لێم دەسەند.

– ئەمە کارێکی خراپە، تاوانە، تاوانێکی گەورەیە مرۆڤ لە دایکی خۆی بدات!

- ئاخر هەندێ جار لە بەیانییەوە تا شەوێ دەمخواردەوە و مەستی مەست بووم. خانوویەکی خراپۆکەی خۆمان هەبوو، ڕاستە داڕزاو و داڕوخاو بوو، بەڵام هەر باش بوو موڵکی خۆمان بوو. ئیدی لە برسا لاکەی سەرمان دەهات، جاری وا هەبوو بە هەفتە و بە دە ڕۆژ، زەوادمان لە ماڵدا نەبوو. خوتەوبۆڵە و پرتاندن و گەوجەگەوجی پیرەژنەکەی دایکیشم لەو لاوە بوەستێ، بەڵام من گوێم نەدەدایە، ئیدی چار ناچار خووم دایە فیلکامارۆزوف. شەو و ڕۆژ پێکەوە بووین. هەر بێتاقەت بوایە دەیگوت:

- تۆ گیتارم بۆ لێبدە، منیش پاڵی لێدەدەمەوە و پارەت بۆ فڕێ دەدەم، چونکە من پیاوێکی دەوڵەمەندم.

ئیدی هەر جارە و داوایەکی تازەی دەکرد، بەڵام قەت دەستی بۆ دزی و ماڵی دزی نەدەبرد، دەیگوت:

- من دز و جەردە نیم! من پیاوێکی ئابڕوومەندم!

ڕۆژێک پێی گوتم:

- با بچین دەرگاکەی ماڵی ئاکولکا لە قیر بگرین(2)، چونکە حەز ناکەم شوو بە میکیتا گریگوریچ بکات! من ئێستا ئەمەم لە هەموو کاتێکی دی مەبەستترە.

بابی ئاکولکا، دەمێ بوو دەیویست کیژەکەی بدات بە میکیتا گریگوریچ. گریگوریچ پیاوێکی زۆر پیر بوو، ژنەکەی مرد بوو، عەینەکی لە چاو دەکرد، کاری بازرگانی دەکرد، کە ئەو واتەواتەی دەربارەی ئاکولکا بەر گوێ کەوتەوە، بە باوکی گوت:

- ئەوە بۆ من دەبێ بە عەیبەیەکی گەورە ئەنگودیم تروفیمیچ. ئەمە جگە لەوەی تەمەنم بەسەرچووە و کەڵکی ژنهێنام پێوە نەماوە.

بەهەرحاڵ قیرمان لە دەرگاکەی ماڵی ئاکولکا هەڵسوو. ئاکولکایان لە ماڵەوە حەپس کرد، هێندەیان لێدا خەریک بوو دەمرد. ماریا

ستیبانوفنای دایکی هاواری دەکرد: "بە داخی ئەم ریسواییەوە دەمرم."
بابە پیرەکەی دەیگوت: "ئەگەر سەردەم سەردەمی دەرەبەگایەتی دەبوو، بۆم هەبوو پارچە پارچەی بکەم، بەڵام دەڵێی چی، زەمان گۆڕاوە و، ڕۆژ ڕۆژی گەندەڵی و هەرچیوپەرچیانە".

دراوسێکان هەندێ جار لەمسەری شەقامەکەوە تا ئەوسەری شەقامەکە گوێیان لە هاواروفیغانی ئاکولکا دەبوو. کەسوکارەکەی لە بەیانییەوە تا ئێواری ئەشکەنجەیان دەدا و دارکاریان دەکرد. "فیلکا"ش لە بازاڕدا و لە نێو هەمووخەڵکیدا دەیگوت:

- ئەم ئاکولکایە کیژی باشە، بە ڕاستی ماڵی ڕابواردنە!، چاک پۆرتم شکاندن، تا ماون من لە بیر ناکەن!

ڕۆژێ تووشی ئاکولکا بووم، کە دوو سەتڵی پێ بوو و دەچوو لە ڕووبار ئاو بێنێ، بانگم لێکرد و گوتم:

- ڕۆژباش ئاکولینا کودیموفنا! سڵاو لە پاکیزەییەت! پێم بێژە لەگەڵ کێدا دەژی و کێ دەنکتە و کێ پارەت دەداتێ وا ناز بەسەر ئەرزا دەکەی؟ من ئەوەندەم گوت و ئەویش هیچ وەڵامێکی نەدامەوە. بەڵکو چاوە خەمناک و درشتەکانی تێبڕیم و هیچی نەگوت، زۆر لاواز بوو، بوو، بوو بوو بە داسک و دەرزێ. تەنیا تەمەشایەکی کردم و هیچی تر. بەڵام دایکی کە وای زانی سوعبەتم لەگەڵ دەکات، لە ئاستانەی دەرگاکەوە هاواری لێکرد و گوتی:

- هەی سەرتاشراوی بێحەیا ئەوە قسەی چیت لەگەڵ کرد؟

ئیدی ئەو ڕۆژە سەرلەنوێ دەستی بە لێدانی کردەوە. جاری وا هەبوو بە سەعات دەستی لە لێدانی هەڵنەدەگرت و دەیگوت: "بە من بێ بیکوژم، ئەمە کچی من نییە، حاشا کچی من نییە"

چیریڤین پرسی:

- یانی سۆزانی بوو؟

- پەلە مەکە، با بۆتی بگێڕمەوە برادەر! من و فیلکا ئیشوکارمان بوو بوو بە خواردنەوە و مەی نۆشی. ڕۆژێکیان پاڵکەوتبووم، دایکم هات و پێیگوتم:

- تاکەی پاڵ دەکەوی، هەی بەرەڵلا، هەی دز؟

لە سەرەتاوە تێر جنێوی کردم و پاشان گوتی:

- ئاکولکا بخوازە! داک و باوکی ئامادەن بە کراسی بەرییەوە بتدەنێ و سێ سەد ڕۆبڵیشت وەکو جیازی دەدەنێ. بەرسڤم دایەوە:

- بەڵام هەموو خەڵکی دەزانن کە ڕووسووری و کچێنی نەماوە.

- حەیوان مەبە! هەر کە تاجی بوکێنی لەسەر نا، هەموو ئەو قسە و قسەلۆکانە بیر دەچنەوە! خۆ ئەگەر بە ڕاستی وا بێ و قسەلۆکی خەڵکی لەو بارەیەوە ڕاست بێ، باشتر، قازانجی تۆیە، هەتا ماوە چاو بەرەژێری تۆ دەبێت و لێت دەترسێت، بۆ خۆمان بە پارە و سامانی ئەو وەکو پاشا دەژین. لەم بارەیەوە قسەم دەگەڵ ماریا ستێپانوفنادا کردووە و ڕێک کەوتووین.

پێمگوت: ئەگەر ئێستا بیست ڕۆبڵم بدەیتێ، ڕازی دەبم و دەیخوازم.

جا باوەڕ دەکەیت یان نا کەیفی خۆتە، بەڵام بە ڕاستی تا ڕۆژی گواستنەوەی بوکێ، هەمیشەی خوا مەست و سەرخۆش بووم. 'فیلکا ماروزوف'ش بەردەوام هەڕەشەی لێدەکردم و دەیگوت:

- خوێڕی، هەموو پەراسوەکانت دەشکێنم، دەزگیرانی ئاکولیکا، دڵت خۆشە ژن دێنی، ئەگەر خۆم بمەوێ، هەموو شەوێ سواری دەبم!

بەرسڤم دایەوە:

- درۆ دەکەی توخمەسەگ.

بە بەرچاوی هەموو خەڵکییەوە، لە ناو جەرگەی بازاڕدا کەوتە تانەوتەشەران لێم، هەر ڕیسوای کردم. لە شەرمەزاری و تەریقیدا

بەلەز بۆ ماڵ گەڕامەوە. کەوتمە بیانووگرتن کە ئەگەر هەر ئێستا پەنجا ڕۆبڵم نەدەنێ، نامەوێ و نایخوازم.

چیریڤین گوتی:

- یانی ئەوان ڕازی نەبوون بتدەنێ؟

- حەدیان چییە، بۆچی ڕازی نابن؟ ئێمەش بە ئەندازەی ئەوان بەڕێز و بە حورمەت بووین، لە نێو خەڵکیدا بەقەدەر و سەنگین بووین، ناوزڕاو و ڕیسوا نەبووین، بابم لە ئەنگوديم تروفیمیچش دەوڵەمەندتر بوو، ئیدی پێش مردنەکەی بە ماوەیەکی کەم ئاگرێک کەوتەوە، هەموو ماڵوسەروەتەکەی سووتا و هیچی بۆ دەرنەچوو، ئەو کەوتنەی کەوت ئیدی هەڵنەستایەوە و نەهاتەوە مایە. ئەنگوديم پێی گوتم:

- دەبوایە ڕووتێکی بێ کراسی وەکو تۆ مەمنوونی خوا بێ کە کچی من بخوازێ.

بەرسڤم دایەوە:

- مەگەر بیرت چوو کە دەرگای ماڵەکەت لە قیر گیرا؟

- ئەو قسەیە چییە بەبێ بەڵگە بوختان مەکە، فەرموو ئەو دەرگا کراوەیە و دەتوانی بڕۆیت! کەس مەجبووری نەکردویت بیخوازی، بەڵام دەبێ ئەو پارەیەم بدەیتەوە کە پێم داویت.

ئیدی لەگەڵ فیلکاماروزوفدا بڕیارمان دا متری بیگوف بنێرین بۆ لای ئەنگوديم تا پێیبڵێ لەبەر چاوی هەموو خەڵکی ڕیسوایی کچەکەی لە قاو دەدەین. تا ڕۆژی زاوایەتی هەر سەرخۆش و مەست بووم. لە کڵێسادا کەمێ وەخۆ هاتمەوە. کە لە کڵێسا گەڕاینەوە، دایان ناین و، 'متروفان ستیپانیچ'ی مامی ئاکولکا گوتی:

- تەواو، هەرچەندە کیژێکی پاکوپاکیزەت نەخواستووە، بەڵام هیوادارم ژنێکی لەبار و ڕێکوپێک بێ، پێکەوە پیروخەڕۆ ببن.

ئەنگـوديم، دانيشـتبوو و دەگريـا، ڕونـدک هـۆنهـۆن بە ڕديـنە چەرمووەكەيدا دەهاتە خوارێ. جا هاوڕێ گوێ بگرە بزانە من چيم كرد: پێش ئەوەی بۆ كڵێسا بچين، قامچييەكم لە بەرکم نا، بەو نيازەی بە بەر چاوی خەڵكەكەوە دڵی خۆم بكەم بە تەرزە، بە كاری بێنم و بۆ خەڵكەكەی بسەلمێنم كەس ناتوانێ فريوم بدات و من كابرايەكی گەوج نيم.

چيريڤين گوتی:

- دەستخۆش، ژنەكەشت بزانێ چ شتێک چاوەڕوانييەتی.

- بوەستە، لەزێ مەكە برادەر! لە دەف ئێمە وا باوە پاش ئاهەنگی زەماوەنـد بـووک و زاوا دەكەنە پەردەوە، دەيـانخەنە ژوورێكـی ئەلاحەدەوە، خەڵكەكەی تريش دەچن لە ژوورێكی گەورەدا و بەدەم خواردنەوەوە چاوەڕوانيی هاتنە دەرەوەيان دەكەن. بەهەرحاڵ كراينە پەردەوە. ئاكولكا، لێو بەبار و ڕەنگزەرد، زۆر دەترسا، ڕەنگی بوو بوو بە زەعفەرانـی زەرد. قـژی زەرد و خـاو، چاوەكـانی درشـت. ئاكولكا، زۆربەی كات بێدەنگ بوو، بە تەبيعەت كەسێكی كەمدوو بوو، هەندێ جار وات دەزانی لاڵە. ئافرەتێكی سەيرە! جا تۆ ديمەنەكە بێنە بەرچاوی خۆت: قامچييەكەم لە بەرکم دەرهێنا و لەسەر جێگاكە دامنا. دەزانـی چيم بـۆ ئاشكرا بـوو؟ لە پەڕەی گوڵ پـاكتر بـوو، كـچ بـوو، كچێنـی خـۆی نەدۆڕاند بـوو، نـاتوانم هـيچ گلەييەكی لێبكەم، كچێكی بێعەيب و عار بوو.

- بەڕاست!

- بەڕاسـتی ڕاسـت! وەكـو هەر كچێكـی بەحەيـا و حـورمەت، ڕووسـوور و پـاكيزە بـوو. ئيدی ئەم كيـژە بەلەنگـازە بە نـاهەق ئەم هەمـوو ئـازار و عەزابەی لـێ بـار كـرا بـوو، نـازانم بـۆچی فيلكـا ماروزوف ئەو بوختانەی بۆ كرد بوو؟

- ڕاستە، بۆچی؟

- هەنگێ لەسەر جێگەکە هاتمە خوارێ، هەر دوو دەستم جووتکردن و بەدەم کڕنۆشەوە پێمگوت:

- بمبوورە ئاکولینا کودیموفنا! بمبەخشە، چونکە من زۆر کەر بووم، گەوج و کاڵفام بووم کە باوەڕم بەو هەموو بانگەشە و درۆ و بۆختانانە کرد بوو! ببورە، زۆر ببوورە، من کابرایەکی خوێڕی و بودەڵەم!

لەسەر تەختە خەوەکە دانیشتبوو و تەمەشای منی دەکرد، دەستی خستە سەرشانم، دەستی بە پێکەنین کرد، بەڵام بەدەم پێکەنینەکەیەوە دەگریا و ڕوندک بەسەر گۆناکانیدا دەهاتە خوارێ، هەم هەنسکی هەڵدەدا و هەم دەگریا، هەنگێ وەدەرکەوتم و ڕووم کردە خەڵکەکە و پێمگوتن:

- مەگەر فیلکا ماروزوف نەبینم! بە زاتی خوا حەواڵەی ئەو دنیای دەکەم!

دایک و باوکی زۆر خۆشحاڵ بوون، لە خۆشیدا نەیاندەزانی چ بڵێن و چ بکەن. دایکی ئاکولکا، ئەوەندەی نەمابوو، لە خۆشیدا خۆی باوێتە سەر پێیەکانم، بە کوڵ دەگریا. پیرەمێردەکەی بابی ئاکولکا گوتی: "ئەگەر زووتر ئەمەمان دەزانی، شوویەکی باشترمان بۆ پەیدا دەکردیت".

خۆزگە کاتێ کە یەکەم یەکشەممەی دوای زەماوەندەکەمان لە کڵێسا هاتینە دەرێ دەتبینی چ جلوبەرگێکمان لەبەر بوو. من کڵاوێکی فەروی زۆر چاک و چاکەت و پانتۆڵێکی ماهوتی زۆر نایابم لەبەر بوو، ئەویش پاڵتۆیەکی فەروەکەرویشکی لەبەر بوو، سەرپۆشێکی حەریری بەسەردا دابوو. ئیدی ژن و مێردێکی لەبار و هاوکوف بووین، خەڵکەکە بەسەرسامی سەیریان دەکردین. هەر دووکمان قۆز

و جوان بووین، نەبێ بە خۆهەڵکێشان، نموونەمان لە نێوان ژن و مێرداندا زۆر نەبوو.

- بەڕاست؟

- جارێ گوێ بگرە با بۆت بگێڕمەوە. دوای زەماوەندەکەمان خۆم لە میوانان دزییەوە و بە سەرخۆشی بە ناو جادەوبانان کەوتم و هاوارم دەکرد: "ئەو هەرزەی خوێڕییە، فیلکا ماروزوف لە کوێیە؟ با بیگرم، ئەگەر پیاوە با خۆیم نیشان بدات!" هەڵبەتە سەرخۆش و مەست بووم. ئەنجام لە نزیکی ماڵی فلاسوف دەستگیریان کردم. بە سێ زەلام بەرزەفتیان نەدەکردم، بەهەرحاڵ بەخورتی و تۆبزی بۆ ماڵیان بردمەوە. ئیدی مەسەلەی پاکیزەییەکەی ئاکولکا بوو بە داستان و کەوتە سەرزاری خەڵکی سەرانسەری شار. کیژان کە لە بازاڕدا یەکیان دەبینی، بۆ یەکیان دەگێڕایەوە: "ئەرێ بیستت؟ ئاکولکا کچ دەرچوو!" پاش ئەوە بە ماوەیەک "فیلکا ماروزوف"م بینی، بە بەرچاوی خەڵکییەوە و زەقاوزەق پێی گوتم:

- باشترین شت ئەوەیە ژنەکەت بفرۆشیت و بە پارەکەی عارەق بخۆیتەوە. وەکو یاشکا بکە، یاشکا سەرباز بوو، تەنیا بۆ ئەو مەبەستە ژنی هێنا، تاقە شەوێکیش دەگەڵ ژنەکەیدا نەخەوت، بەڵام پارەیەکی زۆری دەست کەوت و سێ دانە ساڵی خشت پێی خواردەوە.

بەرسڤم دایەوە:

- بەڕاستی هەرزە و بێشەرەفی.

گوتی:

- کەرپیاو. ئاخر تۆ چوزانی کچ بوو یان ژن؟ تۆ لە شەوی زاوایەتیدا فوول سەرخۆش بووی.

بەپەلە خۆم گەیاندەوە ماڵێ، دەستم بە هەراوهاوار کرد:

- ئێوە بە ئانقەست سەرخۆشتان کردووم، تا ئاکولکام بەسەردا ساغ بکەنەوە، بەسەر خۆشی بووکتان بۆ گواستوومەتەوە.

دایکی ئاکولکا ویستی هێورم بکاتەوە، بەڵام من بەتوڕەیی پێمگوت:

- لاکەوە پیرەژن، ئەمە ئیشی تۆ نییە، ئێوە هەر بۆ پارە مردوون! برۆ بە لای پارەی خۆتەوە! کوا ئاکولکام بۆ بانگ بکەن! بگرە کوێت دێشێت، دوو دانە سەعاتی ڕێک من دارکاریم کرد، وام لێهات هێزوشنگم لەبەر بڕا و کەوتمە سەر عاردی، ئاکولکاش سێ هەفتەی خشت لە جێگادا کەوت.

چیریڤین بە خوێنساردییەوە گوتی:

- ئەدی وایە، ژن کوتەکی لەسەر نەبێ بەرەڵلا دەبێ، باشە تۆ دەگەڵ دۆستەکەیدا گرتت؟

شیشکوف، پاش کەمێک بێدەنگی، بەزەحمەت گوتی:

- هەرگیز! قەت شتی وا ڕووی نەدا بوو! بەڵام لەو ناوچەیەدا بوو بووم بە بنێشتە خۆشەی ژێر دانان و گەپجاڕی خەڵکی، هەمووشی خەتای فیلکا بوو. پێی دەگوتم:

- ژنەکەت بۆ ئەوە دروست بووە، خەڵکی لەگەڵی ڕابوێرن. ڕۆژێکیان دەعوەتێکی گەورەی بۆ کردین، بردینییە ماڵەوە، لەپڕ هەستا و کەوتە قسان:

- تەمەشای ئەم ژنە باشە بکەن، زۆر خێرەومەندە، دەست بە ڕووی کەسەوە نانێ، لەگەڵ هەموو کەسێکدا نەرمونیان و میهرەبان و دڵوالا و بە کەرەمە! ئەرێ کابرا تۆ لە بیرت چوو کە پێکەوە چووین دەرگاکەیانمان لە قیر گرت.

لەو کاتەدا زۆر سەرخۆش بووم. لێم هاتە پێشەوە و چنگی لە قژم ناو ڕای کێشا ئەمما ڕاکێشان، دوو لۆ چەمامەوە و خەریک بوو

سەرم لە عاردی دەدا، ئەوجا گوتی: دەی مێردەکەی ئاکولکا بڕەقسە. دەبێ تا ئەو کاتەی قژت بەر دەدەم هەر بڕەقسی.

- هەی خوێڕی بێشەرەفە.

- ڕاوەستە بۆم، دەبێ لەگەڵ هاوڕێکانمدا بێم بۆ ماڵتان و بە بەرچاوی تۆ و ئەوانەوە ژنەکەت پڕ شەق بکەم. ڕاوەستە، با ئەو قسەیەت کردبێ.

باوەڕ دەکەی یەک مانگی ڕەبەق لە ماڵ نەهاتمە دەرێ، لەوە دەترسام هەڕەشەکەی بێنێتە دی و بێت و لە ماڵەکەی خۆمدا ژنەکەم دارکاری بکات و ببم بە مەخسەرە و گەپجاڕی خەڵکی، مەگەر خوا بزانێ بە درێژایی ئەو مانگە چەندم لێداوە!

- بۆچی لێت دەدا؟ ڕەنگە بتوانی دەستی خەڵکی ببەستی، بەڵام دەمی خەڵکی نابەسترێ. لێدانی زۆر و بەردەوامی ژن باش نییە، کە جارێکت لەسەر نەسیحەت و بۆ تەمێکردن لە ژنەکەت دا، پاشان بچۆ مەرایی و مجامەلەی بکە، ژن بۆ ئەوە دروست بووە، دەنا لە ماڵی بابی نان هەبووە بیخوات.

شیشکوف بۆ چەند ساتێک بێدەنگ بوو، ئەوجا لە سەری ڕۆیی و گوتی:

- هەستم بە شەرمەزاریی و سووکایەتییەکی زۆر دەکرد. گەڕامەوە سەر عادەت و خووە کۆنەکانم. لە بەیانییەوە تا ئێوارێ لێم دەدا، لەسەر بچووکترین شت لێم دەدا، بیانووم پێدەگرت، بۆ نموونە لەسەر ئەوە لێم دەدا کە بە دڵی من هەڵنەدەستا، یان بە دڵی من نەدەڕۆیی، وام لێهاتبوو ئەگەر لێم نەدابا بێتاقەت دەبووم. ئیدی هەندێ جار دەچوو لەبەر پەنجەرەیەک دادەنیشت و بەکوڕی دەگریا، زۆرجار کە دەمبینی دەگری، دڵم بە حاڵی دەسووتا، کەچی هێشتاش هەر لێم دەدا. دایکی لۆمەی دەکردم و جنێوی دەدامێ و دەیگوت:

- خوێڕی ناپیاو، قەلەڕەشی شووم.

منیش وەڵامم دەدایەوە و دەمگوت:

- بێدەنگ! فزە نەکەی دەنا دەتتۆپێنم! فریوتـان دام بە سەرخۆشی کیژەکەتان دا بەسەرمدا، دەستان بریم.

لە سـەرەتاوە ئەنگـودیمی پیـر، دەیویسـت خـۆی لە مەسـەلەکە هەڵقورتێنێ، کەوتە هەڕوگیڤ. ڕۆژێک پێی گوتم:

- ئاگاداری خۆت بە ها! تۆ ئەوە نیت بتوانی یاخی بیت.

بەڵام زۆری پێنەچـوو، دەسـتبەرداری هەڕوگیـڤ بـوو. ماریـا ستیپانوڤناش دایە نەرمی. جارێکیان بەدەم گریانەوە هات و گوتی:

- گوێ بگرە ئیڤان سیمیونیچ! دڵم بە بەرییەوە نەماوە، خەریکە لە داخ و پەژارەدا دەمرم. من داوایەکم لە تۆ هەیە، بۆ تۆ بچووکە، بەڵام بۆ من گەورەیە. لە ڕاهی خوا وازی لێ بێنە، ببیەخشە، لێیگەڕێ با بڕوات.

پیـرەژن بە دەم ئەو قسـانەوە کەوتە سـەر چۆکـان و دەسـتی بە پاڕانەوە کرد:

- پیـاوی بـاش بە، ئاقـڵ بە و بیبـورە. بەدکـاران بوختانیـان بـۆ کردووە، باوەڕیان پێمەکە. عەیب لەو ئافرەتەدا نییە، خۆت دەزانی بە کچی هاتە لای تۆ، لە پەڕەی گوڵ پاک و پاکیزەتر بوو.

ئەو دەگریا و من پتر دەهری دەبووم. گوتم:

- نەخێر، نامەوێ گوێم لەو قسانە بێت، نامەوێ یەک وشـەی تـرم گوێ لێبێ، من بە دڵی خۆم دەکەم، چیم پێخۆش بێ ئەوە دەکەم، بە قسەی عەبدەلبەشەر ناکەم جگە لە فیلکا ماروزوف، هەر ئەو برادەری منە، دۆستی هەرە ئازیز و گیانی بە گیانی منە.

چیریڤین گوتی:

- یانی دیسان یەکتان گرتەوە؟ بوونەوە بە برادەر؟.

- نە گیانە! برادەری چیی و دۆستی چیی! کورم دەویست بوێری لێی نزیک ببێتەوە. دارونەداری بە بادا دا کەوتە سەر ساجی عەلی و خۆی ئامادە کرد، کە لە جیاتی کوڕی پیاوێکی دەوڵەمەندی شار، بچێ بۆ سەربازی. لە لای ئێمە وا باوە کە ئەگەر یەکێک قەبووڵ بکات لە جیاتی گەنجێکی دی بۆ سەربازی بڕوات، ئەوا دەبێ بە گەورەی ئەو ماڵە، کەس بەبێ پرسی ئەو پەنجە بە ئاوا ناکات، تا دەڕوات بۆ سەربازی. ئەو ڕۆژەی کە سەفەر دەکات پارەکەی کاش وەردەگرێت، بەڵام تا ڕۆژی سەفەرەکەی لەو ماڵەدا دەژی، ڕەنگە ئەمە شەش مانگی تەواو بخایەنێ. جا ئەو جۆرە گەنجانە، لەو ماوەیەدا هەرچییەکیان بە خەیاڵدا بێ دەیکەن! لە هیچ قۆرپاتێک ناپرینگێنەوە. بۆیە پێویستە لەو حاڵەتەدا هەرچی ئیکۆنە و وێنەی وەلیان هەیە لە ماڵەکە بگوازرێنەوە. ئیدی ئەو گەنجانە، تا ئەو ڕۆژەی بۆ سەربازی فڕێ دەکران، خۆیان بە گەورەی ئەو ماڵە دەزانن و دەبێ ئەوپەڕی ڕێزیان لێبگیرێ دەنا لە قەولوقەرار و بەڵێنەکانی خۆیان ژێوان دەبوونەوە، جا فیلکا ماروزوفش لەو ماڵەدا ئەو جۆرە ڕەفتارەی دەکرد، لە هیچ نامەردییەک نەدەپرینگایەوە، تەماحی دەکردە ژنان و کچان، لە دوای شیو لە ڕدێنی خودان ماڵەکە دەنەوی ڕاکێشە، هەرچییەکی بە خەیاڵدا بهاتبایە دەیکرد. هەموو ڕۆژێ خۆی دەشت. خەڵکی ماڵەکەی ناچار دەکرد گەرماوی بۆ دابخەن و لە جیاتی ئاو، مەی بۆ دابنێن. ژنانی ماڵەکەی ناچار دەکرد بچنە ژێر باڵی و بۆ گەرماوەکەی بەرن. خۆ ئەگەر بە مەستی بۆ ماڵ بگەڕایەوە، لە ناوەندی شەقامەکەدا دەوەستا و هاواری دەکرد:

- نامەوێ لە دەرگاوە وەژوور بکەوم، تەیمانەکەم بۆ لابەرن.

بەمجۆرە خەڵکی ماڵەکەی ناچار دەکرد، لە لای دەرگاکەوە لایەکی تەیمان و محاجەرەکەی بۆ لابەرن تا بێتە ژوورەوە. ئەنجام کە ڕۆژی

ڕەوانە کردنی فیلکا بۆ سەربازی هات، هەر هەموو ئەو کەربازاڕە کۆتایی هات. ناچار ئەو ڕۆژە دەستی لە خواردنەوە هەڵگرت. گشت خەڵکی لە ماڵ هاتنە دەرێ و لە جادەوبانان گردبوونەوە، تا تەماشای فیلکا ماروزوف بکەن کە شاری بەجێدەهێشت و بۆ سەربازی دەڕۆیی. بە یەکتریان دەگوت:

- فیلکا ماروزوف بۆ سەربازی دەبرێ.

فیلکاش، لە نێو گالیسکەیەک دانیشتبوو، هێدی هێدی دەڕۆیی و بەڕاست و بە چەپدا سڵاوی لە خەڵکەکە دەکرد. بە ڕێکەوت لەو کاتەدا ئاکولکا لە مەزرا دەگەڕایەوە و بەوێدا ڕەت دەبوو، هەر کە چاوی پێیکەوت بانگی لێکرد:

- بوەستە.

ئەوسا، خۆی لە گالیسکەکە هەڵدایە خوارێ، کەوتە سەر چۆکان و گوتی: "ڕۆحەکەم، گیانەکەم! حەیاتەکەم! مزرەسێوەکەم. من لەم دوو ساڵەدا شەیدای تۆ بووم و ئەمێستا بە مۆسیقاوە بو سەربازیم دەبەن! بمبوورە ئەی پاکیزە ئابروومەندەکە، ئەی نەشمیلە ڕووسوورەکە، ئەی کیژی ئابروومەندترین باب، چونکە من هەرزە و خوێڕیم، من بەرپرسی هەموو کوێرەوەرییەکی تۆ بووم، من بەرپرسی هەموو عەزابێکی تۆ بووم.

فیلکا بەدەم ئەو قسانەوە، جارێکی دی لەبەردەمیدا هاتە سەرچۆکان و کڕنۆشی بۆ برد. ئاکولکا لە هەوەڵەوە ترسا، بەڵام دوای تۆزێک وەخۆ هاتەوە، سڵاوی لێکرد و دوو لۆ لە هەنبەریدا چەمایەوە و گوتی:

- تۆش لە من ببورە کوڕی باش. قەت لێت زویر نیم.

خێرا لە دوای ئاکولکاوە، بۆ ماڵ گەڕامەوە و لێم پرسی:

- چیت پێگوت دێڵەسەگ.

بێترس و دوودڵی چاوی بڕییە دوورچاوانم و (ئیدی باوەڕ دەکەی یان نا کەیفی خۆتە) گوتی:

- خۆشمدەوێ، بە قەد هەموو دنیام خۆشدەوێ.

چیریڤین گوتی:

- سەیرە!

- ئەو شەو و ڕۆژە هیچ قسەیەکم نەکرد. بەڵام ئێواری پێمگوت: "ئاکولکا، دەتکوژم".

بە درێژایی ئەو شەوە خەو نەچووە چاوم، تاکو خوا ڕۆژی کردۆتەوە من لە ژوورەکەی پێشەوە مەیم خواردووەتەوە. کە ڕۆژ هەڵات گەڕامەوە بۆ ژوورەکەی خۆمان. بە ئاکولکام گوت: "ئاکولکا خۆت ئامادە بکە تا بڕۆین بۆ مەزرا". پێشتر باسی ئەوەم کرد بوو کە بە نیازم سەرێکی مەزراکە بدەین و ژنەکەم بەوەی دەزانی، گوتی: "پێمخۆشە سەری مەزراکە بدەیت! کاتی درەوە، بیستوومە گوایە وەرزێرەکە دوو ڕۆژە نەخۆشە و لە جێدا کەوتووە". بێئەوەی هیچ قسەیەک بکەم عەرەبانەم لە ئەسپ بەست. لەوسەری شاردا، دارستانێکی گەورە هەیە کە درێژییەکەی یازدە فەرسەخە، مەزراکەی ئێمە دەکەوێتە کۆتایی ئەو دارستانەوە، دوای ئەوەی سێ فەرسەخمان بڕی، ئەسپ و عەرەبانەکەم لە ژێر دارەکاندا ڕاگرت. بە ژنەکەمم گوت: "ئاکولکا، دابەزە، ئیدی ئەجەلت هاتووە". لە کاتێکدا کە لە ترسا دەلەرزی، بەبێدەنگی هەستا و لەبەر دەممدا وەستا. پێمگوت: "بە ڕاستی بێزار و بێتاقەت بووم، زۆرت عەزاب دام، دەی دوا نوێژی خۆت بکە". قژیم گرت، پرچێکی درێژی چڕوپڕی هەبوو، پرچیم لە دەستمەوە پێچا، خستمە نێوان هەر دوو زرانیمەوە. کێردەکەم دەرهێنا. سەریم بۆ دواوە برد. کێردەکەم لە ملی نا، هاواری کرد، خوێن فیچقەی کرد، هەنگێ کێردەکەم تووڕ دا، ژنەکەمم لە باوەش

گـرت، لە عـاردەکەم ڕاکشـاند، مـاچم کـرد، پڕ بە زار دەگریـام، مـن دەگریام و ئەو دەیقیژاند، خوێنەکەی بەسـەر و چاو و دەست و پلمدا هەڵـدەپژا. لە پـڕ ترسـم لێنیشـت، هەسـتام، ئەسـپ و عەرەبـانەکەم بەجێهێشـت و پێم وەغارێوەنـا. نەوەسـتامەوە تـا گەیـیمەوە مـاڵ. لە پشتەوە خۆم بە ماڵدا کرد، خۆم لە کوختەیەکی چۆڵدا حەشار دا کە جاران لە جیاتی گەرماو بەکار دەهات. لەوێ خۆم وەبن تەختێک دا، تا شەوێ لەوێندەر مامەوە.

– ئەدی ئاکولکا؟

– ئەویش هەڵدەستێ و دەیەوێ خۆی بگەیەنێتە مـاڵەوە، بەڵام بڕ ناکـات، چـونکە دواتـر لە دووری سـەد مەتـری هەمـان شـوێن دەیدۆزنەوە.

– یانی بە تەواوەتی نەتکوشتبوو؟

– نەخێر.

شیشکۆف، کەمێک بێدەنگ بوو. چیریڤین گوتی:

– ئـا، ڕاسـتە دەمارێک هەیە ئەگەر یەکسـەر نەبـردڕێ، ئەو کەسـە، چەندیش خوێنی لەبەر بڕوات نامرێ.

– بەڵام وێڕای ئەوەش هەر مرد، بۆ شـەوێ مـرد. خەبەری پۆلیس دەدەن. پۆلیس کەوتە تاقیب و سـۆراخم. شـەوێ لەو کۆنە گەرمـاوە چۆڵەدا دەستگیریان کردم.

شیشکۆف تۆزێ بێدەنگ بوو و لەسەری ڕۆیی:

– ئێدی ئەوە چوار دانە ساڵە لێرەم!

چیـریڤین، بەوپەڕی خەمسـاردی و خوێنسـاردییەوە، قوتـووە بڕنووتییەکەی دەرهێنا، بەدەم بڕنووتی هەڵمژینەوە گوتی:

– بەڵـێ، ژن بەبـێ کـوتەک نـابێ بە بەشـەر. بەڵام کـوڕی بـاش تـۆ کەرێتییەکـی گەورەت کـردووە. منـیش کـاتی خـۆی ژنەکەمـم دەگەڵ

عاشـقەکەیدا گـرت، بە ڕای تـۆ چ بـکەم باشـە؟ بـردم بـۆ تەویـلەکە، هەوسـاریکم هەڵگـرت و دوو قەدم کـرد و پیمگـوت: "تـۆ لە کڵێسـادا بەڵێنـی وەفاداریـت بە کـێ دا، سـوێندی ئەمەکداریت بـۆ کـێ خـوارد؟" بگرە کوێت دێشێت، بە هەوسار تێیبەر بووم، یەکدانە سەعات و نیو لـێم دا، تـا ئەنجـام هـاواری لێهەسـتا، کەوتە پـاڕانەوە: "هەر دوو پێت دەشۆم و ئاوەکەی دەخۆمەوە، تۆبە!" نێوی ئەفدوتیا بوو.

پەراوێز:

١-لە قیرگرتنی دەرگای ماڵێک کە کچی تێدا بێ، نیشـانەی ئەوەیە کە ئەو کچە ڕووسووری و کچێنی خۆی دۆڕاندووە.

«١٦»

وەرزی هاوین

مـانگی نیسـان هـات. زۆری بۆ جەژنی پیرۆز، جەژنـی ڕابـوونی مەسیح نەمابوو، ئیدی خۆمان بۆ کاری هـاوینە ئامادە دەکرد. ڕۆژ بە ڕۆژ دنیـا گەرمتـر و هەتـاو پرشنگدارتر دەبوو. هەوا بـۆنی بەهـاری لێدەهات و دەمـاخی زاخـاو دەدا و گیـانی دەبـوژانەوە و خوێنجمـان دەسـتی پێـدەکرد. زینـدانی دەسـتوپێ بە کـۆتش خـوێنی دەبـزوا و ڕۆژانـی خـۆش و جـوانی بەهـار نـاخی دەشـڵەقاند و ئـارەزوو و کەڵـکەڵەی ئـازادی و خەمـی غـوربەت و تاسـەی دووری لە دڵ و دەروون و هەسـت و نەسـتدا بێـدار دەکـردەوە. پێمـوایە مـرۆڤ، لە ڕۆژانـی خـۆش و هەتـاوی بەهاریـدا، پتـر لە ڕۆژانـی هەورەهەڵا و بارانـاویی خەمنـاکی پـایز و زسـتان، داخ بـۆ ئـازادیی لەدەسـتچووی هەڵدەکێشـێت. هەرچەنـدە بە خۆشـی و تاسـەوە چـاوەڕوانیی بەهـار دەکەن، بەڵام کە بەهـاریش دێـت، زیـاتر دەهـاوروژێن و بـێقەراری دەکەن، سەرنجم دەدا و دەمبینی کە لە بەهـاردا، قەرقەشـە و دەمەقاڵە و هەراوهەنگامە لە زیندانەکەماندا پتر دەبوو. ڕۆژ نەبـوو شـەڕوئاژاوە

بەرپا نەبێت. هەندێ جار کە بۆ سوخرە و بێگار بۆ کەناری ڕووباری ئارتیش دەبراین، بە چاوی خۆت خەڵکانێکی بەلەنگاز و داماوت دەبینی کە بە حەسرەتەوە، نیگای خەمناکیان بەرەڵلای ئاسمانی شین دەکرد و چاویان دەبرییە خاڵێکی دوور دووری ئەوبەری ڕووباری ئارتیش، کە تا چاو بڕی دەکرد، بە سەدان فەرسەخ هەر دەشت و بیابان بوو، دەشتی بەرین و بێپایانی 'کیرخیز'ی ئازاد بوو، ئەوسا دەتبینین چۆن لە ناخی دڵەوە هەناسەیەکی قووڵ قووڵیان هەڵدەکێشا، دەتگوت دیمەنی ئازادی دەشتە بێکۆتاییەکە باری دڵەی خەمباری سوک کردوون. ئەرێ، یارۆی زیندانی لە ناخی دڵەوە ئاهێکی دوورودرێژی هەڵدەکێشا و پاشان لەپڕ وەکو کەسێک بیەوێ ئەو خەون و خەیاڵانە لە خۆی بتارێنێ، بەتوڕەیی دەستی دەدایە بێڵەکەی و بە ئەرزەکەیدا دەکرد یان سەفتە خشتەکانی هەڵدەگرت و دەیگوازتەوە بۆ شوێنی مەبەست. ئیدی هەر دوای تۆزێک ئەو هەست و سۆزە ڕەوتەنیانەی لەبیر دەکرد و بەپێی مجێز دەگەڕایەوە سەر پێکەنین یان جنێوەکانی خۆی. بە جۆشوخرۆشێکی بێوێنەوە، بە هەموو هێز و توانایەکی خۆیەوە ملی وەبەر کارەوە دەنا، وەکو ئەوەی بیەوێ بە کارکردن و خۆماندووکردن، داخی دڵی خۆی هەڵڕێژێ. هەموو ئەوانە لە هەڕەتی هێز و تواناداا بوون، لە بەهاری تەمەندا بوون، بەڵام باری کۆتوزنجیران لەم وەرزەدا، یەجگار قورس بوو! ئەم قسانەم زادەی سۆز و گودازان نییە. بەڵکو سەرنج و تێبینییەکی دروست و تەواوە. لە وەرزی بەهاردا، لە ژێر خۆرەتاوی پرشنگداردا، کاتێ پیاو هەست دەکات سروشت لە هەر چوار نکالیدا، ڕادەبێ، دەگەشێتەوە، کاتێ هەست بە خوێنجمانی سەراپای خۆی دەکات، زیندانی لێدەبێ بە دۆزەخ، چاودێری پاسەوانانی لە جاران لە لا قورستر دەبێت.

له وەرزی بەهـاردا، لەگەڵ خوێنـدنی یەکەم کـڵاونەدا، ئیـدی نەک هەر لە سـیبیریا بەڵکـو لە سەرانسـەری ڕووسـیادا، خەڵـکوخـوا لە زیندانان وەدەردەکەون و ڕوو لە لێرەوار و جەنـگەڵان دەکەن، دوای ژێرزەمینـانی بـۆگنخ و سـزا و کۆتـوزنجیری قـورس و قـامچی و شـەلاقی بەئـازار، ئەو خەڵـکە بەرەڵـلا دەبـن، وێڵوسـەرگەردان بە دەشتودەراندا بڵاودەبنەوە، لە کوێ ژیـان بـوار بـدات و ئاسـان بـێ لادەدەن. هەرچییەکیان لە خواردن و خـواردنەوە بە ڕێکەوت بێتە ڕێ دەیخـۆن و دەیخـۆنەوە، شـەوان لە دارسـتان و مەزرایانـدا، بـێخەم و خەیال، بێترسی زیندان لێی دەنوون، وەکو ئەوەی باڵندە بن، بێخەم و خەیاڵ، بێخەمـی سبەینێ، تـاقە ئیشیان ئەوە بێ بە بەرچاوی خـواوە ڕوو بـکەنە ئەسـتێرانی ئاسـمان و بڵـێن: سـڵاو ئەی ئەسـتێران! بەڵام وێڕای ئەوەش هەندێ جار، چەرخی ژیان بە بەختی ئەوان نـاکەڕێ و لە خزمەتـی "جەنەراڵ وەقـواق دا" برسـێتی و تینـوویەتی بەرۆکیـان دەگرێـت و سـەغڵەتیان دەکـات، جـاری وا هەیە بە هەفـتە پـاروە نانێکیـان دەسـت نـاکەوێ. ئەمە جگە لەوەی ترسـی ئەوەشـیان هەیە دووبارە دەستگیر بکرێنەوە و بخرێنەوە زیندان، بۆیە ترس و برسێتی ناچـاری دەکـردن، دزی و تـاڵانی بـکەن، دەسـت لە کوشـتن و بـڕین نەپـارێزن. لە سـیبیریادا قسـەیەکی بـاو سـەبارەت بە زینـدانی و دوورخـراوان هەیە کە دەڵێـت: "زینـدانی و دوورخـراوە وەکـو منـداڵ وایە، هەر شـتێ ببینـێ وڕکـی لێـدەگرێ و پـڕی دەداتـێ". بەڵام ئەم قسـەیە زیـاتر ئـاوارە و وێڵـگەڕان دەگـرێتەوە. زۆربەی هەرە زۆری ئـاوارە و وێڵـگەڕان، ڕێگـر و دزن، هەڵـبەتە زیـاتر ناچـاری بـۆ ئەم کارەیـان هـان دەدا تـا مەیـل و ئـارەزوو، زیـاتر پێویسـتیی ئەمەیـان پێدەکات تا پیشە. هەندێ ئاوارە هەن، ئاوارەیی چووەتە خوێنیانەوە و نـاتوانن دەسـتبەرداری بـن. لە نێـو زیندانییانـدا خەڵکانێـک هەن، دوای

ئەوەی مـاوەی مەحکومییەتەکەیـان تەواو کـردووە و ئـاکنجی بـوون، ئەوجـا گەڕاونەتەوە سـەر ویڵـگەڕی و ڕێگـری. لەوەیە پیـاو لە دڵـی خۆیدا بڵێ مادامێکی ماوەی مەحکومییەتەکەیان تەواو کردووە، ئیدی دەبـێ لە ژیـانی تازەیـان ڕازی بـن، کەچـی بە پـێچەوانەوە، شـتێکی پەنهان ئۆقرە و ئارامیـان لێهەڵدەگرێت و بەرەو ڕێگری و ئاوارەییـان ڕادەکێشـێت. ئیـدی ژیـانی دەشـت و لێـرەواران، سـەرباری ئەوەی سـەخت و دژوارە، ئـازادی و ڕیسـکی تێـدایە، لە ڕوانـگەی ئەوانەوە، ئەفسـوونێکی نهێنیـی هەیە. سـەیر ئەوەیە هەنـدێ جـار لە نێـو ئەو زینـدانییانەدا خەڵکانێـک دەبینـی، سـەلار و سـەنگین، خۆشمەشـرەب و هێـدی و هـێمن، ئومێـدی ئەوەیـان لێـدەکرێ کە بەر بـوون، ببن بە جووتیـاری سـەرکەوتوو و بـۆ خۆیـان ئـاکنجی ببن و بـژین، کەچـی دەگەڕێـنەوە سـەر ویڵگەڕیـیەکەی جارانیـان. لە نێـو ئەو زینـدانی و دوورخـراوانەدا هـی وا هەن، ژن دێـنن، منـداڵ دەخەنەوە، بـۆ مـاوەی چـوار پێـنج سـاڵ جێگیـر دەبـێ و لە یەک شـوێندا دەژی، کەچـی لە پڕێکـدا، بەیـانییەک هەڵدەسـتێ و ژن و منـداڵەکەی بەجێـدێڵێ و کەس نازانێ بۆ کوێ سەری خۆی هەڵدەگرێت. ڕۆژێکیان لە زینداندا یەکێک لەوانەیـان نیشـاندام کە مـاڵ و منداڵەکەی بەجێهێشـتبوو. ئەمە نە هیچ تـاوانێکی کـرد بـوو، نە هـیچ گومـانێکی لەسـەر بـوو، کەچـی لە مـاڵ هەڵاتبـوو و دەسـتی بە ژیـانی ئـاوارەیی و سـالوکی کـرد بـوو، هەمـوو ژیــانی بە ئــاوارەیی بەســەربردبوو. بەو ئــاوارەییە سەرانســەری ڕووسـیای تەیکردبـوو: لە باشـووری وڵاتەوە بـۆ ئەوبەری ڕووبـاری دانوب و لەوێندەرەوە چووبوو بۆ دەشـت و بیابـانی کرخیز و هەمـوو سـیبیریای ڕۆژهەڵات گەڕابـوو و سـەرانسـەری قەفقـازی تەیکـرد بـوو. ئیدی شوێن نەمابوو بۆی نەچووبێ. لەوە بوو ئەم پیاوە، ئەم ئاشـقە گەڕانە، ئەگەر بـۆی لوابـا و هەلـومەرجی بـۆ هەڵکەوتبـا ببـوایە بە

ڕۆبنسون کروزۆیەک! هەڵبەتە من لە زیندانییەکانی ترەوە ئەم شتانەم دەربـــارەی بیســـتبوو، چـــونکە زۆر کەمـــدووبوو، لە حـــاڵەتی زۆر زەروریـدا نەبـوایە هەر قســەی نەدەکـرد. جووتیـارێکی کورتەبـاڵای ڕیوەڵە بوو، تەمەنی پەنجا ساڵێک دەبوو، کابرایەکی هێمن و ئارام بـــوو، کە دەتـــروانییە دەموچـــاوی جـــۆرە گێلییەکـــت لە ســـیمادا دەخوێنـدەوە. ئارامیەکی شـێتانەی پێـوە دیـار بـوو. زسـتانان حەزی دەکـرد لەبەر هەتـاوەکە دانیشـێت و لەبەر خـۆوە و لە بـن لێـوانەوە گۆرانی بڵێ و سۆزە بکات، بەڵام هێندە بەهێواشی گۆرانی دەگوت، دوو هەنگـــاو لێـــی دووربکەوتبـــایتەوە گوێـــت لە دەنگـــی نەدەبـــوو. کابرایەکی نەدوو و کەمخۆر بوو، خواردنی سەرەکی نانی بۆر بوو. بـاوەڕ نـاکەم بە عەمراتـی نـانێکی سپی خـواردبێ یـان قـاپێ شـەرابی کڕی بێت، باوەڕ ناکەم بە حەیاتی پارەی بە خۆوە دیتبێ، نەیدەزانی پارە بژمێرێ. زۆر خەمسارد و بێموبـالات بوو گوێی بە هیچ نەدەدا، دنیای دابووە بەر کلکان. هەندێ جار بە دەستی خۆی خواردنی بە سەگەکانی زیندان دەدا، کەسی تر ئەو کارەی نەدەکرد، چونکە ڕووس بە گشتی سەگ بە گڵاو دەزانن و حەزی لێناکەن. دەڵێن گوایە دوو جـار ژنـی هێنـاوە و چەنـد منـداڵێکی لە شـوێنێکی دوورەدەسـتی ڕووسیادا هەبوو، بۆچی حەواڵەی زیندان کرا بوو؟ هیچ شتێک لەو بارەیەوە نازانم، بەڵام هاوزیندانییەکانمان هەمیشە لەو باوەڕەدا بوون مەحاڵە هەڵنەیەت، کە تا ئەو کاتە داسەکنی بوو و هەڵنەهـاتبوو، لەبەر ئەوە بـوو دەرفەتـی بۆ هەڵنەکەوتبوو، یـان لە خـۆی ڕانەدەبینی و بە خۆیا ڕانەدەپەرموو. فرێ بەو ژینگە بێگانەیەوە نەبوو کە تێیکەوتبوو. لەوە تەریـک و گۆشـەگیرتر بـوو کە پەیوەنـدی دەگەڵ هـیچ کەسـێکدا پەیدا بکات، ئیدی سەری خۆی کز کردبوو و بەهێمنی ڕۆژی بەسـەر دەبـرد. باشــە ئەگەر هەڵاتبـا چ قـازانجێکی دەکـرد؟ ئەلهەقـی ژیـانی

ئاوارەیی و دەربەدەریی نێو جەنگەڵ و بێشەلانان، لە چاو ژیانی ناو زینداندا، بەهەشتە. ڕاستە ژیانی ئاوارەیی و چەتەگەریی قورس و زەحمەتە، بەڵام بە لای کەمەوە ژیانێکی ئازادە، لەبەر ئەوەیە هەر زیندانییەک، لە هەر شوێنێکی ڕووسیادا بێ، لەگەڵ یەکەم ڕۆژی بەهاردا، دەخرۆشێ و جموجوڵی پێدەکەوێ. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە هەموو زیندانییەکان بڕیاری هەڵاتن بدەن. نەخێر، ڕەنگە تەنیا لە سەدا یەک کەس بڕیاری هەڵاتن بدات، ئەوانی دی هەر دەمێن، دەترسن لەو کۆسپ و تەگەرانەی کە لەگینە بێتە ڕێیان، لەو قەساسە دەترسن لەگینە تووشی ببن. یانی لە سەدا نەودونۆیەکەی دی، تەنیا بە خەیاڵ بیر لە هەڵاتن دەکەنەوە و دڵخۆشی خۆیانی پێدەدەنەوە، خەون بەوەوە دەبینن کەی و چۆن هەڵبێن؟ ئیدی ئەم خەون و خەیاڵە، خۆی لە خۆیدا دەبێتە مایەی دڵخۆشییان و باری سەرشانیان سووک دەکات، من لێرەدا مەبەستم تەنیا ئەو زیندانییانەیە کە حوکم دراون، بەڵام ئەوانە دەست بەسەرن و هێشتا حوکم نەدراون زۆر ئاسانتر بڕیاری هەڵاتن دەدەن. بەڵام حوکمدراوەکان تەنیا لە سەرەتای حەپسیەکانییاندا بیر لە هەڵاتن دەکەنەوە و هەڵدێن، هەر کە یەک دوو ساڵ بەسەر مانەوەیان لە زینداندا تێپەڕی، ئیدی مل بۆ واقیع دەدەن و هەست دەکەن باشتر وایە ماوەی حەپسییەکەیان بە گوێرەی یاسا تەواو بکەن و لە کۆڵۆنییەکدا ئاکنجی ببن، ئەوەیان باشترە لەوەی بکەونە ڕیسککاری و سەرنەکەون و هێندەی دی گیرۆدە ببن، چونکە لە دەدا، یەک کەس ئەگەری سەرکەتنی هەبوو، ئەگەری سەرکەوتنی "گۆڕینی چارەنووسی خۆی" هەبوو. ئەم هەوڵی هەڵاتنەیان ناو نابوو "گۆڕینی چارەنووس". زیاتر ئەو زیندانییانە ئەم ڕیسککارییانەیان دەکرد، کە حوکمەکەیان زۆر و دووررودرێژ بوو. ئەوانەی کە پازدە ساڵ و بیست ساڵ حوکم دەدران، هەستیان دەکرد،

حوکمەکەیــان یەجگــار زۆرە و هەر نــابڕێتەوە، دیــارە دەبــێ ئەوەش بڵێـین کە ئەو داغـمەیەی بە زینـدانییانەوە دەنـرا، ئەویـش بـۆ خـۆی کۆسـپ و تەگەرەیەکـی گەورە بـوو لەبەردەم هەڵاتنـدا. جـا زاراوە و دەستەواژەی "گۆڕینی چارەنووس" زاراوەیەکی تەکنیکی پڕ بە پێستی حاڵەتەکە بوو. چونکە ئەوانەی لە کاتی هەوڵی هەڵاتندا دەگیران، بەو نـاوەوە پرسـوجۆیان لێدەکرا کە ویسـتوویانە "چارەنووسـی خۆیـان بگۆڕن"، جا ئەم دەربڕین و زاراوە مەیلە و ئەدەبییە، دەقاودەق، ئەو هەوڵی گۆڕانەی بەرجەستە دەکرد. زۆر بە باشی هەڵیان بژارد بوو، پڕ بە پێستی حاڵەتەکە بوو. هیچ هەڵاتوویەک، بە تەمای ئەو نەبوو، بە تەواوەتـی ئـازاد بـێ، چونکە دەیزانـی ئەمە مەحـاڵە، هەر کـاتێ بگیـرێ دەگیرێت، بەڵام دەیویست بنێردرێ بۆ زیندانێکی تر، لە شوێنێکی تـری وڵاتـدا ئـاکنجی بکـرێ، جـارێکی دیـکە و لەسـەر تـاوانێکی دی کە لە دەربەدەریدا دەیکرد، دادگایی بکرێتەوە، دەیویسـت بـۆ هەر شـوێنێکی دەنێـرن بینێـرن، بە مەرجـێ ئەو شـوێنە، هەمـان ئەم زینـدان و گرتووخانەیە نەبێ، کە لێی وەڕەز و بێتاقەت بوو بوو، زیندانە تـازەکە هەر چۆنێ بێ بۆ خۆی جۆرە گۆڕانێکە!

زۆرجـار ئەو زینـدانییە هەڵاتـووانە، کە لە وەرزی هاوینـدا پەناگەیەکیان بۆ مانەوەی زستانیان دەست نەدەکەوت یان کەسێکیان نەدەدۆزیـیەوە کە بەهـیمەت یـان بەقـیمەت پەنایـان بـدات و بیـان شـارێتەوە یـان ئەگەر بە تـاوان و پیـاوکوژیش بـووە، نەیانـدەتوانی پەسـاپۆرتێک پەیدا بکەن و بێخەم پێی بسـوڕێنەوە، هەموو ئەوانە لە وەرزی پـایزدا ڕوویـان دەکـرەوە شـار، ڕادەسـتی زینـدان و حەپسـخانەکان دەبـوونەوە و ددانیـان بە خەتابـاری خۆیانـدا دەنـا و ئیدی زستانەکەیان لە زیندان، ژێراوژێر بە ئومێدی ئەوە دەبردە سەر کە لە هاوینی داهاتوودا، جارێکی دی هەڵبێنەوە.

بەهار کاری لە دڵ و دەروونی منیش کرد. ئێستاش لە بیرمە بە چ تاسە و تامەزرۆییەکەوە، لە درزی دیواری حەوشەکەوە دەمڕوانییە ئاسۆی دوور! سەرم بە درزی دیوارەکەوە دەناو بە سەعات چاوم دەبڕییە سەوزەگیای ناو خەنەکی پەنای دیوارەکە، لە ئاسمانی شین و ساف ڕادەمام، لە تەمەشای ئەم دیمەنانە تێر نەدەبووم، بێزار و بێتاقەت نەدەبووم. ڕۆژ بە ڕۆژ خەم و پەژارەم زیادی دەکرد، ڕۆژ بە ڕۆژ پتر لە زیندان بێزار دەبووم، نائومێدی بەرۆکی دەگرتم. هەروەها ڕقوبوغزی زیندانییەکان، لە هەوەڵی ماوەی حەپسییەکەمدا، لەبەر ئەوەی سەر بە چینی ئەشراف و خانەدانان بووم، بە جارێ ژیانی لێدەکردم بە دۆزەخ. بۆیە زۆرجار بێئەوەی نەخۆش بم و پێویستم بە نەخۆشخانە بێ، هەر بۆ ئەوەی لەو بوغزوکینەیە ڕزگاربم، داوام دەکرد بۆ نەخۆشخانەم بنێرن. زیندانییەکان پێیان دەگوتین: "ئەی مەعشەری ئەشرافان ئێوە دەنووکی ئاسنتان هەیە، کە مسکێنی ئێوە بووین، بە دەنووک هەڵتان دەدڕین" زۆرجار بەغیلیم بە ڕەشوڕووتان دەبرد، هەر کە دەگەیشتنە زیندانەکە، زیندانییەکان یەکسەر دەبوون بە هاوڕێ و دۆستیان! بەو جۆرە کە بەهار دەهات، بە جارێ خەم دای دەگرتم و تاسەی ئازادی و جوانی سروشت دەیهاوروژاندم. من لە هەفتەی شەشەمی ڕۆژووی گەورەدا سرووتە ئایینییەکانی خۆم بەجێهێنا. عەریفەکە زیندانییەکانی کرد بە شەش دەستەوە (بە گوێرەی ژمارەی هەفتەکانی ڕۆژوو) تا هەر دەستەیە و لە هەفتەی خۆیدا و بە نۆرە سرووتی ئایینی خۆی بەجێ بێنێ. هەر دەستەیەک لە 30 کەس پێکهاتبوو. ئەو هەفتەیە زۆر ئاسوودە و دڵخۆش بووم! ڕۆژێ دوو جار یان سێ جار دەچووین بۆ کڵێسا، کڵێساکە زۆر لە گرتووخانەکەوە دوور نەبوو. لەمێژ بوو نەچووبووم بۆ کڵێسا. ڕێوڕەسمی ڕۆژووی گەورە، ئەو ڕێوڕەسمەی هەر لە

منداڵییەوە زۆر چاکم دەزانی، چونکە لە ماڵی خۆماندا زۆرم بیستبوو و دیتبوو، ئەم ڕێورەسم و قوداسەی کە بریتی بوو لە نوێژ و وێرد و پاڕانەوە و کڕنۆش، ڕابردوویەکی دووردووری لە دڵ و دەروونمدا ژیاندەوە، کۆمەڵێک هەستی زۆر کۆنی لە هەست و نەستمدا بێدارکردەوە. ئێستاش لە بیرمە چەند شاد و خۆشحاڵ بووم کە بەیانیان بەسەر شەختە و زوقمدا دەچووین بۆ ماڵی خودا. هەڵبەتە بە چاودێری پاسەوانانی تفەنگبەشان بۆ کڵێسا دەبراین. پاسەوانەکان نەدەهاتنە ناو کڵێساکە. کە ئێمەش دەچووینە ژوورەوە، هەموومان لای دەرگاکەوە و لە ڕیزی دواوە کۆدەبووینەوە و دەوەستاین، لە دووری دوورەوە گوێمان لە دەنگی ڕەبەنەکە دەبوو کە لە ناخی دڵەوە وێردی دەخوێند و نوێژی دەکرد و ناوبەناویش لەسەر نوێژکەرەکانەوە جبە ڕەشەکەی یان سەرە سافەکەیمان دەبینی. هەنگێ بیرم کەوتەوە کە چۆن بە منداڵی حەزم دەکرد تەمەشای ئەو خەڵکە ڕەشوڕووتە بکەم کە لەبەر دەرگای کڵێساکەدا خڕدەبوونەوە و کە ئەفسەرێکی گەورە، یان ئەشرافێکی ورگن یان خانمێکی خۆشپۆش دەهاتن، بەلەز دەکشانەوە و ڕێگەیان بۆ چۆڵ دەکردن، هەر خەڵکی بوو بۆ ڕیزی پێشەوە تاوی دەدا. زۆرجار خەریک بوو لەسەر ڕیزی پێشەوە لێیان ببێ بە شەڕ، بە منداڵی وام هەست دەکرد، ئەو شوێنەی لای دەرگاکەوە، باشترین شوێنە کە مرۆڤ نوێژی تێدا بکات، بەئیمانەوە لە حوزوری خوادا بوەستێ و بەقەناعەتەوە کڕنوشی بۆ ببات و لەزەتی ڕۆحیی لەو سرووت و ڕێورەسمە ببینێ.

قەت بیرم لەوە نەدەکردەوە ڕەنگە ڕۆژێ لە ڕۆژان، لەو شوێنەدا، لە شوێنی ڕەمەکی مەردمدا بوەستم، کەچی ئەوەتا ڕۆژگار هات و چوو، وا لە هەمان شوێنی ڕەشوڕووتان وەستاوم و هەزار خۆزگەم

بەوان، بەس نەبوو ئەوان خەڵکێکی ئازاد و دروستکار بوون، من وەکو تاوانبار دەستوپێ بە کۆتوزنجیر، تەریق و شەرمەزار وەستاوم. خەڵکی خۆیانمان لێ لادەدەن، سڵمان لێدەکەنەوە، خێرمان پێدەکەن. ئێستاش لە بیرمە کە لەزەتێکی زۆرم لە وەرگرتنی ئەو خێروسەدەقانە وەردەگرت. لە دڵی خۆدا دەمگوت: "ئیرادەی خوایە!" زیندانییەکان زۆر بەگەرمی و بەدڵ و بەگیان نوێژ و عیبادەتیان دەکرد. هەر زیندانییەک بە گوێرەی توانا، پارە و پولێکی دێنا تا مۆمێکی پێ بکرێت یان بیخاتە سندوقی خێر و کۆمەکانەوە. دیارە دڵیان بەو کارەی خۆیان خۆش دەبوو، ڕەنگە لە دڵی خۆدا گوتبێتیان: "ئێمە هێشتا بەشەرین و هەموو بەشەریش لەبەردەم یەزداندا چوونیەک و یەکسانن!". دوای نوێژی سەعات شەش قوربانیمان دەخوارد. تا ڕەبەنەکە بەدەم بەرزکردنەوەی جامی قوربانیەکەوە دەگەییە ئەو ئایەتەی کە دەیگوت: "خودایا ڕەحمم پێ بکە وەکو چۆن ڕەحمت بەو دزە کرد و ڕزگارت کرد" ئیدی هەموو زیندانییەکان بەدەم زڕەی زنجیرەوە دەچوونە سوجدە. لەوە دەچوو خۆیان لەو وشانەدا ببیننەوە و وا هەست بکەن دەقاودەق بۆ ئەوان گوتراوە.

هەفتەی مقەدەس هات، ئیدارەی حەپسخانەکە هێلکەی جەژنی پاک و سەرو نانی سپیان داینێ. لە شارەوە خێروسەدەقەمان بە سەردا داباری. بە هەمان دەستووری جەژنی نوئیل، جەژنی پاکیش بەرپاکرا: سەردانی ڕەبەن بە خۆی و خاچەکەیەوە، سەردانی سەرانی زیندان، دابەشکردنی شۆربای کەلەرمی بەڕۆنی بەراز لێنراو، بەخشینەوەی شیرینی و نوقوڵ، لەگەڵ یەک جیاوازیدا، ئەویش ئەوە بوو، ئێمەی حەپس دەمانتوانی بچینە حەوشە و خۆمان بدەینە بەر هەتاو. ئێستا هەموو شتێک ڕووناکتر و کراوەترە، بەڵام لە هەمان کاتدا خەمناکترە. ڕۆژگاری هاوین خۆی لە خۆیدا درێژە، لە جەژن و بۆنەکاندا درێژتر

دەبوو، ڕۆژ ناخۆشتر بوو لە ڕۆژانی کار و بێگار، چونکە بە لای کەمەوە ماندوویەتی، درێژی ڕۆژەکەی لە بیر دەبردیتەوە.

هەڵبەتە کاری هاوین زۆر ناخۆشتر و قورستر بوو لە کاری زستان. زیندانییەکان لە هاویندا بە سەرپەرشتی و ئەمری ئەندازیاران دەچوونە ئیش، ئیشەکەش یان بیناکردن بوو یا ئەرزهەڵکەندن یان کەرپوچسازی، یان نۆژەنکردنەوەی بینایاتی حکومەتی یان ئاسنگەریی یان دارتاشی یان بۆیەکاری. هەندێک دەبران بۆ کارگەی کەرپوچسازی و کەرپوچیان لە کوورەدا سوور دەکردەوە، ئەو کارەمان لە هەموو کارەکانی دی پێ قورستر بوو. ئەم کارگەیە چوار فەرسەخێک لە بەندیخانەکەمانەوە دوور بوو. بە درێژایی هاوین، هەموو بەیانییەک، لە سەعات شەشدا، دەستەیەکی پەنجا نەفەریان لە زیندانییەکان بۆ ئەوێندەر دەنارد. دیارە زیاتر ئەو کەسانە بۆ ئەوێ دەنێردران کە غەشیم بوون و هیچ کاروپیشەیەکیان نەدەزانی و لە هیچ کارگەیەکدا کاریان نەدەکرد. ئەو زیندانییانەی بۆ کارگەی کەرپوچسازی دەنێردران، نانی نیوەڕۆیان دەگەڵ خۆدا دەبرد، چونکە لەبەر دووری ڕێگا نەیاندەتوانی بۆ فراڤین بگەڕێنەوە بۆ زیندانەکە، بۆ نیوەڕۆژەیەک هەشت فەرسەخان بەمسەر و بەوسەر ببڕن. ئیدی لەوێ کاری هەموو ڕۆژەکەیان بۆ دیاری دەکرا، بەڵام ئەم کارانە ئەوەندە زۆر بوون کەس نەیدەتوانی تەواوی بکات. دەبوایە هەوەڵ جار ئەرزەکە هەڵکەنن و گڵی سوور دەربێنن، بیگوازنەوە و لە چاڵێکدا بیگرنەوە و بە پێیان بیشێلن و دوای ئەوە خشت و قەرمیدی لێدروست بکەن، نزیکەی دوو سەد، دوو سەد و پەنجا خشت و قەرمیدی لێ دروست بکەن. من تەنیا دوو جاران چووم بۆ کارگەی خشت سازی. ئیدی زیندانییەکان کە ئێواران بە سەروسەکوتی تۆزاویی و بەوپەڕی ماندوویەتی دەگەڕانەوە بۆ زیندان، دەکەوتنە

گلەیی و گازاندە لەوانی دی کە ئیشە قورسەکەیان بە ملی ئەواندا داوە. پێموابوو گلەییەکەیان زیاتر لەو ڕووەوە بوو کە بڕێک خەمی دڵی خۆیان بە با بدەن و دڵخۆشی خۆیانی پێبدەنەوە. هەندێکیان هەبوو حەزیان لەم کارە دەکرد و لە کاری تریان پێخۆشتر بوو، لەبەر ئەوەی یەکەم لە شار دەردەچوون و دەگەیشتنە کەناری ڕووباری ئەرتیش کە شوێنێکی بەرفراوانی دڵگیر بوو، دیمەنی دەرێی شار زۆر جوانتر و دڵگیرتر بوو لە بینا قیزەونە حکومەتییەکان، دووەم چونکە دەیانتوانی بە کەیفی دڵی خۆیان، بەوپەڕی ئازادی سەبیل بکێشن و دووکەڵ بکەن و بگرە بۆ ماوەی نیو سەعاتێک لەسەر سەوزەگیای ئەو دەشتەدا ڕاکشێن و پشوو بدەن.

بەڵام من یان لە کارگەکەدا کارم دەکرد، یان بەردی گەچم دەشکاند، یان خشتم دەگواستەوە. نزیکەی دوودانە مانگ، خشت گواستنەوە بوو بە کارم. دەبوایە خشت لە ڕۆخی ڕووباری ئارتیشەوە بۆ ماوەی سەد و چل مەتران بەرم و لەوێوە خەندەکی قەڵاکە ببڕم تا دەگەیشتمە ئەو بینایەی کە خەریکی دروستکردنی بوون، ئەم کارە، هەرچەندە ئەو پەتەی خشتەکانم پێدەگواستەوە شانی دەبڕیمەوە و دەیڕوشاند، ڕێک پڕ بە پێستی من بوو. ئەوەی کە دڵی خۆش دەکردم، ئەوە بوو کە ئەم کارە خۆی لە خۆیدا وەرزش بوو، بە ئاشکرا ماسولکەکانمی بەهێز دەکرد و هێز و توانام تێدەگەڕا. لە سەرەتاوە نەمدەتوانی بە کەڕەتێ هەشت خشت هەڵگرم، هەر خشتێک نزیکەی دوازدە ڕەتڵ دەبوو. بەرەبەرە وام لێهات دەمتوانی دوازدە، بگرە پازدە خشت هەڵگرم، زۆر دڵم بەوە خۆش بوو. چونکە چەند پێویستم بە هێزی دەروونی بوو، ئەوەندەش پێویستم بە هێزی بەدەنی بوو، تا بتوانم، باری قورسی ئەو ژیانە شووم و نەعلەتییە هەڵگرم و بەرگە بگرم.

من دەمویست کە لە زیندان دەرچووم، بژیم. بۆیە لەزەتم لە خشت گوێزانەوە دەبینی، نەک هەر لەبەر ئەوەی جۆرە وەرزشێک بوو و جەستەی دەبوژاندمەوە، بەڵکو لەبەر ئەوەش بوو دەچووم بۆ کەنار رووباری ئارتیش. بۆیە زۆر باسی ئەم شوێنە دەکەم، چونکە تاقە شوێنێ بوو کە دەمتوانی پشت لە زیندان تەماشای دەشتی بەرینی خوا بکەم، ئاسۆی دووری رووناک ببینم، دەشت و بیابانی رووتەنی بێپایانی ئازاد و چۆڵ ببینم، کە رووتەنییەکەی کارێکی سەیری لە دڵ و دەروونم دەکرد و ئۆخژنێکی سەیری پێدەبەخشیم. بەڵام مەیدانەکانی دیکەی کار و بێگار هەر هەمووی لە نێو زیندانەکە و دەوروبەریدا بوون، هەر لە یەکەم رۆژی زیندانییەکەمەوە، لەم زیندانە، لە بینایەکانی بێزار بووم، بە تایبەتی لەوماڵەی کە مێجەر تیایدا دەژیا، تەح کە بە لامەوە قێزەون بوو، هەر کە بەلایدا تێدەپەڕیم و تەمەشام دەکرد، نیگام پڕ دەبوو لە کەربوکینە. بەڵام کەناری رووبارەکە وا نەبوو، لەوێ پیاو دەیتوانی بەدەم تەمەشای ئاسمانی بەرینەوە، بەدەم تەمەشای بیابانی بێپایانەوە، بە لای کەمەوە خۆی و بەدبەختی خۆی لە بیر بکات، وەکو چۆن زیندانی کاتێ لە تەلبەندی زیندانەوە، لە شیشبەندی زیندانەکەیەوە دەڕوانێتە دەرێ، دەڕوانێتە جیهانی ئازاد، زیندانەکەی لە بیر دەکات. گشت شتێکی ئەو شوێنەم بە لاوە دڵگیر و ئازیز بوو: هەتاوی پرشنگداری ئاسمانی بێپایانی شین و ساف، سەدای دوورەدەستی گۆرانی و سترانی ئەو قەرخیزیانەی لەوبەری رووبارەکەوە دەهاتن.

زۆرجار چاوم دەبڕییە کوختەیەکی هەژارانەی دووکەڵاوی یەکێک لە بیابانشینەکانی ئەو ناوە! زۆرجار چاوم لەو دووکەڵە شینباوە دەکرد کە بە ئاسماندا بڵاودەبووەوە، دەمڕوانییە ئەو ژنە قەرخیزییەی چەند سەر پەزێکی دەلەوەڕاند! ڕاستە دیمەنێکی سامناک و قاقڕ بوو،

بەڵام ئازاد بوو، لەپڕ باڵندەیەکم دەبینی ئاسمانی شین و سافی دەدایە ژێر باڵی فڕین، لە بەرزییەکی بەرزەوە دادەکشا، بە ئاستەم خۆی بە ئاوی ڕووبارەکەدا دەدا، دیسان بەرز دەبووەوە، بەرز دەبووەوە تا لە قوڵایی ئاسماندا دەبوو بە خاڵێکی بچووک، تەنانەت ئەو گوڵیلکە بەستەزمانانەش کە لە درزێکی کەنارەکەدا سیس دەبوون و هەڵدەوەرین، لە سەرەتای بەهاردا سەرنجیان ڕادەکێشام و سۆز و گودازیان بێدار دەکردمەوە، ئەو خەم و پەژارەیەی کە لە ساڵی یەکەمی زیندانیەکەمدا، چۆکی بەسەر سینەمدا دابوو، لە کێشا نەبوو، زۆری نیگەران دەکردم و دەماری دەگرتم. ئەم نیگەرانییە لە هەوەڵەوە کردییە کارێک کە نەتوانم سەرنجی ئەو شتانەی دەوروبەرم بدەم. چاوم دەنوقاندن و نەمدەویست هیچ شتێک ببینم. کەسێکم نەدەبینی بڕێک بە ئاوەز و هەستیار بێ، قسەیەکم نەدەبیست سۆزێکی تێدا بێ، ئیدی تەوسوتوانجی ژاراوی وەکو باران بەسەرمدا دادەباری، هەرچەند ئەو قسانە زۆر بەئاسایی دەکران، هیچ مەبەستێکی شاراوەیان تێدا نەبوو و لە کانگای دڵی کەسانێکەوە دەردەچوو کە لە من زۆرتر و زیاتریان بەسەر هاتبوو. بەڵام ئەو لالەوەڕییە لە پای چی؟

ماندووبوونی زۆرم پێخۆش بوو، ئەو ڕۆژەی شەکەت و ماندوو بوایەم، باش دەخەوتم. خەوی وەرزی هاوین لە چاو خەوی وەرزی زستاندا، عەزابێکی گەورە بوو، بەڵام پیاو هەق بڵێ هەندێ ئێوارانی زۆر خۆشیشی تێدەکەوت، کاتێ خۆر ئاوا دەبوو، دنیا فێنکی دەکرد، شەو سارد دەبوو، ئیدی کەشوهەوای بیابانان وایە، زیندانییەکان بەدەم چاوەڕوانیی ئەوەوە کە بکرێنە ژوور و قاوشەکانەوە، بڕبڕ بەدەم قسە و باسەوە پیاسەیان دەکرد، یان لە موبەقەکەدا کۆدەبوونەوە و ئیدی کۆڕی قسە و باسان لەوێ گەرم دەبوو، لەوێ

ئەو دەنگۆ و هەوالانەی لە دەرەوە دزەیان دەکرد و دەگەیشتنە نێو زیندانەکە، دەخرانە بەر باسوگەنگەشەیان، هەڵبەتە زۆربەی کات ئەو دەنگۆ و هەوالانە، دەنگۆ و هەواڵی، پرووپووچ و نابەجێ و مەحاڵ بوون، بەلام هەمیشە جێگەی بایەخی ئەو خەڵکە بوون کە لە کۆمەڵگە دابڕێنرابوون. بۆ نموونە یەکێک لەو دەنگۆیانە ئەوە بوو دەیانگوت مێجەر دەرکراوە. زیندانییان وەکو منداڵ وان، زۆر خۆشباوەڕن، بە هەموو شتێ باوەڕ دەکەن، سوور دەزانن ئەم هەواڵە درۆیە و دەرکردنی مێجەر ماقووڵ نییە و ئەو پیاوەی هەواڵەکەی بڵاوکردووەتەوە (کفاسوف)ـە کە بابایەکی درۆزنە، کەچی زۆر بەجددیی هەواڵەکە وەردەگرن، موناقەشەی دەکەن، کەیفیان پێدێت و دڵخۆشی خۆیانی پێدەدەنەوە، کەچی زۆری پێناچێت درۆکە ئاشکرا دەبێت، شەرمەزار و تەریق گلەیی لە خۆ دەکەن کە چەند خۆشباوەڕ بوون و چۆن ڕێگەیان داوە کەسێکی وەکو کفاسوف فریویان بدات. زیندانییەک لە لاوە هەڵدەداتێ و دەڵێت:

- کێ دەتوانێ دەری بکات؟ خەمی ئەوت نەبێ، پشتی ئەستوورە، کەس ناتوانێ پشتی لە عاردی بدات، دەزانێ چۆن پێگەوپایەی خۆی بپارێزێت!

زیندانییەکی دیکەی زرینگ و زیتەڵی، قسەزان و گەنگەشەکار، پڕئەزموون و دنیادیدە، هەڵدەداتێ و دەڵێت:

- باشە لەو گەورەتر نییە؟ ماری مارانخۆر نییە؟

یەکێکی دی، گرژومۆن و سیماپەست، وەک ئەوەی خۆی بدوێنێ دەڵێت:

- گورگ یەکدی ناخۆن.

ئەو زیندانییەی ئەو قسەیەی کرد، پیاوێکی سەرسپی بوو، لە سووچێکدا کزکۆڵەی کرد بوو، شۆربای کەلەرمی دەخوارد.

زیندانییەکی چوارەم: قامک بە ژێی بالالایکاکەیدا دێنێ و بەوپەڕی خەمساردی و بێموبالاتی دەڵێت:

- لەوە دەچێ بە تەما بی، بەرپرسان بێن ڕاوێژ بە تۆ بکەن و چاوەڕوانی قسەی تۆ بن کە دەری بکەن یان نا؟

یەکێکی دی، بەتوندی و بەتوڕەیی وەڵامی دەداتەوە:

- جا بۆ پرس و ڕاوێژ نەکەن؟ برادەرینە ئەگەر پرسیاریان لێکردن بەڕاشکاوی و بێ دوودڵی وەڵام بدەنەوە. هەرچییەکتان هەیە بیڵێن. بەڵام نا، ئێمە فێرین لە ناو خۆماندا دەیکەین بە هەراوهەنگامە و گەنگەشەیەک کلکی کەری تیا دەپچڕێ، کەچی هەر کە کاتی کار و چوونە سەر کار دێت، قوڕوقەپ دەدەینەوە کەندێ.

بالالایکاژەنەکە دەڵێت:

- ئەی وایە! لەبەر دوو شتی وا بێکارەزیندان(سجن الاعمال الشاقة) دانراوە!

زیندانییەکەی پێشوو، بێئەوەی گوێ بگرێ و بزانێ چ وەڵامێکی درایەوە، لە سەری ڕۆیی:

- دوێنێ، پێری تۆزێ پاشماوەی ئاردمان کۆکردبووەوە دەمانویست بیفرۆشین و سوودێک لە پارەکەی وەربگرین، کەچی چاودێرەکەمان خەبەری لێداین و هاتن و دەستیان بەسەر ئاردەکەدا گرت، هەڵبەتە تا بۆ خۆیان بیفرۆشن!، ئەمە ڕاستە یان نا؟

- کێ دادت دەپرسێت، دادت دەبەیە لای کێ؟

- دەیبەمە لای کێ؟ دەیبەمە لای ئەو سەرپەرشتیارە تازەیەی کە بەم زووانە دێت.

- کام سەرپەرشتیار؟

- ڕاستە هاوڕێیان، بەم زووانە سەرپەرشتیار دێ!

ئەو زینـدانییەی ئەو قسـەیەی کـرد، گەنجێکـی خـورتی خـوێنەوار بوو، کتێبی "دۆشس دی لافالییر" و ئەو جۆرە کتێبانەی خوێندبووەوە، کاتی خۆی لە سوپادا عەریف بوو. پیاوێکی حەنەکچی و قۆشمەباز بـوو، بەڵام زیندانییەکان لەبەر شـارەزایی و خـوێنەوارییەکەی ڕێزیـان دەگـرت. هەر کە ئەو قسـەیەی کـرد، بێـئەوەی گـوێ بە گەنگەشــە و مشتومڕی زیندانییەکان بدات، هەستا و یەکسـەر بۆ لای ئاشپەزەکە ڕۆیی و لێیپرسی ئاخۆ جگەر ماوە (زۆرجار ئاشپەزەکان ئەو جۆرە خواردنانەیـان دەفرۆشـت. دەچـوون جگەرێکـی تەواویـان دەکـڕی، دەیانجنی و پارچە پارچە بە زیندانیەکانییان دەفرۆشتەوە. ئاشپەزەکە لێیپرسی:

- بایی چەندە؟ بایی دوو کۆبیک یان چوار؟

- بـایی چوار کۆبیک، بـا خەڵکی کـام بـکەن، هاوڕێیـان، جەنەراڵێک، جەنەراڵێکی ڕاستەقینە لە پوترسبۆرگەوە دێت بۆ تەفتیشـی سـیبیریا. ئەمە ڕاستە. ئەم قسەیە لە ماڵی ئامیرەوە بڵاوبووەتەوە.

ئەم هەواڵە، زینــدانییەکانی بە جــارێ هاوروژانــد. زینــدانییەکان نزیکەی چارەکە سەعاتێک گەنگەشـەی ئەوەیان کرد کە ئەم جەنەراڵە کێیە، نازناوی چییە، ئاخۆ لە جەنەراڵەکانی شـارەکەی ئێمە گەورەتـرە یان نا؟ زیندانییان زۆریان حەز لە باسی پلەوپایەی بەرپرسانە و حەز دەکەن بزانن کێ لەو بەرپرسـانە لەوانی دی گەورەتـرە، کێ دەتـوانێ پشتی کارمەندانی دی لە عاردی بدات و کێ پشت بۆ کارمەندانی دی دادەنەوێنێ؟ ئیدی لەسـەر باسی ئەو جەنەراڵانە دەکەوتنە ملمڵانـێ و دەمەقاڵە و هەنـدێ جار دەیانگەیاندە شەڕەمست و دەسـتان. دەبـێ چ قـازانج و بەرژەوەنـدییەکیان لەمەدا هەبـێ؟ کە گوێت لە زینـدانییەکان دەبـێ، باسـی جەنەراڵان و بەرپرسـان دەکەن، یەکسـەر بـۆت بە دیـار دەکەوێ کە ئەو زەلامانە لە کۆمەڵگەدا، بەر لەوەی زیندانی بکرێن، لە

ç ئاستێکی ئەقڵیدا بوون. هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێین کە باسی جەنەراڵان و ئیدارەی باڵا و ئەو شتانە لە ناو ئێمەدا لە هەر باسێکی دی گرینگتر و گەرمتر بوو.

ماسوف، کە پیاوێکی کورتەباڵای، دەموچاو سوورەی، توند تەبیعەتی کەمئاوەز بوو، هەر ئەو بڵاوی کردبووەوە کە مێجەر دەگۆڕدرێ، گوتی:

- کەواتە کوڕینە ڕاستە کە مێجەر دەگۆڕن.

پیرەمێردە گرژ و خەمبارە پۆڕ سپییەکە، لە خواردنی شۆربایەکەی بووەوە و بە دەنگێکی پچڕپچڕ گوتی:

- بە بەرتیل دەمبەستی دەکات.

- بێگومان بەرتیلی دەداتێ. ئەم دزە سەروەت و سامانێکی زۆری دزیوە، بە تایبەتی کە پێش ئەوەی بۆ ئێرەش بێ هەر مێجەر بووە. ماوەیەک لەوەپێش خوازبێنی کیژی سەرۆکی کەشیشانی کردووە.

- بەڵام نەیگواستەوە و دەرکرا. ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە هەژار و نەبووە. خۆش خوازگار! تەنیا خاوەنی جلەکانی بەرێتی. پار لە جەژنی پاکدا، هەرچی هەبوو و نەبوو لە قوماردا دۆڕاندی، فیدکا ئەوەی بۆ گێڕامەوە.

سکوراتۆف هەڵی دایە و گوتی:

- کوڕینە باوەڕم پێبکەن، هەژار و ژنهێنانیان نەگوتووە. من تەجرووبەم هەیە و وەرن لە من بپرسن. پیاو زۆری پەلەیە، بەڵام لەزەتەکەی زۆر ناخایەنێ.

ئەو گەنجە خوێنگەرمە زیتەڵەکەی کە کاتی خۆی لە سوپادا عەریف بوو گوتی:

- تۆ پێتوایە ئێستا ئێمە هیچ ئیشوکارمان نییە گوێ لە تۆ بگرین باسی خۆتمان بۆ بکەی؟ بەڵام توکفاسوف هەر زۆر کەری! ئەگەر

پێتوابێ میجەرێک بتوانێ بەرتیل بە جەنەراڵێکی سەرپەرشتیار بدات، ئەوا زۆر زۆر سەهویت! پێتوایە جەنەراڵێکی گەورە و گران لە پوترسبۆرگەوە بە تایبەتی بۆ ئەوە دەنێرن کە میجەری هاورێت تەفتیش بکات؟ ئەم بیرکردنەوەیە ئەوپەڕی گەوجیەتییە کوڕی باش! ئەم قسەیە لە من وەربگرە.

یەکێک لە ئاپۆراکە بەگومانەوە گوتی:

- یانی لات وایە لەبەر ئەوەی جەنەراڵە بەرتیل وەرناگرێ؟

- هەڵبەتە، خۆ ئەگەر بەرتیلیش وەربگرێ، بەرتیلی گەورە وەردەگرێت.

- ڕاستە، بەرتیلیش بە گوێرەی پلەیە، تا پلەکە بەرزتر بێ دەبێ بەرتیلەکە زیاتر بێ!

کفاسۆف بە تۆنێکی بنجبڕ دەڵێت:

- هیچ جەنەراڵێک نییە بەرتیل وەرنەگرێت!

باکلۆشین لەپڕ قسەکەی پێبڕی و بەتەوسەوە گوتی:

- باشە تۆ بەخۆت بەرتیلت بە هیچ جەنەراڵێک داوە، وا بەو دڵنیاییە ئەو قسەیە دەکەی؟ باوەڕ ناکەم بە عەمرانت جەنەراڵێکت دیتبێ!

- بۆ نەمدیوە؟ دیوومە و زیاتریش.

- درۆ دەکەی!

- تۆ درۆ دەکەی!

- باشە ئێستا من درۆکەت تاقی دەکەمەوە. کوڕینە ئێوە بە شایەد بن، ناڵێ جەنەراڵی دیتووە، با پێمان بڵێ کام جەنەراڵی دیتووە! دەی بیڵێ! من هەموو جەنەراڵەکان دەناسم!

کفاسۆف، بە دوودڵی گوتی:

- جەنەراڵ زیبەرتم دیتووە.

-زیبەرت؟ جەنەراڵی وا لە سوپادا نییە. ڕەنگە مەبەستت ملازم زیبەرت بێ کە لە کاتی شەلاقکارییەکەتدا یەک دوو جار پشتی دیتوویت، ئیدی تۆ لە ترسا، لێت بووە بە جەنەراڵ و بە جەنەراڵت زانیوە.

سکوراتۆف هاواری کرد:

- نا، برادەرینە گوێ لە من بگرن، چونکە من پیاوێکی ژندار و پوختەم. ڕاستە کاتی خۆی لە مۆسکۆ جەنەراڵێک هەبوو بە نێوی زیبەرت. کابرایەکی ئەڵمانیی بوو، بووبوو بە ڕووسیی. ئەم جەنەراڵە هەموو ساڵێک دەچووە لای قەشە و ئیعترافی بەو خەتایانە دەکرد کە دەگەڵ کچانی چکۆلەدا کردبوونی، وەکو مراوی ئاوی دەخواردەوە. بە لای کەمەوە چل پەرداخ ئاوی لە ڕووباری موسکۆڤا دەخواردەوە. خولامەکەی بۆی گێڕامەوە کە گوایە نەخۆشە، نەمزانی چ نەخۆشییەکیەتی، دکتۆران خواردنەوەی ئەو ئاوەیان وەکو دەرمان بۆ دانابوو.

زیندانییە بالالایکا ژەنەکە گوتی:

- دیارە ورگی حەوزی ماسییان بووە.

زیندانییەکی دیکە بە ناوی مارتینوف، کە پیاوێکی پیری بزێوی هەمیشە جەنجاڵ بوو، کە کۆنە سوپایی، بەشی سوارە بوو، خۆی لە قسەکان هەڵقورتاند و گوتی:

- ئەرێ تۆزێ بێدەنگ نابن؟ ئەم مەسەلەیە، مەسەلەیەکی زۆر جددییە، بۆچی وا کردووتانە بە فشقیات و ڕابواردن؟ باسی سەرپەرشتیار لە من بپرسن، سەرپەرشتیاری چی؟

یەکێک لە گوماندارەکان گوتی:

- ئەوانە خەڵکی درۆزنن! خوا دەزانێ ئەم هەواڵەیان لە کێوە هێناوە! ئەمە هەمووی قسەی ڕووتە، فڕی بە ڕاستییەوە نییە.

کولیکوف، که تا ئەو کاتە بێدەنگ بوو، هەڵی دایە و گوتی:

- نەخێر، قسەی ڕووت نییە، ئەمجارەیان درۆ نییە.

کولیکوف، پیاوێکی سەنگینی پەنجا ساڵە، ڕەزاسووک بوو، هەڵسوکەوت و ڕەفتاری غروورئامێز بوو. دەمارێکی قەرەجانەی تێدابوو، کاری بەیتاڵی دەکرد، پارەیەکی زۆری لە چارەسەری ئەسپان دەست دەکەوت، لە زیندانەکەدا ئارەقی دەفرۆشت، پیاوێکی گەوج نەبوو، بگرە زیرەکیش بوو، ئەمە جگە لەوەی یادگەیەکی پڕ و دەوڵەمەندی هەبوو. بە ئەسپایی قسەی دەکرد، وشەکانی، وەکو ئەوەی زێڕ و زیو بن، بەدانسقە هەڵدەبژارد. بە هێمنی لەسەر قسەکەی ڕۆیی:

- ئەم قسەیە ڕاستە. من هەفتەی ڕابردوو بیستم. ئەمە جەنەراڵێکی زۆر گەورەیە، بۆ پشکنینی سەرانسەری سیبیریا هاتووە. بێگومان بەریتل وەردەگرێت، بەڵام مێجەرە (هەشت چاوەکەی) ئێمە بەرتیلی ناداتێ! هەر ناوێرێ بچێتە نزیکیشیەوە، چونکە ئێوە خۆتان دەزانن، جەنەرەڵانیش گەورە و بچووکییان هەیە. هەموویان وەکو یەک و لە یەکئاست و پلەدا نین. بەڵام من دڵنیاتان دەکەم کە مێجەرەکەی لەمەڕ خۆمان لە جێی خۆی دەمێنێ. چونکە ئێمە زمانمان نییە، دەموپلمان نییە. هەقی قسەکردنمان نییە، بێگومان بەرپرسەکانمان زمانی لێ نادەن، لە عەلەیی نادوێن، ئەفسەران یەکتر ناشکێنن، سکاڵا لە یەکدی ناکەن. دەبینن یارۆی سەرپەرشتیار دێت بۆ زیندانەکەمان، چاوێکی پێدا دەگێڕێ و دەڕوات و پاشان ڕاپۆرتێک بەرزدەکاتەوە کە هەموو کاروبارەکان بە ڕێکوپێکی دەڕۆن و هیچ کەموکورییەک لە ئارادا نییە.

- ڕاستە، بەڵام مێجەر ترساوە. لە بەیانییەوە تا ئێستا سەرخۆشە.

- ئەم ئێوارەیە داوای دوو گالیسکەی کردووە، هەڵبەتە بە قسەی فیدکا.

- ئێوە دڵی خۆتان بە چی خۆش دەکەن، چما ئەمە یەکەم جارە بە سەرخۆشی ببیبنن؟

زیندانییەکان هاوروژان، لە نێوان خۆیاندا دەیانگوت:

- بە ڕاستی ناهەقییە ئەگەر شتێ لەم مێجەرە نەکرێ.

هەواڵی هاتنی سەرپەرشتیار لە سەرانسەری زیندانەکەدا بڵاوبووەوە. زیندانییەکان بەدەم باسی هەواڵەکەوە بە نێو حەوشەکەدا دەهاتن و دەچوون. هەندێک بەگەرمی خەریکی گفتوگۆ بوون. هەندێکی دی هێدی و هێمن هیچیان نەدەگوت، هەندێک خەمسارد و بێموبالات بوون. ژمارەیەکیش بە خۆ و بالالایکاکانیانەوە لەسەر سەکۆی بەر دەرگاکان دانیشتبوون و خەریکی مۆسیقا ژەنین و ستران چڕین بوون. بەڵام بە شێوەیەکی گشتی زیندانییەکان خرۆشا بوون.

لە دەوروبەری سەعات نۆی شەودا، سەرژمێری کراین و خراینە قاوش و ژوورەکانەوە و دەرگاکانمان لەسەر داخرا.

وەرز وەرزی هاوین بوو، شەو، خۆی لە خۆیدا کورت بوو، ئێمەش سەعات پێنجی بەیانی هەڵدەستاین. بەو حاڵەشەوە کەس پێش سەعات یازدەی شەو نەدەخەوت، چونکە قسەوباس تا ئەو کاتانە هەر نەدەبڕایەوە و تەواو نەدەبوو، زیندانییەکان لە جموجۆڵ و هاتوچۆ نەدەکەوتن، تەنانەت هەندێ جار وەکو شەوانی زستان کۆڕی قومار دەبەسترا. گەرمی دنیا لە کێشا نەبوو. ڕاستە پەنجەرەکان دەکرانەوە و هەوای فێنکی شەو دەهاتە ژوورەوە، بەڵام زیندانییەکان لەسەر تەختەخەوەکانیان ئارامیان نەدەگرت و لێکدا لێکدا گینگڵیان دەدا. جا کێچ و مێشوولە چەند زۆر بوو! بە زستان زۆرمان هەبوو، بەڵام کە

بەهار دەهات هێندەی دی زیادیان دەکرد، ئەگەر بە خۆم نەمدیتبا، باوەڕم نەدەکرد. جا لە هاویندا کێچ و پێشکە لە ڕادەبەدەر زیادی دەکرد. ڕاستە پیاو دەتوانێ دەگەڵ کێچ و پێشکەدا ڕابێ، بەڵام بە ڕاستی عەزابە، عەزابێکە ئارام و حەوانەوەت لێهەڵدەگرێت، نەخۆشت دەخات، تات لێدێ! خەوت لێ حەرام دەکات، کە دەنوویت وەکو ئەوەیە نەنوستبیت، ئەنجام لە بەرەبەیاندا، کە دژمنەکەت ماندوو دەبێت، لە فێنکی بەیاندا خەوت لێدەکەوێ، لەپڕ دەنگی دەهۆڵی ناموبارەکی بێدارباش بەرز دەبێتەوە، سات بە سات دەنگی لێدانی دەهۆڵەکە بەرز و بەرزتر دەبێتەوە، هەزار و یەک نەفرەت بۆ ئەم دەهۆڵکوتانە دەنێریت و خۆت لە پاڵتۆ فەروەکەتەوە دەپێچیت و ناچار لە دڵی خۆتا دەڵێی: بەزمەکەیە، ئەمە نە ڕۆژێکە و نە دوان و سبەی و دووسبەی و بە درێژایی ساڵان دووبارە دەبێتەوە تا ئەو ڕۆژەی ئازاد دەبیت. جا کەی ئەو ڕۆژە دێت؟ ئەم ئازادییە لە کوێیە؟ چار نییە دەبێ هەستیت، زیندانییەکانی دەوروبەرت هەستاون، کەوتوونەتە جموجوڵ، ژاوەژاو بەرەبەرە بەرز بووەوە زیندانییەکان، خۆیان گۆڕی و حازروئامادەبوون کە بۆ کار بڕۆن. ئیدی تۆش بەپەلە دەبێ هەستیت و فریا بکەوی، گرینگ نییە هەرچۆنێ بێ دەتوانی دوای نیوەڕۆ سەعاتێک بخەوی.

ئەنجام هەواڵی هاتنی سەرپەرشتیارەکە بوو بە ڕاست. فەرمانبەرێکی گەورە، بە پلەی جەنەراڵ، لە پوترسبۆرگەوە نێردرابوو بۆ پشکنینی گشت دایرە و فەرمانگەکانی دەڤەری سیبیریا و گەیبووە توبولسک، حاڵی حازر لەوێ بوو.

هەر ڕۆژەی شتێکی تازەمان دەبیست. دەنگوباس و دەنگۆکانمان لە شارەوە بۆ دەهات. دەیانگوت شار خرۆشاوە. هەموو دەترسن. هەر کەسە و لە خەمی ئەوەدایە بە باشترین شێوە دەربکەوێ.

حکومەت و دەزگا فەرمییەکان، سەرگەرمی ئەوەن کە کۆڕ و ئاهەنگی هەمەجۆری هەڵپەڕکێ و گۆرانی بۆ هاتن و پێشوازی ئەو ساز بکەن. ژمارەیەک زیندانیی نێردران بۆ پاککردنەوە و پڕکردنەوەی چاڵوچۆڵی شەقام و ڕێگاکانی تاراوگەکەمان، بۆ بۆیە کردنی دیوار و کۆڵەکە و عامود و دەرگاکان، بۆ چاککردنی هەر شتێکی دیار و بەرچاو. زیندانییەکان زۆر چاک لە مەبەستی ئەم کارە حاڵی دەبوون، سات بە سات گەنگەشە و گفتوگۆکانیان توندتر و گەرمتر دەبوو. ئیدی پەتیان بۆ خەیاڵ بەرەڵڵا کردبوو. تەنانەت خۆیان ساز دەدا کە جەنەراڵ هات، گلەیی و سکاڵای خۆیان لە ئیدارەی زیندان بکەن و داخوازییەکانی خۆیانی پێبڵێن، بەڵام ئەمە بەو مانایە نەبوو کە تەبا و کۆک بن و هەموو دەمبزۆڵە و قەرقەشەیەک وەلاوە بنەن. مێجەرەکەشمان، دەتگوت لەسەر ئاو و ئاگرە، زۆر نیگەران بوو. بەردەوام سەردانی زیندانەکەی دەکردین، لە جاران زیاتر دەیبۆڵاند و زیندانییەکانی سەرکۆنە دەکرد، لەسەر بچووکترین سەرپێچی بۆ بنکەی پاسەوانی(قەرەوڵخانە) دەناردن تا سزا بدرێن، بایەخێکی زۆری بە پاکوخاوێنی و ڕواڵەتی ژوور و قاوشەکان دەدا. لەو ماوەیەدا، ڕووداوێکی بچووک ڕووی دا، لەجیاتی، وەکو چاوەڕوان دەکرا، مێجەر توڕە بکات، بە پێچەوانەوە زۆری خۆشحاڵ کرد. زیندانییەک دەگەڵ زیندانییەکی دیدا بەشەڕ هاتبوو، ڕێک درەوشەیەکی کرد بوو بە سینگیدا و چی وای نەمابوو بەر دڵی بکەوێ. کابرای درەوشەوەشێن نێوی لوموف بوو. ئەویتر لە زیندانەکەدا پێیان دەگوت گافریلکا: ئەمە یەکێک بوو لە چەتە و ڕێگرە کۆن و کارامەکان، پێشترش باسم کردووە. ئیدی نازانم ناوی دیکەی هەبوو یان نا، بەهەرحاڵ من ڕۆژێ لە ڕۆژان نەمبیست کە ناوێکی تری هەبێ.

لوموف، له ماڵباتێکی جووتیاری دەوڵەمەندی، خەڵکی (تومسک)ی هەرێمی (ک) بوو. ئەم ماڵباتە لە پێنج کەس پێکهاتبوو: دوو برا و سێ کوڕ، ئەمانە جووتیاری دەوڵەمەند بوون، لە نێو خەڵکی هەرێمەکەدا وا باوبوو کە پتر لە سێ سەد هەزار ڕۆبڵی کاشیان هەیە. ئەمانە بە فەلاحەت و جووتیاری و دەباغچییەتییەوە خەریک بوون. بەڵام دەوڵەت و سامانەکەیان زیاتر لە ڕێگای سووخۆری و کڕین و فرۆشتنی ماڵی دزیاری و پەنادان و شاردنەوەی یاخی و چەتە و ڕێگران و ئەو جۆرە کارانەوە بوو، نیوەی جووتیارانی هەرێمەکە قەرداری ئەوان بوون، دەستیان لە ژێر باری ئەواندا بوو. ئەندامانی ئەم ماڵباتە، زیرەک و چاوکراوە بوون، ئیدی خۆیان بە گەورەی هەرێمەکە دەزانی و هەرچییەکیان بویستایە دەیانکرد. تا ڕۆژێکیان فەرمانبەرێکی گەورە بە ڕێکەوت دەبێ بە میوانیان، ئەم فەرمانبەرە گەورەیە مەحەبەتی دەچێتە سەر باوکەکەیان و زیرەکی و بوێریی باوکەکەیانی دەچێتە دڵەوە، ئیدی ماڵباتەکەی لوموف، ئەمە بە هەل دەزانن و وا خەیاڵ دەکەن دەتوانن هەرچییەکیان بوێ بیکەن، بۆ خۆ لەسەر پێشێلکاری یاسایی و کارێن خۆسەری بەردەوام دەبن و شولی لێهەڵدەکێشن و خەڵکەکە بەرەبەرە دەکەونە پرتەوبۆڵە و لێیان دەخوێنن و خۆزیا دەخوازن بە ناخی ئەرزا بچن. بەڵام ماڵباتەکەی لوموف پەند وەرناگرن و گوێ بە پرتەوبۆڵەی خەڵکی نادەن، لەسەر پێشێلکاری خۆ بەردەوام دەبن، وایان لێدێت نە منەتی سەرانی پۆلیس و نە دادسێنان و دادگاکانی ئەو هەرێمە دەزانن. بەڵام ئەنجام بەخت لێیان هەڵدەگەڕێتەوە و بە جارێ باریان دەکەوێتە لێژی و لێیان دەقەومێ، هەڵبەتە نەک بە هۆی ئەو تاوانە نهێنیانەوە کە دەیانکرد، بەڵکو بە هۆی تۆمەتێکی هەڵبەستراو و درۆوە. ئەم ماڵە مەزرایەکیان هەبوو لە دووری دە فەرسەخی ماڵەکەی خۆیان.

هاوینان شەش وەرزێری قەرخیزی کاریان لەم مەزرایەدا دەکرد، ئەم وەرزێرانە لە مێژ بوو کاریان لای ئەم بنەماڵەیە دەکرد. لەپڕێکدا، ئەم شـــەش وەرزێـــرە، بە کـــۆمەڵ لەو مەزرایەدا دەکـــوژرێن، دوای لێکۆڵینەوەی دوورودرێژ، زۆر شتی ناڕەوا و نابەجێ ئاشکرا دەبێت. ئیـدی لێکـۆڵینەوە ئەوە دەردەخـات کە ماڵبـاتی لومـوف، ئەو شـەش وەرزێرەیـان کوشـتووە. لومـوف و بـرازایەکەی ئەم واریقاتەیـان گێڕابووەوە و کەوتبووە سەر زاری گشت زیندانییەکان، گوتبوویان، حکومەت ئەوەی بۆ ساغ دەبێتەوە کە قەرخیزییەکان قەرزێکی زۆریان لەســەر ماڵبـاتی لومـوف دەبێـت، ئەم ماڵبـاتە وێـڕای پـارەداری و زەنگینیـان، لە بەغیلـی و چرووکیـدا قەرخیزییەکـان دەکـوژن تـا قەرزەکەیـان نەدەنەوە و بە یەجگـاری لە شـەڕیان بخەلەسێن. ئیـدی بەدەم لێکـۆڵینەوە و دادپرســییەوە دەســت بەســەر ســەروەت و سـامانەکەیاندا دەگیـرێ و دەکەونە سـەر سـاجی عەلـی . بابەکەیـان دەمرێت. کوڕەکـان دەگیـرێن، یەکێـک لە کوڕەکـان لەگەڵ مامەکەیانـدا حوکمی پازدە ساڵ بێکارەزیندان دەدرێن و هەواڵەی زیندانەکەی ئێمە دەکرێن، هەڵبەتە ماڵباتی لوموف، بێتاوان بوون، نە لە دوور و نە لە نزیک دەستیان لەو تاوانەدا نەبوو بوو. ڕۆژێک گافریلکا، کە مرۆڤێکی هەرچیوپەرچی و ناکەس بەچەیە، گوایە یاخی و چەتەش بووە، بەڵام تا حەز بکەی بەدەماخ و حەنەکچی بوو، خۆی ددانی بەوەدا نابوو کە ئەو، ئەو وەرزێـرانەی کوشـتبوو، بەهەرحـاڵ دڵنیـانیم لەوەی کە بە ڕاسـتی خـۆی ددانـی پێـدا نـابوو یـان نـا، بەڵام زینـدانییەکان بـێ چەنـدوچوون بە بکـوژی شـــەش قەرخیزییەکەیـــان دەزانـــی. ئەم گافریلکـایە، پێشـتر، لە سـەردەمی یـاخیگەری و چەتەگەرییەکەیـدا، سەروسـرێکی دەگەڵ ماڵبـاتی لوموفـدا هەبـوو بـوو (ئەم پیـاوە بە شـێوەیەکی کـاتی ڕەوانەی زینـدانەکەی ئـێمە کـرا بـوو، بە تـۆمەتی

هەڵاتــن لە ســـەربازی بــۆ ئێــرە نێردرابـــوو)، ئەم گافریلکـــایە، بە هاودەســـتی ســـێ چەتەی دیـــکە، بە ئومێـــدی تـــاڵانکردنی مەزرایەکە، قەرخیزییەکانی کوشتبوو.

زیندانییەکان، نازانم بۆچی، لوموف و برازاکەیان خۆشنەدەویست! برازایەکەی، گەنجێکی خۆشمەشرەب و زیرەک بوو، لەگەڵ هەموو کەسێکدا دەسازا و هەڵی دەکرد. بەڵام مامەکەی، ئەوەی درەوشەکەی لە گافریلکا دابوو، جووتیارێکی گەوجی، هەڵچووی شەڕانی بوو، هەمیشـــە بە گـــژ زیندانییەکانـــدا دەچـــوو و ئەوانـــیش دەســـتیان لێنەدەپاراســـت و هەمـــوو جـــارێ بە قەد کەرێکیـــان دەکوتـــا. بە پـێچەوانەوە گافریلکـا، چـونکە پیـاوێکی ڕووخـۆش و حەنەکچـی و زەمانســـاز و خۆشمەشـــرەب بـــوو، لای هەمـــوو زینـــدانییەکان خۆشەویســـت بـــوو. لومـــوف و بـــرازاکەی دەیـــانزانی، گافریلکـــا سەرچاوەی ئەو تاوانەیە کە ئەوان لەسەری حوکم دراون، یانی باجی تـاوانی ئەو دەدەن، بەڵام شـەڕیان پێنەدەفرۆشـت. گافریلکـاش کەم و زۆر خـۆی لـێ تێنەدەگەیانـدن. بەڵام شـەڕەکەی لومـوف و گافریلکـا لەسەر ئافرەتێکی قێزەون بوو، کە گوایە ئەو دووە هەڤڕکییان لە سـەر دەکـرد، تـا ڕۆژێ گافریلکـا بە کەشوفشـێکی زۆرەوە باســـی ئەو ئافرەتەی کرد بوو کە چۆن بۆی دەسـتەمۆ بووە، ئیدی کە لومـوف گـــوێی لێـــدەبێ، بە جـــارێ دەهـــری دەبـــێ، غیرەتـــی دەجـــوڵێ و درەوشەیەک بە سینگی گافریلکادا دەکات.

هەرچەنـــدە ماڵبـــاتی لومـــوف، بە هـــۆی ئەو ڕووداوەوە هەمـــوو ســـەروەت و سـامانی خۆیـان لەدەسـت دابـوو، ماڵیـان بە تەواوەتـی وێران بوو بوو، هێشتاش لە زینداندا لە هەموان پارەدارتر بوون. پارە و سەماوەریان هەبوو، هەر کاتێ حەزیان کردبا، چایان دەخواردەوە. مێجەر بەمەی دەزانـی و ڕقـی گەورەی لە لومـوف و بـرازاکەی بـوو،

لێیان بە بیانوو بوو. مام و برازا هۆی ئەم بیانووەیان بەوە دەزانی کە بەرتیلیان نەدابوویە.

ئەگەر لوموف، درەوشەکەی لە سینگی گافریلکادا خەتم کرد بوایە، بێگومان کوشتبووی، بەڵام ئیدی تەنیا بە سووکی بریندار کرد بوو. یەکسەر هەواڵی ئەم شەڕە بە مێجەر گەیەنرا. بۆیە بەلەز خۆی گەیاندە قاوشەکە و نەک هەر ناڕەحەت نەبوو، بەڵکو زۆریش خۆشحاڵ بوو. تا ئێستاش لەبەرچاومە چۆن خۆی بە ژووردا کرد، یەکسەر خۆی گەیاندە گافریلکا و بە میهر و سۆزێکی باوکانەوە، وەک ئەوەی کوڕی خۆی بدوێنێ گوتی:

- ها برادەری ئازیز، لە خۆت ڕادەبینی بە تەنیا و هەر خۆت بڕۆی بۆ نەخۆشخانە، یان پێویستت بەوەیە بە گالیسکە بڕۆیت؟ نا، پێموایە باشتر وایە ئەسپێکت بۆ بێنن. ئادەی یەکسەر ئەسپێکی بۆ زین بکەن.

گافریلکا گوتی:

- بەڵام پایەبەرز من هەست بە هیچ ناکەم تەنیا تۆزێک سینگم رووشلوە و هیچی تر.

- نا برادەر تۆ نایزانی، تۆ نایزانی، پاشان دەبینی لە چ شوێنێکی هەستیار و ترسناکی داویت، شوێنێکی زۆر ترسناکە، ڕێک ژێر دڵتە، ئەم بێشەرەفی خوێڕییە ڕێک لە ژێر دڵی داویت!

مێجەر دوای ئەو قسانە ڕووی کردە لوموف و گوتی:

- ئەمەت لێ بەسەر ناچێ، ڕاوەستە بۆم، بزانە چۆن ئەم درکەت لە ژێر پێ دەردێنم! دەی بیبەن بۆ بارەگای پاسەوانی!

مێجەر هەڕەشەکەی خۆی بردە سەر. لوموف حوکم درا. هەرچەندە زامەکەی یارۆ زۆر سووک بوو، مەسەلەکە بە ناهەق خرایە ئەو خانەیەوە کە بە تەما بووە دوژمنەکەی خۆی بکوژێت، بۆیە ماوەی زیندانیەکەی لوموف، چەند ساڵێک زیاد کرا، هەزار داریشی بۆ بڕایەوە. هەڵبەتە مێجەر بەو کارە زۆر خۆشحاڵ بوو.

ئەنجام سەرپەرشتیاری گۆرین گەیشت. بۆ ڕۆژی دووەم هات بۆ پشـکنینی زینـدانەکە. ڕۆژەکە ڕۆژی جەژن بـوو. هەمـوو شـتێک، دارودیوار، چەند ڕۆژێک بوو پاکوخاوێن کرا بووەوە و شۆردرابوو و لە دوورەوە دەبریقایەوە. زیندانییەکان، سەریان تاشرا بوو، جلی سپی خاوێنیان لەبەرکردبوو. جلی هاوینەمان بریتی بوو لە دەستێک جلی کەتانی چوونیەک، پارچەیەکی ڕەشـی چوارگۆشـەی چکۆلەی چەند سانتیمەتری بە پشتی چاکەتی بیجامەی هەر یەکێکمانەوە دورابوو. یەکدانە سەعاتی تەواو مەشقمان پێکرا بوو کە ئەگەر ئەو فەرمانبەرە گەورەیە سلاوی لێکردین چۆن وەلامی بدەینەوە و چ بلێین، تەنانەت هەندێ تاقیکردنەوەی پراکتیکیشمان پێکرا، تا دلنیا ببن لەوەی کە زیندانییەکان مەشقەکە فێر بوون و لەبەریان کردووە. مێجەر دەتگوت ژانی کردووە، ئۆقرەی نەدەگرت، وەکو شێتان دەهات و دەچوو. بە سەعاتێک پێش هاتنی جەنەرال گشت سەربازەکان لە جێی خۆ ڕیز بوون، وەکو پەیکەر بێجووڵە لە جێی خۆ چەقین، قۆل و باسکیان ڕێک و بێجووڵە شۆڕ کردبووەوە. ئەنجام جەنەڕال، لە سەعات یەکی دوا نیوەڕۆدا خۆی بە ژووردا کرد. جەنەراڵێکی ئەوەندە مەند و مۆن و بەسام و بەهەیبەت بوو، هەر فەرمانبەرێکی دەڤەری سیبیریای ڕۆژئاوا بیبینبایە، بێگومان لە ترسا ڕادەچلەکی. جەنەڕال، بە کەشوفش و لووتبەرزییەوە، وەژوور کەوت، دنیایەک خولام و دەستوپێوەندی بە دواوە بوو کە زۆربەیان جەنەڕاڵ و کۆلۆنێل بوون، زیاتر گەورە کارمەند و فەرمانبەری ئەو شارە بوون کە زیندانەکەی تێدابوو. کابرایەکی مەدەنی بالابەرزی، سیما جوانی، فەروە لەبەریشی لەگەڵ بوو، کە زۆر ئازادانە و سەربەستانە ڕەفتاری دەکرد، جەنەڕاڵ بەردەوام لە ناو هەموانـدا ڕووی لەو دەکـرد و بەوپەڕی ڕێـز و حورمەتەوە قسـەی دەگەڵ دەکـرد. ئەم پیـاوە مەدەنیـیەش لە

پوترسبۆرگەوە هاتبوو. زیندانییەکان لەوە حایر مابوون، کە چۆن جەنەراڵێکی وا گەورە ئەو هەموو ڕێزە لە بابایەکی مەدەنی دەنێت، بەهەرحاڵ ناوی زانرا و پاشان پۆست و ئەرکەکانی زانرا، بەڵام مەگەر هەر خوا بزانێ تا چوونە بنجوبناوانی ناو و ناوبانگ و پۆست و فەرمانەکانی و قوڕی بنیان دەرهێنا، چەند گەنگەشە و قسەکراوە! بەڵام میجەرەکەی لەمەڕ خۆمان، کە خۆی لە چاکەت و پانتۆڵێکی تەسکدا جەڕاند بوو و قردێلەیەکی پرتەقاڵی لە مل کرد بوو، نەچووە دڵی جەنەراڵەوە، چاوانی سوور دەتگوت گۆمی خوێنن، گۆناکانی سوور هەڵگەڕا بوون، دڵڕەقی لە سیمایێ دەباری، وەکو ڕێز بۆ میوانە گەورەکە، چاویلکەکەی داکەند بوو و کەمێک دوور لەو بەڕێزەوە ڕەق ڕاوەستا بوو، چاوەڕوانی هەر ئەمر و فرمانێک بوو تا بەسەر بۆ پایەبەرزی ئەنجام بدات. بەڵام جەنەراڵ هیچ داوایەکی نەبوو تا بۆی جێبەجێ بکرێت. جەنەراڵ بە بێدەنگی بەسەر قاوش و ژوورەکاندا گەڕا، چاوێکی بە مووبەقەکەدا گێڕا و تۆزێکی لە شۆرباکە، کە شۆربای کەلەرم بوو چەشت، منیان پێنیشاندا و گوتیان ئەمە ئەشراف و نەجیبزادەیە و گوایە ئەمە و ئەوەم کردووە، جەنەڕاڵ گوتی:

- ئا، ئەدی ئێستا ڕەفتاری چۆنە؟

پێیان گوت:

- پایەبەرز، ڕەفتاری زۆرباشە، عەیبی نییە.

جەنەڕاڵ سەرێکی لەقاند و دوای دوو دەقیقە لە زیندانەکە وەدەرکەوت. زیندانییەکان هەموو پەست و ناڕازی و سەرسام بوون. هیچ کەسێک زاتی نەکرد نەک سکاڵا لە میجەر بکات بگرە ناویشی بێنێ. هەڵبەتە میجەر بە خۆیشی دڵنیابوو کەس ناوێرێ پرکێشی وا بکات.

«١٧»

ئاژەڵەماڵییەکانی زیندان

دوای ســەردانەکەی سەرپەرشــتیار بە مــاوەیەکی کەم، ئیــدارەی زینــدان ئەســپێکی کــوێتی کــڕی، ئەم ڕووداوە بــۆ زینــدانییەکان لە سەردانەکەی جەنەڕاڵ زۆر خۆشتر بوو. ئیدی باو بوو کە لە زینداندا هەمیشــە ئەســپێک ڕادەگیــرا بــۆ هێنــانی ئــاو و فڕێــدانی زڕوزبــڵ و خۆڵوخاشاک و ئەو شتانە. یەکێک لە زیندانییەکان، دەکرا بە بەرپرسی ئەســپەکە، دەیهێنــا و دەیبــرد، هەڵــبەتە بە چــاودێریی پاســەوانێک. ئەم ئەسپە لە بەیانییەوە تــا ئێواریٚ کاری دەکرد. حەیــوانێکی بــاش بــوو، بەڵام ئەوەنــدە کــاری کــرد بــوو بە تەواوەتــی چروســابووەوە، تەواو لەڕولاواز بــوو بــوو. ڕۆژێــک پــێش جەژنــی ســان پێــروس، لە کاتێکدا بەرمیلیٚ ئاوی بەسەر پشتەوە بوو، لە ناوەندی حەوشــەکەدا کەوت و دوای چەند ساتێک لیچ بووەوە و مردار بووەوە. زیندانییەکان زۆریان خەفەت بۆ خوارد. لە دەوری خڕ بوونەوە، هەر کەســە و قســەیەکی لە بــارەوە دەکــرد. خەڵکــانی ئەزموونــدار: ئەوانەی لە فەوجــی ســوارە کاریــان کــرد بــوو، قەرەجــان، بەیتــاڵان و هــی دیــکە، کە شــارەزاییان

دەربارەی ئەسپ و ئەسپ بە خەم کردن هەبوو، هەر کەسە و قسەیەکیان دەکرد و کەسیش گوێی لە کەس نەدەگرت. بەڵام فایدەی نەبوو، ئەسپەکوێت زیندوو نەبووەوە، لە عاردەکە کەوتبوو، بای کرد بوو، ئاوسا بوو، مێجەر لەم ڕووداوە ئاگادار کرایەوە. مێجەر یەکسەر دەستووری کڕینی ئەسپێکی تری دا.

بۆ سبەی بەیانی زوو کە ڕۆژی جەژنی سان پتروس بوو، کاتێ زیندانییەکان دوای نوێژ، کۆبوونەوە، ئەسپفرۆشان، بە خۆ و ئەسپەکانیانەوە هاتن. مەسەلەی هەڵبژاردن و کڕینی ئەسپ بە زیندانییەکان سپێردرابوو، چونکە بە ڕاستی مەیتەر و ئەسپەوانی زۆر شارەزایان تێدابوو، ئەمە جگە لەوەی کە زۆر زەحمەت بوو دوو سەد و پەنجا پیاوی شارەزا و ئەسپەوان، کە سەریان لە ئەسپەوانیدا سپی کرد بوو، فریو بدرێن. ئیدی قەرەج و قەرخیز و دەڵاڵی ئەسپان و خەڵکی شار هەموو هاتن. زیندانییەکان، بەتاسەوە چاوەڕوانی هاتنی هەر ئەسپێکی تازە بوون و منداڵئاسا دڵیان بەو سەوداومامەڵەیە خۆش بوو. ئەوەی زۆر دڵی خۆش دەکردن، ئەوە بوو کە وەکو هەر خەڵکێکی ئازاد دەیانتوانی مامەڵەی وڵاخێکی بەرزە بکەن، دەتگوت بۆ خۆیانی دەکڕن و پارەکەی کاش لە گیرفانی ئەوان دەردەچێ. سێ ئەسپیان هێنا، پێش ئەوەی ڕەئی زیندانییەکان لەسەر کڕینی ئەسپی چوارەم بگیرسێتەوە. فرۆشیارەکان بەسەرسامی و جۆرە ترسێکەوە دەیانڕوانییە ئەو سەربازە پاسەوانانەی کە دەگەڵ زیندانییەکاندا بوون، بە ڕاستی دیمەنی دوو سەد پیاوی سەرتاشراوی پێ بە کۆتوزنجیر، بۆ ئەوان، بە تایبەتی کە لە ماڵی خۆدا، لە لانە و کاشانەی خۆدا، کەس نەبوو بچێتە سەریان، بڕێک سەیر و ترسناک بوو. زیندانییەکان ئەوپەڕی هەوڵی خۆیان خستبووە کار کە باشترین ئەسپ هەڵبژێرین و بە نرخێکی گونجاو بیکڕن. بەوپەڕی جددی بە

دەوری ئەسپەکاندا دەهاتن، لێی ورد دەبوونەوە، تەمەشایان دەکرد، وەکو ئەوەی ئاسوودەیی و خۆشگوزەرانی ئایندەیان لە زیندانەکەدا، پەیوەست بێ بەو ئەسپەوە کە دەیانکڕی، تەنانەت چەرکەسیەکان سواری ئەسپەکەش دەبوون و لە خۆشیدا چاویان دەبریقایەوە و بەگەرمی بە زمانی خۆیان، کە کەس تێنەدەگەیی یەکتریان دەدوان و ددانە سپییەکانیان دەردەکەوت و سەریان دەلەقاند. هەندێ ڕووس لەوێ بوون، زۆر بەوردی گوێیان لە موناقەشەکانیان دەگرت و بە جۆرێ تەمەشایان دەکردن، لە تۆ وایە دەیانەوێ بە نیگا بیانخۆن. لە تاقە وشەیەکی قسەی هاوڕێکانیان نەدەگەییشتن، بەڵام دیار بوو، حەزیان دەکرد، نیگایان بخوێننەوە و بە نیگایاندا ئەوەیان بۆ دەر بکەوێ کە ئاخۆ ئەسپەکەیان بە دڵە یان نا. تۆ بڵێی زیندانییەکی بەدبەختی داماو، کە تا ئێستا زاتی نەدەکرد بە دەنگی بەرز لەبەردەم هاوڕێ و هاوزیندانییەکانی خۆیدا قسە بکات، بۆچی ئەم هەموو موناقەشەیە لەسەر کڕینی ئەم ئەسپ یان ئەو ئەسپ بکات، وەک بڵێی بۆ خۆیی بکرێت؟ دیارە لەم سەوداومامەڵەیەدا زیاتر هەقی قسەکردن بە چەرکەسیەکان و پاش ئەوان بە قەرخیزەکان و پاشتر بە کۆنە مامەڵەچیانی ئەسپ، درابوو، جۆرە مشتومڕ و هەڤرکییەک کەوتە نێوان دوو زیندانییەوە، یەکەمیان کولیکوفی ناو بوو کە کۆنە دەڵاڵ و دزی ئەسپان بوو، دووەمیان بابایەکی بەیتاڵی بەهرەمەند و لێزان بوو، جووتیارێکی سیبیریایی بوو، ماوەیەکی کەم بوو بۆ بێگارەزیندان نێردرابوو، ئیدی لە مەسەلەی بەیتاڵیدا بوو بە هەڤرکی کولیکوف و بەرەبەرە سنعەتەکەی لە دەست دەرهێنا و ئەو بازاڕەی جارانی لای خەڵکی شار نەما. جا هەر بەم بۆنەیەوە دەبێ ئەوەش بڵێین کە خەڵکی متمانەیەکی یەجگار زۆریان بە بەیتاڵانی، بێشەهادەی زیندانەکەی ئێمە هەبوو، خەڵکی شارەکە، بازرگانان و بگرە گەورە

فەرمانبەرانیش کە ئەسپەکانیان نەخۆش دەکەوت، لەجیاتی ڕوو بکەنە بەیتاڵانی پسپۆڕ و خاوەن شادەتنامە، ڕوویان دەکردە بەیتاڵە ناپسپۆڕەکانی زیندانەکەی ئێمە. جا کولیکوف، پێش ئەوەی ئەو جووتیارە سیبیریاییە، یانی یولکین بێتە زیندانەکەمان، مشتەرییەکی زۆر زۆری لە شاردا هەبوو و هەقدەست و بەخشیشێکی زۆریان دەدایە و کەس نەبوو لەو بوارەدا ڕکابەری و هەڤڕکی بکات. وەکو هەر قەرەجێکی ڕاستەقینە کاری دەکرد، فێڵی دەکرد و دەستانی دەبڕی. ئەوەندەی بەدەمی خۆی هەڵدەکێشا و بە شانوباڵی شارەزایی و لێزانی خۆیدا هەڵی دەدا، بە کردەوە ئەو شارەزا و پسپۆڕە نەبوو. ئیدی بە هۆی دەستکەوتە مادییەکانیەوە، لە نێو زیندانییەکاندا وەکو ئەرستۆکراتێک سەیر دەکرا، زیندانییەکان گوێیان لێدەگرت و بە قسەیان دەکرد، بەڵام پیاوێکی کەمدوو بوو، لە بۆنەی گەورەدا نەبوایە، ڕای خۆی دەر نەدەبڕی. زۆر بە خۆی دەنازی و دەفشی، بەڵام ئەلهەقی پیاوێکی چالاک و چەلەنگ و گورجوگۆڵ و بەتوانا بوو. تەمەنی هەبوو، زۆر قۆز بوو، زیرەکییەکی تایبەتی تێدا هەبوو. زۆر بە ڕێز و حورمەتەوە ئێمەی کۆنە نەجیبزادانی دەدواند، بەڵام قەدری خۆشی دەگرت. دڵنیام ئەگەر جلوبەرگێکی کەشخەی لەبەر کرا بوایە و برابوایە بۆ یانەیەکی پایتەخت و وەکو کۆنتێک بە خەڵکی ناسێنرابا، دەیتوانی زۆر بەباشی ئەو ڕۆڵە ببینێ و تەنانەت تویست بکات و بە شێوەیەکی زۆر دڵگیر قسان بکات و سەرنجی خەڵکی ڕابکێشێت، وەکو هەر پیاوێکی بە شانوشەوکەت لە کاتی پێویستدا بێدەگ بێ و بە درێژایی ئاهەنگەکە کەس هەست بەوە نەکات کە ئەم کۆنتە، کۆنە چەتە و ڕێگرێکە و هیچی تر. پیاوێک بوو زۆر شارەزا لە دابونەریتی چینە باڵاکانی کۆمەڵگە، پێدەچوو دنیای زۆر دیتبێ، هیچمان دەربارەی ڕابردووی ئەم پیاوە نەدەزانی، سەر

به بەشی تایبەتی زیندان بوو. هەر کە یولکین هات – کە جووتیارێکی سادە و ساکاری سەر بە ئایینی "باوەڕدارانی دێرین" بوو، بەڵام لە هەر جووتیارێکی دی بە فێڵتر بوو- ئیدی ئەستێرەی کولیکوف، وەکو بەیتاڵێکی کارامە و لێزان، ئاوا بوو، بەیتاڵە تازەکە لە ماوەی کەمتر لە دوو هەیڤان، گشت مشتەرییەکانی لێکرد، چونکە لە ماوەیەکی کەمدا، گەلێک لەو ئەسپانەشی چاک کردنەوە کە کولیکوف گوتبووی دەردیان بێچارەیە و بەیتاڵە پسپۆڕ و خودان شادەتنامەکانیش چاریان نەکرد بوون و دەستیان لە چارەسەریان هەڵگرتبوو، ئەم جووتیارە، لەسەر پارە تەزویرکردن گیرابوو و خرا بووە بێگارە زیندانەوە، بە شەریکی لەگەڵ کەسانی تردا پارەی تەزویر کرد بوو، ئاخۆ چ تەماحێک هانی دابوو دەست بداتە ئەم سنعەتە؟ خۆی جارێک، بە گاڵتەکردن بەخۆیەوە، بۆی گێڕاینەوە کە چۆن بۆ دروستکردنی دراوێکی تەزویر پارچە زێڕی خالیسەیان بەکار بردووە!

کولیکوف، زۆری پێناخۆش بوو کە دەیبینی ئەو جووتیارە سادەیە، ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر سەرکەوتن بەدەست دێنێ و ناوبانگ پەیدا دەکات و ئەستێرەی ئەویش بەو خێراییە ڕادەخوشێت و بەرەو ئاوا بوون دەچێت. ئەم پیاوە لە شارۆچکەیەکی ئەو نزیکاندا ماعشوقەیەکی هەبوو، پاڵتۆیەکی فەروی جوانی لەبەر دەکرد و جووتێ پوتی درێژی نایابی لە پێ دەکرد، لە پڕێکدا سەیری کرد ناچارە دەست بداتە مەیفرۆشی. ئیدی لە بەیتاڵییەوە بۆ مەیفرۆشی. بۆیە هەموو زیندانییەکان، پێشبینی ئەوەیان دەکرد، لەم ئەسپ کڕینەدا، لێیان ببێ بە شەڕ و قەرقەشەیەکی توند. هەر یەکێک لەم دووپیاوە، لایەنگر و هەواداری خۆیان هەبوو. توندڕەوەکانیان کەوتنە مۆڕە لە یەکدی، بگرە لە ئێستاوە کەوتنە شەڕە جنێو، بزەیەکی تەوسامێز بە سیمای پڕ فێڵ و دەمۆی یولکینەوە خۆی دەنواند. کەچی

مەسـەلەکە ڕێـک بە پـێچەوانەی پێشـبینییەکەی جمـاعەتەوە دەرچـوو: کولیکوف خۆی لە جێی خوران نەدا، زۆر زیرەکانە خۆی لە شـەڕ و قەرقەشـە بـوارد. لە سـەرەتاوە هەمـوو شـتێکی بـۆ هاوزینـدانییەکەی سـەلماند، بە ڕێـزەوە گـوێی بـۆ بۆچـوون و ڕەخنەکـانی هەڤـڕکەکەی گرت، بەڵام زۆری پێنەچوو، یولکین ڕەئێکی هەڵەی لە دەم دەرچوو، ئیـدی کولیکـوف، بەوپەڕی خوێنسـاردی و خاکییـانە پێـی گـوت کە هەڵەیە. بەر لەوەی یـولکین فریـابکەوێ و لە ڕەئـی خـۆی ژێـوان ببێـتەوە، ئەو کەوتە سـەلماندی ئەوەی کە یـولکین هەڵەیەکـی زەق و ئاشـکرای کـردووە و بەمجـۆرە یـولکین بە جـۆرێ کەوتە داوەوە کە خۆیشـی تەسـەوری نەدەکـرد، بەو جـۆرە حیـزبەکەی کولیکـوف بردیانەوە و زۆر دڵخۆش بوون و گوتیان:

- کـوڕینە خـۆ بە چـاوی خۆتـان بینیتـان؟ نەخێـر ئەم هەڵە ناکـات! دەزانێ چ دەکات!

ئەوانی دی، بە زمانێکی نەرمی دوور لە هەر هەڤڕکییەک گوتیان:

- یولکین لەو شارەزاترە.

هەردوو حیزب ئامادەبوون بۆ سازش و ئاشتەوایی.

هەوادارانی کولیکوف گوتیان:

- کولیکوف جگە لەوەی بە ئەندازەی ئەو شـارەزایە، دەستیشـی لەو سووکترە، سەبارەت بە ماڵات کەس شان لە شانی نادات.

- یولکینش وایە!

- کولیکوف لەمەدا بێهاوتایە!

ئەنجـام ئەو ئەسـپە تـازەیە هەڵبژێـردرا کە پاشـان هـاتە کـڕین. ئەسـپێکی زۆرباشـە، کەم تەمەنە، تـۆکمە و ڕەزاسـووکە: حەیـوانێکی بێعەیبە. سەوداومامەڵە دەستی پێکرد، خودان ئەسپ داوای سی ڕۆبڵ دەکـات، زینـدانییەکان گەرەکیـانە بە بیسـت و پێـنج ڕۆبـڵ لە دەسـتی

دەربێنن. سەوداوماماڵەکە درێژەی کێشا، گەرم بوو، لایەک کەمێ دەچێتە سەرێ و لایەکی دی تۆزێ دێتە خوارێ، ئەوسا زیندانییەکان لە نێو خۆیاندا و خۆبەخۆ دەکەونە پێکەنین.

هەندێکیان دەیانگوت:

- باشە ئەم هەموو پێداگرتن و ماماڵەیە لە پای چی؟ چما لە کیسەی خۆت دەیکڕی؟

هەندێکی دی هەڵیان دایە:

- دەتەوێ پاشەکەوت بۆ خەزێنە بکەی؟

- ئەم پارەیە، پارەی گشتییە، هاوبەشە!

- پارەی گشتییە! ڕاستە کەس گەوجوکەودەنان ناڕوێنێ، بەڵام گەوجوکەودەنان، خۆڕسک، بێئەوەی کەس بیانڕوێنێ، دەڕوێن.

ئەنجام ئەسپەکە بە بیست و هەشت ڕۆبڵ هاتە کڕین. مێجەر لە ئەنجامی ماماڵەکە ئاگادار کراو ڕازی بوو، بەلەز نان و خوێ هێنراو، ئەسپە تازەکە، بە شکۆ و جەلالێکی زۆرەوە بۆ ناو زیندانەکە هێنرا. پێموایە هیچ زیندانییەک نەما دەست بە گەردن و قەپۆزی ئەسپەکەدا نەیەنێ و نەوازشی نەکات. هەر ئەو ڕۆژە ئەسپەکە خرایە ژێر باری ئاوکێشان بۆ زیندانەکە: گشت زیندانییەکان بە کونجکاوییەوە تەمەشایان دەکرد کە چۆن بەرمیلە ئاوەکەی ڕادەکێشا. رومان، کە سەقا و ئاوکێشی زیندانەکە بوو، بەوپەڕی خۆشحاڵی و ڕەزامەندییەوە دەیڕوانییە ئەسپەکەی. ئەم زیندانییە، کاتی خۆی جووتیار بوو، تەمەنی نزیکەی پەنجا ساڵ دەبوو، پیاوێکی زۆر جددی و ئیشکەر و بێدەنگ بوو، وەکو زۆربەی هەرە زۆری عارەبانچیانی ڕووس، لەوە دەچێ، هەڵسوکەوت دەگەڵ ئەسپاندا جۆرە ویقار و جددیەتێک بە پیاو ببەخشێت. رومان، کەسێکی هێدی و هێمن و خۆشمەشرەب بوو، لەگەڵ خەڵکیدا نەرمونیان و میرەبان و کەمدوو

بوو. شەیدای برنووتی و ئەسپەوانی بوو. لەمێژبوو، کەس نەیدەزانی لە کەیەوە، ئەسپەکانی زیندان بەو سپێردرابوون، لەوساوە کە هاتبووە ئەم زیندانە، ئەمە ئەسپی سێیەم بوو کە بەو سپێردرابوو. گشت زیندانییەکان قەناعەتیان وابوو کە ئەسپی "کوێت" لە بارترین ئەسپە بۆ زیندانەکەی ئێمە "رومان"ش هەمان بۆچوونی هەبوو. بۆیە مەحاڵ بوو، بۆ نموونە، ئەسپێکی بەڵەک بکردرێ!

ئیدی کاری ئەسپەوانی و میرئاخوڕی وەقف بوو لەسەر رومان و کەس لەو بوارەدا هاوتای نەدەکردەوە و شانی لە شانی نەدەدا، کە ئەسپە کوێتی یەکەم مردار بووەوە هیچ کەسێک، تەنانەت مێجەرش، خەتای رومانی نەگرت بڵێ بێموبالاتی یان کەمتەرخەمی دەرهەق بە ئەسپەکە کردووە. بەڵکو بە قەزاوقەدەریان زانی و هیچی تر. رومان بە ڕاستی مەیتەر و ئەسپەوان بوو نە گاڵتە.

زۆری نەبرد، کوێتە تازەکە لە سەرانسەری زیندانەکەدا خۆشەویستی پەیدا کرد. زۆرجار زیندانییەکان هەرچەند زۆربەیان خەڵکی میهرەبان نەبوون، لێی خڕدەبوونەوە و نەوازشتیان دەکرد.

هەندێ جار کاتێ رومان، لەسەر ڕووبار بە بەرمیلە ئاوەوە دەگەڕایەوە و عەریفخەفەرەکە دەروازەکەی بۆ دەکردەوە، ئەسپەکوێت وەژوور دەکەوت، رومان خەریکی داخستنی دەروازەکە دەبوو، جنیدکو (ئەسپی کوێت) لە جێی خۆی ڕەق ڕادەوەستا و چاوەڕوانی خاوەنەکەی دەکرد، لە لاوە چاوێکی لە خاوەنەکەی دەکرد، رومان تێیدەخوڕی: "بە تەنیا بڕۆ!" ئەسپەکە، بەکاوەخۆ دەڕۆیی و ڕێک لەبەر مووبەقەکەدا دەوەستا تا ئاشپەز و شاگردەکان بێن سەتڵەکانیان لە ئاو پڕ بکەن. ئیدی زیندانییەکان بە خۆشحاڵییەوە دەیانگوت:

- جنیدکۆ ئەسپە نە گاڵتە! هەر خۆی بەرمیلەکەی هێناوەتەوە! ئەسپێکی گوێڕایەڵە! بە ڕاستی بەختمان هەیە!

- ڕاستە حەیوانە، بەڵام زرینگە، هەرچییەکی پێدەگوتری تێیدەگات!

- جنیدکۆ، ئاقڵە ئاقڵ!

هەنگێ ئەسپەکە وەک بڵێی لەو هەموو ستایشە گەییشتبێ، بەدەم سەر لەقاندنەوە دەی حیلاند. یەکێک لەو لاوە تۆزێ نان و خوێی بۆ دەهێنا، کە لە خواردنی نان و خوێیەکە دەبووەوە جارێکی دی سەری دەلەقاند وەک ئەوەی منەتباری خۆی دەربڕێ و بیەوێ بڵێت: "من تۆ باش دەناسم، باشت دەناسم، من ئەسپێکی باشم و تۆش پیاوێکی پیاوانە و باشیت!".

منیش زۆرم پێخۆش بوو، نازی جنیدکۆ هەڵگرم و نانی بدەمێ. لە تەمەشاکردنی دەموقەپۆزە جوانەکەی تێر نەدەبووم، چەندم لەزەت لەوە دەبینی کە دەموقەپۆزە گەرم و نەرم و شێدارەکەی لەنێو دەستم دەنا و بە تامەزرۆییەوە نانەکەی ناو دەستی دەخواردم. زیندانییەکان، حەیواناتیان خۆشدەویست، خۆ ئەگەر ڕێگەیان بدرایە، قاوشەکانیان پڕ دەکرد لە تەیروتور گیانلەبەرانی ماڵی. چ شتێک دەیتوانی بە ئەندازەی بەخێوکردن و پەروەردەی حەیواناتی ماڵی، تەبعی هۆڤیانەی زیندانییەکان نەرم و ڕام بکات؟ بەڵام حەیفێ نە یاساوڕێسای زیندانەکە ڕێگەیان دەدا و نە جێگە و ڕێگە هەیە. پێموایە من پێشتر باسی سەگەکەمان "شاریک"م کرد. شاریک سەگێکی زیرەکی بەهۆش بوو، بەینم لەگەڵیدا خۆش بوو. بەڵام چونکە سەگ لە نێو ڕەمەکی خەڵکی ڕووسیادا بەگڵاو حەساب و دەکرا کەس خۆی لێ نەدەگایاند و بایەخی نەدەدایە. ئەم سەگە بەردەوام لە نێو زیندانەکە بوو و لەوێندەر دوور نەدەکەوتەوە، لە سێبەری دیواران دەنووست و پاشماوەی مووبەقەکەی دەخوارد، سەرباری ئەوەی گشت

زیندانییەکانی ئەناسی و خۆی بە هی هەموان دەزانی، نە کەس ڕووی دەدایە و نە کەس دەیلاواند و نەوازشتی دەکرد. کە زیندانییەکان ئێواران لەسەر کار و بێگار دەگەڕانەوە و بانگیان لە عەریفخەفەر دەکرد دەرگایان لێبکات، شاریک بەلەز بەرەو دەروازەکەی زیندان بە پیریانەوە دەچوو، شاد و بە کەیف کلکی بۆ دەلەقاندن، بە خۆشەویستییەوە تەمەشای یەک بە یەکی دەکردن، وەکو ئەوەی چاوەڕوانی ئەوە بێ یەکێکیان ڕوویەکی خۆشی بداتێ، یان دەستێکی ناز و نەوازشت بە پشتیدا بێنێ. بەڵام سەرباری ئەو هەموو مەراییەی کە دەیکرد بە درێژایی چەندین ساڵ، جگە لە من، کەسی تر لای لێنەکردەوە. کەس ئامادە نەبوو نازی هەڵگرێ و یان ڕوویەکی خۆشی بداتێ. بۆیە منی لە گشت زیندانییەکانی دی خۆشتر دەویست. بەڵام سەبارەت بە سەگی دووەم کە نێوی بایلکا (واتە بەفر) بوو، لە بیرم نایەت کەی و لە کوێوە هات. بەڵام سەگی سێیەم کە نێوی (کولیتابکا) بوو، من خۆم، بە تووتکی، کە هێشتا چاوی بە تەواوەتی نەتروکا بوو، هێنام بۆ زیندانەکەمان.

بایلکا، گووراوێکی عەنتیکە بوو. بە تووتکی کەوتبووە ژێر گالیسکەیەکەوە و پشتی سەقەت بوو بوو، لە ناوەڕاستەوە چاڵ بوو بوو، کە لە دوورەوە دەتبینی، بە تایبەتی ئەگەر بەغاردان بەرەو پیرت هاتبوایە، وا دەهاتە بەرچاو دوو سەگی جمک بن و پێکەوە لکابن. وێڕای ئەمەش گوڕ و چاو پرووش بوو، تووکی کلکی هەڵوەری بوو، بە ناو گەڵۆزیدا شۆڕ بوو بووەوە. ئەم سەگە پێدەچوو هەست بکات کە قەدەر غەدری لێکردووە، بۆیە بڕیاری دابوو، سەری خۆی کز بکات و خۆی لە هیچ شتێک هەڵنەقورتێنێ. بە کەس نەدەوەڕی، لەوە دەچوو بترسێت بکەوێتە ژێر شتێکەوە و جارێکی تریش شتێک پانی بکاتەوە. زۆربەی کات لە پشت ژوور و قاوشەکانەوە کزکۆڵەی

دەکرد. هەر کەسێک لێی نزیک ببوایەتەوە، ڕێک لەبەر پێیدا وەر دەکەوت و خۆی دەخستە سەر گازی پشت وەک ئەوەی بڵێ: "چیم لێ دەکەی بیکە، من بە تەما نیم هیچ جۆرە بەرگرییەک بکەم!" ئیدی هەر زیندانییەک بە لایدا تێدەپەڕی، وەکو ئەوەی گەنمی خێر بێ، نووکە شەقێکی تێدەسرەواند و سەگەش نەیدەوێرا قروسکەیەکیش بکات، خۆ ئەگەر ئازارێکی زۆریشی پێگەیشتبا، مرەیەکی خنکاوی دەکرد و هیچی تر. ئەم سەگە، هەمان تاکتیکی وەر کەوتن و مەرایی و خۆ خستنە سەر پشتی بەرانبەر بە شاریک (قەڵەو) و هەر سەگێکی دی، کە بۆ ملۆمووش دەهاتنە دەوروبەری مووبەقەکە، بەکار دەبرد. هەر سەگێکی دڕ پێی وەرپیبا یەکسەر بۆی مت دەبوو. سەگانیش وەکو بەشەر حەز دەکەن هاوڕەگەزەکانیان لێیان بترسن و مەراییان بکەن. بۆیە تووڕەترین سەگ کە دەبینن هاوڕەگەزەکەیان لێیان دەترسێت و لە بەردەمیدا وەر دەکەوێ، یەکسەری تووڕەییەکەی دادەمرکێتەوە و ماوەیەک بە دیار سەگە کەساس و زەبوونەکەی بەردەمیدا دەوەستێ و لێی ڕادەمێنێ و ئەوجا دەکەوێتە بۆنکردنی سەرانسەری. تۆ بڵێی بایلکا لەو کاتانەدا کە لە ترسا ڕۆحی پێنەبووە، بیری لەچی کردبێتەوە؟ ڕەنگە لە دڵی خۆیدا گوتبێتی: "تۆ بڵێی ئەم بەرازبابە بمگەزێ؟". کە سەگە دڕەکە لە بۆنکردنی دەبووەوە و بێ هیچ وەزەنێ بەجێی دەهێشت و دەڕۆیی، هەنگێ بایلکا بەلەز هەڵدەستا و بە شەلەشەل دوای ڕەوەسەگێک دەکەوت کە بە دووی دێڵێکی دڵڕفێن و بەرچاو کەوتبوون . هەڵبەتە بایلکا زۆر چاک دەیزانی، کە ئەو دێڵە بەو قاییل نابێ و بۆ ئاستی ئەو نایەتە خوارێ، خۆی لەوە بە گەورەتر دەزانێ ڕوو بداتە گەماڵێکی وەکو ئەو، بەڵام ئەم کارە بۆ ئەو جۆرە خەمڕەوێنییەک بوو، بۆ ماوەیەک کڵۆڵی کەساسی و نەگبەتی خۆی لە بیر دەکرد. سەبارەت بە کەرامەت و حورمەت، ئەوا

هەر باسی مەکە، بە جۆرێ لە دەستی دابوو، نە هەستی پێدەکرد و نەدەیناسی. کە هیچ هیوایەک بە ئایندە نەمێنێ، خەمی گەورە دەبێتە خەمی ورگ و خۆ تێرکردن، هەر واش بوو، زۆر بێئابڕوانە ورگی تێر دەکرد. جارێک کەمێک نەوازشتم کرد، ئەمە بە لای ئەوەوە و بۆ ئەو شتێکی تازە بوو، پێشتر شتی وای بە خۆوە نەبینی بوو، یەکسەر لەبەردەستمدا وەر کەوت، لە کەیف و خۆشیاندا هەڵدەلەرزی و دەیقروسکاند، جا چونکە بەزەییم پێیدا دەهاتەوە، زۆرجار یاریم دەگەڵ دەکرد و دەم لاواند. بۆیە هەر جارێ کە دەیبینم، بەلەز بە نوزە نوز و بە چاوانی فرمێسک تێزاوەوە بەرەو پیرم دەهات. ڕۆژێک، لەودیو زیندانەکەدا، لە خەندەکەکەی دیوی دەرەوەی زیندانەکەدا تۆپی بوو، تومەز لە شەڕە سەگێکدا، سەگەکانن پارچە پارچەیان کرد بوو.

بەلام کولیتابکا، تەبیعەتێکی زۆر جیاوازی لە تەبیعەتی بایلکا هەبوو، خواشیان یەک نەبوو، نازانم بۆچی ڕۆژێ هات بەسەرما، لە یەکێک لەو شوێنانەدا کە کارمان تیادەکرد، هێشتا تووتکێکی بچکۆلەی چاو نەپشکوتوو بوو، لەبەر دایکیم هەڵگرت و بۆ زیندانەکەمانم هێنا. زۆرم لەزەت لە بەخێوکردن و پەروەردەی دەبینی. شاریک زۆر زوو هۆگری بوو و خستیە ژێر باڵی خۆی و دەیپاراست و لەسەری دەکردەوە، وای لێهات دەگەڵی دەخەوت، تەنانەت کاتێ کە گەورە بوو و بوو بە سەگی تەواویش شاریک هەر جۆرە سۆز و خۆشەویستییەکی بەرانبەری هەبوو، بۆ نموونە قاییل دەبوو، قەپ بە گوێیدا بکات، تووکەکەی ڕاکێشێت، شاریکیش بەو نەفەسەوە گەمەی دەگەڵ دەکرد کە سەگی گەورە دەگەڵ تووتەلاندا دەیکەن. ئەوەی مایەی سەرنج بوو کولیتابکا، بالای نەدەکرد، بەلکو بە باری پانی و درێژیدا گەورە دەبوو. کولیتابکا زۆر تووکن بوو، ڕەنگی تووکەکەی،

له ڕەنگی تووکی مشک دەچوو، یانی شینکی بوو، گوێچکەیەکی قوتوقیت بوو، ئەویتری شۆڕ و ئاوێزان بوو. سەگێکی زۆر گورجوگۆڵ و چالاک و چەلەنگ بوو، وەکو هەر سەگێکی کەم تەمەن کە چاوی بە خاوەنەکەی دەکەوێ لە خۆشیدا دەکەوێتە هەڵبەز و دابەز و بەرەو پیری دەچێت و بگرە سەروچاویشی دەلیسێتەوە، بەو ئاوایە ڕەفتاری دەکرد. سەگێکی بە سۆز بوو و نەیدەتوانی سۆزی خۆی وەشێرێت، لە تۆ وایە لە دڵی خۆیدا دەڵێت : " ئەوەندەم بەسە، شادمانییەکەم ببینی، ئیدی گلەییوگازاندەکانی دی ناکەنە هیچ و بایەخێکی ئەوتۆیان نییە!". هەر کە گوێی لە دەنگم بوایە کە بانگی دەکەم، یەکسەر لە سووچێکەوە وەدەر دەکەوت، وەک ئەوەی لە ژێر عاردییەوە هەڵتۆقێ، بەلەز و بەغاردان، بەدەم نوزکە نوزکەوە بۆ لام دەهات، ئیدی لەبەر پێمدا وەکو تۆپ خۆی غل دەکردەوە یان لەسەر پشت وەر دەکەوت. ئەم تووتکە سەگە، بەرەبەرە خۆی لە دڵدا شیرین کردم. لەوە دەچوو قەدەر لەم دنیایەدا جگە لە کەیفوسەفا و شادمانی هیچی تری لە چارە نەنووسی بێ، بەڵام ڕۆژێک زیندانییەک بە نێوی نوسترویف کە پیشەی دەباغچییەتی بوو، قۆندەرەی ژنانەی دروست دەکرد، دەیبینێ، کولیتابکا گاز دەکات، دەست بە تووکەکەیدا دێنێ و تاقی دەکاتەوە، نەوازشتی دەکات و سەگەی بەستەزمان، کە ئەم لاوانەوەیە دەبینێ، هیچ گومانێکی خراپ ناکات، لە خۆشیدا دەست بە حەپین دەکات، ئیدی بۆ سبەینێ سەگەی تاین دیار نامێنێ، کەس نازانێ ئەرز قووتی دەدا یان ئاسمان هەڵی دەکێشێت. ماوەیەکی زۆر بێهودە بۆ سەگەکەم گەڕام، سەروسۆراخی نەبوو، بەڵام دوای دوو هەفتە هەموو شتێک ڕوون بووەوە و دەر کەوت، تومەز نوسترویف تەماح دەکاتە فەروەکەی و دەیکوژێ و پێستەکەی دەگرووێ و دەیکات بە ئەستەڕی جووتێ پێڵاوی ژنانە، کە ژنە فەرمانبەرێک ڕای

سپارد بوو بۆی دروست بکات. تەنانەت نوستروڤ ئەوەندە گۆساخ بوو کە لە دروستکردنی قۆندەرەکان بووەوە، پیشانی دام، ئەستەڕ و ناوەکەی هێندە نەرم و جوان بوو هەر زینەت بوو تەماشای بکەی، ژارۆ کولیتا!

گەلێک لە زیندانییەکان کاری دەباغچییەتیان دەکرد، زۆرجار سەگی تووکنی تووک جوانیان بۆ زیندانەکە دێنا و لە پڕێکدا ون دەبوون. زیندانییەکان ئەم سەگانەیان دەکڕی یان دەیاندزین. لە بیرمە ڕۆژێک دوو زیندانیم لە پشت مووبەقەکەوە بینی کە بە دووقۆڵی ڕاوێژ و تەگبیریان دەکرد. یەکێکیان ڕستی سەگێکی ڕەشی زۆر جوانی بە دەستەوە بوو، دیار بوو سەگەکە لە تیرەیەکی ڕەسەن بوو. تومەز نۆکەرێکی ناڕەسەنی ناکەسبەچە لە ئاغاکەی خۆی دزی بوو و بە سی کۆبیکان بەم جووتە قۆندەرەچییەی لەمەڕ ئێمەی فرۆشتبوو. ئەم پیاوانە خۆیان سازدەدا کە سەگەکە لە سێدارە بدەن، (هەڵبەتە ئەمە کارێکی ئاسایی بوو، لە کوشتنی سەگاندا بەکاریان دێنا). تا پاشان پێستەکەی بگڕوون و کەلاکەکەی فڕێ بدەنە ئەو چاڵەوە کە بۆ فڕێدانی زڕ و زبڵ و خۆڵوخاشاک تەرخان کرا بوو، هەمیشە بۆنێکی زۆر ناخۆشی لێدەهات، بە تایبەتی لە گەرمای هاویندا، چونکە بە دەگمەن پاک دەکرایەوە. لەوە دەچوو ئەم سەگە بەستەزمانە بزانێ چ چارەنووسێکی لە پێشە، بۆیە بە نیگەرانییەوە تەماشای دەکردین، ناوبەناو بەترسەوە کلکە تووکنە جوانەکەی کە بە گەڵۆزیا شۆڕ بوو بووەوە، دەلەقاند، وەک ئەوەی بیەوێ بەو ڕەفتارە سۆز و بەزەییمان ببزوێنێ. من بەلەز خۆم لەو دوو زیندانییە دوورخستەوە، کە بێ هیچ دوو دڵییەک ئەو حەیوانە بەلەنگازەیان کوشت.

لە زینداندا پۆلە قازێکیشمان هەبوو، یەکەم قاز بە ڕێکەوت لە زیندانەکەماندا گیرسابووەوە. بەهەرحاڵ نەمدەزانی ئەم قازانە هی

کێن و کێ بەخێوی دەکردن، بەڵام جۆرە سەرگەرمییەک بوون بۆ زیندانییەکان، تەنانەت لە شاریشدا نێویان دەرکرد بوو. ئەم قازانە لە مووبەقەکەدا دەژیان. هەر کاتێ زیندانییەکان، لەبەر دەروازەی زیندانەکە کۆ دەبوونەوە تا بۆ کار بڕۆن و دەهۆڵەکە لێی دەدا، قازەکان بەخنەخن و باڵەفڕکێ دوایان دەکەوتن و بەسەر سەکۆ و دیوارەکاندا وەدەر دەکەوتن و بەگەڵ زیندانییەکان دەکەوتن. کە زیندانییەکان دەکەوتنە کارکردن، قازەکان لە نزیکی ئەوانەوە دەکەوتنە لەوەڕین. کە زیندانیەکان لە کاردەبوونەوە و خۆیان بۆ گەڕانەوە ئامادە دەکرد، قازەکانیش سەرلەنوێ بەگەڵیان دەکەوتنەوە، ڕێبواران بەدەم ڕێگاوە تەماشایان دەکردن و دەیانگوت: "تەمەشاکەن، زیندانییەکان لەگەڵ قازەکانیاندا دەڕۆن". جارێکیان، ڕێبوارێک لێیپرسین: "ئێوە چۆن ئەم قازانەتان فێرکردووە بەمجۆرە دووتان بکەون؟". پیاوێکی تر، کە دەستی لە بەڕکی نابوو، گوتی: "ها ئەم خێرەم لێوەربگرن بۆ قازەکانتان". سەرباری ئەو هەموو دڵسۆزی و ئەمەکدارییەی قازەکان دەرهەق بە ئێمە هەیانبوو، زیندانییەکان، لە جەژنی گەورەی پاش ڕۆژووی ساڵێکدا هەموویان سەربڕین و خواردیانن.

سەبارەت بە گیسکەکەمان، ڤاسکا، ئەگەر بۆنەیەکی زۆر تایبەتی نەبوایە، کەس بۆی نەبوو بڕیاری سەربڕینی بدات. نازانم ئەم گیسکە چۆن لە زیندانەکەماندا گیرسابووەوە، کێ هێنا بووی: گیسکێکی سپی زۆر جوان بوو، بە ماوەیەکی زۆر کەم ڤاسکا بۆ بە نازداری هەموان، مایەی دڵخۆشی و سەرگەرمی هەموان بوو. کەس بیری لە فەوتانی نەدەکردەوە، بیانووشیان ئەوە بوو گیسک(١) بەرەکەت و فەڕی هەر ئاغەڵ و پەچەیەکە. وێڕای ئەوەش گیسکە سپی نە لە ئاغەڵ و نە لەپەچە نەحەوایەوە، بەڵکو لە مووبەقەکەدا گیرسایەوە، کار گەییە

ئەوەی بەرەبەرە سەرانسەری زیندانەکەی کرد بە ماڵی خۆی و بە کەیفی دڵی خۆی تیایدا دەسوڕایەوە. ڤاسکا، حەیوانێکی بەکەیف و بەدەماخ و جوان و زیتەڵ و چالاک و چەلەنگ بوو، بەسەر مێز و کورسی و تەختەخەوەکاندا هەر هەڵبەز و دابەزی بوو، دەگەڵ زیندانییەکاندا دەکەوتە شەرەقۆچ، هەر کاتێ بانگیان کردبا، بەغار و بە شادمانی دەهات. ڕۆژێک لە زخینی بابای، لەگەڵ چەند زیندانییەکی دیکەدا، لەسەر پلەکانی بەر دەرگای قاوشەکەدا دانیشتبووین، ئەم پیاوە لێبڕا زۆرانبازییەک دەگەڵ ڤاسکادا بکات، کە شاخەکانی بڕێک درێژ بوو بوون، پیاوە و ڤاسکا کەوتنە شەڕەقۆچ، ئەم گەمەیە خۆشترین یاری بوو بە لای زیندانییەکانەوە. ڤاسکا خۆی گەیاندە سەر بەرزترین پلەی قاڵدرمەی بەر دەرگای قاوشەکە، هەر کە (بابای) پشتی تێکرد، لە پڕ گیسکە سپی هەستایە سەر هەردوو پاشووی و تا هێزی تێدابوو بە هەردوو دەست کێشای بە پشتی سەریا و بابای کەوت و بەسەر پلەکاندا و خلبووەوە، هەموو ئەوانەی لەوێ بوون بە (بابای)شەوە، بە شادمانی لە قاقای پێکەنینیان دا. بە کورتی هەموومان ڤاسکامان زۆر خۆشدەویست، کە بەرەبەرە گەورە بوو، بوو بە سابرێن، بەیتاڵە زیندانییەکانی لەمەڕ خۆمان، پاش ڕاوێژ و تەگبیرێکی زۆر، نەشتەرگەرییەکیان بۆ کرد کە تێدا پسپۆڕ و کارامە بوون، مەبەستم نەشتەرگەری خەساندنە. ئەوسا زیندانییەکان بە تەشەرەوە دەیانگوت: " باشە، ئیدی منەتی نێرایەتیمان بەسەر دا ناکات". ڤاسکا لەوە بەدواوە دایە قەڵەوی ئەمما قەڵەوی. هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێین کە زیندانییەکان خواردنێکی یەجگار فرەیان دەدایە. ڤاسکا بوو بە سابرینێکی زۆر جوانی، شاخدرێژی، قەڵەوی ئەوتۆ کە هەندێ جار لە ڕۆییشتندا بە خورتی خۆی بەکێش دەکرد. ئەویش لەگەڵماندا بۆ سەر ئیشوکاران دەهات، ئەمە مایەی شادمانی و

سەرگەرمی هەم زیندانییەکان و هەم ئەو ڕێبوارانەش بوو کە ڤاسکای زیندانیان دەناسی. ڤاسکا، بە ناوی (ڤاسکای زیندان)ـەوە ناوبانگی دەرکرد. ئەگەر زیندانییەکان لە کەناری ڕووباردا کاریان بکردایە، گوڵ و گەڵای ناسک و جوانیان لە دارودرەختان دەکردەوە و لە شێوەی ملوانکەدا دەیان هۆنیەوە، سەروگەردنی ڤاسکایان پێدەڕازاندەوە و تاجە گوڵینەیان لەسەر دەنا، ئیدی ڤاسکا لە گەڕانەوەدا بەرەو زیندان، بەو هەمـــوو شـــکۆ و جەلالەوە پـــێش زینـــدانییەکان دەکەوت و زینـــدانییەکانیش بە شـــانازییەوە دوای دەکەوتـــن و بەجـــوانی و شکۆکەیەوە دەنازین، هەندێ لە زیندانییەکانمان بە ڕادەیەک شەیدای ڤاسکا بوو بوون، کە وەکو منداڵ پێشنیازی ئەوەیان کرد، کە شاخەکانی بە زێڕ زاخاو بدەن، بەڵام پێشنیازەکەیان سەری نەگرت. لە بیرمە جارێکیان لە (ئاکیم ئاکیمیچ)م پرسیی، کە لە دوای ئەشعیا فومیچ باشترین زێڕینگەری زیندانەکەمان بوو، باشە دەکرێ شاخی سابرێن زێرکفت بکرێ، زۆر بەدیقەت لە شاخی ڤاسکا وردبووەوە، دوای کەمێک بێدەنگی بەرسڤی دامەوە، دەکرێ، بەڵام بەرگە ناگرێت و زۆر زوو دەچێتەوە، بۆیە پێویست بەو کارە ناکات. ئیدی نەخشەکە لەم سنوورەدا وەستا. تەسەورم دەکرد ڤاسکا ساڵانێکی زۆر بژی، بەڵام ڕۆژێک کە زیندانییەکان لە کار دەگەڕانەوە و ڤاسکا کە بە گوڵ ڕازابووەوە پێشیان کەوتبوو، تووشی مێجەر دەبن، کە بە سواری گالیسکەوە بوو، مێجەر هاواریان لێدەکات: "بوەستن! ئەم سابرێنە هی کێیە؟" حاڵ و حیکایەتەکەیان بۆ گێڕایەوە، ئەویش بەتوڕەیی گوتی: "شتی واچۆن دەبێ، یانی بەبێ ئاگاداری من، ئەم سابرێنە لە زیندانندا بەخێو دەکەن؟ ئادەی عەریف!" هەنگێ دەستووری بە عەریفەکە دا یەکسەر سابرێنەکە سەر ببڕێ و کەوڵی بکات و کەوڵەکەی لە بازاڕ بفرۆشێت و پارەکەی لە سندوقی زینداندا دابنێ، بەڵام گۆشتەکە

بکـــوڵێنرێ و دەگەڵ شـــۆربای کەلەرمـــدا لێبنـــرێ و دەرخـــواردی زینـدانیەکان بـدرێ. گشـت زانـدانییەکان زۆریـان خەفەت بـۆ سـابرێنە سپی خوارد، بەڵام کێ دەسەڵاتی مێجەری هەبوو، یان دەیتوانی قسە لە قسـەی بکـات. ئیـدی ڤاسـکا، لە قەراخ چـاڵی زبـڵ و خاشـاکەکەدا سەربڕدرا و یەکێک لە زیندانییەکان سەروپێیەکەی، بە ڕۆبڵ و نیوێک کڕی و بەو پارەیە نـانی سپی کردرا و بەسـەر هەمـوو زیندانییەکانـدا دابەش کـرا. ئەو زینـدانییەی کە سـەروپێیەکەی کـڕی بـوو، هەسـتا لەتوپەت و پارچە پارچەی کرد و سووری کردەوە و بەزیندانییەکانی فرۆشتەوە. بە ڕاستی گۆشتەکەی زۆر بەتام و بەلەزەت بوو!

یەکێک لە گیانلەبەرەکـانی دیکەی زینـدانەکەمان هەڵۆیەکی بیابـان بـوو (کـاراجوش) لە تیـرەی هەڵـۆ چکۆلەکـان بـوو. ڕۆژێ یەکێـک لە زینــدانییەکان بە نـیمچە مردوویــی هێنــابووی. گشــت زینــدانییەکان دەوریـان دا، نەیـدەتوانی بفـڕێ، بـاڵی ڕاسـتی شـکا بـوو و بە قەدیـا شۆڕبوو بووەوە، لاقێکی دەرچوو بوو. زۆر بەتوڕەیی دەیڕوانییە ئەو ئاپۆرایەی لێی خڕ بوو بوونەوە و دەندووکە کولینگییەکەی دەکردەوە و ئامــادەبوو تــا دوا هەناســە داکــۆکی لە خــۆی بکــات. کــاتێ کە زینــدانییەکان بەرەبەرە بڵاوەیــان لێکــرد، ئەویــش بە شەلەشـــەل و بــاڵەتەپێ خــۆی گەیانـدە سـووچێکی لاچەپـک و تەریکـی حەوشـەی زینـدانەکە و سـێ دانە مـانگی خشـت لەوێدا مـایەوە. زینـدانییەکان لە سـەرەتاوە ناوبەنـاو دەهـاتنە تەماشـای و هەندێ جار "شاریک"شـیان تێبەردەدا تـا سـەر بخـاتە سـەری، هەرچەنـدە شـاریک بەرقەوە گوڕی دەبەستەوە و بۆی دەچوو، بەڵام نەدەوێراش زۆر لێی نزیک ببێتەوە، ئیدی بەمە کەیـف و سـەفای زیندانییەکان دەردەچوو. زیندانییەکان لە نێو خۆیانـدا دەیـانگوت: "حەیـوانێکی دڕە هـا! دەسـت درێژی لە کەس قبووڵ ناکات!".

بەرەبەرە شـــاریک ترســـی لێـــی شـــکاو ناوبەنـــاو شـــەڕی پێدەفرۆشت و تەشقەڵە و گەڕی پێدەکرد، تاکتیکی پەلامارەکانی خۆی گۆڕی، لە لای باڵە شکاوەکەیەوە بۆی دەچوو، لە باڵە شکاوەکەی دەنەوی و هەڵۆیەکەش بە دەندووک و چنگاڵەکانی بەرگری لە خۆی دەکرد، لە سووچەکەی خۆیدا هەڵدەکوڕما و وەکو سوڵتانێکی بریندار بە فیزەوە دەیڕوانییە ئەو خەڵکانەی هاتبوونە تەمەشای. ئەنجام زیندانییەکان لێی بێتاقەت بوون و بە تەواوەتی فەرامۆشیان کرد، خۆ ئەگەر هەرجارەی یەکێک بە خێری خۆی، پارچەیەک گۆشتی کاڵ و تۆزێ ئاوی لە کاسە شکاوێکدا بۆ نەبردبا، لەگین بوو لەو سووچەدا مـــرداربببێتەوە. هەڵـــۆیەکە لە ســـەرەتاوە هیچـــی لە دەســـتی کەس نەدەخوارد، یان لەبەرچاوی خەڵکەکە هیچی نەدەخوارد. چەندین جار لە دوورەوە تەمەشام دەکرد. ئەگەر کەسی نەدیتبا و وای زانیبا بە تەنیایە و کەسی لە دەور نییە، بە بن دیواری حەوشەکەدا، نزیکەی دە دوانزە شەقاوێک دەڕۆیی و پاشان دەگەڕایەوە شوێنەکەی خۆی، پاشان بۆ جاری دووەم هەمان مەودای دەبڕی و ئەوجا دەگەڕایەوە، ڕێک لە نەخۆشێک دەچوو کە پزیشک ئەو وەرزشەی بۆ دانا بێت! بەڵام هەر کە چاوی بە من دەکەوت، بەلەز، بە شەلەشەل و باڵەتەپێ، غاری دەدا بۆ شوێنەکەی خۆی. هەنگێ سەری بە پشتدا دەبرد، دەندووکی دەکردەوە و پەڕەکانی گیف دەکردەوە، وەکو ئەوەی خۆی بۆ شەڕێک ئامادە بکات. زۆرم هەوڵدا ڕامی بکەم و تۆزێ دەستەمۆ ببێ، بەڵام بێهودە: هەر کە دەستم بۆ بردبا، بەر دەنووکی دەدام، تاقە جارێکیش ئەو گۆشتەی نەدەخوارد کە بۆم ڕادەگرت. بە نیگایەکی بـوغزنی پـڕ ڕقـوکینەوە لێـی دەڕوانـیم. ئەم هەڵـۆ بەدبەخـتە زۆر گۆشـەگیر و کیـنە لەدڵ بـوو، ئامـادە بـوو بە تەنیـا بمرێـت، بەڵام دۆسـتایەتی کەس نەکـات. زینـدانییەکان، ئەنجـام دوای دوو مانـگ لە

فەرامۆشی و پشت گوێ خستن، بیریان کەوتەوە و بڕیاریان دا کە لە زیندانەکە بیبەنە دەرێ و ئازادی بکەن، لە بەینی خۆیاندا دەیانگوت: "ئەگەر مرداریش دەبێتەوە، با بە لای کەمەوە لە ئازادیدا و بە ئازادی مردار ببێتەوە".

زیندانییەک گوتی:

– ئەمە باڵندەیەکی ئازادە، قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان دەگەڵ زینداندا ڕانایەت.

یەکێکی دی گوتی:

– وەکو ئێمە نییە، زۆر جیاوازە لە ئێمە.

زیندانییەکی تر هەڵی دایە:

– هەڵبەتە جیاوازە، باڵندە لە کوێ و بەشەر لە کوێ !

سکوراتۆف هەڵی دایە و گوتی:

– هەڵۆ، برادەرینە، پاشای دارستانە.

بەلام کەس گوێی نەدایە.

ڕۆژێک دوای فراڤین، دەهۆڵی چوونە سەر کار لێدرا، چەند زیندانییەک هاتن بە لای هەڵۆکەوە، دەنووکیان بەستەوە، چونکە دەنووکی دەوەشاند، ئیدی بەسەر دیواری حەوشەکەدا ئاودیویان کرد. ئەو زیندانییانەی کە ئەم کارەیان کرد، ژمارەیان دوازدە زیندانی بوو، زۆر بە تاسەوە بوون بزانن ئەم هەڵۆیە بەرەو کوێ دەفڕێ. سەیر ئەوە بوو هەموویان زۆر شادمان و خۆشحاڵ بوون، دەتگوت خۆیان ئازاد دەکرێن، ئازادی خۆیان لە ئازادی هەڵۆیەکەدا دەبینییەوە!

ئەو زیندانییەی کە هەڵۆکەی بە دەستەوە بوو، نیگایەکی پڕ میهری هەڵۆکەی کرد و گوتی:

– ئەی شەڕانی، تۆ دەتەوێ چاکەی دەگەڵ بکەی، ئەو بە دەنووک دەستت هەڵدەدڕێ، ئاوا چاکەت دەداتەوە.

- میکیتکا، بەرەڵلای بکە با بفڕێ!

- هەڵـۆ و دیلییـان نەگوتـووە. ئـازادی بـکە، بـا ئـازادی خـۆی وەر بگرێت!

هەڵۆکەیـان بەسـەر دیـواری حەوشـەکەدا بەرەو بیابـانی بێپایـان هەڵدا. دنیا، کەوە ڕۆژێکی ساردی ئاخر و ئۆخری پاییز بوو. گژەبای بیابـــانی چۆڵوهـــۆڵ، بە فیکوهـــوڕ خـــۆی بە نێـــو پـــنجە گیـــای زەردهەڵگەڕاودا دەکرد. پیرەهەڵۆ، بە باڵە نەخۆشەکەیەوە، بێئەوەی بە ئاسـتەم ئاوڕێـک بـداتەوە لە شـەقەی بـاڵی دا، دەتگـوت پەلەیەتـی کە سـاتێ زووتـر چـاوی لە چاومـان ببـڕێ و لە چاومـان ون بـێ. زیندانییەکان لە دواوە، تەمەشای سەرە ڕەشـەکەیان دەکرد کە بە پەلە بەسەر گیا و دەوەنەکاندا دەڕۆیی. یەکێک لە زیندانییەکان، کەمێک لە فکران ڕاچووو ئەوسا گوتی:

- چاوتان لێیە؟

یەکێکی تر گوتی:

- هەر ئاوڕیش ناداتەوە! تاقە جارێکیش ئاوڕی پاشەوەی نەدایەوە!

زیندانی سێیەم گوتی:

- چما بە تەمای بگەڕێتەوە تا سوپاسمان بکات؟

- ئێستا بۆ خۆی ئازادە. نەمرد تامی ئازادی چەشتەوە!

- بەڵێ ئازادە!

- برادەرینە جارێکی دی نایبینینەوە!

سەربازە پاسەوانەکان تێیان خوڕین.

- بۆچی لێرە وەستاون؟ دەی بڕۆن بۆ سەر کاری خۆتان !

زیندانییەکان، بەبێدەنگی و بە خاوەخاو بۆ سەر کار وەڕێکەوتن.

پەراوێز:

١-گیسک: بـوونی کیسـک لە پەچە و ئاغەڵانـدا، لە نـک ڕووسـان: نیشانەی فەڕوبەرەکەتە، یانی خێر دێتە ڕێت.

«١٨»

سکاڵا

وەشانکاری "یادگارییەکانی خانەی مردوان"ی ئالکسندەر پترۆفیچ گوریانچیکوفی ڕەحمەتی، بە پێویستی دەزانێت لە سەرەتای ئەم فەسڵەوە ئەم تێبینیانە بخاتە بەردەستی خوێنەران:

"نووسەری یادگارییەکانی خانەی مردوان، لە فەسڵی یەکەمی کتێبەکەی خۆیدا باسی تاوانێکی بابکوژی کرد بوو کە گوایە لەلایەن نەجیبزادەیەکەوە(١) ئەنجام درابوو، ئیدی نووسەر ئەم تاوانەی کرد بوو بە نموونەیەک بۆ دڵڕەقی و بێهەستی ئەو زیندانییانەی کە بەوپەڕی بێموبالاتی خوێنساردییەوە تاوانەکانی خۆیان دەگێڕایەوە. هەروەها نووسەری یادگارییەکان ئەوەشی گوتبوو. هەر چەند کوڕەی تاوانبار، لە بەردەم دادگادا دانی بە هیچ شتێکدا نەنابوو، بەڵام ئەوەی خەڵک و خوا بۆ نووسەریان گێڕابووەوە، بە تایبەتی ئەوانەی هەموو شتێکیان لەمەڕ ڕووداوەکە دەزانی، ئەوەندە بەجێ و ڕێ و ڕوون بوو کە پیاو نەیدەتوانی کەمترین گومان لە تاوانی بابکوژییەکەی یارۆ بکات. ئەو خەڵکە بۆ نووسەری "یادگارییەکانی خانەی مردوان"یان

گێڕابووه و كه تاوانباری ناڤبری كوڕێكی سەرسەری، ناوزڕاو بووه و تا بیناقاقای له قەرزا بووه، بۆیه بابی كوشتبوو تا دەست بەسەر میراتیەكەیدا بگرێت. هەروەها هەموو خەڵكی ئەو شارەی كه یارۆی بابكوژ كاری تێدا دەكرد، مەسەلەكەیان به هەمان شێوه گێڕا بووەوه، ئیدی بەو جۆره نووسەر زانیارییەكی زۆری لەو بارەیەوه دەست كەوتبوو. هەروەها نووسەر ئەوەشی باس كرد بوو كه ئەم بابكوژه، كاتێ كه له زیندانیشدا بووه، كەسێكی بەوره، ڕووخۆش، سوعبەتچی و بێباك و خەمسارد بووه، نەك گەوجێتی پێوه دیار نەبووه، بەڵكو زیرەك و به ئاوەز دیار بووه و نووسەری یادگارییەكان، ڕۆژێ له ڕۆژان دڵڕەقی لێ نەدیتووه و نووسەر دەڵێت: "بۆیه هەرگیز باوەڕم نەدەكرد تاوانبار بێ و ئەو جۆره تاوانەی كردبێت."

"وەشانكاری ئەم كتێبه ((یادگارییەكانی خانەی مردوان))، چەند ڕۆژێ لەمه پێش له سیبیریاوه هەواڵێكی پێگەییووه دەڵێت ئەم گەنجەی كه به تاوانی كوشتنی بابی تاوانبار كراوه و گیراوه، بێگوناحه و نه له دوور و نه له نزیك دەستی لەو تاوانەكەدا نییه، به ناهەق ده دانه ساڵی تەمەنی له بێگاره زینداندا بەسەر بردووه و به فەرمی و له دادگادا بێتاوانی ناڤبری سەلمێنراوه و بكوژه ڕاستییەكان دانیان به تاوانی خۆیاندا ناوه و ئەو گەنجه بەدبەختە ئازاد كراوه.

دیاره وەشانكاری ئەم كتێبه هیچ گومانێكی له دروستی ئەم هەواڵانه نییه".

"پێویست ناكات هیچی تر لەمبارەیەوه بڵێین، لەوەی پتر باسی ئەم ڕووداوه پڕ تراجیدییایه بكەین. باسكردنی ئەم ژیانەی كه به هۆی تۆمەتێكی ئاوهاوه، وێران بوو به چی دەچێ؟ ڕووداوەكه خۆی باسی خۆی دەكات، مانگی چواردەئەنگوستی ناوێ"

"بە بۆچوونی ئێمە ئەگەری ڕوودانی ئەم جۆرە هەڵانە زۆرە و ئەم ئەگەرەش خـۆی لە خۆیـدا ڕۆشـنـاییەکی زیـاتر دەخـاتە سـەر ئەو دیمەن و ڕووداوانەی کە لە کتێبی ((یادگارییەکانی خانەی مردوان))دا باس کراون و دەکرێن."

جا ئێستا با بگەڕێینەوە سەر چیرۆکەکەی لەمەڕ خۆمان، سەر ئەو یادگارییانەی کە ئەلکساندەر پترۆفیچ گوریانچیکۆفی ڕەحمەتی نووسیویەتی:

ئەوەبوو گوتم ئەنجام لەگەڵ ئەم هەلومەرج و ژینگەیەدا ڕاهاتم، بەڵام ئەم "ئەنجامە" زۆر بەئازار و درێژ خایەن بوو. یانی ڕاستت دەوێ نزیکەی یەک ساڵی تەواوی پێچوو تا لەگەڵ ژینگەی زینداندا ڕاهاتم، تا ماوم ئەو ساڵەم لە بیر ناچێت، سەختترین و دژوارترین ساڵی تەمەنم بوو. بۆیە بە تەواوەتی، بە هەموو ورد و درشتێکیەوە لە مێشکمدا نەخش بووە، بگرە سات بە ساتی ئەو ساڵی یەکەمەم لە مێشکدا چەسپیوە. هەروەها باسی ئەوەشم کرد کە زیندانییەکانی دیکە نەیاندەتوانی وەکو من بەم ژیان و ژینگە تازەیە ڕابێن. بە درێژایی ئەو ساڵی یەکەمە بەردەوام لە خـۆم دەپرسـی کە ئـاخۆ ئەمـانە بە ڕاستی و لە ناخەوە ئەوەندە هێمن و ئارامن؟ ئەمجۆرە پرسیارانە بە زۆری بەرۆکیان دەگرتم و عەودالی وەڵام بوون. گشت زیندانییەکان وەکو پێشتریش گوتوومە، هەستیان بە غوربەت و نامۆیی دەکرد، بە ژیانی زیندان بێگانە بوون. زیندانیان بە ماڵی خۆیان نەدەزانی، هەستیان نەدەکرد لە ماڵی خۆیاندان، بەڵکو وایان هەست دەکرد، لە قۆناغێکی ڕێگادان، بۆ پشوویەک لە کاروانسەردا و ئوتێلێک بە شێوەیەکی کاتی لایان داوە. ئیدی ئەو پیاوانەی کە حوکمی ئەبەدیش درابوون، نیگەران و بێئۆقرە بە ئومێدی مەحاڵان دەژیان، هەرچەندە ئەم نیگەرانی و ئومێدەوارییە نەدەهاتە دەربڕین، بەڵام لە چاوی تیژ

دەرباز نەدەبوون. ئەم بێقەراری و ئومێدەوارییە کە خۆبەخۆ لە مرۆڤدا پەیدا دەبوو، ئەوەندە خەیاڵی و مەحاڵ بوو، زۆرجار لە ورێنە دەچوو، هەر هەموو ئەم حاڵەتانە شەقڵێکی سەیر و غەریبیان بەم شوێنە بەخشی بوو، هەر بۆیەش ڕەوشێکی تایبەتی وەرگرتبوو، پیاو کە یەکەم جار دەچێتە زیندانەوە، هەست دەکات، لە دەرێی زینداندا شوێنێکی تری لەو جۆرە شوێنە نییە، یانی لە هیچ شوێنێکی دەرەوە ناچێت. هەرچی خەڵکی ناو زیندان هەیە ڕادەستی زیندە خەونان دەبن و لە ونگەکانی خەیاڵدا ئاوارە و سەرگەردان دەبن، ئەمە حاڵەتێکە لە چاو ون نابێت و بە خۆی بەرۆکی بینین دەگرێت. من ئەمەم لەبەر گران بوو، چونکە ئەو خەونپەروەرییەی زیندانییەکان تیایدا نقوم بوو بوون، دەیکردە کارێک زۆربەیان هەمیشە گرژومۆن، شەڕەنگێز و نەخۆش بنوێنن. زۆربەی هەرە زۆریان بێدەنگ بوون و قسەیان نەدەکرد، پیشیان دەخواردەوە و لە هەموو ئانوساتێکدا لەسەر چز و تەقینەوە بوون. حەزیان نەدەکرد، دڵیان بۆ کەس بکەنەوە، بۆیە ڕقیان لە سادەیی و ڕاشکاوی بوو. تا خەون و خەیاڵ و ئارەزوو و ئومێدەکان نیمچە مەحاڵ بوایەن، تا زیندانی لە دڵی خۆیدا، زیاتر پەی بە مەحاڵ بوونی هیوا و ئاواتەکانی خۆی ببردایە، زیاتر سوور دەبوو لەسەر ئەوەی بیشارێتەوەو لای کەس و بۆ کەسی نەدرکێنێ. تۆ بڵێی شەرمیان کردبێ ئەو هیوا و ئاواتەخەیاڵی و مەحالانەی خۆیان بگێڕنەوە؟ خۆ خەڵکی ڕووس، خەڵکانێکی واقیع بینن، ئامادەن ئیراد لە خۆ بگرن، گاڵتە بە عەیب و کەموکوڕییەکانی خۆیان بکەن!

ڕەنگە هەر ئەم لە خۆ ناڕازی بوونە پەنهان و هەمیشەییە هۆیەک بووبێ، لە هۆیەکانی سستی پەیوەندی نێوان زیندانییەکان و چیکڵدانەتەنگی و ڕووگرژی و دڵڕەقیان و یەکتر قەبووڵ نەکردنیان. خۆ ئەگەر یەکێکی لەوانی دیکە ساویلکەتر، بە ڕێکەوت، بە دەنگی

بەرز گوزارشتی لەو خەون و ئومێدانە بکردایە کە هەموو کەسێک لە بێدەنگیدا بیری لێدەکاتەوە، شاخ و باڵی لە خەون و خەیاڵەکانی بنابایە، کۆشک و تەلاری لە ئەسپانیادا ڕۆبنایە، ئەوا هاوڕێکانی یەکسەر تەریقیان دەکردەوە و گاڵتەیان پێدەکرد و دەیانکرد بە گەپجاڕی خۆیان. بە زۆریش ئەوانە گاڵتەیان پێدەکرد کە بە خۆیان لە هەموو کەس پتر خەیاڵاوی بوون و ئومێد و هیوای شێتانەیان لە دڵ و دەروونی خۆیاندا پەروەردە دەکرد.

پێشتر باسی ئەوەم کرد بوو کە زیندانییەکان بە چاوی سووک تەمەشای خەڵکانی سادە و ساویلکەیان دەکرد و بە گەوجوگەلحۆیان دەزانین. زیندانییەکان ئەوەندە گرژومۆن و خۆپەرست بوو بوون، چاویان بەرایی نەدەدا خەڵکی سادە و ئاسایی و خۆشمجێز ببینن و بدوێنن، دەیان بوغزاندن. جا سەرباری ئەو خەڵکە سادە و ڕاشکاوە، دەشێت زیندانییەکان بکرێن بە دوو دەستەی تەواوی جیاوازەوە: باش و خراپ، ڕووخۆش و ڕووگرژ. ڕووگرژ و خراپ و بەدخووەکان زۆرینە بوون، خۆ ئەگەر بە ڕێکەوت خەڵکانێکی زۆربێژ و دەم شڕیان تێدا هەڵکەوتبا، ئەوا ئەو دەم شڕ و زۆربێژانە، دەکەوتنە دوو زمانی و ئاژاوەگێڕی و حەسوودی و بەغیلی و خۆیان لە کاروباری خەڵکی تر هەڵدەقورتان و لەزەتێکی زۆریان لەو کارە دەبینی، ئەمانە زۆریش هەوڵیان دەدا، دڵ و دەروونیان نەکەنەوە و ئەوەی لە مێشک و خەیاڵیان دایە دەری نەبڕن و بیشارنەوە، چونکە ئەوە لە نێو زیندانییەکاندا کارێکی ناپەسەند بوو.

بەڵام خەڵکە ڕووخۆش و باشەکە – کە کەمینە بوون - خەڵکێکی هێدی و هێمن و بێوەی و لاشەڕ بوون، خەون و ئاواتەکانیان لە ناخی دڵدا دەشاردەوە و زیاتر بە لای خۆشخەیاڵیدا دایان دەکێشا، لە خەڵکە خراپ و ڕووگرژەکە پتر باوەڕیان بە خەون و خەیاڵەکانی

خۆیـان هەبـوو. پێمـوایە جگە لەو دەسـتانە، دەسـتەیەکی دیـکەش لە زیندانەکەمانـدا هەبـوو کە دەسـتەی ڕەشـبینان و بێئومێـدان بـوو، نموونەی ئەوانەش، کە ژمارەیان یەجگار کەم بوو، پیرەمێرێک بوو بە نێوی ستارودوب.

ئەم پیرەمێـردە بە ڕواڵەت زۆر هـێمن و هێـدی بـوو، بەڵام بە گوێرەی هەندێ نیشـانان، ئەوەم بۆ دەرکەوت کە بـاری دەروونـی و سایکولۆژی ئەو پیاوە یەجگار نالەبار و ترسناکە، لە کێشدا نییە. ئەم پیـاوە بۆ سـوکنایی دڵـی خـۆی ڕێگەیەکـی تـایبەتی دۆزی بـووەوە، کە بریتی بوو لە عیبـادەت و چلەکێشـی و قەنـاعەتی بە خـۆی هێنـابوو کە شەهیدە. ئەگەر بیرتان مابێ پێشتر باسـی زیندانییەکی دیکەم کـرد بـوو کە هەمیشەی خـوا خەریکی خوێندنەوەی تەورات بوو، مەبەسـتم ئەو زیندانییەیە کە شێت بوو و خشتەکەی خێواندە مێجەر، لەگینە ئەویش یەکێک بووبێ لەو ڕەشبین و نائومێدانەی کە دوا تروسکەی ئومێدیان لەدڵدا دەکوژێتەوە، جـا چـونکە مەحـاڵە مـرۆڤ بتـوانێ بەبێ هیـوا و ئومێد هەڵبکا و بژی، بۆیە زینـدانی نـاڤبری لە نـا ئومێدیـدا، ڕێگەیەکـی بـۆ خـۆی هەڵبـژارد بـوو و بە خوایشـتی خـۆی، بە حوسـن و ڕەزای خۆی پەنای بۆ شـەهادەتێکی دەسـتکرد بـرد بـوو. ئیدی ئەم زینـدانییە خـۆی گێرابـوویەوە کە لەبەر ئەوە پەلامـاری مـێجەری نەدابـوو کە خـراپەی لەگەڵ کردبێـت، یـان ڕقـی لێـی بـووبێ، بەڵکـو لەبەر ئەوە پەلاماری دابوو کە ئازاری بدات و هیچی تر. کێ دەزانێ لەو کـاتەدا چ ئەنگێزەیەکی دەروونـی و سـایکولوجی بۆ ئەو کـارەی هـانداوە؟ کەس بەبێ ئومێد و ئامـانج هەڵناکات و نـاژی، هەر مرۆڤێک لە پێناوی ئامانج و ئاواتێکـدا دەژی، کە ئومێـد و ئامـانج نەمـا، نیگەرانـی لە مـرۆڤ دەوروکـێ و دەبـێ بە گـووراوێکی نەسـاز و سـەیر، هەمـوو ئـاوات و ئامانجێکی ئێمەی زیندانی ئازادی بوو، ئەوە بوو لە زیندان ڕەها ببین.

جا ئێستا من دەمەوێ زیندانییەکانی خۆمان پۆلێن بکەم، بەڵام ئاخۆ شتی وا دەشێت؟ هەڵبەتە واقیع هێندە هەمەجۆر و هەمەڕەنگە، مەحاڵە هیچ هزرینێکی ڕووت بتوانێ پۆلێنی بکات. واقیع بەوردی و بەڕوونی پۆلێن ناکرێ، واقیع بێئەندازە هەمەجۆر و هەمەڕەنگە، مەحاڵە سنووربەندی و پۆلێن بکرێت. ئێمە هەر هەموومان، ژیانی تایبەتی و شەخسی خۆمان هەبوو، مەبەستم ژیانی دەرێی، ژیانی فەرمییە، ژیانی دەرێی؛ ئەو ژیانەی کە سیستەم و یاساوڕێسای فەرمی دەیسەپێنێ.

بەڵام من، وەکو پێشتریش باسم کردووە، لە سەرەتای حەپسییەکەمدا نەمدەتوانی بچمە بنجوبناوانی ئەو ژیانە تایبەتییە و پەی بە جەوهەری ناخ ببەم، بۆیە هەموو ڕواڵەتە دەرەکیەکان ئازاریان دەدام، لە ڕادە بەدەر خەمباریان دەکردم. هەندجار وا ڕێدەکەوت پڕ بەدڵ ڕقم لەو هاوزیندانییە شەهیدانەم دەبووەوە کە وەکو من بەدەم ژان و ئازارەوە دەتلانەوە. تەنانەت بەغیلی ئەوەشم پێدەبردن کە لە نێو هاوڕەگەزانی خۆیاندا دەژیان و لێکدی حاڵی دەبوون، ئەلهەقی ئەو پەیوەندییەی کە زیندانییانی کۆ دەکردەوە و دەیکردن بە هاوڕێ، واتا، پەیوەندی دار و قامچی، ژیانی هاوبەشی ناچاری، بوغز و نەفرەتی لە لا دروست دەکردن و هەر کەسە هەوڵی دەدا بۆ خۆی و بە تەنیا لە سووچێکدا بژی و لە بەندوباوی هاوڕێیەتی ناچاری ئازاد بێ. بەڵام ئەو بەغیلی و نەفرەت و بێزارییەی لە دەمی هەڵچوون و تووڕەییدا بەرۆکی دەگرتم، ئەنگێزەی ڕەوا و هۆی بەجێی خۆی هەبوو. ئەوانەی دەڵێن بابایەکی نەجیبزادە یان ڕۆشنبیر و خوێنەوار و خانەدان، لە بێگارەزیندانندا، هەمان دژواری و ناڕەحەتی و ئازاری بابایەکی جووتیاری ساویلکە دەبینن، زۆر سەهون. من لەو دواییانەدا لەم بۆچوونە ئاگادار بوومەوە و تەنانەت

هەندێ شتیشم لە بارەیەوە خوێندەوە. ئەلهەقی بیرۆکە و بۆچوونەکە لە ڕووی پرەنسیپ و سەرەتاوە پەسەند و بەجێن و دادوەرانەیە: زیندانییان هەموو بەشەرن و بەشەر دەبێ یەکسان بن. بەڵام ئەم بیرە، بیرێکی زۆر ئەبستراکت و مجەڕەد و ڕووتەڵە : چونکە زۆر وردەکاری ئاڵۆز هەیە، تا بە خۆمان لە ژیانی واقیعی و پراکتیکیدا تووشی نەبین و تاقی نەکەینەوە، ناتوانین لێی بگەین. هەڵبەتە مەبەستم ئەوە نییە بڵێم هەستوسۆزی نەجیبزادەیەکی ڕۆشنبیر و خوێنەوار، چونکە پێشکەوتووتر و شارستانی ترە، ناسکتر و بالاترە. بەڵام یەکسانی سایکۆلۆژی و دەروونیی مەحاڵە و ڕۆشنبیری لێرەدا نابێ بە پێوەر و پێوانە. من یەکەم کەسم کە شایەتی ئەوە دەدەم لە نێو ئەو زیندانییە قەرەبەختانەدا، خەڵکانێک هەبوون، دوور لە هەر ڕۆشنبیری و خوێنەوارییەک، بەڵام تا حەز بکەی لە ڕووی دەروونی و سایکۆلۆژییەوە بەسۆز و ناسکو میهرەبان بوون، واتا لە باری دەروونییەوە لە ئاستێکی پێشکەوتوودا بوون. زۆرجار لە زینداندا خەڵکانێکم دەناسی لە دڵی خۆدا بە ئاژەڵێکی دڕندەم دەزانین و زۆرم ڕق لێیان دەبووەوە و بە سووکی تەمەشام دەکردن، کەچی لەپڕێکدا و لە ساتێکی چاوەڕواننەکراودا، ئینسانیەتی ناخیان کەشف دەبوو و هاوسۆزی و هاوخەمییەکی هێندە مرۆڤدۆستانەیان دەرهەق بە خەم و ئازار و ئاواتی خەڵکی دەنواند و دەردەبڕی پیاو نەیدەتوانی باوەڕ بە چاو و بە گوێی خۆی بکات، وەکو ئەوە بوو لە پڕ پەردەیەک لەسەر چاوت لاچووبێ و شتێکی تازەی باوەڕنەکردەنی ببینی. هەندێ جار پێچەوانەی ئەمەش ڕووی دەدا: لەپڕ یەکێکی زۆر ڕۆشنبیر و خوێنەوار، بەدخوایی و دڕندایەتییەکی وای دەنواند تەزووت پێدا دەهات، دڵت لێی تێک هەڵدەهات، چەندیش خاترت بگرتایە و نەتدەتوانی هیچ پاکانەیەکی بۆ بێنیتەوە.

من هیچ باسێکی گۆڕانی ژینگە و عادەت و ڕەوشی ژیان و جۆری خواردن و ئەو شتانە ناکەم، کە بێگومان تەحەمولی ئەم گۆڕانە بۆ بابایەکی ئەرستۆکرات و نەجیبزادە، زۆر قورسترە تا بۆ جووتیارێکی هەژار کە ڕەنگە لە دەرێی زیندانیشدا، کاتێ کە ئازاد بووە، تێر بە سکی خۆی نانی نەخوارد بێ، بە لای کەمەوە لێرە، لە زینداندا، تێر بە سکی خۆی نانی دەخوارد، نا نەخێر باسی ئەوە ناکەم! گریمان ڕاستە خەڵکی بەورە و خۆڕاگر، گوێ بەو تورەهاتانە نادات کە لە چاو حورمان و مەحرووم بوونی تردا ناکەنە هیچ. بەڵام گۆڕینی عادەتی مادی و واقیعی کارێکی هەر وا ئاسان و ئاسایی نییە. ژیانی زیندانی، ناڕەحەتی و ریسوایی ئەوتۆی تێدەکەوێ، کە ژینگەی چەپەڵ، غوربەت و غەریبی، خواردنی کەم و پیس، کۆتوزنجیر، لە چاویدا ناکەنە هیچ. نازدارترین نەجیبزادە و دەست سپیترین خانەدان پاش ئەوەی ڕۆژێکی تەواو کار دەکات و لە بێگار دەگەڕێتەوە، بێ چەندوچوون بەردەبێتە نانە بۆرەکەی زیندان و مل دەنێ بە شۆربا پڕ لە کێچ و پێشکەکەی زیندانەوە. ئەمانە لەو شتانەن کە پیاو بەرەبەرە لەگەڵیدا ڕادێ، وەکو چۆن ئەمە لە گۆرانییەکی تەوسامێزدا دەرهەق بە بابایەکی نەجیبزادە کە زیندانی کراوە، بەرجەستە کراوە: خواردنم شۆربای کەلەرمە،

هەڵی دەلوشم و دەم دەلێسمەوە.

ئەوەی گرینگە هەر کەسێکی عەوام کە دەگاتە زیندان دوای دوو سەعات دەبێ بە هاوڕێی زیندانییەکان: وا هەست دەکات لە ماڵی خۆی دایە، لە نێو کەسوکاری خۆی دایە، هەموو ئەو مافانەی هەیە کە هاوزیندانییەکانی هەیانە. لێیان دەگات و لێی دەگەن، هەموو زیندانییەکانیش بە یەکێک لە خۆیانی دەژمێرن. سەبارەت بە بابایەکی نەجیبزادە مەسەلەکە وا نەبوو، ئەو زیندانییەی سەر بە چینی

نەجیبزادان بوایە، چەند پیاوی باش بوایە، چەند دڵپاک و دروستکار، چەند بە ئاوەز و ئەقڵمەند بوایە، هەموو زیندانییەکان بۆ ساڵانێکی زۆر دەیان بوغزاند، نە لێی حاڵی دەبوون و نە متمانەیان پێدەکرد. نەیدەتوانی ببێ بە دۆست و هاوڕێیان، خۆ ئەگەر توانیبای کارێکی وەها بکات، تەشقەڵە و گەڕی پێنەکەن، سووکایەتی پێنەکەن و ڕێزی بگرن، هەر وەکو بێگانەیەک تەمەشایان دەکرد و مامەڵەیان دەگەڵ دەکرد، ئیدی ئەویش بەردەوام هەستی بە تەنیایی و گۆشەگیرییەکی ناخۆش دەکرد. دیارە زیندانییەکان لە نیهادپیسییەوە ئەو گەمارۆیەیەیان نەدەخستە سەری، بەڵکو خۆ.بە خۆ و بە شێوەیەکی ئاسایی دروست دەبوو. هەموو مەسەلەکە ئەوە بوو، کە ئەم زیندانییە نەجیبزادەیە و لەوان نییە، سەر بە چینی ئەوان نییە، بەوان نامۆ و غەوارەیە.

ناخۆشترین شت ئەوەیە کە پیاو لە ژینگەی خۆی نەژی، لە ژینگەی خۆی دای ببڕن. بۆ نموونە ئەو جووتیارەی کە لە "تاگانروک(2)"ـەوە بۆ بەندەری "پتروباقلوفسک" دەگوازرایەوە، لەوێندەر تووشی هەمان جۆرە جووتیارانی ڕووس دەبوو، کە لە زاگەی خۆیدا هەبوون. بۆیە دوای دوو سەعاتان هۆگری یەکتر دەبوون، ئیدی وای هەست دەکرد لە ماڵی خۆی دایە، پێکەوە و بە تەبایی لە یەک گالیسکە و لە یەک کەپردا دەحەوانەوە، بەڵام بۆ بابایەکی نەجیبزادە ڕەوشەکە زۆر جیاوازتر بوو، بۆشاییەکی زۆر لە نێوان ئەو و خەڵکە عەوامەکەدا هەبوو. ئەمەش وەختێ بە دیار دەکەوت کە یارۆی نەجیبزادە لە ژینگەکەی خۆی دادەبڕا و ئەو نازەی جارانی نەدەما و بە ناچاری دەکەوتە ناو ڕەمەکی خەڵکییەوە. لە غەیری ئەم حاڵەتەدا، خوای دەکرد هەموو ڕۆژێک سەروکاری دەگەڵ جووتیاراندا دەبوو، ڕۆژانە بەدەم ئەرکی ئیدارییەوە دەیبینن

وەكو بابێكی باش خزمەتی دەكردن و چاكەی دەگەڵ دەكردن، بەڵام قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان وەكــو پێویســت و بە قــووڵی نەیدەناســین و لەیەكتر نەدەگەیيشتن. خۆ ئەگەر وای هەستكردبا ناسیوونی و ناخی خوێنــدوونەتەوە، ئەمە لە ســنووری وەهــم و خەیــاڵ تێنەپەڕیــوە. بێگومـــان ئەوانەی ئەم بۆچـــوونە دەخـــوێننەوە، ئەم قســـانەم بە موبالەغەئامێز دەزانن، بەڵام من دڵنیام كە تێبینی و بۆچوونەكەم زۆر ڕاست و دروستە. هەڵبەتە من لە ڕێگەی خوێندنەوەی كتێبانەوە ئەم بۆچوونەم لە لا گەڵاڵە نەبووە، بەڵكو ئەزموونی ژیانی واقیعی خۆم، ئەو بۆچـوون و قەنـاعەتەی لە لا دروسـت كـردووم. هەڵـبەتە پـاش ئەزموونێكی زۆر و درێژ، ئەو قەناعەتەم لە لا چێبووە. ڕەنگە ڕۆژێك بێ هەموان ڕادەی دروستی ئەو بۆچوونەی منیان بۆ بە دیار بكەوێ.

ئیـدی، ڕووداوەكـان هەر لە ســەرەتاوە، دروســتی و ڕاســتی سەرنج و بۆچوونەكانی منیان سـەلماند، ئەم ڕووداوانە زۆریـان كـار تێكــردم، بە تەزانــدن تەزانــدمیان. لە یەكەم هـــاوینی ســـەرەتای حەپسییەكەمدا هەمیشە بە تاقی تەنیا بە گۆشە و كەناری زیندانەكەدا دەسووڕامەوە و پیاسەم دەكرد. پێشترش باسی ئەوەم كرد بوو، كە ئەو كاتە، لە بارێكی دەروونی ئەوتۆدا نەبووم كە بتوانم زیندانییەكان هەڵبسەنگێنم و بزانم كێ بە كەڵكی دۆستایەتی دێت و كێ بە كەڵـك نـــایەت. چەنــد دۆســـتێكی كــۆنە نەجیبــزادەم پەیــدا كــرد، بەڵام دۆستایەتییانم نەچووە دڵەوە و هیچ سوكناییەكی بە ڕۆحم نەبەخشی. بگرە خۆزیام دەخواست كەسیانم نەناسیبا و لە هەمـوان بێزار بووم، بەڵام چـار چییە؟ جـا بـا ڕووداوێكتـان بۆ بگێڕمەوە كە هەر لە یەكەم سـاتەوە تێیگەیانـدم كە مـن لەم زینـدانەدا غەریـب و نـامۆ و تەنیـام. مانگی ئاب بوو، لە ڕۆژێكی زۆر گەرمدا، دەوروبەری سـەعات یەكی پاش نیوەڕۆ بوو، یانی ڕێك ئەو كاتانە بوو، كە زیندانییان بەر لەوەی

بۆ سەر کار هەستنەوە، چاوێکیان گەرم دەکرد، لە پڕ هەموو زیندانییەکان، پێکەوە ڕابوون و لە حەساری زیندانەکەدا خڕبوونەوە، من تا ئەو کاتە هیچ شتێکم نەدەزانی. هێندە نقومی بیر و خەیاڵاتی خۆم بووم، نەمدەزانی چ شتێک لە دەوروبەرم دەگوزەرێ. زیندانییەکان سێ دانە ڕۆژ بوو جموجۆڵیان تێکەوتبوو، شپرزە و پەریشان دیار بوون. من دەڵێم سێ ڕۆژ بوو، بەڵام پاشان کە هەندێ لە قسەکانی زیندانییە پەست و توڕەوتڕۆکانم بیر کەوتەوە، بۆم دەرکەوت نەخێر ئەم جموجوڵ و خرۆشانەیان زۆر لەمێژتر، دەستی پێکرد بوو. من لە دڵی خۆمدا هۆی ئەم هاوروژان و خرۆشانەم دەگێڕایەوە بۆ قورسی کار لە وەرزی هاویندا، بۆ درێژی ڕۆژگاری تاقەت پڕوکێنی ئەم وەرزە، بۆ ئەوەی کە زیندانییان بەبێ ویستی خۆیان بۆ کار دەبران بۆ دەشتودەر و مەیلی ئازادییان لە لا دەمەزەرد و تازە دەبووەوە، بۆ کورتی شەوگار کە تێر خەو نەدەبوون، وام هەست دەکرد هەر هەموو ئەو فاکتەر و هۆکارانە یەکیان گرتووە و پەنگاونەتەوە و ئەم جموجوڵ و هاوروژان و خرۆشانەی دروست کردووە و مەسەلەی خراپی خواردن کراوە بە بیانوو هەنجەت.

زیندانییەکان چەند ڕۆژێک بوو کەوتبوونە گلەیی لە خواردنەکە ئیدی لە هەموو شوێنێ، چ لە قاوشەک ەو چ لە مووبەقەکەدا، بە ئاشکرا گلەیی و گازاندەیان دەکرد. یەکێک لە ئاشپەزەکانیان گۆڕی، بەڵام هەر دوای دوو ڕۆژ ئاشپەزی دووەمیان دەرکرد و ئاشپەزی یەکەمیان هێناوە. بە کورتی گشت زیندانییەکان شپرزە و نیگەران بوون.

یەکێکیان بەدەم پرتەوبۆڵەوە گوتی:

- ئەو هەموو کارەمان پێدەکەن و خراپترین خواردنمان دەدەنێ!

زیندانییەکی دی هەڵدەداتێ:

- ئەگەر ئەم خـواردنەت بە دڵ نیـیە، ئەمـر بفەرمـوو خـواردنی نایاب و تایبەتیت بۆ دروست بکەن!

زیندانی سێیەم دەڵێت:

- کورینە لە گەدگین خۆشتر نییە، من زۆری حەز لێدەکەم!

- ئەگەر هەموو ڕۆژێک گەدگین بخۆی، هێشتا هەر لە لات خۆشە!

زیندانی چوارەم گوتی:

- هەقە گۆشـتی گامـان بـدەنێ، ڕۆژ هەتـا ئێـوارێ لە کوورەخـانەدا شـانوباڵ دەوەشـێنین و ئێـوارە مانـدوو مـردوو و دەگەڕێیـنەوە و گەدگینمـان دەرخـوارد دەدەن، ئـاخر گەدگـین لە کـوێ بەری دڵ دەگرێ و پیاو تێر دەکات!

- یا گەدگینمان دەدەنێ یان عور.

- بە ڕاستی، خواردنێکی خراپە.

- ئیدی گیرفانی خۆی پڕ دەکات!

- ئەمە پەیوەندیی بە تۆوە نییە. تۆ هەقت چییە!

- ئەگەر پەیوەندیی بە منەوە نەبێ، پەیوەندیی بە کێوەیە؟ خۆ ورگم هی خۆمە. ئەگەر هەموو قسەمان یەک بخەین و سکاڵا بکەین، هەنگێ دەبینن.

- سکاڵا؟

- بەڵێ.

- نەهەقت ناگرم، وا دیارە لێدانی باشت لەسەر ئەو جۆرە سکاڵایانە نەخواردووە! بە ڕاستی گەوج و کەودەنی!

زیندانییەکی دی، بە خەمگینی و بە پەستی هەڵی دایە و گوتی:

- راستە! پەلەکردن پەشیمانی لە دوایە، ئەڕێ قەلپیاو پێمان نالێی سکاڵا لە کێ دەکەی؟ سکاڵا لە چی دەکەی؟ خۆ دەبێ لە پێشدا ئەوە بزانین و لەسەری ڕێک بکەوین.

- دەڵێم ئەگەر هەموان سکاڵا بکەن، منیش سکاڵا دەکەم، لەگەڵ عامێ دەچمە شامێ، چونکە خەریکە لە برسا دەتۆپم. بەڵام ئەوانەی خواردنی تایبەتی خۆیان دەخۆن، هەقی خۆیانە بەشداری نەکەن، لەجێی خۆیان نەجوڵێن، بەڵام ئەوانەی نانی زیندان دەخۆن.

- ئەی بەغیلی حەسوود! چاوی بەرایی نادات شتی خەڵکی دی ببینێ!

- باشە هاوڕێیان! بۆچی قەراری خۆمان نەدەین؟ ئەم عەزابە هەتاکەی؟ ئەو دزانە خەریکە کەوڵمان دەکەن، دەیانەوێ پێستمان بگروون! با سکاڵا بکەین! با نارەزایی دەربڕین!

- نارەزایی چی؟ یانی دەتەوێ پارووەکەت بۆ بجوون و ئەوسا بیکەنە دەمتەوە؟ ها؟ کوڕی باشە دەیەوێ پارۆکەی بۆ بکەن و بیکەنە دەمییەوە! کوڕینە ئێمە لە بێگارەزیندان داینو تەواو، ناوی خۆی بە خۆیەوەیە.

- ئیدی هەروا بووە و وا هاتووە، گەل لە برسا دەمرێت و بەرپرسانیش لە خەمی ورگی خۆیان دان. لەسەر حیسابی ڕەشوڕووت قەڵەو دەبن.

- ڕاستە، یارۆی لەمەڕ خۆمان "هەشت چاو" قەڵەو بووە، لەو ئاخر و ئۆخرەدا دوو ئەسپەشێی کڕیوە.

یەکێک لە زیندانییەکان بە تەشەرەوە گوتی:

- فەقیرە حەز ناکات بخواتەوە!

- هەرچییەکی هەبووە، ماوەیەک لەمەپێش لە قوماردا دایناوە، دوو دانە سەعاتی ڕێک، بەبێ ئەوەی قرۆشێکی لە گیرفاندا بووبێ، یاری دەگەڵ بەیتاڵەکەدا کردووە.

- بۆیە گەدگێن دەرخواردی ئێمە دەدەن!

- ئێوە هەمووتان کەرن! ئێمە هەقمان چییە بەسەر ئەمەوە؟

- ئەگەر گشتمان پێکەوە یەکدەست و یەکدەنگ ڕابین چی لە دەست دێ؟ پێویستە یەک بگرین و عەزممان جەزم بکەین.

- چی لە دەست دێ؟ تاهێزی تێدابێ یەکێک دەکێشێت بە دەموفڵقت داو...

- هەر ئەوەندە؟

- دەشتداتە دادگا.

زینـدانییەکان هەمـوو پەریشـان و نـیگەران بـوون. پیـاو هەق بڵـێ خـــواردنی ئەو دەمانەمـــان زۆر خـــراپ بـــوو. ئەمە جـــگە لەوەی نـاڕەزاییەکی گشـتی لە نێو زیندانییەکانـدا هەبـوو، هەمـوو نـیگەران و دڵتەنـگ بـوون و لە چـاوەڕوانییەکی بێکۆتاییـدا بـوون. زینـدانی بە تەبـیعەت شـەڕفرۆش و یـاخی و سـەرکێش و واز وازیـیە، بەڵام بە دەگمەن ڕێدەکەوێ زیندانییان پێکەوە و بە کۆمەڵ ڕابن، هۆیەکەشی نیفاقی هەمیشەیی نێوان خەڵکییە، نەسازانی خەڵکییە. هەموویان پەیان بەو مەسەلەیە بردبوو، بۆیە زیاتر خەریکی مشـتومڕ و شـەڕەجنێوان بوون تا کار و کردەوە، یانی هەر دەم بوون، کردەوە نەبوون. بەڵام وێڕای ئەوەش ئەمجارەیان، هاوروژان و خرۆشانەکە بێئەنجام نەبوو. زینـــدانییەکان، لە حەوشـــە و قاوشـــەکاندا لە دەوری یەکـــدی خڕدەبوونەوە و بە ئاشکرا گەنگەشە و مشتومڕیان دەکرد، گازاندەیان دەکـــرد، جنێویـــان دەدا و بە ڕقەوە کەموکـــووڕی و عەیبوعـــاری ئیدارەکەی مێجەریـان دەژمـارد و تەنـانەت نهێنییەکانیـان لە قـاو دەدا.

هەڵبەتە ئاشکرایە کە هەر مەسەلەیەکی وەکو ئەم مەسەلانە خۆ بە خۆ ڕێبەران و هاندەرانی خۆی دەخولقێنێ و بەرهەم دێنێ. ڕێبەرانی ئەم جۆرە هەلومەرج و قۆناغانەش دەبێ، کۆمەڵێک سیفەتی تایبەتییان تێدابێ، نەک هەر لە زینداندا، بەڵکو لە هەموو ژینگە و کۆمەڵگەیەکدا، لە ناو سوپا و لە شوێنانی دیکەشدا. نموونەی ڕێبەر لە هەموو کات و شوێنێکدا هەمان نموونەیە: خەڵکانێکن خوێنگەرم، چاونەترس، تینوی دادپەروەری و خۆشباوەڕ، خۆشخەیاڵ، لە کانگای دڵەوە باوەڕیان بەوەیە کە ئاوات و ئامانجەکانیان دێتە دی. هەڵبەتە ئەمانە لە خەڵکی دی گەوجتر نین، بەڵکو هی وایان تێدایە یەجگار پڕ ئاوەز و زیرەک و ئەقڵمەند، بەڵام لەوە شۆڕشگێڕتر و خوێنگەرمترن کە لە هیچ شتێک بپرینگێنەوە و سڵ بکەنەوە. هەڵبەتە لەو جۆرە هەلومەرج و قۆناغانەدا خەڵکانێکیش هەڵدەکەون کە دەزانن چۆن ڕیزەکانی جەماوەری خەڵک جۆش دەدەن، چۆن ڕێبەرییان دەکەن، چۆن دەیان گەیەنن بە ئامانج، ئەمانە ڕێبەری میللین و نموونەیان لە وڵاتی ئێمەدا زۆر کەمە. ئەوانەی کە ئێستا باسیان دەکەم، زیاتر پێشڕەوان و هاندەرانی یاخیگەرین، ئەوانە خەڵکانێکن زۆربەی کات مەسەلەکەیان دەدۆڕێنن و بە ئامانج ناگەن و حەپس و زیندان دەبێ بە جێگەیان. عەیبی هەرە گەورەی ئەوانە، خوێنگەرمی و جۆشوخرۆشە، بەڵام هەر ئەم خوێنگەرمی و جۆشوخرۆشەیە کە وایان لێدەکات کار لە جەماوەربکەن! خەڵکی دوویان دەکەون، چونکە ئەو گڕوکڵپە و بڵێسە و تووڕەییە ڕاستگۆیانەیەی کە لە دڵ و دەروونیانەوە دەردەچێ، کار لە هەموو کەسێک دەکات، تەنانەت سڵۆکترین کەسیش جۆش دەدات. متمانەیەکی کوێرانەی ئەوتۆیان بە سەرکەوتن هەیە، کە گوماندارترین خەڵک دەخەنە سەر کەڵکەڵە، ئەگەرچی ئەم متمانەیەی کە خۆی دەسەپێنێ، زۆرجار لەسەر بنەمایەکی هێندە سست و منداڵانە

ڕۆنراوە، کە پیاو سەری سوڕدەمێنێ چۆن خەڵکانێک باوەڕیان پێکردووە. نهێنی کاریگەرییەکەیان لەوەدایە کە بە خۆیان بێ هیچ ترس و دوودڵییەک، بێ هیچ سڵەمینەوەیەک دەکەونە پێشی پێشەوەی خەڵکەکە. وەکو گای بوغە سەر دادەنوێنن و شاخیان ڕەپێش دەخەن و بۆ پێشەوە مل دەنێن بێئەوەی زۆرجار بزانن چی دەکەن، یان بیر لە هیچ جۆرە سازش و بادانەوەیەک بکەنەوە، یان بیر لە هیچ جۆرە تاکتیکێکی هەلپەرستانە بکەنەوە، کە زۆرجار دەبێتە مایەی ئەوەی خوێریترین زەلام مەسەلەیەک بباتەوە و بێ هیچ ئاسیو و زەرەرێک بە ئامانج بگات. ئەمانە دەبێ شاخەکانییان بشکێنن. ئەوانە لە ژیانی ئاسایی خۆیاندا خەڵکانی سەرکێش و خۆسەرن، زوو هەڵدەچن، زۆر ڕقن و ڕکونین، لێبوردەییان زۆر کەمە، زۆربەی کات خەڵکی کورت بینن، ئەم کورتبینییە خۆی لە خۆیدا بەشێکە لە تواناییان، جا ناخۆشترین شتیان ئەوەیە یەکسەر و ڕاستەوخۆ بەرەو ئامانجی خۆیان نارۆن، زۆربەی کات بە دەوری ئامانجەکەیاندا دەسوڕێنەوە و ڕەنجیان بە فیڕۆ دەڕوات. بەڵام جەماوەری خەڵک گوێیان لێدەگرن و باوەڕیان پێدەکەن، ئەمەش یەکێکە لە نهێنییەکانی توانای ئەوانە.

بەڵام با بێمەوە سەر سکاڵا و چەند وشەیەکی لە بارەوە بڵێم.

هەندێ لە زیندانییەکانی لای ئێمە تەنیا لەبەر ئەوە بۆ سیبیریا دوورخرابوونەوە و لە زیندان پەستێنرا بوون سکاڵایان بەرز کردبووەوە. ئەوانە لە هەموو زیندانییەکانی دی پەرۆشتر و نیگەرانتر بوون. یەکێک لەوانەم لە بیرە کە نێوی مارتینوف بوو، لە تیپی سوارەدا کاری کرد بوو، هەرچەندە پیاوێکی خوێنگەرم و سەرەڕۆ و هەڵەشە و تورەوتڕۆ بوو، بەڵام مرۆڤێکی ڕاستگۆ و دروستکار بوو. یەکێکی دیکەم لێدەناسین نێوی ڤاسیلی ئانتونوف بوو، پیاوێکی ئاگرین مجێز، نیگا گوساخ و بزەتاڵ بوو، بەڵام وێڕای ئەوەش تا بڵێی

هۆشــن و زیــرەک و مەرد و ڕەنــد و ڕاســتگۆ و سەرڕاســت بــوو. هەڵـبەتە هەر بـۆ نمـوونە نـاوی ئەو دووانەم هێنـا، دەنـا ژمـارەی ئەو جۆرە پیاوانە زۆر بوو. "پترۆف"ش لەم کۆمەڵەوە دەچوو بۆ لای ئەو کـۆمەڵ، زۆر کەم قســەی دەکـرد، بەڵام دیـار بـوو زۆر تـوڕە و بەداخ بوو، چونکە لە پێش هەموانەوە لە قاوشەکە دەرپەڕی و خۆی گەیاندە نـاو ئەو ئـاپۆڕایەی کە لە حەوشـەکەدا کۆبـوو بـوونەوە. دەرجەداری زیندانەکە کە بە پلەی گروبان بوو (سەرعەریفان) بەپەلە خۆی گەیاندە خەڵـــکەکە و تـــرس و نیگەرانییەکـــی زۆر لە ســـیمای نیشـــتبوو. زینـدانییەکان ڕیزیـان بەست و بەوپەڕی نەزاکەتەوە تکایـان لێکرد کە بە مـێجەر بڵێــت زینــدانییەکان حەز دەکەن قســەی دەگەڵ بــکەن و دەربـارەی هەنـدێ شـت پرسـیاری لێبکەن. لە دوای دەرەجەدارەکەوە هەمـــوو ســـەربازە ســـەقەتەکانی جەنگـــیش هـــاتن و لە بەرانـــبەر زیندانییەکاندا ڕیزیان بەست. ئەو داوا نائاسـاییەی زیندانییەکان، ترس و نیگەرانییەکی زۆری خستە دڵـی گروبـانەکەوە، چـونکە پێشـتر داوای وا نەکرا بوو، بەڵام نەیدەوێرا ڕاپۆری خۆی نەگەیەنێتە مێجەر، چونکە لەگین بـوو زینـدانییەکان یـاخی ببن و ڕووداوی زۆر خـراپ بقەومـێ، لەوە دەچوو هەموو بەرپرسانی زیندانەکەمان لە زیندانییەکان بترسن. خۆ ئەگەر هیچیش ڕووی نەدابا و زینـدانییەکانیش ژێوان ببونـایەوە و بڵاوەیـــان لێکردبـــا، ســـەر گروبـــانەکە دەبـــوایە ئیـــدارەی زینـــدان لە مەسەلەکە ئاگادار بکاتەوە، بۆیە بێئەوەی هـیچ چەندوچوونێک دەگەڵ زیندانییەکاندا بکات و هۆی ئەم داواکارییەیان لێ بپرسێت و هەوڵبدات ژێوانیـان بکـاتەوە و قەناعەتیـان پێبکات کە ئەمە کـارێکی ئـاقڵانە نییە، بەلەز و بە ڕەنگـی هەڵبزڕکـاوەوە چـوو بـۆ لای مـێجەر. چـونکە بـۆی دەرکەوتبوو کە زیندانییەکان قەناعەتیان بە قسەی ئەو نییە.

منیش بێئاگا له نیاز و مەبەستی ئەم جموجوڵه، ڕێک خۆم بە نێو ئاپۆراکەدا کرد و لەگەڵ ئەواندا بە ڕیز وەستام (پاشان بۆم دەرکەوت کە نیاز و مەبەستیان چی بووە). وام دەزانی ئەم ڕیز بەستنە بۆ تەفتیش و سەرژمێری زیندانییەکانە، بەڵام کە سەیرم کرد هیچ پاسەوانێک لەوێ نییە، ئەبڵەق و سەرسام کەوتمە ڕوانینی دەوروبەرم. سیمای زیندانییەکان تووڕە و ئاگرین بوو. هەندێکیان ڕەنگیان زەرد هەڵگەڕا بوو. هەموو کڕوکپ و خەیاڵاوی بیریان لەوە دەکردەوە چی بە مێجەر بڵێن. سەیرم کرد زۆربەیان بە سەرسامی لە من دەڕوانن و پێیان سەیرە کە لەگەڵ ئەواندا وەستاوم، بەڵام بێئەوەی هیچ قسەیەک بکەن ڕوویان لێوەردەگێڕام. پێیان سەیر بوو کە منیش لە ڕیزی ئەواندا وەستاوم و گەرەکمە بەشداری سکاڵاکەی ئەوان بکەم، باوەڕیان نەدەکرد. دوای تۆزێک هەمدیس کەوتنەوە تەماشاکردنی من، نیگایان یەکپارچە پرسیار بوو.

ڤاسیلی ئانتونۆف، بە دەنگێ کە هەموو ئەوانی دی گوێیان لێیببێ و بە زمانێکی زبر و بە جێناوی (تۆ)، کە جاران بە جێناوی کۆی (ئێوە) دەیدواندم، گوتی:

- باشە تۆ لێرە چ دەکەی؟

بە پەشۆکاوی و سەرسامی لێمڕوانی، دەمویست بزانم مەبەستی چییە، هەنگێ هەستم کرد کە شتێکی نائاسایی لە گۆڕێیە.

زیندانییەکی سوپایی گەنج، کە تا ئەو کاتە نەمدەناسی، دیار بوو گەنجێکی باش و میهرەبان بوو، پێیگوتم:

- ڕاست دەکات! چ دەکەی لێرە؟ بچۆوە بۆ قاوشەکە، ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە تۆوە نییە !

بەرسڤم دایەوە و گوتم:

- چوزانم، هەمووتان لێرە ڕیزتان بەستبوو، وامزانی بۆ تەفتیش و سەرژمێری وەستاون!

زیندانییەک هاواری کرد:

- هاتووە خۆی بە ئێمەوە هەڵواسێت!

یەکێکی دی گوتی:

- لووت ئاسنین!

زیندانی سێیەم، بە تەشەرێکی لە وەسف نەهاتووەوە گوتی:

- مێشکوژ!

هەموو زیندانییەکان، بەم ناتۆرە تازەیەی کە یارۆ لێینام، لە قاقای پێکەنینیان دا

یەکێکی دی گوتی:

- ئاخر جەنابیان جار جار تەشریف بۆ مووبەقەکە دێنن!

- ئەمانە لە هەموو شوێنێ داشیان سوارە! ئێرە زیندان نییە، لەگەڵ ئێمەدا زیندانی نین؟ کەچی نانی سپی و بەرازەکۆرپە دەخۆن! باشە تۆ خواردنی تایبەتی ناخۆیت؟ ئەدی بۆچی بۆ ئێرە هاتووی؟

کولیکۆف، بێ لە ڕووداوان دەستی گرتم، لە ڕیزەکەی هێنامە دەرێ و بە ڕێزەوە گوتی:

- ئێرە شوێنی ئێوە نییە.

ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا بوو، چاوەڕەشەکانی پرشنگیان دەدا و بە جۆرێ لێوی دەگەست لەزگ بوو خوێنی لێبێ. زۆر هەڵچوو بوو، ئەوە نەبوو وەکو ئەوانی دی بە ئارامی و خوێنساردی چاوەڕوانی هاتنی مێجەر بکات. زۆرم حەز دەکرد لەو حاڵەتانەدا تەمەشای کولیکۆف بکەم، واتە لەو کاتانەدا کە ناچار بوو، خۆی وەکو چۆن هەیە، بە لایەنی چاک و خراپیەوە، ئاشکرا بکات و دەربخات. ڕاستە کولیکۆف لافوگەزافی لێدەدا، بەڵام هەر لافوگەزاف نەبوو، بەڵکو

کردەوەشی هەبوو. دڵنیام ئەگەر بۆ ئیعدامیش ببرایە، قیتوقۆز و سەربەرز و بێمنەت وەکو خانەدانێکی چکۆلە بەرەو پیری دەچوو. لە کاتێکدا هەموو ئەوانی دی گاڵتەیان پێدەکردم و تانەیان لێدەدام و بەتەوسەوە تەمەشایان دەکردم، کولیکۆف، دوو هێندەی جاران ڕێزی دەگرتم و بە شێوەیەکی بنجبڕ لە سەری ڕۆیی:

- ئەلکساندەر پترۆفیچ، ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە ئێمەوە هەیە، هیچ پەیوەندییەکی بە تۆوە نییە. بڕۆ بۆ شوێنێکی تر، گوێ بگرە! جماعەتەکەت لە مووبەقن، بچۆ بۆ لای ئەوان،

یەکێکی دی گوتی:

- بۆ خۆیان لەوێ دانیشتوون و هیچ عەیبێکیان نییە!

لە پەنجەرەکەوە ڕوانیمە ناو مووبەقەکە، سەیرم کرد پۆلاندییەکان هەموویان لەوێندەرن، لەوە دەچوو زۆر کەسی تریش لەوێ بن. لە کاتێکدا بەوپەڕی شپرزەیی و پەشۆکاوی بەرەو مووبەقەکە دەچووم، خەڵکەکە لە دواوە پێم پێدەکەنین و جنێویان دەدامێ و هۆیهایان لێدەکردم.

- بە ئێمە ڕازی نەبوو! هۆی هۆی! بیگرن، نەڕۆی!

لەو کاتەوە ڕێم کەوتبووە ئەم زیندانە، تانەوتەشەری وام بە خۆوە نەدیبێتوو. بە ڕاستی ساتێکی بە ژان بوو، بەلام شتێکی چاوەڕوانکراو بوو، چونکە خەڵکەکە لە ڕادەبەدەر هاوروژا بوون، لە ڕاڕەوی مووبەقەکەدا تووشی "ت. سکی" بووم، ئەمە گەنجێکی سەر بە چینی نەجیبزادان بوو، خوێنەوارییەکی زۆری نەبوو، بەلام کوڕێکی بەورە و جوامێر و نەفسبەرز و دڵوالا بوو، زیندانییەکان ئەویان لە ئێمە جیاکردبووەوە، وەکو زیندانییە نەجیبزادەکانی دی نەیان دەبوغزاند و بگرە لە هەندێ ڕووەوە خۆشیشیان دەویست. بە هەڵسوکەوت و ڕەفتاریدا مرۆڤێکی مەردانە و ئازاوبوێر بوو.

هاواری کردمێ و گوتی:

- گوریانچیکوف ئەوە چ دەکەی؟ وەرە ژووڕێ!

لێم پرسی:

- باشە ئەم قەرەباڵغییە چییە؟

- جماعەت دەیانەوێ سکاڵا پێشکەش بکەن، چما نازانی؟ بەڵام خەیاڵیان خاوە، هیچ بە هیچ ناکەن، کێ گوێ لە سکاڵای زیندانییان دەگرێت، کێ باوەڕیان پێدەکات؟ هەڵبەتە ئیدارەی زیندان بە دوای هاندەرەکاندا دەگەڕێ، ئەگەر ئێمەیان لەگەڵ بین، تاوانەکە دەخەنە ملی ئێمە و ئێمە بە بەرپرسیاری ڕووداوەکە دەزانن. دەزانی ئێمەیان بۆچی بۆ ئەم شوێنە ناردووە! ئیدارە ئەگەر بیەوێ ئەوان سزا بدات، ئەوپەڕەکەی چەند جەڵدیەکیان بۆ دەبڕێتەوە و تەواو، بەڵام سەبارەت بە ئێمە بێگومان دەماندات دادگا. چونکە مێجەر زۆری ڕق لێمانە، تەنیا بە دادگایی کردنمان دڵی فێنک دەبێتەوە. ئیدی ئێمە دەکات بە بیانوو و پاساوی کردەوەکانی خۆی!

کە چووینە مووبەقەکەوە، "م. کی" گوتی:

- زیندانییەکانیش بە دەستوپێ بەستراوی دەمانفرۆشن!

"ت. سکی(٣)" گوتی:

- هەڵبەتە بەزەییشیان پێماندا نایەتەوە.

جگە لە زیندانییە نەجیبزادەکان، نزیکەی سی زیندانی دیکەش لە مووبەقەکەدا بوون، هەر یەکەیان بە هەنجەتێک نەیدەویست بەشداری لەو گەلە سکاڵایەدا بکات، هەندێ لە ترسنۆکیدا و هەندێکی دی بەو هەنجەتەی سکاڵا سوودی نییە و کەس گوێی لێناگرێت. یەکێک لەوانە ئاکیم ئاکیمیچ بوو - کە دژی هەموو جۆرە سکاڵا و کاروکردەوەیەکی نائاسایی‌و نایاسایی بوو- ئاکیم بەوپەڕی هێمنی و خوێنساردی، بێ هیچ دڵەڕاوکێ و نیگەرانییەک چاوەڕوانی کۆتایی

ئەو مەسەلەیە بوو، کە دڵنیا بوو، سەرکەوتن بۆ ئیدارە و مائمورانی ئیدارەی زیندانە (ئەشعیا فومیچ)ش لە مووبەقەکە بوو. زۆر ناڕەحەت و خەمبار بوو، شپرزە و نیگەران لووتی داژەندبوو و بەنیگەرانییەوە گوێی لە قسەکانی ئێمە دەگرت. یەجگار ناڕەحەت و نیگەران بوو. جگە لە پۆلاندییە نەجیبزادەکان، کۆمەڵێک زیندانی دیکەی پۆلاندی سەر بە چینی عەوامی خەڵکی و ژمارەیەک زیندانی ترسنۆکی رووسی لە مووبەقەکەدا بوون، ئەمانە کۆمەڵێک خەڵکی مات و بێدەنگ بوون، نەیانوێرا بوو لەگەڵ زیندانییەکانی تردا مان بگرن، بەخەمگینی و نائومێدییەوە چاوەڕوانی کۆتایی مەسەلەکە بوون. هەروەها ژمارەیەکی دیکە لە زیندانییانی پەست و بێزار لە مووبەقەکە مابوونەوە، نەک لەبەر ترسنۆکی، بەڵکو لەبەر ئەوەی دڵنیابوون کە ئەم یاخی بوونە بێمانایە و نە هیچی لێ شین دەبێت و نە سەردەگرێ و نە سەردەکەوێ. بەڵام هەستم دەکرد زۆریش باوەڕیان بە خۆ نەبوو و پەریشان و پەشێو دەیاننواند. هەرچەندە دڵنیابوون کە ئەوان لەسەر هەقن، کە ئەنجامی سکاڵاکە هەمان ئەنجام دەبێت کە ئەوان پێشبینیان کردووە، بەڵام هەستیان بە جۆرە تەریقییەک دەکرد، هەستیان بەوە دەکرد پشتیان لە هاوڕێکانی خۆیان کردووە، هاوڕێکانییان بە مێجەر فرۆشتووە و خیانەتیان لێکردوون.

"یولکین"ش لە مووبەقەکەدا مابووەوە، یولکین ئەو جووتیارە سیبیریاییە ڕێوی سیفەتە بوو، کە لەسەر پارە تەزویر کردن گیرا بوو و دە بێگارە زیندان پەستێنرا بوو، ئەوەی کە بۆڕی بە کولیکۆفی بەیتاڵ دابوو و هەموو مشتەرییەکانی لێکردبووەوە و نانی بڕی بوو. هەروەها کابرا پیرە ستارودوبییەکەش لە مووبەقەکەدا مابووەوە. هەموو ئاشپەزەکانیش لە جێی خۆ نەجوڵا بوون، ڕەنگە لەبەر ئەوەی

خۆیان بە ستافی ئیدارەی زیندانەکە دەزانی، بۆیە پێیان جوان نەبوو خۆیان تێکەڵی ئەو مانگرتن و یاخی بوونە بکەن.

ڕووم کردە "م. کی" و بە دوودڵی گوتم:

- جگە لە مانەی ئێرە هەموو زیندانییەکانی دی ڕۆییشتوون.

"ب" لە بن لێوانەوە گوتی:

- ئێمە هەقمان چییە؟

- ئەگەر ئێمە بەشداریمان بکردایە، سەد هێندەی ئەوانە بەر تالوکە دەکەوتین. بە ڕاستی من ڕقم لەو چەتە و دزانەیە. یانی تۆ بەڕاستی پێتوایە ئەم سکاڵایە سەر دەگرێ؟ ئاخر بۆچی خۆمان بخەینە ئەم گێژاوەوە؟ من تێناگەم ئەوانە چ لەزەتێک لەوە دەبینن کە بە دەستی خۆیان، خۆیان گیرۆدە دەکەن.

زیندانییەکی پیری منجڕی خوێنتاڵ گوتی:

- نەخێر، هیچ بە هیچ ناکەن.

(ئەلمازوف)ش کە لەگەڵماندا وەستا بوو، هەڵی دایە و گوتی:

- نەخێر هیچ بە هیچ ناکەن، تەنیا ئەوە نەبێ کە پەنجا نەفەرێک بە تێهەڵدان بدەن.

نەفەرێکی دی هاواری کرد:

- مێجەر هات.

هەموو بەلەز خۆمان گەیاندە بەر پەنجەرەکان. مێجەر عەینەکی لە چاو کرد بوو، وەکو درندە تووڕەوتڕۆ لە ژوورەوە دەرپەڕی، دەموچاوی سوور هەڵگەڕابوو، بەبێدەنگی و مەنگی بەرەو ڕیزی زیندانییەکان چوو. مێجەر لەم جۆرە هەڵوێستانەدا، سەرباری ئەوەی زۆر گوساخ و بێچاوڕوو دەبوو، بە هیچ جۆرێکیش خۆی شێلو نەدەکرد، دەبێ ئەوەش بڵێین کە مێجەر زۆربەی کات مەست و سەرخۆش بوو. لەو کاتانەدا قەیتانە پرتەقاڵییەکەی کڵاوە

چڵکنەکەی و ئەستێرە زیوە لە ڕەونەق کەوتووەکانی سەرشانی، شێوەیەکی شووم و ترسناکیان پێدەبەخشی. لە دوای مێجەرەوە (دیاتلوف)ش هات، دیاتلوف فەرمانبەری زیندان بوو، کەسایەتیەکی زۆر گرینگی زیندانەکە بوو، لە ڕاستیدا ئەو حوکمی زیندانەکەی دەکرد و بەڕێوەی دەبرد. گەنجێکی زۆر بەتوانا و زیرەک و ڕێوی سیفەت بوو و دەسەڵاتێکی زۆری بەسەر مێجەرەوە هەبوو. کابرایەکی نارەسەن و بەدخوا نەبوو، زیندانییەکان بە شێوەیەکی گشتی لێیڕازی بوون. سەرگروبانەکە و سێ چوار سەربازی بە دواوە بوون. دیار بوو کە سەر گروبانەکە سەرکۆنە و سەرزەنشتێکی باش کرا بوو و چاوەڕوانی ئەوە بوو زۆر لەوەش خراتری پێبکرێت. زیندانییەکان کە لەو کاتەوەی سەر گروبانەکە چوو بوو بۆ لای مێجەر، بەسەری کۆتەوە وەستا بوون، کە چاویان بە مێجەر کەوت هەموو ڕێک تەکیان دا بە یەکەوە و بەڕێزەوە وەستان و چاوەڕوانی یەکەم قسەی، تۆ بڵێی یەکەم نەڕە و هاواری سەرۆکەکەیان بوون.

زۆری نەبرد کە مێجەر یەکەم قسەی لە زار دەرهات، دووەم قسەی بوو بە هاوار، تۆ بڵێی بە نەڕە. بە تەواوەتی دەهری بوو بوو. لە پەنجەرەکانەوە دەمان بینی، بەلەز لەمسەری ڕیزەکەوە بۆ ئەوسەری ڕیزەکە دەهات و دەچوو، هێرشی دەکردە سەر زیندانییەکان و بەر دەمرێژی پرسیارانی دەدان. ئێمە چونکە لێیانەوە دوور بووین، نە گوێمان لە پرسیارەکان و نە لە بەرسڤەکان دەبوو، تەنیا گوێمان لە هاتوهاواری بوو و هیچی تر.

– ڕێگران، چەتە، یاخیان!، کوتەک دەزانی قۆناغ لە کوێیە! هەڵبەتە خەڵکانێک هەن هانتان دەدەن.

ئەوسا پەلاماری زیندانییەک دەدات و هاوار دەکات:

– تۆ یەکێکی لە هاندەران! تۆ هاندەریت!

گوێمـان لە بەرسـڤی زینـدانییەکە نەبـوو، بەڵام دیتمـان کە دوای تۆزێـک لە ڕیـزەکە دەرچـوو بەرەو بارەگـای پاسـەوانان(قەرەوڵخانە) وەڕێکەوت، پاشان زیندانی دووەم و ئەوجا زیندانی سێیەمیش لە ڕیز دەرهێنران و ڕەوانەی بارەگای پاسەوانان کران!

- هەمووتـان دادگـایی دەکرێن! کە لە پەنـجەرە وازەکەوە چـاوی بە ئێمە کەوت، قسەکەی بڕی و گوتی:

- کـێ لە مـووبەقەکەیە؟ خێرا لەوێ دەریـان کەن و هەموویـانم بـۆ بێنن!

دیـالتوف، بەرەو مـووبەقەکە هـات، کە پێمـانگوت: ئێمە سـکاڵامان نییە و هـیچ گلەییەکمـان نیـیە، یەکسـەر بـۆ لای مـێجەر گەڕایەوە و پەیـامەکەی ئـێمەی گەیانـدێ. مـێجەر بە تـۆنێکی ئـارامتر و بە شادمانییەوە گوتی:

- ئـاوا، یـانی ئەوانە هـیچ سـکاڵا و گلەییەکیـان نیـیە. قەیـدی نیـیە، هەموویانم بۆ بێنن!

لە مـــووبەقەکە وەدەرکەوتـــین. هەســـتم بە جـــۆرە تەریقـــی و شـــەرمەزارییەک دەکـــرد، هەر هەموومـــان بەدەم ڕێـــوە ســـەرمان شۆڕکردبووەوە.

مێجەر نیگایەکی میهرەبانی کردین، بەلەز و پەلەپەل گوتی:

- ئەهـا، پرۆکوفیـف! یـولکین تـۆش! ئەدی تـۆ ئەلمـازوف! ئەمە ئێوە لێرەن! وەرن وەرن ڕیز بن!

ئەوجا مێجەر لەسەری ڕۆیی و گوتی:

- تـۆش لەگەڵ ئەمانـدای "م. کـی"، ناویـان بنووسـن! دیـالتوف نـاوی هەموویـان بنووسـە، نـاوی ڕازییەکـان بە جیـا لە نـاوی ناڕازییەکـان بنووسە، هەر هەموو ناوەکان بنووسە، نـاوی کەس مەپەڕێنە. هەموو

ناوەکان بنووسە و بۆمبینێنە، هەر هەمووتان دادگایی دەکەم خوێڕینە! پێتانی نیشاندەدەم کە من کێم!

ئەو هەڕەشەیە کاری خۆی کرد. یەکێک لە نێو ناڕازییەکانەوە، بە دەنگێکی گڕ و بە نابەدڵی گوتی:

- ئێمە ڕازین.

- ئاوهـا، ڕازیـن، کـێ ڕازیـیە؟ ئەوانەی ڕازیـن بـا لە ڕیـزەکە بێـنە دەرێ!

چەند دەنگێکی دی بەرز بووەوە:

- ئێمە! ئێمە!

- ئێـــوە لە خـــواردنەکە ڕازیـــن؟ کەواتە هانـــدراون؟ بێگومـــان ئاژاوەگێڕانێک هانیان داون؟ واوەیلا بە حاڵی ئەو هاندەرانە!

دەنگێک لە نێو حەشاماتەکەوە بەرز بووەوە:

- خودایا بە خێری بگێڕی!

مێجەر بە توندی بەرەو لای دەنگەکە هێرشی برد و نەڕاندی:

- کێ ئەو قسـەیەی کـرد؟ تـۆ بوویـت ڕاسـتوگویف؟ دەی خێـرا بـۆ بارەگای پاسەوانان!

ڕاسـتوگویف، لە ڕیـزەکە دەرچـوو، بە خاوەخـاو بەرەو بارەگـای پاسەوانی وەڕێکەوت. ڕاستوگویف گەنجێکی دەموچاو پڕی بـاڵابەرز بوو. ئەو، ئەم قسەیەی نەکرد بوو. بەڵام کە مـێجەر داوای لێکرد بـوو بڕوات بۆ بارەگای پاسەوانی، بێ چەندوچوون ملی دا بوو.

مێجەر دیسان نەڕاندی:

- لە تێریدا چاوتان سوور بووە! ڕاوەسـتن بـۆم قەپـۆز زلینە! دوای سێ ڕۆژ خۆت دەبینییەوە کە ناتوانن، ڕاوەستن بۆم، بزانە چۆن یەک یەک دەتـــان دۆزمەوە و هەمووتـــان دەســـتگیر دەکەم. دەی ئەوانەی ڕازین و گلەییان نییە لە ڕیز بێنە دەرێ!

ژمارەیەک لە زیندانیانی پەست و خەمگین گوتیان:
- ئێمە هیچ گلەییەکمان نییە پایەبەرز!
بەڵام ئەوانی دی بێدەنگ بوون و هیچیان نەگوت. مێجەریش ئەمەی دەویست. قازانجی لەوەدا بوو کە بە زووترین کات کۆتایی بەم مەسەلەیە بێنێ، ئیدی کۆتایی بە گلەیی و هەڕەشەکانی هێنا و بەلەز گوتی:
- ئا، یانی ئێستا کەس سکاڵا و گلەیی نییە. هەموو ڕازین. خۆم دەمزانی، ئەمە ئۆینی هاندەرانە! بەڵێ بێگومان ئەمە دەستی ئاژاوەچیانە!
ئەوسا ڕوو لە دیالتوف گوتی:
- دەبێ هەموو ئاژاوەچی و هاندەران بدۆزرێنەوە. دەیان دۆزینەوە، دەی ئێستا وەختی چوونە سەر کارە. دەهۆڵەکە لێدەن!
مێجەر بە خۆی لە سەرژمێری تیمی کاردا ئامادە بوو.
زیندانییەکان هەموو کڕوکپ، مات و خەمگین بەرەو کار وەڕێکەوتن، لە دڵی خۆیاندا خۆشحاڵ بوون کە هەرنەبێ چاویان لە چارەی شوومی مێجەر دەبڕا. مێجەر هەر کە لە دابەشکردنی تیمەکانی کار بووەوە، ڕۆیی بۆ بارەگای پاسەوانی و هاندەرەکانی سزا دا، بەڵام زۆر سەختگیری نەکرد. دیار بوو دەیویست بە زووترین کات ئەم کێشەیە چارەسەر بکات. یەکێک لەوانەی کە نێردرابوو بۆ بارەگای پاسەوانی پاشان بۆی گێڕامەوە کە داوای لێبوردنی لە مێجەر کردووە و ئەویش یەکسەر بەخشیویەتی. دیار بوو کە مێجەر ئاسوودە نەبوو، لەوە دەچوو کەمێک ترسا بێت. یاخی بوون هەمیشە کارێکی ئاڵۆزە. هەرچەندە ناتوانرێ ئەو کارەی زیندانییەکان بە یاخی بوون دابنرێ (چونکە تەنیا گەیبووە مێجەر، لە سەرانی باڵاتر شاردرابووەوە) بەهەرحاڵ هەر چۆنێ بوو، کێشەیەکی

ناخۆش و نائاسایی بوو، زیاتر لەو ڕووەوە مایەی نیگەرانی و ناڕەحەتی بوو کە تێکڕای زیندانییەکان تیایدا بەشدار بوون. بۆیە دەبوا بە هەر نرخێ بووە ئەم ئاژاوەیە دابمرکێتەوە. مێجەر زووبەزوو هاندەرەکانی مەرەخەس کرد و بۆ سبەینێ خواردنەکە کەمێک باش بوو، بەڵام ئەمە زۆری نەخایاند و وەکو جارانی لێهاتەوە. مێجەر لە ڕۆژانی دواتردا زوو زوو سەردانی زیندانەکەی دەکرد، سەرپێچیکارانی سزا دەدا. سەرگروبانیش، سەرسام و حەپەساو، پەشێو و پەریشان، نیگەران و خەمبار دەهات و دەچوو. لەوە دەچوو وەخۆ نەهاتبێتەوە. زیندانییەکانیش تا ماوەیەکی زۆر نەیاندەتوانی ئارام بگرن، ئەگەرچی کەمێک هێور بوو بوونەوە، بەڵام تاڕادەیەک هەر نیگەران بوون. ئێستا کزومات و حایر و پەشێو بوون. هەندێکیان سەری خۆیان کز دەکرد و هیچیان نەدەگوت، هەندێکی تریان لە بن لێوانەوە و بەدەم پرتەو بۆڵەوە باسی ئەم ڕیسکەیان دەکرد، زۆریشیان، وەکو ئەوەی بیانەوێ خۆیان سەرکۆنە بکەن، بە داخوکەسەرەوە باسی ئەم مانگرتنە نابەجێیەیان دەکرد. مانگرتنێک کە لە جێی خۆیدا نەبوو.

یەکێکیان دەڵێت:

- وەرە هاوڕێ، بگرەو بخۆ!، قسە ئاسانە، بەڵام کردار گرانە.

- زەنگوڵە کردنە ملی پشیلە، کاری مشک نییە!

- ئێمە تا کوتەک نەخۆین قەدری عافێت نازانین، کوتەک دەزانێ قۆناغ لەکوێیە. با مەمنوونی بەختی خۆمان بین کە ئەمری نەکرد هەمووومان دارکاری بکەن!

- باشترین شت ئەوەیە زۆر بیر بکەیتەوە و کەم قسە بکەی!

- چییە دەرسم دادەدەی؟ چما تۆ موعەلی می؟

- بەڵێ، دەرست دادەدەم و ئەولاتریش!

- تۆ کێی تا دەرسی من دابدەی؟

- من پیاوم، ئەدی تۆ چیت؟

- نەخێر تۆ گوی سەگی!

لە هەموو لایەکەوە هاوار بەرزبووەوە:

- بۆ خاتری خوا بیبڕنەوە، ئەم هاتوهاوارەتان لە چییە؟

بۆ ئێوارەی هەمان ڕۆژی مانگرتنەکە، دوای ئەوەی لە کار و بێگار گەڕاینەوە، تووشی پترۆف بووم. پترۆف بە دوومدا دەگەڕا. بەدەم بڕێک ورتەورتی نا مەفهوومەوە لێم نزیک بووەوە، کە گەیشتە لام بێدەنگ بوو، بەدەم پیاسەی دوو قۆڵییەوە لە فکران ڕاچوو. تا ئەو کاتەش هیچ شتێک لە مەسەلەی مانگرتنەکە حاڵی نەبوو بووم. بە هیوا بووم پترۆف شتێکم تێبگەیەنێ و بۆ باس بکات. بۆیە لێم پرسی:

- ئەڕێ پترۆف گیان، هاوڕێکانت لە ئێمە توڕە نین؟

لەپڕ وەخۆ هاتەوە و گوتی:

- توڕە؟ کێ؟

- زیندانییەکان، ئایا لە نەجیبزادەکان توڕەن؟

- بۆچی توڕە بین؟

- لەبەر ئەوەی بەشداری مانگرتنەکەمان نەکردن!

پترۆف گوتی:

- باشە ئێوە بۆ مانبگرن، مان لە چی بگرن، ئەدی ئێوە لە کیسەی خۆتان نان ناخۆن!

- خۆ لە نێو ئێوەشدا خەڵکانێک هەن لە کیسەی خۆیان نان دەخۆن و لە مانگرتنەکەشدا بەشدارییان کرد. دەبوایە ئێمەش پشتیوانیتان لێبکەین، ئەدی هاوڕێتان نین؟

پترۆف بە سەرسامی لێی پرسیم:

- ئێوە هاوڕێی ئێمەن؟

تەمەشایەکم کرد. نەیتوانی نیاز و مەبەستەکەی من وەخوێنێ. بەڵام من بە تەواوەتی لەو حاڵی بووم. بۆ یەکەم جار ئەو مەسەلەیەم بۆ ڕوون بووەوە کە لە مێژبوو، لە مێشک و خەیاڵدانمدا گینگڵی دەدا و پێوەی دەتلامەوە. مەسەلەیەک کە تا ئەو دەمە تەنیا مەزەندە و خەیاڵ بوو لە لام. ئیدی بۆم دەرکەوت هەرگیز ناتوانم ڕۆژێ لە ڕۆژان ببم بە هاوڕێی زیندانییەکان، تەنانەت ئەگەر مەحکومی ئەبەدیش بم، مەحکومی بەشی تایبەتیش بم. ئیدی لەوساتەوە هەیئەت و بیچمی پترۆف، بۆ هەتا هەتایە لە خەیاڵدان و یادگەمدا چەسپی. هێندە بەسادەیی و ڕاشکاوی و بێگەردی و حیرەتەوە گوتی: "ئێوە هاوڕێی ئێمەن؟!" وای لێکردم لە دڵی خۆمدا بپرسم ئاخۆ جۆرە تەوسوتوانجێک لە قسەکانیدا نەبوو، چەشنە ڕابواردنێک لە پشت پەردەی قسەکانییەوە نەبوو؟ نەخێر، شتی وام تیا بەدی نەکرد. تەنیا ئەوە بوو کە من هاوڕێی ئەوان نیم و تەواو، تۆ بە ڕێی خۆت و ئێمە بە ڕێی خۆمان، تۆ بە خێر و ئێمە بە سەلامەت، تۆ ژیانی تایبەتی خۆت هەیە و ئێمە ژیانی خۆمان.

ئەلهەقی وام وێنا دەکرد، کە زیندانییەکان لە دوای ئەم مانگرتنە ناکامە، بە کەوڵکردن کەوڵمان دەکەن. ژیانمان لێدەکەن بە دۆزەخ. بەڵام بە هیچ جۆرێ شتی وا ڕووی نەدا! تەنانەت کەمترین گلەییشیان لێنەکردین، کەس تاقە نیگایەکی خراپی نەکردین! تەنیا وەکو جاران ئەگەر ڕێکەوت و بۆنەیەک هەڵکەوتبا، تەشەرێکیان بە گوێدا دەداین، دەنا هیچ ڕقێکیان لێ هەڵنەگرتین. تەنانەت ڕقیان لەو هاوسنفانەی خۆشیان کە بەشداری مانگرتنەکەیان نەکرد بوو و لە مووبەقەکە دەرنەچوو بوون، هەڵنەگرت، ڕقیان لەوانەش هەڵنەگرت کە زووبەزوو بایان دابووەوەو لە ڕیزەکە هاتبوونە دەرێ و گوتبوویان ڕازین و

گلەییان نییە! کەس هەر باسی ئەو مەسەلەیەشی نەکرد. ئەوەم زۆر پێ سەیر بوو! تا ئێستاش هەر پێم سەیرە!

پەراوێز:

١-ئەو چیرۆکە دڵتەزێنەی کە بە ناهەق دراوەتە پاڵ مـلازم ئیلنسکی کە گـوایە بـابی خـۆی کوشـتووە، دۆستویفسـکی هەنـدێ بەشـی لە ڕۆمانی برایانی کارمازوفدا بەکار هێناوە.

٢-تاگـانروک کەوتـووەتە سـەر دەریـای ئـازوف و پتروبافلوسـکش کەوتووەتە کامتشاتکا، دوو هەزار فەرسەخێک لە یەکترەوە دوورن.

٣-"ت. کـی" سـیمون توکارفسـکییە (1823- 1900) یەکـێکە لە شۆڕشگێڕانی پۆڵاندی. خاوەنی کتێبێکە بە ناونیشانی "حەوت ساڵ لە زینداندا".

«١٩»

هاوڕێکانم

لە سەرەتاوە زیاتر مەیلم بە لای ئەوانەدا هەبوو کە وەکو خۆم بوون، واتا نەجیبزادە بوون. بەڵام لە نێو ئەو سێ نەجیبزادە ڕووسەی کە ئێستا هاوزیندانی من بوون، یانی لە نێوان ئاکیم ئاکمیچ و (ئا. ف)ی شۆڤار و ئەو کوڕەی بەوە تاوانبار بوو کە بابی خۆی کوشتبوو، تەنیا پەیوەندیم دەگەڵ ئاکیم ئاکمیچدا هەبوو. تەنیا دڵی خۆم بۆ ئەو دەکردەوە. ئەویش تەنیا لەو کاتانەدا کە بێتاقەتی و نائومێدییەکی دژوار بەرۆکی دەگرتم و خەمێکی بێئەندازە دای دەگرتم و هەستم دەکرد بەرگە ناگرم و دەبێ بۆ کەسێکی هەڵڕێژم و جگە لەو کەسی ترم شک نەدەبرد. لە فەسڵی پێشوودا هەوڵم داوە زیندانییەکان پۆلێن بکەم و بەسەر دەستەی جیاوازدا دابەشیان بکەم. بەڵام کە ئێستا (ئاکیم ئاکمیچ)م وەبیر کەوتووەتەوە، هەستدەکەم دەبێ دەستەیەکی دیکەش بخەمە ڕیزی پۆلێنکارییەکەمەوە، دیارە ئەم دەستەیە جگە لە ئاکیم ئاکمیچ کەسی دی ناگرێتەوە. ئەم دەستەیە بریتی بوو لەو زیندانییانەی کە دنیایان دابووە بەر کلکان،

خەمسارد و بێموبالات گوێیان بە هیچ نەدەدا، بە لایانەوە گرینگ نەبوو لە بێگارەزینداندا بژین، یان ئازادبن و لە دەرێی زینداندا بژین، بەڵام ئەو جۆرە کەسانە لەگین بوو، بە شێوەی ڕیزپەڕ لە لای ئێمە هەبن. ئاکیم ئاکمیچ یەکێک بوو لەو ڕیزپەڕانە. بە نەفەسێ لە زیندان و بێگارەزینداندا گیرسابووەوە وەکو ئەوەی ئیدی بە یەکجارەکی و بۆ هەتا هەتایە هەر لە زینداندا بژی. هەموو شتەکانی، دۆشەک و بالیف، قاپ و ئامانەکانی زۆر بە دیقەت و ڕێکوپێکی دانابوو، بە جۆرێ ڕێکیخستبوون وەک ئەوەی زیندان واری یەکجارەکی و هەتا هەتایی ئەو بێت. ئاکیم ئاکمیچ هێشتا ساڵانێکی فرەی مابوو کە مەحکومییەتەکەی تەواو بکات، بەڵام باوەڕ ناکەم قەت بیری لەوە کردبێتەوە کە ڕۆژانێ لە ڕۆژان ئازاد ببێ و خەو بەو ڕۆژەوە ببینێ. ئیدی بە تەواوەتی دەگەڵ واقیعدا سازابوو، بەو هەلومەرجە ڕازی بوو کە تێیکەوتبوو، ئەمەشی لە ملکەچی و گوێڕایەڵی نەبوو، بەڵکو تەبیعەتی وابوو. ئاکیم ئاکمیچ، مرۆڤێکی دڵسۆز و مەرد و ڕەند بوو. لە هەوەڵی زیندانییەکەمدا، یارمەتییەکی زۆری دام، کۆمەڵێک ئامۆژگاری بەسوودی کردم، بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێم کە هەندێ جار، زۆری خەمبار دەکردم، من بۆ خۆم، کەسێکی نیگەران و خەماوی بووم و ئەویش هێندەی دی قوڕەکەی خەست دەکردەوە. کە خەم و پەژارە و نائومێدی زۆری بۆ دەهێنام، دەچووم گرێی دڵم بۆ ئەو دەکردەوە بەو هیوایەی دڵخۆشیم بداتەوە و دوو قسەی ئومێد بەخشم بە گوێدا بدات و هیچ نەبێ بە نارەزاییەوە باسی چارەنووسی ڕەشی هاوبەشی خۆمان بکەین و داخی دڵی خۆمان هەڵڕێژین و دڵخۆشیەکی خۆمان بدەینەوە. بەڵام ئاکیم ئاکمیچ، هیچی نەدەگوت، بە کاوەخۆ خەریکی فانۆسەکانی خۆی دەبوو، یان زۆر بەوردی باسی ئەوەی بۆ دەکردم کە لە فلان ساڵدا نمایشێکی سوپاییان کردووە و

فەرماندەی لەشکرەکە ناوی فلان بووە و ئاماژە و هێمای نێوان سەبازانی تۆپخانە چی بووە و چۆن گۆڕدراوە... هتد. هەر هەموو ئەم تولوتەفسیلاتەی بە دەنگێکی یەک نەوا و ئارام، وەک ئەوەی دڵۆپە بێ و تک تک بێتە خوارێ، دەگێڕایەوە. تەنیا کاتێ کە باسی ئەوەی دەگێڕایەوە کە کاتی خۆی لە قەفقاز بووە و بەشداری کارێکی کردووە (ئێستا بیرم نەماوە ئەو کارە چی بوو) و میدالی (سانت ئان)یان داوەتێ نەواری میداڵەکەیان بە شمشێرەکەیەوە کرد بوو، گەرم دەبوو و تۆزێ جددیتر قسەی دەکرد و کە ناوی "سانت ئان"ی دەبرد، وەکو ئەوەی نهێنییەک بدرکێنێ کەمێ دەنگی نزم دەکرد و پاشان بۆ دوو سێ دەقیقەیەک بێدەنگ دەبوو. لە ساڵی یەکەمی حەپسییەکەمدا، هەندێ جار لە خۆمەوە و بێئەوەی هۆیەکەی بزانم، ڕقم لە ئاکیم ئاکمیچ هەڵدەستا و لە دڵی خۆمدا نەفرەتم لەو قەدەر و چارەنووسە دەکرد کە منی کرد بوو بە هاوزیندانی ئەو و تەختەخەوەکانمان ئەوەندە لە یەکترەوە نزیک بوو کە لەزگ سەرمان لە سەری یەکتر بدات، بەڵام هەر دوای سەعاتێک ژێوان دەبوومەوە و دەکەوتمە سەرکۆنە کردنی خۆم. بەهەرحاڵ تەنیا لە ساڵی یەکەمدا تووشی ئەو حاڵەتە دەبووم. پاشان شارەزای تەبع و تەبیعەتی ئاکیم ئاکمیچ بووم و دەگەڵی ڕاهاتم و کە ئەو حاڵەتانەی جارانی خۆم بیر دەکەوتەوە تەریق دەبوومەوە. هەڵبەتە بیرم نایەت ڕۆژێ لە ڕۆژان بەزەقی و ڕووبەڕوو لەگەڵی بە شەڕ هاتبم.

جگە لەو سێ ڕووسە، هەشت(۱) هاوڕێی دیکەشم هەبوون، دۆستایەتیەکی زۆر خۆش و پتەوم دەگەڵ هەندێکیاندا پەیدا کرد، دۆستایەتی هەندێکیانم، نەک هەموویان، پێخۆش بوو. هەرە باشەکەیان لە تورەیی و چیکڵدانەتەنگیدا بێوێنە بوو. تەنانەت دوای ماوەیەک ناچار بووم پەیوەندی خۆم دەگەڵ دوانیاندا ببڕم و قسەیان

لێداببڕم. تەنیا سیان لەوانە خوێنەوار و ڕۆشنبیر بوون کە بریتی بوون لە: "ب. کی"(٢)، "م. سکی" و "ز. سکی"(٣) کە پیاوێکی پیر و جاران مامۆستای بیرکاری بوو بوو. ئەمە پیرەمێردێکی باش بوو، بەلام خووی تایبەتی خۆی هەبوو، سەرباری ئەوەی لە بواری خۆیدا زانا و زانیار بوو، بەلام هزر و هزرینی تەسک و سنووردار بوو. "م. کی" و "ب. کی" زۆر لەو جیاواز بوون. لە هەوەڵەوە "م. کی"م چووە دڵەوە، قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان قسەیەکی بەرز و نزممان لە هەنبەر یەکدا نەکرد. زۆر قەدر و حورمەتم دەگرت، بەلام پەیوەندیی و دۆستایەتییم دەگەڵیدا تۆخ نەبوو، قەتیش ڕۆژێ لە ڕۆژان نەگییمە ئەو ئاستە. هەرچەندە پیاوێکی تووڕەوترۆ و ڕووگرژ و بەگومان بوو. بەلام زۆر بەسەر خۆیدا زاڵ بوو. توانای خۆ کۆنترۆڵکردنی هەبوو، من ئەم سیفەتەیم بە دڵ نەبوو، پیاو هەستی دەکرد کە هەرگیز ڕۆژێ لە ڕۆژان دڵی خۆی بۆ کەس نەکردووەتەوە و ناکاتەوە. لەوەشە من هەڵە بوو بم. گرینگ ئەوەیە پیاوێکی زۆر بە تەبیعەت و نەفسبەرز بوو. زیرەکییە لە ڕادەبەدەرەکەی، دووڕوویەکەی، دڕدۆنگی و دوورەپەرێزییەکەی، گومانێکی قووڵی لە لای دەوروبەرەکەی دروست دەکرد. پیاوێک بوو چەند بەگومان بوو ئەوەندەش لە هەندێ ڕووەوە بە باوەڕ بوو. ئەم دووفاقیە سەرچاوەی عەزابی ڕۆحی ئەو بوو. سەرباری هەموو ئەمانە، بە ئاشکرا دژایەتی هەردوو هاوڕێ "ب. سکی" و "ت. سکی" دەکرد.

"ب. سکی" پیاوێکی نەخۆش بوو، خەریک بوو تووشی سیل دەبوو، زۆر توندەتەبیعەت و چیکڵدانەتەنگ و دڕ بوو، بەلام لە ناخدا نیهادپاک و پاقژدڵ بوو. هەر ئەم بەدمجێزی و تووڕەییە وای لێکرد بوو هەندێ جار وەکو منداڵی گرۆز و وڕکن و بیانووگر دەهاتە بەرچاو. من نەمدەتوانی دەگەڵ ئەم تەبیعەت و خووەدا هەڵکەم، بۆیە

هـاتوچۆ و پەیوەنـدیم دەگەڵ (ب. کـی)دا بـڕی، بێـئەوەی تۆزقاڵێـک خۆشەویستیم بەرانبەری کەمبێتەوە، ڕێک بە پێچەوانەی (م. کی)یەوە کە هەرگیـز ڕۆژێ لە ڕۆژان لێی زیـز نەبـوو بـووم، بەڵام خۆشیشـم نەدەویســت. کە هەمــوو پەیوەنــدییەکم لەگەڵ (ب. ســکی)دا بــڕی، ناچاربووم پەیوەنـدی دەگەڵ هاوڕێکەشـیدا "ت. سـکی"، کە لە فەسـڵی پێشـوودا باسـم کـردووە، ببـڕم، هەڵبـەتە ئەمەم زۆر لەبەرگـران بـوو، چــونکە هەرچەنــدە خــوێنەوارییەکی کەمــی هەبــوو، بەڵام پیــاوێکی جـوامێر و بـوێر و جوانخـاس بـوو. ئەم پیـاوە (ب. کـی) بە ڕادەیەک خۆشدەویســت، هەر کەســێ قســەی لــێ دابڕیــایە، ئیــدی بــێ چەنـدوچوون، دەبـوو بە دوژمنـی. ئەوەبـوو لەســەر (ب. کـی) بەینـی دەگەڵ (م. کی)شــدا تێکچــوو. هەرچەنــدە بەزەحمەتێکــی زۆر ئەو بڕیارەی دا. بەهەرحاڵ هەموو ئەو پیاوانە، توندەتەبیعەت و بەدمجێز و هەســتیار و بێحەوســەڵە و جێکڵـدانەتەنگ و خەمـۆک و پڕگومــان بوون و ئەمەش هۆی خۆی هەبوو. ئیدی ژیانی زیندان بۆ ئەوان زۆر دژوارتر و زەحمەتر بوو لە ژیانی ئێمە، چونکە لە وڵات و زێدوزاگەی خۆ دوور خرابوونەوە و هەندێکیان حوکمی دووروودرێژی دە سـاڵ و دوازدە ســاڵ درابــوون. لە هەمــوو ئەمەش ناخۆشــتر ئەوە بـوو، کە بۆچـوون و قەزاوەتێکـی پێشـوەختە و بـێ بنجوبناوانیـان دەرهەق بە هەمـوو زینـدانییەکان لا دروسـت بـوو بـوو و هەمـوو زینـدانییەکیان بە دڕنـدە دەزانـی و نەدەیـانتوانی و نەدەیانویسـت بچـووکترین نیشـانەی مرۆڤدۆسـتییان تیـا ببیـنن یـا کەشـف بـکەن. دیـارە ئەم بۆچـوون و قەزاوەتە بـێ بنجوبنــاوانە زادەی ئەو ژیـنگە سـەخت و هەلـومەرجە دژوارە بوو کە تێیکەوتبوون، ئیدی ژیانییان لە زینداندا زۆر نـاڕەحەت بـوو. بەینیـان تەنیـا دەگەڵ چەرکەس و تاتارەکـان و ئەشـعیا فومیچدا خـۆش بـوو، ڕقیـان لە زیندانییەکانی دی بـوو و خۆیـان لێدەپاراسـتن.

تەنیا ڕێزی ئەو پیاوە پیرە موسوڵمانەیان دەگرت کە خەڵکی ستارودوب بوو. بەڵام بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە من لە زینداندا بووم، تاقە زیندانییەکم نەبینی گاڵتە بە ڕەگوڕەچەڵەک و ئایین و باوەڕیان بکات، لە کاتێکدا لە نێو خەڵکی عەوامی ئێمەدا وا باوە کە بە تەوسوتوانجەوە بڕواننە خەڵکی بیانی، بە تایبەتی ئەڵمانەکان، خەڵکی بۆیە گاڵتەیان بە ئەڵمانی دەکرد چونکە بە درۆزن و دووڕوویان دەزانین، کەچی زیندانییەکانی لەمەڕ ئێمە، هێندەی ڕێز و قەدری نەجیبزادە پۆڵاندییەکانیان دەگرت، ئەوەندە ڕێزی ئێمەی نەجیبزادەی ڕووسیان نەدەگرت. قەت نە ئازاریان دەدان و نە تەشەریان لێدەدان، کەچی پۆڵاندییەکان نە ئەمەیان دەبینی و نە لەبەرچاویان بوو. باسی "ت. کی"م کرد، جا با بێمەوە سەر باسی ئەو پیاوە. ئەم پیاوە کە دەگەڵ هاوڕێکەیدا بەرەو زیندانەکەی لەمەڕ ئێمە دێت، بە درێژایی ڕێگا "ب. کی" هاوڕێی لە کۆڵ دەکات، چونکە "ب" کابرایەکی ڕیوەڵەی مردەڵەی لەش بەبار بوو، لە نیوەی قۆناغی یەکەمی ڕێگادا پەکی دەکەوێ. هەوەڵ جار ڕەوانەی تاراوگەی "ئو-گورسک"(٤) دەکرێن کە بە قسەی خۆیان وەزعیان لەوێ باش دەبێت، بەهەرحاڵ وەزعی ئەوێندەر زۆر لە وەزعی زیندانەکەی ئێمە باشتر دەبێت. بەڵام چونکە نامە – هەڵبەتە نامەی زۆر ئاسایی- بۆ زیندانییانی شارێکی دی دەنێرن و حکومەت بەمە دەزانێ و بڕیار دەدات بۆ زیندانەکەی ئێمەیان بنێرێ، تا ڕاستەوخۆ لە ژێر چاودێری دەسەڵاتی باڵادا بن. تا هاتنی ئەوان (م.کی) بە تەنیا بوو، جا تەسەور بکە لە ماوەی یەکەم ساڵی زیندانییەکەیدا چەند نیگەران و تەنیا بووە!

هەموو زیندانییە سیاسیەکانی لای ئێمە گەنج بوون، تەنیا "ژ. کی" نەبێ کە وەکو پێشتریش باسم کرد، هەمیشە خەریکی نوێژ و وێرد و نزایان بوو، تەمەنی پەنجا ساڵێک دەبوو. ئەم پیاوە کە بێگومان

مرۆڤێکی ئابڕومەند بوو، تەبیعەتێکی زۆر سەیر و غەریبی هەبوو. تەنانەت هاوڕێکانیشی: "ت. کی" و "ب. سکی" خۆشیاننەدەویست و بە دەگمەن قسەیان دەگەڵ دەکرد و گلەییان لێدەکرد کە کەسێکی کەللەڕەق و سەرسەخت و بە بڕوبیانووە، من نازانم تا چ ئەندازەیەک هەق بەوان بوو. بەڵام ئەوەندە دەزانم ئەگەر خەڵکی لە زینداندا یان لە هەر شوێنێکی تردا، بە زۆر و بێ خوایشتی خۆیان کۆ بکرێنەوە شەڕ و پشێوێنی و ناکۆکی و بوغز و کینەیان زیاتر دەکەوێتە نێوان وەک لەوەی بە ئازادی و بە خواستی خۆیان کۆ ببنەوە و یەکبگرن. دیارە ئەم ناکۆکی و پشێوێنییەش فاکتەر و هۆکاری زۆری هەیە. ئەمە جگە لەوەی "ژ. کی" بە خۆی مرۆڤێکی کورتبین و ناساز بوو. هیچ یەکێک لە هاوڕێکانی لەگەڵیدا هەڵی نەدەکرد. هەرچەندە من قەت لەگەڵی تێک نەچووبووم، بەڵام پەیوەندیشم لەگەڵیدا قووڵ و تۆخ نەبوو. ئەو پیاوە ماتماتیکزانێکی لەزەبر بوو، لە بیرمە ڕۆژێ، بە زمانێکی تێکشکاوی نیوەڕووسی و نیوەپۆلاندی باسی تیۆرییەکی ئەستێرەناسی بۆ کردم کە گوایە لە داهێنان و دۆزینەوەی خۆی بووە و بۆی باسکردم کە کاتی خۆی کتێبێکی زانستی دەربارەی ئەو بابەتە نووسیوە، بەڵام هەموو مەڵبەند و بنکەزانستییەکان گاڵتەیان پێکردووە. لەوە دەچوو مێشکی کەمێک تێک چووبێ و پارسەنگی بوێ. جاری وابوو چەندین ڕۆژی یەک لە دوای یەک دەکەوتە سەر چۆکان و نوێژی دەکرد و وێردی دەخوێند و نزای دەکرد، ئەمە وای کرد بوو گشت زیندانییەکان ڕێزی بگرن و تا مردیش هەر ڕێزیان دەگرت. دوای نەخۆشیەکی کوشندە، لە زینداندا و بە بەرچاوی منەوە کۆچی دوایی کرد. کە یەکەم ڕۆژ گەییە زیندانەکەی لەمەڕ ئێمە، بە هۆی بەدحاڵی بوونێکەوە دەگەڵ مێجەردا، گشت زیندانییەکان خۆشیانویست. کە ئەو زیندانییانە بە قۆناغ لە (ئو-گورسک)ەوە بۆ زیندانەکەی ئێمە

هێنرابوون، له ڕێگه قژ و ڕدێنیان نەتاشی بوون. که به سەر و ڕیشی هاتووەوه برابوونه بەردەم مێجەر، هەر که چاوی پێیان کەوتبوو، زۆر توڕه بوو بوو، ئەم سەرپێچییەی، هەرچەنده هیچ خەتاو تاوانێکی زیندانییەکانی تێدا نەبوو بوو، پێ قووت نەچوو بوو. ئیدی مێجەر یەک به خۆی نەڕاند بووی:

– ئەمانه چین! سەرسەرین، چەتەن، ڕێگرن چین!

(ژ. سکی) لەو کاتانەدا به ئاستەم له ڕووسی دەگەیی، وای زانی بوو لەوان دەپرسن که ئاخۆ چەتەن، یان ڕێگرن، ئەویش وەڵامی دابووەوه:

– ئێمه سەرسەری و بەرەڵلا نین، زیندانی سیاسین.

مێجەر دەنەڕێنێ:

– چۆن؟ چی؟ قسه له قسەی من دەکەی! یەکسەر بۆ پاسەوانخانەکەی بەرن و دەستبەجێ سەد دانه جەڵدی لێبدەن.

ئەم پیرەمێرە، بێ هیچ چەندوچوونێک ڕێک بەدەمدا ڕادەکشێت و دەستی دەخاته بەینی ددانەکانیەوه و بێ هیچ ئاخوئۆفێک، بێئەوەی به حاڵ ببزوێ، سزاکەی خۆی وەرگرت و مەردانه هەستایه سەرپێ. لەو کاتەدا "ت. سکی" و "ب. کی"یان هێنا بۆ زیندانەکە، "م. کی" لەبەر دەرگا چاوەڕوانییان بوو، هەر که بینینی هەرچەنده پێشتر نەیبینی بوون، یەکسەر باوەشی پێداکردن و بەستی له مل وەرێنان. ئەم دووه که زۆر له پێشوازییەکەی مێجەر پەست و توڕه بوون، ئەو ڕووداوه تاڵەیان بۆ گێڕایەوه که بەسەر "ژ. کی" هاتبوو. من ئێستاش ئەو ساتەم له بیره که "م. کی" ئەو ڕووداوەی بۆ گێڕامەوه. "م. کی" گوتی: "له قەپێلکی خۆم دەرچووبووم، نەک هەر توڕه بوو بووم، بەڵکو دەلەرزیم، چووم بۆ بەر دەروازەکه و له چاوەڕوانی "ژ. کی"دا وەستام. چونکه دەبوا دوای سزاکەی یەکسەر له بارەگای

پاسەوانییەوە بێتە دەرێ. لەپڕ دەرگا کرایەوە. "ژ. سکی"، ڕەنگی سپی هەڵگەڕا بوو، لێوی دەلەرزی، بێئەوەی تەمەشای هیچ کەسێک بکات، بە بەردەم ئەو زیندانییانەدا کە لە حەوشەکەدا بوون، تێپەڕی- زیندانییەکان دەیانزانی نەجیبزادەیەک شەلاقکاری کراوە- خۆی بە قاوشەکەدا کرد و یەکسەر چوو بۆ سەر جێگاکەی خۆی و بێئەوەی تاقە قسەیەک لەگەڵ هیچ کەسێکدا بکات، کەوتە سەر چۆکان و دەستی بە نوێژ و دوعا و نزایان کرد. زیندانییەکان نەک هەر سەرسام بوون بەڵکو زۆریش خەفەتیان بۆ خوارد. کە چاوم بەم پیرەمێردە سەرسپییە کەوت کە بەو تەمەنەوە ماڵ و ژن و منداڵەکانی لە زاگەی خۆی بەجێهێشتبوو، کە دیتم چۆکی داداوە و پاش ئەو سزا ناهەقە نوێژ دەکات و وێردان دەخوێنێ، زۆر توڕە بووم، ئاگام لە خۆ نەما، دەتگوت مەست و سەرخۆشم."

ئیدی لەو سەعاتە بە دواوە زیندانییەکان "ژ. سکی"یان خۆشویست، بە ڕاستی زۆر دڵبەندی ئەو هەڵوێستەی بوون کە لە ژێر لێدان و جەڵدەدا، هیچ ئاخوئۆفێکی نەکرد بوو. هەڵبەتە پێویستە ئەوەش بڵێم کە هەرگیز ناکرێ ئەو نموونەیەی سەرەوە بە نموونەی باوی مامەڵەی ئیدارەی زیندان دەگەڵ زاندانییانی نەجیبزادە بزانرێ ، ئیدی نەجیبزادەی ڕووسی بن یان پۆلاندی. ئەمە شتێکە پەیوەندی بە خودی بەرپرسی زیندانەکەوە هەیە، کە ئەگەر کەسێکی نارەسەن و ناجسن بێ و بە خوتوخۆڕایی ڕق لە زیندانییەکی بەدبەخت هەڵگرێت، دەتوانێ ژیانی لێ تاڵ بکات، ژیانی لێبکات بە دۆزەخ. بەڵام پێویستە ددان بەوەشدا بنەم کە سەرکردایەتی باڵای تاراوگە و بێگارەزیندانەکانی سیبیریا، کە بەرپرسیاریەتی تێکڕای بەرپرسانی زیندان و تاراوگەکانی لە ئەستۆ بوو، ئامۆژگاری و ڕێنمایی تایبەتی دەرهەق بە زیندانییانی نەجیبزادە هەبوو، تەنانەت زۆرجار، چاوپۆشی

زیاتریـان لێـدەکرا، یەکەم لەبەر ئەوەی ئەو فەرماندە گەورانە خۆیـان نەجیبـزادە بـوون، دووەم زۆرجـار نەجیبزادەکـان ملیـان بـۆ جەڵـد نەدابوو و بەگژ جەلادەکانی خۆیاندا چوو بوونەوە و ئاکامی خراپی لێکەوتبـووەوە، سـێیەم، کە ئەمەیـان بە ڕای مـن هـۆی بنەڕەتـی بـوو، سـالانێک لەمەوبەر، پتـر لە سـی و پێـنج سـاڵان، کـۆمەڵێکی زۆر لە نەجیبـزادان بە کەڕەتـی(5) دەزگیـر دەکـرێن و حەواڵەی تـاراوگە و گرتووخانەکـانی سـیبیریا دەکـرێن، ئەو نەجیبـزادە دوورخـراوانە، ئەوەنـدە ڕێـزی خۆیـان دەگـرن، ئەوەنـدە سـەلار و سـەنگین و خۆشـــرەفتار دەبـــن، کە ســـەرانی تـــاراوگە و گرتووخـــانە و بێگارەزینـدانەکان، ناچـار دەبـن زۆر ڕێزیـان بگـرن و مـامەڵەیەکی جیاوازتریـان دەگەڵ بـکەن وەکـو دەگەڵ زینـدانییانی ئاسـاییدا. ئیـدی ئەمە بـوو بە داب و بەرپرسـانی بچـووکی زینـدانەکانیش، پەیـڕەوی سـەرانی سـەرووی خۆیـان دەکـرد و بە چـاوێکی دی تەمەشـای زیندانییانی نەجیبزادەیان دەکرد و مامەڵەیان لە تەکدا دەکردن. وێڕای ئەوەش گەلێـک لە بەرپرسـە بچووکەکـان گلەییـان لە ئامۆژگـاری و ڕێنماییەکانی سەرانی خۆیان دەکرد و داخی ئەوەیان دەخوارد کە ڕێ نادرێن بە مەیل و ئارەزووی خۆیان ڕەفتار بکەن، چونکە ڕەفتاریـان سـنووردار بـوو، ئەگەر ئـازادی ڕەفتاریـان بـدرایە زۆریـان غەدر لە زیندانییەکان دەکـرد و سـەختگیرییان دەگەڵ دەکـردن. دیـارە مـن ئەم قسانە لە گیرفانی خۆمەوە دەرنـاهێنم، بەڵکو بەڵگەم هەیە، بۆ نموونە زیندانییان دابەش کرابوون بەسەر سێ دەستەوە، دەسـتەی دووەمیـان کە مـن یەکێـک بووم لەوان، بریتـی بـوون لەو زینـدانییانەی کە لە ژێـر دەسەلاتی سوپاییدا بوون، ئەمانە ژیانیان زۆر سـەختتر بـوو لە ژیـانی زینـدانییانی دەســتەی یەکەم و (کە لە کانەکانــدا کاریـان پێـدەکرا) دەسـتەی سـێیەم (کە لە کارخانەکانـدا کاریـان پێـدەکرا). جـا ژیـانی

دەستەی دووەم هەر بۆ نەجیبزادەکان سەخت نەبوو، بەڵکو بۆ گشت زینـدانییەکانی ئەو دەسـتەیە هەر سـەخت و دژوار بـوو، چـونکە سیستەمی بردنەکەیان، سیستەمێکی سوپایی تەواو بوو، ڕێک لە هەر بنکەیەکـی سـوپایی دیـکەی ڕووسـیا دەچـوو. سیسـتەمی سـوپایی هەمیشـە جـددیتر و بە زەبتـورەبتترە. بـۆ نمـوونە زینـدانییانی ئەم دەسـتەی دووەمە هەمیشـە پـێ بە کۆتـوزنجیر بـوون، پاسـەوانیان بە دیارەوە بوو، بۆ کوێ چووبان پاسەوانیان دەگەڵ دەچوو، کە شـتی وا لەگەڵ دوو دەسـتەکەی تـردا نەدەکرا و نەبـوو، هەڵـبەتە ئەمە قسـەی سەرزاری زیندانییەکانی لای ئێمە بوو کە خەڵکانی شـارەزاش هەمـان قسـەی ئەوانیـان دەکرد. بۆیە زیندانییانی ئەم دەستەیە خۆزگەیـان بە زیندانییانی دەستەی یەکەم دەبرد (کـار لە کانـان) کە گوایە بەگوێرەی یاسا قورسترین سزا بوو. بەڵێ ژیانیان لە دەستەی دووەمدا ئەوەندە نـاخۆش بـوو، خەویـان بەوەوە دەبینـی بـۆ بێگـار بچـن بـۆ کانەکـان. هەمـوو ئەو زینـدانییانەی کە لە گرتووخانەکـانی دیـکەی ڕووسـیاوە هـاتبوون بـۆ سیبیریا، یەکدڵ و یەکزمـان باسـی خراپـی زینـدانەکانی خۆیانیان دەکرد، ئەوەیان دووپات دەکردەوە کە زیندان و گرتووخـانە نەبـوون، بەڵکـو دۆزەخ بـوون، دڵنیایـان دەکـردین کە سیبیریا لە چـاو زیندان و گرتووخانەکانی دیکەی ڕووسیادا، وەکو بەهەشتە. جا ئەگەر ئـێمەی نەجیبـزادە، لە زینـدانی دەسـتەی دووەمـدا، کە لە لایەن جەنەراڵێکی سـوپاییەوە، سـوپاییانە بەڕێوە دەبرا، لە چـاو زیندانییانی دیدا، مـدارایەکی زیـاتر دەکراین، ئەوا بێگومـان زینـدانییانی دەسـتەی یەکەم و سـێیەم بە گشـتی لە دەسـتەکەی ئـێمە پتـر مـدارا دەکـران، پێموایە من بە باسکردنی ئەو شـوێنانەی کە خۆم بە پراکتیکی تیایدا بووم، توانیومە نموونەیەکی زیندوو دەربـارەی ڕەوشـی سـەرانسـەری گرتووخـانە و تاراوگەکـانی سـیبیریا پێشـکەش بـکەم. ئەو واریقـات و

بەســـەرهاتانەی کە لە لایەن زینـــدانییانی هەردوو دەســـتەی یەکەم و سێیەمەوە بۆم گێڕدراونەتەوە، دروستی و ڕاستی ئەنجامگیرییەکەی من دەسەلمێنن. ئێمە لێرە، لە ژێر چاودێرییەکی هێندە توندداا بووین، کە چاودێری وا لە هیچ شوێنێکی تردا نەبوو: لە هیچ ڕوویەکەوە خاتریان نەدەگرتین و چاوپۆشیان لێنەدەکردین، هەمان کار و هەمان بێگار، هەمان کۆت و هەمان زنجیر، هەمان حەپس و هەمان قفڵ، خۆلاسە هەمان مامەڵەی هەموو زیندانییەکانی ترمان دەگەڵ دەکرا. یانی مەحاڵ بوو پەنا بدرێین یان بپارێزرێین یان چاوپۆشیمان لێبکرێ، چونکە لە سەردەمێکی نزیکی سەردەمی ئێمەدا، خەڵکانی دوو زمان و بوختانچی و چاڵ هەڵکەن و شۆڤار لەو شارەی ئێمەی لێ بووین، ئەوەندە زۆر بوو بوون، کە ئیدارەی زیندان و فەرمانبەرەکانی لەوە دەترسان زمانیان لێبدرێ و ببنە قوربانی بوختانی بوختانچیان، لەو سەردەمەدا چاوپۆشی لە هەندێ زیندانی بە تاوانی زۆر گەورە دادەنرا، بۆیە فەرمانبەرەکان، لە خۆیان دەترسان، لەوە دەترسان ناویان بە خراپە دەرچێ یان وەزیفەکانیان لە دەست بدەن، بۆیە هەمان مامەڵەی زیندانییانی ئاساییان دەگەڵ ئێمەشدا دەکرد، بە حیساب تەنیا لە مەسەلەی ئەشکەنجە و سزای بەدەنیدا بەخشرا بووین، بەلام لە ڕاستیدا ئەگەر هەڵە و خەتا و سەرپێچییەکی چکۆلەشمان کردبا، ڕێک و بێ چەندوچوون دەخراینە ژێر جەڵد، چونکە سیستەمی سوپایی وا دەخوازێ هەموان لە بەردەم سزا یەکسان بن، بەلام لە خۆڕایی و بەبێ هۆ، وەکو هەر زیندانییەکی ئاسایی، نەدەخراینە ژێر جەڵد. کە فەرمانداری زیندانەکە بە سزاکەی "ژ. سکی" زانی بوو، بە ڕاستی لە مێجەر تووڕە بوو بوو و ئاگاداری کردبووەوە کە ئاگای لە خۆی بێ و جارێکی دی کاری وا نەکات. هەموو زیندانییەکان بەمەیانزانی بوو، هەروەها ئەوەشیان زانی بوو

که فەرماندار، متمانەیەکی زۆری بە میجەر هەبوو و چونکە زۆر پابەندی یاسا بوو و نموونەیەکی تەواو عەیاری فەرمانبەری گوێڕایەڵ بوو، خۆشیدەویست، کە ئەو هەواڵەی بیستبوو، 'هەواڵی ئەشکەنجەدانی (ژ. سکی)، زۆر بە توندی سەرکۆنەی کرد بوو. ئیدی میجەر پەند و دەرسێکی لەمە وەرگرتبوو، بۆ نموونە بە ئاواتەوە بوو ڕۆژێ لە ڕۆژان (م. کی) لە قافا بگرێت و بیخاتە ژێر جەڵد و پێی ڕابوێرێ. زۆری ڕق لە (م. کی) بوو، هەڵبەتە بە هۆی ئەوەوە کە (ئا. ف) بوختانی بۆ کرد بوو و زمانی لێدا بوو. بەڵام وێڕای ئەوەی هەمیشە لە بیانوویەک دەگەڕا و بۆی لە کەمیندا بوو، شۆفار و جاسووسی بە سەرەوە دانا بوو، هەر بەو ئاواتەی نەگەیی. ئیدی هەواڵی مەسەلەکەی (ژ. سکی) لە شاردا بڵاوبووەوە، ڕای گشتی دژی میجەر هاوروژا، خەڵکێکی زۆر سەرزەنشتیان کرد و تەنانەت هەندێ کەس سەرکۆنەشیان کرد.

ئێستاش یەکەم بەرخوردی خۆم دەگەڵ میجەردا لە بیرە. وەختێ گەییشتینە توبولسک، زۆر چیرۆک و حیکایەتی ترسناکیان لەمەڕ بەدخوویی و بەدمجێزی میجەر، بۆ من و زیندانییەکی نەجیبزادەی دی گێڕایەوە. هەندێ لەو کۆنەزیندانییانەی (کە کاتی خۆی بیست و پێنج دانە ساڵ حوکم درابوون و حوکمەکانییان تەواو کرد بوو و لەم شارەدا ئاکنجی بوو بوون و وەکو ئێمە نەجیبزادە بوون، تا ئێمە لە زیندانی توبولسک بووین، هەڵبەتە بە شێوەیەکی کاتی لەوێ بووین، چەند جارێک لە پیاوەتی و چاکەی خۆیان سەریان داین و ئامۆژگارییان کردین کە ئاگامان لە خۆ بێ و خۆمان لە شەڕی ئەم پیاوە بپارێزین کە قەرار بوو ببێ بە بەرپرسی زیندانەکەمان، هەروەها بەڵێنیان داینێ، کە بچنە لای هەندێ کەسی ناسراو و دەستڕۆ تا شەفاعەتمان بۆ بکەن و لە شەڕی میجەرمان، بپارێزن.

ئەلهەقی نامەشیان بۆ هەر سێ کیژەکەی فەرماندار نووسی بوو، کە لە رووسیاوە بۆ دیدەنی بابیان هاتبوون، دیارە ئەوانیش بە قازانجی ئێمە قسەیان کرد بوو. بەڵام جەنەراڵ فەرماندار، دەیتوانی چ بکات؟ تەنیا ئەوەندەی لە دەست دەهات کە بە مێجەر بڵێ پێویستە بە یەکچاو سەیری هەموان بکات و دادپەروەرانە یاسا جێبەجێ بکات.
سەعات سێی پاش نیوەڕۆ بوو کە من و هاوڕێکەم گەیینە ئەم شارە، پاسەوانەکان، یەکسەر بۆ لای مێجەریان هێناین. لە ڕاڕەوەکەدا وەستێنراین، ناردیان بە شوێن عەریفخەفەری زیندانەکەدا. هەر کە عەریفخەفەر گەیە جێ، یەکسەر مێجەر خۆی بە ژووردا کرد. دەموچاوی سوور، یەکپارچە ڕقوکینە بوو، ڕێک لە جاڵجاڵۆکەیەکی دڕ دەچوو کە خۆی بۆ پەلاماردانی مێشێکی داماو ئامادە بکات کە وتبێتە داوییەوە و بێهودە پەلەقاژەی دەرباز بوونی بێت.
مێجەر رووی کردە هاوڕێکەم و پرسی:
– نێوت چییە؟
دەنگی گڕ و پچڕپچڕ بوو، دەیویست بەو شێوەیە سامی خۆیمان بەسەردا بنوێنێ
ئەوجا ڕووی لە من کرد، لە ژێر چاویلکەکەیەوە نیگایەکی کردم و پرسی:
– ئەدی تۆ؟
ناوی خۆم پێ گوت. ئەوجا ڕووی کردە عەریفخەفەر و گوتی:
عەریف، ئەمانە یەکسەر بۆ زیندان ببەن، با لە قەرەوڵخانەکەش سەریان بتاشن، وەکو زیندانییانی مەدەنی سەریان بتاشن، یانی نیوەی سەریان، سبەینێ کوتوزنجیریان بکەن!

سەروو پاڵتۆی خاکیمان لەبەر بوو کە پەڵەپەڵەی زەردیان بە پشتەوە بوو، ئەم پاڵتۆیانەیان لە توبولسک دابووینێ. کە چاوی بە پاڵتۆکانمان کەوت، لە سەری ڕۆیی و گوتی:

- ئەم پاڵتۆیانە چییە؟ ئەمانە لە کوێوە دێن؟ ئەمە ئونیفۆرمی تازەیە، بێگومان ئونیفۆرمی تازەیە، ئەمانە بە تەمان، ئەمە دەستوری پترسبورگە؟

بەدەم ئەو قسانەوە، بە دەورماندا دەسوڕایەوە و یەک یەک تەمەشای دەکردین. ئەوجا لەو پاسەوانەی پرسی کە لە گەڵماندا هاتبوو:

- ئەمانە هیچیان پێ نییە؟ هیچیان لەگەڵ خۆدا نەهێناوە؟

یارۆی پاسەوان، خەبەردار وەستا و بەڕێزەوە تفەنگەکەی خستە سەرشانی و بگرە کەمێکیش لە ترسا دەلەرزی، هەموو خەڵکی مێجەریان دەناسی و لێیدەترسان، یارۆی پاسەوان بەرسڤی دایەوە و گوتی:

- پایەبەرز، جلی تایبەتی خۆیان پێیە!

- هەموو ئەم جلانەیان لەبەر داکەنن، تەنیا جلی ژێرەوەیان لەبەر بێڵنەوە، جلی سپی، ئەگەر جلەکانی ژێرەوەیان سپی نییە، ڕەنگاوڕەنگە، ئەوانەشیان لەبەر داکەنن، بیخەنە هەڕاجەوە و پارەکەی بخەنە سەندوقی داهاتی زیندانەوە.

ئەوسا نیگایەکی توندی ئێمەی کرد و لەسەری ڕۆیی:

- مەحکوم یان زیندانیی بێگارەزیندان نابێ هیچی هەبێت. ئاگادار بن! ئاگاتان لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتی خۆ بێ! نامەوێ بچووکترین شت ببیستمەوە! دەنا سزا و ئەشکەنجەی بەدەنی لە خزمەتتان دایە! هەر کە پێ خوار دابنێن، شەلاق ئامادەیە!

هەڵبەتە من فێری ئەو جۆرە پێشوازییە نەبووم، بۆیە بە درێژایی ئەو شەوە نیمچە نەخۆش بووم، کە چوومە ئەو دۆزەخەوە بە جارێ خەم دای گرتم! بەهەرحاڵ من پێشتر باسی ئەو شتانەم کردووە، بۆیە پێویست ناکات، جارێکی دی دووبارەی بکەمەوە.

گوتم کە ئێمە هیچ جۆرە حەسانەیەکمان نەبوو، وەکو هەموو زیندانییەکانی دی مامەڵەمان لە تەکدا دەکرا. بەڵام جارێکیان ویستیان یارمەتیمان بدەن، (من و ب. سکی) هاورێمیان، بۆ ماوەی سێ هەیڤ، لە نووسینگەی ئەندازیاریدا، وەکو نڤیسەڤان (ناسخ) دانا، هەڵبەتە ئەم کارە ژێراوژێر و بەنهێنی کرا، بۆیە هەموو ئەوانەی کە پێیاندەزانی، وایان دەنواند ئاگایان لەشتی وا نییە. چونکە بەشی ئەندازیاریی نووسینگەی ئەندازیاری، بە نهێنی ئەم چاکەیەی دەگەڵ کرد بووین. ڕێک لەو سەردەمەدا بوو کە لیوتنان کولونیل "ژ. کوف" بۆ ماوەیەکی کەم فەرماندارمان بوو. ئەم پیاوە بۆ ئێمە زۆر باش بوو، دەتگوت لە ئاسمانەوە بە تایبەتی بۆ مداراکردنی ئێمە نێردراوە (بەڵام زۆر نەمایەوە. درۆم نە کردبێ تەنیا شەش مانگێک مایەوە و ئەوسا بۆ ڕووسیا گەڕایەوە) یادگار و بیرەوەرییەکی زۆر باشی لە لای گشت زیندانییەکان بەجێهێشت. زیندانییەکان نەک هەر خۆشیاندەویست، بەڵکو دەیانپەرست. من نازانم چۆن بەو ڕادەیە خۆی خۆشەویست کرد بوو، بەڵام هەر لە سەرەتاوە، زیندانییەکانی بە لای خۆیدا ڕاکێشا. بە درێژایی ئەو ماوەیەی کە ئەو بەڕێوەبەری کاری ئەندازیاری بوو، زیندانییەکان زۆر لێی ڕازی بوون و بەردەوام بە ستایشەوە دەیانگوت: "باوکمانە، بە ڕاستی باوکە، باوکایەتی هەر لە خۆی دێ!" پیاوێک بوو ڕووخۆش، کراوە، ژیاندۆست، کورتەباڵایەکی چاوگەشی، نیگانەترس، متمانە بە خۆ بوو، دەگەڵ هەموو زیندانییەکاندا خۆشڕەفتار بوو، وەکو بابی ڕاستەقینە زیندانییەکانی

خۆشدەویست! من نازانم زیندانییەکان بۆچی بەو ڕادەیە ڕموودەی بوو بوون و خۆشیاندەویست. بەڵام ئەوە دەزانم، مەحاڵ بوو زیندانییەک ببینێ و قسەیەکی خۆشی دەگەڵ نەکات، بە ڕوویدا پێنەکەنێ و شۆخی و سوعبەتی دەگەڵ نەکات. هەڵبەتە لە قسە و سوعبەتەکانیدا زۆر بێفیز و خاکی بوو، قەت وەکو گەورە و بەرپرس خۆی نەدەنواند. بەڵکو وەکو هاوڕێ مامەڵەی دەگەڵ زیندانییەکاندا دەکرد. کەچی سەرباری ئەمەش، زیندانییەکان نەک هەر زۆریان ڕێز دەگرت، بگرە شەرمیانیش لێدەکرد. هەر زیندانییەک بە ڕێکەوت لە دوورەوە ئەم فەرماندەیەی دیبا، ڕووی دەگەشایەوە، بزەیەکی بۆ دەکرد و کڵاوەکەی وەکو ڕێزێک بۆ دادەگرت. خۆ ئەگەر فەرماندەکە مەرحەبایەک و قسەیەکی دەگەڵ کردبا، ئەوەی بە خەڵاتێکی گەورە و پڕ شانازی بۆ خۆی دەزانی. ئەمەیە ئەنجامی خۆشەویستی! "ج. کوف"، کابرایەکی بە هەیبەت بوو، هەنگاوی هەڕاوی دەنا، لە ڕێکردندا قوتوقیت بوو. زیندانییەکان پێیاندەگوت "هەلۆ". هەڵبەتە ئەم پیاوە نەیدەتوانی هیچ یارمەتییەکی زیندانییەکان بدات، چونکە تەنیا بەڕێوەبردنی کاروبارە ئەندازیارییەکانی لە ئەستۆ بوو، کە ئەویش بە گوێرەی پرەنسیپی یاسایی ڕێکخرا بوو و نەیدەتوانی بەموو لێی لا بدات یان بیگۆڕێت. بەڵام ئەگەر بە ڕێکەوت دەستەیەکی لە زیندانییان دیتبا کە لە کار بوونەتەوە، لە جیاتی ئەوەی بە خۆڕایی ڕایان بگرێ و ماتەڵیان بکات، بەر لە لێدانی دەهۆڵی پایدۆس ئیزنی دەدان بۆ شوێنی خۆ بگەڕێنەوە. زیندانییەکان بۆیە خۆشیاندەویست چونکە متمانەی پێیان هەبوو، ڕێزی دەگرتن و نەیدەبوغزاندن، خۆی بەسەردا نەدەنواندن. دڵنیام ئەگەر هەزار ڕۆبڵی لێکەوتبا و دەستی دزترین زیندانیی ئێمە کەوتبا، بە دەقی خۆیەوە بۆی دەگێڕایەوە. دوای هاتنی ئێمە بە مانگێک، دەنگۆی ئەوە بڵاو بووەوە کە دەگەڵ

مێجەردا، مێجەری بێزراودا بە شەڕ هاتووە و سەرکۆنەی کردووە، ئەمە هێندەی دی لە نێو زیندانییەکاندا خۆشەویستی کرد! زیندانییەکان لە خۆشیدا لە پێستی خۆ نەدەهێورین! فەرماندار هاودەورەی مێجەر بوو، واتا دۆست و هاورێی کۆن بوون، کە پاش دابڕانێکی زۆر لێرە یەکیان گرتبووەوە، دۆستایەتییەکەیان دەمەزەرد کردبووەوە، بەڵام زۆری پێناچێت، بەینیان تێک دەچێت، بەشەڕ دێن و لەوە بە دوا "ج. کوف" دەبێ بە دوژمنی سەرسەختی مێجەر. تەنانەت باسی ئەوەش دەکرا، کە لە یەکیان داوە، هەڵبەتە مێجەر ئەو جۆرە هەرەزەکارییەی لێدەوەشایەوە. کە زیندانییەکان بەمەیانزانی زۆریان پێخۆش بوو، لە بەینی خۆیاندا دەیانگوت: "چما ئەم هەشت چاوە دەگەڵ پیاوی پیاوانەدا هەڵدەکا؟ دەک دەستی قوماندان(فەرماندار) خۆش بێ. هەشت چاو هەر قوماندانی وای قابیلە. قوماندان هەڵۆیە هەڵۆ، بەڵام مێجەر" من پێم شەرمە ئەو وشە ناشیرینە بخەمە سەر کاغەز کە زیندانییەکان بە مێجەریان دەگوت. زیندانییەکان زۆریان حەزدەکرد بزانن کێ لەم شەڕەدا سەرکەوتووە، کێیان ئەویتریان پڕ شەق کردووە! خۆ ئەگەر ئەم دەنگۆیە درۆ دەرچووبا، زیندانییەکان زۆریان پێناخۆش دەبوو! بۆیە بەپێی حەزی خۆیان دەیانگوت: "بێگومان قوماندان داری داوە بە ڕۆحیدا، تەختی کردووە. ڕاستە قوماندان پیاوێکی کورتەباڵایە، بەڵام زۆر ڕەشید و بەغیرەت و بوێرە! بێگومان مێجەر لە ترسا خۆی وەبن قەرەوێڵەکەی داوە و خۆی شاردووەتەوە!" بەڵام "ج. کوف"، هەر زوو داخوکەسەرێکی زۆری بۆ زیندانییەکان بەجێهێشت و لەوێ نەما! هەڵبەتە گشت ئەندازیارەکان خەڵکی باش و مەرد و ڕەند بوون، لەو ماوەیەدا کە من لە زینداندا بووم، سێ چوار جاریان گۆڕین، زیندانییەکان لە بەینی خۆیاندا

دەیانگوت: "حەیفی لە ئێمە چوو، جارێکی دی پیاوی وا نابینینەوە. هەڵۆیەک بوو لەو گۆڕە. فریشتەی نیگابانی ئێمە بوو!".

بۆیە "ج. کوف"، من و "ب. سکی" نارد بۆ کارکردن لە نووسینگەکەی خۆی، چونکە زیندانییانی نەجیبزادەی خۆشدەویست. پاش ڕۆییشتنی ئەویش، وەزع و حاڵمان تا ئەندازەیەک باش بوو. چونکە ئەندازیارە ئەفسەرەکان، بە تایبەتی یەکێکیان، زۆریان خاتر دەویستین. ئێمە ئەوەندەمان ڕاپۆرات نووسی بووەوە. کە خەتمان تەواو خۆش بوو بوو و لەسەر کارەکە ڕاهاتبووین، ڕێک لەو کاتەدا، فەرمانێک لە سەرێڕا هات کە بمانگێڕنەوە سەر کارەکەی جارانمان. دیار بوو، یەکێک ڕاپۆرتی لێدابووین! ئەلهەقی ئێمەش ئەوەمان زۆر پێناخۆش نەبوو، چونکە ئەوەندەمان نووسینان شەکڵنووس کردبووەوە بێزار بوو بووین. ئیدی بۆ ماوەی دوو ساڵ، بە دوو قۆڵی دەگەڵ (ب. سکی)دا لە کارگە و وەرشەکاندا کارمان کرد، ئیدی بەردەوام خەریکی گەنگەشە و گفتوگۆیان بووین. باسی هیوا و ئاواتەکانی خۆمان دەکرد، بیروبۆچوونی خۆمان دەگۆڕییەوە. ئەم هاوڕێ هەرە باشەم (ب. سکی) هەندێ جار ڕاوبۆچوونی سەیر و توندی هەبوو. هەندێ کەس هەن زۆر زیرەکن، بیروباوەڕی سەیریان لە لا دروست دەبێ، ئەوەندە بیروباوەڕی خۆیان خۆشدەوێ، بچووکترین ئیرادی بەرانبەریان پێقەبوول ناکرێ، لە بچووکترین ڕەخنە زویر دەبن. کورم دەوێ بەرپەرچیان بداتەوە. جا (ب. سکی) لە هەموو ئیرادێکی من دەرەنجا، زۆر بەتوندی بەرپەرچی دەدامەوە. خۆ ڕەنگە زۆرجاریش ئەو لە من زیاتر لەسەر هەق بووبێ، ئەو لە هەندێ بۆچووندا، لە من واقیعبینتر بووبێ. بەڵام ئەنجام بە ناچاری لێکدی جیابووینەوە، هەڵبەتە من ئەمەم زۆر پێناخۆش بوو، چونکە

خالّی هاوبەشی زۆرمان لە نێواندا هەبوو، لە زۆر شتدا هاوڕەئی بووین.

ئیدی "م. کی" ڕۆژ بە ڕۆژ خەمگینتر دەبوو. نائومێدی و بێهیوایی زۆری بۆ دەهێنا. لە سەرەتای زیندانییەکەی مندا زۆر کراوەتر بوو و زیاتر بیروبۆچوونەکانی خۆی دەردەبڕی. کە من گەیبمە زیندان، ئەو سالّی سێیەمی زیندانی دەگوزەراند. لە سەرەتاوە زۆر بە بایەخەوە دەیدواندم و گوێی لەو هەوالّانە دەگرت کە من پێم بوو، چونکە هیچ دەنگوباسێکی دەرێی زیندانی نەدەزانی. بەپەرۆشەوە پرسیاری لێدەکردم، بەوردی گوێی لە وەلامەکانم دەگرت، رمووددەم بوو بوو. بەلام وردە وردە سارد بووەوە و ئەو جۆشوخرۆشەی نەماو، بەسەر خۆیدا کرکەوت و ڕازی دلّی خۆی دەرنەدەبڕی. بە تەواوەتی دامرکایەوە و ڕۆژ بە ڕۆژ گۆشەگیرتر دەبوو. باسی ئەو زیندانییانەی دەکرد کە من تازە خەریک بوو دەمناسین و ئاشنایان دەبووم، بە زمانی فەرەنسی دەیگوت: "من ڕقم لەو چەتە و ڕێگرانەیە!" چەندم هەولّدەدا کە بەرگرییان لێبەکەم و بەلّگەم بۆ دێنایەوە و موناقەشەم دەکرد فایدەی نەبوو و گوێی لێنەدەگرتم و قسەکانی منی بە گوێدا نەدەچوو و نەدەچوو. خۆ ئەگەر بە ڕێکەوت و لە غەفلەتێکدا، لە سەد ڕەئیدا، ڕەئێکی لێوەرگرتبام، ئەوا بۆ سبەینێ بایدەدایەوە سەر بای بەرە بۆر و دووبارە بە زمانی فەرەنسی دەیگوتەوە: "من ڕقم لەم چەتە و ڕێگرانەیە". جا چونکە ئێمە بە زۆری بە زمانی فەرەنسی قسەمان دەگەلّ یەکدی دەکرد، یەکێک لە سەربازەکانی هێزی ئەندازە بە نێوی درانچنیکوف، ناوی نابووین "پەرستار"، مەگەر هەر خوا خۆی بزانێ بۆچی ئەو ناوەی لێنا بووین!. (م. کی) تەنیا کە دەهاتە سەر باسی دایکی، تورە نەدەبوو و هەلّنەدەچوو. بۆی دەگێڕامەوە کە: "پیرەژنێکی نەخۆشی زەمینگیرە، منی لە هەموو شتێکی ئەم دنیایە

خۆشتر دەوێ، نازانم ئاخۆ ئێستا مردووە یان ماوە! ئەگەر دەیزانی منیان خستووەتە ژێر جەڵدا!".

"م. کی" لە چینی نەجیبزادان نەبوو، بەر لەوەی زیندانی بکرێت، شەلاق و جەڵدی خوارد بوو، هەر کە ئەوەی وەبیر دەکەوتەوە، لێوی خۆی دەگەست و ڕووی وەردەگێڕا. لە ئاخروئۆخری زیندانییەکەیدا، لە جاران زیاتر حەزی لە تەریکی و تەنیایی دەکرد، لەگەڵ کەسدا پیاسەی نەدەکرد. ڕۆژێک، نزیکی نیوەڕۆ، بانگ کرا بۆ لای قوماندان، قوماندان بە ڕووخۆشی و بەدەم زەردەخەنەوە پێشوازی دەکات و لێی دەپرسێت:

- "م. کی" بڵێ بزانم شەوێ خەوت بە چییەوە دی!

(م. کی) کە لە دیدارەکەی فەرماندار (قوماندان) گەڕایەوە، بۆی گێڕامەوە و گوتی: "کە قوماندان ئەو پرسیارەی لێکردم، دڵم داخورپا، دەتگوت لە پڕ دڵیان شەق کردم."

"م. کی" لە وەڵامی قوماندانا دەڵێت:

- شەوێ، لە خەوما، نامەیەکی دایکم بۆ هاتبوو.

قوماندان پێی دەڵێت:

- لەوە خۆشترە! لەوە خۆشترت لە ڕێیە. تۆ لەمڕۆوە ئازادی، دایکت تکانامەیەکی بۆ تزار ناردووە، تزار تکاکەی قەبووڵ کردووە. فەرمووو ئەم نامەیە بخوێنەوە، ئەمە فەرمانی ئازادیی تۆیە، لەم ساتەوە تۆ ئازادیت و زیندان جێی تۆ نییە.

کە بەو هەواڵەوە بۆ لای ئێمە گەڕایەوە، لە خۆشیدا ڕەنگی بوو بوو بە زەعفەرانی زەرد.

پیرۆزباییمان لێکرد. بە دەستە سارد و لەرزۆکەکانی تەوقەی دەگەڵ کردین. هەموو ئەو زیندانییانەی کە بە ئازادی ئەو خۆشحاڵ بوو بوون پیرۆزباییان لێکرد.

ئیـــدی لەوێنـــدەر، هەر لەو شـــارەدا بـــوو بە موهاجیرنشـــین (مستوگن)و پاش ماوەیەکی کەم ئیشیان دایە و بوو بە فەرمانبەر. لە سەرەتاوە زۆرجار بە سەردانی دەهات بۆ زیندان بۆ لا مان، هەواڵ و دەنگوباسی هەمەجۆری بۆ دەهێناین، بە تایبەتی هەواڵ و دەنگوباسی سیاسی کە خۆی حەزی لێدەکرد.

پۆڵاندییەکان، جگە لەو چوارەی کە باسم کردن و گوتم زیندانی سیاسی بوون، دوانی دیکەشیان هەبوو کە زۆر گەنج بوون و بۆ مـــاوەیەکی زۆر کەم دوورخرابـــوونەوە، ئەم دوانە هەرچەنـــدە خوێنەوارییەکی ئەوتۆیان نەبوو، بەڵام خەڵکێکی ئابڕومەند و سادە و ساکار و ڕاشکاو و قسەلەڕوو بوون. سێیەمی ئەمانە نێوی "ئا. کزوکوفسکی" بوو، ئەمە گەنجێکی زۆر ساویلکە و بێشەخسیەت بوو. بەڵام نەفەری چوارەمیان کە نێوی "ب. م" بوو، هەندێ بە تەمەن بوو، ئەمە کاریگەرییەکی خراپی لە دڵ و دەروونی هەموومانـدا جێهێشت. نازانم ئەمە بۆچی بۆ سیبیریا نەفی کرا بوو، هەرچەند بەخۆی و لە خۆیەوە هۆی نەفی کردنەکەی گێڕایەوە. ئەمە پیاوێکی نەفسنزم، بورژوا تەبیعەت بوو، هەمان ڕەئی و تەبیعەتی بابایەکی دوکانداری هەبوو کە سەروەت و سامانەکەی عانە عانە کۆ کردبێتەوە. هیچ ڕۆشنبیرییەکی نەبوو، جگە لە پیشەکەی خۆی وەکو بۆیەچی و نیگارکێشی، هیچ شتێکی دیکەی بە لاوە مەبەست و گرینگ نەبوو. ئەلهەقی بۆیەچی و نیگارکێشێکی زۆر چاک و کارامە بوو. سەران و بەرپرســـانی زینـــدانەکەمان، بەمەیـــانزانی، ناوبـــانگی وەســـتایی و دەستڕەنگینی بڵاو بووەوە، هەموو خەڵکی شار. بۆ ڕازانەوە و بۆیە و جوانکاری دیوار و بنمیچی ژوورەکانیان ڕوویان لەو دەنا. لە زەرفی دوو ساڵێکدا زۆربەیماڵەکانی فەرمانبەر و کارمەندەکانی بۆیە و تازە کردەوە، هەڵبەتە فەرمانبەرەکانیش کرێی باشیان دەدایە، بۆیە

هەمیشە گیرفانی گەرم بوو. بەڵام باشترین کار ئەوە بوو کە هەمیشە سێ شاگردیان لە هاوڕێکانی خۆی دەگەڵدا بۆ کار دەنارد، دووان لەو شاگردانە، فێری پیشەکەی ئەو بوون، تەنانەت یەکێک لەو سێ شاگردە کە نێوی (ت. ریزیفشسکی) بوو) بوو بە نیگارکێش و بۆیەچییەکی هێندە لێهاتوو کە هیچی لە وەستاکەی کەمتر نەبوو. مێجەرەکەی لەمەڕ خۆمان کە لە خانوویەکی دەوڵەتیدا ئاکنجی بوو، ب. م'ی بانگ کرد و ئەمری پێکرد دیوار و بنمیچی خانووەکەی بۆ بۆیە بکات. (ب،م) بە جۆرێ هونەر و دەستڕەنگینی خۆی لەم کارەدا بەکار هێنابوو، کە خانووەکەی فەرماندار (قوماندان) لە چاو ئەوەی مێجەردا نەیدەکردە هیچ. خانووەکەی خانوویەکی کۆنی یەک نهۆمی بوو، لە دیوی دەرەوە زۆر پیس و داڕووخاو بوو، بەڵام لە ناوەوە هێندە پوختە و جوان کرا بووەوە، کەم کۆشکی ڕازاوەی دەگەییشتێ. ئیدی مێجەر بۆ خۆی لە خۆشیدا خەنی بوو و بگەییشتایەتە هەر کەسێک، دەستەکانی خۆی هەڵدەگلۆفت و بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تێیدەگەیاند کە گەرەکیەتی ژن بێنێ و بە تۆنێکی سەنگین دەیگوت: "پیاو لە خانوویەکی وادا بژی، چۆن بیر لە ژن ناکاتەوە، ئەم خانووە تەنیا ژنی نوقستانە؟" ئیدی زۆر لە (ب. م) و شاگردەکانی ڕازی بوو. کاری بۆیەکردنی ماڵەکەی مێجەر یەک هەیڤی خایاند، مێجەر لە ماوەی ئەو مانگەدا ڕەئی سەبارەت بە ئێمە تەواو گۆڕا، بگرە حیسابی تایبەتی بۆ ئێمەی زیندانییانی سیاسی دەکرد و داکۆکی و بەرەڤانی لێدەکردین. کار گەییبووە ئەوە کە ڕۆژێ "ژ. سکی" بانگ کرد بوو و دوای عوزرخوایی پێی گوتبوو:

- گوێ بگرە "ژ. سکی"! من غەدرم لێکردیت، دەزانم بە خۆڕایی خستمیتە ژێر شەلاق و جەڵد، زۆر بە داخەوەم، من پەشیمانم. تێدەگەی؟ من لەم کارە ژیوانم، بمبورە!

"ژ. سکی" بەرسڤی دابووەوە کە باش تێدەگات.

مێجەر لەسەری دەڕوات و دەڵێت:

- دەزانی کە من، من، منی سەرۆکی تۆ، بۆیەم بۆ ئێرە بانگ کردوویت، تا داوای لێبوردنت لێبکەم؟ حاڵی هەیت؟ ئاخر تۆ لە ئاستی مندا چیت؟ تۆ لە ئاستی مندا کرمێکی، بگرە لە کرمیش کەمتری! تۆ بابایەکی زیندانییت، بەڵام من سوپاس بۆ خوا کە مێجەرێکم(7)، مێجەر! تێدەگەی؟

"ژ. سکی" بەرسڤی دەداتەوە کە تێگەییشتووە.

مێجەر لەسەری دەڕوات:

- زۆر باشە، جا من گەرەکمە دەگەڵت ئاشت ببمەوە. بەڵام ئایا تۆ لە من دەگەی، لەم کارەی من دەگەی؟ بە تەواوەتی هەست دەکەیت کە ئەم کارەی من تا سەر مۆخ کارێکی ئینسانییە؟ لەو ئاستەدایت کە بەتەواوەتی هەستی پێبکەیت؟ تەسەور بکە، من، منی مێجەر، منی مێجەر، دەمەوێ ئاشتت بکەمەوە... هتد.

"ژ. سکی"، بە خۆی ئەم دیمەنەی بۆ گێڕامەوە، کەواتە ئەم مرۆڤە دڕودڕندە و هەمیشە مەست و مەردم ئازارە لە سۆزی مرۆڤانی و مرۆڤدۆستی بەدەر نەبووە. بەڵام ئەگەر سەیری کورتبینی و کەللەڕەقی ئەو بکەین، ئەو قەناعەتمان لا دروست دەبێت کە ئەم ڕەفتار و هەڵوێستەی لە پیاوەتی و بەخشندەیی نەبووە. بەڵکو گومان لەوەدا نییە کە مەستی و سەرخۆشی دەورێکی زۆری تێدا دیتووە.

هەڵبەتە خەون و ئاواتەکەی مێجەر نەهاتەدی. هەرچەندە لێبڕابوو کە هەر کاتێ لە بۆیەکردن و جوانکاری خانووەکەی بووەوە ژن دێنێ. بەڵام فریا نەکەوت، ژنی نەهێنا. لەجیاتی زەماوەند، درایە دادگا و ناچار کرا دەست لە کار بکێشێتەوە. ئیدی پەتکی هەڵە و تاوانەکانی پێشوویشی کەوتە سەر ئاو. جاران لە شاردا بەڕێوەبەری پۆلیس

بـوو. ئەم جەزرەبە کوتـوپڕە وڕوکاسـی کـرد. کە زینـدانییەکان بەم هەواڵەیان زانی زۆر خۆشحاڵ بوون. ئەو ڕۆژە بۆ ئەوان جەژن بوو. دەیـانگێڕایەوە دەیـانگوت مـێجەر وەکـو پیـرەژن دەگریـا و دەینالاّنـد. بەڵام چـاری چـی بـوو؟ دەبـوایە مـل بـداتە خەت و دەسـت لە کـار بکێشـێتەوە. هەوەڵ جـار ئەسپەشـێیە جوانەکـانی فرۆشـت. هەر چییەکیتری هەبوو فرۆشتی، سـەرەنجام کەوتە سـەر ساجی عەلی . پـاش ئەوە، جارجـاری دەمـانبینی، چـاکەتێکی شـڕۆڵەی لەبەر و کاسکێتێکی پیسی لەسـەر بوو، مۆرەی لە زیندانییەکان دەکرد. بەڵام هەر کە جلـی مێجەرییەکەیـان پێداکەنـد ئیـدی هەیـبەت و سـامەکەی جارانی نەما. بە جلکی سوپاییەوە خوایەک بـوو بۆ خـۆی، بەڵام بە جلکی مەدەنییەوە زیاتر لە خزمەتکار دەچوو.

تومەز قیمەتی ئەم پیاوە بە جلە سوپاییەکەیەوە بوو!

پەراوێز:

١-"هەشت هاوڕێی دی": ئەمانە پۆلاّندی و زیندانیی سیاسی بوون.

٢-"ب. سکی": شۆڕشگێڕێکی پۆلاّندی بوو.

٣-"ژ. سکی": جوزیف زوخوفسکی، شۆڕشگێڕێکی پۆلاّنـدی بـوو، لە سـاڵی 1800 لەدایکبـوو. لە سـاڵی 1948 دا حـوکمی بیسـت سـاڵ زیندان درا. لە ساڵی 1851دا لە زینداندا مرد.

٤-"ئو- گورسک": شارێکە کەوتووتە سـیبیریای ڕۆژئـاواوە لە دەڤەر و هەریمی سیمیبا لاتنسک.

٥-"ئەمانە دیسامبەرییەکان بوون": لە ساڵی 1826دا دەستگیرکران، ژمارەیان نزیکەی سەد کەسێک دەبوو.

٦-"بەلام من سوپاس بۆ خوا مێجەرم": ئەم مێجەرە تاقە ئەفسەر نەبوو کە ئەو دەستەواژەیەی بەکار دەبرد، بەڵکو ئەفسەرانی دیکەش هەبوون لە سەردەمی مندا ئەو دەستەواژەیەیان بەکار دەبرد، بە تایبەتی ئەوانەی لە دەرەجەداریی بچووکەوە، گەیبوونە پلەی ئەفسەری (ئەم پەراوێزە لە نووسینی دۆستۆیفسکییە).

«٢٠»

هەڵاتن لە زیندان

دوای ڕۆیشتنی میجەر بە ماوەیەکی کورت، سیستەمی زیندانەکەمان بە تەواوەتی دەسکاری کرا و گۆڕا. بێگارەزیندان و بەشی زیندانی مەدەنی لا براو، کرا بە زیندانێکی سوپایی و وەکو هەر گرتووخانەیەکی سوپایی دیکەی سەرانسەری ڕووسیا، بە سیستەمی سوپایی بەڕێوە دەبرا. لەوە بە دواوە مەحکومانی دەستەی دووەم بۆ ئەم زیندانە نەدەنێردران، وای لێهات جگە لە زیندانییانی سوپایی، واتا ئەو زیندانییانەی کە لە مافی مەدەنی خۆیان بێبەش نەکرابوون، هیچ زیندانیەکی تریان بۆ ئێرە نەدەنارد، جا ئەو زیندانییە سوپاییانە، لەو سەربازانە بوون، کە حوکمێکی کەم دەدران (درێژترین حوکمیان لە شەش ساڵ تێنەپەڕی)، کە حوکمەکەیان تەواو دەکرد، وەکو جاری جاران بۆ پایەگا سوپاییەکانی خۆیان دەگەڕانەوە و سەربازی خۆیان دەکرد. هەڵبەتە زیندانییە مەدەنییە کۆنەکان، ئەوانەی حوکمی ئەبەدی و بیست ساڵ درابوون و لە هەر مافێک بێبەش کرا بوون، داغمەیان پێوە نرابوو و سەریان سفر کرا بوو، دەبوایە لەبەر بێجێگایی تا

حوکمەکانیـــان تەواو دەکەن لێــرە بمێنــنەوە. هەڵــبەتە لە پــێش ئەم گۆڕانکارییەدا لە زیندانەکەی ئێمەدا (بەشی تایبەتی) هەبوو، ئەمە هـیچ گۆڕانێکی بەسـەر نەهـات، چونکە لە بنەڕەتدا بۆ تاوانبـارانی سـوپایی دامەزرابـوو. بەهەرحـاڵ هـیچ زینـدانییەکی تـازەی مەدەنـی بـۆ ئێـرە نەدەنێــردرا، کۆنەکــانیش یەک یەک حوکمەکانیـــان تەواو دەکــرد و بەرەبەرە ئـازاد دەبـوون و وای لێدەهات لە زەرفـی دە سـاڵێکدا تـاقە زینـدانییەک لەو جـۆرە زینـدانییانە لە زیندانەکەمانـدا نەدەمـا. بەشـە تـایبەتیەکەی زینـدانەکەمان وەکـو خـۆی مـایەوە، ناوبەنـاو هەنـدێ تاوانبـاری سـوپایی خەتەر دەگەیشتنە لای ئێمە و بەشێوەیەکی کاتی لە لای ئێمە زیندانی دەکران، چاوەڕوانی ئەوەیـان دەکرد لە سیبریای ڕۆژهەڵاتـدا بێگارەزینـدانی دیـکە بێـتە دامەزرانـدن. شـێوەی ژیانمـان نەگـۆڕا، کـار و سیسـتەمەکە وەکـو جـاران بـوو. تەنیـا سیسـتەمی بەڕێوەبردنی زیندانەکە دەسکاری و تازە کرایەوە: ئەفسـەرێکی گەورە بە پلەی قومانـدان کرا بە فەرمانـداری زیندانەکە، چوار ئەفسەریشـی خرابـــووە ژێردەســـت کە بە نـــۆرە کاریـــان دەکـــرد . ســـەربازە نوقســـتانەکان، نوقســـتانانی جەنـــگ دەرکـــران، دوازدە ســـەربازی دەرجەدار و چاودێر لە جێی ئەوان دانـران. زیندانییەکان دابەش کران بەســـەر چەنـــد دەســـتەیەکی دە کەســـییەوە، بـــۆ هەر دەســـتەیەک، سەردەســـتەیەک لە خـــودی زینـــدانییەکان هەڵبژێـــردرا، دیـــارە ئەم سەردەسـتەیە هەر بە نـاو سەردەسـتە بـوو دەنـا هـیچ دەسـەڵاتێکی بەسـەر هـاوڕێ و هاوزینـدانییەکانی خۆیدا نەبـوو، بەو جـۆرە (ئـاکیم ئـاکمیچ) بەسـەر دەسـتە هەڵبژێـردرا. جڵەوی ئەم سیسـتەمە تـازەیە ڕاســـتەوخۆ لە دەســـتی فەرمانـــداری زیندانەکەمانـــدا بـــوو. ئیـــدی گۆڕانکارییەکە لەمە هێوەتر نەڕۆیی.

زینـدانییەکان لە سـەرەتاوە زۆر نـیگەران بـوون، زۆر بە جـددی گەنگەشــە و گفتوگۆیــان دەربــارەی ئەم سیســتەمە تــازەیە دەکــرد، رەخـنە و ئیرادیـان لێدەگرت، بەڵام کە دیتیـان شـتەکان وەکـو جـاری جـاران بەڕێـوە دەچێـت، ئیـدی هێـور بـوونەوە و ژیانمـان ئـاوەڕۆی جارانی خۆی وەرگرتەوە. بەڵام ئەوەنـدە هەبوو کە بە لای کەمەوە لە شـەڕی مێجەر ڕزگار بووین و ترسمان ڕەوییەوە و هەناسـەیەکمان وەبەرهاتەوە و هەر زیندانییەک بۆی هەبوو، لە کاتی پێویستدا داد و سکاڵای خۆی بەرێتە لای سەرانی زیندان و ئەگەر لەسـەر هەق بوایە، دادیـان دەپرسـی و بێگوناحـان تـاوان و بـاجی گونـاحی خەتاکاریـان نەدەدا. هەرچەنـدە دەرجەداران لە جێی سـەربازانی نوقستانی جەنگ، دانرابوون و سەرپەرشتی و چاودێری کاروباری زیندانەکەیان دەکرد. مەیفرۆشـی بە هەمـان دەقـی جـارانەوە بەردەوام بـوو. زۆربەی ئەم دەرەجەدارانە خەڵکی ئابڕوومەند و دووربین و ئاقڵ بوون و قەدری خۆیــان دەزانــی. یەک دوانێـک لەمــانە لە ســەرەتاوە دەیانویســت خۆیانمان بەسەردا بسەپێنن و وەکو سەرباز مامەڵەمـان دەگەڵ بکەن، بەڵام زووبەزوو تێگەییشـتن کە سـەروکاریان دەگەڵ کـێ دایە، خێـرا بایاندایەوە. ئەوانەی کە بە دابونەریتی زیندانەکە نـامۆ و بێگـانە بـوون، خــودی زینــدانییەکان، ڕامیــانکردن و بە دابــونەریتی زینــدانەکەیان ڕاهێنـان. تەنـانەت ئەم کـارە هەنـدێ چیـرۆک و ڕووداوی خۆشیشـی لـێکەوتەوە. بـۆ نمـوونە زینـدانییەکان، یەکێـک لە دەرجەدارەکانیـان لە خشتە برد بوو و عەرەقیان دەرخوارد دابوو، سەرخۆش بوو بـوو، کە وەخۆ هاتبووەوە، زیندانییەکان قەناعەتیان پێهێنابوو، مادامێکی ئەویش وەکو ئەوان خـواردویەتییەوە، بۆی نییە ڕێـگەی ئـاڵوێری عەرەقیـان لێبگرێـت. سـەرەنجام کـاتێ کە زینـدانییەکان بە قاچـاغ و لە ڕێخـۆڵەدا عارەقیان دەهێنایە ناو زیندانەکە، دەرەجەدارەکان خۆیان لە گێلی دەدا.

و چاوپۆشیان لێدەکردن. ئیدی دەرەجەدارەکانیش، وەکو سەربازە نوقستانەکانی پێشوو، دەچوون بۆ بازاڕ و نانی سپی و گۆشت و هەموو جۆرە خۆراکێکی تریان، بە مەرجێ قەدەغە نەبوایە، بۆ دەکڕین و بۆیان دەهێنانەوە بۆ زیندانەکە، ئیدی ئەمە بوو بوو بە کارێکی ئاسایی. ئیدی من نەمزانی حیکمەتی ئەم گۆڕانکارییە چی بوو، بۆچی زیندانەکەمان بوو بە زیندانێکی سوپایی. کە ئەم گۆڕانکارییە ڕووی دا من تازە دوو ساڵم تەواو کرد بوو. یانی دەبوایە دوو دانە ساڵی دیکە لە سایەی ئەم سیستەمە تازەیەدا بەسەر بەرم..

ئایا پێویستە لەسەرم لەم بیرەوەرییانەدا سەراپای ئەو ژیانە بگێڕمەوە کە لە زینداندا بەسەرم برد؟ نەخێر، من خۆم قەناعەتم بەوە نییە، خۆ ئەگەر پێویست بوایە بە ڕیز، هەموو ئەو شتانەی کە لەم ماوەیەدا دیتبوومن و جەرباندبوومن بگێڕمەوە و وەکو خۆی تۆماری بکەم، ئەوا قەبارەی ئەم کتێبە دوو چەندانە و سێ چەندانەی ئێستا زیادی دەکرد، هەنگێ وەسفەکان زۆر دووبارە دەبوونەوە و جوانی و لەزەتی خۆیان لە دەست دەدا و لە زۆربەی فەسڵەکاندا بە شێوەیەکی ڕۆتینی و یەکهاوی دووبارە دەبوونەوە، بە تایبەتی ئەو خوێنەرانەی کە لە میانەی فەسڵەکانی پێشوودا، وێنەیەکی ڕوونیان لەمەڕ ژیانی زیندانییانی دەستەی دووەم لە هزروبیردا چەسپی بوو، بێزار و بێتاقەت دەبوون. من ویستوومە لە ڕێگەی تابلۆیەکی زۆر ورد و ڕوون و دروستەوە، زیندانەکەی خۆمان و ئەوەی بە درێژایی ساڵانێکی زۆر لەوێندەر بەسەرم هاتووە، بەرجەستە بکەم. ئیدی نازانم ئاخۆ مەبەستم پێکاوە یان نا؟ بەهەرحاڵ من ناتوانم لە مبارەیەوە هیچ حوکمێک بدەم بەڵام هەستدەکەم دەتوانم لێرەدا کۆتایی پێبێنم. کە ئەم بیرەوەریانە هەڵدەدەمەوە، هەست دەکەم

هەرچی کۆنە عەزابی جارانە لە ناخمدا بێداردەبێتەوە و دەست دەنێتە بینم و هەناسەم سوار دەبێت. هەڵبەتە بەشێک لەو بیرەوەریانە، لە زەینمدا کاڵ بوونەتەوە و وەکو تابۆ و سێبەران دەنوێنن. بەلام دڵنیاشم زۆر شتم هەر بە یەکجارەکی لە بیرچووەتەوە و بە یەکجارەکی لە مێشکمدا سڕاونەتەوە. ئەوەی بیرم مابێ ئەوەیە کە ئەو ساڵانە زۆر بەخاوی و خەمناکی بورین، ڕۆژگار زۆر درێژ بوون، بە خاوی تێدەپەڕین، دەتگوت دڵۆپەی پاش بارانە و تک تک لە بن میچان دەهاتە خوارێ. لە بیرمە کە ئارەزوویەکی زۆر بەهێز، ئارەزووی ڕابوون و ژیانەوە، ئارەزووو کەڵکەڵەی تازە بوونەوە و بەردەوام بوون لەسەر ژیان، توانا و بەهرەی خۆ ڕاگری و چاوەڕوانی و سەبر و حەوسەڵە و هیوادارب‌وونی پێدەبەخشیم. سەرەنجام توانیم بەم ژیانە ڕابێم، هەموو ڕۆژێ چاوەڕوانی تەواوبوونی ئەم دەورانەم دەکرد، ڕۆژم دەژمارد، لەگەڵ تێپەڕبوونی هەر ڕۆژێکدا ئۆخژنێکی سەیرم بە دڵ و دەروونددا دەگەڕا. تەنانەت کاتێ کە هێشتا هەزار ڕۆژم لەبەردەمدا مابوو کە لەم زیندانییەدا بەسەر بەرم، دڵی خۆم بەوە خۆش دەکرد، دەمگوت گوێ مەدەیە، سبەینێ دەبێ بە نۆسەد و نەوەدونۆ ڕۆژ، لە هەزار دێتە خوارێ.. هەروەها لە بیرمە لە کاتێکدا، لە هەموو ئەم ماوەیەدا. لە نێو ئەو سەدان زیندانییەدا کە لە دەورم بوون، هەستم بە تەنیاییەکی بەسام دەکرد، ئیدی بەرەبەرە وام لێهات حەزم لەم تەنیایی و گۆشە گیریی دەکرد. بەدەم ئەم تەنیایی و گۆشەگیرییەوە، ژیانی ڕابردووی خۆمم دەور دەکردەوە، ورد و درشتی ژیانی خۆم شەنوکەو دەکرد. بە قووڵی بیرم لێدەکردەوە، زۆر بێڕەحمانە حوکمم لەسەر خۆم دەدا. زۆرجار سوپاسی قەدەر و چارەنووسم دەکرد کە بەهرەی ئەم تەنیایی و گۆشەگیرییەی پێبەخشیوم کە ئەگەر ئەوە نەبوایە

نەمدەتوانی بەو جۆرە دەربارەی خۆم قەزاوەت بکەم و بەو بێمنەتیە بە ناخی ژیانی ڕابردووی خۆمدا بچمەوە و ئەو دەمانە هەزار و یەک هیوا و ئاوات لە دڵم چەکەرەیان دەکرد! بیرم دەکردەوە، بڕیارم دەدا، سوێندم دەخوارد کە لە ئاییندەمدا، هیچ یەکێک لە هەڵە و خەتاکانی ڕابردووم دووبارە نەکەمەوە. بەرنامەیەکی تەواوم بۆ ئاییندەی خۆم دادەنا، بەڵێنم بە خۆ دەدا کە بەوپەڕی جددی ئەو بەرنامەیە جێبەجێ بکەم و بەموو لێی لا نەدەم. باوەڕی تەواوم بە خۆم و بە توانای خۆم هەبوو کە ئەو بەرنامەیە ئەنجام دەدەم. ئیدی چاوەڕوانی ئازادی خۆمم دەکرد، زۆر بە تاسەی ئازادییەوە دەژیام. دەمویست هێز و توانای خۆم لە مەیدانی خەباتێکی تازەدا بجەڕبێنم. هەندێ جار تاسە و کەڵکەڵەیەکی پڕ جۆش بەرۆکی دەگرتم و دەستی دەخستە بینم، هەناسەی سوار دەکردم. هەڵبەتە هەڵدانەوە و بێدارکردنەوەی ئەم بیرەوەریانە کە جگە لە خۆم پەیوەندییان بە هیچ کەسێکی ترەوە نییە، بۆ من گەلێک پڕ سوێ و بەئازارە، بۆیە تۆماریان دەکەم، چونکە پێموایە هەموو کەسێک دەتوانێ لێیان تێبگات و هەر کەسێک لە تافی لاوی و هەڕەتی بەهێزیدا، ئەگەر نەگبەتی شانی بگرێت و دەستگیر بکرێ و دە زیندان بخرێت، هەست بە هەمان ئەو شتانە دەکات کە من هەستم پێکردوون.

با لەوەی پتر بەتانی ئەم بابەتەدا نەچم و بۆ ئەوەی ئەم بیرەوەری و یادداشتانە بە شێوەیەکی کوتوپڕ کۆتاییان نەیەت، هەندێ شتی دیکەش دەگێڕمەوە.

پێموایە، ڕەنگە خەڵکانێک هەبن بپرسن ئایا هەڵاتن لە زیندان مەحاڵە، ئایا بە درێژایی ئەو ساڵانەی من لە زینداندا بووم هیچ هەوڵێکی هەڵاتن ڕووی نەداوە؟ وەکو پێشتریش گوتوومە، هەر زیندانییەک کە دوو یان سێ ساڵی لە زینداندا گوزەراند و بەڕێ کرد،

حیساب بۆ ئەو ماوەیە دەکات، حیساب بۆ زەرەر و قازانجی خۆی دەکات، وا بیر دەکاتەوە مادامێکی دوو سێ ساڵێکی بەڕێ کردووە، قازانجی لەوەدایە پاشماوەی مەحکوومییەتەکەی بەبێ هیچ ڕیسک و سەرکێشییەک تەواو بکات و بە گوێرەی یاسا ببێ بە موهاجیرنشینێکی ئازاد. دیارە ئەوانەی کە وا بیر دەکەنەوە، زیاتر ئەو زیندانییانەن کە مودەتی مەحکومییەتەکەیان کەمە. بەڵام ئەوانە کە ماوەی حوکمەکەیان زۆرە، زۆرجار بیر لە هەڵاتن دەکەنەوە و ئامادەن هەر ڕیسکێک لەو پێناوەدا بکەن، بەڵام وێڕای ئەمەش هەوڵی هەڵاتن لە زیندانەکەی ئێمە زۆر کەم بوو. ئایا هۆی ترسنۆکی زیندانییەکان بوو، زەبتورەبتی توندی سیستەمی سوپایی بوو، یان تۆبۆگرافیای شارەکە بوو کە کەوتبووە ناوەندی بیابان و دەشتێکی کاکی بە کاکیەوە، هەڵاتن هەروا ئاسان نەبوو؟ نازانم، پێموایە هەموو ئەو فاکتەرانە دەوریان هەبوو، هەڵاتن لە زیندانەکەی ئێمە ئەستەم بوو. لە سەردەمی زیندانییەکەی مندا، تەنیا یەکجار دوو زیندانی کە هەردووکیان زیندانیی زۆر خەتەر بوون، هەوڵیاندا هەڵێن.

کە مێجەر دەستی لە کار کێشایەوە و ڕۆیی، "ئا. ف" (شۆڤار و جاسوسی زیندانەکە) بێ پشت و پشتیوان مایەوە. "ئا. ف" هێشتا گەنج بوو. بەڵام گەرمی و ساردی ڕۆژگاری چەشتبوو و قاڵ بوو بووەوە. کابرایەکی بێباک، بە ورە و چاونەترس و زۆر زیرەک و زیتەڵ بوو. ئەگەر ئازاد بکرایە، بێگومان دەستی بە کاری جاسوسی و شۆڤاری و دەستبڕی و پارە کێشانەوە لە خەڵکی دەکردەوە و بۆ ئەو مەبەستە هەر ڕێگەیەکی، چەند ناپیاوانەش بوایە، دەگرتەبەر، بەڵام ئەمجارە بە ئاسانی دەستگیر نەدەکرایەوە، چونکە لە زینداندا ئەزموونێکی زۆری پەیدا کرد بوو. لە زیندانیشدا مومارەسەی تەزویرکردنی پاسپۆرتانی دەکرد. شارەزاییەکی باشی لەو بوارەدا پەیدا کرد بوو. هەڵبەتە من

زۆر لەمە دڵنیا نیم، چونکە بە چاوی خۆم شتی وام لێ نەدیتبوو، بەڵکو لە زیندانییەکانی دیکەم بیستبوو، بە قسەی زیندانییەکان، کە جار جار بۆ ماڵی مێجەر دەچوو، خۆی بە مووبەقەکەی ئەودا دەکرد و لەوێندەر پاسپۆرتانی تەزویر دەکرد و دەرامەتێکی باشیشی لەم کارە دەست دەکەوت. بەهەرحاڵ ئەم پیاوە ئامادەبوو لە پێناوی گۆڕینی چارەنووسی خۆیدا، هەر سەرکێشی و ڕیسکێک بکات. بەهەرحاڵ، من هەلی ئەوەم بۆ ڕەخسا کە لە نزیکەوە بیناسم و بچمە ناخی دڵ و دەروونییەوە. بێئەدەبی و نامەردی و خوێڕیەتی و بێباکی و بێئامانی ئەم کابرایە لە ڕادەبەدەر بوو، پیاو قێزی لێی دەکردەوە.

سێ بەندییەکی وەها بوو، ئەگەر حەزی لە عەرەق بکردایە و هیچ ڕێگەیەک نەبوایە بۆ وەدەست هێنانی عەرەق، تەنیا پیاوکوژی نەبێ، ئامادە بوو بێ چەندوچوون لە پێناوی قاپێ عەرەقدا پیاوێک بکوژێت، بە مەرجێ کە کەس پێی نەزانیبا. لە زیندانەکەی ئێمەدا فێری ئەوەبوو کە حیساب بۆ هەموو شتێک بکات، هەر لەبەر ئەو وردی و وریاییەی بوو کە (کولیکوف)ی تاوانباری بەشی تایبەتی دۆستایەتی دەگەڵدا گرت.

پێشتر باسی ئەم (کولیکوفْ)ەم کردووە، هەرچەندە پیاوێکی میانە ساڵ بوو، بەڵام زۆر چالاک و چەلەنگ و زیتوزیتەڵ بوو، ژیانی لێدەچۆڕا. گەلێک بەهرە و توانای نائاسایی هەبوو. لەو پیاوانە بوو کە مل بۆ پیری نادەن و دەیانەوێ تا دوا هەناسە هەر بە گەنجی بژین و لە ژیان تێر نابن.

من پێم سەیر بوو کە دەمبینی کولیکوف وەکو زیندانییەکانی دی ملی داوەتە خەت و هیچ هەوڵێکی هەڵاتن نادات، تومەز کولیکوف ژێراوژێر بڕیاری هەڵاتنی دابوو. نازانم ئەم جووتە، کامیان

کاریگەریی بەسەر ئەویترەوە زیاتر بوو؟ بەڵام پێدەچوو، لە هەموو شتێکدا هاوتای یەک بن، هیچیان لە هیچیان کەمتر نەبوو، کۆپی یەکتر بوون. بۆیە زۆر زوو بوون بە دۆستی یەکتر پێموایە کولیکوف چاوەڕوانی ئەوە بوو کە "ئا. ف" پاسپۆرتێکی قەڵبی بۆ دروست بکات. هەروەها (ئا. ف) کۆنە ئەسڵزادە بوو، سەر بە خانەدانانی کۆمەڵگە بوو، ئەمە خۆی لە خۆیدا دەرفەتێکی باشتر و شانسێکی پتری بۆ ئەو جووتە پیاوە دەڕەخساند، ئەگەر بیانتوانیبا خۆ بگەیەننەوە ڕووسیا. ئیدی هەر خوا دەیزانی ئەم جووتە لەسەرچی ڕێکەوتبوون و بە چ هیوا و ئومێدێک بوون. بەهەرحاڵ ئەو هیوا و ئومێدانە، گەورەتر بوون لە هیوا و خەو خەیاڵی تەریدە و وێڵگەڕانی سیبیریایی، کولیکوف کە بە تەبیعەت ئەکتەر و لێبۆکێکی لێهاتوو بوو، دەیتوانی دەوری هەمەجۆر لە ژیاندا ببینێ و هەقی خۆی بوو بە بەهرە و تواناکانی خۆی پشت ئەستوور بێت. زیندان ئەو جۆرە خەڵکانە دەپوکێنێتەوە، خەفەیان دەکات. بۆیە ئەو جووتە لێبڕان کە لە زیندان هەڵێن.

بەڵام هەڵاتن بەبێ هاودەستی چاودێر و پاسەوان مەحاڵ بوو، بۆیە دەبوایە هاودەستی چاودێرێک مسۆگەر بکەن. لە یەکێک لە دەستە سوپاییەکانی نێو زیندانەکەدا پیاوێکی پۆلاندی کەمێک پیر هەبوو، بەڵام بە گوڕ و گورجوگۆڵ و چالاک و چەلەنگ و بێپەروا و بێباک بوو، هەڵبەتە شایستەی چارەنووسێکی باشتر بوو. ئەمە بە گەنجی بۆ خزمەتی سەربازی، بۆ سیبیریا نێردرابوو، دوای ماوەیەک، غەریبی نیشتمان دەکات و لە خزمەتی سوپایی هەڵدێت، دەگیرێت و پاش سزای جەڵد و شەلاقان، حوکمی دوو ساڵ دەدرێ و حەواڵەی سەربازگەی تەمێکاری دەکرێت. پاش ئەوەی حوکمەکەی تەواو دەکات دەی نێرنەوە بۆ فەوجەکەی خۆی، ئیدی ئاقڵ دەبێت و هێندە

بە جددی و دڵسۆزی مل بۆ خزمەتی سوپایی دەدات کە لە پاداشتی ئەو دڵسۆزییەدا دەیکەن بە سەر دەستە و عەریف. ئەم پیاوە زۆر بە خۆی دەنازی و متمانە و شانازی لە دەم و دووی دەخوێنرایەوە. من هەندێ جار لە نێو ئەو سەربازانەدا دەمبینی کە چاودێریان دەکردین. پۆلاندییەکانیش هەندێ شتیان لە بارەوە بۆ گێرابوومەوە. لەوە دەچوو دەردی دوورە وڵاتی و غەمی غوربەت، کاریان تێکردبێ و بوو بێ بە کەربوکینەیەکی لە بن نەهاتوو. ئەم پیاوە لە هیچ شتێک نەدەپرینگایەوە، کوڵدان و گەڕانەوەی لە مەزەبا نەبوو. ئامادەی هەموو کارێک بوو. کۆلیکوف، کە بە زیرەکی خۆی ئەو ڕیسککاری و سەرکێشییەی تێدا بەدی کرد بوو، ئەوی بۆ ئەنجامدانی ئەم نەخشە و پلانە هەڵبژارد بوو. ئەم عەریفە نێوی کولیر بوو. ئیدی بە سێ قۆڵی تەگبیر دەکەن و ڕۆژی هەڵاتنەکەیان دیاری دەکەن. مانگی حوزەیران بوو، کەشوهەوای شار لەم مانگەدا و بە تایبەتی لە وەرزی هاویندا یەک هەوا و نەگۆڕە، ئەمە وەرزی باران بڕانە ، بۆ تەریدە و وێڵگەڕان و ئاواران یەکاویەک بوو. هەڵبەتە زیندانییەکان نەیاندەتوانی یەکڕاست لە زیندانەکە وەدەربکەون و هەڵێن، چونکە شار لە زیندانەکەمانەوە دوور بوو، کەوتبووە بەرزی و چوار دەوری دەشتێکی ڕاست و تەختانی بوو، هیچ بێشە و دارستانێکی لە نزیک نەبوو کە پیاو خۆی تێدا پەنا بدات. بۆیە دەبوایە پێش هەموو شتێک جلەکانیان بگۆڕن. بۆ ئەم کارەش دەبوایە خۆیان بگەیەننە پەناگایەکی نزیکی شار کە کولیکۆف لەمێژ بوو ئەو پەناگایەی دابین کرد بوو. ئیدی نازانم ئاخۆ هاوڕێ دڵسۆزەکانی، لە دەوروبەری شاردا، ئاگایان لەم ڕازە هەبوو یان نا، هەرچەندە من لەمە دڵنیانیم، بەڵام پێدەچوو ئاگادار بووبن. لە ماوەی ئەو ساڵەدا، کیژێکی گومانلێکراوی گەنج و جوان، بە نێوی فانیکا مانیکا، لە گۆشەیەکی ئەو دەڤەرەدا گیرسا

بووەوە و دەست بەکار بوو بوو، ئەو کیژە وەعد و بەڵێنی زۆری دابوونێ کە لە دوای هەڵاتنی ئەوان، هەندێ لە بەڵێنەکانی خۆی برد بوۆە سەر. خەڵک و خوا " ئاگروگڕ"شیان بەم کیژە دەگوت. بێگومان ئەو کیژە هاودەستی هەڵاتووەکان بوو، چونکە کولیکۆف ئامادە بوو لە پێناوی ئەودا خۆی بە کوشت بدات.

کە بەیانی، زیندانییەکان کۆکرانەوە تا دەستە دەستە جیا بکرێنەوە و بۆ سەر کار بنێردرێن، ئەو سێ برادەرە، بە جۆرێ ڕێزبوون کە دەگەڵ شیلکیندا بۆ سەر ئیش بنێردرێن. شیلکین زیندانی بوو، وەستای سپیکاری و گەچکاری بوو، ئیشی ئەوە بوو کە ئەو پاپەگا و قاوشە سوپاییانە نۆژەن و گەچکاری بکاتەوە کە زیندانییە سەربازەکان دەمێ بوو چۆڵیان کرد بوو. (کولیر)ش توانی کارێکی وەها بکات کە بە چاودێری ئەوانی دابنێن. چونکە بە پێی ڕێنمایی و دەستوور دەبوایە دوو سەرباز بۆ چاودێری سێ زیندانی دابنرێت، تازە سەربازێکی گەنجیان بەگەڵ عەریف کولیر خست، تا هەم فێری کاروبارە سوپاییەکان ببێ و هەم یارمەتی عەریف کولیر بدات. دیارە دەبێ ئەم دوو زیندانییەی کە لێبڕابوون هەڵێن و بڕەڤن، کاریگەرییەکی زۆریان بەسەر (کولێری) دنیادیدە و زیرەکەوە هەبووبێ، دەنا چۆن دەیانتوانی بەو ئاسانییە پیاوێکی دنیا دیدە و پوختە و زیرەک، دەرجەدارێکی جددی و هێمن کە هەمووی چەندساڵێکی کەمی مابوو خزمەتی سوپایی تەواو بکات و مەرەخەس ببێ، بێننە ڕەدا و ڕیشی خۆی بداتە دەست ئەوان.

ئەمانە، واتە هەر سێ زیندانییەکە و هەردوو چاودێرەکە سەعات شەشی بەیانی دەگەنە پایەگاکە. چۆڵوهۆڵ، جگە لەوان کەسی تری لێنابێت. دەست بەکار دەکەن، پاش سەعاتێک کولیکۆف و "ئا. ف" بە (شیلکین)ی هاوڕێیان دەڵێن کە ئامێرێکی کارکردنیان لە بیرچووە و

دەچن لە كـارگەكە (وەرشـە) دەیهێـنن. دەبـوایە زۆر وریایـانە و بە شێوەیەكی ئاسایی مامەڵە دەگەڵ شیلكیندا بكەن تا گومانیان لێنەكات. شـیلكین، وەسـتا و بەنـایەكی لێهـاتوو، مۆسـكۆیی بـوو، زیـرەک و وریـایەكی كەمـدوو بـوو، زۆر لاواز و باریـک و بنێس بـوو. بـۆ ئەوە دروسـت بـوو بـوو بە چـاكەت و پـانتۆڵەوە، لە دوكـانێكی شـاری مۆسـكۆدا دابنیشـێت و دوكانـداری بكـات، بەڵام دەگەڵ قەدەر و چارەنووسدا چ دەكرێ، ئەوەتا ئێستا دوای گەڕانێكی زۆر سـەرەنجام، بـۆ هەمیشـە لە بەشـی تـایبەتی زینـدانـدا، یـانی لە نێـو خەتەرنـاكترین مەحكومـانی دەزگـای دادڤـانی سـوپاییدا گیرسـاوەتەوە. مـن هـۆ و سەرچاوەی ئەم چارەنووسە خەمناكەی ئەو نـازانم، لێ شیلكین هیچ جـۆرە بەدخـوایی و شـەڕەنگێزییەكی نەدەنوانـد، زۆر بە هێمنـی و سەلامەتی و بێوەیی لە زیندانەكەماندا دەژیا. ناوبەناو هەندێک ناشیانە دەیخواردەوە و مەست دەبوو، لەوە بترازێ هیچ عەیبێكی تری نەبوو. هەڵـبەتە كولیكـۆف و جمـاعەتەكەی نەخشـەكەی خۆیـان پێنەگوتبـوو، دەبـوایە چەواشـەی بـكەن. كولیكـۆف، چـاوێكی لـێ داگرتبـوو و وای تێگەیاند بوو كە دوێ شـەو قـاپێ ئارەقیـان لە كـارگەكە شـاردووەتەوە و بۆیە بۆ ئەوێندەر دەچن تا ئەو ئارەقە بێنن. بەو جۆرە (شـیلكین)ی فریـودا، كەمتـرین گومـانی لێنەكـرد. وەسـتا شـیلكین و گەنجەتـازە سەربازەكە بە دوو قۆڵی مـانەوە (كولیكۆف و ئا.ف)ش بە چـاودێریی كولیر بەرەو ئاوەدانییەكەی قەراخ شار وەڕێكەوتن و دوور كەوتنەوە.

نیـو سـەعاتێک بـوری و جمـاعەت نەگەڕانەوە. شـیلكین كە زۆری لەم جـۆرە واریقـات و رووداوانە دیتبـوو، كەوتە بیركـردنەوە، زۆری بیركـردەوە، لەپـڕ ئەوەی بیـركەوتەوە كە بـاری دەروونـی كولیكـۆف ئاسـایی نەبـوو، دوو جـاران چـاوی لە (ئـا. ف) داگرتبـوو و بە چـپە دواندبووی. شیلكین تازە هەمـوو شتەكانی بیردەكەوتەوە. "كولیر"یش

سەرنجی ڕاکێشا بوو. پێش ئەوەی دەگەڵ جووتە زیندانییەکەدا بکەوێتە ڕێ، گەنجە تازە سەربازەکەی بانگ کرد و ئامۆژگاری کرد بوو کە دوای ئەو چی بکات و چی نەکات، دیارە ئەم کارەی ئەو شتێکی نائاسایی بوو. ئیدی شیلکین تاپتر بیری دەکردەوە و چینەی لە یادگەی خۆی دەکرد، گومانی زیاتر دەبوو. کە کات درەنگ بووو کەس نەگەڕایەوە، ئیدی گومان بە جارێ زۆری بۆ هێنا، دەیزانی بە هۆی ئەم کارە و چ مەترسییەکی دێتە ڕێ، لەگین بوو ئیدارەی زیندان گومان لەو بکەن، بەوە تاوانباری بکەن کە هاودەستی هەڵاتووەکان بووە و ڕێگەی داون هەڵێن، ئەگەر فریا نەکەوێ و زووبەزوو ئیدارە ئاگادار نەکاتەوە، ئەوا شتەکە لە گومان دەردەچێت و بەسەر ئەودا ساغ دەبێتەوە. کەواتە پێویستە تا زووە فریا بکەوێ و ماتەڵ نەبێ. هەنگێ بیری کەوتەوە کە لەو دواییانەدا کولیکۆف و "ئا. ف" زۆر ڕمووودەی یەکتر بوو بوون و زۆرجار پێکەوە دەکەوتنە فسکە فسک و دەچوونە پشت قاوش و پایەگاکان و دوور لە چاوی خەڵکی خەریکی پیلان و تەگبیران دەبوون. تەنانەت ئەوەشی بیر کەوتەوە کە پێشتریش ئەو گومان و مەزەندەیەی لە لا هەبووە کە لەگینە شتێکیان لە ژێر سەردا بێ، شیلکین تەمەشایەکی سەربازە چاودێرەکەی کرد. خۆی دابوو بەسەر تفەنگەکەیدا و بەدەم باوێشکەوە سەری قامکی لە کەپوویدا دەگێڕا. ئیدی شیلکین بۆ ئەوەی لە خەیاڵی نەدات، دڵی نایەت گومانەکەی خۆی بۆ ئاشکرا بکات، تەنیا داوای لێکرد کە لەگەڵیدا تا کارگەکە بڕوات. دەیویست بزانێت کە ئاخۆ هاوڕێکانی چوون بۆ ئەوێندەر یان نا، ئاخۆ کەس دیتوونی یان نا. کە بۆی دەرکەوت کەس نەیدیتوون، ئیدی گومانەکانی بوون بە ڕاست. شیلکین لە دڵی خۆیدا گوتی: "ئەگەر تەنیا بۆ مەینووشی و ڕابواردن بۆ ئەوێندەر چووبان، وەکو هەندێ جار کولیکوف ئەو کارەی دەکرد،

هەڵبەتە بە منیـان دەگـوت. چـونکە ئەمە شـاردنەوەی بـۆچییە؟" کە شـیلکین گەیـیە ئەم قەنـاعەتە، یەکسـەر لەوێنـدەرەوە، بێـئەوەی بگەڕێتەوە بـۆ سـەر کـارەکەی، بەرەو زینـدان دایکێشـا. دەوروبەری سـەعات نـۆی بەیـانی بـوو کە شـیلکین گەییشـتەوە زینـدان، یەکسـەر خۆی بە لای عەریفـخەفەردا کـرد، حـاڵ و حیکـایەتەکەی لە سـیری تـا پیازی بۆ گێڕایەوە. یارۆ زۆر ترسـا، لە هەوەڵەوە بـاوەڕی نەدەکرد. شیلکین ڕووداوەکەی وەکو گومانێک بۆ باس کرد بـوو، ئەویش بەلەز ڕۆیی بۆ لای مێجەر، مێجەریش بەلەز خۆی دەگەیەنێتە فەرمانـدار و هەواڵەکەی پێـدەگەیەنێت. دوای چـارەکە سـەعاتێک بڕیـاری پێویسـت درا. ڕاپۆرتێک لەمبارییەوە بۆ فەرمانداری گشتی بەرز کرایەوە. چونکە ئەم جـووتە زینـدانییە لە زینـدانییە خەتەرەکـان بـوون، ئەگەری ئەوە هەبـوو لە پترسـبۆرگەوە فەرمـانی سـزایەکی قـورس بـۆ ئیـدارە و کارگێڕانی زیندانەکە دەربچێت و زۆر بەتوندی سـەرکۆنە بکرێن. "ئا. ف"، ئەگەر ڕاست بێ یان درۆ، یەکێک بوو لە زیندانییە سیاسییەکان. (کولیکـوف)ش زینـدانی (بەشـی تـایبەتی) بـوو، واتە لە تاوانبـارە گەورەکان بوو، ئەمە جگە لەوەی کۆنە سوپایی بوو. تا ئەو کاتە هیچ کەسـێک نەیتـوانی بـوو لە زینـدانی (بەشـی تـایبەتی) هەڵێت. هەنگـێ سەرپەرشـتیارەکان بیریـان کەوتەوە کە بەپێـی دەسـتور و ڕێنماییـان دەبـێ هەر زینـدانییەکی بەشـی تـایبەتی کە بـۆ بێگـار دەردەکرێ، دوو پاسەوانی بەگەڵ بخرێت. جا ئەم یاساوڕێسایە ڕەچاو نەکرا بوو، بۆیە لەگین بـوو ئەم سـەرپێچی و خەمسـاردییە زۆر خـراپ بەسـەر گشت فەرمـانبەران و کـارگێڕانی زیندانەکەدا بشـکێتەوە و قـوڕەکە خەسـتتر بکاتەوە. ئیدی بەلەز قاسید و تاقیبکاران بۆ هەموو گوند و شارەدێ و باژێڕۆکـــانی دەوروبەری شــــار بەڕێ کـــران. هەواڵـــی هەڵاتنـــی زینـدانییەکان بە هەمـوو شـوێنەکان ڕاگەیەنـرا. نـاو و نیشـانیان بە

هەمـوو کەسـێک درا و ژمـارەیەک سـەربازی قۆزاقیـان بـۆ تاقیـب و دۆزینەوەیـــان نـــارد. خێـــرا خەبەر بە گشـــت بەڕێـــوەبەرایەتی و هەرێمەکانی دەوروبەر درا. بە کورتیەکەی تـرس و پەریشـانیەکی زۆر هەموو لایەکی گرتەوە.

مقۆمقۆ و هەراوهەنگامەی نـاو زیندانەکەش، لە هـی دەرێ کەمتر نەبوو. هەواڵەکە دەمـاودەم دەگەڕا، کە زیندانییەکان دەستە دەستە لە کار دەگەڕانەوە و بە هەواڵەکەیان دەزانی. لە دڵی خۆیاندا و ژێراوژێر کۆلێک خۆشـحاڵ دەبـوون، ئەم هەواڵە جگە لەوەی ڕۆتینیەتـی ژیـانی زینـدانی دەڕەوانـدەوە، جـۆرە دڵخۆشـییەکیش بـوو بـۆ زینـدانییەکان، هەواڵ، هەواڵـی هەڵاتـنە، گـاڵتە نیـیە، بـۆیە ئاسـاییە لە سەرانسـەری زینـدانەکەدا ڕەنـگ بـداتەوە، دڵـی خەڵکـی خـۆش بکـات و دەمـاری زیندانییەکان بجوڵێنێ. هیوا و ئـاوات و متمانەیـان لە دڵ و دەروونـدا ببـوژێنێتەوە و هەسـت بـکەن "گـۆڕینی چارەنووسـی" مەحـاڵ نیـیە. لە دڵـی خۆیانـدا دەیـانگوت: "بۆچی ئەوان بتـوانن هەڵێن، ئێمە نەتـوانین، بـۆچی چمـان لەوان کەمـترە؟" هەر کەسـە و لە ژێـر کـاریگەریی ئەم بیرۆکەیەدا ڕاست دەبووەوە و نیگایەکی پڕ هاندانی هـاوڕێکەی خۆی دەکرد. هەمـوو زینـدانییەکان هەسـتیان بە جـۆرە غـروور شـانازییەک دەکـرد و بە چـاوی سـووک دەیـانڕوانییە دەرەجەدارەکـان، ئیـدی زووبەزوو هەموو بەرپرسەکان، بە خودی فەرمانداریشـەوە ڕژانە نـاو زیندانەکە. زینـدانییەکان هەمـوو سـینگیان دەرپەڕانـد بـوو، کڕوکـپ و چـاونەترس و ورە بەرز تەمەشـای بەرپرسـەکانیان دەکـرد، زمانحـاڵی نیگایـان دەیگـوت: "ئـێمەش دەتـوانین هەمـان کـار بکەیـن، هـا؟". زینـدانییەکان پێشـبینی ئەوەیـان دەکـرد کە بەرپرسـەکان بە تەمـای پشکنینی گشتین و لەم حاڵەتانەدا خوا خوای بیانوویەکیانە، بۆیە خێرا هەموو شتێکیان دەشاردەوە. پێشبینی زیندانییەکان دروسـت دەرچـوو.

پشکنین و تەحەڕی دەستی پێکرد، زیندانەکە ژێروژوور کرا، هیچ شوێنێ نەما زۆر بە وردی نەپشکنرێت، بەڵام هیچ شتێک نەدۆزرایەوە.

دوای نیوەڕۆ، زیندانییەکان بۆ بێگار نێردرانەوە، ژمارەی پاسەوان و چاودێرەکانیان کرد بە دوو هێندەی جاران. شەوێش ئەفسەران و دەرەجەدارانی خەفەر و پاسەوان، هەر ساتە نا ساتێ خۆیان بە ژوور و قاوشەکاندا دەکرد و یەک یەک دەیان پشکنین. بە پێچەوانەی ڕەوشی باوەوە، دوو جارانیان بۆ سەرژمێری ڕیزکردین، دوو جار لەسەر ژمێریەکەدا هەڵەیان کرد، ئەمە هێندەی دی ڕەوشەکەی شڵەقاند، بۆیە هەموویان بردینە نێو حەوشەکە تا سەرلەنوێ سەرژمێرمان بکەنەوە. دوای ئەوەو جارێکی دی لە نێو قاوشەکەشدا سەرژمێریان کردینەوە.

بەڵام ئەم پەشێویە زیندانییەکانی نیگەران نەکرد. وا خۆیان دەنواند کە نە خەمی ئەوانە و نە گوێیان لێیەتی. شەوەکەیان زۆر بە ئارامی بەسەر برد و هیچ سەریەشەیەکیان بۆ خۆ دروست نەکرد. لە دڵی خۆیاندا دەیانگوت: "لە شەڕ دەگەڕێن، بەڵام نابێ هیچ بیانوویەکیان بدەینە دەست!" بەرپرسەکانیش لە دڵی خۆیاندا دەیانپرسی: "ئایا لە نێو ئەمانەدا هاودەستیان نییە؟ پاشدزەکانیان لێرەنین؟!" بۆیە بە دزییەوە خەفێ و چاودێریان بە سەرەوە دانابن تا بزانن چی دەکەین و چی دەڵێین، بەڵام ئەم کارە دادی نەدان. زیندانییەکان بە خۆشحاڵیەوە، لە دڵی خۆیاندا دەیانگوت: "ئەوانە هێندە کەر نین خەڵکی لە دوای خۆیان بەجێ بێڵن!" "پیاو کاری وا گەورەی بەدەستەوە بێ، ڕازی خۆی بە کەس ناڵێ!" "خەڵکی وەکو "کولیکۆف" و "ئا. ف"، هیچ شوێنەوارێک لە دووی خۆ جێناهێڵن، ئەوانە لە شوێنێ ناخەون ئاو بێتە ژێریان، ڕێوین خۆ لە جێی خوڕان نادەن! ئەوانە خەڵکانێکن ئەگەر بیانەوێ بە

کونی دەرزییەوە دەچن! گرەویان لە شەیتان بردووەتەوە!". قەدر و قیمەتی "کولیکۆف" و "ئا. ف"، لە لای زیندانییەکان سەد قات بەرز بووەوە، شانازیان پێوە دەکردن. هەستیان دەکرد کە هەواڵی ئەم سەرکێشی و ڕیسکە دەبێ بە داستان و دەکەوێتە سەر زاری گەورە و بچووکی مەردم و نەوە بۆ نەوەی دەگێڕێتەوە و هەتا هەتایە دەمێنێ.

یەکێک دەیگوت:

– ئەوەیە ئەقڵ، قوربانی ئەو ئاوەزەتان بم!

یەکێکی دی:

– ها! خۆ دەیانگوت مەحاڵە کەس بتوانێ لێرە بڕەڤێ، ئەدی ئەوانە چۆن هەڵاتن!

زیندانییەکی دی بە تەوسەوە هەڵدەداتێ:

– ڕاستە، بەڵام دەزانی ئەوانەی هەڵاتوون کێن؟ دایک دانیشێ و ڕۆڵەی وا بێنێ! تۆ دەتەوێ خۆ بێنیتە ڕیزی ئەوان؟ بە تۆزی پێیانیشدا ناگەی!

ئەگەر کاتەکەی کاتێکی دیکە بوایە، ئەو زیندانییەی کە بەو جۆرە وەڵام درایەوە، هەرگیز بێدەنگ نەدەبوو و بەرگری لە خۆی دەکرد و بەگژ بەرانبەرەکەیدا دەچووەوە. بەڵام ئەمجارە بێدەنگ بوو و بە شەرمێکەوە گوتی: "ڕاستە! هەموو کەسێک کولیکۆف نییە، پیاو دەبێ بە کردەوە، پیاوەتی خۆی بسەلمێنێ !"

زیندانییەکی دیکە کە تا ئەو دەمە کڕوکپ گوێی لە قسەکان دەگرت و بەهێمنی لەبەر پەنجەرەی مووبەقەکە دانیشتبوو، بەسەری قامکان گۆنای خۆی خوراند و بە دەنگێکی نەرمی سازگاری ئاوێتە بە شادمانییەکی پەنهان گوتی:

- ئەڕێ بە ڕاست کوڕینە، ئێمە بۆچی لێرە بمێنین؟ ئاخر چی بکەین لێرە؟ ئێمە زیندووی مردووین، مردووی بێ کفن و گۆڕین، وا نییە؟!

یەکێک لە زیندانییەکان بەرسڤی دایەوە و گوتی:

- گلەیی چی دەکەی؟ خۆ زیندان پێڵاو نییە خێرا لە پێتی دابکەنی و توڕی بدەیت و تەواو. ئێمە لێرە بەستراوینەتەوە.

زیندانییەکی گەنجی بێئەزموونی خوێنگەرم هەڵی دایە:

- چما کولیکۆف زیندانیی نەبوو! ئەدی هەڵنەهات؟

زیندانییەکەی پێشوو، مۆڕەیەکی لە زیندانییە گەنجەکە کرد و گوتی:

- کولیکۆف! کولیکۆف! خەڵکی وەکو کولیکۆف زۆرە کە من گیانی من...

- ئەدی "ئا. ف"؟ بە ڕاستی ئازایە!

- ئۆ! ئەوە هەر باسی مەکە، ئەگەر خۆی بیویستایە دەی وەکو کولیکۆفی دەخستە گیرفانییەوە!

- خۆزگە دەمزانی، ئاخۆ دوور کەوتوونەتەوە؟ زۆر مەراقمە ئەمە بزانم!

ئیدی سەری قسە کرایەوە. "ئاخۆ ئێستا لە شارەوە دوورن؟ لە کوێندەرەوە هەڵاتوون؟ چ ڕێیەکیان گرتووەتە بەر؟ کام ڕێگە بۆ ئەوان باشترە؟ کام بازێڕۆک نزیکە؟". ئیدی ئەو زیندانییانەی کە شارەزای ئاوەدانییەکانی دەوروبەری شار بوون کەوتنە قسە و ئەوانی دی بە تاسەوە کەوتنە گوێگرتن. کە باس هاتە سەر خەڵکی گوندەکانی دەوروبەری شار، هەموو گوتیان کە خەڵکی باش نین و هەموو ئاکنجیانی نزیکی شار، ئیشی خۆیان دەزانن و ئامادەنین داڵدەی زیندانییانی هەڵاتوو بدەن و کۆمەکیان بکەن، بگرە ئەگەر بۆیان بکرێ، دەستگیریان دەکەن و ڕادەستی حکومەتیان دەکەن.

- خۆزگە دەتانزانی ئەو جووتیارانە چەند گلاون! چەند ناڕەسەن و بەدکارن! هەر حەیوانێکن لەو گۆڕە!

- جووتیاری هیچوپووچ و نامەردن!

- خەڵکی سیبیریا، شیرحەرامێکی وەهان، لە هیچ شتێک ناپرینگێنەوە، پیاو کوشتن و ئاو خواردنەوەیان لە لا یەکە، غەریبەیەکیان بەردەست بکەوێ، بە کەوڵکردن کەوڵی دەکەن!

- بەڵام برادەرانی ئێمە

- ئیدی، با بزانین کێ سەر دەکەوێ، برادەرانی ئێمە لە هیچ ناترسن، باکیان بە هیچ نییە.

- بەهەرحاڵ، کەسێ نەمرێ، هەواڵیان دەبیستینەوە!

یەکێک لە زیندانییەکان گوتی:

- تۆ پێتوایە، بتوانن بیانگرن؟

یەکێک لە زیندانییەکان، کە تەواو جۆشی سەند بوو، مشتێکی بەسەر مێزەکەدا کێشا و گوتی:

- من دڵنیام، تازە هەرگیز ناگیرێن!

یەکێکی دی گوتی:

- ئەمە پەیوەندی بەو ڕەوشەوە هەیە کە دێتە پێشێ.

سکوراتۆف هەڵی دایە:

- برادەرینە، پێموایە ئەگەر من لە زیندان هەڵێم و بڕەۆم، بە عەمراتم دەستگیر ناکرێمەوە!

یەکێک لە زیندانییەکان پرسی:

- تۆ؟

زیندانییەکانی دی لە قاقای پێکەنینیان دا، هەندێکی تریان خۆیان لە گێلی دا و وایان نواند کە نایانەوێ گوێیان لە قسەکانی ببێ، بەڵام سکوراتوف دەستبەردار نەبوو، لەسەری ڕۆیی و گوتی:

- زۆرجار لە دڵی خۆمدا دەڵێم ئەگەر هەڵێم هەرگیز نایەڵم دەستگیر بکرێم. ئەگەر لە کونی مشکیشدا خۆم شاردووەتەوە، نایەڵم دەستی دوژمنم بگاتێ!

- ئەوەندەت زەحمەتە تا برسێتی زۆرت بۆ دێنێ، هەنگێ بەپێی خۆت دەچی بۆ لای جووتیارێک و سواڵی نانی لێدەکەی!

دیسان لە قاقای پێکەنینیان دایەوە.

سکوراتۆف گوتی:

- سواڵی نان؟ درۆزن!

- خۆت درۆزنی، ئەم فشە فشە چییە؟ ئەدی هەر تۆ نەبوویت دەگەڵ هاپۆ (فاسیا)تدا جووتیارێکتان کوشتبوو لەسەر ئەوەی گوایە دوعای مەرگی لە مانگایەک کرد بوو و مانگاکە مرد بوو، ئەگەر ئەوە نەبوایە ئێوە ئێشتان چی بوو لێرە؟ بۆ ئێستا لە زیندانلدا دەبوون؟

زیندانییەکان لە قاقای پێکەنینیان دایەوە. سکوراتۆف هاواری کرد:

- درۆ دەکەی! میکیتکای دووزمان ئەم درۆیەی بۆ گێڕاونەتەوە. من لەو مەسەلەیەدا نەبووم هاپۆ ڤاسیا، جووتیارەکەی کوشتبوو نەک من، ئێوە بە ناهەق منتان تێوە گلاندووە! من بابایەکی مۆسکۆییم و لە منداڵیمەوە تەریدە و چەتە بووم. با شتێکتان بۆ بگێڕمەوە کاتێ کە منداڵ بووم و ڕەبەنی کڵێسا دەیویست فێری نوێژ و دوعا خوێندنم بکات، گوێی ڕادەکێشام و دەیگوت: "بڵێ خودایا، لە ڕەحمی خۆت بێبەشم مەکە، خودایا بە کەرەمی خۆت ڕەحمم پێبکە!" منیش لە دوایەوە دەمگوتەوە: "خودایا، بە کەرەمی خۆت بۆ زیندانم بنێرە!"، هەر کە سەرم لە هێلکە جووقاوە وا بووم.

هەموو زیندانییەکان لە قاقای پێکەنینیان دا. ئەمە ڕێک ئەو شتە بوو کە سکوراتۆف بۆی دەگەڕا. هەموو حەز و هیوایەتێکی پێکەنین و حەنەکبازی بوو! لیبۆکێک بوو لەو گۆڕە! بەڵام زیندانییەکان هەر زوو

گەڕانەوە سەر باسە جددیەکەی خۆیان، بە تایبەتی ئەوانەی کە تەمەنێکیان هەبوو و شارەزاییان لە مەسەلەی هەڵاتن و ڕەڤیندا هەبوو، زیندانییە گەنجەکان بە هێمن و کونجکاوی، ملیان قوت دەکردەوە و بە خۆشحاڵییەوە چاویان دەبڕییە دەموزاریان و گوێیان لە قسەکانیان دەگرت. خەڵکێکی زۆر لە ئاشخانەکەدا کۆ بوو بوونەوە. تاقە یەک کەس لە چاودێر و دەرەجەدارەکان لەوێ نەبوو، دەنا زیندانییەکان نەدەوێران بەو ڕاشکاوییە کۆڕی قسەوباسان گەرم بکەن. لە نێو ئەو کەسانەدا کە خۆشحاڵیان دەردەبڕی، چاوم بە تاتارییەک کەوت بە نێوی مامتیکا، ئەم پیاوە، کورتەباڵایەکی گۆنا زەق و ڕەقی گوپ قوپاوی ڕواڵەت کۆمیدیی بوو، بە حاڵ ڕووسی دەزانی و بە ئاستەم لە قسەی ڕووسی زمانان دەگەیی، کەچی لە هەموو ئەوانی دیکە زیاتر گوێی هەڵدەخست و کەیفی بە قسەکان دەهات. سکوراتۆف کە لە سوچێکەوە کزکۆڵەی کرد بوو، ئاوڕی لێی دایەوە و گوتی:

- ها مامیتکا یاکشی (باشە)؟

مامیتکا کەللەئەستوورەکەی لەقاند و بە گەرمی گوتی:

- یاکشی! ئا، یاکشی!

- نایان گرن؟ یۆک؟

مامیتکا، بەدەم سەر لەقاندن و دەست جولاندنەوە گوتی:

- یۆک! یۆک !

- ئەگەر درۆ بکەی دوایی خۆم دەزانم چیت پێدەکەم ها؟

مامیتکا بەدەم سەر لەقاندنەوە گوتی:

- یاکشی، یاکشی!

سکوراتۆف، چەپۆکێکی ئەوتۆی بەسەریدا کێشا کە کڵاوەکەی هێنایە سەرچاوی و گوتی:

- دەیسا، هانێ ئەم (یاکشی)یە بگرە!

ئەوجا، بەوپەڕی شادمانی لە ئاشخانەکە وەدەرکەوت و کابرای تاتاری بەسەرسامی و هەپەساوی لەوێندەر بەجێهێشت!

بۆ یەک هەفتەی تەواو ئەوپەڕی زەبتورەبت لە زیندانەکەدا بەکار برا. گەڕان بە دوای هەڵاتووەکاندا، لە گوند و باژێڕۆکەکانی ئەو دەوروبەرە بەردەوام بوو. زیندانییەکان ئاگایان لە هەر نەخشە و بڕیارێکی حکومەت بوو دەرهەق بە هەڵاتووەکان، نازانم ئەمەیان چۆن دەزانی! لە ڕۆژانی سەرەتادا، هەواڵەکان دڵخۆشکەرە بوون، بە قازانجی هەڵاتووەکان بوو: لە هیچ شوێنێکەوە سەروسۆراخیان نەبوو، کەس نەیدەزانی ئەرز قووتی داون، ئاسمان هەڵی کێشاون! زیندانییەکان لە دڵی خۆدا و لە بەینی خۆیاندا گاڵتەیان بە بەرپرسەکان دەکرد، ئیدی لە چارەنوسوی هاوڕێکانیان دڵنیابوون و هیچ نیگەرانییەکیان لەو بارەیەوە نەبوو. هەر زیندانییەک قسەیەکی دەکرد:

"نا، نایان دۆزنەوە! تازە تەواو، هێز نییە دەسگیریان بکات!".

"تازە وەکو گوللە بۆی دەرچوون!"

"خوا حافیزیان بێ، وانییە؟".

ئێمە دەمانزانی کە حکومەت خەبەری بە هەموو جووتیارانی دەوروبەر داوە و جووتیاران کون بە کون بە دوایانەوەن و هەرچی دارستان و پەناوپاسار و شیو و دۆڵی دەڤەرەکە هەیە بە دوایاندا دەگەڕێن. زیندانییەکان بەدەم ژارخەنەوە دەیانگوت:

- بێفایدەیە! بێگومان پێشتر پەناگەیەکیان بۆ خۆ پەیدا کردووە! خوا دەزانێ هەنووکە لای کێ خۆیان پەنا داوە؟

- بێگومان! ئەوانە خەڵکی ئاقڵن، پێشوەختە هەموو تەگبیرێکیان کردووە!

ئیدی پەت بۆ هەموو جۆرە گریمانە و خەیاڵێک شلکرا، هەندێک وایان وێنا دەکرد کە: هەڵاتووەکان لەگینە هێشتا لە دەوروبەری شاردا بن و خۆیان لە ئەشکەوتێکدا شاردبێتەوە و چاوەڕوانی ئەوەبن، ئەم هەراوزەنایە بنیشێتەوە و تۆزێ سەروریشیان بێت و نەناسرێنەوە و ئەوسا لە پەناگەکەیان بێنە دەرێ و درێژە بە ڕێڕەوی خۆیان بدەن، لەوەیە ئەم کارە شەش هەیڤان بخایەنێ.

بەمجۆرە هەر کەسە و بەدەم خەیاڵەوە چیرۆک و حیکایەتێکی بۆ خۆی دروست دەکرد. لەپڕ و دوای هەشت ڕۆژان، دەنگویەک داکەوت کە شوێن پێی هەڵاتووەکانیان هەڵگرتووە و بە دوایانەوەن. هەر زوو ئەم هەواڵە بە درۆ خرایەوە، بەڵام بۆ شەوێ هەمان دەنگۆ سەری هەڵدایەوە. زیندانییەکان زۆریان لەبەر گران و ناخۆش بوو. بۆ سبەی بەیانی خەبەر لە شارەوە هات کە هەڵاتووەکان دەستگیرکراون و بەڕێوەن کە بۆ زیندانیان بێننەوە. دوای نیوەڕۆ هەواڵی تازەتر گەییە زیندان: گوایە لە گوندێکی چکۆلەی هەفتا فەرسەخی شاردا دەسگیرکراون. ئەنجام هەواڵی ڕاست و دروست گەیی. سەرگروبانی زیندانەکە کە تازە لە لای مێجەر هاتبووە، ڕای گەیاند کە ئەمشەو هەڵاتووەکان، دەگەیەننە قەرەوڵخانەکەی زیندان. کەواتە هیچ گومانێک دەربارەی دەسگیرکردنەوەیان نەما. مەگەر خوا بۆ خۆی بزانێ ئەم هەواڵە چ کارێکی ناخۆشی لە زیندانییەکان کرد، بە ڕاستی لە وەسف کردن نایەت. لە سەرەتادا زۆر نیگەران و تووڕە بوون، جموجۆڵێکی زۆریان تێکەوت، بەڵام زۆری نەبرد کە دامرکانەوە و بێدەنگ بوون. ئەوجا بەرەبەرە کەوتنە ڕیشخەن و تانەوتەشەر. ئەمجارە تانەوتەشەریان لە حکومەت نەدەدا، بەڵکو لە هەڵاتووەکانیان دەدا . لە سەرەتاوە چەند کەسێکی کەم دەستیان بە تانەوتەشەران کرد، پاشان هەموو ئەوانی دیکەش بە گەڵیان کەوتن، تەنیا یەک دوو زیندانی

ســـەلار و ســـەنگین نەبـــێ، کە ئەقڵیـــان هـــیچ هەراوهەنگـــامە و تەوســـوتوانجێکی نەدەبـــڕی و خۆیـــان تێکەڵـــی ئەو شـــتانە نەدەکـــرد. زینـدانییەکان، لە سـەرەتاوە بە چ جۆشـوخرۆش و گەرموگوڕییەکەوە کەوتبـوونە سـتایش و پیاهەڵـدانی "کولیکـوف" و "ئـا. فـ"، بە هەمـان نەفەسەوە بایان دایەوە و کەوتنە زەم و سەرزەنشت و پێڕابواردنیان. وەکو ئەوەی نامەردییەکی گەورەیان دەرهەق بەوان کردبێت. تەنانەت زینـــدانییەکان بە تەشـــەرەوە ئەوەیـــان دەگێـــڕایەوە کە ئەو جـــووتە بەرگەی برسـێتیان نەگرتـووە و بـۆ سـواڵی نـان خۆیـان بە گوندێکدا کردووە، کە ئەمە بۆ کەسـی تەریدە و یـاخی ئەوپەڕی شـەرمەزاری و بچووکییە. بەڵام ئەم چیرۆک و حیکایەتانە، فریان بە ڕاستیەوە نەبوو. هەڵاتووەکـان کە هەسـتیان کـرد بـوو، شـوێن پێیـان هەڵگیـراوە و بە دوایانەوەن، بۆ ڕێ گومکێ خۆیان بە بێشـەیەکی چڕوچوغووردا کرد بـوو، بەڵام تاقیبکارەکـان زوو فریـا کەوتبـوون ئابڵوقەیـان دا بـوون، هەڵاتووەکـان کە دیتبوویـان هـیچ مەفەڕێکیـان نیـیە، ناچـار خۆیـان ڕادەستی تاقیبکاران کرد بوو. وەختێ شـەوێ جەنـدرمە "کولیکوف" و "ئـا. فـ" یـان بە دەسـت و پـێ بەسـتراوی گەیانـدە قەرەوڵخـانەی زینـدانەکە، هەمـوو زینـدانییەکان ڕژانە نێـو حەوشـەکە تـا ببیـنن چ لە هاوڕێکانیـان دەکەن. سـەیریان کرد گالیسکەکانی فەرماندار و مێجەر لەبەر بارەگای پاسـەوانەکان (قەرەوڵخـانە) وەسـتاون. هەڵاتووەکانیان داگرت، زنجیر و پێوەنـدیان لە دەسـت و لاق کـردن، ئامادەیـانکردن کە سبەینێ بـۆ دادگایـان بنێـرن. کە زینـدانییەکان بە حەقیقەتـی بـویەر و ڕووداوەکەیان زانی خۆبەخۆ دەستیان لە تانەوتەشـەران هەڵگرت، کە زانیـان "کولیکـوف" و "ئـا. فـ"، لە هەر چوارنکـالەوە گەمـارۆدراون و هیچ مەفەڕێکیـان نەبووە و ناچـاربوون خۆ بە دەسـتەوەبدەن، هەنگێ کەوتنە هاوخەمی و هاوسۆزی دەگەڵیاندا و ئیدی باسیان هـاتە سـەر

باسی دادگا و دادگاییکردن. هەر کەسە و لە ئاوازێکی دەخوێند، یەکێک دەیگوت:

- بە لای کەمەوە یەکی هەزار جەڵدیان بۆ دەبڕنەوە.

یەکێکی دی بۆی دەسەندەوە:

- هەزار! هیچت نەوتووە! تا لە ژێر جەڵدەدا نەیانکوژن دەستیان لێهەڵناگرن. ڕەنگە بە هەزار جەڵد لە "ئا. ف" ڕازی بن، بەڵام ئەویتر مەحاڵە، بە کوشتن دەیکوژن، چونکە ئەو زیندانی (بەشی تایبەتییە).

هەڵبەتە مەزەندەی زیندانییەکان ڕاست دەرنەچوو. "ئا. ف" پێنج سەد جەڵدی بۆ بڕدرایەوە، ئیدی چونکە ئەمە یەکەمین سەرپێچی بوو و هەڵسوکەوت و ڕەفتاری پێشووشی لە زینداندا باش بوو بوو، خاتریان گرتبوو و مدارایان کرد بوو. بەڵام سەبارەت بە کولیکوف پێموایە هەزار و پێنج سەد جەڵدەیان بۆ بڕی بووەوە. وەکو دەبینن سزاکەیان لە چاو خۆیدا سووک بوو. جا ئەم جووتە پیاوە، چونکە خەڵکی ئاقڵ بوون، لە دادگاییەکەیاندا ناوی کەسی تریان نەبرد بوو و کەسیان تێوە نەگلاند بوو و گوتبوویان خۆیان، بێکۆمەکی هیچ کەسێک، بێئەوەی چووبنە هیچ شوێنێک، یەک ڕاست و یەکسەری لە زیندانەکەوە هەڵاتوون.

بە ڕاستی من لە هەموویان زیاتر بەزەییم بە کولیردا دەهاتەوە، جگە لەوەی کە گشت هیوا و ئومێدێکی بە با ڕۆیی، سزاکەشی لە سزای هاودەستەکانی زۆر قورستر بوو. دوو هەزار جەڵدی خوارد و وەکو زیندانییەکی بێکارەزیندان، هەواڵەی زیندانێکی دیکەی دوور کرا.

ئیدی، لەسەر ئامۆژگاری و داوای پزیشکان، "ئا. ف" لە سزاکەی بەخشرا. بەڵام هەر کە گەیییە نەخۆشخانەکە کەوتە لافلێدان و خۆهەڵکێشان، دەیگوت لە مرۆ بە دواوە لە هیچ کۆسپ و تەگەرەیەک ناپرینگێتەوە. بزانە چۆن کارێکی وەها دەکات کە خەڵکی بە داستان

بیگێــڕنەوە! بەڵام کولیکــوف، هــیچ نەگــۆڕا، هەر پیــاوە ســەلار و سـەنگین و شایسـتەکەی جـاران بـوو. پـاش ئەوەی سـزاکەی خـۆی وەرگــرت و بــۆ زینــدان گەڕایەوە، وەکــو ئەوە بــوو بــۆ ســاتێکیش زینــدانەکەی جێنەهێشــتبێ. بەڵام زینــدانییەکان بە هەمــان چــاوی جارانەوە سـەیریان نەدەکرد. هەرچەنـدە ئەو نەگۆڕا بـوو و دەیزانـی چۆن قەدری خۆی بگرێت، بەڵام زیندانییەکان لە دڵی خۆیاندا ئەو ڕێز و حورمەتەی جارانیـان نەدەگرت. وەکو هەر یەکێک لە زیندانییەکانی دی مامەڵەیان لە تەکدا دەکرد و قارەمـانەکەی جاران نەبوو. ئیدی لە دوای هەڵاتــنەکەوە ئەســتێرەی کولیکــوف کەوتە لێــژی. تــومەز لەم دنیــایەدا تەنیــا ســەرکەوتن ئیحتوبــاری هەیە و ســەرکەوتن هەمــوو شتێکە!.

پەراوێز:

١-یاکشی: وشەیەکی تاتارییە بە مانای (باش، باشە) دێت.

٢-یوک: وشەیەکی تاتارییە بە مانای: (نە، نا، نەخێر) دێت.

«٢١»
دەرچوون لە زیندان

ئەم هەوڵی هەڵاتنە لە دوا ساڵی حەپسییەکەی مندا ڕوویدا. ئەم دوا ساڵەم، بە تایبەتی دوا ڕۆژەکانیم، وەکو سەرەتاکانی ساڵی زیندانییەکەم، بە جوانی و بە ڕوونی لە بیر ماوە. پێموایە هەرچەندە پێویست ناکات زۆر بە تانیا بڕۆم و وردودرشتی بگێڕمەوە، بەڵام دەبێ ئەوە بڵێم ئەگەرچی زۆر بەتاسەوە بووم تا زووتر ساڵەکە ببڕێتەوە و ڕزگاربم، بەڵام لە چاو ساڵەکانی پێشووترا ناخۆشیەکی ئەوتۆی تێدا نەبوو. یەکەم لەبەر ئەوەی لە نێو زیندانییەکاندا دۆستانی زۆر و هاوڕێی باشم گرتبوون کە هەموویان بە پیاوی جوامێر و بەهەڵوێست و باشیان دەزانیم. ژمارەیەکی زۆریان دڵسۆزانە و بێڕیا خۆشیاندەویستم. تەنانەت ئەو سەربازەی کە من و هاوڕێکەمی تا دەرێی دەروازەی بێگارەزیندانەکە بە ڕێ کرد، خەریک بوو بۆمان دەگریا، هەرچەندە بە فەرمی ئازاد بوو بووین، بەڵام دەبوایە تا مانگێک لە یەکێک لە دەزگاکانی دەوڵەتدا و لە شاردا بمێنینەوە ئەوجا بە تەواوەتی مەرەخەس دەکراین، ئەم سەربازە لە ماوەی ئەو مانگەدا،

زۆرجار دەهاتە دیدەنیمان و سەری دەداین. بەڵام هەندێکی دیکەش هەبوون، کە ئێستا و ئەوسا نەبوون بە دۆستم و تاقە قسەیەکیان دەگەڵ نەکردم، دەتگوت دیوارێکی بەرز لە نێوان من و ئەواندا دروستکراوە و نایەڵێ دەنگمان بگاتە یەک!

لەم دوا ساڵەمدا، لە چاو ساڵەکانی پێشوودا زۆر ئاسوودە بووم. لە نێو ئەو ئەفسەرانەدا کە لەم شارەدا سەرقاڵی خزمەت بوون، هەندێکم لە کۆنە هاوڕێیانی سەردەمی قوتابیاتی خۆم ناسییەوە و دۆستایەتی و پەیوەندی خۆمم دەگەڵیاندا تازە کردەوە. ئیدی لە ڕێگەی ئەوانەوە دەمتوانی نامە بۆ ماڵبات و کەسوکارەکەم بنووسم و داوای پارە بکەم و هەندێ کتێبم بۆ بنێرن. ساڵانێک بوو کە تاقە کتێبێکیشم نەخوێندبووەوە، کە یەکەم کتێبم پێگەیی -کە گۆڤارێک بوو- مەگەر خوا بە خۆی بزانێ چ هەستوسۆز و گودازێکی سەیر و غەریب بەرۆکی گرتم، ئێستاش لە بیرمە کە هەر ئەو شەوە، کاتێ کە دەرگای قاوشەکەیان لەسەر داخستین، یەکسەر دەستم بە خوێندەوەی کرد، تاکو بەرەبەیان سەرم لەسەری هەڵنەبڕی، وام هەست دەکرد ئەم کتێبە پەیامێکە و لە دنیایەکی ترەوە بۆم هاتووە. ژیانی ڕابردووم بە ڕوونی هاتەوە بەرچاوم و بەدەم خوێندنەوەی گۆڤارەکەوە لە خۆم دەپرسی ئایا من هەمان کەسەکەی جارانم؟ ئایا زۆر دواکەوتووم، ئایا ئەوان زۆر لە خەمی مندا بوون! ئایا ئەم دابڕانەیان زۆر لەبەر گران بووە؟ ئایا دوای من دنیا زۆر گۆڕاوە؟ پەیوەندی و کێشەکان گۆڕاون؟. هەوڵم دەدا نەک هەر وشەکان، بەڵکو ئەو دیوی وشەکانیش بخوێنمەوە و ئەو هێمایانە ببینم کە ئاماژە بوون بۆ ئەو ڕابردووەی من تیایدا ژیا بووم، ئاشنای بووم، عەوداڵی ئەو ڕەمز و نیشانانە بووم کە لە ڕابردوودا، لە سەردەمی ئازادی مندا، دڵ و دەروونسانی دەهەژاند، بەڵام هەوڵەکانم بێسوود بوو،

هەڵبەتە پێویستە ددان بەوەدا بنێم کە زانیم بە دنیا و ژیانی تازە نامۆ و بێگانەم، زۆر لە ژیانی تازە دواکەوتووم، زۆرم خەفەت خوارد، ئیدی ئەندامێکی دابڕاو و پاشکەوتووی کۆمەڵگە بووم. چار نییە دەبێ دەگەڵ ئەم شتە تازانەدا بسازێم و نەوەی نوێ بناسم! بەدەم ئەو خەیاڵانەوە کەوتم بەسەر وتارێکدا کە ناوو ئیمزای ناسیاوێکی هەرە ئازیزی منی پێوە بوو، ئیدی زۆر بە تامەزرۆیی کەوتمە خوێندنەوەی، بەڵام زۆربەی نووسەرانی گوتارەکانی دیکەم نەدەناسی، ناویانم بە لاوە ئاشنا نەبوو. نووسەرانی تازە هاتبوونە مەیدان. زۆرم حەزدەکرد ئەو نووسەرە تازانە بناسم. بەڵام بەداخەوە ژمارەی ئەو گۆڤار و کتێبانەی دەگەییشتە دەستم، لەوە کەمتر بوو کە بەو ئاواتەم بگەم. ئەمە جگە لەوەی بەدەستهێنانی کتێب زۆر زەحمەت بوو، خۆ لە سەردەمی مێجەری پێشوودا نەک هەر زەحمەت بوو، بەڵکو قەدەغەش بوو، وای بە حاڵ و ڕۆژگاری ئەو کەسەی کتێبێکی پێبگیرایە! سزای قورسی لەسەر بوو. ئەگەر ئیدارەی زیندان، لە هەڵمەتێکی پشکنیندا کتێبێکی دۆزیبایەوە، ئیدی قیامەت ڕادەبوو، پرسیاربارانیان دەکردیت: ئەم کتێبەت لە کوێ هێناوە؟ کێ بۆی هێناویت؟ کێ شەریک و هاودەستتە؟ جا وەرە بەرسڤی ئەو جۆرە پرسیارانە بدەوە! چ جوابێک دەدەیتەوە؟ لەبەر ئەوە بەبێ کتێب لە زینداندا ژیام، سەرم کز دەکرد و دەچوومە قەپێلکی خۆمەوە، زۆرجار پرسیارم لەخۆ دەکرد، وەرە بە دوای وەڵامی پرسیاری بێ وەڵامدا بگەڕێ! ئیدی نیگەران و ناڕەحەت خەوم دەزڕا، بەهەرحاڵ با لەوەی پتر بە تانانی قساندا نەچم، چونکە ئەو بەسەرهات و سەربوردانە نە لە وەسفکردن دێن و نە تەواو دەبن!

من لە زستاندا خرابوومە زیندانەوە و دەبوایە لە هەمان وەرز و مانگ و ڕۆژیشدا لە زیندان دەرچم و ئازاد ببم. بەدەم چاوەڕوانی

هاتنی زستانەوە، وەک ئەوەی غەرقی ئاگربم، ڕۆژانم دەژماردا مەگەر هەر خـوا بزانـێ کە دەمبینـی هـاوین خەریـکە بنەوبـارگەی خـۆی دەپێچێتەوە و گەلای درەختـان زەرد هەڵدەگەڕێن و گیـای دەشـت و مێرگـان وشـک دەبـن، چ شـادمانی و ئۆخژنێـک لە دڵ و دەروونـم دەگەڕا! ئەنجام وەرزی هاوین ماڵئاوایی کرد، گەردەلوول و بای پایزە بە گڤوهـۆڕ هەڵـی کـرد، یەکەم بەفـر کەوت، ئیـدی ئەو زسـتانەی کە ساڵەهای سـاڵ چاوەڕوانی بووم هـات، چەنـد زیـاتر لە ڕۆژی ئـازاد بوون نزیک دەبوومەوە دڵم زیاتر لێیدەدا. کەچی تا لە ئازادی نزیکتر دەبـوومەوە، هێمنتـر و بە سـەبرتر دەبـووم. زۆرم پـێ سـەیر بـوو، زۆرجـار گلەییم لە خۆ دەکرد کە کابرایەکی خەمسـارد و بێموبـالاتم، ئەم ساردوسڕییە چییە، لە بەفر دروست بووم!

گەلێـک لە زینـدانییەکان، کە لە کـاتی ئیسـراحەت و پشـوودا لە حەوشـەی زیندانەکەدا پیاسـەم دەکرد، دەهـاتن بۆ لام و پیرۆزباییـان لێدەکردم. یەکێکیان گوتی:

– ئەلکسـاندەر پتـرۆفیچ! پیـرۆزە! بەو زووانە ئـازاد دەبیـت، تـۆ دەڕۆیـت و ئـێمەی نەگـبەت و کڵـۆڵ لێـرە دەمێنینـەوە، بـاوەڕ بـکە غەریبیت دەکەین!

منیش:

– نوخشـــە بـێ لە ئێـوەش، ئەدی تـۆ مـارتینوف کەی مـاوەی زیندانییەکەت تەواو دەبێ؟

– مـن؟ هێشـتا زۆرم مـاوە گیـانە، دەبـێ حەوت دانە سـاڵی دی حەپسی بکێشم.

بەدەم ئەو قسـەیەوە، حـایر و حەپەسـاو دەیڕوانییە دووری دوور وەک ئەوەی بڕوانێتە ئاییندەی خۆی.

بەڵێ، گەلێک لە هاوزیندانییەکانم، ڕاستگۆیانە و لە ناخی دڵەوە پیرۆزباییان لێدەکردم، هەستم دەکرد لە جاران میهرەبانتر و دۆستانەتر ڕەفتارم دەگەڵ دەکەن. هەستیان دەکرد کە من ئیدی یەکێک نیم لەوان، لەوان ناچم، بابایەکم ئازاد، بەڕێم دەکەن. "ک. زنسکی" کە گەنجێکی نەجیبزادەی پۆلاندی هێدی و هێمن و خۆشمەشرەب بوو، حەزی دەکرد وەکو من لە کاتی بێئیشیدا لە حەوشی زیندانەکەدا پیاسە بکات. هەستی دەکرد کە هەوای ئازاد و جولان تەندروستی دەپارێزن و قەرەبووی هەوای پەنگاوەی شەوانی ناو ژوور و قاوشەکانی بۆ دەکاتەوە. ڕۆژێک لە کاتی پیاسە کردندا، بەدەم زەردەخەنەوە ڕووی تێکردم و گوتی:

- دەزانی زۆر بەپەرۆشەوە چاوەڕوانی ئەوەم تۆ لە زیندان ڕەها بیت. چونکە کە تۆ لە زیندان دەرچوویت، ئیدی من تەنیا یەک ساڵم لە زینداندا دەمێنێ.

جا پێویستە لێرەدا و بە شێوەیەکی ڕەوتەنی ئەوەش بڵێم کە ڕەنگە تەسەوری ئازادی، بە حوکمی مەحروومییەت لە ئازادی، لە هزر و خەیاڵی زیندانییاندا، زۆر گەورەتر و جوانتر لە ئازادیی واقیعی و ڕاستەقینە، بنوێنێ. هەر زیندانییەک مانا و چەمکی ئازادیی لە قەوارەی ڕاستەقینەی ئازادی گەورەتر دەبینێ و ئەمە خاڵی هاوبەشی هەموو زیندانییەکە. یانی خولامێکی شەپرێوی شڕۆڵەی خزمەتکاری ئەفسەرێک وەکو پاشایەک دێتە بەرچاوی بابایەکی زیندانی، بە نموونەی مرۆڤی ئازادی دەزانێ، ئەمە چییە، کۆتوزنجیری لە دەست و لاقاندا نییە، سەری بە گوێزان سفر نەکراوە، بۆ هەر شوێنێ بڕوات چاودێر و پاسەوانی بە دواوە نییە.

ئێوارەی دوا شەوی زیندانم، دەگەڵ خۆرئاوادا، دوا پیاسەم بە دەوری دیواری حەوشەی زیندانەکەدا کرد! لە ماوەی ئەم دە ساڵەدا

هەزاران جار بە بن ئەم دیوارەدا پیاسەم کرد بوو! بە تایبەتی لە ساڵی یەکەمدا، لەوێ، لە بن دیواری زیندانەکەدا، پەست و غەمگین، نائومێد و بێهیوا بە تاقی تەنیا پیاسەم دەکرد! ئێستاش لە بیرمە کە هەزاران جار، ئەو ڕۆژانەم دەژمارد و دەژماردەوە کە دەبوایە لە زینداندا بە سەریان بەرم. ژمارەی ڕۆژەکان یەک و دوان نەبوو، بە هەزاران ڕۆژ بوو، خودایا چ ڕۆژگارێکی تاڵ بوو، هەر نەدەبڕایەوە! خودایا لەو ساوە بۆ ئێستا عومرێکە! ئا ئێرە، ئەم گۆشەیە شوێنی پیرە هەڵۆکەمان بوو، ئا لێرەدا زۆرجار (پترۆف)م دەبینی، کە لە دوورەوە دەی بینیم یەکسەر بۆ لام دەهات، پترۆف ئێستاش لێم نەدەبووەوە، کە لە دوورەوە دەی بینیم بەلەز بۆ لام دەهات، کڕوکپ شان بە شانم دەکەوتە پیاسە وەکو ئەوە بوو بیەوێ بزانێ چ خەیاڵێکم لە مێشک دایە، لە دڵی خۆمدا خوا حافیزیم لە یەک بە یەکی کۆڵەکە دارە چوارگۆشە و نارێکەکانی دیواری حەوشە کرد، مەگەر هەر خودا بزانێ لە ڕۆژانی هەوەڵی حەپسییەکەمدا ئەم کۆڵەکانەم چەند ناشیرین و ترسناک دەهاتە بەرچاو، هەڵبەتە ئەوانیش لە جاران پیرتر بوو بوون و سوا بوون، بەڵام تەمەنیانم بۆ دیاری نەدەکرا، مەگەر هەر خوا بزانێ چ گەنجانێک، چ بەهرە و توانایەک لە نێو چوار دیواری ئەم زیندانەدا، بە خوتوخۆڕایی، بە ناهەق، بێئەوەی کەسێک قازانجی لێبکات، زیندە بەچاڵ کرا بوون، بەفیڕۆ درابوون! هەڵبەتە دەبێ دان بەوەشدا بنێین و بڵێین: کە هەموو ئەو پیاوانە، خەڵکی بلیمەت و بەهرەدار بوون، لەوەیە بەهرەدارترین و بەتواناترین ڕۆڵەی میللەتەکەمان بووبن، کەچی هەر هەموو ئەو بەهرە و توانایانە، بۆ هەتا هەتایە بە با دران! ئەم تاوانە لە ئەستۆی کێیە؟ کێ تاوانبارە؟ بەڵێ کێ تاوانبارە؟

سبەینێ زوو لە خەو ڕابووم، بەر لەوەی زیندانییەکان بۆ سەر کار بـڕۆن، بە گشـت ژوور و قاوشـەکاندا گەڕام تـا خـوا حـافیزی لە زیندانییەکان بکەم. زۆر دەستی زبر و غاراوی کار، تەوقەیان دەگەڵ کـردم، بەڵام ژمـارەی ئەوانەی دۆسـتانە تەوقەیـان دەگەڵ کـردم کەم بـوو. بەڵام ئەوانـی دی هەسـتیان دەکـرد کە بـووم بە کەسـێکی تـر و ئیدی یەکێک نیم لەوان. دەیانزانی مـن لە شـاردا کەسـوکار و ئاشـنا و ڕۆشـنـای ئەرسـتۆکرات و نەجیبـزادەم هەن و هەر کە لە زینـدان وەدەرکەوتـم، سـەرلەنوێ دەبـمەوە بە یەکێـک لەو نەجیبـزادانە و سەروسـاخت دەگەڵ ئەوانـدا پەیـدا دەکەمەوە و دەبـمە هاومەجلیسـی ئەوان، بۆیە خوداحافیزی و تەوقە کردنەکەیان هەرچەندە، گەرموگوڕ و لە دڵەوە بـوو، بەڵام خۆمـانە نەبـوو، یـانی وەکـو ئەوە نەبـوو خواحافیزی لە یەکێک لە خۆیان بکەن، خۆ هەندێکی دیکەیان، ڕوویـان لێـوەرگێڕام و وەڵامـی دوعاخوازییەکەیـان هەر نەدامەوە. هەنـدێکیان تەنانەت بە بوغزوکینەوە نیگایان کردم.

دەهۆڵی چوونە سەر کار لێی دا، هەموو زیندانییەکان بۆ سەر کـار ڕۆییشـتن و مـن بە تـاقی تەنیـا مـامەوە. سوشـیلوف لە پێش هەمـوو خەڵکەکەی تـرەوە هەسـتا بـوو، دەرفەتی هێنـا بـوو کە دوا چایم بۆ ئامـادە بکـات. ژارۆ سوشـیلوف! کـاتێ کە جلوبەرگ و قایشـوقروش و هەنـدێ وردە شـت و کەمـێ پـارەم دایە، گریـان ئەوکـی گـرت. لێـوە لەرزانەکـانی گەسـت و بەدەم ڕوندکڕشـتنەوە گـوتی: " نـا، ئەمە نـا، لەمەم کەم نییە، تۆ لە من دەچیت ئەلکسـاندەر پترۆفیچ، تۆم لە دەسـت دەچیت، ئاخر چۆن بەبێ تۆ هەڵبکەم ؟

دوا خواحافیزم لە (ئاکیم ئاکیمیچ)ش کرد و پێمگوت:

– نوخشە بێت لە تۆش، تۆش بەم زووانە ئازاد دەبیت.

توند دەستی گوشیم و لە بن لێوانەوە گوتی:

- من هێشتا ماوەیەکی زۆرم ماوە لێرە، زۆر زۆر!

دەستم لە ملی وەرینا و تێر یەکترمان ڕامووسی.

دوای ڕۆییشتنی زیندانییەکان بە دە دەقیقەیەک، من و هاوڕێکەم، کە کاتی خۆی پێکەوە هاتبووینە ئەم زیندانە، بە یەکجارەکی زیندانەکەمان بەجێهێشت. ئیدی لەوێندەرەوە یەکڕاست چووین بۆ کارگە (وەرشە)ی ئاسنگەرییەکە تا پێوەندەکانی لاقمان بکەنەوە. ئەمجارەیان هیچ چاودێرێکی چەکدارمان لەگەڵدا نەبوو، تەنیا یەکێک لە عەریفەکانمان لەگەڵدا بوو. چەند زیندانییەکی مەحکوم بە بێگارەزیندان لە کارگەی ناقبری کاریان دەکرد و پێوەندەکانیان لە لاقمان دەرهێنا. من چاوەڕوانم کرد تا کۆتوزنجیرەکانی هاوڕێکەمیان شکاند، پاشان لە سندانەکە نزیک کەوتمەوە. ئاسنگەرەکان بە پشتا وەریان چەرخاندم، ئەوجا لاقیان هەڵبڕیم و خستیانە سەر سندانەکە، دەیانویست زۆر وەستایانە و لێهاتووانە کارەکەیان ئەنجام بدەن.

وەستاکە بە شاگردەکەی گوت:

- پەرچەکە، یەکەم جار پەرچەکە ڕاست بکەوە، بزماری پەرچەکە بسوڕێنە، ئاوها دایبنێ، زۆر باشە! دەی ئێستا بە چەکوشەکە لێی بدە.

کۆتوزنجیرەکانم کەوتن. هەڵم گرتنەوە. دەمویست جارێکی دی بە دەستەوەیان بگرم و بۆ دواجار تەمەشایان بکەم، باوەڕم نەدەکرد کە ئەم کۆتوزنجیرە تۆزێ لەمە پێش لە لاقی مندا بووە.

زیندانییە ئاسنگەرەکان، بە دەنگی گڕ و پچڕ پچڕ، کە شادمانی پێوە دیار بوو، گوتیان:

- پیرۆزە، بە دوعا، بڕۆن لە پەنای خوادا بن!

بەڵێ، بە دوعا! بەرەو ئازادی، بەرەو ژیانێکی تازە! من لە نێو مردواندا ڕابوو بوومەوە!

چ ساتێک بوو! ئەو ساتە، مەحاڵە، لە وەسف کردن نایەت!

تێبینی:

ڕۆژی ٢٠١٢/٩/٢٤ لە سلێمانی، گەڕەکی ڕزگاری لە پاچقەی ئەم شاکارەی دۆستۆیفسکی بوومەوە کە لەم سەرچاوانەوە کراوە بە کوردی:

- الاعمال الادبیە الکاملە (٥) دوستویفسکی/ ژکریات من منزل الاموات/ ترجمە: الدکتور سامی الدروبی.
- خاگرات خانە اموات/ اپر فیودور داستایوسکی / ترجمە مهرداد مهرین/ چاپ دوم/١٣٨٩/ مؤسسە انتشارات نگاە

فەرهەنگۆک

ئـ

ئەداو ئەتوار: ڕەوشت و ئاکار

ئارایشتکار: ئارایشتگەر، مکیاجکار

ئەوک: قوڕگ، ەروو، بەرمل

ئاسیو: ئازار، بەڵا ، زیان، زەرەر

ئاشخانە: مووبەق، چێشتخانە

ئەنگۆ: ئێوە، هەە، هون

ئەگەرنا: دەنا، ئەگینا، ئەگین، گەرنا

ئێژی: دەڵێی

ئەفسووناوی: سیحراوی، جادوویی

ئیکلام: کڕنۆش، سەرچەماندن بۆ ڕێزگرتن

ئامێز: باوەش، هەمێز

ئەزبەنی: گەورەم، قوبان

ئاران: گەرمەسێر، گەرمیان، زستانەوار

ئۆین: پیلان، دەسیسە، فێڵ و مەکر

ئۆینباز: بەمەکرو فێڵباز، پیلانگێڕ

ئێشک: پاس، کێشک

ئاکنجی: نیشتەجێ

ئالودە: گیرۆدە، خووپێگرتوو

ئاوەز: هۆش، فام، ئەقڵ

ئاشپەز: شیوکەر، چێشت لێنەر، چێشتچی

ئەنگێزە: هۆ، هاندەر، سۆنگە

ئەستەم: زەحمەت، ئاسێ ، دژوار

ئیرەیی: حەسوودی

ئەستێڵ: حەوز

ئیستەرەم: دەمەوێ

ئەستڕ: بەر، بەری کەواو

ئاپۆرا: حەشامات، قەرەباڵغی

ئەوقات : پارێزەر

ئامال کەسک: مەیلە و سەوز

ئەزبەرمە: لەبەرمە

ئیراد: رەخنە، گلەیی

ئۆنیفۆرم: جلی چوون یەک

ب:

باوەژن: زڕدایک، هۆی دایک، باجی

باب: باوک

باڵانما: باڵانوێن، ئاوێنەی باڵاڕوان

بەلەز: خێرا، بەپەلە، گورج

بلوور: شووشە

بێنەوا: هەژار، بێچارە، داماو

بە تۆبزی: بە زۆر، بە خورتی

بە ڕۆحم: بە بەزەیی ، دلۆڤان

برنجە: جۆرە کانزایەکە، زەردی سەماوەر(قصدیر)

بەلەنگاز: بێچارە،نەدار، بەسەزمان

بەرۆک: یاخە، یەخە

بەکاوەخۆ: بە هێواشی

بەرسڤ: وەلام

بەرک: گیرفان، باخەڵ

بالیفۆکە: سەرینی بچووک، گۆشە

بوری: تێپەڕی

بیلبتون: بە تەواوەتی

بەو ئاوایە: بەو جۆرە، بەو شێوەیە

باریە: لۆسە

بەستێن: ڕۆخ، کەنار، گوێ چەم، دەم چەم

بێشە: دارستان، لێر

بەرکۆشە: بەرهەڵبێنە

بنپیاڵە: ژێرپیاڵە

بۆرەقنە: ئامال بۆر، مەیلەو بۆر، بۆرباو

بوێر: ئازا، دلێر

بێوەی: بێ زیان، سەلامەت

باڕ: بێچووە مەلی بەهارە

بێزوو: بێزگ، مەگیرانی

بێزگەوان: بێزووکەر

بەلانس: هاوسەنگی

بارتەقا: باتەقا، هەنبەر، بەرانبەر

باجەوان: باجگر

بەسوێ: بە ژان، بە ئازار

بەردەبار: پیاوی زانا و بە تەگبیر

بێدادی: نەهەقی

بەیتاڵ: پزیشکی ئاژەلان

بویەر: ڕووداو

باژێرۆک: شارۆچکە

باشار: دەربردن، خۆڕاگرتن

بەرایی: پێشایی، بەراهی

بەڵەد: شارەزا، ڕێزان، ڕێنوێن

بەفرە ژیلکە: بەفری زۆر دەنک ورد

بەلەک: پووز

پ:

پێشخزمەت: نۆکەری بەردەستان

پارک: باخ

پواز: سنگێکە لە درزی داری قەڵشاوی دەنێن تا نەیەتەوە یەک

پۆڕ: باڵندەیەکی خۆش گۆشتە، لە مریشک گەورەترە

پێشکار: خزمەتکار

پەیڤ: وشە، وتە ، قسە

پەز: مەڕ، مێگەلە مەڕ و بزن

پەری: فریشتە

پاژ: بەش

پرتەو: تیشک ، روناکی

پێکڤە: پێکەوە، بە هەڤڕا

پڕ: زۆر، تەژی

پۆستین: فەروە، کەوڵی تیسکن

پەژمردە: چەرمسی، ژاکاو

پایدۆس: دەست لە کار هەڵگرتن

پۆلکە: گاگۆز

پەسیو: پەسیڤ، هەڵامەت

پیتاک: باربوو، کۆکردنەوەی دارایی

پێشکە: مێشوولە

پۆرسپی: قژسپی، سەرسپی

ت:

تەمەشاڤان: بینەر، سەیرکەر

تەژی: پڕ، لیپاو لیپ، سەررپێژ

تێشت: نانی بەیانی، قاوەڵتی، بەرقلیان، تاشتی

تالووکە: مەترسی، خەتەر

تەبارە: دەغڵی گەیشتووی نەدوراو، قایمە دەغڵ

تەژە و ناقۆلا: گەورە و ناشیرین

تاین: یارۆ، فلان، ناڤبری

تاژی: سەگی ڕاو، تانجی

تەشقەڵە: گەڕ، بیانووپێگرتن

تەیروتو: باڵندە و مەلان

تەوازۆ: تەوازی، عوزرخوایی، داوای بوردن

تخوب: سنوور، کەوشەن، تخووم

تەوێڵ: ناوچەوان، هەنیە، ئەنی، توێڵ،جەمین

تۆرینۆک:تووڕەو دڵناسک

تەختەبەن: تەختە خەو

تەقوو: بەڵکوو ،هاتوو

تاقەتکردن: شاردنەوە، داکردن

تۆلاز: مێباز، چاو لەوەڕێن

تیلمە: تیلماسک

تیلاگ: لاسەر

تاوەگاز: تاوانگاز، بە هەتاو سووتاو

تەڵفیزی: تەڵفیسی، تەوس، گاڵتەوگەپ
تەریدە : ڕێگر ، چەتە

ج:
جەگەن: گیایەکە لاسکی سێ سووچە لە زەڵکاودا دەڕوێ
جنگن: شەڕانی، دڕ، نەگونجاو
جەلۆ: هەرزەپیاو، سەرسەری
جندەخانە: سۆزانی خانە، قەحپەخانە
جەڕباندن: تاقی کردنەوە، تەجرەبە کردن
جوڕنە: حەوزۆکەی گەرماو
جما: جوڵا، بزوا

چ:
چەلەنگ: چوست و چالاک، گورج و گۆل، شۆخوشەنگ
چینی: جۆرێ سواڵەتی هەرەباشە، وەکو کاشی
چتۆ: چۆن، چلۆن، کوو
چڕین: وتن (بۆ گۆرانی و قام)
چێڵ: مانگا
چەنگ: ئامێرێکی موسیقایە، هارپ
چەکمە: جەزمە، پووت
چەمەنزار: مێرگ، مێرغوزار، سەوزەزار
چما: بۆچی، ئەڕا، لەبەرچی
چەرموو: سپی
چقڵ: دڕک، دڕو، دڕی
چەرچی: فرۆشیاری گەڕیدە، دەستفرۆش

چوغورد: چوغور، چغر، چڕ

چمک: سووچ، گۆشه

چوارنکال: هەرچوارلا

چێبوو: دروست بوو

چەمووش: سڵ، ڕەوەک، لەقەهاوێژو گازگر

ح:

حایرمان: سەرسام بوون

حەسار: حەوش

حەنەک: جەفەنگ،قسەی گاڵتەو گەپ

حەشەری: بەر بەتاو، ژنی بە ئاڵۆش

حەژمەت: مەینەت، خەفەت، کەسەر، داخ، خەم

حەجامات: خوێن بەردان

خ:

خەنی لە خۆتان: خۆشی لە خۆتان

خشکۆک: دەلال، جوانکیلە، جوان، قەشەنگ

خورجین: هەگبەی لە بەن، جانتای لە بەن، خورج

خا: خات، خاتوون، خانم ، یا

خاپاندن: فریودان، تەفرەدان، خەڵەتاندن

خاپینۆک: فریبۆک، فێڵباز

خانەدان: نەجیبزادە، ئەسڵزادە

خودان: خێو، خاوەن، ساحێب

خولک: خوڵق

خۆرتی: بە تۆبزی، بە زۆری

خشت: ڕێک، بێ کەم و زیاد

خوبزە: نۆکەر، خزمەتچی، خولام

خاکی: بێ هەوا، بێ فیز

خەرگە: پەڕۆی کۆن و پیس

خوابەختەکی: خۆو بەخت، بە هەڵکەوت

خوارنگە : چێشتخانە

د:

داماو: بێنەوا، بەلەنگاز، بێچارە

دەڤەر: ناوچە، ئاقار، شوێن، جێ

دێرکەوتن: دواکەوتن

دلپاقژ: دڵپاک، بێ فڕو فێڵ، بێ گزی

دەربار: دیوەخان و بارەگای پاشا

داگەڕان: هاتنە خوارەوە

دڵنەواز : دڵگیر، مایەی دڵخۆشی

دلۆڤان: بە بەزەیی، دڵنەرم، میرەبان

هاژۆتن: لێخوڕین

دیدەوانی: ئێشکگرتن (بە تایبەتی ئێشکی سەر قەلات و بورجان)

داپیرە: دایە گەورە، نەنک

دەلیڤە: دەرفەت ، هەل

درەخت: دار

دەربارییان: دەست وپێوەندانی دیوەخان و بارەگای پاشایەتی

درووو: دڕک، چقڵ، دڕی

دڵڕەش: بێ ەزەیی، ستەمکار، دڵرەق، ڕکوونی

دامە: مۆر

دنگ: دینگ، ئامرازی چەڵتووک کوتان
دەڵەکدان: پاڵنان
دڕدۆنگ: دوودڵ، بە گومان
دوونیەتی: خوێڕیەتی، بچووکی
دەڵەچە: مەرایی کەر، ماستاوچی
دۆنکی: داردەستی حەسحەسی ناو بازاڕ
دەماوەر: وتە پاراو، قسە زان، بەدەم

ڕ:
ڕەقسین: سەما، هەڵپەڕین
ڕنەک: قەشەو
ڕدێن: ریش
روندک: فرمێسک، رونتک، ئەسر، ئەسرین
ڕۆحانی: پیاوی ئایینی
ڕاز: نهێنی
ڕابوون: هەستان
ڕۆخانە: روبار، چۆم، چێم، ڕوو
ڕند: جوان، خوشیک، خوشکۆک
ڕمووده: ئالوودە، هۆگر
ڕادەست: خۆ بە دەستەوەدان
ڕەند: مێرخاس، مەرد، پیاوانە
ڕەقیب: نەیار، خەنیم
ڕیسک: مغامەره
ڕیوەڵە: بچکۆلەی لاواز، بێ نموود
ڕۆنیشت: دانیشت

ڕووپامایی: مەرایی، دەڵەچەیی، بن ریشەیی
ڕامووسان: ماچ
ڕەهەنە: رەهەندە، عەوداڵ ئاوارە، چۆڵگەڕ

ز:
زڕکیژ: کچی مێرد بۆ باوەژن، یان کچی ژن بۆ باوەپیارە
زێدە: زیادە
زەلام: گەورە، ناقۆڵاو تەژە
زار: دەم، دەو
زورییەت: وەچەو نەوەو نەتیرە
زێد: زاگە
زاگە: زێد، شوێنی لە دایکبوون، مەفتەن
زوخاڵ: رەژوو، خەڵووز
زگڕەش: ڕکوونی، بوغزن، کینە لە دڵ
زوقوم: سیخوار
زرانی: ئەژنۆ، چۆک

ژ:
ژنەوتن: بیستن
ژێوان: پەشیمان
ژارخەن: پێکەنینی ژەهراوی

س:
سەرزەنشت: سەرکۆنە، لۆمە
سەندەڵ: قاپقاپ، تەقتەقیلە

سپڵە: پێنەزان، بێ ئەمەک، بێ وەفا، نمەک حەرام

سۆز: پەیمان، بەڵێن

ستران: گۆرانی، قام، لاوک

سپێدە: بەرەبەیان

سەوزەزار: مێرگ، مێرگوزار، چەمەنزار

سەمت: لا، ئالی، رەخ

سەربوردە: بەسەرهات، سەرگوزەشتە، سەربهورد

سەرگوروشتە: سەربوردە،

سخێف: جنێو

سەختگیر:توند و بەزەبت و رەبت

سیوات: خوێنەواری

سائەقڵ: شیتۆکە

سەربۆز: سەر ماش و برنج

ساناو: قوڕاو

سێوی: هەتیوو، منداڵی بێ داک و باب

سیکتر: دەرکردن، تڕۆکردن

سونگی: قەمە

سەهەندە: بزۆز، نەسرەوت، زرینگ، ئاژاوەچی

سێبەندی: بێ شەرم و حەیا،

ستێران: ئەستێران

سابرێن: نێری، تەگە

سەرۆ: ئیلهام، سرووش

سارە زی : سبەی زوو، سۆزی

سۆل: پێڵاو، کەوش

شّ:

شرِندە: ژنی دەمدرێژی شەڕانی بێحەیا

شرِپۆش: شرِۆڵە، بێ بەرگ و بار

شەیپور: بۆقی، کەرِەنا

شام: شیو، شیڤ، خواردنی ئێواران

شکەفت: ئەشکەوت

شکەستەنی: ناسک، شتێ زوو بشکێ

شتاقیان، هیچیان، کەسیان

شنگ: هێز، تاقەت، توانا

شەقاو: هەنگاو

شلینگ: پارەیەکە

شاپ: شەق

شەکەت: ماندوو، هیلاک

شوورە: دیوار

شەڕبار: پرشەڕ، شەڕانی

شەنگوڵ: بەدەماخ، کەیف خۆش

شەبەیخوون: پەلامارو هێرشی شەوانە

شەلاق: شەلاق، قامچی

شەم: مۆم، شەمالک

شەمدان: مۆمدان، شەمان، جێگەی مۆم

شۆڤار:زمان شڕ، نێوان تێکدەر، جاسووس

شەکەت: ماندوو. هیلاک

شاشک: مێزەر، پێچی مێزەر

شیرەت: راوێژ، ئامۆژگاری

شوڤار: زمان شڕ، جاسووس

ع:

عاسا: دار عاسا، داردەست

عەیار: زیتەڵ، زۆرزان

عەبەنووس: دارێکی رەش و رەق و بەنرخە

عەیان: دیار، ئاشکرا، لەبەرچاو

غ:

غاڕ: ئەشکەوت

غوڕابی خەو: شیرنە خەو، خەوی قورس

غەوارە: غەریبە، بێگانە

ف:

فەرمایشت: فەرموودە، قسە

فەرخە: بێچوە مەل و جانەوەران

فشقیات: حەنەک، گاڵتەوگەپ، ئاخافتنی بێ تام

فراڤین: نیوەڕۆژە، خواردنی نێوەرۆ

فەرسەخ: فەرسەق

فڕناخ: لووت بەرز، بە دەعیە، روحزل

فاما: فامیدە، تێگەییشتوو، زیرەک

ڤالا: بەتاڵ، خاڵی، پووک، ئاواڵە، کراوە

ق:

قالیچە: مافووری بچووک

قرمز: سوور

قەڕاڵ: پاشا

قەڕاڵنشین: پاشانشین، ئیمپراتۆریەت

قورباقە: بۆق

قاوەڵتی: تاشتی، بەرقلیان، نانی بەیانی، تێشت، قاوەتوون

قووچانی: هەڵهات

قشتیلە: بچووکی جوانکیلە

قالۆر: قاوغ

قاپ: قاچ

قاوغ: قەپێلک، قاپۆرە

قوشقی: تووڕە، وەرەز، سڵ ، ڕەوەک

قەرقەشە: تەشقەڵە، شەرو ناخۆشی

قۆپی: زەڵکاوی قامیشەڵان

قەڵەمـرەو: سـنوور و کەوشـەنی ژێـر دەسـەڵاتی کەسـێک یـان دەوڵەتێک

قوو: باڵندەیەکە لە قاز سپی ترو زلترە

قەڵایی:کانزایەکی سپی نەرمە مسی پێ سپی دەکەنەوە

قژاوڵە: تاق تاقکەرە

قاوش: هۆڵ، شوێنی نووستنی بە کۆمەڵ

قەساس: سزا، تۆڵە

قەرەبەخت: بەخت ڕەش، بەدبەخت، نەگبەت

قامک: پەنجە، ئەنگوست، پل، کلک

قامبێژ: گۆرانی بێژ

قەساو: قەساب

قەلەزراو: ترسنۆک

قاژو: پەڕندەی قاژ

ک:

کوت ومت: هقاودەق

کوانگە: کوانوو، ئاگردان

کارمامز: بەچکە ئاسک

کودەڵە: بێچووە بەراز

کوختە: کۆخ، خانووی چکۆلەو خراپ

کوڵکە: موو، توک

کولۆ: کوللە

کەوەیی: شینکی، شینباو، خۆڵەمێشی

کێوە: بۆ کوێ

کەپەک: سۆس

کۆمەک: یارمەتی، هاریکاری

کلۆر: ناوبەتاڵ

کوریژگە: کوڕی بچووک

کەپوو: لووت، دفن

کەونارا: زۆرکۆن، شوێنەوار

کەسک: سەوز

کۆمیدی: پێکەنیناوی

کامکردن: نەوس تکان

کەزی: پرچ، زڵف

کڵاوخود: کڵاوی ئاسنینی شەڕڤان

کەرب: رق و کینە

کان: مەعدەن

کێوستان، کۆسار، کۆجاڕ

کۆڵۆنی: موهاجیرنشین، نشیمەن، موستەعمەرە

کەمدوو: کەم قسە

کۆسار: کۆجاڕ، کێوستان

کەوی: ماڵی، دەستەمۆ

کەڤر: بەرد

کەندەکار: کەسێک کە لە دار نەخش دەکەنێ

کێشکچی: پاسەوان، نیگابان

کۆ : سڵ، سلکردنەوە

کەپوو: لووت، دفن

کارگە: وەرشە

کەرپووچ : خشتی سوورەوەکراو

کەوەڕۆژ : سپیەڕۆژ ، ڕۆژی بێ هەتاو

کڵاونە : چۆرە پۆپنەکی

گ:

گۆساخ: چاوقایم، رووقایم

گەدا: پارسەک، سواڵکەر، دەرۆزەکەر

گورزە: باقەی گەورە

گەرەکمە: دەمەوێ ، دەخوازم

گەمە: یاری، وازی، کایە

گەنج: زێرو زیو، ماڵی دنیا

گەردنبەند: ملوانکە

گازکردن: بانگکردن

گۆرین: یارێ، ناڤبری

گوند: دێ، ئاوایی

گومناو: ناوبزر، نەناسراو

گۆزینگ: قولەپێ

گەڵۆز: ناولینگ

گول: گەڕ و گول

گاگۆز: پۆلکە

گارد: پاسەوانی تایبەت

گۆنگ: ئاڵۆز

گەنگەشە: موناقەشە

گووراو: موخلووق

گەدگین: چێشتی پارچە عور

گەلە سکاڵا: سکاڵای بە کۆمەڵ ،سکاڵای دەسەجەمی

ل:

لە کەیفان: لە خۆشیان

لە بیلادەوە: لە ئیجادەوە، لە بنەرەتەوە

لیرەوار: دارستان، جەنگەڵ، بێشەڵان

لاپرەسەن: فزول، فزوڵی

لەزگ بوو: خەریک بوو، وەخت بوو

لێ: بەڵام

لێبڕا: بڕیاری دا

لۆسە: باریە

لاق: قاچ، لنگ

لەزکرن: خێراکردن، پەلەکردن

لایدە: بێگانە

لەهەنبەر: بەرانبەر

لەیستوک: بووکەشووشە، بووکەڵە

لەگەز: مەتەڵ

لەش بەبار: نەخۆش

لەگین: ڕەنگە، لەوەیە

لوتاوە: پیس بووە

لەز: خێرا ،پەلە

لەبڕ: یەکسەری، بەقۆنتەرات

لاشەڕ: بێوەی، سەلامەت ، دوورە شەڕ

لاکەوە: لاچۆ ، برۆ کەنار

م:

موغازە: فرۆشگە، دوکان

مێریڤان: دلۆڤان، میهرەبان

مشوور: تەگبیر، بەخەم کردن

مژوول: سەرقاڵ، سەرگەرم

مڵوموش: مڵومۆ، گەران و بۆنکردنی زەمین بۆ پەیداکردنی خواردن

مۆڵ: زۆر، فرە، زەحف

مژمژە: مەساسە

میرغەزەب: جەلاد

مەزرا: کێڵگە

مقاش: ماشە

مەگیرانی: بێزوو

مەرزو بۆ: وڵات، نیشتمان

مقەوا: کارتۆن

مەنهۆڵ: زێراب

مەزڵ: قۆناغ، جێی مەبەست

میرەبان : دلۆڤان ، میهرەبان

ماڵبات: خانەوادە ، بنەماڵە

مدارا :سەبرو حەوسەڵە ، دڵڕاگرتنی دۆست و ئەحباب

مووبەق : ئاشخانە

منجڕ: نەژنەو ،سوور لەسەر شتێک

مسکێن: رەعییەت، بەرحوکمی ئاغا

مەعلان: پسپۆڕ ، لێزان

مراک: کەوچک ، کەچک

ماشقە: گراوی ،دۆستی مێوینە

ماندۆستی: خۆشەویستی بۆ مانەوە

ن:

هێورین: حەوانەوە

نەزاکەت: ئەدەب، سەلاری

نیگابان: پاسەوان

نەیجەزار: قامیشەڵان

نسیبەت: بەڵا

نەترە: وورە

ناچیز: هیچ، زۆر کەم

نەژاد: رەگەز، رەچەڵەک، ئەسڵ

ناحەز: ناشیرین

نێچیرڤان: ڕاوچی

نشیمەن: بارەگا ، شوێنی دانیشتن

نەزاکەت: لوتف و ئەدەب

نک: کن ،لا، جەم ، دەف

ناڤبری: ناوبراو

نەژنەو: نەبیست، منجڕ

نمەد: لباد نیوداشت: نە کۆن و نەتازە

نها: ئێستا، هەنووکە، نهوو

نەخاسمە: بە تایبەتی

و:

وەمێنێ:بمێنێتەوە

وەکرد: کردەوە

وەشێرت: شاردەوە

وێنا: تەسەور

وار: هەوار، شوێن، مەڵبەن

وێدەدەم: دەدەمێ

وەقف کردن: تەرخان کردن

وەردەوەدان: لە جاڕێ پتر کێڵان

وەردیان: زیندانەوان

واز: کراوە

هـ:

هانکە هانک: هەناسەبرکێ

هەژگ: لکەداری وشکەوە بوو، چرۆچیلکەی ئاوردوو

هەرۆگیف: هەرەشەو گورەشە

هەڵدێر: جێگەی زۆر بەرزو قیت لە شاخ و کێودا

هەزاربەهەزار: شاخی زۆر بەرزو عاسی

هەڵزنان: هەڵگەڕان بۆ سەرەوە

هایم: سەرگەردان، وێڵ

هەنبەر: بەرانبەر

هەترەش: زەندەق، زراو

هەنووکە: ئێستا، نها، نهوو

هۆشن: بەهۆش

هەتەر: مەودای حوکمی چاو

هۆڤی: کێوی، وەحشی

هزرو هزرین: بیرو بیرکردنەوە

هەیڤ: مانگ

هەدا: سەبر، حەوسەڵە

هەراوزەنا: هەراو هەنگامە

هەڕەمە: تێکەڵ و پێکەڵ، گەنم ودانەوێڵەی تێکەڵکراو

هاپۆ: مام

هەڵەشە: لەسەر، بێ ئەقڵ

هەرەت: تاف

هەتوان: مەرهەم ، مەڵحەم

هەڤرک: ملەکەر، ململانێ، ڕکبەرکێ

هەڕوو: هەڕە ، بڕۆ

هەنگێ: هەینێ ، ئەوسا

هەشتاو: پەلە ، لەز، خێرا

هەڕە: مشار

هەوسار: هەفسار، ئەوسار، رەشمە

ی:

یاڵ: تووکی سەر ملی شێرو یەکسم

یەکهاوی: یەکجۆر، یەکدەست، بێگۆڕان

یارۆ: فڵان

یاتاخ: پێخەف ، نوێن

مرۆڤ بونەوەرێکە بە هەموو شتێک ڕادێت

(لە کتێبەکەوە)

"دۆستۆیفسکی یەکەم کەسە لە بواری سایکۆلۆژیدا شتێکی فێرکردووم"

(نیتچە)

